

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Драган С. Вујновић

**ПОЛОЖАЈ И УЛОГА БРАЗИЛА У
РЕГИОНАЛНИМ И ГЛОБАЛНИМ
МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА**

докторска дисертација

Београд, 2013.

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF LAW

Dragan S. Vujnović

**BRAZIL'S POSITION AND ROLE IN
REGIONAL AND GLOBAL
INTERNATIONAL RELATIONS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2013

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

Ментор:

Проф. др Бранко Ракић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду

Чланови комисије:

Проф. др Миленко Крећа, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

Проф. др Родољуб Етински, редовни професор Правног факултета Универзитета у Новом Саду

**УНУЦИМА НАТАЛИЈИ, КАТАРИНИ, САРИ, АРТУРУ, ЛАВУ И ИЗАБЕЛ
ЗА НЕИЗМЕРНУ ЉУБАВ, РАДОСТ, ИГРУ И УЧЕЊЕ**

МАЈИ, АНИ, СОЊИ И МИЛАНУ – МОЈИМ УЗДАНИЦАМА

МОЈОЈ МИГИ ЗА БЕСКРАЈНО ПОВЕРЕЊЕ И СТРПЉЕЊЕ

ПОЛОЖАЈ И УЛОГА БРАЗИЛА У РЕГИОНАЛНИМ И ГЛОБАЛНИМ МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Резиме

Након одређивања важећих параметара који су оријентирани за међународно укључење земље, у раду је примењена парадигматична анализа, односно интерпретација историје међународних односа Бразила од стицања независности. Овакав приступ заснован на спољним узроцима (каузалност), финалностима које дефинишу државници и међународним државницима и дубоких сила које преовлађују у земљи, омогућава дистинкцију девет парадигми које су се издвојиле у појединим периодима. Бразил као деценијама нарастајући актер на међународној сцени је од почетка 21. века реализујући универзалистичку, односно логистичку парадигму међународног понашања задобио признату релевантну пројекцију. Влада председника Луле је предузимљиво користила хоризонталну и вертикалну осу међународног укључења земље, што јој је, пре свега, омогућило статус *global trader*, остварујући континуирано трговински суфицит, чиме је амортизовала ефекте финансијско-економске кризе у свету, бивала независна од усмерења на тржиште САД и привлачила директне стране инвестиције. Служећи се мултилатерализмом као приоритетом у међународним односима и уз ојачан индустријски парк, Бразил је стекао статус међународно респектабилне средње силе, активно учествује у бројним мировним мисијама ОУН и сматра да треба да постане чланица СБ ОУН чиме би коначно постао и *global player* у правом смилу. Форсирајући интеграције у Јужној Америци (МЕРКОСУР и УНАСУР) Бразил их, поред економских ефеката, инструментализује ради остваривања својих националних интереса. Свој ангажман показује у формирању и активној делатности многих блокова и алијанси: БРИКС, ИБСА, ЦПЛП, ЦЕЛАЦ, као и динамичној сарадњи са стратешким партнерима. Активно се ангажује у Светској трговинској организацији како би се правила прилагодила свим учесницима, пре свега укидањем пољопривредних субвенција у РЗ. У раду се нарочито обраћа пажња на синергију међународне конјунктуре и

спољнополитичких активности бразилске владе са основом на два стуба спољне политике - развој и аутономија - који видљиво исказују национални интерес земље.

Концепт парадигме међународног укључења током скоро два века независности захтева минуциозну анализу понашања и деловања земље (нарочито њених лидера), издвајање суштинских параметара који деле поједине периоде и дефинисање карактеристика тих периода увек у контексту актуелног међународног поретка.

Циљ рада је синтетички изнети, *sine ira et studio*, интерпретацију историје међународних односа најзначајније латиноамеричке земље, која након скоро два века независности успева да дефинише своје место актера на међународној сцени и реализује давнашњи државни и друштвени национални интерес - постати међународно призната средња сила.

Методи употребљени у раду су историјски метод, критичка анализа садржаја извора, компаративни и статистички методи што помаже приликом сагледавања и интерпретирања питања и проблема који се истражују и инхерентно је обради проблема узрочности и финалности у дијалектичкој релацији. У вези са тим, неопходно је схватити тенденције које су значајније од појединих догађаја и процеса. У процесу одлучивања се сажима историјска узрочност, усмеравају се енергије ка конкретним циљевима, у складу са системом калкулација, уобичајено названим стратегија која разматра средства, циљеве и ризика.

Кључне речи: Бразил, развој, аутономија, интеграција, парадигма, мултилатерализам, историја међународних односа, национални интерес

Научна област: Међународни односи

Ужа научна област: Историја међународних односа

УДК: 308 (8=6)

BRAZIL'S POSITION AND ROLE IN REGIONAL AND GLOBAL INTERNATIONAL RELATIONS

Abstract

After determining the current parameters that serve to orient Brazil's international relations, the paper develops a paradigmatic approach, through the interpretation of the history of international relations of Brazil since its independence. This approach is based on the analysis of external causes (causation); of policy ends as defined by statesmen, and of the interrelations between statesmen and the deep forces that prevail in the country, which enables us to distinguish between nine paradigms that have prevailed in certain Brazil's time periods. Brazil has been for decades a growing player on the international scene, and has, since the beginning of the 21st century applied the universalist and logistical paradigm of international behavior to achieve a relevant and recognized international presence. The government of President Lula has used in an enterprising manner the horizontal and vertical axis of international involvement, that has enabled Brazil to secure, above all, a global trader status, and achieve a continuous trade surplus, which has in turn helped alleviate the effects of the world financial and economic crisis, to become independent of the orientation toward the US market and to attract foreign direct investment. By using multilateralism as a priority in international relations and its reinforced industrial capacities, Brazil has gained the status of an internationally respected middle power that actively participates in a number of UN peacekeeping missions, and aims to become a member of the UN Security Council, which would finally enable it to become a global player in the full sense. Brazil has been forcing the concept of integration in South America (Mercosur and UNASUR) to achieve not only economic effects, but also its own national interests. It is engaged in the formation and activity of many blocks and alliances: BRICS, IBSA, CPLP, as well as in the dynamic cooperation with strategic partners. It is actively engaged in the WTO in order to adapt the rules to all participants, especially the abolition of agricultural subsidies in the developed countries. The paper pays particular attention to the synergy of the international conjuncture and foreign policy activities of the Brazilian government with relation to the

two pillars of foreign policy - development and autonomy - which clearly state the national interests of the country.

The concept of paradigms of international involvement, in the context of nearly two centuries of Brazilian independence, requires a careful analysis of the behavior and actions of the country (in particular its leaders), in order to extract the essential parameters that define different time periods and to discern the characteristics of those periods, always in the context of the prevailing international order.

The aim of the paper is to introduce a synthetic, *sine ira et studio*, interpretation of the history of international relations of this most important Latin American country, which has after nearly two centuries of independence managed to define its place amongst the actors on the international scene and to achieved its long-time national interest - to become an internationally recognized medium sized force.

The methods used in this paper are the historical method, the critical analysis of sources and comparative and statistical methods, all of which help to review and interpret the research topics and issues, and are inherent to the approach of causality and finality in a dialectical relationship. In this manner, the approach allows the reader to understand trends, and not just specific and significant events and processes. Finally, the approach toward decision making compresses historical causalities and directs the energies toward specific objectives in accordance with a system of calculations that is commonly labeled a strategy that considers resources, goals and risks.

Key words: Brasil, national interest, development, autonomy, regional medium power, integration, paradigm, multilateralism, history, international relations

Scientific field: International relations

Narrow scientific field: History of international relations

UDK: 308 (8=6)

САДРЖАЈ

УВОДНА РАЗМАТРАЊА	17
1. ИСТОРИЈА МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА	27
Уводне напомене	27
1.1. Школе и други приступи историје међународних односа – призме интерпретације	37
1.2. Периодизација – концептуализација у пракси	53
1.2.1. Појам, проблем дефинисања и значај периодизације историје међународних односа	53
1.2.2. Периодизација историје међународних односа Бразила	62
1.2.3. Еволуција моделâ међународног поретка.....	65
1.3. Концепт националног интереса	68
2. МЕЂУНАРОДНИ КОНТЕКСТ УКЉУЧЕЊА БРАЗИЛА У МЕЂУНАРОДНУ ЗАЈЕДНИЦУ НА ПРЕЛАЗУ ДВА МИЛЕНИЈУМА - УКУПНОСТ КОМПОНЕНТИ И ТЕНДЕНЦИЈА	76
Уводне напомене - круцијални параметри у међународној заједници који су и оквир за међународно укључење земаља	76
2.1. Период транзиције - проблеми и неизвености у конструкцији новог послехладноратног међународног поретка - стање без кохерентног поретка или поредак у конституисању <i>ad infinitum</i>	80
2.2. Експанзија и растућа важност међународне трговине и финансија	95
2.3. Тенденције глобализације и регионализације - дијалектика односа	102
2.4. Национална држава – метаморфоза улоге, значај, перспектива	112
2.5. Међународна политика – кретање према мултиполаризму	123
3. МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ БРАЗИЛА	145
Уводне напомене	145
Концепт парадигме	148
3.1. Колонијални период: територијална конфигурација португалске Америке	150

3.2. Бразил "продужена" и увећана португалска држава (1808-1822)	151
3.3. Англистичка финансијско-економска парадигма – империја под британском финансијском "окупацијом" (1808-1889)	153
3.4. Американистичка парадигма и парадигма окренутости развоју - синхроност деловања – формирање, консолидација и резултати (1889-1961)	158
3.5. Независна спољна политика (1961-1964)	176
3.6. Повратак американистичкој парадигми - војни режим – од аутоматизма уз САД ка националистичком прагматизму (1964-1985)	180
3.7. Жозе Сарнеј – транзиција/редемократизација - корифеј добросуседских односа - почетак интеграције друге генерације (1985-1990)	191
3.8. Неолиберална (глобализациона) парадигма (1990-2002)	196
Уводне напомене	196
3.8.1. Два председника у једном мандату - недовршене владе Фернанда Колор де Мела и Итамар Франка	200
3.8.2. Влада Фернанда Енрике Кардоза - од неолибералног оптимизма до асиметричне глобализације - карактеристике и резултати спољне политике изван парадигми у Кардозова два мандата	206
3.9. Парадигма реалне аутономности (универзалистичка) - модел логистичке државе (2003 - 2010)	220
Уводне напомене	220
3.9.1. Регионални међународни односи Бразила - Јужна Америка као приоритетни оквир укључења и деловања Бразила	236
3.9.1.1. Стратешки значај Јужне Америке у бразилским међународним односима	236
3.9.1.2. Јужни конус-еволуција односа регионалних сила Бразила и Аргентине: променљивост-од ратних сукоба до релативне хармонизације односа	246
3.9.1.3. Историјско искуство, условљености и резултати тенденције регионалних интеграција у Јужној Америци и ангажованост Бразила	255
3.9.1.4. Заједничко тржиште Југа (МЕРКОСУР) – темељ интеграционих кретања на континенту	268

3.9.1.5. Јужноамеричка интеграција	279
3.9.1.5.1. Организација уговора о Амазонској кооперацији (ОТЦА)	280
3.9.1.5.2. Иницијатива за интеграцију јужноамеричке регионалне инфраструктуре (ИИРСА)	282
3.9.1.5.3. Унија јужноамеричких нација (УНАСУР)	283
3.9.2. Хемисферски односи: Бразил, САД и Латинска Америка	291
3.9.2.1. Економско-стратешка агенда – Зона слободне трговине Америка (ФТАА) - самоугашени пројекат САД (1993-2005)	291
3.9.2.2. Век Америка - дијалог и стратешко партнерство Бразил-САД (2000 2010)	301
3.9.3. Глобални оквир - Бразил у свету	311
3.9.3.1. Хоризонтална оса – кооперација Југ-Југ	311
3.9.3.1.1. Г-3 – Форум за дијалог Индија, Бразил, Јужноафричка Република (ИБСА)	313
3.9.3.1.2. Трговинска Г-20	316
3.9.3.1.3. Бразил, Русија, Индија, Кина (БРИК)	318
3.9.3.1.4. Партнерства у Африци (спрега савременог повратка коренима и утилитарне сврховитости)	323
3.9.3.1.5. Бразил – Блиски Исток: нестабилност односа	328
3.9.3.2. Вертикална оса-кооперација Север-Југ	330
3.9.3.2.1. Стратешко партнерство са Европском Унијом од 2007. и Билатерални односи у Западној Европи	330
3.9.3.2.2. Финансијска Г-20	337
3.9.3.2.3. Г-8+5	342
3.9.3.2.4. Јапан-стратешко партнерство	343
3.9.4. Мултилатерални ангажман – врховни приоритет Бразила	346
Уводне напомене	346
3.9.4.1. Концепт реципрочног мултилатерализма)	350
3.9.4.2. Интернационализација бразилске економије	353
3.9.4.3. Организација уједињених нација (ОУН) - прилагођавања после	

Хладног рата, предлози реформи, активности Бразила	355
3.9.4.3.1. Безбедност и Савет безбедности ОУН	357
3.9.4.3.2. Агенда безбедности и мировне операције ОУН	361
3.9.4.4. Социјалне теме и међународне конференције	364
3.9.4.4.1. Људска права	365
3.9.4.4.2. Животна средина-клима и друга амбијентална питања	372
3.9.4.5. Економске теме	374
3.9.4.5.1. Конференција за трговину и развој УН (УНЦТАД)	375
3.9.4.5.2. Економски и социјални савет ОУН (ЕЦОСОЦ)	376
3.9.4.6. Бразил и међународни финансијско-трговински систем	377
3.9.4.6.1. Светска трговинска организација (СТО)	378
3.9.4.6.2. Међународни монетарни фонд (ММФ)	381
3.9.4.6.3. Бразил и Светска банка (ИБРД)	383
3.9.4.6.4. Бразил и Интерамеричка банка за развој (ИДБ)	384
3.9.4.7. Интерамерички односи	385
3.9.4.7.1. Организација америчких држава (ОАД)	385
3.9.4.6.2. Самит Америка	387
3.9.4.8. Плуринационални форуми	388
3.9.4.8.1. Заједница земаља португалског језика (ЦПЈП)	388
3.9.4.8.2. Самит Јужна Америка- Африка (АСА).....	391
3.9.4.8.3. Самит Латинска Америка и Кариби-Европска Унија (АЛЦ-ЕУ)..	393
3.9.4.8.4. Ибероамерички самити	394
3.9.4.8.5. Самит Јужна Америка-Арапске земље (АСПА)	396
3.9.4.8.6. Група Рио	399
3.9.4.8.7. Заједница латиноамеричких и карибских држава (ЦЕЛАЦ)	400
3.9.4.8.8. Алијанса цивилизација	401
3.9.4.8.9. Г-15	402
3.9.5. Односи Србија – Бразил: од потенцијалних могућности ка реалним потребама и остваривим пројектима	403

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	408
БИБЛИОГРАФИЈА	420
БИОГРАФИЈА ДОКТОРАНДА	447
Прилог 1: Изјава о ауторству	
Прилог 2: Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада	
Прилог 3: Изјава о коришћењу	

СКРАЋЕНИЦЕ

ACS	= Удружење карибских држава
ALADI	= Латиноамеричко удружење за интеграцију
ALALC	= Латиноамеричко удружење слободне трговине
ALCSA (FTASA english)	= Зона слободне трговине Јужне Америке
ASA	= Самит Јужна Америка-Африка
ASPA	= Самит Јужна Америка-арапске земље
BID (IDB)	= Интерамеричка банка за развој
BIRD (IBRD)	= Међународна банка за обнову и развој (Светска банка)
BRICS	= Бразил, Русија, Индија, Кина, Јужноафричка Република
CACM	= Централно-америчко заједничко тржиште
CAFTA	= Споразум о слободној трговини САД, Костарика, Салвадор, Никарагва, Хондурас, Гватемала, Доминиканска Република
CARICOM	= Карибска заједница
CELAC	= Заједница латиноамеричких и карибских држава
CEPAL (ECLA)	= Економска комисија УН за Латинску Америку
CFPS	= Заједничка спољна и безбедносна Политика ЕУ
CPLP	= Заједница земаља португалског језика
ECOSOC	= Економски и социјални савет
EMBRAPA	= Бразилска државна институција за истраживања у пољопривреди
FTAA	= Зона слободне трговине Америка

G-8	= Група 7 најразвијенијих земаља+Русија
IBGE	= Бразилски институт за географију и статистику
IBSA	= Индија, Бразил, Јужноафричка Република
IRSA	= Иницијатива за интеграцију јужноамеричке регионалне инфраструктуре
ITAR (TIAR)	= Интерамерички уговор о реципрочној помоћи
KFOR	= Међународна војна мисија на Косову
IMF	= Међународни монетарни фонд
MDIC	= Министарство развоја, индустрије и трговине Бразила
MERCOSUR	= Заједничко тржиште јужног конуса
MINUSTAH	= Мисија УН за стабилизацију на Хаитију
NAFTA	= Зона слободне трговине Северне Америке
NPT	= Уговор о нулеарној непролиферацији
OEA (OAD)	= Организација америчких држава
OECD	= Организација за економску сарадњу и развој
OMC (WTO)	= Светска трговинска организација
OPA	= Панамеричка операција
OTCA	= Организација уговора Амазонске кооперације
SELA	= Латиноамерички економски систем
SICA	= Систем Централноамеричке интеграције
START	= Споразум о смањењу стратешког наоружања
UNASUR	= Унија јужноамеричких нација
UNPROFOR	= Заштитне снаге УН (у бившој Југославији)
UNCTAD	= Конференција УН о трговини и развоју
ZOPACAS	= Зона мира и сарадње јужног Атлантика

ГС ОУН	= Генерална скупштина ОУН
ДКП	= Дипломатско-конзуларно представништво
ЕУ	= Европска Унија
ЗУР	= Земље у развоју
МДГ	= Миленијумски циљеви развоја
МИП	= Министар(ство) иностраних послова
РЗ	= Развијене земље
СБ ОУН	= Савет безбедности ОУН

"Ordem e progresso" (ред и напредак – мото на застави Бразила)

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Предмет рада је истраживање и интерпретација креирања, функционисања и остварених резултата спољне политике и међународних односа највеће и најзначајније латиноамеричке државе Бразила током скоро два века од проглашења независности 1822., првенствено имајући у виду међународни амбијент. Уско повезано са наведеним је и настојање да се пружи допринос интерпретирању процеса стварања, односно настајања и реализације, са становишта историје међународних односа, тежње земље да стекне међународно признати статус регионалне силе држећи се у највећем делу изучаваног периода концепта, политике, односно вектора окренутости развоју. У том циљу користи се изворна и критичка литература на страним језицима: португалски, шпански, енглески и француски. Овакав приступ омогућава вишестрани прилаз истраживању и даје могућност анализирања и сучељавања мишљења многих страних аутора у вези разматрања основне хипотезе дисертације. С тим у вези, аутор је имао три циља пред собом: 1) консолидовати постојећа знања о спољној политици и међународним односима Бразила (*status questionis*), 2) истражити, према утврђеним критеријумима, етапе и фазе периода након стицања независности земље и 3) успоставити синтезу, тј. предложити резултанту новом историјском интерпретацијом. У раду се прецизирају садржина појма претходно успостављених концепата парадигми спољнополитичког понашања – независно од режима, политичког система или коалиције партија на власти, затим односи са страним партнерима, принципи и вредности у појединим периодима историје међународних односа Бразила, што је могуће утврдити и који су се релативно разликовали од претходног или потоњег периода. Свакако да на спољне односе утичу политички режим, влада, партија и идеологија на власти и стога је неспоран њихов утицај на парадигме спољнополитичког понашања, али и поред тога

може се констатовати да су се ретко појављивали драстични дисконтинуитети у историји међународних односа Бразила. На парадигме понашања су утицале и поједине специфичности Бразила, јер се клатно унутрашње политике кретало (сходно концепту Адама Вотсона) између ауторитаризма и демократије, између централизма и аутономије.¹ Што се тиче међународних односа, клатно се кретало у широкој амплитуди између сизеренства (В. Британија) преко скоро аутоматског сврставања (САД) до независне и аутономне спољне политике (Независна спољна политика и Лулина влада). Такође, једна од карактеристика била је та што је бразилска држава била првенствено споља принуђена да прихвата и усваја одређене обрасце, односно парадигме понашања – англистичку током Империје, а американистичку зато што су САД била хемисферска суперсила у наглom и континуираном успону, које су *ipso facto* тражиле постојано, тј. консолидовано и дуготрајно тржиште за своје извозне производе и извоз капитала, тј. инвестиције, и такође САД су деценијама биле традиционално главно бразилско извозно тржиште. Американистичка парадигма је била компатибилна у највећем делу трајања са парадигмом окренутости развоју (која је више подстакнута изнутра ка споља). Неолиберална парадигма је, са своје стране, скоро резолутно морала да буде прихваћена од стране Бразила јер су је САД и ЕУ наметале као стандард за укључивање и постизање конкуритивности на светском отвореном тржишту и самим тим смањивању јаза у развијености и достизању вишег животног стандарда популације у перспективи и прихваћена је и спровођена да земља не би заостала у тој важећој тенденцији међународног укључења. Парадигма логистичке (универзалистичке) државе је одраз достизања аутономије земље у решавању и одлучивању о међународним питањима и њеног зрелог спољног укључења на вишем нивоу него раније. Може се резимирати да активност и деловање Бразила у међународним односима има одређене карактеристике униформности што креира основу за компаративну анализу и закључивања, јер је линија развоја тих кретања врло слична током целог разматраног периода.

---

¹ V. Adam Watson, *The Evolution of International Society. A Comparative Historical Analysis*, Routledge, London, 1992.

Обим и границе ауторових истраживања су омеђени усредсређеношћу на разматрање **хипотезе** према којој је кроз истраживања парадигматичног понашања Бразила дугогодишња и трајна концепција постизања статуса регионалне силе (у антагонизму са Аргентином), као раније фрустрирана историјска могућност, тек на почетку овог миленијума нашла конститутивне услове за функционалну реализацију имајући у виду, пре свега, међународни контекст и домаћи сентимент. Истраживано је да ли је дефинисани национални интерес био, и колико, у складу са идентитетом Бразила током појединих периода с обзиром на циљ да земља коначно постане међународно призната регионална сила.² С овим повезано наводимо примере за две врсте спољне политике Бразила: 1) илустрација тзв. дипломатије престижа су нуклеарни споразуми са СР Немачком 1975. и политика коју је водила у Трећем свету, 2) радна конструкција МЕРКОСУР је пример тзв. дипломатије резултата.

Једна од **хипотеза** је претпоставка, односно очекивање да ће истраживање показати да су, пошто су се спољна политика и међународни односи Бразила вршили на одређени начин, сходно успостављеним и прихваћеним неписаним парадигмама, они били предвидљиви и у складу са очекивањем имајући у виду дотадашњу праксу те земље. У складу са тим, анализирајући положај и улогу земље у регионалним и глобалним међународним односима у раду се синтетички приказују резултати и оцене до којих се дошло током истраживања. Такође, једна од ужих хипотеза је да су бразилско-аргентинска идеја о оснивању МЕРКОСУР као и бразилска иницијатива о формирању Уније јужноамеричких нација виђени као дугорочни стратешки циљ ради претварања региона у хемисферску и светску силу, не само економску, већ такође и политичку у чему би било неспорно бразилско лидерство. Ово по мишљењу аутора представља практичну инструментализацију тих организација ради остваривања двовековног циља Бразила на индиректан начин - својеврсни салто у међународним односима Бразила (или је поново присутно понављање илузије?). У сваком случају овим се исказује мултиперспективност у спољнополитичком укључењу земље. Аутор

---

² "Спољна политика је у основи повезана са трајним и дугорочним националним интересима, а помоћу способности и вештине дипломатија чини могућим балансирање између континуитета и обнове". In: Fernando Henrique Cardoso, Prefacio, In: Luiz Felipe Lampreia, *Diplomacia Brasileira - palavras, contextos e razoes*, Lacerda, Rio de Janeiro, 1999.

сматра да је Бразил током историје међународних односа у двовековном раздобљу у највећем делу најчешће био бојажљив (испољаво *low profile*) у међународним односима, што је углавном био резултат релативне индиферентности елита бразилског друштва (узрок, али не и сврха) у постколонијалном периоду (током Империје), у току Старе Републике, у току Друге Републике, највећег дела војног режима – скоро до краја 20. века. Тек последњих 20-ак година Бразил се уздигао у свом екстерном понашању и позитивном међународном имиџу, тако да су у раду његови положај и улога у актуелним регионалним и глобалним међународним односима детаљно истражени и критички анализирани и интерпретирани.

У раду се истиче да је Бразил имао амбивалентно понашање у међународним односима које се кретало у напоредним неједнаким круговима који се умећу (својеврсна интерполација). 1) у свом окружењу (у Јужној Америци) је покушавао да оствари и врши утицај регионалне силе са променљивим интензитетом и резултатима. 2) С друге стране скоро стално је показивао *low profile* и одређену благонаклоност према великим силама-хегемонима (В. Британија и САД) у дужим периодима и фазама тих односа. Карактеристично је што се овакво понашање очитовало симултано из чега се може закључити да је Бразил покушавао да придобије наклоност великих сила за своје намере проширења територије и политичког или економског утицаја на суседе. 3) Трећи је био нагласак на остваривању развоја који је био вектор у међународном укључењу (задобијање спољних елемената: инвестиције, технологија). 4) Четврти је био одређена тежња ка постизању аутономије у својим међународним односима. У ствари, ова четири круга, односно фактора су варијабле *sui generis* међународног понашања Бразила и оне се стално преплићу уз често наглашавање једне од њих на уштрб друге две или три, или истицање две на уштрб осталих варијабли. С овим у вези је био присутан осећај самодовољности бразилске елите који се преплитао са трајним стањем фрустрираности због непостизање признатог статуса силе што је било доминантно током највећег дела истраживаног периода, али, уједно покушавано је безброј пута да се земља укључи на адекватан начин у међународну заједницу. С овим елементом је уско повезана чињеница да је током периода независности била карактеристика да је

географски скоро предодређена судбина Бразила (и целе Јужне Америке) да буде периферија у односу на земље северног Атлантика (развијене државе). Због ова два момента (сентимент фрустрираности и осећај периферије) требало је да се стално прилагођава важећем систему међународних односа у смислу *respice pollum* – према хегемонистичким силама у одређеној епохи: прво према В. Британији, затим САД и европским земљама у економском и финансијском погледу и у саобраћајном аспекту.³ На размеђи последња два века је започет је заокрет у међународним односима са нагласком на постулату *respice similiae*, чији је резултат удруживање и интегрисање са себи сличним државама и институционално оснивање МЕРКОСУР, УНАСУР, БРИК, затим све већа сарадња са афричким и арапским земљама. Процеси редемократизације у већини латиноамеричких земаља дали су импулс почев од 1980-их растућем зближавању Бразила са земљама у региону. **Бразилски устав из 1988. привилеговао је латиноамеричку перспективу земље** истичући да ће се "Федеративна Република Бразил залагати за економску, политичку, социјалну и културну интеграцију народа континента у циљу формирања латиноамеричке заједнице народа".⁴ Несумњив је растући значај и важност Бразила у најновијем периоду (на прелазу два миленијума) који се конзистентно придржава својих принципа сматрајући их *conditio sine qua non* своје спољне политике и, уопште, укључивања у међународне односе. Савремену динамику међународних односа опредељују три кључна елемента: економска и политичка модернизација, регионална интеграција и економска глобализација и с њима у вези је и пракса да се спољна политика превасходно налази у функцији економије ради задовољавања интереса земље која је коначно постала - због укупног раста и развоја *global trader*, али је циљ постизање статуса *global player*.

Карактеристично је да су бразилски стручњаци за међународне односе промовисали једну врсту апологије модела спољне политике чији је вектор национални развој (у највећем делу 20. века) и та позитивна визија прошлости била је

---

³ На ширем плану и посматрано на међународној сцени, аутор сматра да се може прихватити мишљење психолога А. Маслоуа да ће људи увек пре изабрати сигурност од слободе (метафорички ово се односи и на приступање држава у један или други блок у Хладном рату).

⁴ Члан 4.

и јесте преовлађујућа – што је било у противставу са аргентинском визијом своје декаденције (1930-1990). Сходно међународној конјунктури и унутрашњим политичким и економским условима у последњих пола века, могу се установити две стране у оквиру којих су бразилски спољни односи прилагођавани: с једне стране, међународно економско укључење, а с друге, односи земље у вези међународне безбедности. У тој перспективи, могу се идентификовати три централне промене активности државе од председника Жуселино Кубичека (1956-1961) до почетка 21. века: 1)напуштање парадигме Рио Бранка (министар иностраних послова почетком 20. века, патрон бразилске дипломатије) која је сматрала САД као централни стожер спољне политике земље; 2)проширење опција међународних партнера што је било спојено са повећањем диверсификације економске основе; 3)пораст важности мултилатерализма у контексту глобализације.

Што се тиче истицања на међународној сцени, Бразил је био једина држава Латинске Америке која је учествовала у Другом светском рату и која је објавила рат силама Немачкој и Аустроугарској у Првом светском рату. Такође, учествовао је у бројним мировним операцијама УН почев од Суеца 1956., бразилски контингент је учествовао у снагама посматрача УН које су гарантовале изборе у Анголи 1992., Мозамбику 1994., у Босни и Херцеговини 1995. где је бразилски генерал командовао са укупно 680 посматрача, од којих су 75% (510) били Бразилци. Због свог активног учешћа у активностима УН и свог статуса економске и политичке средње силе у успону, Бразил се залаже за реформу ОУН и има аспирације да добије стално место у СБ ОУН, када се тај орган буде проширио. У савременој епохи глобализације земља види шансу да постане глобална сила и у економском погледу (global trader) и у политичком погледу (global player) – нарочито ако би постала члан СБ ОУН.

Индикативно је да се Бразил у целом истраживаном периоду придржавао устаљених, општеприхваћених вредности, акумулираних и спровођених током различитих периода независно од политичког система, режимâ или владаâ. Стање и развој спољне политике Бразила карактеришу неколико, може се рећи, константних (још од средине 19. века) парадигми у понашању и пракси те земље. Традиционално

је следио базичне принципе и нераздвојне вредности спољне политике (пацифизам, јуридикализам и реализам који се временом трансформисао у прагматизам), успостављене путем историјске акумулације земље. Такође, универзализам је, заједно са претходна три постулата, незаобилазни фактор концептуалног оквира спољне политике Бразила.⁵ Ове трајне карактеристике омогућавају релативно висок степен предвидљивости спољног понашања земље које је у суштини неконфронтационистичко и истиче вредности начела самоопредељења и неинтервенције. Што се тиче националних интереса, истраживањем историје Бразила могу се идентификовати **пет сталних вредности**: развој, аутономија, стабилност окружења, демократија и поштовање културне разноврсности, а везивно ткиво које је уједињавало различите периоде историје земље је била тзв. идеологија зависности инхерентна концепцијама бразилског општеприхваћеног либерализма.

У раду се обраћа пажња на периодизацију као један од круцијалних појмова дисциплине. Индикативно је да се концепт периодизације последња два века историји међународних односа може разматрати и у облику упита да ли се поједини историјски периоди смањују (мерено годинама), односно да ли се они "згушњавају" услед количине догађаја и њихових последица и какве то консеквенце има за прилагођавање и функционисање друштава, заједница, држава, међународног система. Истраживање у циљу периодизације међународних односа Бразила претпоставља обимну анализу извора који садрже различите факторе, а који резултирају из процене капацитета одређивања тих различитих узрока који се здружују, односно спрезају да би квалитативно карактерисали дефинисани период. Ту су обухваћени: перцепције националних интереса (различити у различитим периодима или су важили, тј. прихватани у два или више периода или у целокупном периоду од стицања независности – својеврсна симбиоза), затим процес одлучивања и доношења одлука, унутрашњи друштвено-економски састав друштва (композиција) и његова способност утицаја на циљеве и намере државника и других

---

⁵ V. Amado Luiz Cervo (org.), *O desafio internacional-a política exterior do Brasil de 1930 a nossos dias*, Editora UNB, Brasília, 1994., p. 13-14.

спољнополитичких одлучилаца.⁶ Такође, у раду се ревалоризује појам теоријског и практичног концепта националог интереса, који је, као резултат великих трансформација које се дешавају на међународној сцени постао дифузнији (понекад и конфузнији), неконзистентнији и донекле краткотрајнији. Приликом актуелизовања предлаже се његова синтетичка, органска и еволутивна дефиниција која је примењива - под тим појмом се разуме сублимат кохерентног укључења у међународне односе једне земље.

Што се тиче метода и поступака који се у истраживању примењују, важно је схватити дистинкцију: док међународни односи проучавају међудржавне односе (релевантне спољне политике држава) као и активности међународних организација и транснационалних актера, предмет проучавања историје међународних односа (која је 1970-их у свету заменила превазиђену дипломатску историју) има за циљ да се они објасне, разумеју, интерпретирају, утиче на њих и предвиђају. На разноврсност мотива, идеја, форми и делатности међународног живота, историја међународних односа покушава да адекватно одговори у оквиру својеврсних конституисаних школа и приступа који су увели нову методологију не захтевајући чврсто држање принципа временске дистанце. У оквиру познате француске школе, њен оснивач Пјер Ренувен и настављач Жан Батист Дирозел у заједничком синтетичком делу "Увод у историју међународних односа" износе да **историја међународних односа проучава тзв. дубоке силе** (географске факторе, демографске услове, економске снаге, финансијска питања, национална осећања, национализам, пацифизам), **владаоце** (њихове личности, однос према националном интересу, иницијативе, поступке, намере, одлуке) и **међуодносе између лидера и дубоких сила**.⁷ У референтном делу "Свака империја ће пропасти - теорија међународних односа" Дирозел инсистира на **анализи догађаја** респектујући његову специфичност

---

⁶ Лампреиа истиче да међународни односи немају, нити су имали, значај у политичком (и свакодневном) животу земље, нити су једна од главнијих тема приликом председничких избора, нити се уобичајено та тематика налази на ударним странама штампе и ТВ, и нису приоритет у раду националног Конгреса. "Они који формулишу бразилску спољну политику никада не треба да изгубе из вида ову базичну условљеност". V. Luiz Felipe Lampreia, *Introdução, Diplomacia Brasileira - palavras, contextos e razoes*, op. cit.

⁷ V. Pierre Renouvin & Jean-Baptiste Duroselle, *Introduction a l'histoire des relations internationales*, A. Colin, Paris, 1964.

чије се изучавање не исцрпљује у анализи релативне краткотрајности, већ оно кореспондира проучавању **дубоких кретања** и актуелизовао је концепте дубоких сила и државника путем предлагања два система базичних одређивања међународних односа.⁸ Британска школа се карактерише потрагом за системским појмовима међународних односа, а њихови кључни концепти су **систем и друштво** који су неопходни за разумевање развоја међународног живота, чиме се повезује прошлост са садашњошћу и антиципира будућност. У оквиру савремено засноване историје међународних односа у раду се унутар дефинисаних периода истражују и објашњавају спољнополитичка активност Бразила системом каузалности и системом финалитета, а на основу стратешких калкулација одлучилаца. На синтетизован начин се интерпретира деловање Бразила у међународним односима, у ком правцу се кретало, са којим циљевима и одређујуће тенденције.

Полазећи од тринома Рејмонда Арона о могућим ситуацијама у међународној политици (**равнотежа, хегемонија и империја**), аргументовано се разматра положај Бразила у неком од чланова тог тринома у појединим периодима. Стога аутор примењује Дирозелов методолошки инструментаријум и приступ и на тај начин обрађује проблеме узрочности и финалности у дијалектичкој релацији.

Методи истраживања су историјско-аналитички (придружен концептуализацији области међународних односа), затим критичка анализа садржаја извора, компаративни и статистички што помаже приликом сагледавања и интерпретирања питања и проблема који се истражују. Што се тиче техника истраживања примењени су библиографско истраживање систематичном анализом материјала, што подразумева најразноврснија дела повезана са предложеном темом дисертације, укључујући материјале из бразилског Министарства иностраних послова, референтна дела из веома опширне библиографије, затим информације из медија и са Интернета.

Рад је ради прегледности, функционалности и веће разумљивости груписан у четири поглавља подељених у више одељака и пододељака. У уводу се дефинишу предмет и проблем истраживања, употребљени појмови и категорије, дефинише

---

⁸ V. Jean-Baptiste Duroselle, *Todo Império Perecera – Teoria das relações internacionais*, Editora UNB, Brasília, 2000.

основна полазна хипотеза дисертације и наводи методологија рада. У првом поглављу се укратко излаже *status questionis* (state of the art) проблема и сазнања у области теорије историје међународних односа (овај део садржи концептуалну дискусију о тзв. теоријском оквиру) - излажу се теорије и приступи историји међународних односа, дефинишу употребљени концепти историје међународних односа и спољне политике, национални интерес, периодизација (одређена према релевантним параметрима наведена је употребљива и функционална периодизација међународних односа Бразила), креирајући тиме теоријски оквир, тј. основ за анализу. У другом поглављу се излаже међународни контекст савременог бразилског укључења. У трећем поглављу се истражује *meritum* дисертације – према парадигматичној анализи критички су приказани средства, циљеви, национални интереси, ризици, стратешке калкулације и резултати међународног укључења Бразила по утврђеним периодима. Највише простора је посвећено последњој постамериканистичкој парадигми у првој деценији 21. века. У четвртом поглављу закључним разматрањима су синтетички изложени интерпретација резултата до којих се дошло на основу истраживања и анализа у раду, потврђена или модификована основна хипотеза, указано је на области, правце, питања, врсту и мултиперспективност будућих истраживања. На крају је дата опширна релевантна библиографија (извори, референтна дела, дела за консултовање, критичка дела, часописи, веб-сајтови на Интернету).

Током рада аутор се руководио опаском Пола Кенедија да је циљ задобити главне аспекте људских искустава у последњих две стотине турбулентних година.⁹

---

⁹ "Све књиге ове едиције треба да имају глобални карактер, јер западна перспектива једноставно није пожељна". Предговор књизи Reynolds, David, "One World Divisible, A Global History since 1945", New York, Norton & Co., 2000, p. 861.

1. ИСТОРИЈА МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Делимо став Рејмона Арона:

"пошто без помоћи теорије није могуће опсервирати реалност на кохерентан начин, треба истраживати реалност чињеница уз помоћ једне идеје, односно осе која води разборитости",

у вези чега за њега концепт теорије има двојачко значење. Прво, пошто спада у област философије она насупрот практичној акцији почиње да бива контемплативно знање, перцепција суштине светског поретка.¹⁰ Други начин да се сагледа теорија, према Арону, конституише се у здруживању елаборираних предлога почевши од концептуализације реалности коју опажа посматрач.¹¹ Карл Попер, са своје стране, луцидно примећује да су теорије ментални конструкти који нам омогућавају да изађемо на крај са морем информација о "реалности" са којом се сусрећемо и оне нам помажу да их структуирамо, тј. смањимо на количину коју можемо да савладамо, односно схватимо и да над том масом информација о "реалности" спроведемо концептуалну и систематску класификацију.¹² Сличног је мишљења и Кенет Волц који је у предговору свог утицајног дела теорију дефинисао као менталну слику неке области-слику која показује како је та област организована и како су њени делови повезани на тај начин што теорија изолује једну област да би је интелектуално обрадила:

"а тако добијена ментална слика, на пример, економије државе или

---

¹⁰ Стога је термин теорија у свом уобичајеном смислу идентификован у различитим формама. V. Raymond Aron, *Estudos Políticos*, Brasília: UnB, 1980., p. 375.

¹¹ У вези са таквим концептом, Арон сматра да би "било која дефиниција теорије која не признаје специфичан карактер међународних односа, захваљујући легитимности ресурса силе од стране актера, била немарна у исто време у односу на константне чињенице - њихову постојаност чији су ефекти били огромни током историје и људски значај војне активности." Ibidem, p. 306.

¹² Теорије нам такође омогућују да објаснимо поједине појаве тако што објашњавамо место ових појава у ширем контексту информација и/или да формулишемо узрочне или генетско-временске везе између појединачних појава и других појава односно скупа појава. V. Karl Popper, *Logika naučnog otkrića*, Nolit, Beograd, 1973.

међународног политичког система, јесте, у ствари, упрошћена представа."¹³

Другим речима, да би били приказани релевантни узроци и последице та слика мора да изостави већи део онога што се дешава у економији или међународном систему. Доналд Пачала сматра да је потребно да се стручњаци у области глобалне политике одврате од тзв. израде чињеница и да се врате систематском проучавању историје као основе теорије.¹⁴ Таквом контексту примерен је концепт шта је ефективно прошло, тј. чувено Ранкеово "*Wie es eigentlich gewesen*" (како се то заправо десило). Према нашем мишљењу историја није егзактна наука, него метод да се поново обнови, изрази и интерпретира, односно тумачи прошлост, а историјска свест је, *ipso facto*, део друштвене свести.¹⁵ С тим у вези, постоји дихотомија, односно две стране историјске науке (историја као стварност и историја као наука о прошлости стварности). С друге стране историја међународних односа проучава односе између људских колективитета који припадају различитим друштвима, државама, културама и религијама. Може се резимирати да се теорија у друштвеним наукама може схватити као операционални модел који омогућава да се разуме стварност и да се на њу делује.

Што се тиче предмета проучавања међународних односа и *ipso facto* њихове историје, већина стручњака је мишљења да је држава институт који је кључан за њихово успостављање, креирање и деловање у њима (наизглед државо-центристичка визија).¹⁶ Ово независно од политичких аранжмана државних заједница које могу бити: империја, вишенационална, дво-национална, имигрантска и национална држава

---

¹³ "Теорија је средство које треба да нам користи приликом објашњавања онога што се дешава у одређеној области активности – она је инструмент који се користи ради објашњавања "стварног света" и, можда, формулисања неких предвиђања о њему. Претпоставка да људи теже максималном увећању добити јесте пример из микроекономије, а пример из структуралне теорије је претпоставка да државе делују на осигурању свог опстанка." V. Кенет Волц, Предговор, *Теорија међународне политике*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2008.

¹⁴ V. Donald James Puchala, "Theory and history in international relations", Routledge, 2003.

¹⁵ Може се рећи да историја није *epistēmē* (знање), него *technē* (вештина).

¹⁶ "Држава, као међународно-правна личност, поседује две црте разликовања у односу на остале међународне актере што јој омогућава развој њене спољне политике: дипломатску и војну активност (ову последњу као средство за вршење власти) - путем убеђивања или ратним дејствима у концерту нација и то као вештину вођења односа наспрам других држава." In: Ronaldo Gonçalves, "Teoria da História das Relações Internacionais - Escola Francesa", *Revista Consciência*, Palmas/PR, v.16, n.1, p. 49-64, Jan-Jun. 2005.

које допуштају (или не) коегзистенцију различитих националних и верских група. Иначе, научна систематизација односа међу државама је започела у периоду између два светска рата, напуштајући једноставна објашњења ратним дејствима и њиховим последицама.¹⁷ Радослав Стојановић је мишљења да је:

"за науку о међународним односима битан однос који настаје између потпуних друштава, територијално ситуираних и политички разграничених, дакле проучава односе политички разграничених друштава, што ниједна друга наука нема за свој предмет. Самодовољност сваког појединог друштва ограничава се међузависношћу која настаје између њих због неједнаких услова који су настали политичком деобом простора."¹⁸

Истражујући теорију историје међународних односа, може се сложити са ставом Гилберто Сарфатиа да пре 1648. није било држава у савременом смислу, тако да се не може применити ниједна теорија међународних односа поводом објашњавања међународних догађаја и феномена пре тог датума.¹⁹ Кнутсен Торбјерн сматра да је **равнотежа снага** кључни институт поретка у друштву држава за шта је Дејвид Хјум ауторитативно тврдио да је то стара политичка пракса, за разлику од каснијих аутора који је датирају у 15. или 16. век.²⁰ Хедли Бул, са своје стране, истиче да одржавање равнотеже снага претпоставља нека веровања која деле учесници, нарочито у погледу природе, улоге и легитимитета државе.²¹

---

¹⁷ Арон сматра да је "прошла мода историје ратова", у: Raymond Aron, *Consciência Cósmica*, Tecnos, Madrid, 1962., p. 103.

¹⁸ Р. Стојановић резимира да наука о међународним односима (МО) проучава основне чињенице односа између политичких територијалних потпуних друштава-које су данас државе-степен и облик међузависности између њих, чиниоце који на њих утичу и организовања облика ових односа, с циљем откривања законитости које их одређују У тој спреси међузависности и самодовољности настају различити облици једначења тежњи и могућности - један субјект у МО увек стоји на вишем или нижем ступњу међузависности у односу на друге субјекте, тако да он закључује да је међузависност основа на којој настају међународни односи. У: др Војин Димитријевић и др Радослав Стојановић, *Основи теорије међународних односа*, НИУ службени лист СФРЈ, Београд, 1977., 12-13. с.

¹⁹ V. Gilberto Sarfati, *Teorias de Relações Internacionais*, São Paulo, Ed. Saraiva, 2005.

²⁰ V. Torbjörn L. Knutsen, *A History of International Relations Theory: An Introduction*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1992.

²¹ Он аргументује да је равнотежа снага испунила три позитивне функције у модерном систему држава: 1)спречила је да систем буде трансформисан освајањем у универзално царство; 2)локална равнотежа снага је служила да заштити независност држава у посебним областима од апсорпције преовлађујуће силе; 3)обезбедила је услове у којима остале институције од којих међународни систем

Поводом тога, Хенри Кисинџер сматра да су:

"два најстабилнија међународна поретка - један настао после Бечког Конгреса 1815. и други настао по окончању Другог светског рата којим су доминирале САД - поседовали предност какву пружа **идеолошко јединство** (као својеврсни најмањи заједнички садржалац, примедба Д.С. Вујновић)." ²²

С тим у вези, поредак Бечког конгреса је био заснован на принципима легитимитета (конзервативна интервенција) и споразумевања (скуп великих сила ради одржања равнотеже снага). ²³ Утицајно је било размишљање Освалда Шпенглера који је у делу из 1918. изнео да постоје три основне културе: античка (аполонијска), арапска (магијска) и западноевропска (фаустовска), а ми смо, према њему, негде при крају последње. ²⁴ Семјуел Хантингтон је ову мисао о различитости култура проширио на глобални ниво из чега је резултирала његова теза о сукобу цивилизација. ²⁵

Док међународни односи проучавају међудржавне односе (релевантне спољне политике држава и остале односе са елементом иностраности) и активности међународних организација и транснационалних актера, предмет проучавања историје међународних односа има за циљ да се они објасне, разумеју, интерпретирају, утиче на њих и да се донекле предвиђају. На разноврсност мотива,

---

зависи могу да се развијају, на пр., дипломатија, рат, међународно право, управљање од стране велике силе. V. Hedley Bull, *The Anarchical Society*, Columbia University Press, 2002.

²² "У првом случају, основне принципе успоставили су државници - припадници исте аристократске класе с истим погледима на нематеријалне вредности; амерички лидери који су обликовали послератни свет припадали су једној изузетно кохерентној и виталној интелектуалној традицији. Поредак који данас настаје мораће да изграде државници који припадају различитим културама." У: Хенри Кисинџер, *Дипломатија*, Београд, VERZALpress, 1999., 13. с.

²³ Равнотежа снага је до сада била успостављена у једином расположивом моделу полицентричног система какав су изградиле западне земље, који многи актуелни учесници у међународном систему не могу да прихвате. "Упркос свему, успон и пад некадашњих светских поредака засниваних на полицентричности-од Вестфалијског мира до нашег времена-представља једино искуство на које се можемо ослонити у покушају да схватимо изазове с каквима се суочавају савремени државници. С тим у вези, интелектуалци анализирају функционисање међународних поредака, а државници их изграђују." *Ibidem*, 14. с.

²⁴ V. Освалд Шпенглер, "Пропаст Запада", Утопија, Београд, 2011.

²⁵ По његовом мишљењу најважнији конфликти ће се убудуће дешавати дуж линија културних раздвајања осам постојећих цивилизација: западна, конфучијанска, јапанска, исламска, хиндуистичка, православна словенска, латиноамеричка и вероватно афричка, а свет у целости ће у великој мери бити моделован њиховим интеракцијама. V. Samuel P. Huntington, "Clash of civilizations?", *Foreign Affairs*, summer 1993, pp. 120-140.

идеја, форми, појавних облика и делатности међународног живота, историја међународних односа покушава да адекватно одговори у оквиру својеврсних школа и приступа који су увели нову методологију не захтевајући чврсто држање принципа временске дистинкције.

Како разумевати, схватати, интерпретирати историју међународних односа? Сматрамо да постоје два базична начина, односно метода; 1)прихватити "здромо за готово" како је о догађајима, личностима и процесима већ написано у време када су се дешавали и непосредно након тога, односно интерпретирати их са тадашњим знањем о тадшњој реалности и амбијенту и покушавати да се схвате и разумеју одлуке, мотиви, жеље појединаца, ужих и ширих група, народа, нација, држава; 2)употребљавати као инструменте најсавременија обухватна знања и методе да би интерпретирали са садашњег становишта шта се догађало. С овим у вези, слажемо се са становиштем следбеника француских "Анала" да свака генерација има право да поново испише историју, да је изнова интерпретира, да буде савременија актуелном тренутку или зато што се тежи још већој објективности у сазнавању односа, утицаја, ефеката и резултата те синергије.

Жак Ле Гоф, један од оснивача нове француске послератне историографске школе, је дуго био опседнут потрагом за квалитетом историје што је подстицала школа *L'école des Annales* - да се историја посматра и анализира у својој глобалности, да се расветли однос прошлости и садашњости, али и да из садашњости покушамо да разумемо прошлост, посматрајући историју у дугом континуитету.²⁶ С тим у вези, он сматра да је улога историчара да увек упоређује документа имагинарног са текстовима који приказују стварност, попут мапа или правних докумената и закључује да је **историја умеће упоређивања**. Према Гофу, може се рећи да историја никада није била егзактна наука, већ метод за обнову и одражавање прошлости.

Што се тиче разматрања предмета проучавања историје међународних односа њему треба приступити са два различита аспекта у истом подручју делатности. Један аспект је традиционално поље изучавања међународног живота - државе, док друго поље изучавања јесу организована друштва. Оба подразумевају мноштво тема које

---

²⁶ V. Жак Ле Гоф, "Уметност упоређивања", "Политика", 21.10.2007.

обухватају економију, политику, културу, војне аспекте као и друга питања која заслужују пажњу аналитичара историје међународних односа. Методологија и варијабле које треба да се употребљавају омогућавају елаборацију претходно установљене шеме, а она се конструише пре израде теорије која произлази из пажљивог испитивања документације која истраживачу стоји на располагању. Проучавање постојеће библиографије (the state of the art, односно *status questionis*) доводи до предлагања синтезе која, поред тога што би је требало узети као подршку у прикупљању инвентара података, треба и да пружи историјску интерпретацију засновану, уколико је могуће, на средњорочном трајању. Путем одређивања предмета и методологије изучавања уводи се једна дефинисана визија историје међународних односа. Слажемо се са мишљењем Мари-Клод Смут да је предмет проучавања међународних односа функционисање света, тачније речено, структурирање простора у свету међународним друштвеним везама.²⁷ Данас су доминантне две теорије: неолиберална - која наглашава заслуге биполаризма изграђеног и заснованог помоћу силе и моћи и неоинституционална која укључује тзв. функционалну кооперацију.²⁸

У научној јавности је дуго времена широко распрострањено мишљење да постоји колизија између историчара и политиколога у погледу приступа истом предмету проучавања – међународним односима. Наиме, од конституисања дисциплине међународних односа 1920-их, повезаност историје и међународних односа је указивала на комплексну и променљиву природу њихове коегзистенције. С тим у вези, неопходно је у циљу разграничења поља студија историје означити њене границе са политичким наукама, у вези чега Медина указује да је:

"реалност као предмет проучавања теоретичара међународних односа историје међународних односа иста, али постоји концептуално подвајање

---

²⁷ V. Marie-Claude Smouts, *The New International Relations: Theory and Practice*, Palgrave Macmillan, 2001.

²⁸ Валерштајн сматра да се ова теорија може применити од када се међународни политички систем Вестфалије издигао да обезбеди и заштити међународни капиталистички систем у развоју. Он у својој теорији каже да је један догађај у функцији преимућства система, а не појединог чиниоца. Функционализам се разликује од структуралистичких и реалистичких аргумената у томе што две потоње гледају да прошире структуралне узроке-реалисти (и структуралисти још више) кажу да структура даје подстицаје чиниоцима, док функционалисти придају узрочност моћи самом систему, у потпуности заобилазећи чиниоце. V. Immanuel Walerstein, *World-Systems Analysis: An Introduction*, Duke University Press, Durham, North Carolina, 2004.

међу њима. Историја проучава сингуларност, конкретност, непоновљивост и подвргнута је једино сили времена, а теорија се преокупира садашњошћу и истражује шта је заједничко у различитим ситуацијама, установљава генерализације и типологије. По правилу, историчар, желео он то или не, има теорију која се исказује путем наратива. Теоретичар усваја обрнути пут-употребљава историјску наративу да би доказао своју теорију".²⁹

Намера стручњака за међународне односе да учврсте идентитет и развију епистемолошки потенцијал нове дисциплине без дубљих релевантних веза са дипломатском историјом и пуризмом историје, водила је, према мишљењу Молине, апстрактним генерализацијама, а дијалог међу њима је бивао површан и мање суштински.³⁰ У ствари, централна улога историје је у објашњењу збивања, догађаја, чињеница и структура друштвеног, економског и политичког карактера.³¹ Мада је предмет изучавања исти, запажа се да наука о међународним односима и историја међународних односа представљају различите приступе анализи међународног друштва.³² У овој тачки историчар међународних догађаја се разликује од политиколога јер је његов приступ јединствен, односно особит, ситуиран у специфичном месту и периоду историјског времена.³³ Ова особеност историје у

---

²⁹ In: Manuel Medina, *La teoría de las relaciones internacionales*. Madrid: Seminarios y Ediciones, 1973.

³⁰ Међународни односи дугују своје порекло међународном праву и дипломатској историји и та чињеница изгледа да је одвела ту дисциплину да потражи извесно дистанцирање од историографског дискурса као средства за ојачање сопственог идентитета. Молина испрено оцењује да се "(...) и данас историја види, али не чује у међународним односима." V. David Rabadan Molina, "Historia y relaciones internacionales: orígenes, formas y tendencias de una compleja vinculación", *Universidad de Cadiz*, 2007.

³¹ Теоретичари међународних односа употребљавају "инструменталну" визију историографије где је представљена не као епистемолошки субјекат који може поново промислити садашњост и пројектовати будућност путем реконструкције прошлости (њених структура, тенденција и догађаја), него више као средство за конструисање (извор емпиријских чињеница) и осигурање валидности теорија оцртаних у циљу разумевања актуелности. "Историја је лабораторија у којој наше неизвесности о међународној политици могу бити тестиране". У: Richard Rosencrance, *The rise of the Trading state: commerce and conquest in the modern world*, Basic Books, New York, 1986.

³² "Док се међународни односи карактеришу постојањем циљева да се одржава или осваја, договором да се врши размена интереса, неопходношћу да се развијају притисци или даје отпор притисцима разноврсне природе, историја међународних односа проучава сингуларно, конкретно, неповратно, подвргнуто неповратној сили времена, тако да истраживачи интерпретирају међународне односе са становишта преовлађујућих концепција тумачења и објашњења у датом моменту." In.: João Caminha, *Delineamentos da estratégia*, Rio de Janeiro: Ed. Exército, 1982., p. 251.

³³ О специфичности историје међународних односа Ренувен тврди да "оно што је важно, то је историја односа међу народима, историја односа између држава и народа". У: Pierre Renouvin (dir), *Introduction générale de l'Histoire des relations internationales*, vol. 1, Hachette, Paris, 1953. Дирозел каже да су

третману међународне чињенице, међутим, не значи и друга корелативна изучавања, зато што међународни феномен имплицира анализирање односа међу људским групама чак и када се ради о религијама.³⁴ Шарл Зоргбиб тврди да се држава данас појављује као суштински политички облик.³⁵ Иако држава остаје привилеговани актер у истраживању историје међународних односа, Морис Ваисе сматра да би било погрешно ограничавати их на односе међу државама.³⁶ Кључни допринос Кенета Волца у подручју политичких наука је креирање неореализма (доминантна теорија 1980-их) или структуралног реализма како је он звао теорију међународних односа која стипулише да државне акције често могу бити објашњене притисцима који се врше на њих од стране међународне конкуренције, што лимитира и ограничава њихове изборе. Волц аргументује да свет постоји у стању непрекидне међународне анархије разликујући анархију међународног окружења (у коме не постоји централни орган присиле) од домаћег поретка (у коме он постоји).³⁷

Током историје су постојала три традиционална модела дистрибуције моћи на међународној сцени: мултиполарни (са више подједнаких сила – Европа у 19. веку), биполарни (две суперсиле као у време Хладног рата – САД и СССР) и униполарни (тако се карактерише период Римске империје и период непосредно након окончања Хладног рата са јасном хегемонијом САД). Али, ниједна од њих не може да се примени на савремени период у коме су растућа важност транснационалности, личне

"међународни односи сви односи међу људима којима је потребан прелаз с једне правно установљене границе или потенцијалне границе". У: *Les Frontières européennes de l'URSS, 1917-1941*, Paris, Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1954., p. 12.

³⁴ У том погледу Дирозел каже: "Сви ти међународни односи имплицирају једну енормну масу феномена, особито све односе индивидуа у односу међу собом на граници или група међусобно. На исти начин, проучавање међународних односа без разматрања личних концепција, метода, сентименталних односа државника јесте занемаривање важног фактора, понекад суштинског. Сходно томе, треба инсистирати на ономе што је константно у свим приступима међународном феномену идеје државе". V. Jean-Baptiste Duroselle, *Les Relations internationales*, Institut d'études politiques, Paris, 1958.

³⁵ V. Charles Zorgbibe, *Les relations internationales*, Press Universitaires, Paris, 1994., p. 69.

³⁶ "Јер међународни односи обухватају све врсте људске активности". In: Maurice Vaisse, *Les Relations Internationales Depuis 1945.*, 6. ed., Armand Collin, Paris, 1999, p. 7.

³⁷ Волцова теорија није теорија спољне политике, јер она објашњава генерална начела понашања која управљају односима међу државама у анархичном међународном систему, а не специфичне акције. Међутим, неуспешност неореализма да објасни изненадни и мирни колапс СССР довео је у питање Волцове аргументе да биполарни свет треба да буде стабилнији од мултиполарног система. Друга велика критика неореализма (и класичног реализма уопште) је неспособност да разјасни трајни мир великих сила од Другог светског рата и растућу кооперацију међу државама. V. Кенет Волц, *Теорија међународне политике*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2008.

међуповезаности, приватних чиниоца и великих земаља у успону (БРИКС) неки од најмаркантнијих елемената актуелне фазе глобализованости који сугеришу појаву света различитих геометрија што се тиче дистрибуције и вршења моћи. Слом међународног поретка Хладног рата и пропаст тзв. велике комунистичке илузије донели су аналитичке тензије и редукционизам у проучавању савремених међународних односа.³⁸ Према неким мишљењима теорија би требало да буде заснована претпоставци да су међународни односи пронашли свој нови системски модел пошто њима доминирају феномени економско-финансијске глобализације и либерализаторске интеграције тржишта.³⁹

Сматрамо исправним становиште да:

"ако би се одредило да је спољна политика скуп политичких циљева које одређена држава жели да постигне у својим односима са другим земљама у свету и, у мањем обиму, како земља узајамно делује са недржавним актерима, онда спољнополитички одлучиоци те државе разматрају и стратешки калкулишу узимајући у обзир циљеве, средства и ризике за доношење појединих одлука, и такође треба да носе одговорност за своје потезе и спољно деловање, нарочито у демократски уређеним државама."⁴⁰

Генерално узевши, изазов савремене спољне политике јесте у идентификовању интереса и циљева у сваком пољу међународног деловања земље и на основу њих треба анализирати понашања других релевантних актера у сваком сценарију, ради изградње партнерстава који омогућавају потенцијалне добитке. Ради што успешнијег националног укључења претпоставља се јасно познавање сценарија и изазова који су пред националном спољном политиком, као и дубоко познавање природе моћи у њеним разноврсним димензијама (војна, економска и тзв. мекана-soft power). Никада до сада неки светски поредак није био до те мере глобалних размера, нити је био заснован на таквом мноштву различитих идеја и деловања као актуелни, што је изазов за истраживање стручњака.

---

³⁸ V. Francois Furet, *Le Passé d'une illusion, essai sur l'idée communiste au XXe siècle*, Calmann-Levy, Paris, 1995.

³⁹ V. Francis Fukuyama, *The end of history and the last man*, The Free Press, New York, 1993.

⁴⁰ V. Wikipedia, одредница "Foreign policy".

Сматрамо да се увек треба критички односити и доводити у питање постојећи међународни политички, али такође и друштвени и економски поредак, испитивати њихово порекло и легитимност, са циљем да се разматрају могућности позитивних промена у таквим порецима ради конструкције стратегијâ променâ. Може се резимирати да треба континуирано промишљати историју што може да проузрокује и раскиде са претходним интерпретацијама, пре свега због тога што историја прати след чињеница и процеса у њиховом континуитету, а историја међународних односа их проучава путем анализе емпиријских чињеница, анализира их, интерпретативно објашњава (зашто се нешто десило управо тако, а не другачије) и синтетички их представља, док саму дисциплину можемо укратко дефинисати као **интерпретативну синтезу**. Стручњак анализира, упоређује и изражава историјске догађаје, чињенице, збивања и процесе смештајући их у тенденције (не у смислу искључивости, тј. дефинитивне одређености) према њиховом значају у појединим периодима и у складу са сваком политички организованим територијалним друштвом, односно државом, континентом и светом у целини (у зависности шта се проучава). С тим у вези, био би прикладан модификовани картезијански аналитички метод истраживања - критички обухватити све факторе и опште ревизије који дају сигурност да ништа није изостављено и који тиме директно утичу на објашњавање међународних односа.⁴¹ Сматрамо позитивним праксу интерпретирања (и реинтерпретирања) појединих периода у оквиру историје међународних односа од стране појединих стручњака или институција, јер се тиме постиже веће и боље познавање и објашњење како материје коју истражују (анализирају и изводе оцене и закључке), тако и њихових веза и односа са садашњошћу. Прошлост - догађаји (датирани феномени

---

⁴¹ У свом делу "Расправа о методи" Декарт износи критику дотадашње филозофске и научне мисли и указује на потребу ревизије појмова и метода којима су се градиле научне теорије. Основа сазнања треба да буде могућност човека да својим умом доноси ред у проучавање ствари и онда правилно закључује. Његова методологија заснива се на следећим начелима: 1. све примати критички и као истину узети само оно што се уочава јасно и разговетно; сваки проблем поделити у више делова, да би се лакше дошло до решења; 2. закључивати полазећи од једноставнијег према сложеном и тако, као по степеницама, доћи до сазнања; 3. проверити, чинећи опште прегледе, да нешто није испуштено. Као успешан пример примене тих метода наводи еуклидску геометрију која је изведена из најједноставнијих и очигледних истина. Његова теорија сазнања, чији је основни став методичка скепса, је доследно изведена из његових филозофских схватања и може се користити се у истраживачким пројектима у свим подручјима науке. В. Рене Декарт, *Расправа о методи*, Матица Хрватска, Загреб, 1951.

према Дирозелу), процеси и тенденције из којих црпимо свесно или несвесно покретачку енергију, мотиве и идеје, је константно присутна (уосталом, не каже се узалуд *historia magistra vitae est*). Иако не треба одбацити теоријски приступ у проучавању међународних односа, Жак Фремон сматра да напори теоретичара међународних односа не дају очекиване резултате и да није конструисана једна општа теорија међународних односа, јер се ради првенствено о томе да се разуме историја да би се објаснила садашњост. Оно што је најзначајније у проучавању историје јесу тенденције, ланац догађаја, идентификација вектора, а историја која треба да се изучава није она непосредна, већ она која се развија током векова (дугачки и дубоки историјски циклуси. Стога се слажемо да:

"проучавање историје друштава негује размишљање о њиховој вероватној будућности: историјско сећање врши одлучујућу улогу у перспективи будућности".⁴²

С тим у вези, за историчаре и још више за политикологе, најважније је разликовати генерално од појединачног.⁴³ Могло би се закључити да вредност историје међународних односа није само у представљању и интерпретацији, већ и у аргументацији која пружа и осигурава смисао, кретање и рационалност садашњици.⁴⁴

1.1.ШКОЛЕ И ДРУГИ ПРИСТУПИ ИСТОРИЈЕ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА – ПРИЗМЕ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ

Од краја Другог светског рата конструисане су многобројне и различите, пре свега, националне школе, смерови, правци и други приступи у проучавању историје међународних односа у Француској, В. Британији, САД, Италији, Швајцарској, Немачкој, Белгији, Бразилу, Аргентини, Мексику итд.

---

⁴² Jacques Fraymond, "*Teoria e história*", in: Jean-Baptiste Duroselle, *Todo império perecerá*, op. cit., pp. 435-441.

⁴³ А како решити ту дилему када у међународним односима не постоји општа теорија која може да разреши то питање Дирозел показује у свом делу. У: Marlis G. Steinert, "A decisão em matéria da política externa. Ensaio sobre a utilização das teorias", in Jean-Baptiste Duroselle, *Todo império perecerá*, op. cit., pp. 443-459.

⁴⁴ V. José Flavio Sombra Saraiva (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 54.

ФРАНЦУСКА ШКОЛА ИСТОРИЈЕ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА

Француски историчари окупљени око часописа "*Annales d'Histoire Économique Sociale et Civilisations*" између два светска рата критиковали су дипломатску историју која је разматрала ауторитет власти, пренаглашавала улогу државника и дипломата као носилаца међународних односа, заступала хронолошки приступ, док су се они залагали у корист глобалне историје (тзв. потрага за тоталном историјом) прегрупишући тоталитет чињеница од интереса за живот једне епохе чиме су се удаљили од дипломатске историје.⁴⁵ Од краја Другог светског рата историјско истраживање у Француској је доживело дубоку промену, уношењем разноликости и проширењем поља свог интересовања, укључујући и друге актере и историјске силе, а концептуално упориште историје међународних односа је оно које је најавио Пјер Ренувен.⁴⁶ Због разноврсности тих сила које представљају веома широк спектар не може се доминирати свима њима, мада оне објашњавају међународни догађај.⁴⁷ Такође су Фернан Бродел, Рејмон Арон и други у новој перспективи установили другачије парадигме и концепције међународних догађаја и процесâ.⁴⁸

Држећи се модела историјске анализе који су формулисали Пјер Ренувен и Жан-Батист Дирозел (истиче постојање дубоких сила као фактора истрајности у

---

⁴⁵ V. Marcel Merle, *Sociologia das Relações Internacionais*, Ed. UnB, Brasília, 1981., p. 81.

⁴⁶ У свом пионирском делу Ренувен је у уводу утврдио правила истраживања. "Проучавање међународних односа је примило у перспективи историјских истраживања различита светла и, оно што је важно, то је историја извештавања међу народима". Не ради се о томе да се изабере *a priori* једна струја историјске интерпретације која би постала применљива на еволуцију међународних односа, него обрнуто, ради се о томе да се предузме ново ишчитавање односа међу народима почев од самих проблема међународног живота. Ренувен је инсистирао на концепцији једног новог објашњења које води рачуна, у различитим моментима еволуције међународних односа, о различитим аспектима живота друштва. Рођен је концепт тзв. дубоких сила, односно скуп узрочности, како је касније актуелизовао Дирозел, у којима су деловали државници са својим намерама и стратешким калкулацијама. У: Pierre Renouvin, *Introduction générale*, In: Pierre Renouvin (dir) *Histoire des Relations Internationales*, Paris, Hachette, 1953., p. 10.

⁴⁷ V. Ronaldo Gonçalves, "Teoria da História das Relações Internacionais - Escola Francesa", *Revista Consciência*, Palmas/PR, v. 16, n. 1, p. 49-64, Jan-Jun. 2005.

⁴⁸ Арон сматра да нација одговара било ком територијално организованом политичком колективитету и, у том смислу, држава се појављује као израз националитета. Арон такође објашњава да је ирелевантно знати где почињу и где завршавају међународни односи стога што ниједна научна дисциплина не поседује обриси својих граница. Оно што је за Арона важно је одредити нуклеус интереса тог специфичног домена или само значење међународног феномена. У том контексту он тврди да "међународни односи међу државама суштински имплицирају на рат и мир". У: Raymond Aron, *Paz e Guerra entre as Nações*, UnB, Brasília, 1986., pp. 52-53.

међународном укључењу једне земље), Дирозел је теоријски уобличио међународне односе.⁴⁹ Пјер Ренувен објашњава да је дистинкција између две дисциплине - међународних односа и историје међународних односа - историјска перспектива, док Дирозел сматра да је преокупација историје међународних односа однос индивидуе са индивидуом преко границе - са другим (трансцендирање). Такође, обојица сматрају да на међународно друштво, с историјске тачке гледишта, утиче оквир односа између људских група (дубоке силе). По њима, историја међународних односа проучава **дубоке силе** (географске факторе, демографске услове, економске снаге, финансијска питања, национална осећања, национализам и пацифизам) **и владоце, тј. државнике** (њихове личности, однос према националном интересу, њихове иницијативе, поступке, намере и одлуке) и, такође, међуодносе између лидера и дубоких сила.⁵⁰ Они нарочито валоризују активности државника у њиховом реципрочном односу са дубоким силама, а метод за који се залажу у историји је емпиријско-аналитички и он се заснива на претежној употреби индукције, пружајући тиме већу историјску кохерентност. Консолидација и институционализација француске традиције чији је приоритет истраживање историје као дисциплине достигла је зрелост у наведеном делу Ренувена и Дирозела где су идентификоване правилности из расположивих чињеница које потичу из емпиријских истраживања и теоријских закључака.⁵¹ Француска методологија не прихвата универзалистичка објашњења и развила је **концепт мултиузрочности** који је увек услован и специфичан у свакој ситуацији. Поводом анализе дисциплине историје међународних односа француски историчари су подељени између три објашњења: а)неки мислиоци сматрају да су економски, финансијски и демографски фактори они који врше доминантан утицај на међународне односе; б)други мисле да фундаментално

---

⁴⁹ Референтна дела: Pierre Renouvin & Jean-Baptiste Duroselle, *Introduction à l'histoire des relations internationales*, A. Colin, Paris, 1964. (инсистирају на анализи догађаја респектујући његову специфичност - очигледно да се изучавање не испљује на анализи краткотрајности чињенице, већ оно кореспондира истраживању дубоких токова, тј. кретања). V. Jean-Baptiste Duroselle, *Todo Império Perecera – Teoria das relações internacionais*, Editora UNB, Brasília, 2000.

⁵⁰ Такође, још од 1950-их П. Ренувен је унео и јавно мишљење које је постало једна од значајних и релевантних дубоких сила за анализу односа међу различитим земљама и(ли) њихових групација.

⁵¹ V. Carlos Henrique Canesin, "A ordem e as forças profundas na Escola Inglesa de Relações Internacionais - em busca de uma possível francofonia", *RBPI*, v. 51 n. 1 Brasília, 2008.

објашњење лежи у елементима колективне психологије, в)трећи придају већу вредност деловању доносиоца одлука.

Велики допринос француској школи су студије Рене Жироа и Мориса Ваиса који анализирају еволуцију међународних односа од 1945. до наших дана са преокупацијама и концептима у односу на период након Хладног рата.⁵² Са своје стране, Пјер Лелуш критикује линераност концепција у делу Пола Кенедија "Успон и пад великих сила" и инсистира на важности многострукости актера, процеса и поступака у обарању биполарног поретка.⁵³ Често оптуживана да је европоцентрична и носилац аналитичких конструкција концентрисаних на међународно укључење саме Француске, француска школа је почела да показује већу отвореност укључењем тема зависности, заостајања, економског развоја и међународних асиметрија. С тим у вези, Иван Пајар почев од опсервације формирања либералног света и експанзије европске хегемоније у свету, описује нове зависности, које су биле историјско порекло Трећег света већ на крају 19. века на место старе колонијалне асиметрије са почетка 19. века током остваривања независности у Америкама.⁵⁴

Најугицајнији теоретичар Жан-Батист Дирозел је предложио изградњу теорије у вези истраживања еволуције међународних односа као мултидисциплинарне дисциплине у потрази за рационалнијим и објективнијим сазнањем о човеку и његовим друштвима.⁵⁵ Он теорију схвата, пре свега, као стратегију истраживања, која употребљава важне елементе као инструменталне категорије и која признаје посебности области проучавања и сматра да је она мешавина рационалног и ирационалног, квалитативног и квантитативног. Главна особеност Дирозелове теорије засноване на историји (на конкретним догађајима и њиховим резултатима, односно ефектима) је да међународни односи поседују историјске компоненте које треба локализовати у антропологији и психологији, ситуиране у концептима који се

---

⁵² V. Rene Girault, Robert Frank, Jacques Thobie, *La loi des geants 1941-1964*, MASSON, Paris, Milan, Barcelona, Bon, 1993.; Vaisse, Maurice, *Les Relations Internationales Depuis 1945.*, 6.ed., Armand Collin, Paris, 1999.

⁵³ V. Pierre Lelouche, *Le Nouveau Monde*, Grasset, Paris, 1992.

⁵⁴ V. Pailard, Yvan G., *Expansion Occidentale et dependance mondiale: fin du XVIIIeme siècle-1914*, Armand Colin, Paris, 1994.

⁵⁵ V. Jean-Baptiste Duroselle, *Todo Império Perecera – Teoria das relações internacionais*, op. cit.

конструишу у вези елемента иностраности, у форми како се људске групе организују у заједнице, државе и наднационалне асоцијације.⁵⁶ Укореењен у традицији коју је засновао Ренувен, Дирозел се разликовао од традиционалних теоретичара међународних односа предлогом теорије са чврстом емпиријском основом и шемом експозиције са практичним и феноменолошким смислом сходно самој теоријској и методолошкој обнови друштвеног знања.⁵⁷ Као инструмент од велике употребне вредности који може адекватно и сврсисходно да руководи у истраживањима, Дирозелова теорија је по многим ауторима најбољи текст о теоријским и методолошким аспектима историје међународних односа и једна компактна теорија међународних односа.⁵⁸ Аутор афирмише да историја, као и друге хуманистичке дисциплине, не могу да употребљавају исту рационалност природних наука и стога препоручује, посебно историчарима, да се концентришу на разумевање и интерпретацију сингуларних и датираних догађаја.⁵⁹ Он у својој заокруженој и релативно целовитој теорији историје међународних односа која пружа солидну епистемолошку основу, истиче да је циљ и историје и теорије исти: открити објективну истину и следствено томе, свим својим силама борити се против предрасуда, грешака, слабости чула и духа, страсти које ослепљују, догми *a priori*. Сматра да као све друштвене науке (које су достигле огроман дескриптивни и методолошки развој), актуелна теорија међународних односа неће моћи за дуже време да превазиђе емпиријски стадијум (не верује у могућност да се откривају

---

⁵⁶ V. Amado Luiz Cervo (org.), *O desafio internacional*, op. cit., p. 13.

⁵⁷ На тај начин је "допринос прошлости конститутивни елемент разумевања садашњости и доминирања будућношћу." У: José Flavio Sombra Saraiva (org.), "História das Relações Internacionais Contemporâneas: o objeto do estudo e a evolução do conhecimento", in: *Da Construção*, op. cit., p. 19-21.

⁵⁸ Дирозел дефинише своју намеру да изложи сопствену теорију са карактеристиком да је заснована на историји, фундирана на скупу конкретних догађаја (емпиријска је и еволутивна), на својим аналогијама и правилностима (методичка). Дирозел је прихватио две централне Ренуленове категорије: дубоке силе и државнике, али је и увео нове категорије у циљу обнове истраживања и интерпретација, предлажући нова употребљива и умесна оруђа рада, и указао на нове проблеме у истраживању комплексне, обимне и разнолике тематике и еволуције међународних односа. V. Carlos Federico Domínguez Avila, "Jean-Baptiste Duroselle, Todo império perecerá. Teoria das relações internacionais", resenha, *RBPI*, v. 43 n. 2, Brasília, jul./dic. 2000., p. 40.

⁵⁹ На тај начин, он категорички тврди да "научно проучавање међународних односа може бити базирано само на материји добијеној од историје". У: Jean-Baptiste Duroselle, *Todo Império Perecerá – Teoria das relações internacionais*, op. cit., p. 23.

закони).⁶⁰ Дирозел настоји да изложи своју теорију засновану на конкретним историјским догађајима емпиријски и еволутивно, на правилностима и успоставља односа између историје и теорије показавши да оне нису неспојиве у методима, намерама и резултатима. Такође, улазећи у дискусију у вези разликовања феномена и догађаја, наглашава да је историчар једини који може да дискутује о потпуно сингуларној чињеници у свом проучавању и преокупира се догађајима, скупом догађаја, следом одређене категорије догађаја (не са феноменима који су сувише уопштена категорија).⁶¹ Стога он критикује апстрактне моделе који се употребљавају да би се схватило како функционишу међународни односи.⁶²

Дирозелова теорија је веома обухватна и садржи статичне и динамичне елементе и факторе међународних односа и поделио ју је на пет компатибилних и међуповезаних делова: компоненте (фундаменти), калкулација (систем финалности), силе (систем узрочности), кретање (међународни односи у времену-то је синтеза целе теорије) и теорија (живот и смрт империја). Према Дирозелу међународни односи су динамични скуп који обухвата интеракције које се опажају у политици и међународном животу и они су оријентисани путем два одређена система у којима се налази највећи део објашњења. Такође, свака ситуација у међународним односима треба да се изучава почевши од та два угла који су уско међуповезани (с обзиром да је финалност та која је одређена од стране одлучиоца и то због утицаја дубоких сила). Како тачно запажа Серво:

"у питању су: 1)систем који делује, тј. утиче на порекло одговара

одређеним историјским силама које су фактори покретања догађаја—**систем**

---

⁶⁰ V. Jean-Baptiste Duroselle, *Todo Império Perecerá – Teoria das relações internacionais*, op. cit., pp. 17-18.

⁶¹ **Дирозел одређује догађај као датирани феномен и због тога је он јединствен, односно уникатан** (историјски феномен који се не понавља), тако да нема историје без догађаја, односно, историја третира догађаје. *Ibidem*, pp. 19-20.

⁶² Дирозел сматра да било какав да је предмет изучавања, научна истина је рационална, тако да историчари и теоретичари међународних односа треба да прихвате нека правила: 1)неопходно је квантификовати све што је мерљиво, тј. што се може довести у везу са јединицама величине; 2)квалитативно значи јединствено; 3)неизвесном квантитативношћу се мора разборито манипулисати, почевши од аналогije; 4)квалитативно које се не може бројати-немерљиво је-може понекад бити процењено; 5)постоји чисто квалитативно, тј. индивидуално и у овом случају свака класификација је субјективна и као таква, она је квалитативни акт квантификатора. Постоје четири фантазме које треба елиминисати да би се напредовало: *pseudocirculo vicioso*, схоластика и глоса, креирање ентитета и реификација концепата, "математизам". *Ibidem*, pp. 25-27.

каузалности, такође означен као дубоке и организоване силе и обухвата структурирани и динамични скуп економских, социјалних, демографских, геополитичких, културних и интерних идеолошких односа који утичу (али не детерминишу сами по себи) на понашање државника и на њихово одлучивање и 2) систем који утиче на сврху, односно циљ и кореспондира намерама, амбицијама, метама и циљевима акција које државе, друштва и њихова вођства сматрају као задатак политике-систем **финалности**.⁶³

Дирозел концентрише своју пажњу на вољу и циљеве које индивидуе или реалне групе легитимне политичке моћи (владае и државници) дефинишу као фундаменталне ознаке у својој националној и међународној активности и који предлажу прецизне циљеве, тражећи средства да се они реализују процењујући ризике.⁶⁴ Серво добро примећује да се у процесу одлучивања сажима историјска узрочност, усмеравају се енергије ка конкретним циљевима, у складу са системом калкулација, уобичајено названим стратегија која разматра средства, циљеве и ризика.⁶⁵ Зато он сматра да је из тог оправданог и довољног разлога за умешно и вешто вођење спољне политике неопходно установити извесну корелацију потреба, циљева, мета:

"1) релативно константан и дугорочан национални интерес који имплицира дефинисане циљеве од општег интереса за нацију, државу; 2) полазећи од утврђеног и релативно прихваћеног националног интереса дефинисати дугорочне и средњорочне приоритете у појединим областима, пољима, гранама, секторима; 3) за реализацију тих приоритета утврдити која средства

---

⁶³ "С тим у вези најважније је **стратешко калкулисање**, односно процес доношења одлука, тј. артикулација циљева, средстава и ризика које одговорни за спољну политику једне земље треба да разматрају да би постигли стање, положај или жељену ситуацију." In: Amado Luiz Cervo (org.), *O desafio internacional*, op. cit., p. 14.

⁶⁴ Серво исправно запажа да у стратешкој калкулацији почива суштина политике и због чега је неопходна целокупна пажња у моменту одлучивања да не би долазило до грешака. V. Amado Luiz Cervo (org.), *O desafio internacional a política exterior do Brasil de 1930 a nossos dias*, op. cit., p. 14.

⁶⁵ Иначе, у кретању се паралелно интегришу категорије анализе међународних односа и живота - компоненте, стратешка калкулација и апликација дубоких сила. V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 12.

и људске потенцијале користити, како и којим темпом; 4) стално бити свестан ризика приликом сваке од ових активности."⁶⁶

Теорија међународних односа која претендује да буде целовита, треба да обухвата и динамичну перспективу, тј. кретање (међународни односи током времена) што представља синтезу Дирозелове теорије: развој догађаја у међународним односима је комплексан и може бити тројак - мирољубив, конфликтан или насилан, "тако да нема једноставног објашњења које би стало у једну теорију."⁶⁷

Класификовао је кретања међународних односа кроз време у три типа: структурално, конјунктурално и случајне околности. Оно што се наизглед не креће и у стварности представља споро кретање, Дирозел назива **структура**, оно што се креће релативно брзо назива **конјунктура**, а оно што престаје да се креће назива **ситуација**. Према њему, **периоди** су, пре свега, споре фазе, а **епохе** су фазе у којима се, уобичајено говорећи, "догађају ствари". Према Дирозелу, историја је опсервација трагова осталих у несталој прошлости и једна делимична реконструкција те прошлости што нас учи скромности пред комплексношћу ствари - тиме он истиче да је реч о реалном човеку који се опажа и који је комплексан, а да не треба теоретисати о човеку поједностављеном због потреба проучавања узрока.⁶⁸ Дирозел износи свој конкретни предлог према коме се у историји, као и другим хуманистичким наукама, у најбољем случају, поред разумевања емпиријског, могу установити, односно идентификовати три нивоа генерализације: регуларности (које се карактеришу постојањем и својим понављањем током историје), привремена правила (примењена у одређеним околностима) и лекције здравог разума.⁶⁹ Према његовом мишљењу

---

⁶⁶ V. Amado Luiz Cervo (org.), *O desafio internacional a política exterior do Brasil de 1930 a nossos dias*, op. cit., p. 15.

⁶⁷ Ibidem, op. cit., p. 14.

⁶⁸ Вигеци истиче Дирозелову усредсређеност перцепције на човека, сматрајући да је он комплексно биће, о коме се не може одлучити већ на почетку да ли је добар или лош, који поседује разлике у свом понашању, с тим што сума понашања разних особа није исто што и понашање друштва (само је наизглед тако). V. Brunello Vigezzi, "Teóricos" e "historiadores" das relações internacionais", in Jean-Baptiste Duroselle, *Todo império perecerá*, op. cit., pp. 461-483.

⁶⁹ У наведеном делу је изложена шема према којој је "регуларност постојање дугачке серије сличности које изгледа да трансцендирају епохе и, следствено томе, повезане су и својствене са сопственом природом *homo sapiens*". У оперативном смислу, регуларности изражавају аналогije и сличности између догађаја или скупова догађаја током историје цивилизације. Тзв. привремена правила изражавају трагове карактеристичне за специфичне историјске периоде, док лекције здравог разума

базична чињеница међународних односа је моћ, односно власт, пошто је међународни систем сачињен од интеракција држава са различитим степеном потенцијала, у вези чега се неке државе, као велике силе, трансформишу у велике економске, политичке и идеолошке **империје**, али пошто се свака моћ троши, свака империја ће пропасти (његова основна поставка, примедба Вујновића).⁷⁰ Могло би се резимирати да је Дирозел уз задржавање концепата дубоких сила и државника, проширио и актуелизовао теорију предлагањем два базична система одређивања међународних односа: узрочности и финалности. Комплексна и подстицајна Дирозелова теорија указује на критички пут који омогућује да се опазе већина димензија међународних односа.

И поред постојања проблема несводивости међународних процесâ, питањâ сингуларности и трагања за параметрима генерализација и предвиђањâ, намеће се закључак да постоји могућност синтезе у историји међународних односа и да је она научно и друштвено оправдана и потребна не само у експликативном, већ и у предиктивном смислу. Наиме, овај смисао и функција друштвених наука, који се често пренебрегавају, омогућује да се актери међународних односа активно умешају у токове догађаја и процеса и да њима у мањој или већој мери управљају.

БРИТАНСКА ШКОЛА ИСТОРИЈЕ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА

У Великој Британији постоји властити развој историје међународних односа која, ипак, има low profile у поређењу са француском школом, а сама дисциплина је више позната као међународна историја него као историја међународних односа.⁷¹ Велика, организована и утицајна **Британска школа** историје међународних односа је окупила више еминентних историчара и теоретичара (епистемичка заједница) у Британском комитету за теорију међународних односа (1959-1984): Мартин Вигт,

---

треба схватити као препоруке за проучавање или деловање у међународном систему - бити креативан, држати иницијативу, стимулисати поверење и стално побољшавати вештину преговарања. У: Jean-Baptiste Duroselle, *Todo Império Perecerá – Teoria das relações internacionais*, op. cit., p. 358.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ V. José Flavio Sombra Saraiva (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal à Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit., pp. 26-31.

Херберт Батерфилд, Хедли Бул, Адам Вотсон и др. Истичући неповерење према апстракцијама и теоријски неисторијским шемама развили су сопствену продукцију привилегујући изучавање државе у међународним односима, перцепцију трајног наднепредвидљивим, поредак над анархијом, процесе континуитета у међународним односима, одбацујући било какво интерпретирање међународних односа без ригорозног историјског истраживања.⁷² Нагласак британске школе се огледала и у активностима у односу на биографије државника, преокупације светским ратовима (што спаја француску и британску традицију) и англо-америчке односе.⁷³ Такође, Британска школа је искористила на прави начин отварање дипломатских архива Foreign Office из 1940-их и 1950-их, тако да су историчари могли да се руководе новим изворима и да, стога, поново дискутују теоријске концепте и отклоне заблуде у односу на те деценије.⁷⁴ Међу кључним концептима разрађеним од стране Британског комитета који карактерише потрага за системским појмовима међународних односа, уз наглашено одбијање детерминизма (као у Француској), истичу се **систем, друштво и поредак** који су, према њима, неопходни за развој разумевања међународног живота чиме су ти стручњаци повезивали прошлост са садашњошћу.⁷⁵

---

⁷² Истичу се дела: Paul Kennedy, *The anglo-german antagonism, 1860-1914*, 1980., James Joll, *The Origins of the First World War*, 1984. Други светски рат је заслужио посебан третман у две велике синтезе с истим насловом *The Making of the Second World War*, аутора Anthony Adamthwaite из 1979. и William Carr 1985. Фасцинираност ратом је одвело британску школу ка изучавању војне стратегије у међународним односима: Michael Howard је објавио *The causes of war, 1983.*, а Geoffrey Best *Humanity in warfare*, 1980., Briand Bond, *War and Society in Europe, м 20. века*, 1984.

⁷³ Релевантно дело је Donald Watt, *Succeeding John Bull: America in Britain's place, 1900-1975*, 1984.

⁷⁴ V. Roger Bullen (ed.), *Documents on British policy overseas*, London, 1987., обнова изучавања почетака конструкције Европске Уније у чему се истичу два велика стручњака: John W. Young и његово поређење Француске и В. Британије у формирању европског јединства између 1945. и 1951. и Alan Milward, *The reconstruction of Western Europe, 1945-1951*, 1984. Може се оценити да је, с једне стране, савремена држава постала све више комплексна, а с друге стране, енормно је повећана међузависност између држава, што није обесхрабрило Милворда који је предводио групу историчара Лондонске школе који су дискутовали о самој европској држави и међународним односима у делу *The European rescue of the Nation State*, Routledge, 2 edition, 2000.

⁷⁵ Веровали су у могућност превазилажења анархије у систему односа међу државама и могућност мирољубивог решавања спорова деловањем сопствених чинилаца таквог начина промишљања. У тим истраживањима британска школа се више преокупирала когнитивном страном и откривала је преференце, идеје, интелектуалне вредности, сматрајући их адекватним за проучавање међународног живота. Сараива сматра да ова школа одбија детерминизам, прихвата концептуалне аспекте, али не и редукционистичке и заступа курс артикулације моћи и образаца понашања, насупрот француској историографији у којој се историја међународних односа донекле меша са историјом цивилизације код

Адам Вотсон у свом референтном делу које поседује све карактеристике британске академске рационалности развија теорију на историјској основи о еволуцији међународног система - од самих почетака до савременог међународног друштва дискутујући функционисање система држава током времена, упоређује их, излаже њихове појединачне перспективе што служи разумевању настанка савременог друштва држава.⁷⁶

Како исправно оцењује Соуза Фариас:

"он омогућује алтернативну рефлексију о кључном концепту - међународни систем - и тиме предлаже плодна и корисна методолошка решења."⁷⁷

С тим у вези, Вотсон указује на дистинкцију између система држава (што је раније дискутовао Хедли Бул повезујући га са мрежом притисака и интереса на државе што њих наводи да разматрају друге државе у својим калкулацијама и намерама) и међународног друштва.⁷⁸ Према Вотсону међународно друштво повезује систем скупом заједничких правила, институција, стандарда понашања и вредности које деле и о којима су се споразумеле државе међу собом.⁷⁹ Компаративном анализом десет различитих међународних друштава током историје, Вотсон је представио теоријски и методолошки актуелизовану историју међународних односа истражујући различите обрасце односа међу државама у њиховој сопственој индивидуалности и затим их је упоређивао, у вези чега увек наглашава међуповезаност каснијих система држава са претходним. Према његовој дефиницији организација **система** (који може бити независан, сизерен или империјалан) се налази дуж једног имагинарног спектра који се простире између апсолутне независности и апсолутне империје. Вотсон употребљава у теорији система

неких аутора. V: José Flavio Sombra Saraiva (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal à Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 30.

⁷⁶ V. Adam Watson, *The Evolution of International Society. A Comparative Historical Analysis*, op. cit.

⁷⁷ V. Rogério de Souza Farias, resenha do livro: Adam Watson, *The Evolution of International Society. A Comparative Historical Analysis*, Routledge, London, 1992., *RBPI*, v. 47 n.1, Brasília, jan./jun. 2004.

⁷⁸ V. Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Columbia University Press, New York, 2002.

⁷⁹ Дискутујући дисциплину Вотсон је у уводу књиге истакао: "На том терену теоријама нису претходиле практичне операције, што се дешава на интерном плану влада и политике; напротив, оне су пратиле и интерпретирале процесе креиране од стране сопственог искуства". In: Adam Watson, *The Evolution of International Society. A Comparative Historical Analysis*, op. cit.

метафору о клатну у којој је спектар изложен у облику лука, чији се центар налази у основи равнотеже клатна - негде између хегемоније и доминације. Он препоручује из практичних разлога упоређивања поделу спектра у четири међусобно повезане односне категорије: независност, хегемонија, доминација и империја.⁸⁰ Средишња тачка спектра означава способност да се контролишу спољни односи међу државама и такође да се интервенише у лимитираном степену у њихове унутрашње послове.

Вотсон сматра да:

"није значајно питање да ли ће се наставити неки степен хегемонијског смера у управљању глобалним међународним друштвом (сигурно ће увек бити неког), већ колико ће бити хегемоније у пракси."⁸¹

С друге стране, жеља за аутономијом је, после независности, тежња држава да оповргну ограничења и компромисе који су им наметнути.

У свом образлагању еволуције од међународног ка светском друштву, Бери Бузан настоји да покаже како различити регионализми формирају различита међународна друштва. Он тврди да је за разумевање социјалне структуре глобализације неопходно схватити сва три домена – међудржавни, међуљудски и транснационални, али, такође има их много који имају много више локални и регионални карактер и на тај начин, нема јединственог одговора како се међуодносе та три домена.⁸² С тим у вези подвлачи могуће варијације, на пример да између исламских земаља међуљудски ниво може бити изразит, а да либерална међународна

---

⁸⁰ У системима држава неизбежне су аспирације које варирају између тежње за редом и поретком и жеље за независношћу. "Наиме, ред промовише мир и просперитет што су велике бенефиције што има своју цену оличену у економској и војној несигурности: сваки поредак сузбија слободу деловања заједница и ограничава акције њихових владоца." In: Carlos Henrique Canesin, "A ordem e as forças profundas na Escola Inglesa de Relações Internacionais-em busca de uma possível francofonia", *RBPI*, v. 51 n. 1 Brasília, 2008.

⁸¹ V. Adam Watson, *The Evolution of International Society. A Comparative Historical Analysis*, op. cit., p. 324. Ове Вотсонове кон siderације су индикативне приликом проучавања еволуције формирања и функционисања Европске Уније. Што су тешње везе инволвираних независних држава међу собом, утолико мање оне покушавају да функционишу засебно и због тога претендују да очувају своју независност путем кооперације са савезницима, односно сродним државама. Такође, и други интереси могу бити промовисани путем генералних споразума и правила који делују на обуздавајући начин, пружајући тиме корист свим члановима система.

⁸² V. Barry Buzan, *From international to world society? English school theory and the social structure of globalization*, op. cit., p. 240.; V. Andrew Hurrell, "O ressurgimento do regionalismo na política mundial", *Contexto Internacional*, 17 (1). 1995. p. 23-59.

друштва, можда више од било којих других, стварају снажну динамику између међудржавног и транснационалног нивоа.⁸³

Алан Милворд у својој реалистичкој визији посматра европску интеграцију као феномен који се појавио из еволуције европских националних држава – њихова криза је довела до појаве Европске уније што је превасходно значило трансценденцију граница. Полазна тачка је констатација да је већина држава Западне Европе била ослабљена сукцесивним кризама и ратом 1929-1945 и да је било потребно да оне буду поново створене и редимензиониране непосредно након краја Другог светског рата. Велика економска криза 1929-1933 је поништила постигнути крхки политички консензус остварен Версајском конференцијом, а излагање грађана конкурентским идеологијама указивало је на ограниченост капацитета влада. У тим околностима фундаментални циљ европских влада је била реафирмација националне државе као базичне организације политичког живота, док је за развијање наглашеног осигурања безбедности било неопходно да би напредовале позиције и компромиси унутар међународног система.⁸⁴ У том смислу није могуће предвидети, како то многи теоретичари неофункционализма желе, природни пут превазилажења националних суверенитета у корист наднационалне владе.⁸⁵ Канесин сматра да оно што карактерише концепт поретка сходно смерницама Британске школе јесте његов садржај.⁸⁶ Пошто је крајњи циљ опстанак саме државе као такве, он се чини очувањем међународног система који представља у сваком временском периоду

---

⁸³ V. Barry Buzan, *From international to world society? English school theory and the social structure of globalization*, op. cit., p. 261.

⁸⁴ "Систематски поступци и начин како грађани бирају (најчешће путем референдума) су дефинисани историјом, а својим избором шта је национална држава грађани су ти који ће наставити да дефинишу границе националног суверенитета." In: Alan S. Milward (ed.), *The Frontier of National Sovereignty: History and Theory, 1945-1992*, op. cit.

⁸⁵ За стручњаке британске школе једино је исправно мишљење теорија интеграције, која потиче из истраживања историје - као у случају европске интеграције – дакле, она која потиче из познавања националних политика и њихових могућих последица за интересе националне државе. In: José Flavio Sombra Saraiva (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal à Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 30.

⁸⁶ Поредак је организација са одређеним скупом специфичних циљева, а главни изводљиви циљ јесте одржавање међународног система гарантујући тако опстанак његових саставних делова. V. Carlos Henrique Canesin, "A ordem e as forças profundas na Escola Inglesa de Relações Internacionais - em busca de uma possível francofonia", op. cit.

специфични поредак, а поредак-циљ је, на тај начин, производ стратешке калкулације државе, односно државника.⁸⁷

САД, БРАЗИЛ

У САД је на бројним универзитетима и институтима створена сопствена пројекција историје међународних односа, али, и поред тога, није могуће утврдити постојање својеврсне школе САД у смислу француске и британске. Њихови приступи се разликују у историјском интерпретирању доминантних струја у међународним односима у одређеним етапама, а пошто су инспирисани својим обрасцима, постали су интроспективни.⁸⁸ Генерално узевши, може се оценити да је у САД постојала, а и данас је доминантна, једна симбиоза теоријских приступа политиколога и историчара првенствено у циљу оправдавања службених позиција те земље на међународној сцени на којој још увек доминирају у већини области, а нарочито у послехладноратном периоду када су остале једина мегасила.⁸⁹ Историја међународних односа у САД је еволуирала после Првог светског рата у више струја мишљења почев од конзервативног еволуционизма, преко тзв. прогресистичке историје 1930-их и 1940-их (указивали да на спољну политику САД утичу више интерни него спољни фактори) до тзв. консензуалистичке или традиционалистичке историје када су се појавиле три централне струје: конзервативци деснице, либерали и реалисти као наутицајнији са чијом се перцепцијом анархичне међународне сцене и

---

⁸⁷ "Специфична структура за промовисање овог циља овековечења међународног система јесте сам поредак, у својој особеној усаглашености у сваком историјском периоду представљеном историјским или савременим системом држава што подразумева да би одређени аранжман сам постајао примарни циљ заједнице држава." Канесин закључује да је могуће одржавати поредак-циљ као карактеристику друштва држава које деле вредности изван једноставног одржавања држава као јединица система вишеструких независности и истовремено којим се мири поредак-циљ у спектру доминирања у клатну Вотсона, тежећи ка империји и сизеренским односима где је поредак синоним мира. *Ibidem*.

⁸⁸ Што се тиче теоријских конструкција у САД, бразилски аутор Жерсон Моура је детаљно објаснио теорије и приступе у овој друштвеној области које су се развиле током 20. века. V. Gerson Moura, *História de uma História-Rumos da Historiografia Norte-americana no Século XX*, São Paulo, Edusp, 1995.

⁸⁹ У најновијем периоду већина стручњака у САД критикујући прогресисте и ревизионисте покушавају да покажу, према речима Сараиве "да један истински нови међународни поредак либералне провенијенције доминира у међународним односима." V. José Flavio Sombra Saraiva (org.), "História das Relações Internacionais Contemporâneas: o objeto do estudo e a evolução do conhecimento", in: *Da Construção*, op. cit., p. 45.

сукобом са тоталитарним владама, питање интерног јединства ускоро трансформисало у питање националног интереса. Велики недостатак реалистичке теорије се састојао у једносмерном објашњавању и фокусирању на Хладни рат, док се скоро уопште није бавила проблемима Трећег света и односима Север-Југ. Према њој држава је доминантна, кооперација је проблематична у поретку једног хегемонистичког наметања или прилагођавања међу великим силама, дистрибуција моћи је фундаментална.⁹⁰ Касније је талас ревизионизма (1960-их и 1970-их) надмашио консенсуализам реалиста у једном новом контексту у коме је оспоравана официјелна верзија присуства САД у свету (рат у Вијетнаму, грађански и феминистички покрети, скандал "Вотергејт"). Постојала су три трајна питања која су лансирани ревизионисти: 1) значај империјалистичке природе САД насупрот делотворности САД, 2) важност економске димензије међународних односа насупрот односима моћи, односно равнотеже снага, 3) идентификација домаћих фактора као стубова за разумевање спољне политике насупрот националним интересима. Током 1980-их био је заступљен аналитички диверзитет који се огледао у постревизионизму (укључивао постојање подељене одговорности између САД и СССР поводом избијања Хладног рата), реализму и глобализму који раскида са ексклузивношћу државе у међународним односима уз инкорпорирање нових актера у својим анализама. За време влада Џорџа Буша (почетком 1990-их), касније Клинтонове и Џ. Буша сина (почетком 21. века), владајућа је била неоконзервативна струја мишљења која се залагала да САД треба да се суоче са изазовом да контролишу униполарни свет, који су делили на "добре" и "лоше" државе и да САД треба да су спремне да употребе војну силу како би се избегло инсталирање међународног хаоса.

У Бразилу је оформљен засебан поглед и концептуални приступ теорији и историји (не и кохерентна школа историје међународних односа), у вези чега утицајна група професора са Универзитета Бразилије се залаже за прихватање

---

⁹⁰ Ради бољег разумевања деловања државе у таквом међународном поретку, реализам претпоставља интерни консензус, односно одсуство интерних идеолошких конфликта и сагласност у вези формата спољне политике. Марксисте се слажу са реалистима када тврде да се међународна политика карактерише односима доминације и зависности – док је први објашњавају социјално-економским структурама, други сматрају да је у суштини политичког карактера. Више у: Gerson Moura, *História de uma História-Rumos da Historiografia Norte-americana no Século XX*, São Paulo, Edusp, 1995.

методологије Ренувена и Дирозела и генералног приступа француске школе историје међународних односа.⁹¹ За Бразил је карактеристично да у области међународних односа има мирољубиву традицију (од 1870-их улога рата и претње безбедности су биле незнатни), а научници су наглашавали да је **развој** централно питање већине спољних политика влада почев од 1930-их. Могло би се рећи да се током реконструкције међународних односа и спољне политике земље дошло до закључка да су они били означени трагањем за **националном аутономијом** као јасног и аутентичног одраза, пре свега, економске политике земље. Како запажа Алмеида, постоји диспропорција између важности спољне политике у функцији процеса развоја Бразила и обима аналитичке продукције о тој тематици, поред парадокса растуће релевантности економске димензије спољне активности земље и донекле смањеног обима политичко-стратешког деловања.⁹² Амадо Серво, са своје стране, сматра да се међународни односи Бразила алтернативно крећу између либерално-конзервативне парадигме (по дефиницији супротне националном интересу) и националног пројекта окренутог развоју. Генерално узевши историчари су позитивно валоризовали период од 60 година који је претходио неолибералној влади Колор де Мела и промовисали једну врсту апологије модела спољне политике чији је вектор

---

⁹¹ Аргентинац Бернал Меца последњих година сматра да Државни универзитет Бразилија-УНБ представља латиноамеричку школу међународних односа са историјском основом. In: Raul Bernal-Meza, "International thought in the Lula era", *RBPI*, vol. 53 no. Spe., Dec. 2010., Brasília

⁹² Почетни рад који је инспирисао каснију продукцију је дело Пандиа Каложерас (тротомна "Спољна политика Империје" из 1930. у којој се обрађују и почеци португалског национализма), који је у анализу међународних односа увео комплексне категорије: утицај друштвено-економских фактора, колективне психологије, индивидуалност. Био је то корак напред у структуралној и органској визији историје. Елио Виана и Делгадо де Карваљо су систематизовали бразилске дипломатске акције, а Жозе Онорио Родригеш је интерпретирао међународно укључење Бразила. Од 1960-их једна нова група истраживача је проширила бразилску литературу на овом пољу, међу којима се истичу Елио Жагуарибе (концепт допустљивости основе за једну могућу аутономију периферијских нација), а последњих 30-ак година плејада стручњака је обогатила опус у овој области: Селсо Лафер, Амадо Серво, Клодоалдо Буено, Мониз Бандеира, Рубенс Рикуперо, Рикардо Сајтенфус, Жерсон Моура, Пауло Визентини, Араужо Кастро, Роналдо Мота Сарденберг, Селсо Аморим, Желсон Фонсека Јр., Пауло Алмеида, Жозе Флавио Сараива и др. Постоји велики број основних и постдипломских студија међународних односа на многобројним универзитетским институцијама и друге истраживачке установе, и бројни специјализовани часописи (референтни су: www.ibri-rbpi.org; www.politicaexterna.com.br) посвећених овој области што све увећава националну продукцију. Што се тиче проучавања тенденција и перспектива током истраживања међународних односа Бразила, може се констатовати да су дела бројних аутора мењала профил током времена, удаљујући се од поједностављене и апологетске визије прелазећи на критички и независни тон. V. Paulo Roberto de Almeida, *O estudo das relações internacionais do Brasil*, UNIMARCO, São Paulo, 1999., pp. 115-158.

био национални развој, а та позитивна визија прошлости је била у противставу са аргентинском визијом своје декаденције. Аутори неолибералног усмерења, неки водећи економисти Бразила и аргентински епистемици су на крају 20. века елиминисали из својих консидација и у практичном деловању идеју националног пројекта, против чега је трајно била присутна кохерентна критика аутора који су схватили да неолиберални канон није био коректна стратешка опција да би имплементирао интересе и благостање народа земаља у региону.⁹³ Могло би се резимирати да су се студије, поред анализе опште историје међународних односа, првенствено фокусирале на теме међусобних односа регионалних сила Бразила и Аргентине, затим односа са великим силама (пре свега са САД), са Африком, као и на регионалне односе (МЕРКОСУР).

1.2. ПЕРИОДИЗАЦИЈА – КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈА У ПРАКСИ

1.2.1. ПОЈАМ, ПРОБЛЕМ ДЕФИНИСАЊА И ЗНАЧАЈ ПЕРИОДИЗАЦИЈЕ ИСТОРИЈЕ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА

Као комплементарну тему истраживањима у раду, требало би размотрити дефинисање концепта периодизације као једне од кључних категорија у проучавању дисциплине историје међународних односа. Пошто је и сама историја суштински повезана, односно заснована на концепту времена и, сходно томе, непрекидно упућена на утврђивање секвенци времена, неопходно је дефинисати критеријуме којих се треба придржавати приликом одређивања периода уз помоћ ресурса којима располаже научно знање и апаратура. У вези са тим сматрамо да су есенцијалне компоненте концепта периодизације време, простор, тј. државе (територијално

---

⁹³ Широка академска и јавна дебата о овом питању омогућава да се боље промисли о начину како да се формулише и одлучује о спољној политици-било да је централизована (спроводи се првенствено дипломатијом која гарантује њен континуитет и ефикасност), било хоризонтално-са утицајем различитих актера (међународне организације, невладине организације, мултинационалне компаније, јавно мишљење итд.) гарантујући тиме већу демократску репрезентативност и међународни кредибилитет, мада је на тај начин подложнија дисконтинуитету и неефикасности у доношењу одлука. Ibidem.

разграничене друштвено-политичке формације), друштво и иностраност, с тим што је фактор време суштинска карактеристика периодизације.⁹⁴

На свој специфичан и оригиналан начин Николај Берђајев велику пажњу посвећује значењу и природи времена покушавајући да сагледа одговор на главно питање: да ли у појму времена лежи метафизика и повезаност са:

"најдубљим језгром бића, или је време само облик и услов за свет појава, за свет феноменални"?⁹⁵

Периодизација је, у суштини, синтеза дефинисаног историјског процеса развоја друштва (пре свега у једној држави, евентуално у некој широј дуготрајној територијалној заједници) у одређеном временском одељку изражена у најсажетијој форми и поседује *diffrentia specifica* у односу на претходне и потоње историјске периоде.⁹⁶ Она нам указује да су у том делу времена постојале или владале одређене

---

⁹⁴ "Време је ознака неког редоследа догађаја (за разлику од простора-напоредност), след у неповратном правцу. Време се може схватити као хомоген, дељив континуум, оно што се према научним и философским основним поставкама означава као бесконачно или као коначно." V. Wikipedia, одредница "Време".

⁹⁵ Када се времену даје онтолошко значење, у суштини се бави питањем односа времена и вечности. Време у светском историјском процесу није затворено, оно у себе допушта продоре из вечите стварности, тако да можемо спознати да осим времена у нашој земаљској стварности постоји и право небеско време у којем земаљско време има свој корен. Временски, односно светски историјски процес почиње у вечности. Оно што погрешно зовемо "прогресом" усмерено је на убијање прошлости услед неке непојамне одвратности према том прошлом, и заснива се на футуристичком опажању и култу будућег времена, тако да по својој природи представља лудост човечанства. То је највећа и најтрагичнија заблуда човекове свести, и оличава се у раскиду вечитог и временског. "За грађење метафизике историје неизбежна је основна претпоставка да "историјско" улази у саму вечност, да оно има корен у самој вечности. Историја није нешто што је избачено на површину светског процеса, нити губитак везе с кореном бића: она је потребна за саму вечност, за неку драму која се свршава у вечности. Историја није ништа друго већ најдубљи узајамни утицај између вечности и времена, непрекидно улажење вечности у време". "Историјска стварност живи, није ишчезла ни умрла, него је ушла у вечиту стварност. Ту стварност, истина, не опажамо непосредно, али она постоји." "Памћење је то начело које води непрекидну борбу са смртоносним начелом времена. Памћење је борба са смртоносном влашћу времена у име вечности. Памћење је основни облик опажања стварности прошлог времена у нашем рђавом времену. У нашем рђавом искиданом времену прошло време живи само кроз памћење. Историјско памћење је највећа манифестација духа вечности у нашој временској стварности. Оно одржава историјску везу времена. Памћење је основа историје... Цело историјско знање није ништа друго до сећање, неки облик тријумфа памћења над духом пролазности". V. Николај Берђајев, *Смисао историје*, Dereta, Beograd, 2001.

⁹⁶ Сам чин Серво лапидарно оцењује "периодизирати значи квалификовати историјску суштину једног времена, а периодизација представља стратегију у истраживању коју карактеришу је есенцијалне промене времена бирајући један или више фактора" који се здружују да би карактерисали период. Ту су обухваћени: перцепције националног интереса (различити у различитим периодима или су важили, тј. прихватани у два или више периода или у целокупном периоду од стицања независности, примедба Д.С.В.), затим процес одлучивања и доношења одлука, унутрашњи друштвено-економски састав

парадигме понашања те друштвене заједнице (или њених легалних органа), али и да је могуће поредити то понашање са понашањима других друштава па и са целокупном међународном заједницом (међусобна интерсекција) чиме се може оценити већа или мања сличност или подударност. Подразумева се да ти делови поседују релативно стабилне карактеристике *sui generis*. Такође, овде је веома значајан тзв. елемент иностраности који је, у ствари, заједнички садржалац друштава, односно држава током различитих процеса укључења у међународну заједницу. Сâмо одређење периодизације директно указује на неопходност доброг познавања и историје и међународних односа. У ствари, периодизирати значи на неки начин арбитрирати и пресећи комплексне друштвене, политичке и економске процесе и, у исто време, установити матрице у генези међународне заједнице или поједине државе, при чему се наглашава проблематизовање питања континуитета и раскида тих процеса. Може се сложити са мишљењем Серва да релативно правилно периодизирати историју међународних односа представља комплексан захват и значи истовремено приказ њихове реинтерпретације према актуелним схватањима или према значењу који су круцијални догађаји и процеси представљали за одређени период историје, сâм однос према прошлости (далекој или скоријој), облик како се употребљава историја за неку сврху и колико је и какво знање историје (и извора) уопште.⁹⁷ Тај термин је користан са дидактичког становишта, практичан је и треба га схватити не само као стратегију у истраживању, већ и као својеврсни путоказ у познавању историје међународних односа, како појединих држава, тако и међународне заједнице у целини. Наиме, периодизација треба да зналачки води и руководи тематиком која се истражује и такође да оријентише приликом проучавања промена и омогућује да се чињенице ситуирају у тенденције где се такође налази њихова јасноћа потребна за њихово разумевање (може се запазити избегавање

друштва и његова способност утицаја на циљеве и намере државника и других спољнополитичких одлучилаца.", V. Amado Luiz Cervo, "A periodização da História da política externa brasileira", "História I", Brasília, UNB, 1993., pp. 49-57.

⁹⁷ Дакле, периодизирати значи "одејити време у след целина које се објашњавају и које нису аутономне, мада су различите међу собом, а период се дефинише према суштинским променама које означавају еволуцију и условљавају њену интерпретацију." V. Amado Luiz Cervo, "A periodização da História da política externa brasileira", op. cit.

термина друштвени закон пошто је садржина тог појма ригидна и он је неадекватан за догађаје и процесе који се дешавају у социјалном миљеу). Најкраће речено, како тачно и језгровито примећује Серво,

"период је референца синтезе референци, а периодизирати значи делиберативно квалификовати историјску суштину једног омеђеног дела времена."⁹⁸

У историјској науци постоје одређена начелна правила периодизације која подразумевају да при постављању формалних граница диференцираних секвенци времена она треба да буду јединствено и доследно примењивана. С овим у вези постављају се питања: да ли је могуће проводити јединствено начело у свим случајевима периодизације и да ли ово подразумева и да се свесно одустане од увођења неког важнијег репера другачије природе? Могло би се сложити са мишљењем академика Симе Ћирковића да оштру и јасну периодизацију историчари уносе споља у историјски процес (што је неизбежно), у самом историјском развоју постоји континуитет, тек у уочавању дугих интервала уочавају се суштинске разлике између појединих раздобља, а за вршење правилне периодизације треба водити рачуна о три начела на којима она почива.⁹⁹ Приликом периодизације историје најважнији је критеријум временске поделе, јер по његовим речима, промене које се

---

⁹⁸ Серво је то овако синтетизовао: а) периодизација је стратегија истраживања; б) период одговара јединици која се објашњава и чија се специфичност налази у суштинским променама у времену, в) постоје три инстанце објашњења којима се саображавају три начина читања извора и интерпретирају чињенице—сингуларност (особитост), глобалност (потпуност) и периодичност (темпоралност); г) периодизација за сажете основе анализе бира један или више фактора који карактеришу суштинске промене у времену, елиминишући друге који такође делују као историјски одређујуће; д) периодизација проширене основе анализе која је адекватна историјском методу истраживања, резултира проценом капацитета одређивања различитих фактора који се здружују да би карактерисали период. Ibidem, p. 56.

⁹⁹ "А) периодизација мора бити заснована на чињеницама или схватањима самог времена које се проучава, а границе морају бити одабране тако да се може доказати да представљају неку прекретницу у историјском развоју; б) сваки период мора бити заокружена целина која се јасно одваја од онога што је претходило и што је следило, односно периоди морају бити "индивидуализирани"; в) начело по којем се врши подела мора бити јединствено и доследно примењивано. Не сме се за почетну границу једног периода узети догађај из политичке историје, а за завршни неки моменат из привредног или друштвеног живота. (...) Та начела лакше је примењивати код периодизације великих целина него код краћих временских раздобља. У последњем случају успешну периодизацију може извршити само онај ко у детаље и сигурно познаје догађаје и њихову повезаност". V. Сима Ћирковић, *Увод у историјске студије*, скрипта, Философски факултет, Београд, 1975., 18.с.

одигравају у току времена најјасније откривају развој и његов смисао.¹⁰⁰ Територијална, економска и технолошка разједињеност света је утицала да његов историјски развитак није био јединствен, и тек је капитализам створио светско тржиште и тиме међусобну повезаност свих делова света. Дакле, средства комуникација су била и остала алфа и омега уједињавања, односно глобализације међународне заједнице током познате историје. С тим у вези, може се приметити да постоји дихотомија у одређивању репера приликом периодизације – најчешће је сувише велика улога приписивана револуцијама које као политичке појаве не означавају нужно и дубоке промене у економској структури која је у основи критеријум читаве поделе.¹⁰¹

Хобсбаум је у праву када каже да мислити историјски значи мислити на трансформаторске ефекте времена, како у ретроспективном смислу - у односу на прошлост, тако и у проспективном смислу - у правцу будућности, јер то дозвољава да се ослободимо имедиатизма (императива тренутка-непосредне садашњости) и оспособљавамо се не само да планирамо, већ и да пројектујемо.¹⁰² Он у једном објашњењу упућеном здравом разуму представља прошлост као оправдање да би друштва прихватила шта су, каква јесу, дакле прошлост као референцу, односно као парадигму за садашњост.¹⁰³

Историја је у суштини континуиран процес, и стога сваки систем или концепт периодизације захтева неки спољни суд. Дакле, историја се дешава *in continuo*, а

---

¹⁰⁰ "Задатак временске поделе састоји се у томе да се издвоје посебни периоди унутар којих историјски развој има посебне карактеристике које га одвајају од претходних и доцнијих периода." Ibidem, 11. с.

¹⁰¹ "И сада важећа (нешто измењена) периодизација немачког професора Кристофа Целариуса (Келер) с краја 17. века, није заснована на унифицираном критеријуму, тј., није спроведена доследно. Наиме, код пада Римског царства 476. узет је политички догађај за границу са Средњим веком, код 1492. узет је догађај из економске историје, а за почетак савременог доба узета је 1789. из историје друштва. Маркс је уочио у историји друштва пет економских формација (првобитна заједница, робовласничка, феудална, капиталистичка, комунистичка), али ни Маркс ни Енгелс нису те формације спајали са периодима нити су их хронолошки фиксирани." У: Сима Ћирковић, Ibidem, 12-15. с.

¹⁰² Он одлично запажа да историјско мишљење уводи смисао одговорности пред временом, подстиче размишљање и дејствовање имајући у виду будуће генерације, социјалну кохезију, културне вредности и очување природних ресурса. V. "Folha de S. Paulo", 15.04.2000., р. 6.

¹⁰³ Заступајући тезу да само генерализација може помоћи у откривању тенденција, Хобсбаум јасно ставља до знања да његове генерализације полазе од европоцентризма у својим анализама-од Европе као референце: "Нажалост једино друштво у историји до сада које нам даје, односно снабдева нас адекватним материјалом за истраживања релативне привлачности наших предака је западно капиталистичко друштво 19. и 20. века". In: Eric Hobsbawm, *Sobre História*, Companhia das letras, São Paulo, 1998.

периодизацијом пресецамо, боље речено раздвајамо ткиво историјског догађања са два граничника који треба да буду изабрани према начелу јединствености и доследности, а временски, често и тематски, ти засебни делови, тј, целине су углавном неједнаки по трајању и значају за одређени ентитет на који се односе. Између два граничника се налази жива, органска материја–друштво, а унутар њега су друштвени и интердруштвени односи и процеси.¹⁰⁴ Периодизација је кључни репер који помаже да се утврди и проблематизује континуитет и раскид између појединих периода спољне политике и историје међународних односа једне државе-у којим сегментима, елементима, којим интензитетом, које су додирне тачке (на пример, односи са суседима, САД, великим силама).

Индикативно је да се концепт периодизације у историји међународних односа нарочито у последња два века појављује и у облику упита да ли се поједини историјски периоди смањују (стандардно мерено годинама), односно да ли се они "згушњавају" услед количине догађаја (доминација квантитета) и какве то консеквенце има за прилагођавање и функционисање друштава, заједница, држава, међународног система и међународне заједнице? С овим у вези може се оценити да постоји потреба да се приликом интерпретирања историје међународних односа, валидно научно фундира конзистентна и сврсисходна периодизација која би била органска, синтетичка, еволутивна и широко употребљива. Другим речима, императив је упустити се у истраживање и налажење логоса који је утицао и којим су се руководили ентитети (пре свега државе) у спољном понашању, што би помогло приликом оријентисања у актуелном тренутку (утилитарни и вредносни аспект). Прошлост, односно преломни догађаји (по Дирозелу то су датирани феномени), процеси и тенденције из којих црпимо свесно или несвесно покретачку енергију, мотиве и идеје је константно присутна (уосталом, не каже се узалуд *historia magistra vitae est*) и очигледно је да ће још дуго дубоке силе пореклом из прошлог века имати круцијални утицај не генерисање догађаја у 21. веку. Укратко, може се закључити да

---

¹⁰⁴ Наравно, целокупна активност подразумева сигурно и зрело владање знањем односне материје, а историчари међународних односа су свесни да правилно дефинисана периодизација треба да зналачки води и руководи тематику која се истражује и да је то од стратешке важности за њихову делатност. V. Amado Luiz Cervo, "A periodização da História da política externa brasileira", op. cit.

постоји могућност синтезе у историји међународних односа и да је она научно и друштвено оправдана и потребна не само у експликативном, већ и у предиктивном смислу. Наиме, овај смисао и функција друштвених наука, која се често пренебрегава, омогућује да се актери међународних односа активно умешају у токове догађаја и процеса и да њима у мањој или већој мери управљају.

У вези одређивања релативно прихватљиве периодизације у академским круговима широко је уврежено становиште да је за валидно проучавање историјских догађаја и процеса неопходна тзв. временска дистанца. Може се рећи да треба континуирано промишљати историју међународних односа - што може да проузрокује раскиде са претходним интерпретацијама. Наиме, историја прати след догађаја, збивања, чињеница и процеса у континуитету, а историја међународних односа их проучава путем анализе емпиријских чињеница, има интерпретативну функцију (зашто се нешто десило управо тако, а не другачије) и исказује их синтетички (дедуктивно), док саму дисциплину можемо укратко дефинисати као **интерпретативну синтезу**. Стручњак анализира, упоређује и изражава историјске чињенице, збивања и процесе смештајући их у **тенденције** (не у смислу искључивости, тј. дефинитивне одређености) према њиховом значају у појединим **периодима** и у складу са сваком политички организованом територијом, односно државом. Оно што је најзначајније у проучавању историје међународних односа јесте дефинисање тенденција, ланаца догађаја, дугачких и дубоких историјских сила и идентификација вектора. У оквиру своје теорије историје међународних односа Дирозел износи да периодизација одговара напору да се у кретање међународних односа у времену интегришу паралелне категорије анализе међународног живота: 1)компоненте, 2)стратешке калкулације, 3)примена утицаја дубоких сила.¹⁰⁵

Распрострањено је мишљење да у модификацијама суштине међународне економије треба тражити промену природе међународних односа - на пример Рене Жиро је сматрао да су и Економска депресија 1929. и Други светски рат модификовали историју. Према њему, природа међународних односа се изменила са променама које су се догодиле у еволуцији капитализма и историјско истраживање

---

¹⁰⁵ V. Jean-Baptiste Duroselle, *Todo Império Perecera – Teoria das relações internacionais*, op. cit.

треба да се оријентише у новим перспективама: изместити чињеницу која се изучава у тенденцију; ситуирати је у економски контекст и у перспективу међународних односа; проучавати мутације новог периода узимајући еволуцију капитализма као тзв. општи закон и доминантно одређење.¹⁰⁶ Ово сигурно важи за последња два века историје, али не и за ранији период. Стога је неопходно наћи условно речено тзв. најмањи заједнички садржалац за ако не све, онда за велику већину периода које дефинишемо од постојања тзв. модерних држава (од Вестфалијског мира).

Као и већина других аутора сматрамо да се приликом проучавања и интерпретирања историје међународних односа не треба чврсто придржавати календарске устаљене хронологије (на пример цео век), већ да треба означити кључне, тј. суштински релативно важне и значајне преломне моменте (конференције, ратове, догађаје, моменте економске природе и сл.) за одређени период, фазу, еру или епоху која се карактерише неким релативно чврстим, стабилним дистинкцијама у односу на претходну и будућу секвенцу времена. Због тога је по нашем мишљењу Хобсбаум у праву када користи изразе дугачки 19. век (1789.-1914.) и кратки 20. век (1917-1989). С овим у вези, сматрамо да је за најновије доба сврсисходно узети 1991. (а не 1989. пад Берлинског зида) када се распао Совјетски Савез и започео распад СФР Југославије чиме је створена 21 нова држава уместо две, јер је то, у ствари, представљао тектонски покрет у међународним односима уопште и од тада је покренута тзв. транзиција. Ипак, по нашем мишљењу разликујемо се од Хобсбаумове периодизације (која је широко прихваћена), јер сматрамо да је адекватније, придржавајући се друштвено-политичких фактора као приоритета, означити кратки 19. век (1789-1871) започет француском буржоаском револуцијом и окончан стварањем немачке империје и дугачки 20. век (1871-до данас и да још није окончан) започет доминацијом невиђене капиталистичке експанзије оличене у империјализму, колонијализму, револуционисања транспорта, невероватне експанзије светске трговине, глобализацији. Дакле, социјалистичка епоха (1917-1991) је, у ствари, била дугачка фаза у оквиру дугачког 20. века пре које и након које је у глобалу превладавао капиталистички начин производње и друштвене организације.

---

¹⁰⁶ V. Amado Luiz Cervo, "A periodização da História da política externa brasileira", op. cit.

У дисциплини историје савремених међународних односа нема једногласности међу ауторима у вези периодизације два задња века. Запажа се снажна тенденција историчара ренувенске традиције да се 1870-те означе као почетна тачка за изучавање савремених међународних односа, док су се Енглези вратили у даљу прошлост у тражењу модела континуитета и генезе европског међународног друштва 19. века.¹⁰⁷ У овом раду се предлаже периодизација која укључује сугерисане елементе наведених школа историје међународних односа, али уређених у дефинисане периоде сходно кључним темама које доприносе садржајнијем промишљању од оног регистрованог у историографији Европе и САД. Наиме, сматра се:

"да је једно од ограничења европских истраживања њихова незнатна перцепција укупности међународних односа у обе хемисфере."¹⁰⁸

Другим речима, видљив је преовлађујући европоцентризам у периодизацији. Имајући у виду наведене консидерације предлажемо, *grosso modo*, једну сврсисходну и прихватљиву синтетизовану периодизацију последња два века која узима у обзир постојање и утицај тзв. дубоких сила у смислу схватања Ренувена и Дирозела. Владајући репер јесте политички, мада помешан са економским јер су узајамно утицали један на други. **1) *Pax Britanica (1776-1914)***, односно Британски светски поредак – промотер економског либерализма: а) Наполеонов период, турбуленције, преокрети и реконфигурација у Европи и свету (1799-1815); б) Европски концерт и буђење и ера нација - конструкција либералног света (1815-1871); в) врхунац и слом европског међународног друштва – нове националне државе, убрзана индустријализација, пораст трговине, владавина финансијског капитала, економска криза, колонијална експанзија и империјализам (1871-1914); **2) Други 30-годишњи рат (1914-1945)**: опадање европске надмоћности - ривалства и транзиција - успон САД (1918-1945); међународна амбивалентност и нестабилност - ерупција нетолеранције - од артикулације версајског међународног система и идеала Друштва народа, ефеката Октобарске револуције преко учвршћења фашизма и агоније Европе

¹⁰⁷ José Flávio Sombra Saraiva (org.), *História das Relações Internacionais Contemporâneas – Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 á nossos dias*, op. cit. p. 56.

¹⁰⁸ Ibidem, p. 56.

до избијања рата. **3) *Pax Americana* (1945-1991):** нови светски биполарни поредак (Хладни рат) - Јалтина Европа до нестанка СССР и почетка транзиције; а) право два гиганта у једном кондоминијуму - од кулминације хладног рата до мирољубиве коегзистенције (1947-1968): улога ОУН, деколонизација и Трећи свет, процес европске конструкције: од Заједничког тржишта ка Европској економској заједници; б) Кризне 1970-те: *détente*, полицентризам, неспокојства, илузије једнакости ЗУР (1968-1980); в) конфликтне 1980-те: од новог Хладног рата до завршетка биполарности - пад социјализма; **4) *Pax eterna*** или дуготрајни трговинско-финансијски рат (1991-) - период инкубације: а) деконструкција Европе (распад и нестанак социјалистичког блока), б) процес транзиције, свет у знаку глобализације, економско-финансијске кризе; в) почетак стварања мултиполарног међународног поретка - тешкоће и недоумице у поновној конструкцији новог глобалног (или неког другог) поретка или поретка без поретка?

1.2.2. ПЕРИОДИЗАЦИЈА ИСТОРИЈЕ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА БРАЗИЛА

По нашем мишљењу периодизација историје Бразила, која се ослања на интерне промене - кључни политички раскиди државног устројства, измене влада, режима, система власти и државника - значи да су те промене значајно утицале на међународну пројекцију државе при чему је евидентно да се нису дешавали драстични или револуционарни дисконтинуитети у међународном укључењу земље.¹⁰⁹ Овде треба истаћи кључну еру Барона Рио Бранка (1902-1912), патрона бразилске дипломатије, када је он постао министар иностраних послова и установио смернице које су дириговале следећих деценија спољну активност Бразила.¹¹⁰ Према неким бразилским стручњацима у њиховој теорији и уопште у научној литератури је

---

¹⁰⁹ Адекватно уоквирење најрелевантнијих чињеница националног развоја на спољном плану захтева идентификацију великих еволутивних линија тог процеса, тако да је прва етапа у изучавању историје међународних Бразила схватање временске димензије ове проблематике. "Иначе, прихватљива је тројна периодизација националне историје-колонијална ера, стицање независности (Империја) и национална ера (Република)". V. Paulo Roberto de Almeida, *O estudo das relações internacionais do Brasil*, op. cit., p. 39-48.

¹¹⁰ V. Francisco Fernando Doratioto Monteoliva, "Brasil e grandes potencias no seculo XX (1902-1991)", *Revista Múltipla*, 10 (21), pp. 41-69, dezembro-2006., Brasília

евидентна оскудица валидне, односно научно фундиране периодизације.¹¹¹ Серво је мишљења да треба имати на уму:

"да историја није егзактна наука, већ пре свега метод да се разуме и изрази прошлост – она није *epistème* (знање), него *téchne* (умеће, вештина) и артикулише се серијом "прича", при чему је важно схватити историјску свест као део друштвене свести и постојање дихотомије историјске науке (историја као стварност и историја као наука о прошлој стварности)."¹¹²

Стога у интерпретирању историјских чињеница, према Серву, треба дефинисати три тумачења и три инстанце објашњења: особеност, глобалност (потпуност) и темпоралност (временско догађање) и на тај начин концепт периода се намеће околностима, ситуацијама и структурама дугачког трајања – укључује их и надмашује односно надилази.¹¹³ У најширем смислу, Серво предлаже употребу тројне хронолошке периодизације:

"1)Од стицања независности до краја Империје (1822-1889) што обухвата освајање и одржавање националног суверенитета, а подељен је на три потпериода: а)епоха стицања независности, б)преузимање контроле спољне политике, в)завршне деценије Империје. 2)Од проглашења Републике 1889. до револуције 1930. када су били предоминантни интереси агроизвозника. 3)Период националног развоја од епохе Варгаса до наших дана (када су постојале две концепције: здружени либерални развој и аутономни национални развој)."¹¹⁴

---

¹¹¹ Амадо Серво, на пример, сматра да шема са контрахованим фазама која као параметре има унутрашња и спољна економска одређења и њихову интеракцију, није довољна. Као што не би била довољна, што је други екстрем, употреба као параметра унутрашњих политичких промена. V. Amado Luiz Cervo, "A periodização da História da política externa brasileira", op. cit.

¹¹² Ibidem

¹¹³ Истраживање у циљу утврђивања периодизације историје међународних односа Бразила претпоставља обимну, односно широку анализу извора који садрже различите факторе и узроке, који резултирају из процене капацитета одређивања тих различитих узрока који се спрезају да би квалитативно карактерисали одређени период: 1)спољне условљености које се могу превести у скалу унутрашњег притиска или препрека спољној акцији и понекад одређује моћ преговарања, 2)унутрашњи друштвено-економски састав и његов капацитет за вршење притиска, 3)циљеви и намере државника (лидера, владара), 4)степен зависности или аутономије државе у елаборацији спољне политике, 5)степен способности или неспособности имплементације утврђених стратегија, 6) перцепција националног интереса, 7)референца политике према националном интересу, 8)процес одлучивања. Ibidem

¹¹⁴ Ibidem

Почевши од проширене базе анализе он је идентификовао суштинске промене које би могле да сажму периоде историје међународних односа Бразила. 1) Периоди у којима је тријумф спољних притисака био у спрези са интерним интересима хегемонистичке друштвено-економске групације, што одговара рестриктивним перцепцијама националног интереса (спољна политика у епохи стицања независности, политика концесија иностранству уз национално жртвовање, што је било штетно у датом историјском моменту, а и касније, спољна политика Старе Републике (пре Рио Бранка) такође је давала концесије, политика остракизма у време Старе Републике после Рио Бранка, политика поновног сврставања уз САД на почетку војног режима). 2) Примери који почињу широким перцепцијама националног интереса здруженог са дефинисањем спољних циљева, учвршћења унутрашњег процеса одлучивања и већег капацитета примене стратегије: а) спољна политика формулисана 1840-их – пројекат који је за Бразил био одважан, кохерентан, коректан, б) Рио Бранко и његова стратегија антиимперијалистичке одбране и потврде суверенитета (иако је овај пример мањкав због рестриктивног опажања националног интереса), в) Варгасов период од 1936. који је обновио пројекат из 1840-их, мада у повољнијим условима за примену, г) такав пројекат је застао у тешкоћама ере популизма, добијајући краткорочне контуре, као што су били окренутост развоју Кубичека, Независна спољна политика Жанио Куадроса и Жоао Гулара и одговорни и утилитаристички прагматизам Ернесто Гајзела. 3) Периоди остракизма карактерисани слабљењем процеса одлучивања и одсуством циљева државе.¹¹⁵

Следећи мишљење Ерика Хобсбаума који је раскинуо са традиционалном периодизацијом употребљавајући критеријум историјске релевантности за утврђивање иницијалних и крајњих момената 20. века, предлажемо тзв. обједињену (укрштену) хронолошко-тематску периодизацију, при чему се руководи и у првом плану су кључне варијабле бразилског спољнополитичког понашања које су биле ваљане само у једном периоду, а неке у два или више.¹¹⁶ По нашем мишљењу

---

¹¹⁵ Ibidem

¹¹⁶ Алмеида такође третира периодизацију међународних односа Бразила, а његов избор је сличан нашем - периодизација која тражи комбиновање хронолошког третмана са тематским истраживањем

периодизација која би задовољила наведене критеријуме би била она у којој су доминантни економски фактори јер је развој као вектор био приоритет у највећем делу историје независног Бразила, тако да би то биле парадигме *sui generis* међународних односа Бразила. 1) Колонијални период: територијална конфигурација португалске Америке; Уговор из Тордесиљаса 1494.; Уговор из Мадрида 1750; 2) Бразил-"продужена" и увећана португалска држава (1808-1822); 3) Англистичка финансијско-економска парадигма-под британском" финансијском окупацијом" (1808-1902); 4) Американистичка парадигма и парадигма окренутости развоју - синхроност деловања - формирање и консолидација (1902-1961): "бразилска примена Монроове доктрине у односу на Бразил" и парадигма окренутости развоју почев од ере Варгаса (1930-1945) и у либералној Републици (1945-1964); перцепција ограничености американистичке парадигме и пионирски покушај (прва етапа) успостављања и одржавања универзалистичких међународних односа - Кубичек (Панамеричка операција); 5) Независна спољна политика (1961-1964); 6) Повратак американистичкој парадигми - војни режим: од аутоматизма са САД ка националистичком прагматизму (1964-1985); 7) Жозе Сарнеј: транзиција/редемократизација земље-корифеј добросуседских односа (зближавање са Аргентином); почетак интеграције друге генерације (1985-1990); 8) Неолиберална (глобализациона) парадигма: прихватање неолиберализма, адаптација глобализацији, опадање билатерализма, истицање мултилатерализма, интеграционизам-врхунац прихватања регионалне интеграције МЕРКОСУР (1990-2002); 9) Парадигма реалне аутономности (универзалистичка) - модел логистичке државе, нове основе глобалног међународног укључења, коначно и *global trader* и *global player* (од 2003).

1.2.3. ЕВОЛУЦИЈА МОДЕЛА МЕЂУНАРОДНОГ ПОРЕТКА

Ову еволуцију исказују репери, референце, односно вектори који опредељују периодизацију, а то су, пре свега, међународни конгреси и значајни уговори

одређених догађаја и процеса значајних за историју међународних односа Бразила. V. Paulo Roberto de Almeida, *O estudo das relações internacionais do Brasil*, UNIMARCO, São Paulo, 1999., p. 47.

постигнути након одлучујућих сукоба. Верским миром између католика и протестаната у Аугзбургу 1555. постигнут је компромис заснован на принципу да вера владара одређује верску припадност њихових поданика (*cuius regio, eius religio*). Непун век касније на крају разарајућег Тридесетогодишњег верског рата склопљен је Вестфалијски мир у октобру 1648. који је тада имао више религијски него политички значај и био први велики међународни форум модерног доба (начела Аугсбуршког мира су била саставни део мировног уговора). Поставио је начела која ће бити на снази у наредним вековима – истакао је начело суверенитета држава на рачун дезинтеграције универзалног царства Хабзбурга, о чему сведочи чињеница да је у раду конгреса учествовало око три стотине немачких држава, а мировни уговор је потврдио њихов суверенитет.¹¹⁷ **Од тада је почео да се развија модерни систем држава јер је тај уговор означио промену политичког поретка у Европи: од поделе према религијама која је карактерисала Средњи век прешло се на међународну разноликост засновану на друштву држава које све више прихвата политички уместо религиозни ауторитет. Признато је постојање засебних и суверених европских држава, а религија је престала да буде легитимно оправдање за интервенцију и рат међу њима. Европа је упознала нову организацију карактерисану религијском слободом и појавом система независних држава - *Raison d'état* (елаборирао га је кардинал Ришеље) је превагнуо над универзалним *imperium* што је узроковало слабљење Хабсбуршког царства.¹¹⁸ **Вестфалија је засновала концепте независности и суверенитета** који су од тада били принципи инкорпорирани у нови *jus gentium* - установили су основе система националних држава у Европи, истичући перманентни и мултилатерални дипломатски дијалог, налазе се у основи међународног права (и у документима УН), али укључују и могућност употребе силе као *ultima ratio*. Наредни важни су били Уговори из Утрехта из 1713. (којим је**

---

¹¹⁷ V. Dragoljub R. Živojinović, *Uspon Evrope 1450-1789*, Službeni list SRJ, Beograd, 2003., 220.s.

¹¹⁸ Политичка философија Вестафалије је учинила да се европско међународно друштво консолидује - нови поредак је био плод преговора, легитимисао је друштво суверених држава, уздигао је важност алијанси, али није игнорисао постојање хијерархије и хегемоније међу државама и мобилност равнотеже снага. V. Amado Luiz Cervo, "Hegemonia coletiva e equilíbrio: a construção do mundo liberal (1815-1879)", in: José Flavio Sombra Saraiva (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 65.

окончан Рат за шпанско наслеђе, одређене су границе у Западној Европи и успостављена равнотежа између Хабзбурга и Бурбона) када је у Европи установљен период реда и напретка који се протезао до Француске буржоаске револуције, када је настао кратак, али веома буран и значајан период од избијања француске буржоаске револуције до окончања Наполеоновог ремоделовања Европе (1789-1815) као вододелница, односно преокрет у интраевропским међународним односима што се неизбежно реперкутовало и у тадашњим глобалним односима. Након Наполеоновог пораза, европске силе окупљене на трећем великом историјском дипломатском форуму - Бечком конгресу 1815. - одлучиле су да им више не одговара поновно успостављање система равнотеже вишеструких независности 18. века у међународној политици. На унутаревропске међународне односе у 19. веку утицали су фундаментално политичке и стратешке одлуке, док су економске имале превагу на односе између европских сила и осталог дела света. Тада се међународни систем проширио од Европе на цео свет у форми мреже интеракција тканих заједничким културним елементом, мрежу коју Вотсон назива европско међународно друштво:

"које се кретало ка систему разумевања и сарадње контролисаним од стране великих сила, напуштајући унилатерално наметање силе од стране било које појединачне земље."¹¹⁹

На тај начин Европа је еволуирала почетком 19. века од међународног друштва вишеструких независности са једним хегемоном - Наполеоновим царством - ка међународном друштву вишеструко усмерених независности администрираних једним хегемонистичким роол-ом политичке контроле - Европским концертом као центром светске моћи (В. Британија, Пруска, Аустрија, Русија и Француска). Према Вотсону:

"тај Концерт је био колективна хегемонија темперирана равнотежом моћи и стога синтеза две супротстављене традиције у европској потрази за поретком".¹²⁰

---

¹¹⁹ V. Amado Luiz Cervo, "Hegemonia coletiva e equilíbrio: a construção do mundo liberal", pp. 65-67, in: José Flávio Sombra Saraiva, *História das Relações Internacionais Contemporâneas – Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit.

¹¹⁹ Ibidem.

Након Првог светског рата, Версајским уговором из 1919. разорен је пређашњи систем равнотеже и укорееен је период нестабилности у међународним односима означен преокретом у односима између сила и порастом националних егоизама. У међуратном периоду систем колективне безбедности оличен у Друштву народа није ефективно функционисао због неучествовања САД, изолованости СССР, агресивног ревизионизма Немачке, Јапана и Италије и због општег недостатка политичке воље чланица да се уздржавају од кршења Версајског уговора у корист колективне употребе силе. Након тог неуспелог покушаја и после тзв. другог 30-годишњег рата (1914-1945), у потпуно новом међународном сценарију после Другог светског рата који је донео тектонске поремећаје у међународним односима, дошло је до стварања Организације уједињених нација (ОУН) 1945. ОУН је заснована на примату реализма над идеализмом Друштва народа, систему колективне безбедности, а Повеља ОУН је означила дефинитиван крај доминације европског међународног друштва, у оквиру нове биполарне (идеолошки фундиране) равнотеже снага. Може се резмирати да су на скупу у Вестфалији разматрана политичка питања, током 19. века разматрана су превасходно административна питања, да се у оквиру Друштво народа разматрала међународна кооперација и одржавање мира (што представља повратак на политичка питања), а да се у ОУН разматрају скоро сва питања међународних односа (укључујући људска права) - мултифункционалност.

1.3. КОНЦЕПТ НАЦИОНАЛНОГ ИНТЕРЕСА

У раду се настоји постизање ревалоризације појма националног интереса који је у последње време скрајнут или се прозаично употребљава. Истиче се перцепција промовисања и одбране националног интереса, али не по сваку цену, уз наглашавање дистинкције примарног и перманентног националног интереса и могућност успостављања секундарног и варијабилног националног интереса. У теорији међународних односа:

"термин национални интерес се врло често употребљава и то углавном у

---

¹²⁰ V. Adam Watson, *The Evolution of International Society. A Comparative Historical Analysis*, op. cit.

два основна значења: а) као аналитичко оруђе које идентификује циљеве спољне политике и б) као свеобухватни концепт политичког дискурса специфично употребљивог за оправдање појединих политичких приоритета."¹²¹

У овом раду се концепт и садржај појма национални интерес не схватају нити употребљавају у смислу теорије реализма у међународним односима и њених бројних следбеника. Полази се од употребе истог термина, али са измењеним значењем и садржајем који је потребан за разумевање и интерпретирање историје међународних односа. Најсажетије би се **појам национални интерес могао дефинисати као централна категорија, односно срж и стожер кохерентног укључења у међународне односе једне земље у одређеном историјском периоду.** Ако пођемо од дефиниције појма као мисли о суштини онога што мислимо односно да је то мисао о битним карактеристикама онога што мислимо, национални интерес би могли да појмовно одредимо као релативно општеприхваћену специфичну вредност у државној заједници у вези њене укључености, односно учествовања у међународној заједници. Што се тиче садржаја овог појма, односно скупа његових битних ознака (карактеристике онога о чему мислимо), могло би се утврдити да се њим жели превазићи уско значење да је држава скоро једини актер на међународној сцени и обухватити укупност односа свих актера једне политичко-територијалне целине у њеном укључењу у међународној заједници, али које дефинише одређена државна институција. Из наведеног се може закључити да је обим овог појма, односно скуп нижих појмова које обухвата овај виши појам, заиста велики. Коначно, скуп свих појединачних предмета на које се односи овај појам може се назвати подручје његове примене или досег, а он је веома дубок и значајан за ентитет који га формулише. Наравно да су национални интереси државних заједница углавном различити, али у великом броју држава они су исти, уз донекле другачији садржај и(ли) обим. Коначно, може се истаћи да се често према идентификацији националног интереса може препознати међународни идентитет једне државе и доносити оцена о

---

¹²¹ У оба случаја односи се на базичне детерминанте које воде државну политику у односу на спољно окружење. V. Graham Evans & Jeffrey Newham, *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London, 1998., pp. 344-346.

њој. За проучавање, анализу и оцену деловања државе у међународној заједници слажемо се са мишљењем В. Димитријевића да овај појам треба употребљавати у историјском смислу:

"О постојању националног интереса може се говорити на основу посматрања стварног понашања државе у току дужег периода, које омогућава да се и поред значајних промена у структури државе, саставу спољнополитичких одлучилаца и околностима утврде неке константне тежње или вредности, које сведоче о истоветној или сасвим сличној оцени објективног положаја те земље, пожељних промена и праваца да се до њих дође".¹²²

Приликом анализирања овог појма у конкретној држави постављају се нека круцијална питања: а) да ли се може запазити јединственост и недељивост националног интереса на унутрашњем и спољном плану? б) Може ли се, и ако се може, на који начин, применити Масловљев концепт хијерархије потреба на концепт националног интереса и спољну политику једне земље због премисе да је база наше цивилизације пружање сигурности, а сходно Маслову људи ће увек жртвовати слободу ради сигурности.¹²³ Формирањем националних држава ова теоријска концепција је почела да добија практичну димензију развојем националних политика (17-19. век). Међу њима се појавио концепт *raison d'état* француског државника кардинала Ришелјеа који је установио да националне интересе конституисане државе треба тражити у рационалној форми, следећи калкулацију трошкова и користи, у циљу повећања моћи која се цени политичким критеријумима. У уједињеној Бизмарковој Немачкој (од 1871.) започета је пракса равнотеже снага и активности засноване на рационалним консидацијама са циљем да интерес државе почне да се дефинише као *realpolitik*. Разлика између тзв. ниске и високе политике (*low and high politics*) се такође појавила на европској сцени у другој половини 20. века,

---

¹²² У: Vojin Dimitrijević i Radoslav Stojanović, *Osnovi teorije međunarodnih odnosa*, op. cit., p. 233.

¹²³ Психолог Абрахам Маслов је развио теорију о хијерархији потреба према којој је база наше цивилизације пружање безбедности и стабилности, тако да ће људи увек жртвовати слободу у односу на безбедност и чак ће због ње угњетавати мањине, ниже слојеве и одрећи ће се грађанских слобода. V. Abraham Malow, *Motivation and Personality*, HarperCollins Publishers, 3rd edition 1987.

идентификујући сфере економије и културе као *low*, а дипломатију, моћ и рат као *high*).¹²⁴ У савременом периоду ове класификације су међуразмењиве са перспективама употребе меке и тврде моћи. Према класичној формулацији Рејмона Арона циљеви државе се дефинишу серијом од три концепта: **безбедност, моћ и слава**.¹²⁵ Међутим, релативна вредност и значај сваког од тих циљева је подложна историјским околностима. Сваки политички колективитет у свом времену и у функцији зависности од своје културе, даје конкретност тим концептима формулишући на свој начин национални интерес. Спољна политика је вештина превођења националног интереса на језике стратегије и тактике - дипломатија је један од инструмената спољне политике, а други је рат. У вези тога:

"чувена реченица Карла фон Клаузевица да рат није само политички акт, већ реални инструмент политике-рат је вођење политике другим средствима - потрага за међународним односима, реализација политичког односа другим средствима, није апсолутна манифестација ратоборне философије, већ проста констатација једне очевидности: рат није циљ за себе, победа није циљ за себе. Размена међу нацијама се не прекида у моменту када оружје има реч-ратни период се уписује у једном континуитету односа којим увек командују узајамне намере колективитета".¹²⁶

Што се тиче концепта националног интереса, тај термин се не односи на нацију, него на независну државу која претендује да буде субјекат своје активности. Оно што је значајно за једну демократију јесте узимати интерес независне државе као тачку конвергенције, рационално сугерисано, да би, према речима Магнолија, "процветале различите вредности."¹²⁷ Интересантно је мишљење Жозе Онорио

---

¹²⁴ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, Fundação Alexandre de Gusmão, Brasília, 2010., p. 29.

¹²⁵ Први се односи на одбрану и експанзију територије, други на покорност људи, а трећи на тријумф идеја или узрока, тј. разлога. V. Raymond Aron, *Paz e Guerra entre as Nações*, UnB, Brasília, 1986.

¹²⁶ Ibidem.

¹²⁷ Начин како се формулише национални интерес одсликава тип организације политичких колективитета. Аутократски режими не могу да га формулишу на исти начин као олигархијски, теократски или демократски – овде се односимо на "чисте" типове режима. Као последица тога њихове спољне политике ће бити оријентисане различитим циљевима, стратегијама и тактикама. Штавише,

Родригеша да су националне аспирације, као субјективна форма у којој се витални и структурални интереси пројектују у националној свести, независне од регионалних, класних или етничких разлика и, с тим у вези, наводи речи бразилског државника у време стицања независности Ребоусаса у Националном конгресу у Риу 1831.: "Наш је циљ да учинимо од спољних интереса да подрже и промовишу унутрашње интересе."¹²⁸ Истакнути аутор реалистичке теорије међународних односа Ханс Моргентау је придавао велику важност концепту националног интереса и веровао је да се он нуди и служи као суштински водич спољнополитичким одлучиоцима.¹²⁹ Џозеф Нај, са свје стране, истиче да је пре Другог светског рата конфузија око националног интереса била чешћа него правило - на пример етничке разлике су утицале на процене да ли САД треба да уђу у Први светски рат. Он сматра да је:

"постојала конфузија након завршетка Хладног рата и војне интервенције НАТО на Србију што је драматично увећало проблем: како САД треба да дефинишу своје интересе после колапса СССР, које су границе

ово је фундамент врло дискутоване тезе према којој је рат међу демократијама немогућ догађај. Поред тога, национални интерес одражава национални идентитет. Начин како нације опажају сопствену прошлост и како о њој приповедају, свест о свом "месту у свету", вредности и амбиције које пројектују ка будућности – другим речима свој идентитет – јесу извори из којих потиче национални интерес. Из тог разлога спољна политика конституише дубоку и вишегодишњу димензију националног живота. Њене периодичне осцилације здружене са променом владе, нормално не стижу да утичу на основни смер који дипломата треба да буде способан да разликује усред хитности тренутка. Пре само једног века економска функција државе је практично ограничена била само на одбрану "здравља монете". Пројекција националног интереса је изгледала као посао одвојен од света пословања, мада су често западне силе мобилисале флоте да га примене путем "дипломатије топовњача", политике отворених лука што је одговарало интересима индустријских корпорација. Током 20. века, а нарочито после Другог светског рата, ова панорама је радикално измењена. Велика економска криза и кејнзијанизам су реорганизовали агенде држава дефинитивно их трансформишући у индукторе или регулаторе економије. Институције Бретон Вудса и агенције ОУН повезане са развојем формирале су оквир за међународне преговоре о економским темама. Растућа интеграција тржишта, убрзање токова капитала и стварање регионалних економских интеграција нагласили су изванредну важност света пословања у формулисању спољне политике." In: Demétrio Magnoli, *Manual do Candidato-Política Internacional*, 3ª edição atualizada e revisada, Funag, Brasília, 2004., pp. 14-15.

¹²⁸ Може се прихватити Родригешово мишљење да национални интерес треба да садржи два елемента: неопходни, тј. нужни логички елемент—одржавање државе и варијабилни елемент—форму која зависи од околности које се мењају. "У ствари, национални интереси нације су сума сталних и актуелних аспирација које се креирају и одвијају у историјском процесу и умногоме зависе од карактеристика нације и етапа економског развоја". In: Jose Honorio Rodrigues, *O interesse nacional e a politica externa*, Rio de Janeiro, 1966.

¹²⁹ V. Hans Morgenthau, *A política entre as Nações*, Funag/IPRI, EdUNB, Brasília; Imprensa Oficial do Estado, São Paulo, 2003.

интересовања САД у иностранству и да ли се они могу дефинисати конвенционално у доба информатичке ере?"¹³⁰

Аналитичари који претпостављају да САД имају национални интерес чија одбрана треба да одређује њихове односе са другим земљама није у стању да објасни истрајни, тј. упорни неуспех да се постигне домаћи консензус о међународним циљевима. Комисија за националне интересе САД је 1996. идентификовала пет интереса као виталне и објавила да су:

"национални интереси фундаментални градивни блокови у било каквој расправи о спољној политици. 1)Спречити, одвратити и смањити претњу нуклеарног, хемијског и билошког напада на САД; 2)спречити појаву непријатељске велике хегемоније у Европи или Азији, 3)спречити појаву непријатељске велике силе у односу на границе САД или у односу на контролу мора, 4)спречити катастрофални слом највећег глобалног система (трговина, финансијска тржишта, снабдевање енергијом и амбијент), 5)осигурати преживљавање савезника САД."¹³¹

Д. Вујадиновић сматра да је национални интерес увек изнова конструкција националног идентитета, који се кристалише у јавном говору, писању и делању доминантних интелектуалних, политичких, културних, медијских и образовних елита:

"и он може да се тумачи као интерес конкретних појединаца као припадника нације и, у том случају, припадници нације имају право тумачења и критичког преиспитивања оног што се намеће као национални интерес."¹³²

---

¹³⁰ С тим у вези, закључује да је национални интерес тзв. клизав концепт када се употребљава за објашњење спољне политике. V. Joseph S. Nye, Jr, "Redefining the National Interest", *Foreign Affairs*, July/August 1999.

¹³¹ V. Report, Center for Science and International Affairs, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 1997.

¹³² Д.Вујадиновић истиче да рационални национални интерес дефинише прошлост, историјску меморију, друштвени карактер, културни идентитет, вредносни оквир обичаја и нормативне културе тако да националну групу отвори за развој "изнутра" и "споља", у смислу толеранције другог и другачијег. Дакле, у правцу отворености за сарадњу, интеракцију, комуникабилност, толеранцију, богаћење кроз културне и социјалне утицаје, преузимање на аутентичан начин позитивних достигнућа других, прихватање највиших цивилизацијских стандарда као својих, одбијање самоизолације, ксенофобије. Укратко, у модерној национално хетерогеној држави национални интерес је идентичан државном интересу и нема никакве везе с наметањем интереса већинске нације као доминантног и идентичног државном интересу. V. Dragica Vujadinović i Vladimir Goati (Urednici), *Nacionalni i državni interes moderne Srbije*, CEDET/Friedrich Ebert Stiftung, Beograd 2007.

У модерној, национално хетерогеној држави, национални интерес је идентичан државном интересу и нема везе с наметањем интереса већинске нације као доминантне и идентичне државном интересу. Међу бројним критичарима овог концепта је Скот Берчил који сматра да је, иако се често користи у спољној политици, национални интерес врло проблематичан концепт и скроман водич за разумевање мотивације спољне политике. Он тврди да је далеко од тога да постоји јасно и недвосмислено значење тог термина, да је он проблематичан и у великој мери лишен суштинског садржаја.¹³³ Према Д. Магнолију, термин је генерички тако да дефинисање националног интереса увек политичког карактера јер је и он сам политичка конструкција, обухвата ризике и могућности који су присутни у реализацији вредности и интереса једне земље у дугорочним стратешким сценаријима. Можемо се сложити са његовим ставом да су демократија и међународно укључење део бразилског националног интереса - прва као вредност, друго као циљ:

"Ако је демократија вредност коју Бразил жели да сачува, међународно укључење је данас, више него икада, услов развоја и преостаје питање како се адекватно укључити у свет ради јачања демократије и промовисања развоја."¹³⁴

Магноли сматра да је један од главних изазова Бразила на прелазу два миленијума опција између бити значајан или ирелевантан у свету јер:

"према вокацији, величини и економској тежини Бразил има креденцијале да уђе у динамични нуклеус међународне економије и политике, али је парадоксално да је опција за припадањем том редуцираном нуклеусу релевантних нација у опасности да се не материјализује, јер је дебата о редефинисању дугорочних националних интереса била потиснута у други

---

¹³³ Берчил истиче да иза уског аспекта безбедносне политике, национални интерес има малу резидуалну вредност као увид у мотиве државне политике у спољној области. V. Scot Burchill, *The National Interest in International Relations Theory*, Palgrave MacMillan, New York, 2005.

¹³⁴ V. Demétrio Magnoli, *Manual do Candidato-Política Internacional*, op. cit., pp. 14-15.

план пошто је друштво било апсорбовано приоритетним темама домаће агенде."¹³⁵

Томе су допринели пројектовање националних интереса ауторитарног карактера од стране технократске елите у кабинетима и војним школама, а с друге стране, као резултат великих трансформација које су се десиле на међународној сцени, национални интереси су постали дифузнији.¹³⁶ Пауло Роберто де Алмеида, са своје стране, наглашава да национални интерес не треба да буде схваћен као егоистична потрага за ексклузивним предностима за земљу у регионалном или међународном контексту, већ као процес селекције растућих бенефиција за нацију у оквиру спољне кооперације - билатералне или мултилатералне, при чему:

"спољна кооперација, како она која се прима, тако и она коју Бразил издашно даје релативно мање развијеним земљама, је пре свега помоћ националном пројекту економског и социјалног развоја који пролази кроз технолошко само-оспособљавање и интерно формирање људског капитала."¹³⁷

---

¹³⁵ V. Demétrio Magnoli, "Em busca do interesse nacional", *"Folha de S. Paulo"*, 03.04.2000.

¹³⁶ Магноли сматра да се национални интерес може дефинисати као скуп интереса са којима друштво суделује у својим интеракцијама са светом при чему треба обухватити фундаменталне вредности друштва који преводе историјско наслеђе и политичка и геоекономска условљавања. Есенцијалне вредности бразилског друштва преводе функционално мишљење од оног шта смо до оног чему тежимо као колективитет. Анализирање националне историје открива пет сталних вредности: развој, аутономија, стабилност свог окружења, поштовање културне разноврсности и демократија. По њему регионална интеграција је најзначајнији спољнополитички пројекат од доба стицања независности при чему пројекат јужноамеричке интеграције зависи од бразилског лидерства, али, неопходно је да та функција лидерства буде квалификована, да се не брка са амбицијама хегемоније здружене са анахроним интерпретацијама значаја националне моћи. Она се заснива на вредностима економског развоја и политичке демократије. Њен метод је мултилатерална кооперација, а историјски фундамент је стратешки савез Бразила са Аргентином. *Ibidem*.

¹³⁷ In: Paulo Roberto de Almeida, *Relações internacionais e política externa do Brasil: dos descobrimentos à globalização*, Editora da UFRGS, Porto Alegre, 1998., p. 161.

2. МЕЂУНАРОДНИ КОНТЕКСТ УКЉУЧЕЊА БРАЗИЛА У МЕЂУНАРОДНУ ЗАЈЕДНИЦУ НА ПРЕЛАЗУ ДВА МИЛЕНИЈУМА - УКУПНОСТ КОМПОНЕНТИ И ТЕНДЕНЦИЈА

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ – КРУЦИЈАЛНИ ПАРАМЕТРИ У МЕЂУНАРОДНОЈ ЗАЈЕДНИЦИ КОЈИ СУ ОКВИР ЗА МЕЂУНАРОДНО УКЉУЧЕЊЕ ЗЕМАЉА

Завршетком периода Хладног рата, једног релативно стабилног периода, по нашем мишљењу *interregnum* између највећег ратног сукоба - по обухватности, жртвама, штети и далекосежном утицају у досадашњој историји и актуелног периода тзв. транзиције када се тек назире обриси неког дуготрајнијег међународног поретка, када старо још не уступа место новом концепту система, ушли смо у **фазу неизвесности**. *Ipso facto*, већина мањих и слабијих држава настављају да буду експлицитно подложне утицајима и интересима развијених земаља (РЗ) и њихових интеграција и на билатералном и на мултилатералном плану. Следећи сентенцу *historia est magistra vitae*, поучно би било подвући неке паралеле упоређујући периоде које дели један век – прелазе 19/20 век и 20/21 век: свет се припремао за Велики рат - окончан је дуготрајни Хладни рат; либерализам у пуном јeku - неолиберализам је био доминантан; формиране су алијансе: за предстојећи оружани светски сукоб (Тројна алијанса-Немачка, Аустро-Угарска, Италија и Антанта - Француска, В. Британија и Русија) - за учешће у регионалним конфликтима са циљем наметања важећих међународних стандарда (демократија, људска права); колонијализам и империјализам - садашњи неједнаки економски односи; револуције у транспорту и комуникацијама у оба периода; исти су водећи међународни актери: САД, Немачка, В. Британија, Француска, Русија. У оба периода су били присутни експанзија западних демократија и слободне трговине, интензивна миграција људи и слободан ток капитала (под дисциплином златног стандарда у првом и са флукуацијом валута у другом периоду). Први период је окончан избијањем, последицама и утицајима Првог светског рата и социјалистичке револуције у Совјетском Савезу, а други је тек започео свој неизвесни послехладноратни развој.

Ergo, суштинско је питање колико је била напредна еволуција међународних односа у смислу побољшања квалитета живота људи, економског развоја земаља, међусобног зближавања народа и земаља у датим, односно за већину задатим околностима. Бразилски политичар и дипломата Роберто Кампос концизно сажима:

"током 20. века био доминантан демократски капитализам као брак између политичке демократије и тржишне економије".¹³⁸

Индикативно је постојање наглашених феноменâ (означени терминима глобализација, регионализација, интеграција) на прелазу два миленијума (практично параметара као тенденције дугачког трајања) приликом покушаја конструкције новог међународног поретка у политичким и економским димензијама: интернационализација друштава пре свега употребом модерних усавршених средстава комуникација и транспорта, економска глобализација и то првенствено отварањем националних и ширења међународног тржишта, ефекти бројних регионалних интеграционих процеса и наглашена криза идентитета националних држава у послебиполарној реалности. Серво с правом запажа да су:

"друштвене науке (нарочито политичке) - које уобичајено употребљавају постулате као што су национална држава, суверенитет, национална територија, национални интерес, одвојено национално друштво - ушле у кризу у мери у којој те концептуалне категорије потврђују одређена ограничења када се примењују за схватање нових феномена."¹³⁹

Такође, теорија и историја међународних односа се суочавају са тим епистемолошким проблемом, тако да су се током 1990-их издвојиле три струје где преовлађују, *grosso modo*: реализам у САД, плурализам у Европи и у Л. Америци и глобализам у интерпретацијама левице. Разматрања Виоти и Каупи указују да је према **реализму** држава главни актер у међународним односима, делује у унитарној форми, путем спољне политике рационално тражи реализовање сопствених интереса

---

¹³⁸ In: Roberto Campos, "Reflexões sobre o fim do século", "Veja", 13.05.1998. Сматрамо да би наш искорак на прелазу два века могли дефинисати као принудни полигамни брак између демократије, глобализације, неолиберализма, информатичке револуције и мултиполаризма.

¹³⁹ In: Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global" in: Saraiva, *História das Relações Internacionais Contemporâneas-Da Construção do mundo liberal á globalização-de 1815 a nossos dias*, op.cit., p. 361.

са максималном утилитарношћу, питање националне безбедности је централна преокупација, а моћ је његов кључни концепт визије.¹⁴⁰ **Плурализам** претпоставља постојање државних и недржавних актера, десагрегацију разних компоненти државе (од којих неке оперишу у транснационалној форми), погађања и компромиси нужно не воде ка оптимизацији националних интереса, а у оквиру екстензивне међународне агенде присутан је диверсификовани делокруг преговора који инволвирају друштвено-економске преокупације и циљеве (економска и социјална питања) који су важнији од питања безбедности и обраћа се повећана пажња питањима екологије, енергије, ресурсима и развоју.¹⁴¹ **Глобализам** узима као почетну тачку анализе међународних односа у глобалном контексту укључивање држава и недржавних актера и оперише аналитичким јединицама (класе, државе, друштва, недржавн актери) који делују као компоненте светског капиталистичког система, посматра међународне односе у историјској перспективи условљеној еволуцијом капитализма, у фокусу анализе је како ти актери делују са механизмима модела доминације, базично се преокупира развојем и одржавањем зависности и узима економске факторе као кључне за разумевање и креирања, еволуцију и функционисања савременог светског система.¹⁴² Амадо Серво, са своје стране, запажа извесне немогућности у објашњењима тих струја јер је:

"пред релативно новим феноменима 1990-их реализам постао предмет већих критика због тешкоћа које држава има да би администрирала транснационалним силама, глобализам је био ометен кризом реалног социјализма, а открило се да је плурализам неадекватан, јер су преокупације о социјалним питањима биле маргинализоване од стране међународне политике."¹⁴³

---

¹⁴⁰ V. Paul R. Viotti &, Mark V. Kauppi, *International Relations Theory: realism, pluralism, globalism*, Allyn and Bacon, Boston, 1998.

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Ibidem.

¹⁴³ V. Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global", in: Saraiva, *História das Relações Internacionais Contemporâneas-Da Construção do mundo liberal á globalização-de 1815 a nossos dias*, op. cit. pp. 361-362.

С тим у вези, делимо његово мишљење да је потребно концептуализовати феномене глобализације и интеграције како би се запазила и разумела криза, али и нова улога националне државе (чији су универзализам и суверенитет у питању) у савременим међународним односима (етапа еволуције капитализма ка глобализацији).¹⁴⁴

Разматрајући глобално управљање у актуелној епохи транзиције, Пауло де Алмеида објашњава да се оно може испитивати на два начина:

"а)с једне стране, у системском смислу, односно сходно темама или областима у вези којис се међународни актери групишу да би дискутовали и имплементирали усвојене мере за координацију сарадње или интеграције; б)с друге стране, у институционалном смислу, односно у функцији организација и механизма путем којих актери организују дебате, воде преговоре у циљу постизања споразумâ и њихове примене."¹⁴⁵

Укратко се може резимирати да се 1970-их одвијала мултипликованост криза и суштински парадигматичне трансформације, у 1980-им је било изражено отврдњавање ставова САД и отварање СССР, у 1990-им су идентификоване тенденције којима је изгледало да се формира један нови међународни поредак на прелазу два миленијума, док се прва деценија 21. века карактерисала тражењем што повољније позиције од стране великих држава и интеграција у још увек недефинисаном међународном амбијенту.

---

¹⁴⁴ Ibidem.

¹⁴⁵ "Стога се ово управљање може дефинисати како у смислу процеса (поступака преговарача), тако и у погледу практичних резултата." In: Paulo Roberto de Almeida Almeida, "O Brasil no contexto da governança global", in: *Governança global*, Fundação Konrad Adenauer, Rio de Janeiro, 2009., p. 199.

2.1. ПЕРИОД ТРАНЗИЦИЈЕ - ПРОБЛЕМИ, ТЕШКОЋЕ И НЕИЗВЕСНОСТИ У КОНСТРУКЦИЈИ НОВОГ ПОСЛЕХЛАДНОРАТНОГ МЕЂУНАРОДНОГ ПОРЕТКА - СТАЊЕ БЕЗ КОХЕРЕНТНОГ ПОРЕТКА ИЛИ ПОРЕДАК У КОНСТИТУИСАЊУ *AD INFINITUM*

Након уводних напомена, требало би да се *sine ira et studio* усредсредимо на крuciјалне параметре који су примарни на размеђи два миленијума ради израде концептуалног оквира. Две системске анализе указују на тешкоће у карактерисању међународног организовања у послехладноратном периоду. Адам Вотсон сматра да се међународно друштво с краја 20. века веома разликује од оног које је организовало свет у 19. веку зато што не произлази из европског међународног друштва, недостаје јединствена култура, не израста из јединственог искуства и због свега тога није мање дискриминаторно.¹⁴⁶ Употребљавајући као кључни концепт равнотежу моћи, Мајкл Шихен, са своје стране, запажа да међународни односи 1990-их не могу бити посматрани као једноставна промена форме - од биполарне ка мултиполарној моћи. Наиме, најважније је идентификовати које суверене државе успостављају нову равнотежу моћи и који тип јединства та равнотежа поверава систему.¹⁴⁷ Мада међународна политика по мишљењу Пјера де Сенаркленса није променила своју природу 1990-их (свој анархични карактер, постојање хијерархије сила, преовладавање хегемонистичких односа, доминација капиталистичких структура и конфликти интереса), ипак је евидентно да је свет тражио нова начела и правила понашања у реструктурирању своје организације нарочито од пада берлинског зида 1989.¹⁴⁸ А. Серво сматра да се може констатовати да оно што је личило на унификацију света као резултат модерних средстава комуникација, отварања и глобализације тржишта и напретка демократских институција није спречило реформулацију безбедносних политика, односно њихову национализацију у оквиру

---

¹⁴⁶ V. Adam Watson, *The Evolution of International Society. A Comparative Historical Analysis*, Routledge, London, 1992.

¹⁴⁷ V. Michael Sheehan, *The balance of power – history and theory*, Routledge, London, 1996.

¹⁴⁸ V. Pierre de Senarclens, *Mondialisation, souveraineté et théories des relations internationales*, A. Colin, Paris, 1998.

појединих држава (пример је Француска и њена одлука да реализује подземне нуклеарне пробе на атолу Муруроа 1995/96). Он луцидно закључује да је:

"на тај начин свет постао неизвеснији, комплекснији и не мање опасан".¹⁴⁹

Општеприхваћено је мишљење да је међународни поредак после Другог светског рата био релативно једноставно дефинисан успостављеним зонама утицаја којима су две једине суперсиле - САД и СССР - сходно "праву гиганата", организовале свет и управљале њим.¹⁵⁰ Таква реалност је, у ствари, представљала транснационалност географских и политичких граница *sui generis* са наглашеним идеолошким предзнаком као заједничким деноминатором. После окончања система Јалте (боље речено Европе Јалте) - ерозијом социјализма у Источној Европи 1989. и дезинтеграцијом СССР 1991. - свет се налазио пред установљењем нове парадигме међународних односа која би требало да понуди прихватљиве концептуалне оквире за разумевање, објашњење и евентуално кретање тог новог реалитета. Истовремено није требало пренебрегавати тежњу САД да оформи флексибилно тзв. америчко међународно друштво, као и појаву нових економија у успону групе БРИК (акроним-Бразил, Русија, Индија, Кина) чиме се још интензивније наглашава увођење концепта мултиполарности. Семјуел Хантингтон је савремени међународни систем окарактерисао као уни-мултиполарни, имајући САД као војни центар, али са растућим учешћем нових регионалних сила у пословима глобалне агенде.¹⁵¹ У том смислу он сматра да би решавање актуелних међународних питања захтевало како одобрење светске силе - САД, такође и сарадњу других регионалних сила света. По њему ова уни-мултиполарна ситуација била би само моменат транзиције између окончања биполарности Хладног рата у коме су САД уживале на кратко статус једине суперсиле и мултиполарног система који је актуелно означен појавом нових

---

¹⁴⁹ In: Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global" in: *História das Relações Internacionais Contemporâneas-Da Construção do mundo liberal à globalização-de 1815 a nossos dias*, Paralelo 15, Brasília, 1997., p. 357.

¹⁵⁰ V. Rene Girault, Robert Frank, Jacques Thobie, *La loi des geants 1941-1964*, MASSON, Paris, Milan, Barcelona, Bon,1993.

¹⁵¹ V. Samuel P. Huntington, "A superpotência Solitária", *"Política Externa"* vol. 8, n. 4, p. 12-25, Mar./Abr./ Maio, 2000, São Paulo

сила које све више испољавају своје интересе који су у конфликту са интересима суперсиле.¹⁵²

Ф. Бродел сматра да је зачет окончањем Хладног рата и касније распуштањем СССР, нови међународни поредак следио различит ритам сходно усвојеној темпоралности: посредни, чисто чињенични, конјунктурални и структурални.¹⁵³ С окончањем Хладног рата 1989. симболизовано падом Берлинског зида започео је период послехладноратне транзиције.¹⁵⁴ *Summa summarum*, транзиција последње две деценије је ставила нагласак на тенденцију покушаја организовања **НОВОГ** међународног поретка да би се изашло из актуелног доба међународне неизвесности.

Индикативно је да су развијене земље инаугурисале и инсистирале на својеврсној промоцији владајуће тријаде: демократија (која се никада не може

---

¹⁵² На овај начин нови растући играчи регионалног значаја у међународном систему били би Француска и Немачка у Европи, Русија у Евроазији, Кина на Далеком Истоку, Индија на југу Азије, Иран у југозападној Азији, Бразил у Латинској Америци, ЈАР и Нигерија у Африци. V. Alexandre Leite, "Dois gigantes em ascensão: Inserção Internacional do Brasil e da China-um recorte comparativo do período 1990 a 2010", 54 International Congress of Americanists, "Building Dialogues in the Americas", Vienna, July 15-20, 2012.

¹⁵³ V. Fernand Braudel, *Escritos sobre a história*, Perspectiva, São Paulo, 2 ed, 2009., pp. 47-49.

¹⁵⁴ Интересантан опис пружа К. Песекило. "Крај биполарности САД-СССР донео је јасну трансформацију нуклеуса светске моћи и после више од 40 година системског и индиректног конфликта између два различита начина живота - капиталистичког (САД) и социјалистичког (СССР) - подржаваних мултидимензионалним формама војног, политичког, економског, стратешког, културног, социјалног и дипломатског надметања, социјалистички је подлегао због своје све израженије међународне економске ирелевантности и урушавања током сукоба. Окончано је такмичење за утицај на регионалне и глобалне зоне, исцрпела се трка у наоружавању и на први поглед инаугурисана је ера релативног мира и стабилности. Ера сукобљених суперсила би била замењена постојањем једине преостале суперсиле (САД) и савезничким силама образујући либерално-демократски сценарио у политици и економији, који би обухватао појединачне земље и блокове. Логика конфликта би била замењена кооперацијом. Стабилност би била осигурана солидним преосталим међународним институцијама (ОУН) прилагођених новом времену и синтетизујући светски поредак. Међутим, ове слике су помрачиле феномене неравнотеже. Да је криза достигла већи интензитет у СССР, САД би такође виделе недостатак средстава и политичке стратегије да се носе са променама. Континуитет и експанзија другог века САД били су доведени у питање успоном сила унутар западног блока са нагласком на интегрисану Европу и Јапан. У Азији су ЗУР (Кина и Индија) консолидовале своју економску моћ и аутономију, учвршћујући се као регионални полови. Након Блиског Истока и Африке изазови редизајнирања граница и демократизовања нација усред конструкције држава, тешкоће узајамног суживота и глобалне интеграције притискали су њихове актере уроњене у смешу кризе и наде. У Евроазији је СССР, а касније Русија настојала да поврати своју улогу. У Америкама је агенда укључивала социјалну, економску и политичку реформу, која произлази из демократизације, опоравка након тзв. изгубљене деценије 1980-их и поновног глобалног укључења. За Бразил је изазов био сличне садржине - земља је прешла пут од приоритета хемисфере ка свету тражећи да подржи своје деловање као global trader и global player, јачајући свој национални идентитет и своја вишеструка билатерална и мултилатерална партнерства у систему, са фокусом на своју традицију и своју реинвенцију". In: Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp.13-14.

обезбедити управо зато што она није систем који треба спровести, него начин живљења који треба усвојити), тржишни либерализам (који највише погодује управо РЗ) и људска права, која је наметана у билатералним односима и у мултилатералним институцијама, независно од политичких структура, социјалног ткива и културних погледа других држава.¹⁵⁵ Франсис Фукујама је то лапидарно изразио:

"Тешко је стварати институције у другим друштвима. Ако налажете правила која им не одговарају, она се не примају. С друге стране, Јапан, Кина и Кореја су усвојили иностране институције које се веома разликују од њихових и искористили их за своје потребе. Кинези имају добро технократско руководство. Развијају се брже него демократија и продиру у разне интересне групе. Али, то их чини рањивијим за проблеме изазване лошом владавином. Мисле да је њихов последњи лош владар био Мао Цедунг. Мој аргумент је да владавина права проистиче из организоване религије, и да је демократија чудан случај историје".¹⁵⁶

Свет који се успостављао после тектонских политичких потреса тражио је нове принципе и правила понашања због промена у међународној структури и транзиције која се припремала од 1984. године започињањем активног дијалога САД-СССР (председници Реган и Горбачов). Спровођење перестројке и гласности у СССР-у узроковало је генерализовану еволуцију ка демократији током 1990-их у Источној Европи нарочито после пада Берлинског зида и реунификације Немачке 1989. СССР и свет социјализма доживели су имплозију због, пре свега, своје међународне економске ирелевантности и релативне унутрашњеполитичке ригидности. Стога би она земља која се на адекватан начин не би укључила у актуелне међународне односе (пре свега у глобализацију трговине и финансија), постала маргинализована и постепено би урушила свој економски и социјални поредак. За свет социјализма тзв. транзиција (у недостатку адекватнијег термина) представља специфични инверзни процес и велики трошак, јер је двоструко више ангажовао ресурсе и потенцијале својих друштава у релативно кратком временском

---

¹⁵⁵ In: "Политика", 12.03.2011.

¹⁵⁶ Ibidem

периоду-мање од пола века (прелаз од капитализма у социјализам и обратно). У ствари, окончање Хладног рата је политички процес који је започео много пре пада Берлинског зида, још 1971. када је председник САД Ричард Никсон, желећи да повећа слободу економске и политичке акције своје земље (ради финансирања Вијетнамског рата), унилатерално окончао конвертибилност долара у систему Бретон Вудса, чиме је, у ствари, започет процес глобализације елиминацијом механизма фиксног валутног паритета међу главним монетама 1973. и започела је флукуација валута и велико премештање капитала, које се спојило са технолошким проналасцима, пре свега у области комуникација 1980-их.¹⁵⁷ Упркос тзв. релаксацији односа две суперсиле, почетак нове ере није донео мир у свим регионима у свету, тако да су зоне конфликта, условљене појачаним националистичким мотивима и набојима, локализоване у областима, тј. граничним подручјима распада совјетске империје, затим у СФРЈ, на Блиском Истоку (Заливски рат) и у неким афричким земљама, просто експлодирале. Тзв. Трећи свет се скоро дезинтегрисао због нестанка биполарности-свог базичног *raison d'être* и због недостатка снажне политичке воље за наставком релативне политичке независности и сарадње. У атмосфери криза и неодговарајућег прилагођавања, оживели су стари етнички, националистички и религиозни конфликти, а најдужи рат је био у Југославији која се 1991. распала на до тада постојеће државно-републичке административно-политичке јединице чиме се:

"Југославија декомпоновала под притисцима дуго сузбијаних ривалитета њених етничких група упркос отпору Срба. Само је интервенција НАТО 1995. спречила даље крвопролиће које је постало најварварскије у Европи од Другог светског рата."¹⁵⁸

Чехословачка се раздвојила у две државе, а Молдавија је прогласила независну државу након краћег грађанског рата (са много жртава) између различитих етничких група. Најзначајнији резултат колапса тих, наизглед, стабилних система био је велики поремећај међународног система стварањем 20 нових држава у Европи

---

¹⁵⁷ Тако је глобална економија изгубила чврст ослонац, а изумела низ тзв. деривата, које је милијардер из САД Ворен Бафет окарактерисао као "оружје за масовно финансијско уништавање". V. Момчило Пантелић, "Рат и мир као спортска прогноза", *"Политика"*, 28.08.2011.

¹⁵⁸ V. *"The Times History of the World"*, Times Books, New edition, London, 2000., p. 301.

и Азији-нових актера у међународној заједници. *Ergo*, могло би се резимирати да на сложеност међународног живота у послехладноратном периоду утичу пропулзија тзв. глобализације као вектора међународних односа од стране развијених земаља, појава нових феноменâ (покушај униполарности САД за време владе Џорџа Буша и мултиполарности) и учвршћење неких старих (национализам), а као резултат:

"наизглед легитимисана од стране ОУН, једна симбиоза *Pax Americana* и остатака алијанси из доба Хладног рата деловала је неблаговремено и оклевајући не би ли одржала постојећи поредак (интервенције у Сомалији и Југославији)."¹⁵⁹

Иако се може закључити да су 1990-те биле деценија прогреса:

"у вези ширења демократије, окончања конфликта, разоружања суперсила и стабиловања економског развоја, многа критична питања остала за 21. век: еколошке кризе, религиозни конфликти и претња регионалним ратовима изазивала су оптимизам Запада у припремама прославе доласка новог миленијума."¹⁶⁰

Ипак, сви ови феномени нису били и коперникански преокрети по својој важности за међународне односе, али су неке од нових тенденција откривале формирање суштински нових параметара међународног поретка током транзиције 1990-их (глобализација, енормна експанзија трговине и финансија, снажан импулс и ширење регионализација и интеграција, метаморфоза улоге националне државе). Иако су то феномени који постоје већ деценијама, последњих 20-ак година било је евидентно убрзање и проширење што их је претворило у референце са бројним карактеристикама разноврсним последицама.

Локализовани ефекти и сложеност карактеристика периода тзв. транзиције, односно тешкоће и неизвесности са којима се свет суочава на прелазу два миленијума у конструкцији новог поретка могу се пратити у многим областима у свету: односи међу западним силама; односи САД-Русија; источна Азија; Трећи свет;

---

¹⁵⁹ In: Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global" in: J. S. Saraiva, *História das Relações Internacionais Contemporâneas-Da Construção do mundo liberal à globalização-de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 357.

¹⁶⁰ In: "The Times History of the World, op. cit., p. 302.

Латинска Америка; мултилатерални органи.¹⁶¹ Што се тиче односа између САД, Западне Европе и Јапана, било је евидентно смањење кохезије та три пола јер су се све више руководили перцепцијама сопствених националних интереса. У Западној Европи је установљена Заједничка спољна политика и безбедност Уговором из Мастрихта априла 1992. којим је Европска Унија задобила многе атрибуте надржаве у процесу успостављања тзв. европеизације јавног живота, а Унија је оснажена блоковским протекционизмом. ЕУ се истиче истинском политичком природом свог процеса интеграције што је, за сада, *differentia specifica* у односу на друге интеграције у свету. Формалним распуштањем СССР (25.12.1991.) и стварањем флуидне Заједнице независних држава (ЗНД) почела је жива дебата о редефинисању идентитета Русије и њеној улози у свету која, и поред напретка, још увек траје.¹⁶² С друге стране, САД су постале једина суперсила *non plus ultra* после Хладног рата, али оне нису биле у стању да саме структурирају нови међународни поредак и оклевале су да преузму такву одговорност што је оријентисало њихову спољну политику на проширење Г-7 на Г-8 (укључивањем Русије), са циљем да би та утицајна група требало да буде нови креатор поретка, с чим у вези је евидентна њена економска хегемонија која се постепено трансформише и премешта у Г-20 највећих економија света, као и већ устаљена институционалност чиме се донекле анулира важност Г-8.¹⁶³ Пацифички регион (укључујући Кину, Јапан и тзв. азијске тигрове) је наставио

---

¹⁶¹ С тим у вези, сликовита је оцена да се отвара спектар између глобализације и балканизације, са клатном које још увек инклинира западној цивилизацији, али viseћи ка националној држави чија се улога појачава на штету глобализујућих фактора уграђених у мекано ткиво либерализма и због неопходности управљања међузависношћу. V. Carlo Jean, *Geopolitica*, Laterza, Bari, 1995., pp. 159-180.

¹⁶² Кондолиза Рајс сматра да је Совјетски Савез објавио сопствени карантин лансирајући семе сопствене деструкције и трансформишући се, у сопственој изолацији, у економског и технолошког диносауруса. Колапс СССР је коинцидирао са другом великом револуцијом – драстичним променама на информатичком пољу које је, као грана активности заснована на знању, изменило саму базу економског динамизма. V. Condolezza Rice, "Promovendo os interesses nacionais", *Politica Externa*, Vol. 10, Nº 1, Junho-Julho-Agosto 2001, pp.83- 99., São Paulo.

¹⁶³ Вотсон је сматрао да Г-7 на срећу укључују Немачку и Јапан и да је она могла у пракси да постане трипартитна (Северна Америка, Европа и Источна Азија) док им се не буде у потпуности придружила и Русија. Та Група има легитимитет да инсистира на одређеним правилима понашања оперишући кроз успостављену колективну машинерију као што су ММФ и Светска банка, као и кроз клијентелистичке асоцијације типа Ломе 1, 2 и 3 које обезбеђују довољан степен колективне економске безбедности. V. Adam Watson, *The Evolution of International Society. A Comparative Historical Analysis*, op. cit. p. 322. Значај Г-8 се огледа у учешћу у светском БДП (63 билиона УСД) у 2010. од 54 одсто, учешће у

са својим динамичним економским развојем започетим 1960-их, донекле оспоравајући вредности либерализма, западне демократије и људских права што су пропагирале САД и Западна Европа. Што се тиче Јапана овај тренд је донекле заустављен након економске кризе 2008. и земљотреса у јануару 2011. Након гашења дијалога Север-Југ, интензивно вођеним у претходном периоду, РЗ су настојале да се, пре свега, спречава нежељена миграција из ЗУР и избегавају еколошке катастрофе у њима. Несврстане земље такође нису успеле да се одупру хегемонистичким силама, односно да парафразирамо израз Бертолда Брехта "не зато што су биле лоше, већ зато што су биле слабе", а могли би да додамо да су у претходној фази све чешће биле све мање поражене. Другим речима биле су и даље зависне од једне или од друге суперсиле. Иначе, према мишљењу председника Светске банке Роберта Зелика, стари концепт Трећег света није више одговарајући у новој мултиполарној глобалној економији и стога су потребни нови приступи како би се узели у обзир интереси ЗУР. Он сматра да су:

"глобална економска криза из 2009. и успон земаља у развоју у светској економији показали да категоризација земаља на Први и Трећи свет, на донаторе и оне који моле за помоћ, на предводнике и оне који су вођени, више није подесна".¹⁶⁴

У Латинској Америци су се земље 1980-их и 1990-их почеле да интегришу са светом након стабилизације демократских институција (после дужег или краћег периода владавине војних режима) и валута, приступивши отварању тржишта смањивањем истрајног протекционизма који је произашао из претходног модела развоја заснованог на супституцији увоза током парадигме окренутости развоју.¹⁶⁵ У пракси примењена је фискална строгост и монетарна дисциплина, смањење јавних трошкова, са циљем да се покаже одговорност и стекне поверење могућих

светском становништву је 13,5 одсто. Колективно Г-20 учествује са 85 одсто у светском БДП, 80 одсто у трговини и има 67 одсто становништва. Извор: Светска банка, УНЦТАД

¹⁶⁴ У: "Блиц", 19.04.2011.

¹⁶⁵ V. Virgílio Caixeta Arraes, "O mundo pós-Guerra Fria", *Meridiano 47*, No 120, julho/ago 2010., *IBRI*, Brasília

инвеститора, примењиване су структуралне реформе у административној, пензијској и фискалној сфери. Због тога је:

"У вези привлачења страног капитала, усвојена законска регулатива за ослобађања од пореза, елиминацију субвенција, релаксацију протекционизма, флексибилност радног законодавства и социјалне сигурности. Последњи сет мера је била масовна приватизација предузећа и јавних служби. Такође, те државе су напустиле препознатљиви дискурс Трећег света у међународним форумима и учвршћивале су везе са САД и ЕУ током примене неолибералног модела."¹⁶⁶

Међутим, почетком 21. века скоро све земље су почеле да напуштају неолибералистичке узусе пошто су у већини земаља изабране владе другачије провенијенције. Очигледно да је конфигурација овако комплексног плуралистичког садржаја оквира међународне заједнице створила велике тешкоће за управљање мултилатерализмом, што је:

"довело до ерозије легитимитета и престижа ОУН, ММФ, Светске банке, СТО, Г-7."¹⁶⁷

Ипак, током 1990-их и почетком 21. века је дошло до њихове извесне ревалоризације (пре свега ОУН) признавши да треба да врше централну улогу у решавању међународних криза, одбрани људских права, заштити животне околине.

Ђовани Ариги указује да су:

"од 1970-их запажене промене начина како капитализам функционише у локалном и глобалном смислу - замена "старог" региона (Северна Америка) "новим" (Источном Азијом) као динамичнијим центром процеса акумулације капитала у светској скали и реалност је (...) да је капитализам Источне Азије већ задобио лидерску позицију".¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ V. Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global" in: J. F. S. Saraiva, *História das Relações Internacionais Contemporâneas-Da Construção do mundo liberal à globalização-de 1815 a nossos dias*, op. cit., pp. 359-360.

¹⁶⁷ Ibidem, p. 360.

¹⁶⁸ V. Giovanni Arrighi, *O longo século XX*, Unesp, São Paulo, 1996., p. 344.

Кондолиза Рајс, са своје стране, аргументује да су САД 1990-их боље знале где су биле него где су ишле, јер су се монументалне промене одвијале-препознате на време, али чије су последице биле углавном нејасне.

"онда су се десили терористички напади 11. септембра 2001. Као и после напада на Перл Харбур 1941., САД су гурнуте у фундаментално другачији свет. Позвани смо да га водимо са новом хитношћу и новом перспективом о томе шта представљају претње и оно што би могло да се појави као прилике – другим речима да преформулишу своје националне интересе. И као у претходним шоковима, неко може да наведе елементе и континуитета и промена у спољној политици САД након напада 11. септембра. Оно што се није променило је да су наши односи са традиционалним силама и земљама у успону још увек ствар успешног вођења политике."¹⁶⁹

Могло би се резимирати да је транзиција 1990-их анимирала тенденције организовања међународног поретка које су постојале као дубоке силе. Теоретска разматрања трендова последње две деценије се могу сврстати у три школе мишљења: либерална, реалисти и радикална. Те школе, како истиче Кокс

"траже разумевање динамике и контрадикција међународног система након пада комунизма. Оне покушавају да доведу у везу различите "велике" теорије реалног света разматрањем еволуције: тријумфа капитализма као светског принципа организације, обнове хегемоније САД, опадање комунистичке Русије, успон Кине, азијско-пацифичке економске кризе, ограничења европске моћи (ЕУ) и још увек енормног јаза између релативно богатог Севера и још увек сиромашног Југа."¹⁷⁰

Међутим, већина историчара је мишљења да се много мање тога изменило него што изгледа на први поглед. Наиме, САД су и даље остале једина суперсила, ЕУ је наставила још бржим темпом ка својој интеграцији (постепено је укључила скоро све бивше социјалистичке земље), није нестала подела Север-Југ (све израженија је

---

¹⁶⁹ In: Condolezza Rice, "Rethinking the National Interest, American Realism for a New World", *Foreign Affairs*, July/August 2008.

¹⁷⁰ In: Cox, Michael, "Since 1989", in: John Baylis & Steve Smith (orgs), *The Globalization of World Politics- An introduction to international relations*, Oxford University Press, 2001., p. 111.

глобална маргинализованост Трећег света с изузетком држава произвођача нафте), ратови су се умножили (локални и у земљама Трећег света) и наставили су да упропашћавају нови међународни сценарио. Једна од карактеристика је да су многобројне међународне институције које воде светске послове установљене много пре краја Хладног рата: ОУН, НАТО, ММФ, ИБРД и да нису трансформисане у складу са реалношћу.¹⁷¹ С тим у вези, индикативна је листа главних узрока тешкоћа са којима се свет суочавао крајем 20. века коју даје Дирозел.¹⁷²

Неки државници су били веома ангажовани дебатама о тзв. Трећем путу (В. Британија, Италија, Бразил, САД), концепту који је створио Ентони Гиденс, гуру Новог лабуризма и идеолог тог концепта који представља пут између економског неолиберализма и социјал-демократског кејнзијанизма европске левице.¹⁷³ С друге стране, пракса тачеризма-реганизма се залагала за повлачење државе проширујући тиме простор за акцију слободне иницијативе (Маргарет Тачер је сматрала да не постоји Трећи пут, јер је он, у ствари, пут ка Трећем свету). Бивши бразилски председник Ф. Е. Кардозо је истицао да је идеја раста есенцијална и не може бити само резултат, већ циљ економске политике. Разумевању овог периода доприноси и схватање Селсо Лафера које потврђује запажени активизам у свету у циљу

---

¹⁷¹ Ibidem, p. 111.

¹⁷² Он сматра да су то демократска катастрофа, пораст светског економског неуредка, пораст и погоршање национализма, немоћ ЕУ и немоћ ОУН. V. Jean-Baptiste Duroselle, *Histoire Diplomatique de 1919 à nos jours*, 11e édition, DALLOZ, Paris, 1993.

¹⁷³ Док неолиберализам жели да редуцира атрибуте државе, традиционална левица жели да их повећа, а "трећи пут" претендује да их реструктурира. Циљ је тражење солуција како за традиционална питања која покреће левица-социјална правда и боља дистрибуција богатства, тако и за нове проблеме као што су глобализација, контрола међународних токова капитала, очување природе, враћање власти локалним заједницама и реформа социјалне заштите. Гиденс сматра да не постоје чудесне формуле које би истовремено стимулисале економски развој и дистрибуцију прихода и пројектује своје идеје у једном глобализованом свету где је "фундаментализам тржишта" пропао у Азији и налази се у повлачењу. Нове форме политичке артикулације у исто време производе отворене регионалне блокове као што су ЕУ и МЕРКОСУР, које он сматра одговорним за глобализацију, у потрази за новим формама управљања глобалним јавним простором и у инверзној скали тражи заједничке вредности да спаси изгубљени идентитет тог фрагментираниг света, пуног ризика и несигурности. Он не нуди сигурност већ серију идеја као што су директна демократија (са електронским референдумом), изјашњавања грађана и друга локална демократска искуства. То су, у ствари, биле флуидне експерименталне идеје, које нису задобиле програмску и идеолошку конзистенцију, а које би се могле дефинисати као тржишна динамика у спрези са социјалном кохезијом, при чему се допушта тржишна економија, али не и тржишно друштво. Пошто тржиште нема магична својства ауторегулације, инсистира се на неопходности рестаурације "нарушене солидарности" путем преуређења колективног и индивидуалног живота. V. Anthony Gidens, *The Third Way-the Renewal of Social-democracy*, London, 1998.

конституисања нових објашњења за постојеће концептуалне препреке које је креирала садашња транзиција, као један од најактуелнијих проблема. Указује на основне установе и принципе цивилизације 19. века, која се заснивала на систему политичке равнотеже моћи између великих сила, либералној држави, међународном златном стандарду као основи јединствене светске економије, саморегулативном тржишту као матрици целог система што је све пропало, пошто је до краја 20. века нестала главнина садржине тих параметара. Селсо Лафер указује да је:

"послехладноратни свет различит, недефинисаних поларитета, подређен центрипеталним силама глобализације које оперишу у различитим инстанцама (економија, информације, вредности) и центрифугалним силама фрагментације (идентитети, сецесија држава, партикуларизми, фундаментализми). У том свету превагу имају те две моделирајуће силе, контрадикторне и комплементарне и обе условљавају функционисање међународног живота."¹⁷⁴

Иначе, према мишљењу Полањаи, сам капиталистички начин производње и живота уопште, односно, такав систем организације друштва у којем профит, капитал и тржиште постају циљеви сами за себе, никада пре није постојао.¹⁷⁵ Овим указује на издвајање, *sui generis*, ових фактора од целокупног процеса економског живота. С тим у вези, велики критичар неолиберализма Ерик Хобсбаум с правом наводи да је циљ економије боље живети, а не згртање богатства.¹⁷⁶ Иначе, показатељи квалитета живота су индекс људског развоја (the UN Human Development Index-ХДИ) и коефицијент Gini. ХДИ је формула којом се мери сиромаштво, писменост, образовање, животни век и други фактори земаља света (употребљава се од 1992.).¹⁷⁷ Коефицијент Gini показује степен неједнакости прихода и богатства у друштву, односно мери неједнакост дистрибуције, концентрацију прихода где вредност 0

---

¹⁷⁴ In: Celso Lafer, "A globalização e a regionalização," *"Carta internacional"*, ano 6, No. 67, Sao Paulo, 1998., pp. 9-14.

¹⁷⁵ V. Karl Polanyi, "Velika transformacija", "Filip Visnjic, Beograd, 2003.

¹⁷⁶ V. Eric Hobsbawm, in: "Folha de S. Paulo", 15.04.2000.

¹⁷⁷ У 2010. највиши ХДИ су имале Норвешка 0,938, Аустралија 0,937, Нови Зеланд 0,907, САД 0,902 итд. Чиле на 45. месту са 0,783, Аргентина на 46. месту са 0,775, **Бразил на 75. месту са 0,699.** На последњем 172. месту је Зимбабве са 0,14. Извор: УНДП.

изражава потпуну једнакост, а вредност 1 максималну неједнакост (то би значило да целокупан доходак неке земље припада само једном човеку).¹⁷⁸

Национализам, који је у највећем делу периода последња два века био одлучујући оријентир у међународним односима, је у опадању као вектор историјских промена, упоређујући га са улогом коју је имао током 19. века до 1960-их (у вези процеса деколонизације у Африци) са актуелном ситуацијом када националистички покрети немају позитивне програме нити позиције. Национална држава је изгубила део својих старих функција, углавном у националној економији, због постојеће међународне поделе рада, мултинационалних компанија, убрзаних и веома обимних токова капитала, а:

"Вилсоновско-лењинистичка дефиниција нације не даје решење за 21. век и она може бити описана као симптом кризе модела националне државе 19. века која се налази између супранационализма и инфранационализма."¹⁷⁹

Пропале су и декомпоновале вишенационалне државе: СССР, СФРЈ и Чехословачка, а националистичка идеја је довела балканске народе у сукобе, због непоштовања принципа да своје државе образују на сопственој територији. Међутим, суштинска карактеристика је да је у Европи због сложеног историјског наслеђа немогуће образовати "чисту" националну државу, без националних мањина и то ће

---

¹⁷⁸ Коefицијент Gini се за 40 година попео са 0,39 на 0,47, док 10 одсто најбогатијих поседују 50 одсто БДП, што се није десило од Велике депресије. У 2008. један одсто светске популације је располагао са 40 одсто светског богатства. Те године је **Бразил био 127. у свету са 0,518**, а процењује се да је светска неједнакост 0,63 што значи да 20 одсто најбогатијих на свету поседује 29 пута више богатства од 20 одсто најсиромашнијих. У 2010. Gini коefицијент је био у распону од 0,23 (Шведска) до 0,71 (Намибија). Афричке и латиноамеричке државе бележе највеће разлике јер у тим државама огроман број људи живи у великој беди, док узан круг велепоседника и индустријалаца узима за себе највећи део националног дохотка: ЈАР 0,65, Хаити 0,59, Колумбија 0,58, **Бразил 0,57** (што је велики пад у односу на 2008.), Еквадор 0,56, Гватемала 0,55, Хондурас 0,53, Чиле 0,52, Коста Рика, Аргентина, Венецуела и Уругвај (испод 0,49); САД 0,45, Русија 0,42, Кина 0,42, Јапан 0,4, Србија 0,33, Норвешка 0,25 итд. Извор: Извештај УНДП о људском развоју за Латинску Америку и Карибе за 2010.; Светска банка

¹⁷⁹ V. Eric Hobsbawm, *Nations and nationalism since 1780, programme, myth, reality*, 2nd edition, Cambridge University press, 1997.

увек бити реалност. Иначе, у свету постоји само десетак моноетничких држава где живи само 0,5 одсто светског становништва.¹⁸⁰

Прва деценија новог века и миленијума је доста тога променила тако да се укупна безбедност међународних актера често налазила у ризику, што је доприносило нестабилности већине земаља у свету. То је указивало и да наредна деценија неће бити ослобођена наслеђених баласта најзначајнијих проблема који су потекли из САД и чији је утицај толики да треба да их решава скоро цео свет. Почело је 2001. банкротом компаније "Енрон" на финансијском плану, настављено објавом Бушове доктрине о рату против тероризма после терористичких атентата у САД, уследиле су војне интервенције сила коалиције у Ираку и Авганистану (које још нису завршене), донети су у САД и још неким државама закони који задиру у релативно смањивање људских права због потенцијалне опасности од тероризма, а финансијска криза из 2007. је из САД пребачена на цео свет.¹⁸¹

Може се рећи да постоји једногласност у науци и јавном животу да је 1989. представљала преломну годину са важношћу која се скоро може поредити са 1945., 1918. или 1815. Може се запазити да су наведене реперне године и догађаји који су их обележили настали после великих дуготрајних и значајних ратних разарања и нових политичко-географских реконфигурација, док је 1989. као *annus mirabilis* наступила као прекретница Хладног рата на миран начин. Наравно, по нашем мишљењу тзв. мека моћ тог својеврсног преврата у међународним односима и унутрашњим економско-политичким уређењима држава и социјалним односима у њима, је значајнија и дубља у многим земљама по свом слојевитом утицају. Према Кисинџеру:

"у последња два века, два до сада најстабилнија међународна поретка - после Бечког конгреса 1815. када је успостављен концерт великих сила и други

---

¹⁸⁰ С тим у вези, Институт за мир у САД је 1990. констатовао да у свету постоји 640 сецесионистичких покрета што, са своје стране, представља велику опасност за постојећи *status quo*. V. United States Institute of Peace, 1997.

¹⁸¹ О овоме опширније у делу 2.5. Међународна политика у овом раду.

након Другог светског рата када су доминирале САД - поседовали су предност коју пружа идеолошко јединство као кохезиони фактор."¹⁸²

Али, у послехладноратном периоду поредак који настаје (с тенденцијом да се успостави праведнија равнотежа снага) морају да изграде државници који припадају различитим културама. С тим у вези, Кисинџер сматра да се:

"смисао система равнотеже снага није састојао у избегавању криза или чак ратова. Када је ваљано функционисао, циљ му је био и ограничавање способности држава да успоставе хегемонију и ограничавање обима сукоба. Тај систем није себи у задатак толико поставио мир, колико стабилност и умереност. Равнотежа снага, по дефиницији, не може у потпуности да задовољи све чланове међународне заједнице; она најбоље функционише када се незадовољство одржава испод нивоа на којем оштећена страна испољава намеру да насилно мења међународни поредак. У ствари, током читаве историје људског рода систем равнотеже снага веома ретко се успостављао. Карактеристичан облик државног уређења највећег дела човечанства, током најдужих историјских периода, представљала је империја. Империје нису заинтересоване за деловање у оквиру неког међународног система, већ теже да саме буду међународни систем. Оне не осећају потребу за равнотежом снага. Управо тако су, током највећег дела своје историје, САД водиле своју спољну политику на два америчка континента; исто је чинила Кина у Азији."¹⁸³

Очигледно да овим Кисинџер пледира успостављање мултиполарног концепта међународног поретка убудуће. Могло би се оценити да је са тачке гледишта неостваривања новог међународног поретка, прошла деценија била "изгубљена" са више укрштених становишта, да је палијативно, боље речено делимично Бушов тзв. рат против тероризма требало да заузме водећу позицију у глобалној међународној агенди у чему би САД имале лидерску улогу.¹⁸⁴ Сликвито изражено, изгледа да се

---

¹⁸² V. Хенри Кисинџер, *Дипломатија*, ВЕРЗАЛПресс, Београд, 1999., 1. том, 13. с.

¹⁸³ "Ibidem, 8.s.

¹⁸⁴ С тим у вези, професор Кисинџер има интересантан другачији поглед на еволуцију међународног поретка у 21. веку: "Међународни поредак 21. века обележаваће нешто што на први поглед делује

међународни поредак креће у облику изврнуте купе, односно, раније је било више континенталних сила у свету (4 у Европи после Бечког конгреса и САД), две после Другог светског рата, а само једна на прелазу два миленијума. Пратећи тенденције у међународној политици, с правом се може поставити питање да ли ће следеће деценије уследити обрнут процес - мултиполаризација светског кондоминија?

2.2. ЕКСПАНЗИЈА И РАСТУЋА ВАЖНОСТ МЕЂУНАРОДНЕ ТРГОВИНЕ И ФИНАНСИЈА

Због посебног значаја овог параметра неки стручњаци савремене државе лапидарно дефинишу као трговачке, односно да је то њихова опредељујућа функција у актуелном међународном систему.¹⁸⁵ Међународна економија је прошла кроз различите фазе током 20. века, према Алмеида, који је завршен актуелном фазом растуће комбинације производних и административних система са новим карактеристикама информатичког система у коме доминира тзв. нова економија интелигенције, насупрот претходним елементима производње: земља, капитал и рад. Сходно употребљивом одређењу Алмеида:

"међународну економију можемо дефинисати као артикулисан систем националних економија које размењују добра, услуге, капитале и технологију у једном динамичном контексту структурних симетрија."¹⁸⁶

У прошлом веку у свету се смењивала примена различитих економских политика: либерализам, протекционизам, мултилатерализам, неопротекционизам, неолиберализам са примесама протекционизма, што је, са своје стране, доводило до разноврсних (позитивних и негативних) искустава у свим земљама. Маркантно је да

противречно: с једне стране доћи ће до уситњавања, а с друге до веће глобализације. На нивоу међудржавних односа, нови поредак ће више наликовати европском систему држава из 18. и 19. века, него ригидним структурама из времена Хладног рата. Састојаће се од најмање шест великих сила-САД, Европа, Кина, Јапан, Русија и можда Индија-као и од мноштва средњих и мањих земаља. Истовремено, међународни односи су први пут заиста постали глобални." V. Хенри Кисинџер, *Дипломатија*, op. cit., 10. с.

¹⁸⁵ V. Richard Rosencrance, *The rise of the Trading state: commerce and conquest in the modern world*, Basic Books, New York, 1986.

¹⁸⁶ In: Paulo Roberto de Almeida, "A economia internacional no século XX.: um ensaio de síntese", RBPI, Ano 44, No. 1, *IBRI*, Brasília, 2001., pp. 112-136.

су најзначајнији актери и на почетку и на крају века били исти - хегемонистичко присуство истог скупа РЗ које су на прелазу два миленијума оличене у Г-7 (уз пуноправно учешће Русије од 2002. постала је Г-8). Индикативно је да је међународна трговина еволуирала у правцу свог институционализовања, док су међународне финансије ишле другачијим током: напуштен је неформални механизам златног стандарда (који је давао легитимитет и хегемонијску моћ) у коме је британска фунта била централна валута, затим је следила доминантна фаза злато-долар и на крају је наступила генерализована флукуација валута са очуваном надмоћношћу долара и појавом евра.¹⁸⁷

У послератном периоду међународна трговина је била предмет многих мултилатералних дискусија почев од конференције у Бретон Вудсу (1944.), затим је у Хавани 1947/8 одржана неуспела припремна конференција ради стварања светске организације за трговину и запосленост. Због своје важности Генерални споразум о трговини и тарифама (ГАТТ) установљен 1947. сматра се трећим стубом (уз ММФ и ИБРД) послератног међународног економског система са надлежношћу да организује и регулише међународну трговину. Значај трговине је наглашен већ исте 1947. године када је реализовано прво смањење царина међу потписницама Споразума (37% у просеку). Дуготрајна инклинација ка прогресивној либерализацији трговине од стране РЗ је резултирала дубоком трансформацијом ГАТТ-након последње Уругвајске од осам дуготрајних рунди мултилатералних трговинских преговора од 1986. до 1993., у априлу 1994. је потписан Финални акт из Маракеша. Њиме је креирана Светска трговинска организација (СТО) јануара 1995. као резултанта постигнутих споразума, која је добила шире надлежности и почела да регулише три домена: трговину робама, услугама и интелектуалном својином (не само трговину робама као у оквиру ГАТТ). Такође, СТО установљава поступке за решавање контроверзија међу чланицама у све три регулисане области што СТО чини, по оцени Селсо Лафера, релативно кохерентном и општеприхватљивом светском организацијом. Посматрано из перспективе мултилатерализма, СТО је једна од ретких инстанци процеса глобализације управљана нормама и снабдевена

---

¹⁸⁷ Ibidem.

ефективним институционалним капацитетом што се изражава, *inter alia*, системом решавања спорова.¹⁸⁸ Међутим, Финални акт из Маракеша има и бројне пропусте пошто не регулише односе између међународне трговине и заштите човекове средине, није окончао безбројне преговоре о старим нерешеним питањима (пре свега пољопривреда). Тада су:

"САД и Француска безуспешно покушале да, у последњи час, уведу тзв. социјалну клаузулу - иницијативу која је произвела неповерење међу РЗ и подозрење у ЗУР које су у томе виделе још један покушај протекционистичке дискриминације против ЗУР."¹⁸⁹

Најважније начело на коме се заснива међународна трговина је начело најпловлашћеније нације што је, у ствари, парадигма дифузног реципроцитета (Раги аргументује да је то једно од начела на који се ослања институт мултилатерализма) који је неограничен у својој примени (у САД је специфични реципроцитет напуштен још 1930-их).¹⁹⁰ Обим међународне трговине је експоненцијално растао последњих 30 година.¹⁹¹ Током последње деценије електронске комуникације, инвестиције, тржишта и растући број фузија компанија су креирали јединствену и својеврсну глобалну економију и имали су пресудан утицај на форму и ритам економског раста и развоја. Главне карактеристике су пословање на берзама и концентрација гигантских транснационалних компанија које су доминирале финансијама и производњом, тако да је 100 највећих (36 из САД, 22 из Јапана, 12 из Немачке, 11 из Француске, 6 из Холандије, 5 из В. Бритније, 3 из Италије, 3 из Швајцарске, 2 из

---

¹⁸⁸ У извесном смислу проширење делатности те организације даје печат реалитетима глобализације у трговинској области и чини да је СТО прва послехладноратна међународна организација *sui generis*. V. Celso Lafer, "A globalização e a regionalização" u "Carta internacional", op. cit., pp. 9-14.

¹⁸⁹ In: Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global" in: J. F. S. Saraiva (org.), *História das Relações Internacionais Contemporâneas-Da Construção do mundo liberal à globalização-de 1815 a nossos dias*, op. cit., pp. 369-370.

¹⁹⁰ V. J. G. Ruggie, *Multilateralism Matters*, Columbia University Press, New York, 1993.

¹⁹¹ У 2010. светски извоз роба и комерцијалних услуга (у билионима УСД) је био 14,92 или 23,8 одсто светског БДП (Кина 1,506, Немачка 1,337, САД 1,27, Јапан 0,765, Француска 0,509), а увоз 12,65 билиона УСД (САД 1,903, Кина 1,307, Немачка 1,12, Јапан 0,637, Француска 0,578). Заједно извоз и увоз су износили 43,8 одсто светског БДП. У 2002. међународна трговина је износила 24% укупног БДП (извоз 6,41 билиона УСД, а увоз 6,57), док је 1950. била свега 7 одсто БДП. У 1980. светски извоз је износио 2 билион долара (увоз је имао приближно исту вредност). Извор: United Nations, World Economic and Social Condition, 2011.; www.worldbank.org; www.imf.org

Кине) у 1999. имало промет од 5,855 билиона УСД (20 одсто укупног светског БДП). Десет година касније незнатно је измењено порекло првих сто компанија (нешто више их је из Кине, Индије, Р. Кореје, Бразила), промет био 12,2 билиона УСД, а проценат учешћа у светском БДП остао непромењен-20 одсто.¹⁹² Ово указује на њихов изузетан економски и политички утицај у домицилним земљама и нарочито у ЗУР. Међутим, плодови глобалних економских успеха су се неравномерно ширили што је и даље одражавало глобалну неједнакост.¹⁹³ Што се тиче ЗУР оне су 1990-их и почетком 21. века бележиле пораст учешћа у међународној трговини, али у суштини томе је допринео велики динамизам извоза земаља Далеког истока, неких земаља Ј. Америке и извознице нафте. Јаз између богатих и сиромашних је преостао, а свет у развоју се и даље ослањао на помоћ РЗ, њихове инвестиције и извозна тржишта. Раније ГАТТ, затим ОЕЦД и СТО константно су се залагали за слободну трговину чиме би се решавали проблеми неразвијености, тако да је на пр. Латинска Америка под таквим притиском снизила царинске стопе 1990-их у оквиру опште либерализације трговине у којој су РЗ диктирале правила у своју корист. После релативног пада цена индустријских производа, положај земаља извозница сировина и полуобрађених производа се доста изменио (у структури извоза ЗУР примарни производи су 1960. чинили 90%., а 1991. су износили 52%). Велики проблем ЗУР су били спољни дугови акумулирани потрошачким зајмовима и тзв. петродоларима (инвестираних након тзв. нафтних шокова, односно енормних скокова цена нафте 1973. и 1979.) и због подизања каматних стопа од стране РЗ. Износ тог дуга се за само 10 година више него удвостручио: 1982. је износио 732 милијарде долара, а 1992. је достигао 1,662 билиона долара од чега је Латинска Америка дуговала 30%,

---

¹⁹² Укупан промет највећих компанија на свету веома је порастао и у 2010. редослед првих 10 је био следећи: 1) Вол-Март (САД) 422 млрд долара, 2) Ексон Мобил (САД) 370, 3) Ројал-Дач Шел (В.Б.-Хол) 368, 4) БП (В. Британија) 297, 5) Синопец (Кина) 290, 6) Тојота Мотор (Јапан) 242, 7) ПетроКина 222, 8) Тотал (Француска) 213, 9) Шеврон (САД) 205, 10) Јапан Пост Холдингс 201 (укупно 2,83 билиона УСД, односно 4,5 одсто светског БДП који је 2010. био 63 билиона долара, а per capita је био 9.100 USD). V. "Најбогатије компаније" у "Fortune 500", 2011.

¹⁹³ Константна експанзија у Азији, Европи и САД се може констатовати прегледом светског БДП-у 1995. је износио 27,11 билион долара, по континентима: Европа 32,6%, Азија 30,4%, Северна Америка 29,7%, Јужна Америка 4,3%, Африка 1,5% и Океанија 1,5%. V. The Times History of the World, op. cit., p. 304. У 2010. БДП света је износио 55 билиона УСД (Европа 34,1%, Северна Америка 31,6%, Азија 22,3%, Јужна Америка 6,44%, Африка 2,95%, Океанија 2,53%). Извор: World Economic Outlook Database-September 2011., IMF.

Источна Европа и Централна Азија 20%, Далеки Исток и Пацифик 19%, подсахарска Африка 12%, Блиски Исток и Северна Африка 11% и Јужна Азија 8%.¹⁹⁴ Због одбијања политичког решавања проблема дугова од стране РЗ, преовладао је рачуноводствени и технички третман на чему су инсистирали ММФ и САД које су обећавале лакше планове отплате ЗУР које би прихватиле такав метод (плани Бекер и Брејди). Раст БДП *per capita* не зависи само од индустријске глобализације и вредности извоза, али је њима базично условљен.¹⁹⁵ Повратак ликвидних токова капитала имао је као исход да су се ЗУР 1990-их претвориле у нето извознике капитала у РЗ. Уз то, све РЗ, с изузетком САД, су мање извозиле 1990. у ЗУР него 1938., а све РЗ (и САД) су пласирале мање од 20% укупног извоза у ЗУР.¹⁹⁶ Неке државе су успевале да искористе трговинске преференцијале међународног система ради остваривања сопствених интереса делујући у складу са реформама ГАТТ које су их бенефицирале омогућавајући заштиту индустрија које су градиле. Тако је, на пр., Бразил имао дискретно и активно учешће у УНЦТАД и Групи 77 и остваривао је значајне добитке у РЗ и ЗУР. Другим речима:

"универзалистички дискурс спољне политике Бразила који је ситуирао државу између Првог и Трећег света, служио се мултилатерализмом као добром стратегијом за добијање спољних добитака."¹⁹⁷

Један од изазова на прелазу два миленијума су биле монетарне флукуације, тј. девалвације у многим земљама, а пошто су могле да поремете светске трговинске токове, ММФ и Г-7 су покушале да их ограниче редукцијом финансијских токова. Због тога су спекулативни капитали почели да се премештају у растућем обиму и све већом брзином и поред контроле централних банака и ММФ, чиме су, независно од токова и логике одвијања међународне трговине, дестабилизовали финансије и економију многих земаља и група земаља (на пр. азијска криза 1997., руска и

---

¹⁹⁴ V. "Revista economista", Rio de Janeiro, Nº 298, setembro 1998.

¹⁹⁵ Тако је на пр., укупан раст БДП модерних РЗ током 19. века растао по просечној стопи од 2% годишње, што је далеко ниже од стопе којом данас расте популација у Трећем свету. V. Paul Bairoch, *The Economic Development of the Third World Since 1900*, London, Methuen&Co Ltd, 1975., pp. 206.

¹⁹⁶ V. Eric. Hobsbawm, *The age of extremes, a history of the world, 1914-1991.*, op. cit., p. 572.

¹⁹⁷ Saraiva in: J. F. S. Saraiva (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 299.

бразилска криза 1998.). Постојеће проблеме у светској трговини требало би решавати мултилатералним преговорима у оквиру СТО који би резултирали већим приступом производа ЗУР на тржишта РЗ за шта је најважнија мера елиминациј практиковања протекционистичких баријера од стране РЗ.¹⁹⁸ Укупне директне стране инвестиције у свету имају дуже време тенденцију раста тако да су 2010. износиле 1,122 билиона УСД (у 2009. је било 1,114 билиона УСД, 2001. су биле 824 млрд УСД, а 2003 су износиле 653 млрд УСД). Највише је пласирано у САД 186 млрд УСД, Кину 175 млрд УСД, Бразил 48 млрд УСД, Индију 24 млрд УСД, а у Л. Америку је пласирано укупно 117 млрд УСД.¹⁹⁹ Облик директних страних инвестиција је у 2010. промењен, при чему су међуграничне интеграције и аквизиције повећане у односу на 2009. за 37 одсто и износиле су 341 млрд УСД, док су међународне greenfield инвестиције (највећи број) опале и по вредности и по броју.²⁰⁰ С друге стране, мултинационалне компаније из РЗ у 2010. су поседовале рекордних пет билиона УСД у готовини, што је један од извора који тежи да нађе пласман. Иначе, директне инвестиције обухватају дугорочне инвестиције (удели у страним компанијама и изградња погона) за разлику од нестабилних финансијских инвестиција. ЗУР су биле атрактивне за улагања због понуде јевтине и прилагодљиве радне снаге, због давања примамљивих олакшица као што су ослобођење од царина за увоз компоненти за монтажу и реекспорт производа (Тајван), ослобођење од пореза на приход за нове индустријске погоне (Тајланд), давање обе олакшице (Тунис), бесплатна употреба постојеће инфраструктуре итд. Такође, земље које су убразавале процес индустријализације повећавале су и увоз, пре свега из РЗ, а један од резултата индустријске глобализације:

"је било смањење броја економских емиграната ка РЗ у којима је, као последица пораста фискалних оптерећења предузећа, протекционистичких

---

¹⁹⁸ За то је, према речима бившег бразилског председника Кардоза "неопходно обновити институције Брегон Вудса и припремити их за изазове 21. века - потребно је дотирати ММФ са више средстава и капацитета да буде зајмодавац последње инстанце и доделити Светској банци и регионалним банкама улогу најактивнијих промотера развоја." Из излагања на 55. ГС ОУН, септембра 2000.

¹⁹⁹ V. UNCTAD, Report for 2011.

²⁰⁰ Ibidem.

мера према ЗУР и антидампинг мера, социјални ефекат свих тих мера био значајан пораст незапослености."²⁰¹

Према подацима УН, опоравак светске привреде од финансијске кризе из 2008. после крхког и неравномерног опоравка посустаје што је песимистичка прогноза за будућност, при чему раст погођен мерама штедње у РЗ није довољан да би се у наредним годинама надокнадио досадашњи губитак 30 милиона радних места.²⁰² Неки показатељи указују на озбиљност и дубину кризе и може се сматрати да је у питању структурална криза.²⁰³ С тим у вези, економиста Нуријел Рубини је изнео своје виђење актуелне глобалне финансијске кризе - зони евра прети распад ако се не трансформише тако да постане уверљива политичка и фискална унија, а Европској унији су потребни лидери које ће увести ефикасно управљање економијом и успоставити тешњу политичку сарадњу, чиме ће повратити поверење у финансијску стабилност и у вредност обједињавајућих процеса. Такође:

"препоручује се јачање демократских традиција и смањивање утицаја финансијских институција, као и веће посвећивање економском развоју (индијски економиста Сен), док британски историчар Тимоти Гартон Еш, шансу за повољан расплет тражи у повећаном ангажману Немачке, као водеће континенталне економске силе. С друге стране, постигнућа ЕУ су значајна: она је омогућила да се измире па и обједињавају раније војно и идеолошки закрвљене стране, да превладају демократије, да се упркос изазовима бар у њој може одржати комбинација слободног тржишта и завидног нивоа социјалне заштите, да припадање безбедносном пакту (НАТО, коме, по

---

²⁰¹ Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global", in: J. F. S. Saraiva, (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas-Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 a nossos dias*, p. 374.

²⁰² УН очекују да ће после глобалног привредног раста 2010. од 3,6 одсто, који је бољи од очекиваног, раст у 2011. успорити на 3,1 одсто, док ће 2012. бити 3,5 одсто. "Опоравак svetske privrede od finansijske krize iz 2008. posustaje", "Blic", 04.12.2010.

²⁰³ Укупан износ јавног дуга 17 чланица еврозоне је крајем 2011. износио 8,2 билиона евра. Немачки јавни дуг је 2,09 билиона евра (82 одсто БДП), италијански је 1,884 билиона евра (120 одсто БДП), француски 1,69 билиона евра (85 одсто БДП). Иначе, свих 27 чланица ЕУ има укупно 10,32 билиона евра јавног дуга (82 одсто БДП). Европске банке су доделиле преко 500 млрд УСД да би се гарантовала ликвидност европских економија, а ФЕД у САД је 2009. доделило 800 млрд УСД највећим делом за јачање резерви банака и узajамних фондова, што је износ укупне помоћи САД сиромашним земљама за 10 година. У: "Еврозона дугује 8.200 милијарди евра", "Блиц", 11.02.2012.

речима Американаца, не даје довољну финансијску и борбену потпору) не омета унапређење сарадње с некадашњим блоковским ривалом, а сада важним енергетским снабдевачем Русијом.²⁰⁴

2.3. ТЕНДЕНЦИЈЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И РЕГИОНАЛИЗАЦИЈЕ (ДИЈАЛЕКТИКА ОДНОСА)

Након окончања Хладног рата дефинисани поларитети Исток-Запад и Север-Југ су ишчезли и промовисане су, поред осталог, у планетарној скали тзв. дубоке силе две контрадикторне и комплементарне логике - глобализације и фрагментације. Лафер анализира да:

"1) логика глобализације је условљена, подржавана и убрзавана научно-технолошким иновацијама које су смањиле трошкове транспорта и комуникација, омогућили дезинтеграцију продуктивних ланаца и децентрализовали су услуге, "омекшали" значај граница и интериоризирали свет у свакодневном животу земаља. На тај начин, простори су се стеснили, време је постало вртоглаво, донекле је смањен значај међудржавних односа, а међу преовлађујућим дисконтинуитетима у међународном систему, треба истаћи асиметричне утицаје глобализације који продубљују неједнакости у планетарној скали одржавајући, на дневном реду проблематику Север-Југ. 2) С друге стране, логика фрагментације која превазилази партикуларизме, сецесију држава и неповерење у међунационалним и политичким односима, има као једну од својих компоненти афирмацију националних идентитета што се налази у чињеници да глобализација није елиминисала, већ је, напротив, подстакла значај националне државе у динамици међународног живота."²⁰⁵

Према Зигмунту Бауману, у мери у којој је спољна политика суверених држава имала неки глобални хоризонт, она се тицала пре свега очувања принципа

²⁰⁴ У: Момчило Пантелић, "Европо, ето нас", *Политика*, 26.06.2011.

²⁰⁵ In: Celso Lafer, "O cenário mundial e o relacionamento EU/MERCOSUL", *Politica Externa*, vol. 9, No. 1, junho-agosto 2000, pp. 88-91, USP, São Paulo

пуног и неспорног суверенитета сваке државе на својој територији уз елиминацију малобројних "празних" простора који су остали на планети, тако да законодавни и извршни суверенитет модерне државе почива на тројству војног, економског и културног суверенитета.²⁰⁶ Међутим, све већа улога недржавних актера не делује нужно против државе (што неки често наглашавају), али захтева измене њене унутрашње и спољне политике (њеног понашања) како би држава све више рачунала са међународном заједницом.²⁰⁷ Схваћена у релативно упрошћеном и општем облику, индикативан је опис глобализације који износи Бретон:

"Тенденција ка глобализацији се састоји у редефиницији параметара који у простору и времену организују социјални, политички, економски и културни живот".²⁰⁸

Сходно разматрању Раул Бернал-Меза, глобализација је требало да се успротиви биполарности и, у том смислу, заснивала би се на три главна фактора.

"То су: а) идеолошки савез који је у самој бити капитализма-између домаћег поретка (индивидуална и политичка права) и економских начела (тржишна економија); б) стратешки војни савез у коме САД имају супериорну улогу у односу на своје партнере-НАТО, Неамачку, Јапан; в) капацитет капитализма да превазиђе своје традиционалне цикличне кризе. На тај начин неолиберализам би био идеологија глобализације, а капитализам његов поредак. Али, у транзицији биполарности ка глобализацији, показало се да нови поредак није показао капацитет да превазиђе глобалне проблеме, као што су: међународна задуженост, хегемонија финансијског сектора,

---

²⁰⁶ V. Zygmunt Bauman, *Globalização: as conseqüências humanas*, Rio de Janeiro, Jorge Zahar Editor, 1999.

²⁰⁷ Изгледа да је у праву Серво који наводи да су "друштва постала конфедеративни системи, чији је идентитет уздрман, демократија је отргнута од територије, пошто грађани у свету имају права у свим демократијама, економија се раздваја од националног простора и државног регулисања функционишући према иностранству, а културна струјања натапају идентитете и имагинарно". V. Amado Luiz Cerro, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global" in: J. F. S. Saraiva, *História das Relações Internacionais Contemporâneas-Da Construção do mundo liberal à globalização-de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 362.

²⁰⁸ In: Gilles Bretton, "La globalización y el Estado: algunos conceptos teóricos", in Mario Rapoport (org.), *Globalización, integración y identidad nacional, analisis comparado Argentina-Canada*, Grupo Editor Latinoamericano, Buenos Aires, 1994., pp. 19-32.

устезање светске економије пред потребним прилагођавањем централизованих економија, структурална незапосленост."²⁰⁹

Процес глобализације који карактерише светску панораму од Другог светског рата (економска димензија је формализована институцијама Бретон Вудса-ММФ и Светска банка-које су прихватиле све земље света) задобио је снажан импулс раста када је крај Хладног рата омогућио да до тада ограничен феномен, практично постане географски универзалан.²¹⁰ Глобализација, као концепт у стварању, се налази у историјској стварности означеној са два догађаја: 1) послератно стварање једне нове светске реалности базиране на либералној основи и 2) крај Хладног рата што је омогућило мултинационалним компанијама да добију још истакнутију улогу у процесу глобализације. Сходно употребљивој класификацији Баумана:

"глобализација одговара, пре свега, једној новој економској реалности и тај феномен има следеће димензије: 1) финансијска, која одговара растућем волумену и брзини ресурса који транзитирају светом и интеракције тих токова са националним економијама; 2) трговинска, која води растућој сличности понуда и потражњи добара и услуга у свим земљама; 3) производна, која значи конвергенцију карактеристика производног процеса; 4) институционална, која води растућој сличности националних система и њиховој регулацији; 5) економска политика, која обухвата редукцију суверених атрибута државе пред растућом спољном условљеношћу."²¹¹

С овим у вези, поучно је и мишљење Шеснеа.²¹² Индикативне су неке интерпретације глобализације и значаја краја Хладног рата за ширину и правце схватања теоретичара, а та нова ера популаризована као "свет без граница"

---

²⁰⁹ In: Raul Bernal-Meza, "Globalización, regionalización y orden mundial: los nuevos marcos de inserción de los países en desarrollo", in: Mario Rapoport, (org.), *Globalización, integración y identidad nacional, análisis comparado Argentina-Canada*, op. cit., pp. 45-65.

²¹⁰ У вези тога ММФ подсећа да сличан феномен пре 1914. није имао назив глобализација пошто значајни региони у свету нису учествовали и што брзина транспорта и комуникација није дозвољавала да се тржишта организују нити да предузећа оперишу на глобалном нивоу. V. IMF, *Economic Survey*, May 1997.

²¹¹ V. Renato Baumann "Uma visão econômica da globalização", in Renato Baumann, (org.), *O Brasil e a economia global*, Rio de Janeiro, Campus, 1996., pp. 33-51.

²¹² Према Шесне, глобализација се обично представља као интернационализација тржишта и стога је неопходно да националне економије реформулишу своје стратегије адаптирајући се путем либерализације трговине и дерегулацијом због усвајања нових технологија. V. François Chesnais, *La mondialization de capital*, Paris, 1995.

симболизована је уклањањем берлинског зида.²¹³ Познати став Ф. Фукујаме (тзв. крај историје) брани тезу да су пад комунистичких режима, хегемонија постигнута неолибералним начелима и процес глобализације у економији и култури докази за светску афирмацију либералне демократије, тако да би то био крај политичким споровима, односно апоријама или алтернативама живота.²¹⁴ Међутим, он није разматрао контрадикције инхерентне либералном моделу међународног поретка и самом капитализму: економске кризе, раст незапослености, повећање мизерије, ограничености тржишта као дистрибутера прихода.

Евидентно је да су ефекти глобалних трансформација у овом периоду на улогу државе и на саму природу међународних односа били веома значајни и дубоки - измењен је стандард регулације и интервенције државе јер су растућа тежина и нови карактер транснационалних економских односа створили ограниченији контекст за активности државе, тако да се све више радило о приватној логици глобалне економије.²¹⁵ С друге стране, како правилно запажа Валери де Кампос Мело:

"од 1950-их до 1970-их развој је био, бар на нивоу дискурса, схваћен као раст са редистрибуцијом и солидарношћу, држава је имала централну улогу у стратегијама развоја у улози мотора развоја у ЗУР, а један од резултата између 1950. и 1980. је тај да је трговина расла по вишој стопи (за 2-3 одсто) од производње."²¹⁶

Међутим, у 1980-им са дужничком кризом и рецесијом почео је да се појављује либерални консензус доласком на власт Маргарет Тачер у В. Британији и

---

²¹³ Према Шо, окончање хладноратне поделе на компетитивне светске поретке означава круцијалну транзицију ка јединственим светским економским, културним и политичким порецима; Лаиди сматра да су САД престале да буду суперсила јер су среле такмаца – глобализацију коју, штавише, помажу промовишући је упркос томе што не успевају да у потпуности овладају њеним значењем; Елброу наглашава да је глобализација најзначајнији развој и тема у савременом животу и социјалној теорији која се појавила од колапса марксистичког система-погледа на свет; Кокс је мишљења да су глобализација и глобализам производ специфичних историјских услова у задње три деценије 20. века; Вајс истиче да глобалисти настављају да подржавају велике трансформације *fin-de siècle* које су у току у свету и које могу бити постављене на вратима нечега што неки називају глобализација. V. Ian Clark, "Globalization and the post-cold war order" in: John Baylis & Steve Smith, *The Globalization of World Politics-An introduction to international relations*, op. cit. pp. 634-648.

²¹⁴ V. Francis Fukuyama, *The end of history and the last man*, New York, 1992.

²¹⁵ V. Valerie de Campos Mello, "Globalização, Regionalismo e a Ordem Internacional", *RBPI*, година 42, pp. 157-181, Brasília, 1999.

²¹⁶ *Ibidem*.

Роналда Регана у САД и дошло је до промене перцепције развоја 1960-1990.²¹⁷ У оквиру практиковања неолибералне политике иманентне глобализацији, Џон Вилијамсон је први именовao идеје, познате као консензус из Вашингтона, које се могу дефинисати као скуп макроекономских политика либерализујућих структуралних реформи-либерализација трговине, приватизација државних предузећа, дерегулација тржишта, буџетске реформе, промоција страних инвестиција као правила примењене условљености у све више стандардизованој форми у разним земљама и регионима.²¹⁸ Може се констатовати потенцијал глобализације за подстицање стварања и функционисања отворених економија и слободније размене добара, знања и идеја. Међутим, у начину на који функционише глобална економија постоји дубоко укореењени и постојани несклад који је политички неодржив и етички неприхватљив што има одраза у данашњој глобалној економији-током 1990-их глобални раст БДП био спорији него у претходним деценијама. Такође, јаз између прихода грађана најбогатијих и најсиромашнијих земаља никада није био већи, тако да тај однос на прелазу два века износи 120:1, док је 1960-их био 50:1.²¹⁹ Економски ефекти глобализације су веома разноврсни и у великој мери се не могу контролисати: финансијска шпекулација, раст профита, техничка униформност, нова технологија продуктивних процеса, светски олигополи, опадање билатералне и блоковске кооперације, нове принуде у вези висине плата, буџета, човекове средине. Од 1960-их опадање економског динамизма Запада и смањење ритма повећања продуктивности САД и у ЕУ, били су контраст динамизму азијских земаља извозница. Серво запажа да је:

---

²¹⁷ Нови конзервативни лидери критиковали су кејнзијанизам-претерана улога државе у економији-истицали су економски неуспех традиционално интервенционистичких држава (критиковали су политику супституције увоза и интервенционизам државе која је посматрана као структурно неадекватна) и сматрали да је неразвијеност пре резултат изобличених економских политика због интервенције државе, него због структуре међународног система на чему су инсистирали поборници марксизма. Ibidem.

²¹⁸ V. John Williamson, *Latin American Adjustment: How Much has happened?*, Wahington, Institute of International Economics, 1990.

²¹⁹ Страна помоћ опада у глобалу и далеко је испод дугогодишњег циља од 0,7% БДП, што је за последње три деценије 20. века представљало мањак од 2,5 билиона долара. V. "International Herald Tribune", Paris, 02.03. 2004.

"суочавајући се са тим изазовом, Запад нашао решење у дерегулацији и редукцији интервенције државе у економији, а други фактори су узроковали овај комплексан феномен: шокови цена нафте 1973. и 1979., притисак на трошкове производње, криза система традиционалне индустрије, технолошке иновације у роботизици и информатици (трећа индустријска револуција)."²²⁰

Зачеци **регионализације** се налазе у интервенционистичком периоду, када је логика 1930-их до 1950-их захтевала да држава створи јавно међународно добро: слободну трговину, а тај почетни регионализам (прва генерација) је више био економски интеграционизам него економски регионализам, визија интеграције била је конструктивистичка (што је потицало од Кејнзове теорије) и требало је да повећа простор у коме је држава деловала у контексту либерализације. Али, тај првобитни регионализам је доведен у контрадикцију са логиком интеграције светских тржишта јер су током 1970-их либерали (предвођени Фридрихом Хајеком) били против интервенционизма, тако да су параметри међународне економије почели да се дефинишу правилима надметања, а не економског и социјалног напретка, што је креирало нову визију улоге државе. Овај контекст омогућавао је тзв. дубоку интеграцију на регионалном нивоу, односно регионализам друге генерације који је омогућавао дубље повезивање активности компанија у оквиру простора покривених регионалним уговорима, а не само повећање трговине међу тим земљама као пре, а са политичке стране, ово је омогућавало државама да координирају своја међународна

---

²²⁰ Према Серву најзначајнија карактеристика је била да се продуктивни процес одвојио од националних држава интегришући се у једну нову компетитивну транснационалну структуру. У тенденцији глобализације налази своју еволуцију регионализација, али, по мишљењу Серва, не ради се о антитези, већ о међуповезаним феноменима јер пре тих процеса регионализације, који су у току већ деценијама, постоји једна идеологија зближавања земаља. Њу су узроковали биполарност, сврставајући многе земље у један или други идеолошки блок (мада се конструкција јединства Западне Европе одвојила од сукоба Исток-Запад) и покрет за деколонизацију несврстаних земаља. Те земље су се груписале из врло различитих разлога: економски, политички, идеолошки, безбедносни, из културних афинитета, суседства, заштите против притиска најразвијенијих сила или притисака планетарних размера. V. "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global", in: Saraiva, *História das Relações Internacionais Contemporâneas-Da Construção do mundo liberal à globalização-de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 364.

становишта.²²¹ Ове карактеристике су наглашеније у уговору НАФТА него у МЕРКОСУР или ЕУ и на тај начин почиње у овим земљама потрага за новим моделом који би имитирао улогу државе и стабилизовао целокупну ситуацију. Показало се да је жеља великог броја земаља континента да створе модел раста базиран на неолибералним основама последица пропаста модела раста према унутра.²²² Током 1980-их и 1990-их тенденција формирања регионалних економских блокова изражава парцијално слабљење граница које раздвајају национална тржишта, а редукција и прогресивно укидање царинских баријера унутар тих блокова пружају могућности за инвестирање и проширење компетитивних предности предузетничких корпорација. Тих година тенденција ка регионализацији је била израженија учвршћењем постојећих или формирањем нових економских простора и инстанци кооперације који су одговарали потребама чланица и који су често тражили политичку димензију.²²³ Најпознатије су Европска Унија (ЕУ), Економска кооперација Азија-Пацифик (АПЕЦ), Споразум о слободној трговини Северне Америке (НАФТА), Латиноамеричко удружење за интеграцију (ЛАИА), Удружење земаља Југоисточне Азије (АСЕАН), Заједничко тржиште Југа (МЕРКОСУР), а такође су основане многобројне друге мање кохерентне асоцијације у другим регионима Ј. Америке и Кариба, Африке, Блиског Истока и Азије.

Селсо Лафер сматра да се димензија националног суверенитета као операционалног који управља одбраном интереса једне земље (што је реалност глобализације) артикулише у два правца:

---

²²¹ Интеграција би се могла дефинисати као најинтензивнија форма међудржавне интеракције заснована на стабилним институционализованим обрасцима понашања и повећаним нивоима кооперације што може да постане и буде приоритет *non plus ultra*.

²²² В. Alan Ribeiro & Yves Chaloult, "O MERCOSUL e a nova ordem internacional", RBPI, Ano 44, No. 1, 2001, pp. 22-42, *IBRI*, Brasilia

²²³ Према типологији Бела Балаша из 1961. постоји пет модела интеграције: 1) зона слободне трговине где не постоје царине међу чланицама или су значајно смањене-корисне су приликом појаве проблема реекспорта; 2) царинска унија-царинске стопе према трећима су исте (МЕРКОСУР); 3) заједничко тржиште је комбинација претходна два типа са намером да се елиминишу препреке за слободну циркулацију фактора производње-рада и капитала, ширећи економску скалу и компаративне предности; 4) економска унија хармонизује економске и фискалне политике чланица, такође имплицира ниво политичке интеграција и одлуке су наднационалне (постоји централна банка, заједнички порези итд. – Европска Унија); 5) политичка унија је највиши ниво интеграције. V. Bela Balassa, *The Theory of Economic Integration*, Homewood, IL, 1961.

"универзални-који се тиче теме глобализације и регионални-што је у случају Бразила, *par excellence*, укључење у МЕРКОСУР. Стога на економском плану ти фактори делују на спор између мултилатерализма и регионализма у оквиру којих оперишу слични процеси проширења и продубљивања. Процеси продубљивања у оквиру СТО је питање пољопривреде, у ЕУ то је стварање јединствене валуте, а у оквиру МЕРКОСУР то су преговори о споразумима који покривају заштиту потрошача, заштитне мере, политике инвестирања и конкуренције. Што се тиче процеса проширења регионалних споразума, то су споразуми ЕУ са земљама Источне Европе, и споразуми МЕРКОСУР са Чилеом, Боливијом и Перуом (карактеристично је да сви имају поред економске и политичку димензију)."²²⁴

Поред те економске чињенице постоје неспорни политички фактори, тако да регионализам представља својеврсну формулу превазилажења тензија дубоко укореењених вековних конфликта, ривалитета и сумњи (примери су помирење Француске и Немачке у окриљу ЕЗ, зближавање Аргентине и Бразила у МЕРКОСУР).

Обе тенденције (глобализација и регионализација) на први поглед слабе улогу националне државе и мултилатералних органа-ГАТТ (односно СТО) и ММФ чија је контрола над међународним финансијама све више удаљена у том новом поретку.

"Глобализација делује двојачко - с једне стране на уштрб регионализације појачавајући и проширујући економску међузависност међу свим нацијама, диктирајући глобалне теме као што су човекова средина и људска права, које стварају институције на неререгионалној основи."²²⁵

С друге стране, како истиче Мело Кампо, глобализација може да делује као стимулација регионализму јер је ипак политички операционалније изградити регионалне институције - између националне државе и света - пре евентуалног

---

²²⁴ V. Celso Lafer, "A globalização e a regionalização" in *"Carta internacional"*, ano 6, No. 67, pp. 9-14., Sao Paulo, 1998.

²²⁵ V. Amado Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global", in: Saraiva, *História das Relações Internacionais Contemporâneas-Da Construção do mundo liberal á globalização-de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 365.

конструисања глобалних институција.²²⁶ Глобализација је показала растући значај и других актера у међународном поретку - транснационалних корпорација и невладиних међународних организација, али се диктатура међународних финансијских тржишта често ближила ситуацији да државе буду њени заједнички таоци – држави која почне засебну политику, а која се оцени неприкладном, бива кажњена притиском да девалвира своју валуту и отежава јој се приступ страном капиталу. У таквом контексту евидентно је да Заједничка спољна политика и безбедност (ЦФПС) ЕУ због свог иновативног и пионирског карактера у материји интеграције спољних политика и безбедности, представља одређени напредак у правцу консолидације како економске, тако и политичке стабилности региона и међународног система као целине.²²⁷ Са глобализацијом настаје губљење капацитета државе да спроводи своје политичке циљеве на аутономан начин, пошто је све више подређена захтевима глобалне економије. У случају Бразила реформа државе је имала као централни декларисани циљ транзицију од интервенционистичке ка типу државе "координатора" (ово је афирмисао бивши министар реформе државе Бресер Переира 1996. и послужило је као основа за дефинисање праваца реформе).

Један од показатеља који је учврстио идеју глобализације су биле финансијске и економске кризе у Азији 1997., Русији и Бразилу 1998., које су великом брзином погодиле и друге регионе у свету. Сходно разматрању Грахама Еванса, глобализација је процес у коме су државо-центричне институције и други чиниоци и референтни предуслови уклопљени у корист структура односа између различитих актера који оперишу у контексту који није истински глобалан него само међународни.

"Импликација је да су индивидуални актери "изгубили контролу" над тим процесима и над исходима који су следили (мада државе и даље задржавају вршење суверенитета). И поред неодређености и извесне идеолошке оптерећености, глобализација би требало да буде смештена у историјски контекст где узрокује круцијално питање-која форма треба да постоји у глобалном управљању тим процесима. Економисти су били свесни значаја

---

²²⁶ V. Valerie de Mello Campo, "Globalização, Regionalismo e a Ordem Internacional", op. cit., pp. 157-181, *IBRI*, Brasília, 1999.

²²⁷ *Ibidem*.

економијâ великих размера откад је развој модернизације производње уследио након индустријске револуције у Европи. Раст динамичног трговинског система и, следствено томе, развој класичних платних аранжмана као што је златни стандард рано су били перципирани од стране политичких економиста као одлучујући репери ка глобализацији светске економије. У центру тог процеса је идеја тржишта - нарочито финансијског тржишта капитала - и оно је виђено као најважнији агенс ка глобализацији производње. За разлику од тог доба, у постмодерном светском систему суштинска веза је снабдевеност омогућена развојем комуникација - и физичких и симболичких - које стреме ка тачки где највећи и најзначајнији актери економског система размишљају и делују узимајући у обзир глобалне претпоставке."²²⁸

Процес глобализације омогућава стварање глобалне унификоване културе, мада исто тако омогућава простор за све већу фрагментацију, а главни проблем било које регионализације је конвергенција културних вредности, јер кооперација зависи од поверења, а поверење зависи од вредности и културе који су одељени.²²⁹ Међутим, последњих година је постало очевидно да концепт глобализације (према коме роба, услуге и инвестиције не треба да се обазире ни на какве границе) показује знакове истрошености и потребе за заменом. Наиме, САД су имале од софистициране

---

²²⁸ V. Graham Evans, *The Penguin Dictionary of International Relations*, op. cit., pp. 201-202.

²²⁹ Веома интересантне консидације је изнео Хантингтон према коме модернизација не производи хомогенизовану заједницу, нити не-западне земље почињу да се западњаче, већ ће постојати конфликти међу групама дефинисаним по различитим културним идентитетима. Оцењујући да је економски регионализам у порасту-између 1980. и 1989. пропорција интра-регионалне трговине у укупном волумену је порасла са 51% на 59% у Европи, са 33% на 37% на Далеком Истоку и са 32% на 36% у Северној Америци, сматра да ће значај регионалних економских блокова наставити да расте убудуће. С једне стране, успех економског регионализма ће ојачати цивилизацијску свест, а са друге, он може само да буде успешан ако се заснива на заједничкој цивилизацији-ЕУ се базира на заједничким основама европске културе и западног хришћанства, док успех НАФТА зависи од конвергенције која се данас дешава између мексичке, канадске и културе САД. Насупрот њима, Јапан се суочава са тешкоћама да створи сличну економску унију у Источној Азији зато што чини једну посебну цивилизацију и друштво. Култура и религија су такође база економске организације за кооперацију која окупља и 10 муслиманских не-арапских земаља. На сличан начин Карибска заједница (ЦАРИЦОМ) и МЕРКОСУР имају подршку у заједничким културним основама. По њему теза о глобализацији може да се сведе на управљивост на националном и интернационалном нивоу, тако да када се анализира величина и значај данашње светске интернационализоване економије, може се закључити да је у између 1870. и 1914 она била још интернационализованија. V. Samuel Huntington, "Clash of Civilizations?", *Foreign Affairs*, summer 1993, pp. 120-140.

технологије највише користи што се огледало у расту БДП и продуктивности. И поред тога САД већ две деценије непрекидно имају највећи трговински дефицит на свету који је 2006. био 763 млрд УСД, а 2010. је износио 633 млрд УСД.

"Иако је глобализација корпорацијама из САД омогућила приступ јефтиној радној снази, што је подигло профите, евидентиран је пораст стопе незапослености (највише индустријски радници), што је ипак компензовано или страним инвестицијама у погоне у САД или структурним променама саме економије. Измештање целих радних процеса у иностране земље са подједнако квалификованом, али знатно јефтинијом ценом рада - у Индију пре свега - угрозило је чак око 40 милиона радних места. Такође, велики добици глобализације у САД су прилично неравноправно распоређени: удео у укупном националном дохотку само један одсто оних у врху достигао је 2005. чак 21,8%, ниво што је забележено само још 1928. Овакви и слични ефекти су се десили и у многим другим РЗ".²³⁰

Могло би се закључити да је данашњи свет, свет блокова (да појединачне државе немају капацитет и утицај у довољној мери), а далекосежни значај интеграција је нагласио, поред осталих, и бразилски министар иностраних послова Селсо Аморим приликом званичне посете нашој земљи у јуну 2010.:

"У свету који чине велики блокови, чак и земља велика као Бразил ојачава своју међународну позицију кроз регионалне интеграције."²³¹

2.4. НАЦИОНАЛНА ДРЖАВА - МЕТАМОРФОЗА УЛОГЕ, ЗНАЧАЈ, ПЕРСПЕКТИВА

У Европи се развила и реализовала национална идеја оличена у државној заједници која нема тенденцију опадања и може се оценити да је идеја националне државе преживела све нападе у прошлом веку, укључујући и најновије промене у току процеса глобализације која није успела да смањи прерогативе такве државе, а

---

²³⁰ У: Милан Мишић, "Маца глобализације", *Политика*, 22.12.2007.

²³¹ ТАНЈУГ, 20.06.2010.

очевидан доказ су и декомпозиције европских вишенационалних држава СССР, СФРЈ, ЧССР.²³² Чак су се и у ЕУ која је најдаље стигла у процесу интеграције (у јуну 2003. је на самиту ЕУ у Солуну усвојен нацрт Устава, који је усвојен у Риму у октобру 2004., с тим да је свих 25 чланица требало да га усвоји – референдумом или у националним парламентима, а након неуспеха у Француској и Холандији, усвојен је Лисабонски споразум у децембру 2007.), јављале и јачале, у оквиру бројних разматрања будућности Уније, тенденције о стварању “уније држава у којој би нација била репер за њене грађане” (председник Француске Ж. Ширак) и на тај начин Француска (и Немачка) показују да нису за ликвидирање националне државе у име за сада фиктивног појма Европе.

Могло би се рећи да глобализација (пре свега мисли се на економску која је најприсутнија) пресудно утиче својим негативним досадашњим ефектима на метаморфозу функција државе и њено учвршћење у смислу јачања националног идентитета. Глобализујући елементи и фактори нису редуцирали њену улогу већ су јој функције модификоване и она је остала фундаментални субјекат међународног система задобијајући повећани значај из разлога неомеркантилизма и технолошког неолиберализма, стварања регионалних блокова и због повећаног значаја културе и религије у међународној политици и у поређењу са традиционалним значајем војне силе. У вези овог Валери де Кампос Мело износи мишљење да растућа економска глобализација узрокује два кључна процеса - трансформацију међународног политичког поретка преласком на поствестфалијски поредак путем модификације концепта суверености и структуралну трансформацију међународне политичке економије.²³³ Наиме, начелима Вестфалијског уговора из 1648. установљени су основи система националних држава у Европи који су биле база међународног поретка последњих 360 година. У ствари, концепти Вестфалије су били конструисани у једној одређеној историјској епохи, а пошто су динамични, логично је да су еволуирали пратећи структуралне промене међународних политичких и економских система. Како правилно оцењује В. Кампос Мело:

---

²³² Тако је почетком 20. века у Европи било 19 држава, 1938. их је било 29, а данас их има 48.

²³³ V. Valeri de Campos Mello, "Globalização, Regionalismo e a Ordem Internacional", *op. cit.*

"актуелне трансформације редефинишу саме основе политике и економије модификујући улогу државе и значај суверенитета".²³⁴

Интересантна је Хабермасова перцепција према којој је појава националне државе омогућавала базу, односно структуру на којој се могла артикулисати и институционализовати републиканска идеја заједнице.²³⁵

"Међутим, данас сви живе у плуралистичким друштвима и то је оно што много удаљава од концепције националне државе засноване на релативно хомогеном становништву у 18. и 19. веку. Супротно мишљење се појавило на крају турбулентне прве деценије 21. века, коју је Хабермас видео као слабост државне власти и подложне економском императиву, а као резултат овакве ситуације за демократију, сматра да поверење народа у такву ослабљену "политичку класу", значајно опада."²³⁶

С друге стране, председник Европског савета Херман ван Ромпеј је осудио евроскептицизам као највећу опасност за мир и европску супердржаву и нагласио да национализам и страх спадају у највеће претње за ЕУ.²³⁷

Хабермас је мишљења да је држава политички и геополитички реалитет, а нација културни и етнички ентитет, а пред великом разноврсношћу форми култура у животу, етничких група, визија света и религија, национална држава не може више да подржава сопствену базу за одржавање демократског грађанства у непосредној

---

²³⁴ Ibidem, p. 177.

²³⁵ V. Jurgen Habermas, "O estado-nação europeu frente aos desafios da globalização", *Novos estudos CEBRAP*, No. 43, novembro 1995., pp. 87-101, São Paulo

²³⁶ "Немачка канцеларка Ангела Меркел је у октобру 2010. рекла да је њена партија Хришћанско-демократска унија оценила да у Немачкој "мултикултурализам није успео, да је он мртав и да се залаже за доминацију немачке културе". Ово представља важан заокрет у односу на бројну сталну популацију првенствено економских имиграната, пре свега четири милиона муслимана, и њихову интеграцију." V. Момчило Пантелић, "Пропала немачка мултикултуралност", *"Политика"*, 18.10.2010.

²³⁷ У првом годишњем европском обраћању Херман Ван Ромпеј је истакао да "морамо заједно да се боримо против опасности од новог евроскептицизма, јер то више није монопол неколицине земаља. У свакој држави има људи који верују да њихова земља може да опстане сама у глобализованом свету. То је више од илузије - то је лаж. Страх води у егоизам, егоизам води у национализам, а национализам у рат. Данашњи национализам често није позитивно осећање поноса властитим идентитетом, већ негативно осећање страха од других." Индикативна је његова порука да је "време хомогене нације завршено" и додао да се опасност од евроскептицизма шири изван граница таквих земаља као што је Британија и постаје све јача снага широм континента." V. "Блиц", 12.11.2010.

будућности.²³⁸ Стога се он залаже за спашавање републиканског наслеђа, чак и ако треба да се трансцендирају границе националне државе и сагледа појава супранационалних режима као што је ЕУ (један од начина да се избегне ћорсокак). Данашње светско друштво је политички састављено од националних држава, а тај историјски тип државе се изворно појавио са француском и америчком револуцијом, ширећи се касније по целом свету, а од краја Другог светског рата појавила се током процеса деколонизације трећа генерација националних држава и та тенденција се наставила и након имплозије СССР и СФР Југославије. Према Хабермасу:

"Пошто су с нормативне тачке гледишта, територијалне и социјалне границе једне уставне државе ограничавајућег карактера, глобализација значи трансгресију граница и стога представља претњу за ону националну државу која непрекидно надгледа своје границе, тако да се доводи у питање њен суверенитет. Суверене државе могу да постоје у зонама слободне трговине, али њихове владе имају бенефиције за своје економије када се оне развијају у форми националних економија на које оне могу ефективно да утичу у политичком, економском, финансијском и социјалном смислу, док се у зонама слободне трговине домет акције таквих политика знатно смањује."²³⁹

Хабермас сматра да са интернационализацијом рада и финансијских тржишта, националне владе се осећају у растућем степену дезоријентисане између ограниченог маневрисања са којим располажу и текућих императива који базично не проистичу из трговинских односа на светском нивоу, већ из глобално утканих производних односа, тако да оне све више избегавају интервенционистичке политике, не само у монетарној политици, већ и подстицаје индустрији, кредитирању, царинској заштити итд.²⁴⁰ Можемо се сложити са Хабермасовим мишљењем да је у погледу два аспекта - растућег плурализма унутар националних друштава и глобалних проблема са којима се националне владе суочавају на спољном плану - неопходно да национална држава

---

²³⁸ V. Jurgen Habermas, "O estado-nação europeu frente aos desafios da globalização", op. cit.

²³⁹ У: Jurgen Habermas, "O estado-nação europeu frente aos desafios da globalização", op. cit.

²⁴⁰ Националне администрације и законодавства немају више ефикасан утицај на транснационалне актере који доносе сопствене одлуке о инвестирању, на глобалном нивоу у за њих релевантну производњу и сектор услуга. Ibidem.

развија капацитет за политичку акцију, тј. делатност на нивоу изнад и између националних држава. Наводимо размишљање Хабермаса које ово потврђује:

"Ако истражимо агенде четири светске конференције организоване под покровитељством ОУН – о еколошким ризицима у Риу, о људским правима у Бечу, социјалним проблемима и сиромаштву у Копенхагену и о клими у Берлину – сигурно нећемо имати импресију да тај привремени публицитет, мада на светском нивоу, има непосредни ефекат на владе великих сила; оно што осећамо од те панораме јесте све оштрија свест о глобалним ризицима од чијих утицаја нико неће избећи, у случају да те светске тенденције не буду задржане и преокренуте. У погледу многих постојећих сила дезинтеграције унутар националних друштава или изван њих, постоји чињеница која указује на супротни смер: с тачке гледишта посматрача сва друштва већ чине нераздвојни део којим заједница дели ризике које су виђени као изазови за кооперативну политичку акцију."²⁴¹

Према познатој формулацији Рејмона Арона, циљеви државе се дефинишу серијом три концепта: безбедност, моћ и слава (први се односи на одбрану и експанзију територије, други на покорност људи, а трећи на тријумф идеја или узрока, односно повода).²⁴² Али, релативна вредност и значај сваког од тих циљева су подложни историјским околностима, односно сваки политички колективитет у свом времену и у функцији своје културе, конкретизује те концепте формулишући на свој начин национални интерес.²⁴³ Главна контура политичког пејсажа у фази неолиберализма (последњих 20-ак година) је била слабљење националне државе какву данас познајемо - централне институције политике од доба револуција (1789-1848) до данас. Чак су и утицаји глобалних сила, светски економски бумови и кризе, били филтрирани кроз државне политике и институције (с тим у вези изгледа да је у праву Томас Пејн који је сматрао да је држава нужно зло). Чињеница је да је у ери свог раста држава преузела и централизовала многобројне функције и поставила себи

---

²⁴¹ Ibidem, p. 101.

²⁴² Raymond Aron, *Paz e Guerra entre as Nações*, UnB, Brasília, 1986.

²⁴³ Шире у Demetrio Magnoli, *Questões Internacionais Contemporâneas*, FUNAG, Brasília, 2004, p.11-13.

амбициозне парадигме ради одржавања јавног реда и контроле. Али, на прелазу два миленијума, према Хобсбауму,

"национална држава је била у дефанзиви у односу на светску економију коју није могла да контролише, против институција које је изградила да поправи сопствену међународну слабост (ЕУ), против очигледних неспособности: финансијске да одржи сервисирање својих грађана предузето неколико деценија раније са пуним поверењем, и да одржи према сопственом критеријуму своју најважнију функцију: одржавање јавног реда и мира. Хобсбаум је мишљења да ће социјална дистрибуција, а не раст доминирати политикама у новом миленијуму и да ће судбина човечанства зависити од рестаурације јавних ауторитета. Наиме, више се не ради о томе како повећати производњу, што је већ достигнуто, већ је истинска тешкоћа дистрибуција произведеног богатства, односно како победити "социјални апартхејд" - и ту се налази главна улога државе - редистрибутивне функције су значајније него икад."²⁴⁴

Класична теорија међународних односа има свој основ у централној улози коју врши држава, а међународни систем држава је сценарио на коме се одвија спољна политика и теоретичари институционалисти развијају своју аргументацију унутар те парадигме. Међутим, у најновије доба аналитичари феномена глобализације заступају тезу о слабљењу или растакању националне државе, а у најраширенијој форми та теза представља државу као наслеђе историјске прошлости на путу нестајања под утицајем интеграције тржишта и светских токова капитала.²⁴⁵ У Европи у 19. веку када је изгледало да нема граница суверенитету - централном појму, тј. атрибуту (*definiendum* концепта државе) оне нису ефикасно вршиле

²⁴⁴ In: Eric Hobsbawm, *The Age of extremes, a history of the world, 1914-1991*, op. cit., pp. 575-577.

²⁴⁵ "Economist", 23.12.1995., ово иронично синтетизује: "Национална држава није више што је уобичавала да буде. Игнорисана од глобалних тржишта капитала, попустљива према мултинационалним корпорацијама, на милости интерконтиненталним пројектиlima, једна ствар може само да гледа у прошлост, носталгична за својим славним данима век раније. Изгледа несхватљиво да тако умањена креатура може толико времена да наставља да буде базична јединица међународних односа, ентитет који потписује уговоре, учествује у савезима, изазива непријатеље, иде у ратове. Зар неће сигурно национална држава да буде на путу да се претвори у нешто веће, моћније, способније, да се суочава са последицама модерне технологије-у неку ствар која ће бити нова и моћна базична јединица света сутрашњице?"

економске функције изузев што су бринуле о стабилности валуте и у тој епохи доктрина *laissez-faire* је изражавала економски *credo* либералне државе. Велика економска криза, тј. Велика депресија (1929-1933) је била прекретница ка дубокој модификацији односа државе и тржишта, а економски интервенционизам у различитим формама и степенима интензитета, постао је норма, како у развијеним економијама тако и у земљама које су чиниле прве кораке у индустријализацији. Кеохан и Нај износе да је:

"кејнзијанизам заузео место *laissez-faire* и јавна власт је почела да врши директан утицај на регулацију тржишта, док је Хладни рат, са своје стране, условио ревизију концепта суверенитета, а глобалне суперсиле и конфигурација сфера утицаја очито су доказивали границе моћи држава. Појам суверенитета је препуштен ревизији, што не треба мешати са "слабошћу" националне државе која представља једини ентитет способан да сам води процес глобализације, док је питање да ли тенденције глобализације и регионализације редуцирају улогу и функције националне државе."²⁴⁶

С тим у вези интересантна је опсервација и предлог Џона Кенет Галбрајта (САД) који је изнео "формулу" укидања суверенитета на конференцији у Њу Делхију новембра 1992.:

"Међународна заједница би требало да има право да суспендује суверенитет оне земље која није способна да сама организује своју владу и да одржава ред и где долази до унутрашњих конфликта и етничких немира".²⁴⁷

Парадоксално је да националне политике, према Серву, постају значајније пред изазовима који захтевају, с једне стране њихову адаптацију у већем степену међузависности (универзална димензија) и, с друге стране, неопходност да се

---

²⁴⁶ In: Robert Keohane and Joseph Nye, "Power and Interdependence", *Foreign Affairs*, september-october 1998.

²⁴⁷ У: "Политика", 21.11.1992., 4.с.

синхронизују национални циљеви са циљевима држава интегрисаних у одређеном блоку (регионална димензија).²⁴⁸ Ове две тенденције, према Харелу:

"претпостављају адаптацију националне државе, што једни интерпретирају као смањивање њеног ауторитета, а други као измену, тј. метаморфозу функције."²⁴⁹

Западноевропске националне државе су се доста промениле током последњих 150 година - изгубиле су на суверенитету и аутономији исто колико и на искључивости захтева за лојалношћу својих грађана, али национална држава, иако мање важна, није никако постала излишна – она је као и раније одговорна за друштвено-економску организацију. А. Серво је добро запазио да је након кејнзијанске државе и државе окренуте развоју, глобализујући капитализам установио нови однос према држави, која почиње да прихвата претпоставку конкуренције, без запостављања раније логистичке подршке хегемонији економије.²⁵⁰ Токови роба и капитала, глобална финансијска тржишта, светске стратегије корпорација - све то потенцијализовано информатичком револуцијом, расточило је економске границе државе модификујући класични појам националног суверенитета.²⁵¹ Изгледа да постепено уобличавање наднационалних регионалних блокова одлучујуће илуструје тезу да стара национална држава трпи одлучујућу модификацију која је још у току.

Објашњавајући смисао рестаурације учињене на Бечком конгресу, Кисинџер оцењује да се не ради једино о томе да се рестаурирају "легитимни" режими укинуги

---

²⁴⁸ V. Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global", in: J. F. S. Saraiva, (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit., op. cit., p. 365.

²⁴⁹ V. Andrew Hurrell, "O ressurgimento do regionalismo na política mundial", op. cit, pp. 23-59.

²⁵⁰ У политичком погледу она штити просторно дефинисане групе и капитал јачајући их конкуренцијом, а ти ентитети апсорбују део тих нових функција државе, вршећи их у регионално интегрисаним економским просторима, без запостављања чињенице да су национални. Стога су националне државе ангажованије више него икада, било да су активни или пасивни чиниоци две тенденције које су у току. V. Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global", in: J. F. S. Saraiva, (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit., op. cit., p. 366.

²⁵¹ С тим у вези, може се уочити да су транснационалне компаније, као полови лансирања глобализације, способне да подвргну под своју команду "сваког и било којег члана међудржавног система укључујући и САД". V. Giovanni Arrighi, *O longo século XX. Dinheiro, poder e as origens de nosso tempo*, Rio-Sao Paulo, 1996., capítulo 4.

од стране Наполеона, већ је суштина тог чина била да се рестаурира нормалност међународног система као целине, поново инсталирајући принцип легитимитета националних интереса, а начин како се формулише национални интерес одражава тип политичке организације колективитета.

"Поред тога национални интерес одражава национални идентитет, а форме како нације опажају сопствену прошлост и како о њој говоре, свест о свом месту у свету и вредности и амбиције које пројектују ка будућности - јесу извори из којих потиче национални интерес."²⁵²

И из тог разлога је спољна политика конституисала једну дубоку и трајну димензију националног живота - на пр., Велика економска криза и кејнзијанизам су реорганизовали агенде држава, дефинитивно их трансформишући у чиниоца који подстиче или регулише економију.²⁵³

Наднационални карактер је присутан у пројекту Европске Уније као најразвијенијег модела интеграције (процес који је у току од почетка 1950-их) где су у великој мери успостављене хармонизације у различитим областима - трговинска политика, политика кооперације и унутрашња политика. Следећи ниво је примењен од 1999. увођењем евра, јединствене европске монете 17 земаља и конкретизација Економске и монетарне уније (ЕМУ) што доводи до све веће конвергенције макроекономских политика земаља. Улазак у ЕМУ је условљен поштовањем Мастрихтских критеријума који стипулишу да стопа инфлације не може прећи више од 1,5% просека три земље-чланице са најмањом стопом инфлације; јавни дефицит не може да пређе 3% БДП; јавни дуг не може да пређе 60% БДП; дугорочна каматна стопа не може да буде виша од 2% од просека три чланице са најнижим каматама. На овај начин ЕУ је задобила, односно преузела многе атрибуте надржаве у процесу

---

²⁵² V. Henry Kissinger, *"A world restored: Castlereagh, Meternich and the Restoration of Peace, 1812-1822"*, London, 1957.

²⁵³ Институције Бретон Вудса и агенције ОУН повезане са развојем формирали су матрицу за међународне преговоре о економским темама. Растућа интеграција тржишта, убрзавање токова капитала и стварање регионалних економских блокова наглашавали су изванредан значај формулације спољне политике и стога је контрола националног тржишта била уочавана као суштинска димензија вршења суверенитета. Кеохан и Нај оцењују да глобализација имплицира нову реформулацију односа између јавне власти и тржишта, тако да држава напушта серију функција које је преузела 1930-их и реорганизовала се у вези вршења економских улога (у суштини нормативних). У: Robert O. Keohane & Joseph S. Nye, *Power and Interdependence*, 3a ed., Longman, New York, 2001.

"европеизације" јавног живота, а установљење Заједничке спољне политике и безбедности (ЦФПС) Мастрихтским уговором је оснажило ту димензију.

На прелазу два миленијума поставило се питање могућности да се оцрта архитектура света која нуди заштиту против тзв. перверзних ефеката казино капитализма. Међународне финансијске кризе 1997/1998 (и следећа 2008. која још траје) су обновили дебат о контролисању финансијских токова и о њиховим политичким и стратешким консеквенцама, тако да би у недостатку веће регулације међународних економских токова, ЕУ могла да постане све више привилегована продубљивањем процеса интеграције као пута за достизање нивоа политичке уније што би била гаранција за стабилност и поредак који, за сада, још не постоји на светском нивоу. А. Милворд је у својој реалистичкој визији видео европску интеграцију као ентитет створен у Европи који се појавио из еволуције европских националних држава чија је криза довела до појаве Европске уније и превасходно је значила трансценденцију граница. Даље одвијање пројекта ЕУ ће првенствено зависити од перцепција грађана последица глобализације трговине, сеобе предузећа из Европе, повећања незапослености, илегалне имиграције и питања о границама Европе.

"Избором шта ће бити национална држава, грађани су ти који ће наставити да дефинишу границе националног суверенитета на начин како они бирају (референдумом), тако да ће они вршити преовлађујући утицај на дефинисање националног интереса формирањем националне политике."²⁵⁴

Иначе, класични пример критичке европске самоинтерпретације је Дирозелова опаска да је:

"могуће распознати у историји Европе генерално заустављени раст саосећања, хуманости и равноправности."²⁵⁵

---

²⁵⁴ Он закључује да је немогуће теоретисати о будућности европске интеграције, а да се не знају будућа природа националних политика и њене опције. Иначе, наводи на размишљање његова опаска да је држава "умрла" после Хитлера. In: Alan S. Milward (editor), *The Frontier of National Sovereignty: History and Theory: 1945-1992*, Routledge, London and New York, 1993.

²⁵⁵ V. J.-B. Duroselle, *Europe: A History of its Peoples*, Viking, London, New York, 1990., p. 21.

Постоји растућа међуповезаност између међународних догађаја и еволуције сваке земље и учврстила се свест да, на пример, преговори у оквиру МЕРКОСУР, ФТАА и СТО непосредно утичу на национални развој. Тако је на председничким изборима у Бразилу 1998. централна тема кампање била актуелна криза међународних финансијских тржишта и њихови ефекти на земљу. Читава серија тема политичке, економске и социјалне природе - које су раније узгредно третиране или нису ни биле на дневном реду расправâ о спољној политици земље - задобиле су релевантност и биле су у центру пажње бразилске јавности.²⁵⁶ У вези ових питања можемо се сложити са мишљењем Џозефа Наја да су комплексности глобализације довеле до иницијативе за глобално институционално реаговање, а растуће опажање легитимитета међународног управљања је значајан циљ и захтева већу јасноћу у вези демократије, богатије разумевање одговорности, склоност за експериментисање, а у свему томе је есенцијална транспарентност.

"Суштинско питање је како помирити неопходне глобалне институције са демократском одговорношћу: што се више једна институција бави ширим вредностима, више постаје релевантан демократски легитимитет. Стога људи забринути за демократију треба да озбиљније мисле о нормама и процедурама за управљање глобализацијом."²⁵⁷

---

²⁵⁶ Бивши председник Кардозо сматра да постоји дефицит управљања на међународном плану, који потиче од дефицита демократије, а пошто ће глобализација бити одржива само ако инкорпорира димензију правде, мото треба да буде "солидарна глобализација" у противставу садашњој асиметричној глобализацији. С тим у вези не треба игнорисати практичност механизма као што је такса Тобин која би у предложеном износу од 0,2%-1% укупне суме трансфера такса била примењена на краткорочне спекулативне финансијске аранжмане чија је вредност 2002. била око 2 билиона долара, тако да би укупан приход био око 15 млрд долара годишње што би знатно помогло елиминисању сиромаштва у ЗУР. У излагању на 55. ГС ОУН септембра 2000. Кардозо је рекао да сматра да се "драматично променила улога државе и да реновиран концепт демократије уводи нове актере на политичку сцену. Интерно су добро познате реформе које треба извршити: економска стабилизација, буџетска равнотежа, трговинска либерализација, оспособљавање у управљању и ефикасна држава у снабдевању базичним социјалним услугама. А вредности демократије, економске слободе и социјалне правде су наше одреднице за будућност. Убеђен сам да развој зависи од економског отварања, али такође је недопустиво игнорисати апеле за социјалном правдом." Извор: Итамарати

²⁵⁷ In: Joseph S. Nye, "Globalization's Democratic Deficit: How to make International Institutions more Accountable", *Foreign Affairs*, July/August 2001.

2.5.МЕЂУНАРОДНА ПОЛИТИКА – КРЕТАЊЕ ПРЕМА МУЛТИПОЛАРИЗМУ

Крај Хладног рата представљао је прекретницу у структури међународне политике, затим улоге и функција националне државе и међународних организација, а догађаји који указују на отпочињање нове историјске етапе развоја светског друштва су: пад Берлинског зида у новембру 1989. (поновно уједињење Немачке), колапс социјализма у СССР-у и Источној Европи и официјелна декомпозиција СССР у децембру 1991., усвајање и спровођење дубоких економских реформи и отварање ка иностранству у Кини (Денг Сјао Пинг), успостављање вишег степена интеграције Западне Европе од 1993. (Европска Унија и прихватање заједничке валуте евра у 11 земаља ЕУ од јануара 1999.), редемократизација и економске реформе у Латинској Америци.²⁵⁸ На мултилатералном плану био је евидентан покушај ревалоризације ОУН (пре свега да обезбеђује мир у свету - њен *raison d'être*) и на њу се ослањало у циљу да све више врши централну улогу у тражењу путева за решавање широког круга глобалних и конкретних питања: различитих међународних криза, проблема људских права, човекове средине, непролиферације оружја за масовно уништење, борбе против организованог криминала. Мишљења у вези импликација краја Хладног рата су била различита, али је крајем миленијума постало евидентно да је питање глобализације заменило карактеристике Хладног рата које се тичу биполарности суперсила, трке у нуклеарном наоружању и идеологије.²⁵⁹ Наиме, САД су остале једина хиперсила, Европа је наставила своју интеграцију још бржим темпом ка вишим нивоима (почевши да постепено укључује бивше социјалистичке земље), није нестала подела Север-Југ (уз све већу глобалну маргинализованост Трећег света с изузетком држава произвођача нафте и конјунктурних минералних сировина), док су ратови (локални и у земљама Трећег света) засновани првенствено

---

²⁵⁸ Иначе, за разлику од Бечког конгреса 1815., Версајске конференције 1919., Париске конференције 1946., **није било никаквог формалног аранжмана 1991.** од стране "победничких" сила у циљу прославе свог успеха пред својим нацијама и каснијег споразума о новом свету у коме поражени могу или не да дају допринос. V. John Ikenberry, "America's liberal hegemony", *Current History*, v. 98, p. 624, Jan 1999., Philadelphia

²⁵⁹ V. Richard Crockatt, in: John Baylis & Steve Smith, *The globalization of world politics. An introduction to international relations*, op. cit., pp. 92-109.

на оживљеном национализму и етничким сукобима, наставили да угрожавају нови међународни сценарио. Илустративни догађаји и процеси су били: Заливски рат, декомпозиција СФРЈ и грађански ратови у њој, проблеми у Авганистану и инвазија у Ирака у којима су војно интервенисале САД са савезницима, нуклеарна пролиферација (Индија, Пакистан, НДР Кореја).

"Ипак, *grosso modo*, могло би се закључити да су многе дилеме и проблеми у послехладноратном периоду наслеђени из ранијег периода - проблематичног легата Хладног рата - и да преовладава актуелна владајућа тријада која је наметнута свим регионима и појединим државама у свету: демократиски плурализам, тржишни либерализам и људска права."²⁶⁰

Да би се разумео пост-биполарни свет требало би повезати актуелне теорије међународних односа са разматрањем одвијања следећих суштинских процеса: тријумф капитализма као светског принципа економске и политичке организације, обнова хегемоније САД, опадање и редеофинисање постсоцијалистичке Русије, успон Кине, ограничена моћ ЕУ и још увек енормни јаз између релативно богатог Севера и веома сиромашног Југа (при чему је Африка и даље маргинализована). Комплексност послехладноратног периода се може најбоље разумети ако се размотре школе мишљења које су тражиле разумевање динамике и контрадикција међународног система након пада комунизма. Према мишљењу Кокса то су: либерални оптимисти који виде огроман потенцијал новог света у настајању уз боље искоришћавање могућности (Фукујама); упозорења реалиста који сматрају да је свет још увек опасан као и раније (Хантингтон); радикали који инсистирају да је међународни поредак остао неједнак, тј. асиметричан и експлоататорски као и увек (Чомски).²⁶¹ С друге стране изгледало је да све указује да се

---

²⁶⁰ V. Michael Cox in: John Baylis & Steve Smith, *The globalization of world politics. An introduction to international relations*, op.cit., pp.111-137.

²⁶¹ V. Francis Fukuyama, *The end of history and the new man*, op. cit.; Samuel Huntington; "Clash of civilization", op.cit.; Noam Chomsky, *The New Military Humanism*, Common courage press, Monroe, Me, 1999.

"колективистички 20. век завршио потврдом супериорности демократског капитализма као пожељног политичко-друштвеног формата за 21. век пошто помирује вредности слободе са потрагом за ефикасношћу".²⁶²

Године 1990-те и почетак 21. века карактерише покушај преласка на хегемонијску униполарност (без хегемонизма) чији је протагониста једина гигасила (САД) у међународним односима у целини: политичка димензија, економија, финансије, утицај на мултилатералне организације и матрице масовне културе. Једном речи, на делу је био покушај успостављања америчког империјалног међународног друштва по угледу на европско међународно друштво 19. века. Међутим, како тачно запажа Кисинџер, новину у вези са светским поретком у настајању представља то што су биле САД у својеврсном фрустрирајућем положају: први пут не могу ни да се повуку из света (изолационизам *sui generis*), нити да њиме доминирају (као у периоду од 1917. до краја Хладног рата).

"Стиче се утисак да се у сваком веку, као да је у питању неки природан закон, појављује једна земља која поседује моћ и вољу, као и интелектуалну и моралну снагу, да у складу са сопственим системом вредности обликује читав међународни поредак: Француска у 17. веку, В. Британија у 18., Аустрија и "Европски концерт" и Немачка у 19. веку, САД у 20. веку. Током читаве своје историје САД су себи приписивале и створиле два противречна става у односу на спољну политику. Растрзана између носталгије према давно минулој прошлости и чежње за савршеном будућношћу, америчка мисао се колебала између изолационизма и ангажовања, мада је од завршетка Другог светског рата превагу однела реалност, односно међузависност. Обе школе мишљења-о Америци као светионику и Америци као крсташу, односно мисионару-подразумевају, као нешто сасвим природно, светски поредак заснован на демократији, слободној трговини и поштовању међународног права. Позивање на такав систем, будући да

---

²⁶² V. Roberto Campos, in: "Folha de S. Paulo", 18.10.1998.

никада нигде није постојао, другим земљама често делује утопијски, ако не и наивно."²⁶³

Али, упркос таквом хтењу САД, присуствујемо настајању глобалног полицентричног међународног друштва. За разлику од биполарног поретка и равнотеже снага у међународном систему током Хладног рата и сходно употребљивом триному Рејмона Арона о могућим ситуацијама у међународној политици: **равнотежа, хегемонија и империја**-последњи период карактерише дуалитет између заснивања полицентричности и успостављања својеврсне империје од стране једине мегасиле САД. Класичан пример за овакву делатност су САД које су током највећег дела своје историје водиле спољну политику сходно овом начелу на два америчка континента:

"а једини расположиви модел полицентричног система јесте модел какав су изградиле западне земље, који многи актуелни актери на међународној сцени не могу да прихвате због недостатка базичног услова - идеолошког јединства, јер нови поредак који настаје мораће да изграде државници који припадају различитим културама."²⁶⁴

Кондолиза Рајс прави дистинкцију сматрајући да су односи САД са Русијом и Кином више укореењени у заједничким интересима, него у заједничким вредностима:

"Оно што је промењено у најширем смислу је, како видимо, однос унутар држава и дистрибуција моћи међу њима (...) Признајемо да је изградња демократске државе сада ургентна компонента нашег националног интереса. У ширем региону Блиског Истока препознајемо да су слобода и демократија једине идеје које могу довести до праведне и трајне стабилности, нарочито у Авганистану и Ираку. Као и у прошлости, политика САД је подупирана не само снагом САД, него и њиховим вредностима. САД већ дуго покушавају да споје силу са принципима – реализам и идеализам."²⁶⁵

---

²⁶³ U: Henri Kisindžer, *Diplomatija*, Beograd, op. cit., tom 1, 5-6 s.

²⁶⁴ Ibidem, p. 1.

²⁶⁵ In: Condolezza Rice, "Rethinking the National Interest, American Realism for a New World", op. cit.

Генерално узевши, спољна политика САД је одувек имала контрадикторне импулсе (потребе за моћи и моралисањем) и често није била ни кохерентна, јер нису били потпуно јасни ни национални интереси САД, нити њихова повезаност са стратегијом, политиком и оперативном доктрином.²⁶⁶ Процеси економске глобализације, утицаји финансијских институција и усавршених средства комуникација се представљају као резултат довршеног процеса системске класификације међународних односа. Многи аутори су мишљења да су опадање улоге државе и појава огромних светских економских конгломерата утицали на потпуно ново саобраћавање међународних односа. Изазови који су доминирали над националном безбедношћу САД последњих 50 године нестали су или су смањени. Међутим, сходно мишљењу бившег шефа ЦИА Џ. Тенета, САД су се налазиле пред једном врло сложеном ситуацијом која је имала више група критичних изазова: Русија и Кина; Северна Кореја, Ирак и Иран; тероризам и пролиферација оружја за масовно уништење; међународна трговина дрогама и организовани криминал; експлозивне регионалне тачке (Блиски Исток, индијски потконтинент, Босна и Егејско море), грађански и етнички конфликти, присилне миграције, избеглице, масовна умирања од глади и болести.²⁶⁷ Током другог мандата председника САД В. Клинтона и оба мандата Џорџа Буша Јр., централни политички циљ САД на глобалној сцени је био ширење заједнице тржишних демократија, што је био чин из интереса који тој земљи доноси многе користи - од повећања потражње за њиховим робама, до стицања поузданих дипломатско-војних партнера. Тадашњи саветник за националну безбедност Ентони Лејк (САД) је ово образложио тиме да ова стратегија ширења има четири основне компоненте: 1)јачање језгра главних тржишних демократија, 2)консолидација држава од специјалног интереса (Јапан), значај НАФТА, СТО, НАТО, земље бившег СССР, земље Л. Америке, 3)минимизирање претње од стране реакционарних држава, 4)поспешивање хуманитарних циљева уз

---

²⁶⁶ Позен и Рос су класификовали тзв. велике стратегије спољне политике САД у послехладноратном периоду на: неоиолационизам, селективно ангажовање, кооперативна безбедност и примат. V. Barry R. Posen & Andrew L. Ross, "Competing Visions for U.S. Grand Strategy", *International Security*, (Winter 1996–1997), Vol. 21, No. 3, pp. 5-53.

²⁶⁷ V. "Jornal do Brasil", Rio de Janeiro, 25.09.1997.

обуздавање секташких конфликата у подручјима од највеће важности.²⁶⁸ Описујући положај САД у актуелном међународном контексту П. Р. Алмеида сматра да је он уобличен са две основне карактеристике: тзв. аронска моћ и вестфалијанска држава:

"С једне стране, ти вектори су конституисани ширењем активног присуства у најразноврснијим форумима и сценама отвореним за њихову дипломатију, а, с друге стране, једним моћним оруђем афирмисања њихове примарне моћи, тј., војном силом, која остаје непобедива од пре једног века. Дипломата и војник су одувек присутни инструменти за неупоредиву међународну афирмацију САД тог хегемона који не оклева, тог неизбежног одлучиоца у последњој инстанци у питањима међународне безбедности и тог универзалног арбитра, понекад арогантног. С друге стране САД су радикално вестфалијанска држава у смислу да би биле последња држава на свету која би уступила суверенитет било ком међувладинм ентитету – интернационалном или наднационалном (ни Јалта, ни Тордесиљас, само Вестфалија и помало Беч и Версај). САД јесу моћ у Ароновом смислу *par excellence* која здружује и комбинује два суштинска вектора било којег капацитета међународне пројекције, а атрибут вестфалијански се односи на шеме реципрочног признања ексклузивног и искључивог суверенитета националних држава учесница у систему међународних односа."²⁶⁹

Након вишегодишњих преговора о плану нуклеарног разоружања и уклањања узајамног неповерења две суперсиле, од 1987. је почела да се остварује делимична елиминација пројектила средњег домета (тзв. европројектили), а процес смањења нуклеарног оружја се убрзао после распада СССР када су потписани нови споразуми о ракетама средњег домета (СТАРТ 1 и 2) и о интерконтиненталним пројектилима и стипулисано је да се уништи један део стратешког нуклеарног арсенала у складу са договореним поступцима верификације и контроле.²⁷⁰ Нови аранжман, али у

---

²⁶⁸ V. "Folha de S. Paulo", 19.05.1998.

²⁶⁹ In: Paulo Roberto de Almeida, "Teses sobre o novo império e o cenário político-estratégico mundial: Os Estados Unidos e o Brasil nas relações internacionais", *Mundorama*, Abril 2008, UNB, Brasília.

²⁷⁰ Укупно узев, 1990-их САД и Русија су уништили једну четвртину стратешког оружја. V. Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global", in: Saraiva, (org.),

измењеним околностима, потписан је у мају 2002. о знатном смањењу броја нуклеарних бојевих глава након што су САД једнострано отказале споразум о антибалистичким пројектилима из 1972. С друге стране, паралелно са одржавањем сложених преговора о смањењу конвенционалног наоружања (постигнут је споразум НАТО-Варшавски уговор у новембру 1990.), преговарало се и о тзв. градњи мера поверења (confidence-building measures) у оквиру Конференције о европској безбедности и сарадњи (КЕБС инаугурисана на Хелсиншкој конференцији 1975. уз учешће 34 државе), која се трансформисала 1992. у ОЕБС - организацију са 50 чланица. Упркос свим овим мерама, симптоматично је да су продаја оружја у свету и помоћ ЗУР 1998. имала исту вредност – по 56 млрд УСД.²⁷¹

Безбедност је постала централна категорија друштвених и глобалних преокупација, а многи фактори су одражавали тенденцију ка различитости система безбедности и ка њеној регионализацији. Тако, на пр., ЕУ није изградила организацију за колективну безбедност, већ концепт Заједничке спољне и безбедносне политике (ЦФПС) према коме је ЕУ са САД путем НАТО ширила

Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 a nossos dias, op. cit., p. 378.

²⁷¹ Највећи извозници оружја 1998. су били САД 26,5, Француска 10, В. Британија 9, Русија 3, Израел 1,5 итд., а највећи увозници: С. Арабија 10,5, Тајван 6,5 итд. Помоћ чланица ОЕЦД ЗУР је недовољна и процентуално (од БДП) врло мала: САД 0,1%, Јапан 0,3%, док су у врху Холандија, Норвешка и Шведска са преко 0,8%, SIPRI Yearbook 2000, Stockholm

Војни издаци у 2010. су порасли за 1,3 одсто у односу на 2009. и износили су 1,63 билиона УСД, односно 2,7 одсто светског БДП - повећање од 6 одсто у односу на 2008. и 137 одсто у односу на 2002. (0,7 билиона УСД). Највише су порасли у Ј. Америци 5,8 одсто и Африци 5,2 одсто, а опали су у Европи за 2,8 одсто. Војни издаци у 2010. у млрд УСД: Северна Америка 721, Европа 382 (Западна и Централна 316, Источна 66), Источна Азија 211, Блиски Исток 111, Јужна Америка 63, Централна и Јужна Азија 52, Африка 30 (подсахарска 19,5; Северна 10,5), Југоисточна Азија 29, Океанија 26, Централна Америка и Кариби 7. На одбрану је највише потрошило следећих 10 земаља (75 одсто расхода у свету) - износ и проценат светских трошкова: 1)САД 698, 43 одсто; 2)Кина 119, 7,3 одсто; 3) В. Британија 60, 3,7 одсто; 4)Француска 59, 3,6 одсто; 5)Русија 59, 3,6 одсто; 6)Јапан 55, 3,3 одсто; 7)Саудијска Арабија 45, 2,8 одсто; 8)Немачка 45, 2,8 одсто; 9)Индија 42, 2,5 одсто; 10)Италија 37, 2,3 одсто. Извор: SIPRI Yearbook 2011.

Највећи извозници наоружања у периоду 2006-2010 су били: САД (30,3 одсто), Русија (22,9 одсто), Немачка (10,6 одсто), Француска (7,1 одсто), В. Британија (4 одсто), а Бразил (0,3 одсто) је био на 20. месту. У 2008. редослед извозница је био следећи: САД 12,23млрд УСД, Русија 8,35, Француска 4,2, В. Британија 4, Израел 3,5, а Бразил извезао за 0,38 млрд УСД. Највећи увозници наоружања у периоду 2006-2010 су били Индија (9,1 одсто), Кина (6,3 одсто), Р. Кореја (5 одсто), Пакистан (4,6 одсто), Грчка (4 одсто). Индикативно је да су сви региони у свету у тих пет година забележили раст војних издатака, осим Блиског Истока. Укупна вредност продаје првих 100 произвођача наоружања у 2009. је износила 401 млрд УСД, од чега првих десет 228 млрд УСД (7 из САД, 1 из В. Британије, 1 из ЕУ, 1 из Италије). Извор: SIPRI Yearbook 2011.

безбедност, а путем ОЕБС повезивала се са државама створеним дезинтеграцијом Совјетског Савеза. Са своје стране, латиноамеричке земље су:

"афирмисале оно што се може назвати плуралистичком заједницом безбедности. Наиме, овај регион је углавном стајао по страни сукоба Исток-Запад, у њему су степен тензија и потенцијални конфликти били врло ниски, тако да су креиране институције за контролу безбедности, које су допринеле повећању узајамног поверења."²⁷²

Тих година је био евидентан феномен да две државе нису ратовале једна против друге, већ су оружани конфликти избијали унутар држава или је више земаља ратовало против једне. На тај начин су грађански ратови били претња међународном поретку у стварању тако да после Другог светског рата никада није било ангажовано више "плавих шлемова" као 1993. (80.000 у старим и новим сукобима - Сомалија, бивша СФРЈ итд.).²⁷³ С тим у вези, постојала је недоумица поводом примене метода смиривања, јер традиционално међународно право решава, пре свега, спорове међу државама, али недовољно помаже када се сукоби развију унутар држава, те је стога било актуелизовано питање да ли је принцип немешања превазиђен. Растући број резолуција СБ, није био праћен политичком вољом за њиховом реализацијом, јер су мировне операције имале низак показатељ успеха (Камбоџа, Сомалија, Руанда, бивша СФРЈ), што је еродирало престиж ОУН и лансирало сумњу у њен операционални капацитет.

"Заливски рат 1991. је побудио, са своје стране, фантазму старог западног империјализма, овог пута под окриљем УН, што је допринело још тежем одобравању генералне подршке новим мировним операцијама, тако да је ОУН подбацила у својој превентивној мисији."²⁷⁴

---

²⁷² V. Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global", in: Saraiva, (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 378.

²⁷³ У мировним операцијама у 2010. највише су биле ангажовани НАТО (3 операције, 140.400 особа), УН (20 операција, 103.400), Афричка Унија (1 операција, 8.000), ЕУ (12 операција, 4.600) итд. Укупно 52 операције и 263.000 ангажованог људства. Извор: SIPRI Yearbook 2011.

²⁷⁴ V. Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global", in: Saraiva, *Da Construção*, op. cit., p.377.

Пошто је 1990-их било јасно да преовлађују конфликти међу заједницама унутар држава и с обзиром да су само десет одсто земаља у свету (од 193) етнички хомогене државе, многи аналитичари из САД сматрали су да је улога те земље да пружи потпору превенцији и управљању тим и другим врстама конфликта.²⁷⁵ Тај допринос заснивају на чињеници што су САД највећа економска, политичка и војна сила на свету (војни буџет САД у 2002. је износио 331 млрд УСД, тј. 3,3% ДБП, а у 2010. је био 700 млрд УСД, тј. 4,6 одсто БДП). Та активност би примењивала употребу силе уколико буде потребно са хуманитарном мотивисаношћу и сходно сопственим интересима. Међутим, САД у улози главног актера за одржање поретка и безбедности у свету, према неким аналитичарима, имале су мале шансе да постану нова геостратешка парадигма.

"Због унилатералне и интроспективне визије међународног поретка, ниског капацитета дијалога, значаја ксенофобије поглавито у изборним периодима и тешкоћа да толеришу интересе других народа и заједница у међународним односима."²⁷⁶

Такође, установљавање економских санкција према земљама прекршиоцима трговинског ембарга према Куби, Ирану и Либији изазвало је антиамерички консензус земаља ЕУ и ОАД, што је показатељ да *Pax Americana* не одговара, односно није подесан свету због тих метода и једностраних наметања.²⁷⁷

После Другог светског рата САД су се саме одупрле међународној експанзији комунизма што је водило њиховом учешћу у два велика рата - у Кореји и Вијетнаму -

---

²⁷⁵ Према Најовој класификацији конфликти после Хладног рата се могу сврстати у четири категорије: 1)конфликти глобалне равнотеже моћи који супротстављају велике силе у спору за светски примат; 2)конфликти међу великим силама у транзицији, као што су Русија и Кина, што одржава ризике сукоба са САД, као хегемонистичком силом после Хладног рата; 3)конфликти регионалне равнотеже моћи међу државама које потражују регионалну хегемонију, као што су Северна Кореја, Ирак и Иран, које САД сматрају непријатељима зато што њихове активности ремете постојећи поредак; 4)конфликти међу заједницама, националним идентитетима-исламизам, национални идентитети у Русији-или субнационални идентитети као религиозни, етнички или лингвистички супстрат-као у Југославији и Африци. V. Nye, Joseph S. Jr., "Conflicts after the Cold War", *The Washington Quarterly*, 19(1), 1996, pp 5-24.

²⁷⁶ У: V. Amado Luiz Cervo, "O final do século XX: dificuldades para a construção de uma ordem global", in: Saraiva, (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 380.

²⁷⁷ V. Charles Zorgbibe, *Histoire des relations internationales; t. IV, Du schisme Moscou-Pékin à l'après-guerre froide: 1962 à nos jours*, Hachette, Paris, 1995

и многобројним војним и дипломатским интервенцијама у другим областима.²⁷⁸ Иначе, за 235 година независности САД су 125 година биле инволвиране у неки од ратова (укупно 10 који су у многоме обликовали САД, народ и културу), а за то време су достигле никада до сада виђену војну супериорност и најимпозантнију ратну машинерију у историји – поседују 700 војних база у 60 земаља, са снажним капацитетима на копну, ваздуху и мору (имају 10 суперносача авиона, ниједна друга земља их нема).²⁷⁹ С овим у вези је интересантно консултовати дело С. Брукса и В. Волфорта које представља опсежну анализу о принудама које употребљавају САД у настојању да обезбеде своје интересе.²⁸⁰ Еволуција САД је текла у правцу сvaraња светске силе: у 17. веку су биле колонизоване, у 18. веку су стекле независност, у 19. веку су почеле да заузимају место британске империје, у 20. веку су постале суперсила, тако да се он може означити као "амерички век".²⁸¹ Што се тиче 21. века неки стручњаци су почели да скицирају тзв. империјалну доктрину: земља би ширила своју вољу путем убеђивања, остављајући средство силе за тзв. изгубљене случајеве. Прву деценију овог миленијума су обележили неки процеси који су наставили са својим утицајем: проглашење и вођење тзв. рата против тероризма после атентата септембра 2001. првенствено против Ал каиде (терористички напади ове арапске муслиманске организације на циљеве у Њујорку и Вашингтону) у Авганистану од 2001., војна интервенција у Ираку од марта 2003. са циљем наметања демократије након свргавања легално изабраног председника Садама Хусеина који је осуђен на смрт, разарање Њу Орлеанса од стране урагана "Катрина" и људске неспособности, дубока међународна економска и финансијска криза која је избила 2007. која је ставила у сумњу стубове модела производње и финансирања.²⁸² Индикативно је да је

---

²⁷⁸ V. The Times History of the World, Times books, London, 2000., pp. 294-296.

²⁷⁹ V. "O eclipse do poder imperial", "Veja", 1.12.2009.

²⁸⁰ Ови аутори аргументују да САД неће скоро изгубити водећу позицију - уместо тога САД стоје пред могућностима да следећих 20 година преобликују међународни систем и да у стварности међународно окружење не ограничава чврсто безбедносну политику САД. Али, такође истичу да иако је примат САД у свету без преседана, наглашавају ограничену корисност такве надмоћности. V. Stephen G. Brooks & William C. Wohlforth, *World Out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy*, Princeton University Press, 2008.

²⁸¹ V. "Сумрак империјалне моћи", "Veja", No. 2193, 01.12.2010., São Paulo, pp. 187-208.

²⁸² БДП САД је 2010. износио 15 билиона УСД, односно више него три следеће земље по реду заједно (Кина, Јапан, и Немачка), а *per capita* је био 46.000 УСД. Слабост је велики дефицит од 62 одсто БДП

након септембра 2001. нова међународна агенда укључила колективну и индивидуалну безбедност, као максималну референцу за каталогизирање приоритета и интереса САД, али и ЕУ. За САД су национална безбедност и одбрана територије несумњиво примарни приоритет и стратешки интерес који се налази инкорпориран и у унутрашњој и у спољној политици што је, са своје стране имало одређене импликације: 1)ЕУ је критиковала унилатерализам САД које су, са своје стране, манифестовале скептицизам и неповерење у односу на способност ЕУ да их прати у примени нове политике усмерене ка борби против тероризма; 2)догађаји од 11. септембра су послужили САД да обнови виши степен трговинског протекционизма и тиме потенцира трговинске спорове са ЕУ (због одлуке владе САД да се одобре додатне царине од 30% на увоз челика чиме су погођени и Јапан, Русија, Кина и Бразил); 3)преокупирајући аспект инструменталног карактера је стварање тзв. међународне коалиције против тероризма. Након атентата, објава председника Џ. Буша да се САД налазе у трајном рату против међународног тероризма (временски и просторно неомеђеном) уопште представља преседан у међународним односима. Изгледа да је тиме требало да се правдају спољнополитичке акције, односно да имају официјелну *carte blanche* за међународне активности. С тим у вези, САД су инсистирале на стварању и делатности антитерористичке коалиције у светским размерама, тако да су наредни спољнополитички потези САД представљали велику непознаницу и изазов на међународној сцени у актуелном комплексном контексту без релативно чврсто успостављене парадигме понашања. А можда је то и био циљ нове стратегије САД - да то постане парадигма, али у њиховим рукама. На овакав закључак наводи чињеница да је председник Џорџ Буш млађи у септембру 2002. објавио фундаменталну промену спољне политике своје земље одбаивши дотадашњу војну стратегију проистеклу из Хладног рата и усвојена је нова доктрина: највећа сила света ће напасти када јој буде било забрањено и више неће чекати акт агресије да би реаговала. Дакле, у питању је установљење института превентивног

који зависи од спољног финансирања (највише Кине) и тзв. демографска бомба јер је очекивано трајање живота 80 година што захтева здравствене трошкове 600 одсто веће него када је очекивано трајање било 65 година. Ипак, економија САД је још увек динамичнија, модернија и продуктивнија од својих најближих ривала. Извор: УНЦТАД, Светска банка

напада (то је више интерес војних него спољнопотичких актера у САД), што је такође преседан у послератним међународним односима инаугурисан нападом на Ирак.²⁸³ Очигледно је влада САД инструментализовала реалну опасност од тероризма у својој земљи и проширила је концепт на цео свет користећи га, поред осталог, и за изборне активности (Буш је реизабран у новембру 2004.), а сам назив новог концепта је изабран у холивудском и популистичком маниру-тзв. рат против тероризма.

Поимање мултилатерализма САД подразумева пуну лојалност тој земљи, а САД делују потпуно аутономно, тј. унилатерално са или без сагласности СБ ОУН - што је преседан. Као својеврстан пандан, Русија је у новембру 2002. такође увела доктрину превентивног удара предвиђајући војне интервенције изван својих граница у случају умешаности неке стране уемље у терористичке акте на руској територији. Један од главних показатеља примене нове стратегије САД су биле одлуке самита НАТО (Праг, новембар 2002.) да се у чланство прими још седам балтичких, централноевропских и балканских држава (од марта 2004. НАТО има 26 чланица, а од 2009. има 28) и договорено је да се реформулише војна стратегија у циљу употребе те организације против тероризма, побуњеничких држава и земаља које поседују оружје за масовно уништење. Уједно, одлучено је да се креирају тзв. снаге НАТО за одговор од 20.000 војника које би деловале за брзе интервенције по свету, да се инвестира у нову унифицирану војну опрему, "пааметне" бомбе и опрему за електронско ометање. Све ово је учињено у складу са захтевом САД да је првенствени задатак НАТО да се после 11.09.2001. бави проблемима изван својих граница тако да је НАТО постао мултилатерализација САД *sui generis*. Од тада су САД заостриле своју активност у међународним односима: сукобиле су се са европским савезницама напустивши Протокол из Кјота (обавеза смањења загађења) и антинуклеарне споразуме са Русијом, неприступање новооснованом Међународном кривичном суду, по први пут су 2002. изгубиле место у Комисији УН за људска

---

²⁸³ Неки аналитичари не виде да се то "уклапа у било какав историјски контекст, јер је је то ипак био изолован чин који је извршило једно тајно друштво" (британски историчар лорд Роберт Блејк), док Ерик Хобсбаум сматра да "то није био изненадни импулс, већ манифестација доктрине која је почела да се уобличава за време владе Буша оца ради борбе против побуњеника, тероризма и трговине дрогом", а сада је проширена на скоро све могуће случајеве на планетарном нивоу. У: "Политика", 13.09.2002.

права, дошло је до несугласица са више чланица ЕУ (и НАТО) поводом војне интервенције у Ираку 2003. Димензије и ниво расправе који је изазвао трговински спор са ЕУ упућују на смер у коме ће се убудуће кретати главнина међународних контроверзија. Спољнополитички ставови САД одражавају њихове интересе: сматрају да уколико расте јединство ЕУ (проширена ЕУ од маја 2004. има 25 чланица, а од почетка 2009. са пријемом Румуније и Бугарске 27 чланица), утолико расте и безбедност и ЕУ и САД, а САД у томе не виде нову конкуренцију већ сматрају да је то успех за честитање; Русија и Запад више нису непријатељи; у рату против тероризма САД не бране само себе, већ за светску цивилизацију (овде је очигледно у питању самозвана месијанска улога, прим. Д.С.В.).²⁸⁴ Међутим, критички тонови су све чешћи на рачун ангажмана ЕУ, што се види из изјаве секретара за одбрану САД Роберт Гејтса који је довео је у питање опстанак НАТО рекавши да чланови Алијансе не учествују довољно у буџету НАТО и немају политичку вољу, због чега би САД могле да одлуче да прекину своју подршку НАТО бирократији због великих рестрикција које су европске владе увеле у свом учешћу у рату у Авганистану и позвао их да обезбеде више снага за ратна дејства. С друге стране, шеф војног комитета НАТО адмирал Ђампаоло ди Паола сматра да НАТО мора бити нуклеарна сила докле год у свету буде нуклеарног оружја.²⁸⁵ У вези актуелног војног програма САД о изградњи и постављању тзв. антиракетног штита у неким земљама Источне и Централне Европе:

"председник Русије Димитрије Медведев је нагласио да ако Вашингтон не пристане да нови амерички антиракетни штит у Европи буде изграђен у договору с Русијом и уз америчке гаранције да не буде уперен против Русије, Русија ће бити присиљена да одговори војним контрамерама, јер сматра да је нови антиракетни штит САД претња њеној безбедности."²⁸⁶

Интересантна су и поучна дела о сукобу цивилизација, крају историје, успону и падовима великих сила (империја), где је, на пример, Семјуел Хантингтон 1980-их рачунао да су од 1950-их САД имале пет "опадајућих таласа" и сваки је имао своју

²⁸⁴ Из излагања Џ. Буша у немачком Парламенту, "Политика", 24.05.2002.

²⁸⁵ V. "Сибирска нафта није опште добро", интервју са Ђампаолом ди Паолом, "Политика", 16.06.2011.

²⁸⁶ V. Мирослав Лазански, "Авет хладног рата", "Политика", 19.05.2011.

фантазму. Крајем 1950-их то је била ера "Спутњика" - совјетског пионирског вештачког сателита; у 1960-им убиство председника Џона Кенедија, рат у Вијетнаму, психоделизам хипи генерације; у 1970-им оставка председника Р. Никсона, скандал "Вотергејт", нафтни шокови; у 1980-им је стигла претња ере Јапана.²⁸⁷ Историчар Пол Кенеди је мишљења да:

"САД споро и природно губе ненормалну јединствену позицију у међународној заједници, да буду најистакнутији учесник малог клуба великих сила".²⁸⁸

Са своје стране, Едвард Лутвак је изнео тезу да, при садашњем стању ствари, САД могу да почну да личе на неку земљу Трећег света око 2020. и сматра да ће у будућим односима између Европе и САД пресудну улогу имати сопствени економски интереси, а не политичка опредељења.²⁸⁹ Џозеф Нај сматра да су односи моћи у актуелном свету у том облику комплексни, да се улога САД само може објаснити тродимензионалном контуром у којој се преклапају три нивоа.

"1)Горњи ниво је најједноставнији: приказује војну моћ САД у односу на свет - хегемонистичка сила која има капацитет да води три спољна рата истовремено. 2)Средишњи ниво је мање једноставна и приказује економске односе земаља и трговинских блокова. 3)Доњи ниво има високу комплексност и приказује легалне и нелегалне међународне односе између особа и институција учињених изван контроле влада. На трећем нивоу преовлађује променљивост и САД су рањиве као и најсиромашније земље на планети јер ту се налазе, поред осталог, инвеститори који дневно електронски трансферишу суме које одговарају буџетима многих земаља."²⁹⁰

Постојећа архитектура међународних институција је остатак преокупација и моћи односа из средине 20. века – изван актуелног света растућих сила и нових

---

²⁸⁷ V. Samuel Huntington, 'Clash of civilizations?', *Foreign Affairs*, summer 1993, pp.120-140.

²⁸⁸ Он сматра да САД врше тзв. бенигну хегемонију. V. Paul Kennedy, *Ascensão e queda das grandes potências: transformações económicas e conflito militar de 1500 a 2000*, Campus, Rio de Janeiro, 1989.

²⁸⁹ V. *The Endangered American Dream: How To Stop the United States from Being a Third World Country and How To Win the Geo-Economic Struggle for Industrial Supremacy*, New York, 1993.

²⁹⁰ Y: Nye, Joseph S., *"The powers to lead"*, Oxford University Press, 2008.

изазова, од тероризма и нуклеарне пролиферације до финансијске нестабилности и глобалног отопљавања. Влада председника САД Џорџа Буша Јр. није се много ангажовала у међународним институцијама и радије је тежила да их омаловажи ради спречавања деловања него да их оспособи ради реализације интереса САД. Избором Барака Хусеина Обаме за председника, појавио се крај несклоности САД за институционалне промене:

"тако да у данашњем тзв. постамеричком свету САД још увек имају моћ и легитимитет, као и јак подстицај да се ангажују, јер надасве, међународне институције каналишу моћ САД и повећавају њихову безбедност."²⁹¹

Брукс и Волфорт сматрају да је данас постало помодно да се куде УН, Светска банка и друге међународне организације:

"У ствари, реформа тих органа је хитна потреба да би оне одржале корак са брзим кретањем претњи са којима се суочавамо. Неки би аргументовали да су САД затвориле прозор за могућност јачања институционалних промена."²⁹²

У вези спољног ангажовања САД, Џозеф Нај је још 2004. приметио да од три класичне врсте моћи САД имају све мање предности у сфери економије и у "мекој" моћи (soft power-престиж и пропаганда). Зато су принуђени да све више од осталих користе војну моћ, а то не подразумева само директне војне интервенције већ читаву лепезу сложених механизма за контролу, где спадају и пучеви, економске санкције, атентати у страним земљама, подстицање побуна итд.²⁹³ Он је мишљења да САД треба да се више ослањају на тзв. smart power ("паметна" моћ) – комплетан досег свих средстава на располагању, што би, у ствари, допринело способности да се добије оно

---

²⁹¹ V. Stephen G. Brooks & William C. Wohlforth, *World Out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy*, op. cit.

²⁹² In: Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, "Reshaping of the world order", *Foreign Affairs*, March/April 2009.

²⁹³ V. Joseph Nye Jr., "Get Smart-Combining Hard and Soft Power", *Foreign Affairs*, July/August 2009.

што се жели кроз привлачење, уместо принуде и плаћања, а то произлази и из атрактивности културе земље, политичких идеала и политике типа *soft power*.²⁹⁴

Мишљења смо да је проглашавање од стране САД појединих држава, блока држава, региона, идеологија (социјализам, тј. комунизам), процеса (тероризам) итд., од 1945. до данас за "непријатеље" инструментално служило у циљу реализовања империјалне парадигме понашања ове државе у међународном систему (као пример у прилог овоме јесу 55 директних и индиректних интервенција САД у Латинској Америци у периоду 1898-2008). Потреба за државном стратегијом ка глобалној пројекцији, уважавању, придобијању нових партнера и(ли) учвршћивању старих веза, јесте у циљу стицања нове и одржавање старе моћи као независног фактора.

Збигњев Бжежински сматра да је целокупна колективна историја САД протекла у борби за глобалну моћ и доминацију. После распада Совјетског Савеза, САД су изненада постале једина глобална суперсила и биле су уверене да ће то бити главна карактеристика 21. века и касније. Али, тај оптимизам није потрајао - САД су у првој деценији 21. века доживеле две катастрофе чији исход последица је још увек несагледив: атентате 9. септембра 2001. на свом тлу и финансијску (делимично и економску) кризу 2008. То је уздрмало земљу и изненада открило њену системску рањивост и нерегулисану похлепу што је далеко од увреженог мишљења да су "САД одабране од Бога и ангазоване од стране историје да буду модел за свет". Његова глобална визија је обнова САД:

"на два нивоа: на унутрашњем, то је "капитализам са људским лицем", заснован на слободном предузетништву и конкуренцији, али који је морално одговоран, а на међународном нивоу САД треба да се изборе за најбољу позицију у започетом процесу "редистрибуције глобалне моћи" и

---

²⁹⁴ Када се политика САД сматра легитимном у очима других, "мека" моћ земље се повећава, тако да би оптимално било практиковање "паметне" моћи, тј., комбиноване употребе "тврде" и "меке" моћи. Према његовом мишљењу моћ је способност да се делује на понашање других и да би се добило оно што се жели, а за то постоје три основна начина: присила, плаћање и атрактивност. "Тврда" моћ представља употребу присиле и плаћања, "мека" моћ је способност да се задобију жељени исходи путем привлачења, тако да ако држава може да подеси агенду других или да обликује њихове преференце, она може да уштеди много "штапова и шаргарепа". Али, ретко може у потпуности да замени једно или друго и отуда потреба за паметним стратегијама које комбинују средства и "тврде" и "меке" моћи. *Ibidem*.

при томе треба да задржи и ојача своје везе са Европом са којом делимо заједничке вредности за које верујем да су још најбоље које има неки систем: људска права, владавина устава, одговорност пред законом, слобода говора и избора. Али да би те вредности прихватио и остатак света, потребна је не само већа америчко-европска сарадња, него и ревитализујуће проширење Запада под чиме он подразумева интегрисање у Запад промењене Турске и усисавање Русије. На Истоку САД треба да остану пацифичка сила, али овога пута главна нова реалност јесте стасавање Кине у велику силу.²⁹⁵

С друге стране, земље у успону су показале изненађујући капацитет економског раста и технолошких иновација тако да САД више нису тако доминантне у свету што угрожава њихов статус водеће земље, односно нема више само једног хегемона на глобалној сцени. САД слабе два фактора: дуга војна ангажовања у Авганистану и Ираку (допринела су презадужености), а други је чињеница да у једном броју кључних области друштво у САД стагнира.²⁹⁶

Самити Г-8 се редовно одржавају са делимично оствареним резултатима - на пример самит одржан у 2001. у Ђенови је највећим делом био посвећен борби против сиромаштва и одлучено је да се створи фонд за борбу против АИДС-а и маларије и наговештено је смањивање дугова сиромашним земљама- био је више списак намера.

Приметни су напори Европске Уније последње две деценије да се конституише као важан међународни актер у вези чега се истичу три централна питања или феномена који карактеришу овај период: географска експанзија (од иницијалних 12 на 27 чланица од 2007.), тешкоће политичког самодефинисања и неспособност изградње заједничке спољне политике и војног апарата. С тим у вези

---

²⁹⁵ У: "Одлазак хегемона-Како Збигњев Бжежински види позицију САД у прераспоређивању глобалне моћи", "Политика", 12.02.2012.

²⁹⁶ У финансијском систему доминирају шпекуланти (што као начин богаћења није много друштвено продуктивно и не ствара радна места) и постоје огромне разлике између оних на врху и просека свих других, а тај јаз се стално повећава (у 1990, плата на врху је била 17 пута већа од просечне америчке плате, а 2011. је 325 пута већа). Бжежински закључује да се САД суочавају са вишеструком кризом: са кризом глобалне моћи, са крајем супрематије Запада на глобалној сцени, са растом Истока, са сопственим политичким слабљењем и својим унутрашњим проблемима. V. Zbigniew Brzezinski, *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*, Basic books, New York, 2012.

критички се може оценити да је актуелна ЕУ и даље асоцијација суверених држава, односно она није креирала нешто потпуно ново, што се нарочито огледа у њеној евидентној војној и стратешкој ирелевантности. Како одлично запажа Жоао Фабио Бертоња, пројекат ЕУ у суштини има три кључна циља: спречавање нових ратова на европском континенту, гарантовање просперитета својим народима и обнову међународног значаја континента. Док је у достизању прва два циља ЕУ постигла добре резултате:

"трећи је далеко од тога, што фрустрира интеграцију која, иако поседује предности у односу на друге земље и регионе - обједињава неке од најцивилизованијих земаља света, са економијом већом од САД, врло развијеном технологијом и пола милијарде становника - има услове за вршење већег утицаја на глобална збивања, али суочена са моћи САД, ЕУ се показала скоро ирелевантном у неким кључним питањима."²⁹⁷

Последњих десетак година постоји и бојазан да би се са стратешким значајем Кине, Индије, Бразила и других земаља у успону њен утицај још више смањио. Осетан је релативно мали капацитет ЕУ да се афирмише на светској сцени, а један од фактора је њена неспособност да креира заједничку спољну политику (што покушава да исправи формирањем високог представника за спољну политику и безбедност Лисабонским уговором који је ступио на снагу у децембру 2009.) и недостатак адекватног војног инструмента за међународну акцију.²⁹⁸ Ипак, ЕУ има извесно искуство у заједничким мисијама - за стабилизацију у БиХ (ЕУФОР), за борбу против пирата у Индијском океану, а од децембра 2008. успостављена је полицијска и цивилна мисија ЕУЛЕКС на КиМ. Такође, војне јединице појединих држава активно учествују у саставу НАТО на КиМ (КФОР). Учешће већине земаља ЕУ које су и чланице НАТО у агресији на СР Југославију 1999. је био тзв. издувни вентил и "сламка спаса" за недостајућу војну важност и значај интеграције у светским

---

²⁹⁷ V. João Fábio Bertonha, "A União Europeia no início do século XXI: expansão geográfica, indefinição política e irrelevância estratégica", *Meridiano 47*, vol. 11, n. 120, jul.-ago 2010., pp. 25-32.

²⁹⁸ Довољно је подсетити да су светски војни издаци између 1999. и 2009. порасли за 45 одсто, док су у ЕУ повећани за само 14 одсто (2 одсто БДП - 300 млрд УСД), што одсликава низак приоритет војног питања у ЕУ и да та ситуација не тежи модификацији. Извор: SIPRI Yearbook 2011.

размерама. Тиме је извршен међународно видљив покушај да се ЕУ отргне од међународне војно-политичке ирелевантности, али без већег одјека. И поред успеха што је ЕУ (са НАТО) створила напредан и мирољубиви простор, нема великих подстицаја да се продубљује процес ка стварном политичком јединству, нити да се формира војна структура независна од САД. Културна и економска снага Европе, упркос релативном опадању, још увек ће бити видљива и у наредним деценијама, али је извесно да неће моћи да поврати период своје супрематије какву је имала на прелазу 19. у 20. век. Опстаје трајно питање да ли је могуће одржавати квалитет живота, економски раст, стабилност и мир, када недостатају координирана војна сила и политичко јединство, а центри одлучивања су све удаљенији од старог континента.²⁹⁹

Мултилатерални односи су били врло присутни у овом периоду: после конференције о човековој средини у Штокхолму 1972. одржана је читава серија дипломатских сусрета под окриљем ОУН који су згуснули тематику: Конференције о воденим ресурсима 1975., људским насељима 1976., дезертификацији 1977., новим и обновљивим изворима енергије 1981. На миленијумском самиту одржаном у ОУН 2000. утврђени су "Миленијумски циљеви развоја" (МДГ) – постигнут је споразум да се до 2015. испуни бар 50 одсто дугоочекиваних циљева: искорењивање крајњег сиромаштва (мизерије), универзалност основног образовања, једнакост полова, смањење смртности деце, побољшање здравља мајки, борба против заразних болести, одрживост природне средине, развијање глобалног партнерства за развој. Нажалост, из многих неповољних разлога то је и даље остало неостварено.

Други проблеми из претходног периода су настављање конфликта на Блиском истоку са покушајима и назнакама коначног решавања, климатске промене су наставиле да се погоршавају упркос очигледним разлозима да се поштује Протокол из Кјота и присутно је премештање главне глобалне везе са Атлантика на Пацифик.

Што се тиче односа великих сила Кине и Русије који су биле непрекидно у успону, на самиту Г-20 у Сеулу новембра 2010. кинески председник Ху Ђинтао је

---

²⁹⁹ V. www.europa.eu.int

потврдио након сусрета са Дмитријем Медведевом да су те две земље постигле консензус о свеопштем развоју међусобног стратешког партнерства.

Индикативна је еволуција односа земаља ЕУ и Африке нарочито након Берлинског конгреса 1884/1885. (када је дошло до тзв. комадања већег дела Африке међу великим европским силама - које су сада чланице ЕУ). После добијања независности у другој половини 20. века, у већини афричких држава је настао процес nation-building и оптимистички се веровало у модернизацију и тада је постојало уверење у њене потенцијале. Под утицајем реализма настала је 1970-их парадигма зависности под утицајем ЦЕПАЛ (Економска комисија УН за ЈА) и њеног промотера Раула Пребиша, која је посматрала Африку као предмет, мање као актера и придавала јој је одређен значај питању сировина. Након тог периода, настаје промена РЗ у односу на Африку - од политичког домена фокус се окреће ка економији у вези чега су доминирали хегемонистички приступи, док је у теоријама глобализације Африка маргинализована. Однос бивших колонијалних сила према својим бившим колонијама је у суштини стално био патерналистичко-клијентелистички, што је условљавало и односе ЕУ према афричким земаљама и обрнуто. У многим афричким земљама последњих пар деценија су настајале кризе, избијали ратови, стварале су се отуђене елите, повећана је корупција, наступила су разочарања. С тим у вези, Роберт Џексон је увео термин "quasi states", истичући да су афричке државе имале правни суверенитет, али не и емпиријски, тј. интерни легитимитет - моћ да одбране сопствену територију (код њих је у питању било преживљавање саме државе - интерно и спољно посматрано).³⁰⁰

Помоћ дата ЗУР од стране земаља ОЕЦД (2010. је била 129 млрд УСД, односно 0,32 одсто БДП) је била од недовољне користи за решавање проблема њиховог укупног развоја (индикативно је да је помоћ САД у просеку само 0,2% БДП, док је Г-7 издвојила 89 млрд УСД, односно 0,28 одсто БДП.³⁰¹ Иначе, ЕУ је највећи светски донатор (од укупне помоћи 60% је одређено Африци), а помоћ је у 2010. износила 0,46 одсто. Г-7 је 2002. одлучила да од укупног износа кредита 20% буде

³⁰⁰ V. Robert H. Jackson, "Quasi-states, dual regimes, and neoclassical theory: International jurisprudence and the Third World", *International Organization*, September 1987, 41, pp 519-549.

³⁰¹ Извор: OECD, 6 April 2011.

поклон (пре свега афричким земљама), а средства се употребљавају за борбу против АИДС, развој образовања и здравства и за превазилажење последица конфликта и природних катастрофа. Значајан канал сарадње Европска унија Африка представља одржавање самита два ентитета (до сада су одржана три – Каиро 2000., Лисабон 2007., Триполи 2010.) и многобројних механизма кооперације.³⁰² У Плану акције из Лисабона 2007. идентификовано је шест приоритета: одлучено је да се установи солидна архитектура мира и безбедности у Африци (у ту сврху је ЕУ доделила 0,6 млрд евра Афричкој Унији за одржавање мира), промовисање добре владавине и заштита људских права, уједињавање напора ради супротстављања енергетским кризама, климатским променама, нежељеним миграцијама (повећањем запослености у Африци) и сарадња у области науке и информатичког друштва. Заједнички циљ новог будућег стратешког партнерства у више сектора укључује неопходна средства и инструменте за реализацију чиме би се превазишао традиционални патерналистичко-клијентелистички однос. Може се закључити да је ово покушај заузимања од стране ЕУ што повољније позиције на континенту са преко милијарду потенцијалних потрошача у блиској будућности (дупло више од ЕУ) и са значајним природним изворима нафте, гаса, воде и минерала. На ово се надовезује изјава државне секретарке САД Хилари Клинтон која је упозорила на могућност "новог колонијализма" у Африци који спроводе страни инвеститори и владе заинтересоване само за исцрпљивање природних ресурса тог континента, ради властитог богаћења и да афрички лидери морају да осигурају да страни пројекти буду одрживи и на добробит свих њихових грађана, а не само елите.³⁰³

У ЕУ наглашавају да би требало да се појачају способности афричких држава и добро управљање са чиме у вези је Европска комисија нагласила да у разговорима са афричким земљама и организацијама треба створити стратегију реализовања конкретних пројеката ради повећања стабилности, промовисања економског развоја

---

³⁰² На Другом самиту ЕУ-Африка (Лисабон, децембар 2007.) ЕУ се обавезала да настави помагање Африци у области трговине и повећања њене конкурентности у износу од 1,2 млрд евра 2008., да би 2010. достигла 2 млрд евра. Извоз Африке у ЕУ 2008. је износио 158 млрд евра, а увоз из ЕУ је био 119 млрд евра. *Statistics in focus 59/2010, EUROSTAT*

³⁰³ "Клинтонова упозорава на нови колонијализам у Африци", "Блиц", 12.06.2011.

и смањивања сиромаштва. Циљ је јачање веза са Африком, а да би се постигло осигурање циљева миленијумског развоја УН, кључни су мир и безбедност, добро управљање, боље трговинске везе и побољшање образовања. Могло би се лапидарно оценити да су резултати до сада одржана три самита амбивалентни - то су, у ствари, покушаји новог scramble for Africa од стране ЕУ (на суптилан начин за разлику од 1880-их) - овог пута, сходно концепту trading states, покушајем заузимања што повољније позиције на континенту са преко милијарду потенцијалних потрошача у блиској будућности и са значајним природним изворима нафте, гаса, воде и минерала. С тим у вези, уочљиво је снажно и рационално присуство Кине која давањем повољних кредита и пружањем помоћи социјалном сектору: школе, амбуланте, болнице, придобија владе многих земаља не тражећи поштовање људских права и добро управљање (као ЕУ), а заузврат се редовно снабдева нафтом (1/3 увоза) и другим минералима (на пр., до 2010. Кина је дала кредитне линије од 5 млрд УСД Анголи које она редовно отплаћује извозом нафте).

Може се резимирати да Хенри Кисинџер с правом указује да ће међународни поредак 21. века обележавати нешто што на први поглед делује противречно: с једне стране доћи ће до уситњавања, а с друге до обухватније глобализације.³⁰⁴

---

³⁰⁴ "На нивоу међудржавних односа, нови поредак ће више наликовати европском систему држава из 18. и 19. века, него ригидним структурама из времена Хладног рата. Састојаће се од најмање шест великих сила-САД, Европа, Кина, Јапан, Русија и можда Индија - као и од мноштва средњих и мањих земаља. Истовремено, међународни односи су први пут заиста постали глобални." У: Henri Kisindžer, *Diplomatija*, op. cit., 10.c.

3. МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ БРАЗИЛА

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Суштинска карактеристика Бразила је нераздвојна повезаност са дипломатијом још пре него што је откривен (прва португалска експедиција под вођством Педро Алварез Кабрала је стигла у априлу 1500. од када је почела колонизација земље). Он је једина држава у свету чије су границе одређене унапред (Уговором Тордесилас између Португалије и Шпаније из 1494. којим је установљена граница на меридијану 370 миља западно од архипелага Зеленортска острва-источно од њега посед ће припасти Португалији, а западно Шпанији), а да колонизаторска нога није крочила на тло земље (*de facto* није се знало за реално постојање, евентуалну величину и насељеност територије).³⁰⁵ Касније су две иберијске монархије Уговором из Мадрида 1750. модификовале тај меридијан тако да су на основу начела *uti possidetis iuris* Португалији припале и територије западно од првобитно одређеног меридијана. Португалија је, иако много мања од свих такмаца у вези освајања колонијалних територија, наметнула свој ауторитет и културу у земљи која чини половину Јужне Америке.³⁰⁶

Бразилско друштво је производ мешавине народâ - мултирасна природа његове популације је произвела нацију која од давнина није имала дефинисане расне баријере (индиоси, Португалци, црни робови африканци, касније други европски народи и Јапанци).³⁰⁷ Доминантни су португалски језик и култура (као својеврсни амалгам) што је утицало да се Бразил одржи јединствен (за разлику од шпанске Јужне Америке која се фрагментирала на више нација), али у стварности су били присутни генерализована дискриминација, сиромаштво и насиље (Бразил је и данас

---

³⁰⁵ V. Eugênio Vargas Garcia (org.), *Tratado de Tordesilhas*, in: *Diplomacia brasileira e política externa – Documentos históricos 1493-2008*, Contraponto, Rio de Janeiro, 2008., pp. 31-42.

³⁰⁶ V. Thomas Skidmore, *Uma História do Brasil*, Paz e Terra, 2ª Edição, São Paulo, 1998., pp. 15-17.

³⁰⁷ Према попису становништва (из 2010.) 54 одсто становништва се изјаснило да су мешанци и црнци, а 44 одсто бели. Извор: Instituto brasileiro de geografia e estatística (ИБГЕ), 2011.

једна од држава са израженим неједнакостима).³⁰⁸ За Бразил је такође карактеристично да је прво креирана држава, а тек касније нација, али и поред тога постигнута је културна и политичка кохезија што је маркантно остварење у изградњи нација у модерном свету. Бразилско друштво је интегрисано на хијерархијском принципу, тако да је Бразил егземплар свих проблема капитализма света у развоју.³⁰⁹ Историјски посматрано у Бразилу је креирао контрадикторно друштво што је као последицу имало одговарајуће социјално-економску структурираност и односе и специфичну ангажованост (праксу и динамику) у међународним односима.³¹⁰ Што се тиче националног идентитета који се развио, Бразилци се сматрају врло различитим од свих других друштава у Новом свету и тврде да су произвели сопствену цивилизацију. Најважнија специфичност Бразила на континенту је била та што је био једина робовласничка империја међу републикама у Западној хемисфери што је утицало на формирање социјалне структуре, економску основу, дуготрајни опстанак ropства, специфичну културу, као и на односе са хиспанским суседима. За скоро два века Бразил је променио политички систем и режим више пута: био Империја (уставна монархија) и Република, имао председнички и парламентарни систем (1961-1963.); цивилне и војне режиме (1964-1985); на политику влада су утицале многобројне партије, клике, котерије, групе за притисак, факције.

На основу резултата истраживања Ангуса Медисона може се констатовати како се Бразил укључивао у процес реорганизације светског економског поретка у

---

³⁰⁸ Постојало је велико биолошко и културно мешање што је узроковало својеврсни урођенички сентимент популације. На врху хијерархије су били белци португалског порекла – велики земљопоседници. Затим следе ситни земљопоседници Португалци, испод су били белци слободни људи које је Португалија прогнала због различитих кривица и злочина (они су постајали бунтовници). На дну су били робови. Једна португалска народна пословица крајем 17. века дефинише Бразил као "пакао за црнце, чистиште за белце и рај за мулате". V. Thomas Skidmore, *Uma Historia do Brasil*, op. cit., p. 39.

³⁰⁹ Заслужује пажњу мишљење Роберта Абденура који третира сентимент или синдром искључења, присутан у бразилској култури и његов утицај на спољну политику Бразила. То је тенденција негативистичког аутопортрета која има корене у формирању културе и том дијагнозом Абденур тежи да укаже на неке дисторзије које су постале уобичајене у вези позиције Бразила у свету. V. Roberto Abdenur, "A Política Externa Brasileira e o Sentimento de Exclusão", In: FONSECA JR, Gelson; CASTRO, Sérgio Henrique Nabuco de (orgs.). *Temas de política externa brasileira*, Paz e Terra, t. II, v.1., pp. 31-46, São Paulo, 1994.

³¹⁰ Малобројна елита се показала способном да укроти многобројне народне протесте (акцијама помирења и кооптацијом), због важности континуитета хијерархијске социјалне структуре и постојеће дистрибуције моћи. V. Thomas Skidmore, *Uma Historia do Brasil*, op. cit., p. 39.

циљу максимизирања својих могућности за економски и социјални развој што је нарочито актуелно и главни је изазов бразилске економске спољне политике.³¹¹ Бразил је у 20. веку био једна од земаља која је имала највиши економски раст, али ипак иза неких азијских земаља што се тиче прихода *per capita* због свог великог демографског раста.³¹² За Бразил је карактеристично да су скоро све владе и режими били привржени пракси, неки више вербално, да су **аутономија и развој** главне црте и особине којима теже (национални интерес) и чему је спољнополитичка ангажованост требало да допринесе да се реализују.³¹³ С овим у вези, сматрамо да свака земља треба да критички приступи теоријским конструкцијама како би оне биле епистемолошки адекватне и социјално корисне и да их интерпретира сходно својим реалитетима уколико потичу из страних извора јер оне могу бити епистемолошки неадекватне за објашњење међународних односа друге земље.³¹⁴

---

³¹¹ V. Paulo Roberto de Almeida, *Relações internacionais e política externa do Brasil: dos descobrimentos à globalização*, op. cit., pp. 250-258.

³¹² Према економетријским прорачунима (заснованим на историčnosti и упоредивости што су неопходне компоненте академске анализе међународних односа) Ангус Медисон је утврдио да је Бразил у светском економском контексту од 1870. до 1987. био земља која је највише номинално расла међу онима које су биле централне или периферијске у светском економском систему. У том периоду бразилски БДП је увећан 157 пута, у Јапану 84 пута, у САД 53 пута. Бразилски БДП је 1957. био 44 пута мањи од САД, а 1986. је био мањи 16 пута. Међутим, упркос високом номиналном постигнућу економија која је највише напредовала *per capita* је била јапанска 2,7% годишње. Током целог разматраног периода Латинска Америка је константно успевала да одржи позитиван утицај у односу на друге регионе у свету, уз извесно смањење последње две деценије. Л. Америка је повећала своју популацију у односу на светску са 1,9% у 1820. на 6,4% у 1950. и 8,5% у 1992., док је БДП повећан са 2,2% у 1820., на 8,2% у 1950. и на 8% у 1992. Индикативни су подаци Ангуса Медисона о расту БДП Бразила што га ситуира у упоредном прегледу у светском економском контексту (1820-1992). Бразил је од 1820-1870 имао просечан годишњи раст БДП од 0,2 одсто, В. Британија 1,2 одсто, САД 1,3 одсто, свет 0,6 одсто; од 1870-1900 раст је био екстремно скроман-у Бразилу је годишња стопа била 0,3% (Аргентина 2,5%, Мексико 1,7%, Бразил 2,3%), а целог континента 1,5%, док је у Западној Европи био 1,3%, у САД 1,8%, у Јапану 1,4%, свет 1,3 одсто; између 1900-1913 Бразил је имао раст од 2,3 одсто; између 1913. и 1950. Бразил је имао просечан раст БДП од 1,9 одсто, Аргентина 0,7 одсто, В. Британија 0,8 одсто, САД 1,6 одсто, свет 0,9 одсто; између 1950. и 1973. Бразил је имао раст БДП од 3,8 одсто, Аргентина 2,1 одсто, В. Британија 2,5 одсто, САД 2,4 одсто, свет 2,9 одсто; између 1973. и 1992. Бразил је имао раст БДП од 0,9 одсто, Аргентина-0,2 одсто, В. Британија 1,4 одсто, САД 1,4 одсто, свет 1,2 одсто. V. Paulo Roberto de Almeida, *O estudo das relações internacionais do Brasil*, UNIMARCO, São Paulo, 1999, pp. 17-32.

³¹³ Спољна политика Бразила је од стицања независности на даље била један од инструмената којим држава утиче на судбину свог народа, одржавајући мир или ратује, управља конфликтима или сарађује, постижући резултате раста и развоја или заостајања и зависности. V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 11-14.

³¹⁴ Нека референтна дела бразилских стручњака: Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *História da política exterior do Brasil*, EdUnB, Brasília, 2008.; Amado Luiz Cervo (org.), *O desafio internacional: a política exterior do Brasil de 1930 a nossos dias*, EdUnB, Brasília, 1994.; Amado Luiz Cervo, *Relações*

КОНЦЕПТ ПАРАДИГМЕ

У раду се користи појам парадигме који омогућава употребу више категорија инструмената и нове интерпретативне могућности у изучавању историје међународних односа и као концепт међународног укључења употребљен је као аналитичко средство у смислу разумевања генералних линија раскида, континуитета и трансформација спољне политике сукцесивних влада.³¹⁵ Стога активност ка идентификацији парадигме на којој се базира спољна политика једне земље претпоставља утврђивање водеће идеје и линије артикулисаних различитим факторима који међудејствују и компонују међународно укључење једне земље.³¹⁶ У том циљу употребљава се концепт парадигме која има методолошку функцију да организује материју и да дâ разумљивост предмету проучавања.³¹⁷ Овај концепт је првенствено окренут спољним фенменима, чиме је учињен покушај да се боље схвати реалистичка парадигма међународних односа.³¹⁸

Амадо Серво дефинише парадигму као свеобухватно објашњење реалности која организује материју која је предмет опажања и даје јој разумљивост путем концепата и на тај начин се парадигматична анализа усклађује као метод конфигурације анализе бразилске спољне политике. Серво сматра да је:

"СССР био у искушењу да се креће у функцији транснационалне револуције или конкретног националног интереса. САД су откриле свој *manifest destiny*, а Француска Де Гола свој свој *grand dessein*. После Другог светског рата Јапан

---

internacionais da América Latina: velhos e novos paradigmas, IBRI, Brasília, 2001.; Amado Luiz Cervo & Mario Rapoport (orgs), *História do Cone Sul*, Revan, Rio de Janeiro, 1998.; Celso Lafer, *A identidade internacional do Brasil: passado, presente e futuro*, Perspectiva, São Paulo, 2004.

³¹⁵ "Појам парадигме у односу на најопштије контуре спољне политике једне земље тежи да одреди начин на који она схвата динамику међународног система". V. Ricardo Sennes, *As mudanças da política externa brasileira nos anos 80: uma potência média recém industrializada*, Ed. da UFRGS, Porto Alegre, 2003., p. 36.

³¹⁶ У том смислу појам парадигме захтева структурално условљавање и опције које имају тенденцију да трпе промене у дужим периодима него што су владе у демократским периодима и председничким режимима. Ibidem, p. 37.

³¹⁷ V. André Luiz Reis da Silva, "As transformações matriciais da Política Externa Brasileira recente (2000-2010)", *Meridiano 47*, vol. 11, n. 120, jul.-ago 2010., pp. 18-24.

³¹⁸ V. Camila Maria Risso Sales, *Relações internacionais e política externa do Brasil nos governos FHC e Lula*, Mestrado em Ciência Política, Universidade Estadual de Campinas–Unicamp, 2007.

се ситуирао под нуклеарни кишобран САД и конституисао је своју силу на основу регионалне економске кооперације и интернационали зације својих компанија. Током друге половине 20. века запажају се глобалне парадигме Хладног рата и мирољубиве коегзистенције. Кина је транзитирала од специјалних веза са СССР ка сукобљавању, теорији три света, теорији два света и на крају, ка реализацији конкретних интереса свог развоја. Аргентина Хуана Перона је ишла ка Трећој позицији.³¹⁹

Продукција парадигматичног концепта претпоставља и узима у обзир периоде релативно дугачког трајања у коме се перципирају и конструишу национални интереси од стране политичких лидера, доносе и реализују спољнополитичке одлуке и он је својеврсна оцена успешности одређеног организованог друштва на међународној сцени.

Парадигматична анализа историје међународних односа Бразила коју највише заговара и развија Амадо Серво и која има доста присталица у оквиру тзв. бразилијанске школе историје међународних односа у настајању, ипак има неке недостатке да би се сматрала конзистентном и строго научно прихватљивом периодизацијом (на пример, либерално-конзервативној парадигми недостаје истицање међународног приступа као инхерентно, јер је више унутрашње-политички оријентисана).³²⁰ Његова, донекле синтетизована парадигматична систематизација пружа добру основу за промишљање и истраживање међународних односа Бразила имајући у виду да се, пре свега, оријентише унутрашњим разлозима и расуђивањем, као и реалном интеракцијом унутрашњих и спољних агенаса и варијабли што је, у ствари, објективна претпоставка истраживања спољне активности земље.

Сматрамо да је за интерпретацију бразилских међународних односа од круцијалне важности да се они проучавају са укрштених равни, при чему Бразил

---

³¹⁹ V. Amado Luiz Cervo, "Política externa e relações internacionais do Brasil: enfoque paradigmático", *RBPI*, v.46 n.2 jul./dez. 2003., Brasília

³²⁰ Примењујући ову анализу бразилска историја би се могла поделити (ради лакшег разумевања, бољег објашњења и из дидактичких разлога) на четири обрасца понашања земље у њеном међународном укључењу и Серво наводи следеће парадигме понашања: либерално-конзервативна парадигма, парадигма окренутости развоју, парадигма тзв. нормалне државе и логистичка парадигма. V. Amado Luiz Cervo, "Política externa e relações internacionais do Brasil: enfoque paradigmático", op. cit.

осцилира ка некој или неким варијаблама у зависности од периода и фазе, и где се клатно налази између ауторитаризма и демократије, између сврставања и аутономије. Наиме, бразилска држава је била првенствено споља принуђена да прихвати и усвоји одређени образац, односно парадигму понашања - англистичка из финансијских и традиционалних историјских разлога, американистичка јер су САД биле хемисферска суперсила у наглom успону која је *ipso facto* тражиле постојано, тј. консолидовано и дуготрајно тржиште за своје извозне производе и извоз капитала, тј. инвестиције, а САД су биле традиционално главно бразилско извозно тржиште деценијама. Американистичка парадигма је била компатибилна у највећем делу трајања са парадигмом окренутости развоју (синхроност деловања). Неолиберална парадигма је скоро резолутно морала да буде прихваћена од стране Бразила јер су је САД и ЕУ наметале као образац за постизање конкуритивности на отвореном светском тржишту и самим тим смањивању јаза у развијености и достизању вишег животног стандарда популације у перспективи и прихваћена је и спровођена да земља не би заостала у тој важећој тенденцији међународног укључења. С друге стране, парадигма реалне аутономности логистичке државе (универзалистичка) почетком 21. века је, у ствари, одраз достизања аутономије земље и њеног међународног укључења на вишем нивоу него раније сходно дуго очекиваном и жељеном правцу.

3.1. КОЛОНИЈАЛНИ ПЕРИОД: ТЕРИТОРИЈАЛНА КОНФИГУРАЦИЈА ПОРТУГАЛСКЕ АМЕРИКЕ (1500-1808)

После петовековне окупације Иберијског полуострва од стране Муслимана (од 8. века), Португалија се ослободила у 13. веку (200 година пре Шпаније). Да би се одупрла сукцесивним покушајима шпанске краљевине Кастела да манипулише наслеђивањем португалског трона, она је 1386. основала савез са Енглеском браком краља Жоао Првог са унуком Едварда Другог чиме је консолидована португалска династија кућа Авис (1385-1578) што је олакшало поморска истраживања земље и

утицај на светску трговину у чему је постала светски лидер.³²¹ Генерално узевши, међународни односи у колонијалној ери Бразила обухватају анализу функционисања самог португалског колонијалног система и третирање главних питања која се односе на економске односе метрополе и њене колоније у владајућем меркантилистичком систему.³²² Овај период је окончан кризом колонијалног система, под утицајем геополитичког сценарија у Европи (Наполеонове инвазије), покрета за независност уз идеолошки допринос илуминистичког порекла. Нема много држава на чије су судбине, као на Бразил, деловали страни фактори, елементи који су дали облик земљи и кретали се првенствено око теме експанзионизма. Наиме, формирање земље у колонијалном периоду је увек било вођено логиком експанзије и, следствено томе, територијалном консолидацијом, тако да су се ова два процеса историјски догађали у дијалектичком јединству.³²³

3.2. БРАЗИЛ - "ПРОДУЖЕНА" И УВЕЋАНА ПОРТУГАЛСКА ДРЖАВА (1808-1822)

Бразил дуго није био интегрални део међународног система, већ португалске метрополе, са лимитираном функцијом само као извозник примарних производа у Португалију. Тек са доласком краља и дворске камариле Бразил се појавио на међународној сцени као активан члан и тако почиње историја бразилске спољне политике, на чију агенду су утицале значајне трансформације у свету. Као последица Наполеонове инвазије португалски двор регента Жоаоа (укупно око 15.000 људи) је са великом флотом и уз пратњу британских ратних бродова напустио земљу и у јануару 1808. приспео у Бразил са амбициозним пројектом да конструише једну

---

³²¹ V. Thomas Skidmore, *Uma Historia do Brasil*, Paz e Terra, op. cit., p. 22. Ова алијанса, која се одржала као база португалске спољне политике следећих пет векова, обезбедила је утицај Енглеске, посебно економски, на Бразил.

³²² V. Paulo Roberto de Almeida, *O estudo das relações internacionais do Brasil*, op. cit., p. 50.

³²³ V. Luiz Felipe Seixas de Correa, "Diplomacia e Historia - política exterior e a identidade nacional brasileira", *Política Externa*, 9, Nº 1, Junho-Julho-Agosto, São Paulo, 2000.

америчку империју.³²⁴ Основна црта међународних односа те етапе Бразила била је све чвршћа повезаност са В. Британијом, која је искористила повољну прилику и већ 1808. португалска монархија је потписала Декрет о отварању лука пријатељским нацијама, а 1810. Уговор о савезу и пријатељству и Уговор о трговини и навигацији којим је Британија постигла концесије без икаквих погодби (ово је био прототип неједнаких уговора којима су капиталистичке силе почеле да доминирају подвргавајући заостала подручја планете интересима своје економске експанзије), а ни независност 1822. није променила оквир.³²⁵ Тај уговор је увео франшизе у лукама обе земље (фиктивно реципрочне), установио је приватно правосуђе за Енглеze који живе у Бразилу у коме су могли слободно да се настане, врше пословне делатности и религиозне обреде. Њиме је на сву робу која се увози из В. Британије или њеним бродовима плаћана снижена царинска стопа од 15 одсто *ad valorem*, на португалску робу која се увози у В. Британију царина је износила 16 одсто (изједначена је новим уговором 1818.), а на робу других земаља увезену у Португалију (и Бразил) плаћан је порез од 24 одсто, била је забрањена потрошња бразилских производа (шећер, кафа) на британском тржишту јер би конкурисали њиховим колонијалним производима. Овим је утемељен начин и систем одржавања неравноправних међународних односа за дуги период, што је била одлика система ексклузивитета у меркантилистичкој фази европске експанзије у Латинској Америци из кога је настао међународни економски либерализам у капиталистичкој фази индустријске револуције. На овај начин засновани су механизми зависности и заостајања путем блокирања развоја националне пловидбе и индустрије земље. Након окончања важности тог уговора, нови уговор склопљен 1827. (касније обновљен) је у основи исти као претходни са елегантнијим текстом да би се софистицираније реализовали интереси британског капитализма. Систем више десетина уговора, у стилу уговора из 1810. између Британије и Бразила, био је уведен, односно наметнут у земљама Л. Америке које су

---

³²⁴ Наиме, британски премијер Џорџ Канинг је тражио начин да смањи штету од Наполеонове Континенталне блокаде из 1806. и тајном конвенцијом са Португалијом под британским условима португалски престо је премештен у Бразил.

³²⁵ V. Tratado de Aliança e Amizade entre Portugal e Grã-Bretanha e Tratado de Comercio e Navegação entre Portugal e Grã-Bretanha, in: Eugênio Vargas Garcia, *Diplomacia Brasileira e Política Externa*, op. cit., pp. 81-84.

примораване на отварање за увоз текстила и других британских индустријских производа, што јој је компензирано губитак европског тржишта. Те концесије британском либерализму су чињене без погађања (у замену ни за шта) с обзиром да су им признања независности служила као претекст за њихово потписивање. Штете од те праксе су биле унилатералне, а суштински садржај модела међународних односа дефинисаних од стране Британије је била тзв. **политика отворених врата**, тако да периферија није имала избора када их је потписивала: отварала је своје тржиште европским индустријским производима, а сама је била окренута примарној производњи.

3.3. АНГЛИСТИЧКА ФИНАНСИЈСКО-ЕКОНОМСКА ПАРАДИГМА – ИМПЕРИЈА ПОД БРИТАНСКОМ ФИНАНСИЈСКОМ "ОКУПАЦИЈОМ" (1822-1889)

Англистичка парадигма наметнута историјски - тадашњим околностима - и нарочито финансијски, допринела је да Бразил, поред осталог, води ратове, уз наглашену енглеску политичку ингеренцију у доношење одлука двора у Риу. Током целе ове етапе Империја је била "у мрежи" британског империјализма који је био главни трговински партнер Бразила - снабдевач индустријским производима по ниским ценама (због ниских увозних царина), што је веома негативно утицало на подстицање првобитног индустријског развоја земље, чиме су још од епохе стицања независности жртвовани интереси бразилске земљопоседничке и робовласничке економије.³²⁶ Овај период се може, *grosso modo*, поделити на два потпериода: а) стицање независности и консолидација државе (1808/1822-1850) и б) успон и опадање Империје (1850-1889).³²⁷

---

³²⁶ V. Adriana López & Carlos Guilherme Mota, *História do Brasil: uma interpretação*, Senac, São Paulo, 2008., pp. 458-465.

³²⁷ Амадо Серво сматра да је током периода 1810-1930 примењиван либерално-конзервативни модел и да је ова парадигма заснована када је потписан први трговински уговор између португалског двора и В. Британије. V. Amado Luiz Cervo, "Política externa e relações internacionais do Brasil: enfoque paradigmático", op.cit., pp. 67-71.

Студије Адама Вотсона и Хедлија Була о европском међународном друштву у 19. веку и међународном систему који из њега проистиче чине адекватну полазну тачку за разумевање ове вековне парадигме примењиване од стране латиноамеричких држава од стицања независности.³²⁸ Током 19. века билатерални уговори су били инструмент правног, политичког и економског поретка универзалног међународног система који је наметнуло европско међународно друштво чему је допринело његова економска супериорност (Бразил их је потписао 20 са капиталистичким силама између 1810. и 1828.).³²⁹

Идеологија коју су заговарали бразилски лидери у 19. веку био је либерализам европске провенијенције који се читовао у конструкцији политичких институција монархијске државе (с изузетком учињеним према режиму ропства) и касније републиканске. Прогласивши независност у септембру 1822. бразилска држава се представила међународној заједници и тражила улогу новог члана и актера као директан наставак португалске државе, а не као аутохтона бразилска државна творевина. Насупрот противљењу суседних република, В. Британија је са симпатијама гледала на нову империју видећи у њој противтег републиканизму за који су се залагале и САД.³³⁰ Новоформирана монархија је придавала велики значај задобијању међународног признања, а САД су прва држава која је признала независност Бразила у јуну 1824. сматрајући је применом Монроове доктрине из претходне године у пракси. Под притиском Енглеза и Португалија је признала Бразил

---

³²⁸ Први пут у историји један међународни систем се проширио на целу планету, заснован на европским вредностима, принципима и, првенствено, економским интересима. Тако се периферији капитализма наметнуо начин како трговати, организовати производњу и чак како креирати политичке и социјалне институције (ово подсећа на неолибералне узусе које је наметао центар капитализма од краја 1980-их). V. Adam Watson, *The evolution of international society: a comparative historical analysis*, op.cit.; Hedley Bull & Adam Watson (orgs), *The Expansion of International Society*, Clarendon Press, Oxford, 1985.

³²⁹ V. Amado Luiz Cervo, *O parlamento brasileiro e as relações exteriores (1826-1889)*, Ed. Univ. de Brasília, Brasília, 1981.

³³⁰ Дом Педро Први је проглашен царем у октобру 1822. у време када је Источна обала за коју су се спорили Бразил и Шпанија инкорпорирана Бразилу 1821. као Цисплатинска провинција. Локални сепаратистички лидери су 1825. прокламовали независност региона, Бразил је објавио рат Аргентини у октобру 1825. која је такође потраживала ту провинцију. Интервенисала је британска дипломатија и обе стране су одустале од те провинције и Уговором о миру креирана је независна република Уругвај у августу 1828. Британци су финансирали овај бразилски рат (Ротшилд).

у августу 1825. за шта је добила обештећење од 2 милиона енглеских фунти.³³¹ Због унутрашњеполитичких притисака и без подршке Дом Педро Први је абдицирао у априлу 1831. у корист свог малолетног сина Педра, тако да је период регенства трајао 1831-1840. када је Дом Педро Други проглашен пунолетним у јулу 1840. и владао до новембра 1889.³³² Придржавајући се династичког принципа као извора легитимитета током Империје Бразил се веома разликовао од својих суседа републиканског уређења који су за Империју представљали непомирљиво "друго" и били "анархични" суседи, чиме се може објаснити укоренење неповерење бразилске елите према ретким интерамеричким скуповима.³³³ И поред тога извршена су разграничења са суседима 1850-их примењујући принцип *uti possidetis juris* који је временом постао део латиноамеричке доктрине међународног права и саставни део уговора. Током Другог царства није вршено адекватно укључивање у међународни систем индустријског капитализма (држава није у довољној мери подржавала модернизацију и индустријализацију), јер је Европа у то време увозила бразилске извозне пољопривредне производе у већим количинама.³³⁴ Формалноукидање трговине робовима 1850. је означило крај турбулентног периода спољних односа Бразила,

---

³³¹ Током посредовања Енглеска је приходовала-Бразил се задужио у тој земљи да би платио обештећење Португалији, а како је португалски дуг Енглеској био много већи од износа обештећења, тај новац није ни изашао из Енглеске која је уз то добијала рате отплате и камате од Бразила. За своју улогу посредника Енглеска је успела да обнови са Бразилом трговинске споразуме из 1810. и обавезала је Бразил међународном конвенцијом да оконча трговину робљем. V.: Amado Luiz Cervo, "A política externa à época da independência", in Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 17-19.

³³² За време Регентства држава се суочавала са низом изазова јер је избило више побуна: војне, националистичке, рестаураторске, кабаџем, Сабинада, Балаиада, сецесионистички Рат фароупиљос (1835-1845) у коме је учествовао и Ђузепе Гарибалди. Такође је и за време Другог царства било више побуна: либерална револуција, побуна Праиера, више народних устанака.

³³³ Током Империје Бразил је конструисао свој аутопортрет почев од перцепције претпостављене супериорности у смислу цивилизације коју је његов политички систем представљао приближавајући се европским монархијама. Још увек заостала, робовласничка и удаљена, та тзв. тропска монархија се осећала изнад својих суседа које је сматрала анархичним и дивљим. V. Luís Cláudio G. Santos Villafañe, "A América do Sul no discurso diplomático brasileiro: shifting identities", RBPI, v. 48 n. 2, jul./dez. 2005, Brasília, pp. 185-204.

³³⁴ Тек се 1844. десило оно што Серво назива "прва истинска независност Бразила" – схваћено је да је потребно да диверсификује своје структуре, да не може остати робовласничка нити само аграрна. V. Amado Luiz Cervo, "Com cabeça no mundo", *Correio Braziliense*, 24.05.1998.

нарочито са В. Британијом која је деценијама инсистирала да се она укине.³³⁵ С друге стране, између 1850-1875. Бразил је одржавао регионалну хегемонију над басеном Плате војном силом, дипломатијом и зајмовима чиме је осигурао границе, слободну пловидбу рекама, експлоатацију уругвајских пашњака и обуздавао аргентински експанзионизам.³³⁶ Тиме је, у ствари, надомештена тежња за конструисањем економске и политичке силе на континенту.

"Платинска авантура је без сумње била подређена конкретним интересима, али је апсорбовала енергију и ресурсе који су могли бити много боље примењени у циљу превазилажења структуралне зависности. Бразил је ратовао са својим суседима водећи два рата са Уругвајем 1849-1851. и 1864. и са Аргентином 1852. Бразил и Британија су гарантовали право пловидбе рекама Уругвај и Парана које су најбољи пут за продирање у унутрашњост континента. Рат Тројне Алијансе (Бразил, Аргентина и Уругвај) против Парагваја 1865-1870 (уништена је парагвајска друштвено-економске организација, а популација је сведена на 25 одсто-извршен је геноцид) је за Бразил у суштини представљао грешку стратешке калкулације јер је Парагвај до тада био његов традиционални поуздани партнер. На финансијском плану, финални салдо је било удвостручење дуга на 10 милиона фунти према банци Ротшилд у Лондону."³³⁷

Мада је током Другог царства Бразил био економски и финансијски зависан у односу на В. Британију, две земље су имале више дипломатских конфликта и испољавале су различите погледе и интересе по питању ропства, бразилска спољна политика је била практично аутоматски сврстана са британском.³³⁸ У ствари, Бразил

---

³³⁵ V. Miriam Dohnikoff & Flavio Campos, *Manual do Candidato: História do Brasil*, 2. ed., FUNAG, Brasília, 2001, pp. 76-80. Дефинитивно укидање ропства се десило тек у мају 1888 проглашењем Златног закона.

³³⁶ V. Amado Luiz Cervo, "Hegemonia coletiva e equilíbrio: a construção do mundo liberal", in: José Flavio Sombra Saraiva (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas - Da Construção do Mundo liberal a Globalização - de 1815 a nossos dias*, op. cit., p. 99.

³³⁷ In: Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *História da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 146-148.

³³⁸ Бразил је прекинуо дипломатске односе са В. Британијом (1863-1865) поводом тзв. питања Кристи, а поново су успостављени након арбитраже белгијског краља Леополда Првог која је дала за право Бразилу. Након његовог мишљења Бразил је исплатио одштету за робу украдену са британског брода

је само следио британску империју као оличење моћи дуготрајног успона једине светске силе.³³⁹ САД и њихови бизнисмени нису успели да потисну британску хегемонију што је био један од разлога да САД у последњој четвртини 19. века формулишу панамеричку спољну политику у циљу повећања области утицаја и промовисања трговинске размене са латиноамеричким земљама и, с тим у вези, постепеног потискивања британске хегемоније (у стилу *pax britanica*).³⁴⁰ У том контексту се влада САД позивала на панамерички идеал и сазвала све нације хемисфере на међународну конференцију у Вашингтону 1889. (учествовао и Бразил), са поглавито економским циљем – чак је постојао предлог о оснивању царинске уније по угледу на Немачку царинску унију-*Zollverein*-коалиција немачких држава формирана да управља царинама и економским политикама унутар њихових територија. Мада са скромним резултатима ова конференција је ипак оформила Унију америчких република (ембрион ОАД) и од тада је почео успон начела интеграционизма на америчким међународним конференцијама. Након неуспелих преговора о "офанзивној и дефанзивној алијанси" са САД, Бразил се задовољио трговинским споразумом потписаним у јануару 1891. Дефинишући некохерентну синусиоду са напрецима и назадовањима спољне политике Империје, Лидија Бесушет сматра да је:

"наша спољна политика, далеко од тога да је рефлекс структуриране реалности, у већини случајева била политика антиципације. Одговарала је групама, мањинама, регионалним аспирацијама, понекад националним интересима, али без поларизаторске снаге за решењем. Често су поступци Бразила одсликавали ту некохерентност, његово бунтовништво у неким

1861. који је претрпео бродолом, али је добио позитивно решење у виду извињења британске стране у случају хапшења два британска морнара (1862.).

³³⁹ "У 19. веку британска флота не само гарантовала одсуство већих ратова, већ је надгледала светска мора чиме је пружала безбедност другим земљама. Лондонско монетарно тржиште је установило јединствен стандард виртуелно за цели свет. Британска трговина је осигуравала, мада у несавршеној и ограниченој форми, широко прихватање принципа слободне трговине." V. E. H. Carr, *Vinte anos de crise -1919-1939*, Editora UNB, Brasilia, 2001., pp 296-7.

³⁴⁰ V. Cervo, Amado Luiz, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, Editora Saraiva, Sao Paulo, 2008., p.42.

актима према моћним државама, а то се само може објаснити недостатком зрелости наших економских интереса".³⁴¹

Пред крај англистичке парадигме догодила се дуго припремана промена система власти-1889. је свргнута монархија и проглашена Република што је имало веома важне последице на међународни положај земље.³⁴²

3.4. АМЕРИКАНИСТИЧКА ПАРАДИГМА И ПАРАДИГМА ОКРЕНУТОСТИ РАЗВОЈУ - СИНХРОНОСТ ДЕЛОВАЊА – ФОРМИРАЊЕ, КОНСОЛИДАЦИЈА И РЕЗУЛТАТИ (1889-1961)

Односе Република Бразил-САД карактерише променљивост - од панамериканизма до актуелног постамериканизма. Амбивалентан однос Бразила према САД је почео одмах након проглашења Републике када се кретао у дијапазону од веома позитивног става према суперсили у успону, до оштрих критика.³⁴³ Руи Барбоза (државник и правник, заступник аболиционизма и федерализма, "орао из Хага" - због свог залагања на Другој међународној мировној конференцији за принцип једнакости држава 1907.) је денунцирао дискриминаторну политику САД због формирања Сталног арбитражног суда без представника Бразила и Јужне Америке. С друге стране, дипломата Оливеира Лима је 1903. хвалио империјалистички дух и политику big stick председника Теодора Рузвелта:

"Монроова доктрина само забрањује Европљанима освајање Америке, али не забрањује САД". Са своје стране Барон Рио Бранко је 1908. био реалнији

---

³⁴¹ V. Miriam Dohnikoff & Flavio Campos, *Manual do Candidato: História do Brasil*, op. cit., p. 85. У билатералним односима Бразил је снажно и успешно одбацивао пројекат САД у вези идеје о окупацији Амазоније (1853-1855), (захтев за отварање Амазоније) - у САД су припремане експедиције филибустера које би претходиле доласку предузетника, колона и робова.

³⁴² Поред осталог, индикативно је да је тек са појавом Републике бразилско МИП почело да спорадично употребљава изразе "Латинска Америка, Северна Америка, Централна Америка, Јужна Америка".

³⁴³ Карактеристично је, поред осталих, мишљење Едуардо Прада који је 1893. жестоко критиковао империјализам САД огорчен на тзв. добровољну сервилност Републике која је имитирала САД: "Трговински уговори! То је велика амбиција САД. Када се ради о одбрани својих интереса, САД не поштују конвенције, споразуме нити уговоре, само рedefинишу ко им није непријатељ." V. Eduardo Prado, *A ilusão americana* (1890), Rio de Janeiro, 1893.

рекавши да: "(...) нисмо безусловно пријатељи, не можемо жртвовати наше достојанство, нити да будемо солидарни са грешкама америчких представника."³⁴⁴

Тзв. неписана алијанса са САД је задобила јасне контуре током Другог светског рата када је призната стратешка важност Бразила (својеврсна заслужена сатисфакција), али пошто је конфликт решаван далеко од Јужне Америке, Бразил је постепено губио на значају, тако да се од тада матрица односа две земље кретала између аутоматског сврставања и прагматичног дистанцирања. Тако је панамериканизам као фокус једносмерног међународног укључења Бразила губио атрактивност и постепено уступао место више универзалистичким концепцијама спољне политике.

Рубенс Рикуперо указује да је историја међународних односа Бразила стално била артикулисана дуж две експликативне осе:

"асиметричне (односи се на земље са којима земљу раздваја значајна разлика у моћи која доминира у односима неједнакости са великим силама - В. Британијом у 19. веку и са САД у 20. веку) и симетричне (омеђује везе са латиноамеричким државама и земљама Трећег света уопште, које се ситуирају у категорију моћи компаративну Бразилу)."³⁴⁵

С тим у вези, триангуларни однос Бразил-Л. Америка-САД идеално би допринео предмету изучавања начина на који међудејствују ове две осе. Оно што најбоље карактерише, с тачке гледишта међународних односа, сингуларност Бразила и других латиноамеричких земаља јесте да су смештени у област директног утицаја доминантне земље светског система у 20. веку. Хегемонистичко присуство САД је у целом прошлом веку био константан фактор, према Рикуперу, који објашњава неке карактеристике региона као што је, на пример, да је то хемисфера са најмање ратова између држава у последњем веку. То присуство и скоро нестанак друге

---

³⁴⁴ In: Thiago Genre Galvão, "Relações Brasil-EUA: desde panamericanismo á postamericanismo", Meridiano 47 n.101, dez. 2008., pp.13-16.

³⁴⁵ V. Rubens Ricupero, "O Brasil, a América Latina e os EUA desde 1930: 60 anos de uma relação triangular", in Albuquerque Guilhon, José Augusto (org.), *Sessenta anos de política exterior Brasileira (1930-1990) - Crescimento, modernização e política externa*, op. cit., pp. 37-60.

суперсиле су такође узрок ликвидације тзв. кризних жаришта путем пацификације или интервенција у последње две деценије 20. века: Гренада, Јамајка, Панама, Суринам, Никарагва, Салвадор, с тим што је преостала само провокативна Куба - једини изазов континенталној хегемонији САД који траје више од пола века.³⁴⁶ Бредфорд Бернс је поставио тезу о неписаној алијанси успостављеној почетком 20. века, када су постојале уске трговинске, политичке и геополитичке везе, док је Клодоалдо Буено мишљења, са којим се слажемо, да је та алијанса била само бразилска намера, али не и намера САД, које су само имале на уму бразилско тржиште за њихове индустријске производе.³⁴⁷ Генерално узевши реакције у иностранству на проглашење Републике и нови режим, пре свега од стране америчких земаља (једина империја у западној хемисфери се преобратила и примљена у заједницу република), биле су позитивне и са солидарношћу је прихваћен нови режим (Уругвај и Аргентина су биле прве земље које су га признале у новембру и децембру 1889).³⁴⁸ Наступила је тзв. републиканизација спољне политике са истицањем американизације, односно, деловано је на отклону, тј., раскиду са монархијском традицијом залагања за европеизам и инсистирало се на припадништву скупу америчких нација и преоријентацији спољне политике у том смислу, чему је недостајало чвршће усмерење до доласка Жозе Мариа да Силва Парањос Жуниора Барона Рио Бранка на функцију министра иностраних послова

---

³⁴⁶ Ibidem.

³⁴⁷ Однос са САД је неформалан, али је од суштинске важности за освајање спорних територија и дефинисање граница Бразила, тако да је имао инструменталан карактер. V. Bradford Burns, *The unwritten alliance, Rio Branco and Brazilian-American relations*, New York, Columbia University Press, 1966.; V. Clodoaldo Bueno, *Política Externa da Primeira República: os anos de apogeu – de 1902 a 1918*, Paz e Terra, São Paulo, 2003.

³⁴⁸ Оклевање САД је потицало од добре импресије цара Педра Другог коју је оставио када је 1876. посетио САД и због индиција да би нови режим могао да еволуира ка војној диктатури. У фебруару 1890. Конгрес САД једногласно изгласао предлог да се честита бразилском народу због усвајања нове форме владе. В. Британија је прихватила Републику као свршен чин, али је са задршком дала признање како би избегла пребрзо признавање тог акта-учинила је у мају 1890. Француска је каснила са признањем због политичких скрупула-да не би учинила нажао европским монархијама нити да тиме пружи подршку републиканским партијама у Португалији и Шпанији, признајући привремену владу у јуну 1890. пошто је она обећала да ће обновити преговоре о утврђивању граница Бразила и Гијане. Генерално узевши, Бразил није имао већих проблема у вези признања од стране европских држава. Русија га је признала тек у мају 1892. након смрти цара Педра Другог. V. Clodoaldo Bueno, "A política exterior da República (1889-1902)", in Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 151-155.

(1902-1912).³⁴⁹ За разлику од англистичке, Бразил је американистичку парадигму спроводио од почетка 20. века више својом изабраном вољом, него наметањем од стране САД – силе у незадрживом успону, а нагласак је био на спољној политици хемисферске оријентације - САД и Јужни конус – с тим што је билатерални однос са САД дефинисан као преференцијални у односу на националне интересе.³⁵⁰ Ово је био заокрет у односу на дотадашњу британску хегемонију, а успостављање специјалног односа са САД (укључујући прихватање иницијатива САД у међународним односима) се схватало да јача бразилску преговарачку моћ у Јужној Америци што је била визија Рио Бранка-**прагматично сврставање**, што је представљало релативно корисну субординацију у датом контексту.³⁵¹ Американистичка политика Бразила је избијањем Првог светског рата стављена пред велико искушење.³⁵² **Бразил је једина јужноамеричка држава која је објавила рат немачкој империји и њеним савезницима и учествовала у Првом светском рату**, док су Боливија, Еквадор, Перу и Уругвај прекинули дипломатске односе са Немачком, а Аргентина, Чиле, Колумбија, Парагвај и Венецуела остале неутралне током рата.³⁵³ Земља је имала економске користи током рата извозећи сировине (гума), кафу, какао, шећер. Упркос скромном ангажовању у рату Бразил је позван да буде представљен на Мировној конференцији у Версају на којој су дискутоване и нерешене теме од директног

---

³⁴⁹ Главне карактеристике спољне политике Рио Бранка су биле приоритет додељен континенту као преференцијалном простору за спољнополитичку активност ради постизања супрематије, рестаурација међународног престижа земље, консолидација бразилске територије потписивањем уговора о границама са скоро свим суседима, залагање за агроизвоз и почетак процеса развоја. V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 177-197.

³⁵⁰ V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 179-193.

³⁵¹ Као фазе прагматичног сврставања до 1961. сматрају се руковођење Рио Бранка (1902-1912), прва и друга ера Варгаса (1930-1945 и 1951-1954) и друга половина Кубичековог мандата (1958-1961).

³⁵² И поред снажних притисака (спољни и унутрашњи) да се придружи војном напору против Тројне алијансе, Бразил је одлучио да прекине дипломатске односе са Немачком без објаве рата. Након што су САД објавиле рат Немачкој 1917. и потапања бразилског теретног брода "Paraná" (натовареног кафом близу француске обале) у априлу 1917. и другог брода у мају од стране немачких подморница, објављен је рат Алијанси 1. јуна чиме је Бразил јасно исказао континенталну солидарност у смислу Монроове доктрине. V. Luís Cláudio G. Santos Villafañe, "A América do Sul no discurso diplomático brasileiro: shifting identities", *RBPI*, v. 48 n. 2, jul./dez. 2005, Brasília, pp. 185-204.

³⁵³ У августу 1918. једна мала бразилска ескадра је кренула да војно учествује у рату, али је након скале у западној Африци где је 156 војника умрло од шпанског грипа бразилска експедиција стигла у Гибралтар управо пред крај рата. Стога се бразилско учешће у рату ограничило само на мисију од 161 лекара и медицинског особља. In: Luís Cláudio G. Santos Villafañe, "A América do Sul no discurso diplomático brasileiro: shifting identities", op. cit.

интереса за Бразил (накнада вредности кафе коју је продала држава Сао Пауло 1914., а новац био у депозиту у немачким банкама и блокиран), а Бразил је подржавао САД у општим питањима и тражио подршку за питања од свог посебног интереса. Успех активности земље, као једне од оснивача, у раду Друштва народа, у Бразилу се мерио, пре свега, постизањем међународног престижа, јер земља није имала непосредан интерес у вези бројних питања о којима је расправљано у Женеви.

"Оваква перцепција међународног престижа је допринела политичком одржавању владе, а на спољном плану је била елемент одвраћања у контексту такмичења који је земља водила са Аргентином од почетка 20. века о политичком и војном преимућству у Јужном конусу."³⁵⁴

И поред сукцесивних реизбора (1923., 1924. и 1925.) Бразилу је било све теже да остане нестална чланица, јер су остале латиноамеричке земље вршиле притисак да два места буду подељена (уз повећање броја несталних и укључењем Уругваја поред Бразила).³⁵⁵ Након што је Немачка изгласана за чланицу Савета Друштва народа, чему се Бразил противио и истакао своју кандидатуру, он се скоро демонстративно повукао из чланства у јуну 1926. И поред учешћа у раду Друштва народа, може се тврдити да је спољна политика током Старе Републике следила зацртане линије Рио Бранка: с једне стране, окренута према САД у форми тзв. неписане алијансе, а с друге, водила је активну јужноамеричку политику која се сводила на питања која се тичу Јужног конуса.³⁵⁶ Тзв. агроизвозна дипломатија (звана "бела кафа"-вођство

---

³⁵⁴ In: Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, Fundação Alexandre de Gusmão, op. cit., pp. 179-193. Од 1906. када је бразилски поморски програм предвидео набавку три модерна бојна брода (два су и била испоручена), тензије са Аргентином и Аргентине са Чилеом, изгледало је да ће тензије кулминирати трком у наоружању у Јужном конусу. Као одговор Аргентина је поручила 1910. два бојна брода, а Чиле 1911. такође два бојна брода.

³⁵⁵ На основу венецуеланског предлога који су претходно дискутовале латиноамеричке земље, Скупштина је 1925. одобрила резолуцију којом је постала обавезна ротација несталних чланица од 1926. С тим у вези, Гарсиа добро примећује да је "тима установљено да Бразил, који је заснивао своју националну претензију на одбрани интереса Америке, изађе из Савета управо од стране своје 'хиспаноамеричке браће', који су такође имали своје националне интересе и нису се осећали представљеним од стране Бразила." V. Eugênio Vargas Garcia, *O Brasil e a Liga das Nações (1919-1926)*, Editora da UFRGS/ FUNAG, Porto Alegre/Brasília, 2000., p. 90.

³⁵⁶ Последњих година Старе Републике била је све наглашенија бразилска подршка политици САД - на Шестој међународној америчкој конференцији одржаној у Хавани 1928., Бразил се противио критикама које су трпеле САД на рачун својих честих интервенција у централноамеричким и карибским земљама.

држава Сао Пауло и Минас Жераис) вођена од почетка Првог светског рата у суштини указује на функционисање државе у спољној сфери до 1930., што је одговарало социјалним елитама и на тај начин спољна политика првенствено је била окренута рестриктивно схваћеном националном интересу.

Нови модел међународног укључења започет 1930-их је последица дуготрајне Велике депресије у РЗ што је довело да новог мишљења елита у Бразилу и другим земљама Латинске Америке да постојећа међународна подела рада успостављена између центра и периферије капитализма у 19. веку треба да се мења у њихову корист развијањем и експанзијом индустрије. Временом су тадашњи политички лидери осмислили концепт **државе окренуте развоју**, а константа у њиховим међународним односима је била изузетна важност односа (па и потчињеност) са САД што се нарочито огледало у међуратном и ратном периоду када је постојала подела света на антагонистичке блокове, спор око тржишта и тзв. политика доброг суседства председника САД Франклина Д. Рузвелта.

"Тзв. политика доброг суседства Ф. Д. Рузвелта током тзв. доларске дипломатије (дипломатија "великог бизниса") није угрожавала хегемонистичку економску позицију САД у Л. Америци која је била видљиво пољуљана у време велике економске кризе. У годинама 1929-1933 уложени капитали САД у ЛА привреду били су преполовљени, а вредност извоза је катастрофално опала: са 911 на 195 милиона долара. После кризе наишао је нови период снажне привредне експанзије САД у Централној и Јужној Америци, па је 1939. вредност њиховог извоза у правцу земаља ових региона порасла на 589 милиона долара, док је вредност увоза из њих износила 518 милиона. На политичком плану, међутим, САД су сада имале да се суоче са нешто чвршћим отпорима својих латиноамеричких партнера: примери ванредне Интерамеричке конференције у Б. Аиресу децембра 1936. где су присуствовали председник САД Ф. Д. Рузвелт и државни секретар Кордел Хал и редовна Осма интерамеричка конференција одржана у децембру 1938. у Лими-учествовао Хал где је већина ЛАЗ (не и Аргентина) прихватила предлоге САД да у време повећавања опште међународне

затегнутости за своју политику неутрализма придобије све латиноамеричке земље и да њихове односе са Европом, а у првом реду са Немачком, стави под неку врсту своје контроле."³⁵⁷

Маневрисати у свету подељеном на блокове је била конкретна могућност коју су опажали нови лидери дошавши на власт револуцијом у Бразилу 1930. раскинувши са агроизвозном дипломатијом и доделили су нову функционалност држави.³⁵⁸ Овај концепт међународног укључења је у случају Бразила, уз неопходне адаптације међународном контексту, трајао до краја 1980-их.

"Још пред Први светски рат земље Ј. Америке су опазиле приближавање империјализма САД, које је у току и после рата било још снажније и отвореније. Многе од ових земаља гледале су у стварању Друштва народа корисно средство за обуздавање тог империјализма. Врло брзо, међутим уверене у немоћ ове организације и у неефикасност њене заштите и незадовољне његовим радом, Друштво народа су током 1920-их су напустили Аргентина 1920., Перу и Боливија 1921., Коста Рика 1924. и Бразил 1926."³⁵⁹

---

³⁵⁷ У: Ćedomir Popov, *Od Versaja do Danciga*, Nolit, Beograd, 1976., pp. 523-524.

³⁵⁸ Серво синтетизује да су заједнички обриси различитих земаља Латинске Америке пружали теоријске компоненте новог модела међународног укључења: а)увођење економске дипломатије у спољне преговоре, б)промовисати индустрију на начин да се задовољи потражња друштва, в) транзитирати од потчињености ка аутономији у одлучивању са циљем да се реализују реципрочна постигнућа у међународним односима, г)применити доказани пројекат националног развоја имајући у виду превазилажење неједнакости међу нацијама, д)све цементирати економским национализмом, имитирајући понашање великих сила. Парадигма у конструкцији представља профил који карактеришу три компоненте: а)свест о транзицији, б)развој као вектор спољне политике, в)реализам у понашању. Даје нову функционалност спољној политици, смишљајући модел међународног укључења: а)реализовати интересе комплексног друштва, б)започети развој као експанзију индустрије, в)побринуте се за ефикасност спољне политике путем аутономије у одлучивању, спољне сарадње, флексибилне и не доктринарне спољнотрговинске политике, субординације политике безбедности, рата и мира, економским циљевима и симултаним преговорима са великим силама и суседима. V. Amado Luiz Cervo, "Politica externa e relações internacionais do Brasil: enfoque paradigmático", op. cit., pp. 71-76. Такође, скоро све земље су развиле и примењивале концепт супституције увоза.

³⁵⁹ У: Ćedomir Popov, *Od Versaja do Danciga*, op. cit., pp. 393-394. Након тога све земље су се препустиле скоро империјалистичком свеопштем утицају САД све до 1990-их када су такође биле под њиховим утицајем, али на суптилнији начин – прихватањем неолибералних узуса.

Што се тиче утврђивања триангуларног односа Бразила са Л. Америком и САД, американистичка парадигма има неколико елемената на које се ослања.³⁶⁰ Војни покрет под вођством генерала Жетулио Варгаса је 1930. окончао олигархијску власт у земљи, али ни они (нови на власти) као и они који су прокламовали Републику 1889., на почетку нису имали дефинисан пројекат спољне политике, али су били довољно прагматични и добро знали важност односа са САД.³⁶¹ Према оцени Серва, током дуготрајне владе председника Варгаса (1930-1945) сакупљени су услови да се по први пут примени један тип **функционалне спољне политике** имајући у виду не више интересе једног социјалног сегмента, већ виши интерес нације, тако да је она постала један од импулса за спровођење политике окренутости националном развоју.³⁶² У овом периоду реализован је стратешки триангуларни процес између Бразила, САД и Немачке што је Жерсон Моура дефинисао као тзв. **аутономију у зависности**.³⁶³ Овај троугао је био прилика да Бразил води спољну политику лавирајући између две највеће силе на свету што му је омогућило да, путем ресурса и предности добијених од САД у замену за његову подршку у Другом светском рату,

---

³⁶⁰ Рикуперо их анализира на овај начин. Први од тих елемената је идеолошка конвергенција, тј. убеђење бразилских лидера да деле са САД исте вредности и аспирације, сличне перцепције критеријума међународног легитимитета што се видело у мишљењу Рио Бранка у вези Рузвелтове реперкусије из 1904. Та конвергенција (не и потпуно подударна) допуштала је евентуална неслагања, као у случају правне једнакости држава за време одржавања Друге хашке мировне конференције. Друга компонента је била, почев од признавања постојања једне значајне разлике моћи између два партнера, склоност да се покуша да се моћ САД смести у службу бразилских циљева или, у крајњем случају, да се неутралише, да је не би имао против себе. Ради тога прихватала се прагматична или утилитарна веза између подршке позицијама САД у глобалном сценарију или у хемисфери у замену за помоћ или беневољентност САД у односу на бразилске циљеве. Трећи елемент, као последица претходна два, био је приоритет поверен односу са САД и неизбежна субординација земље тој преференцији. У тој шеми симетрична оса је јасно субординирана асиметричној. V. Rubens Ricupero, "O Brasil, a América Latina e os EUA desde 1930: 60 anos de uma relação triangular", in Albuquerque Guilhon, José Augusto (org.), *Sessenta anos de política exterior Brasileira (1930-1990)-Crescimento, modernização e política externa*, op. cit., pp. 37-60.

³⁶¹ V. Francisco Fernando Doratioto Monteoliva, "Brasil e grandes potencias no século XX (1902-1991)", *Revista Múltipla*, 10 (21): 41-69, dezembro-2006., Brasília. У децембру 1933. у Монтевидеу је одржана Седма Међународна америчка конференција где је на инсистирање државног секретара САД Кордел Хала бразилски министар Мело Франко објавио приступање Бразила Бријан-Келоговом пакту из 1927. којим се одустаје од рата као средства за решавање спорова.

³⁶² V.: Amado Luiz Cervo, "Política externa e relações internacionais do Brasil: enfoque paradigmático", op.cit., pp. 71-76.

³⁶³ V. Gerson Moura, O Brasil na Segunda Guerra Mundial, 1942-1945, in: José Augusto Guilhon Albuquerque (org.), op. cit., p. 88.

задобије кључну полугу у процесу развоја у циљу индустријализације земље супституцијом увоза.

"Бразил је прагматично реформулисао спољнотрговинску политику, користећи се ривалством антагонистичких блокова, ради подизања своје моћи у преговорима практикујући либералну трговину и истовремено повећавајући размену са Немачком и Италијом механизмима компензаторне трговине."³⁶⁴

Потрага за економским развојем и индустријализација постали су 1930-их централна преокупација бразилске државе, тако да се:

"од индустрије се очекивало повећање богатства, обезбеђивање средстава за безбедност, отварање послова за националну буржоазију, експанзију запослености урбаних маса и модернизацију друштва у целини".³⁶⁵

Покушај државног удара фашистичког карактера против Варгаса 1937. и успон 1938. симпатизера САД Освалда Арање на место министра иностраних послова представљали су преокрет бразилске дипломатије која је задобила дефинисану линију зближавања са САД, а један од резултата је био билатерални споразум 1939. о економским кредитима и сарадњи и зајам Бразилу од 40 милиона УСД.³⁶⁶ Након што су САД 1940. дознале за понуду немачке компаније "Круп" за изградњу железаре коју Бразил није имао, Варгас је добио преко "Ексимбанке" финансирање САД за изградњу железаре Волта Редонда у државној својини, јер је Бразил за САД имао политички и стратешки значај.³⁶⁷ Започињање Другог светског рата је дефинитивно угрозило деликатну равнотежу коју је Бразил одржавао између САД и Немачке. На Конференцији министара иностраних послова Америкâ у Рио де

---

³⁶⁴ V. Amado Luiz Cervo, *Relações internacionais da América Latina; velhos e novos paradigmas*, op. cit., 41-42.

³⁶⁵ *Ibidem*, pp. 53-54.

³⁶⁶ V. Ricardo Seitenfus, *Quatro teses sobre a política externa brasileira nos anos 1930*, in: José Augusto Guilhon Albuquerque (org.). op. cit., p. 145.

³⁶⁷ Без подршке Бразила и уз отпор Аргентине према САД, САД не би могле да постигну успостављање панамеричког система који му гарантује хемисферску подршку у односу према јапанском и немачком експанзионизму. Осим тога, бразилске сировине су биле важне за потребе ратне индустрије САД, а нарочито североисток Бразила који представља ваздушну одскочну даску и најкраћи и најсигурнији морски пут ка ратним операцијама на северу Африке. Започињање Другог светског рата је компромитовало деликатну равнотежу коју је Бразил одржавао између САД и Немачке.

Жанеиру, Варгас је подржао захтев САД које су тражиле континенталну солидарност и 28. јануара 1942. је прихваћена препорука Конференције да америчке владе прекину дипломатске и трговинске односе са Немачком, Италијом и Јапаном. Бразил је објавио ратно стање Немачкој и Јапану 21. августа 1942. због торпедовања пет трговачких бродова од стране немачких подморница.³⁶⁸

Фаза тзв. традиционалне спољне политике (1945-1960) – преовлађујућа парадигма окренутости развоју у либералној Републици – почела је парцијалним учешћем у конструкцији новог светског поретка на конференцији у Бретон Вудсу 1944., почев од економске реорганизације света уоквирена борбом између ривалских модела – либерализма и социјализма.³⁶⁹ На спољноекономском плану тада су почели преговори о првим споразумима о базичним производима: кафи, какау, шећеру, са стварањем пратећих секторских мултилатералних организација које се баве тим производима. У овој фази регионална политика је означена двосмисленошћу између стратешке равнотеже и дипломатске изолованости, што је видљиво, пре свега, у односима са Аргентином као главним партнером и ривалом, али је то касније еволуирало почев од ере Кубичека ка превазилажењу такмичења и његове замене суживотом и кооперацијом. Од 1945. до 1954 наступила је тзв. нова американизација Бразила – изразита наклоњеност према САД – што је био логичан наставак релативно блиских односа током рата.³⁷⁰ Процес успостављања демократског режима у Бразилу након удара којим је Варгас свргнут, консолидовао се током владе Еурико Дутре

---

³⁶⁸ У јануару 1943. председник САД Рузвелт је слетео (скала) у град Натал (где су САД изградиле ваздухопловну базу) на свом повратку из Казабланке и срео се са Варгасом. Том приликом су дискутовали о приступању Бразила Уједињеним нацијама и доприносу који би Бразил дао ратним напорима. Почев од 1942. Бразил и САД су започели политичке и економске преговоре (цивилне и војне) уз снажан отпор бразилског друштва, јер је савез са САД могао да уведе земљу у рат. Парадоксално, али та опозиција је дала подстицај бразилској дипломатији "увећавајући оно што је било евидентно - мали капацитет бразилске владе да преговара са колосом са севера". У: Gerson Moura, *O Brasil na Segunda Guerra Mundial, 1942-1945*, In: Albuquerque, José Augusto Guilhon (org.), op. cit., p.88. На ратно поприште у Италију су у јулу 1944. отишле Бразилске експедиционе снаге састављене од једне пешадијске дивизије (25.000) и група борбених авиона (42 пилота и 400 помоћног особља), а укупно је погинуло 451 војника и официра при освајању Монте Кастела.

³⁶⁹ V. Paulo Roberto de Almeida, "Relações Internacionais do Brasil: ensaio de síntese sobre os primeiros 500 anos", *Impulso, revista de ciências sociais e humanas*, Relação de Publicados n° 253, vol. 12, Piracicaba, São Paulo, 2000.

³⁷⁰ Интересантно је запазити да се тзв. американизација дешава Бразилу сваких пола века – трећа се десила 1990-их – фаза наметнутог неолиберализма.

(1946-1951), а спољна политика се карактерисала применом концепта **аутоматског сврставања у пракси** (у оквиру поделе света на капиталистички и социјалистички блок), што није донело велике користи Бразилу јер је било без компензације – планови за обнављањем специјалних односа са САД, као резултат сарадње током рата, су били осујећени, упркос антикомунизму Дутрине владе.³⁷¹ С тим у вези, прекинула је дипломатске односе са СССР у октобру 1947., а на сугестију САД није признала новоосновану НР Кину 1949., тако да је Бразил имао односе са Тајваном до 1971.³⁷² Дутра није схватао да је улога Бразила постајала секундарна у стратегији САД према хемисферској безбедности јер је појава Хладног рата са биполарношћу САД-СССР, скоро потпуно смањила могућност маневрисања Бразила. С друге стран, амерички континент није био проблематичан регион за САД зато што комунизам није представљао претећи фактор. У ствари, смрћу председника Рузвелта у априлу 1945. остало је неиспуњено обећање дато Варгасу да би Бразил могао да добије стално место у будућој ОУН (уместо тога дато му је право да сваке године бразилски представник први говори на отварању Генералне скупштине ОУН).

После рата САД су почеле да пројектују своје интересе у глобалној форми у виду **интерамериканизма** чији су садржај почеле да идентификују са компромисом са слободним тржиштем и антикомунизмом.³⁷³ Латиноамеричке наде у економску помоћ САД су поново оживеле у јуну 1947. када је државни секретар Џорџ Маршал најавио обиман план реконструкције Европе, јер ако су САД биле спремне да помогну својим старим непријатељима, онда би и евентуални Маршалов план за Латинску Америку могао да буде изводљив. На конференцији у Рио де Жанеиру (август 1947.) потписан је Интерамерички уговор о реципрочној помоћи (ИТАР),

---

³⁷¹ Та влада, убеђена да постоји специјални однос, промовисала је сврставање своје спољне политике уз САД у мултилатералним политичким питањима, хемисферској безбедности и идеолошкој доктрини. Сматрало се да је тај модел био прагматичан функционалног карактера за бразилски развој у својим практичним манифестацијама, што показује бразилско деловање на Конференцији у Хавани (1947/1948) где је потписана повеља о установљењу међународне организације за трговину. Том приликом се Бразил пионирски залагао за тзв. специјални третман ЗУР и усвајање мултилатералних трговинских правила, са флексибилним одредбама за повећање помоћи индустријском као и економском развоју уопште. V.: Luís Cláudio G. Santos Villafañe, "A América do Sul no discurso diplomático brasileiro: shifting identities", op. cit., p. 203-204.

³⁷² Након што је НР Кина постала чланица ОУН 1971., Бразил ју је признао тек 1974.

³⁷³ V. Luís Cláudio G. Santos Villafañe, "A América do Sul no discurso diplomático brasileiro: shifting identities", op. cit., pp. 185-204.

односно Пакт из Рио, чиме су САД постигле стратешко-војну безбедност западне хемисфере што су захтевале од континента.³⁷⁴ Том приликом су делегати из Латинске Америке указали на потребу веће економске кооперације, али их је Џ. Маршал одвратио и упутио да сачекају оснивачку конференцију ОАД у Боготи 1948., када је само обећао да се капитал Експорт-импорт банке подигне на 0,5 млрд УСД.³⁷⁵ Са своје стране, Бразил се у тој фази отворио за велики увоз из САД. Избијање Корејског рата 1951. (када је изабран Жетулио Варгас за председника преобративши се од олигарха ка популисти) омогућило је контекст за повратак тзв. националистичког преговарања повећањем моћи Бразила (у смислу тражења реципроцитета бразилске подршке датој САД на политичком плану мерама економске помоћи од стране САД) и Л. Америке *vis-à-vis* САД.³⁷⁶ Варгасова влада је покушала да понови своју политику са почетка Другог светског рата условљавајући преговорно сврставање са САД добијањем повољних зајмова за своју политику окренутости националном развоју. Међутим, опет је дошло до грешке у стратешкој калкулацији јер током Корејског рата САД се нису бавиле том врстом проблема.³⁷⁷ Та могућност је такође била неизводљива због корелације унутрашњих политичких снага, које су биле у 1953, неповољне за секторе који су подржавали Варгаса.³⁷⁸

---

³⁷⁴ Тада је Бразил тражио од САД план веће помоћи, при чему се залагао у корист латиноамеричких земаља. Међутим, САД нису одговориле позитивно, а на захтеве латиноамеричких земаља за повећање економске помоћи, САД су обећале техничку и војну помоћ, уз савет да оне отворе своја тржишта страним инвестицијама, елиминишу царинске баријере и подрже приватну иницијативу. *Ibidem*.

³⁷⁵ Од 1945. до 1952. двадесет америчких земаља су заједно добиле мање помоћи од САД него Белгија или чак Луксембург. V. Stephen G. Rabe, *Eisenhower and the Latin America: the foreign policy of anticommunism*, University of North Carolina, 1988., p. 17. У ствари, САД су биле заокупирани програмима економске реконструкције Западне Европе (Маршалов план лансиран 1947.) и Јапана и обуздавања комунизма у глобалној скали (Труманова доктрина је нагласила обавезу САД за одбрану од "црвене опасности").

³⁷⁶ САД су током IV. састанка за консултовање МИП-ова Америка у Вашингтону 1951. безуспешно покушале да се оснује "Интерамеричка војна сила" ради интервенисања у Кореји и само је задобила сагласност за једну антисовјетску декларацију. Иступање бразилског министра Невес де Фонтоура је било иновативно с тачке гледишта бразилског дипломатског дискурса, тражећи да се изједначе безбедност и развој, односно заложил се за потребу промоције економског развоја како би се спречило напредовање комунизма у Латинској Америци. V. Eugênio Vargas García, *Cronologia das relações internacionais do Brasil*, Contraponto Editora, Rio de Janeiro, 2008., p. 127.

³⁷⁷ V. Monica Hirst, *A política externa do segundo governo Vargas*, in Albuquerque, José Augusto Guilhon (org.), *op. cit.*, p. 211.

³⁷⁸ Варгас није прекинуо сврставање уз САД - Бразил је у јуну 1954. (заједно са другим земљама континента) подржао војну акцију САД у Гватемали против владе свргнувши Хакобо Арбенса. Међутим, немајући маневарски простор због велике конзервативне опозиције која је захтевала његову

Мале и средње силе често греше у стратешкој калкулацији и држе се погрешног уверења (на своју штету) о сопственој (непримереној) улози на међународној сцени чиме исказују недостатак реализма у понашању. Показало се да Бразил није адекватно тражио одговарајући реципроцитет у својим међународним односима, нити је реалистички сагледавао како остваривати своје националне интересе на најповољнији начин валоризовањем постојећег политичког капитала задобијеног сарадњом у Другом светском рату, активностима приликом формирања ММФ, Светске банке и ГАТТ - то би било непрекидно тражење од почетка да постане члан СБ ОУН (глобални ниво), али он се задовољио активношћу у ОАД и ТИАР (регионални ниво).³⁷⁹

Председник Жуселино Кубичек (1956-1961) изабран са свега 36% валидних гласова (Варгас 1950. са 49%, а Дутра 1945. са 55%) је непрекидно ширио оптимизам и поверење у земљу и њен капацитет да постане део индустријског света.³⁸⁰ Програм економског развоја земље је имао мото "50 година напретка у пет година владе", што су критичари цинично назвали "50 година инфлације у пет".³⁸¹ На међународном плану, Бразил је подржао устанак у Мађарској 1956. и учествовао је са батаљоном плавих шлемова у првој мировној операцији земље под окриљем ОУН у Суецу од јануара 1957. (деловао у појасу Газе). Влада Кубичека је имала две различите фазе:

оставку и под јаким војним притиском, Варгас је извршио самоубиство у августу 1954. фрустрирајући државни удар који се називао чиме је очувао младу бразилску демократију.

³⁷⁹ Очеvidан пример је уверење владе председника Еурико Гаспар Дутре да је Бразил постао неопходан САД у фиксацији параметара новог глобалног поретка после рата, због сарадње у Другом светском рату и војне алијансе са САД што је произвело сентимент да нација располаже великим политичким капиталом што је импрегнирало спољну политику. Серво је у праву када сматра да су борбом против комунизма САД захтевале елиминацију аутономије одлучивања у спољној политици и скоро безусловно идеолошко сврставање земаља западне хемисфере. V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., pp. 95-96.

³⁸⁰ Пре своје инаугурације Кубичек је посетио председника Ајзенхауера и замолио економску помоћ САД за инвестирање у бразилску индустрију, али су оне остале индиферентне у односу на ову тему, што је навело бразилског председника да спроводи нову спољну стратегију, да трансформише тај захтев од унилатералног ка мултилатералном наступу.

³⁸¹ Његов План мета је стимулисао националне и стране приватне инвестиције у базу индустрију, што је било доста успешно (поред осталог, започета је монтажа "Фолксвагена", "Ценерал моторс", "Форд"), а серију економских мера које је усвојила влада 1957. карактерише протекционистичка политика бразилске индустрије. Аутономна мета установљена током Кубичекове изборне кампање био је пројекат изградње новог главног града-Бразилије у централном делу земље, за шта нису била предвиђена средства у Плану мета, а чија је изградња ипак започела 1957. и за главни град је проглашена у априлу 1960.

до 1957. је земља живела у периоду великог оптимизма окренута развоју, а после тога је настао период означен спољним тешкоћама јер су преговори о економским питањима са САД били тешки и мало продуктивни – показало се да је тзв. специјални однос који је Бразил желео са САД *de facto* мит.³⁸² Бразил је тражио успостављање Маршаловог плана за Ј. Америку што је био смисао Панамеричке операције (А Operação Pan-Americana-ОПА)-дипломатске иницијативе лансиране у мају 1959. (формулисао је Кубичеков пријатељ Аугусто Фредерико Шмит). ОПА је била покренута у повољној међународној конјунктури - Ј. Америка је остала на маргини Маршаловог плана, недостајале су стране продуктивне инвестиције за развој скоро свих сектора, а Кубичеков план је предлагао актуелизацију односа између Америкâ.³⁸³ Кубичеку су била потребна брза решења због великог јавног дефицита земље и стога је тражио спољне кредите који су зависили од одобрења ММФ, који се залагао за рецесионо економско прилагођавање Бразила - што је онемогућавало спровођење Програма мета. Та чињеница и незаинтересованост САД за ОПА били су узрок да бразилска влада усвоји више националистичку и етатистичку политику: раскинула је односе са ММФ 1959. и тражила је у Европи кредите за спровођење Програма мета (то је било могуће захваљујући економској обнови Европе и због фазе светске економске експанзије). Кубичек је већ 1958. најавио успостављање трговинских односа са СССР што би имало двоструку улогу: ојачало би моћ

---

³⁸² V. Eiiti Sato, "40 anos de Política Externa Brasileira, 1958-1998: três inflexões", *Política Internacional*, op. cit., pp. 8-27.

³⁸³ ОПА је започела разменом личних писама Кубичека и Ајзенхауера 28. маја и 05. јуна 1958. Кубичек му је предложио успостављање и ревизију панамеричког идеала и предлаже да САД спонзоришу програм економског развоја земаља Ј. Америке, као форме да се очува демократија на континенту. Економска кооперација би пружила истинску снагу панамериканизму, у мери у којој би становници хемисфере изашли из мизерије, формирао би се штит против продора страних идеологија. Кубичек је писао да панамериканизам треба гледати као на "политичку снагу економског и социјалног прогреса, а не само као правна вештина, интелектуални став или игра слика племенитих и великодушних". Након што је потврдио да земље Латинске Америке желе да се позиционирају на страни Запада, "али не желимо да конституишемо свој пролетаријат", бразилски председник је квалификовао да је ОПА била инструмент одржавања демократије на америчком континенту, један од њених последњих бастиона, јер "сви знамо да нема демократије где има мизерије", "јер желимо да се формирамо на страни Запада, али не желимо да чинимо његов пролетаријат". Поред Кубичековог личног писма, основи ОПА се састоје од три базична документа: председников говор од 20. јуна шефовима дипломатских мисија акредитованих у Риу, *aide-memoire* послан америчким владама 09. августа и "Економске студије ОПА"-извештај који је организовала Радна група Итамарати, а ОПА је имала за циљ борбу против неразвијености у глобалном смислу, а не само специфично економском. In: García, Eugênio Vargas, *Diplomacia Brasileira e Política Externa, Documentos Históricos (1493-2008)*, op. cit., pp. 489-494.

преговарања Бразила са САД и стварало могућност продаје бразилских пољопривредних производа у СССР и добијање кредита са нижим каматним стопама које би биле отплаћиване робама. Може се закључити да упркос иницијалном замаху, ОПА није видљиво напредовала јер већ после две године била је више намера него конкретан пројекат у примени. Ипак је лансирање Панамеричке операције означило почетак идентификовања бразилске спољне политике са својом непосредном околином (у том контексту заједничко латиноамеричко тржиште су многи видели као главни излаз из статуса неразвијености), тако да је на регионалном плану дошло до већег приближавања са Л. Америком потписивањем Уговора из Монтевидеа 1960., када је формирано Латиноамеричко удружење слободне трговине (АЛАЛЦ). Да би постигао друге циљеве Плана мета - државне инвестиције су водиле политику инфлационог емитовања, а последње године владе је добијен зајам од ММФ од 47,7 милиона УСД, након повратка на преговоре са ММФ који су започети после посете председника САД Двајта Ајзенхауера Бразилу у фебруару 1960.³⁸⁴ САД су се веома успротивиле Панамеричкој операцији, иницијативи која није потекла од њих и која је, штавише, интерпретирана као нетрпељива форма притиска. Тек отпочињањем напредовања левичарских кретања у Латинској Америци (кубанска револуција и њен утицај) и одржавањем антиамеричких демонстрација у више земља, САД су почеле да придају већу пажњу континенту што је било једно од суштинских поставки у Кубичековој Панамеричкој операцији. С друге стране, ОПА је произвела индиректне резултате: ОАД је основала Интерамеричку банку за развој (ИДБ) у априлу 1959. као конкретан резултат бразилског предлога, формирано је АЛАЛЦ у фебруару 1960., влада председника САД Џона Кенедија је 1960. формирала Алијансу за прогрес као одговор на Кубанску револуцију 1959., али без реалног напретка у кооперацији.

"Креирање регионалне институције за финансирање је био стари захтев латиноамеричких држава, тако да су предлог ОПА и сугестије садржане у извештају Милтона Ајзенхауера усмерене ка превазилажењу кризе и допринели су одлуци САД да се оснује ИДБ коју јесу оформило 20 држава

---

³⁸⁴ Окретање кубанског режима социјализму и совјетској зони утицаја, допринели су побољшању односа Бразила са САД и у том контексту ММФ је ублажио своје захтеве у вези монетарне контроле и тиме омогућио приступ Бразила финансирању.

(Куба није ратификовала Конситутивну конвенцију Банке, прим. Д.С.В.) са иницијалним капиталом од једне млрд УСД за финансирање и техничку помоћ, Банка је започела своје активности првог октобра 1960. и председавао је чилеански економиста Филипе Ерера. Предато је Банци на управљање велики део од 500 милиона УСД Фонда за социјални развој (План Ајзенхауер) из САД.³⁸⁵

Током Кубичекове владе билатерални односи са САД су били примарни-због потребе земље за повећаном економском кооперацијом, карактерисала их је традиционална политика пријатељства и зближавања две земље, тако да су САД наставиле да буду главни трговински партнер и највећи инвеститор, али резултати нису били адекватни бразилским очекивањима.³⁸⁶ На међународној сцени бразилска спољна политика је била усмерена ка хемисфери - ОПА је давала приоритет регионалном контексту, али је бразилска влада ипак признавала важност коју новоослобођене афро-азијске нације задобијају у међународној заједници и пружала им је подршку у међународним организацијама и у вези економског развоја.³⁸⁷ Када је 15 афричких држава добило независност 1960. Бразил их је признао и започео преговоре о отварању дипломатских мисија и могућности трговине, али, с друге стране, упркос прихватању принципа самоопредељења Кубичекова влада није прихватила став снажног осуђивања колонијализма, док је у односу на Португалију развила, из разлога специјалних односа две земље, политику зближавања и благонаклоног става у ОУН. Могло би се оценити, *grosso modo*, да је до краја Кубичекове владе бразилска спољна политика задобила одређени углед на спољном и унутрашњем плану, пре свега предлогом Панамеричке операције чиме су постављене основе каснијој Независној спољној политици док се у међународној заједници Бразил препознавао због изградње (започета 1957.) новог главног града Бразилије (проглашен 21. априла 1960.) и повољних резултата економског

---

³⁸⁵ V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 293.

³⁸⁶ Такође, Бразил је од краја Другог светског рата до 1960. примио свега 50 милиона УСД за програме техничке помоћи и донације од 39 милиона УСД, а за две деценије (1940-1959) добио је укупно 860 милиона УСД кредита од Ексим банке. *Ibidem*, p. 296.

³⁸⁷ *Ibidem*, pp. 300-301.

развоја.³⁸⁸ Влада је јачала индустријализацију следећи модел супституције увоза (између 1952. и 1962. просечна стопа раста је износила 7% годишње). Кубичекова влада је завршила са великим јавним дефицитом, високом стопом инфлације (30%), великим спољним дугом, пре свега због изградње новог главног града и оштром кризом девизне политике, а ситуација се погоршала због кратких рокова доспећа спољних зајмова. Неконтролисана интерна миграција је увећала сиромаштво и повећана је стопа криминала у великим градовима на југоистоку земље.

Парадигма окренутости развоју у оквиру здруженог модела развоја и пуног идентитета са Западом (тј. аутоматским сврставањем са САД) је била доминантна од 1912. до 1930. (агро-извозни модел), 1946-1951 (Дутрина влада), 1954/1955 (влада Кафе Фиљо), прва половина Кубичекове владе (1957-1958.). Прва влада војног режима Кастело Бранка, са своје стране, представља двосмислено кретање – повратак аутоматском сврставању уз очување аутономије. У тој верзији специјалног односа, стратешка калкулација полази од давања концесије политичком придруживању земље иницијативама САД, имајући за циљ интересе, економске и политичке користи - инвестиције, отварање тржишта и престиж. Аутономни развој подстакнут намером стварања снажног економског нуклеуса покушавали су Жетулио Варгас, Жоао Гулар и Ернесто Гајзел, државници који су највише били обузети парадигмом окренутости развоју. Такође,

"друга Варгасова влада и друга половина Кубичекове владе представљају примере покушаја системског мултилатерализма и отворености ка свету, којим се проширују контакти изван хемисфере и на основи Север-Југ консолидују ревалоризацију спољних приоритета који су били основа Независне спољне политике."³⁸⁹

---

³⁸⁸ Министар Орасио Лафер је отварајући 15. ГС ОУН повезао економски развој са консолидацијом мира и заложиио се за примену ресурса у развојне пројекте уместо да се троше на наоружање и да се на тај начин уштеђена средства усмере у међународни фонд за развој ОУН. Такође, на 15. заседању ГС ОУН 1960. у контексту пријема 15 нових афричких држава, Бразил и Кипар су се залагали за подршку принципу самоодређења народа који је постао доминантна тема тог заседања, а почев од Независне спољне политике тај принцип ће бити *leitmotiv* реторике Итамарати. Ibidem, pp. 306-307. Познати европски интелектуалци (и Андре Малро) називали су Бразилију "главни град наде".

³⁸⁹ V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp.182-183.

Међу њима се истичу Варгасово отварање и приближавање Источној Европи и земљама у процесу стицања независности у Азији и Африци. Кубичекову владу карактеришу, упркос интензивног приближавања САД, покушаји продубљивања веза са Западном Европом ради помоћи у индустријализацији Бразила (аутомобилска индустрија), континуитет отварања ка Источној Европи и зближавање са Латинском Америком (Панамеричка операција). У овом дугачком периоду (1889-1989) матрица окренутости развоју преовлађује до 1961. када је замењена глобалном мултилатералном и националном визијом окренутости развоју доминантној у међународним односима земље од тада (упркос *interregnum* Кастело Бранка 1960-их и 1990-их након Хладног рата). Циклус спољне политике окренуте развоју на континенту је у првој фази, након Велике економске депресије до краја Другог светског рата, ставио акценат на трговинске односе латиноамеричких земаља са водећим економским силама тог периода (спољна трговина се 1930-их у растућој мери и директно пропорционално односила у вези поделе света на антагонистичке блокове) и на односе тих држава са САД који су у контексту ратних услова зависили од приступања тих земаља ратној политици САД и инволвирању у конфликт. Нацрт државе окренуте развоју био је учвршћиван од 1930-1945., а од тада до почетка 1980-их та парадигма је достигла свој врхунац. Ослањајући се на економску политику окренуту развоју из Варгасове ере 1930-их, Бразил је за релативно кратко време изградио велики део своје инфраструктуре и достигао високе стопе раста.³⁹⁰ Штавише, влада је више година имала уравнотежен текући биланс, али уз повећање спољног дуга и високу стопу инфлације.

"Јужна Америка је подржавала генерализовану фазу модернизације за економски напредак при чему су неке државе просперирале, а константа у међународним односима континента у овом периоду је била изузетна важност односа и њихова потчињеност САД (принцип *respice polum*, прим. Д.С.В.).³⁹¹

---

³⁹⁰ Усвојени модел транспорта је био друмски на уштрб осталих врста (железница, речни, поморски, авионски).

³⁹¹ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp.183-184.

Половином 1980-их најзначајнија чињеница у односима међу земљама Јужне Америке је био заокрет ка дугорочном процесу интеграције (принцип *respicere similia*) што је касније операционализовано у важном политичком пројекту – МЕРКОСУР. Напор ка интеграцији у Први свет, што је био приоритет односа Север-Југ (тзв. вертикална оса) и нормализација међународних односа су такође компоненте ове агенде, које се одвијају и у савременом периоду.

3.5. НЕЗАВИСНА СПОЉНА ПОЛИТИКА (1961-1964)

Утицаји деколонизације и кубанске револуције донели су неутрализам и несврстаност у први план на међународну сцену, поред све заостренијег такмичења две суперсиле за технолошко вођство и за политички утицај на независне младе нације.³⁹² Ово је утицало на значајну преоријентацију бразилске спољне политике која се кретала у два смера: изменила је своју традиционалну подршку португалском колонијализму у Африци Антонио Салазара и започела активније и обимније успостављање економско-трговинских односа са социјалистичким земљама.³⁹³

---

³⁹² На Осмом консултативном састанку МИП континента у Пунта дел Есте (Уругвај) јануара 1962. Бразил и САД су се међусобно дистанцирали током трајања скупа. Бразилски МИП и шеф делегације Сан Тиаго Дантас је био противан било каквој интервенцији на Куби. Схватио је да је Уговор из Рио де Жанеира (ТИАР) био потписан од стране америчких нација да би их бранио од ванконтиненталних агресија и стога не би могао да буде позван да учини интервенцију против једне од својих чланица и залагао се за коезистенцију са социјалистичким режимима и на америчком континенту. Бразил је био противан избацивању Кубе из ОАД због оптужбе да промовише субверзију у другим земљама, али су САД, које су напустиле идеју интервенције, успеле да се Куба искључи из ОАД и том приликом Аргентина, Бразил, Чиле, Мексико, Боливија и Еквадор су се уздржале од гласања за искључење, док је 14 земаља било за то. Међународни систем је пролазио кроз тежак моменат тензије због ракетне кризе и поморске блокаде Кубе од стране САД коју је наредио Кенеди 22.10.1962. у вези чега је бразилска влада у ОАД гласала за блокаду, али је била против војне интервенције. V. Paulo Roberto de Almeida, *O estudo das relações internacionais do Brasil*, op. cit., pp. 58-59. Криза између две суперсиле је окончана директним договором Кенедија и Хрушчова што је резултирало демонтирањем совјетских база у замену за гарантовање територијалног интегритета Кубе. Бразилска влада је 29.10. послала изасланика шефа војне куће Председништва на Кубу у специјалну мисију усмерену да допринесе потрази за мирољубивим решењем кубанске кризе, а Хрушчов је 08.11.1962. у поруци Гулару захвалио на бразилским напорима у корист мирољубиве солуције током кризе.

³⁹³ Поново су успостављени дипломатски односи са СССР у новембру 1961. (прекинути октобра 1947.), а потпредседник Гулар је посетио Мао це Тунгову Кину. У периоду 1953-1961 Бразил је у размени са социјалистичким земљама имао позитиван биланс 1953-1955, 1957-1959 и 1961. уз суфицит од 22,7 милиона УСД (највећи суфицит је имао са Југославијом 7,9 милиона УСД и Пољском 5,8). Шеф специјалне трговинске мисије у тим земљама од априла до јуна 1961. Жоао Дантас је потписано седам трговинских споразума: Бугарска, Југославија (29.04.1961.), Румунија, Мађарска, Чехословачка,

Председници Жанио Куадрос (јануар-август 1961.) и Жоао Гулар (септембар 1961.- март 1964.) и министри иностраних послова Афонсо Аринос, Сан Тиаго Дантас и Араужо Кастро су на посебне односе са САД гледали више у смислу искоришћавања економских предности о којима треба преговарати него у функцији геополитичке борбе Хладног рата. У том кратком периоду започело је бразилско ангажовање поводом предлога за смањивање све већег јаза због поделе света на Север-Југ (РЗ и ЗУР). Напори ЗУР су резултирали оснивањем УНЦТАД у марту 1964. у Женеви, чији су циљеви били активније укључивање ЗУР у светску економију променом мултилатералног трговинског система и креирањем нових механизма за подршку базичним производима, усвајање генералног система трговинских преференција у корист извозника сировина, нерестицицитет у трговинским односима. С тим у вези, Бразил је учествовао у статусу посматрача на Првој конференцији неангажованих земаља у Београду. Ово су били главни правци деловања Бразила у оквиру праксе Независне спољне политике лидера популизма која није представљала детаљно разрађен пројекат.³⁹⁴ У то време је уведен парламентарни систем (септембар 1961.) за шта се залагала опозиција како би контролисала председника Гулара, који је

Пољска и Албанија. Споразуми су имали за циљ размену бразилских сировина за индустријске производе: кафа, памук, какао, влакна и руде за угаљ, нафту, хемијске производе, пољопривредне машине, обојене метале, цинк, олово, индустријску опрему. V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 316-318. Побољшање и унапређивање билатералних односа Југославија-Бразил је кулминирало посетом председника Ј. Броза Тита Бразилији у септембру 1963. (једина посета неког председника две земље). V. Pimental, Antonio Fonseca, "O Marechal Tito em Brasília", "*Correio Braziliense*", Магço 1995.

³⁹⁴ Спољна политика коју је инаугурисао Куадрос - за разлику од ОПА Кубичека која је стављала приоритет хемисферском контексту - полазила је од универзалне визије (нагласила и односе Север-Југ), мада није занемарила регионални; поседовала је прагматични карактер јер је тражила интересе земље без идеолошких предрасуда и за боље извршење тих циљева прихватала је независан став у односу на друге нације које су имале преференцијални однос са Бразилом. Може се резимирати да су основе Независне спољне политике: мондијализација међународних односа Бразила, спољно деловање ослобођено идеолошких компромиса, упркос афирмацији да је Бразил део Запада; нагласак на раздвојеност света између Севера и Југа, а не Истока и Запада; потрага за проширењем међународних односа Бразила са трговинским циљевима, што објашњава потрагу у Источној Европи и Источној Азији; жеља за учешћем у међународном одлучивању; борба за развој путем мира и разоружањем; прихватање јасних позиција супротних реализацији нуклеарне праксе; усвајање принципа самоопредељења народа и неинтервенције и комплементарно томе зближавање са Аргентином на вишем нивоу него што се до тада налазило. V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 309-350. Бразил је својству посматрача учествовао на припремном скупу несврстаних земаља у Каиру у јулу 1961. и на Првој конференцији НЗ у Београду у септембру 1961. Министар Аринос је 1961. био први који је у ОУН привукао пажњу у вези једне друге поделе света, између богатих и сиромашних, поред до тада дозвољене поделе на Исток-Запад.

националним плебисцитом оспорен у јануару 1963. када је 80% бирача изгласало поновно увођење председничког система.

Председник САД Џон Кенеди је у марту 1961. изложио пројекат Алијанса за прогрес при чему је влада САД обећала да ће дати Алијанси 20 млрд УСД да буду употребљени у програмима развоја у Л. Америци током наредних 10 година, што се није остварило. Критичари су сматрали да је она, у ствари, инструмент плана САД да одржи и ојача утицај на Л. Америку (и због потребе њеног сврставања уз САД у Хладном рату), њен карактер је био контрареволуционаран и истовремено би пружала легалну основу за уплитање САД у унутрашње послове других земаља хемисфере.³⁹⁵ На састанку Интерамеричког економског и социјалног савета у Монтевидеу у августу 1961., влада САД је обећала да ће инвестирати 20 млрд УСД наредних десет година у програме развоја континента што је остало обећање. План економске сарадње који су предложили САД је био закаснио одговору на предлог о Панамеричкој операцији Кубичека.

"Што се тиче погоршања terms of trade треба поменути да је у децембру 1962. бивши председник Кубичек потврдио француској штампи да је, као последица пада цене кафе, Бразил за седам година изгубио више него што је добио помоћи од САД због чега је потребна реформулација Алијансе за прогрес."³⁹⁶

Министар Жоао А. де Араужо Кастро у Гуларовој влади је продубио идеје независне спољне политике придавајући релевантну улогу ОУН у промоцији економског и социјалног развоја. Чувен је трином 3Д (на португалском: *desarmamento, desenvolvimento, descolonização*) - разоружање, економски развој и деколонизација - коју је изговорио на 18. Генералном заседању ОУН септембра 1963. чиме је упозорио на горуће проблеме епохе које треба решавати. Он је дефинисао прецизним идејама позицију коју је Бразил зацртао на Конференцији у

---

³⁹⁵ Само два месеца касније председник Куадрос је у марту посетио Кубу, а у августу је Ернесто Че Гевари у Бразилији уручио највиши орден *Cruzeiro do Sul* - гест који је у многоме допринео повећању унутрашње опозиције његовој политици и подношењу оставке 25. августа.

³⁹⁶ Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 325-326.

Женеви о разоружању, као и о деколонизацији и економском развоју у међународним организацијама, посебно у у систему ОУН:

"Лако је прецизирати осећај сваког термина у триному. Борба за разоружање је сама борба за мир и правну једнакост држава које желе да буду ослобођене страха и застрашивања. Борба за развој је сама борба за економску еманципацију и социјалну правду. Борба за деколонизацију је у свом најширем концепту сама борба за политичку еманципацију-за слободу и људска права".³⁹⁷

Серво је тадашње концепте описао на следећи начин:

"**Бразилски национализам** је стремио ка ширем и дубљем укључењу у међународни систем-то је био национализам политичке неконфронтације и економске кооперације чији је концепт израдио Араужо Кастро, развио се као прагматична политичка философија и био водећи у спољном политици земље од 1967. до 1990. **Национализам циљева и прагматизам средстава** су му давали кохеренцију, конзистенцију, поузданост и предвидљивост понашања земље."³⁹⁸

Међутим, међународни контекст је био неповољан за националистичко и започето универзалистичко понашање Бразила: страховање САД од евентуалног ширења утицаја кубанске револуције, изградња Берлинског зида и ракетна криза на Куби учврстили су Хладни рат што је резултирало ратоборном спољном политиком председника САД Линдона Џонсона (Вијетнамски рат, војна интервенција у Доминиканској Републици, успостављање војних режима у Грчкој и Индонезији).

За разлику од владе Куадроса која је Независну спољну политику употребљавала као инструмент у преговорима са САД (он је практиковао оно што аналитичари називају "тактички неутрализам"), Гуларову владу су САД сматрале левичарском и тиме као "изгубљен случај" и у циљу спречавања напредовања левице

---

³⁹⁷ In: João Augusto de Araújo Castro, "A posição do Brasil nas questões do desarmamento, desenvolvimento e descolonização", *RBPI*, 6(23): 518-535, set. 1963.

³⁹⁸ V. Cervo, Amado Luiz (org.), *O desafio internacional-a política exterior do Brasil de 1930 a nossos dias*, op. cit., pp. 18-21.

у региону, активно су помогле војни удар 31. марта 1964. којим је свргнут председник Гулар.³⁹⁹

Може се резимирати да се бразилски традиционални глобални мултилатерализам (као приоритет спољне политике) појављује почев од концепта Независне спољне политике заснованог на перцепцији два феномена:

"трансформација Бразила у урбану земљу у развоју, консолидујући се као индустријска сила, чије алијансе и партнерства треба да се прошире изван хемисфере да би одржао тај раст и увећао алтернативе укључења на биполарној сцени."⁴⁰⁰

Принципи ове политике су назначени у чланку Жанио Куадроса са основом на визијама Сан Тиаго Дантаса: проширење спољног тржишта за бразилске примарне производе, аутономна формулација планова економског развоја, одржавање мира (мирољубива коегзистенција), самоодређивање и неинтервенција и подршка еманципацији бивших афро-азијских колонија које постају аутономни актери у међународном систему (Трећи свет) са приоритетом на развоју и модернизацији, што је делио и Бразил.⁴⁰¹

3.6. ОБНОВА/ПОВРАТАК АМЕРИКАНИСТИЧКОЈ ПАРАДИГМИ – ВОЈНИ РЕЖИМ – ОД АУТОМАТИЗМА УЗ САД КА НАЦИОНАЛИСТИЧКОМ ПРАГМАТИЗМУ (1964-1985)

Дуготрајни војни режим у Бразилу је имао еволуцију спољнополитичког понашања које се кретало од аутоматизма са САД (повратак сврставању) у краћем периоду ка националистичком прагматизму у оквиру парадигме окренутости развоју што се десило кроз три инфлексије: а)повратак сврставању са САД, б)идеолошка

---

³⁹⁹ V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 363. Такође, аутономни нуклеарни развој је један од великих бразилских приоритета почев од 1950-их када је Варгасова влада успоставила државни монопол на нуклеарно истраживање, а следеће владе су инвестирале у инсталацију нуклеарних реактора у Сао Паулу, Риу и Бело Хоризонтеу.

⁴⁰⁰ In: Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 183.

⁴⁰¹ V. Janio Quadros, "Brazil's New Foreign Policy, essay," *"Foreign policy"*, October 1961.

ревизија и 3) потрага за технолошком аутономијом земље. Војни режим има две главне карактеристике: идеолошко сврставање (уз САД) и економски национализам.

Пошто је свргнут Жоао Гулар, маршал Кастело Бранко је започео ауторитарни војни режим до 1967. У свом говору 31. маја 1964. он је критиковао неутрализам Независне спољне политике,

"раскидајући са њом, на штету мултилатерализма и потврдио да је смер бразилске спољне политике сврставање са Западом, уз прихватање идеолошких граница конфликта Исток-Запад."⁴⁰²

Сврставање Бразила уз САД као и плаћање обештећења компанијама из САД којима је Гуларова влада национализовала имовину, елиминисали су спорне тачке две земље.⁴⁰³ Тиме је Бранкова влада добила отварање спољних финансијских линија УСАИД и Светске банке које су биле затворене за Гуларову владу.⁴⁰⁴ Криза у Доминиканској Републици (април-август 1965.) је представљала могућност за бразилску спољнополитичку активност у циљу да се поврати колективна континентална безбедност, тако да је на Десетом састанку Савета ОАД Бразил успео да добије команду над интерамеричким мировним снагама и дао је контингент од 1.100 војника који су остали до инсталације провизорне владе.⁴⁰⁵ С друге стране, бразилска влада је одбила да пошаље трупе у Вијетнам јер је сматрала да национални интерес није изложен опасности у том рату.

Висока војна команда је изабрала генерала Артура да Коста и Силва за председника (1967-1969) који је поново увео модел замене увоза као начин за консолидовање пројекта економског развоја заснованог на домаћем тржишту. У вођењу међународне политике десио се почетак делимичног повратка смерницама

---

⁴⁰² V. Francisco Fernando Doratioto Monteoliva, "O Brasil e as grandes potências no século XX (1902-1991)", op. cit.

⁴⁰³ САД су у Бразилу имале, после Вијетнама, другу највећу војну мисију у иностранству.

⁴⁰⁴ За три године Бранкове владе (1964-1966) укупне инвестиције из САД су биле 1,3 млрд УСД, док је Бразил платио иностранству 1,5 млрд УСД на име амортизације, камата, профита и дивиденди. V. Francisco Fernando Doratioto Monteoliva, "O Brasil e as grandes potências no século XX (1902-1991)", op. cit.

⁴⁰⁵ За команданта је постављен бразилски генерал Уго Панаско Алвим, а председник Бранко се залагао да би интерамеричке мировне снаге требало да буду сталне и да чине војни инструмент ОАД ради гарантовања колективног система безбедности хемисфере.

пре војног удара, уз одбијање аутоматског биполарног сврставања.⁴⁰⁶ Спољна политика председника Коста и Силва се дефинише као тзв. **дипломатија просперитета** и она оштро критикује постојећу међународну поделу рада која је била неповољна за периферијске земље. Бразил је на Другом УНЦТАД реafirмисао своју доктрину тзв. колективне економске безбедности, а током 1967. су симултано преговарани нуклеарни споразуми о непролиферацији (НПТ) и забрани атомског наоружања у Л. Америци (Тлателолко), у вези чега је предложио да буде прихваћено следеће: елиминисати ограничења приступу нуклеарних технологија за које се сматра да су неопходне за развој (ово су нуклеарне силе наметнуле другима када приступе НПТ); створити зону слободну од нуклеарног оружја у Л. Америци; што пре смањити нуклеарне експерименте и водити преговоре за стварно светско нуклеарно разоружање.⁴⁰⁷ Насупрот свом претходнику, Коста и Силва је интензивирао односе са различитим РЗ и, с тим у вези, посетио је у јануару 1967. више европских земаља, а са СР Немачком су односи постали најчвршћи. Такође је тада посетио Јапан, а већ у мају исте године је јапански принц Акихито боравио у узвратној посети Бразилу, када је на бразилски предлог основана Мешовита комисија Бразил-Јапан са циљем да доприноси развоју обе земље. Бразил је био веома ангажован у мултилатералним институцијама, тако да је био домаћин Прве заједничке скупштине Светске банке и ММФ (Рио де Жанеиру, 1967.) када се преговарало о успостављању нове ликвидности међународног финансијског система (специјална права вучења ММФ).

Влада генерала Емилио Гарастазу Медичиа (1969-1974-била најрепресивнија) је заступала континуитет спољне политике окренуте развоју, а идентитет са САД је

---

⁴⁰⁶ Штавише, крајем 1960-их Бразил се поново суочио са наметнутим проблемом који нарушава његов територијални интегритет и неопходношћу да Амазонија остане бразилска. Овог пута је у питању био пројекат Хадсон инситута из САД који је пледирао стварање система великих језера повезујући хидрографске басене, приступ странаца својини амазонског земљишта чиме је доводио у питање политику националне безбедности Амазоније. Ово је у Бразилу широко дискутовано и одбачено као нелегитимни покушај нарушавања независности земље. Век раније Бразил је снажно одбацио пројекат САД о окупацији Амазоније (1853-1855).

⁴⁰⁷ Амандмани које је Бразил предложио нису били прихваћени, што је био мотив да Бразил одустане од приступања јер га је сматрао неправедним и дискриминаторним. С друге стране, Уговор Тлателолко је јасно утврдио разлику између две могуће употребе нуклеарне технологије и Бразил га је потписао. Бразил је приступио НПТ тек три деценије касније 1998., у другом контексту када га је већ било потписало више од 180 држава.

био заједнички став – антикомунизам, што, с друге стране, није резултирало са аутоматским сврставањем уз САД.

"И поред очуваног антикомунистичког идентитета, акције бразилске владе су представљале извор преокупација за САД због њеног аутономног и глобалног карактера, у моменту релативног опадања биполарности (*detente*)."⁴⁰⁸

Током посете Медичиа САД 1971., председник Никсон је рекао "где буде ишао Бразил, ићи ће и остатак Латинске Америке".⁴⁰⁹ Ово је створило неповерење у Л. Америци да Бразил има субимперијалистичку улогу у Јужној Америци у служби САД.

Оптимизам у земљи створен високим стопама економског раста (тзв. економско чудо када је бразилска економија расла више од 10 одсто годишње- највише на свету) допринео је мишљењу да Бразил постане значајнији актер на међународној сцени и да не буде инструмент туђих интереса, тако да су геополитичари војног режима пројектовали да се земља трансформира у велику силу до 2000. (и влада је подржавала идеју названу "Бразил велика сила"). У тој перспективи бразилска влада је објавила у марту 1970. проширење територијалног мора на 200 наутичких миља, упркос супротним притисцима од стране САД и проблемâ са различитим земљама у примени ове мере. Влада је спољну политику назвала **дипломатија националног интереса**, а интерес је био економски развој који одбацује постепеност за достизање и одбија да овековечи неповољну међународну поделу рада. Током те фазе Бразил је проширио присуство у Латинској Америци и Африци и приближио се арапским земљама.⁴¹⁰ Да би избегао прихватање позиција које компромитују његов дијалог са Г-77 и ПНЗ, спољна политика владе Медичија је изабрала да одсуствује из СБ, а земља је остала путем сукцесивних реизбора у Економском и социјалном савету (ЕЦОСОЦ) у коме је Бразил могао да развија

---

⁴⁰⁸ In: Paulo G. Fagundes Vizentini, *A política externa do regime militar brasileiro(1964-1985)*, op.cit., p. 186.

⁴⁰⁹ V. Moniz Luiz Alberto Bandeira, *Brasil-Estados Unidos; a rivalidade emergente (1950-1988)*, Civ. Brasileira, Rio de Janeiro, 1990.

⁴¹⁰ Смернице спољне политике у Л. Америци су биле: потписивање Уговора о изградњи ХЕ Итаипу на реци Парана са Парагвајем 1973. (пуштена у рад 1984. инсталисаног капацитета 14.000 мегавата-друга у свету), нагласак на билатерализму и подршка осталим ауторитарним режимима.

националистичку компоненту војног мишљења, односно линију деловања која га зближава са ЗУР. На унутрашњем плану током Медичијеве владе консолидована је улога државе као чиниоца развоја путем великих предузетништава у области инфраструктуре - енергија (пројекат-симбол ХЕ Итаипу), транспорт (Трансамазонски пут), телекомуникације, образовање.

Већ на почетку владе генерала Ернесто Гајзела (1974-1979) стара парадигма Независне спољне политике била је ревидирана и поново у великој мери преузета под називом **одговорни прагматизам** - карактерисала се отвореним односом према свим земљама света, без идеолошких табуа показујући да Бразил представља веома различит профил од типичне ЗУР. Значај и снага пројекта развоја довели су до врхунца модел спољне политике режима систематизован у **одговорном и екуменском прагматизму** министра Азередо да Силвеира (1974-1979):

"Прагматизам би био потрага за предностима на међународној сцени, независно од режима и идеологије. Одговорност би се односила на идеолошка питања која не угрожавају спољну политику. И коначно, екуменизам би био проширење жељених партнерстава (...) изван подручја хемисфере, односно у светским размерама".⁴¹¹

Министар иностраних послова Азередо да Силвеира је изразио овај протагонизам и очекивања од реформе међународног система предложивши Генералној скупштини ОУН и другим мултилатералним форумима средином 1970-их генерални споразум између Севера и Југа који би изједначавао интересе и теме дебате и формализовао правила међународне кооперације између богатих и сиромашних.⁴¹² Министар Силвеира је 1975. потписао у Бону Нуклеарни споразум са Немачком о кооперацији у вези мирољубиве употребе атомске енергије.⁴¹³

---

⁴¹¹ In: Paulo G. Fagundes Vizontini, *A política externa do regime militar brasileiro (1964-1985)*, Ed. da Universidade, Porto Alegre, 2004. p. 208.

⁴¹² V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., p. 100.

⁴¹³ Овим споразумом је предвиђена инсталација осам нуклеарних електрана за производњу струје са реакторима на воду под притиском у Бразилу до 1990., а уранијум који би се употребљавао у реакторима био би обогаћен немачким експерименталним процесом млазног распрскавања. Споразум је требало да извршава конзорцијум - бразилско државно предузеће Нуцлебрас и подружница Сименса у Бразилу. Да је био успешан, омогућио би да Бразил доминира технологијом обогаћеног уранијума

Председник Гајзел није успоставио стратешке односе са Немачком као што је учинио са Јапаном чији је премијер Какуеи Танака посетио Бразил 1974. када је формирана компанија Албрас за производњу алуминијума у држави Пара са јапанским капиталом. Гајзел је посетио Јапан 1976. због значајних узајамних трговинских интереса – постојале су велике јапанске инвестиције у областима црне металургије, рударства, у луке, у производњу електричне енергије, гајење соје. На спољнополитичком плану влада је донела важне мере: признала је НР Кину на принципу "само једна Кина" што је довело до суспензије дипломатских односа са Тајваном, Бразил је био прва земља која је признала независност Анголе, усвајен је критички став према израелској окупацији арапских територија, залагала се за права Палестине на самоопредељење и безбедност свих земаља у региону. Што се тиче односа са САД, Гајзел је на почетку владе тражио да се ратификује бразилско признавање важности односа са САД, али они су постали уздрмани када је председник Џејмс Ерл Картер на почетку своје владе ирзазио преокупацију у вези непролиферације нуклеарног оружја и отпочео снажне притиске против Нуклеарног споразума Бразил-Немачка, а са своје стране, Стејт департмент је осуђивао кршење људских права у Бразилу. Државни подсекретар Ворен Кристофер је посетио Бразил и дискутовао о Нуклеарном споразуму, без икаквих уступака Бразилу. Влада је, као одговор на притиске САД поводом тог споразума и људских права, отказала Уговор о војној помоћи САД из 1952.⁴¹⁴ Председник Џ. Картер је посетио Бразил (март 1978.) како би изгладио међусобне односе и да Бразил не би извршио неки други експрес по његовом мишљењу.⁴¹⁵ Међународни амбијент је био повољан за отвореније исказивање Бразила из више разлога: пораз САД у Вијетнаму, попуштање затегнутости САД-СССР, улазак НР Кине у ОУН, економско јачање ЕЗ и Јапана. Изражени економски раст Бразила и смањење зависности од тржишта САД проширило је моћ преговарања земље у односу на САД, али је због нафтног шока од

стварајући услове и за производњу атомске бомбе. Ипак, споразум није реализован због великог притиска САД.

⁴¹⁴ Тиме су окончани период зближавања Бразила са САД, започет 1964., и сама идеја алијансе и специјалног односа две земље на чему се раније инсистирало.

⁴¹⁵ Индикативно да председник Гајзел никада није посетио САД, упркос званичном позиву 1975.

1974. и због велике зависности од увоза нафте, Бразил имао стопе раста око 7 одсто између 1974. и 1978.-знатно ниже у односу на претходну фазу због високе цене те сировине.⁴¹⁶ Као одговор Гајзелова влада је лансирала пројекат алтернативне енергије "Проалкохол" (производња етанола) и стимулисала замену увоза да би уравнило платни биланс. Земља је узимала зајмове од међународних приватних банака, тзв. петродоларе од земаља извозница нафте уз привлачне камате захваљујући обиљу УСД, а раст цена нафте и њених деривата и друге препреке у националној економији, узроковали су убрзање стопе инфлације која је 1980. постала троцифрена. Те године је председник ФЕД САД Пол Волкер изазвао снажно обуздавање кредита, доводећи до великог повећања каматних стопа у свету због чега је отплата бразилског спољног дуга веома повећана јер је највећим делом био уговорен са мобилном каматом.⁴¹⁷ Критика поретка Бретон Вудса је и даље слабила још увек постојећи идеолошки идентитет између САД и Бразила. За време Гајзелове владе започела је редемократизација у земљи за шта је он тврдио да ће то бити спор, постепен и сигуран процес, чиме је дао основе следећој влади да оконча политички конфликт и омогући повратак многобројних политичких избеглица без преузимања политичких функција.

Влада генерала Жоао Фигеиреда (1979-1985) се суочила са посебно деликатним питањем због умешаности најзначајнијег суседа у рат са ванконтиненталном силом – конфликт Аргентине и В. Британије 1982. - поводом поседовања Малвинских острва, поводом чега је задржана традиционална спољна политика Бразила.⁴¹⁸ Приликом посете САД (мај 1982.) председник Фигеиредо је

---

⁴¹⁶ ОПЕЦ је 1979. опет подигао цене нафте (тзв. други нафтни шок), тако да је њена вредност у бразилском увозу износила 43%.

⁴¹⁷ Нова ситуација је довела земље дужнике да се споре о реструктурирању међународног економског поретка из Бретон Вудса, а Бразил је допринео усвајању мера у систему Генералне шеме преференцијала и признавања у оквиру ГАТТ потребе диференцираног третирана ЗУР.

⁴¹⁸ Итамарати је подсетио да је Бразил 1833. признао права Аргентине на та острва; осудио је мешање европске силе у овај део континента, али, истовремено експлицитно је изнео своје неодобравање употребе силе у међународним пословима. МИП Гереиро се суочио са критикама у бразилској штампи због солидарности према аргентинским правима. У тој кризи циљ спољне политике је био да не растури "нову фазу изванредних односа са Аргентином (...) нити да створи осетну штету у својим односима са В. Британијом", са којом нема ниједан мотив за спорење. V. Francisco Fernando Doratioto Monteoliva, "O Brasil e as grandes potências no século XX (1902-1991)", op. cit.; V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 451.

потврдио председнику Роналду Регану (био у узвратној посети Бразилу у децембру 1982.) да би у случају британског бомбардовања копна Аргентине, Бразил отишао даље од политичке подршке Аргентини.⁴¹⁹ Вођење спољне политике је 1980-их постало комплексније и имало је смањен простор за маневрисање због финансијске угрожености и трговинских проблема са којима се земља суочавала. Стога је Бразил суспендовао дипломатске односе са владом никарагванског диктатора Анастасио Сомозе пре него што је срушена од стране сандинистичких герилаца; није приступио усвајању санкција које су предложиле САД у ОУН против инвазије СССР у Авганистану децембра 1979., такође није бојкотовао Олимпијске игре у Москви 1980. што су предложиле САД. Влада Фигеиреда је употребљавала тај простор за доношење симболичних мера ради реафирмације аутономије националне спољне политике.⁴²⁰ Влада се супротставила предлогу САД да се формира Уговор о јужноатлантској организацији (ОТАС-пандан НАТО) која би укључивала Аргентину и расистичку ЈАР чију је политику апартхејда Бразил осуђивао. Према инвазији САД против тзв. кубанско-совјетске субверзије на Гренаду, Итамарати је изразио жаљење. Председник Фигеиредо је посетио НР Кину којом приликом је потписан споразум о сарадњи у науци и технологији - дао је резултате у нуклеарној и космичкој области. Бразилска ангажованост у мултилатералним форумима исказује захтев на право на развој и превазилажење зависности што симболизују иступања у ГС ОУН. На 47. заседању ГС ОУН (септембар 1982.) бразилски шеф државе Фигеиредо је по први пут отворио заседање,

" и осудио политику суперсила-конфликт Исток-Запад - који се преносио у Трећи свет (Авганистан, Централна Америка). Критиковао је међународни поредак који чува структуре моћи на штету слабих, међународну

---

⁴¹⁹ Приликом посете Бразилу председник Реган је повезао денуклеаризовану зону како је дефинисана Уговором из Тлателолко 1967. са мишљењем и деловањем бразилског државника и правника Жоаким Набука (заступник аболитионизма, критичар католичке цркве због њеног пасивног односа према питању робовласништва, амбасадор у САД 1905-1910) који је тврдио да је хемисферска алијанса у потпуности мирољубива "и да се сада може назвати хемисфера мира". In: "Discurso do presidente Reagan no jantar do Palacio Itamaraty", 01.1.1982., Visita do presidente dos EUA Ronald Reagan ao Brasil, p. 10.

⁴²⁰ На пример, 16.04.1983. Бразил је задржао четири либијска авиона на путу ка Никарагви након проналажења наоружања, експлозива и муниције у њима.

кооперацију која није промовисала развој, међузависност која је управљала неједнакошћу, међународне органе (ММФ, Светска банка, ГАТТ) који су слушали само богате земље, састанак у Канкуну који није резултирао ничим конкретним, каматне стопе које су онемогућавале раст неразвијених нација. Закључио је да "политичка економија великих сила разара богатство без нуђења било чега у замену". По његовом схватању, корекција светског поретка би требало да се реализује глобалним преговорима Север-Југ, либерализацијом трговине, експанзијом међународних финансијских токова и новом политиком камата.⁴²¹

Суштину владине спољне политике је изложио министар Сараива Гереиро када се у Сенату 1983. залагао за стратегију универзализма и аутономије, одбацујући тиме критике које су биле у корист опције између Запада и Трећег света, јер према њему те опције нису искључујуће.

"Укратко, две идеје потхрањују дипломатско мишљење према стратешким опцијама: плуралистичко друштво захтева универзалистичку спољну политику; бразилски универзализам одбацује опције не само ексклузивистичке, већ такође и конфронтационистичке, што је разлог због чега се спољна политика није придружила ригидној идеолошкој конфронтацији Хладног рата, као што није следила групе које је организовао Трећи свет и које су деловале у форми конфронтација са Западом."⁴²²

Што се тиче унутрашњеполитичке ситуације у Бразилу се постепено припремала смена режима – војни је полагано стварао услове за организовање избора и доласка цивилне владе.⁴²³ Како истиче Визентини:

---

⁴²¹ In: Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 429-430.

⁴²² In: Ramiro Saraiva Guerreiro, "Ocidente e Terceiro Mundo", *RBPI*, 26 (101-104), 1983., pp. 147-162.

⁴²³ Непосредни избори, сада! -Diretas já! је био мото који је уздрмао целу земљу: Партија радника је већ у новембру 1983. започела кампању предизборних активности (окупивши 10.000 људи у Сао Паулу) вршећи притисак на Национални конгрес да усвоји амандман депутата Данте Оливеира за одржавање непосредних председничких избор. Тиме су започеле највеће народне манифестације у историји Бразила, а покрет је спектакуларно растао: 12.02.1984. у Сао Паулу се окупило 200.000, у Риу 21.03. је било 300.000, а нешто касније један милион. И у многим другим градовима су реализоване масовне манифестације, а највећа је била у Сао Паулу 17.04.1984. (1,7 милиона људи). Најпопуларнији и наутицајнији политичар који се залагао за промену власти је био Улисес Гимараиш (остао познат као "господин непосредни"). За амандман Оливеира је гласано 25.04.1984: за је било 298 депутата, против

"Бразил, још увек означен добро познатим социјално-политичким недостацима, претворио се у једину земљу јужно од екватора која поседује комплетан и модеран индустријски парк чиме се позиционира међу десет највећих економија на свету".⁴²⁴

Национална окренутост развоју је добила импулс 1960-их пројектом концентрисаним на раст који је достигао врхунац током војног режима здруженог са иницијативом за конструкцију средње силе, што је повезано са установљењем мултилатералне глобалне ангажованости у периоду Независне спољне политике 1961.⁴²⁵ Могло би се резимирати да је спољнополитичка оријентација Бразила током војног режима (пет председника) имала еволуцију са инфлексијама – од скоро безусловног сврставања уз САД до доста високог нивоа аутономије у датом међународном контексту. У складу са Визентинијем, две фазе могу бити идентификоване током режима: модел успона (1964-1974) и врхунац и опадање (1974-1985).⁴²⁶ Бројни генералски и официрски кадар је био у основи присталица доктрине националне безбедности. Треба запазити да је нарочито током 1970-их Бразил започео пуно учешће у напорима конструкције Новог међународног економског поретка уз истакнуто деловање у свим мултилатералним форумима, доста ослобођен ограничења које су нудили и захтевали узуси Хладног рата у смислу идеолошког одређења на међународној сцени. У суштини спољна политика је инструментализована првенствено ради постизања националних циљева економског развоја и била је усмерена ка потрази за растом, технолошком аутономијом, укључујући и нуклеарну имајући за циљ конструисање средње силе у међународном систему.⁴²⁷ Ипак, запажа се све израженија економска слабост земље - нису елиминисана ограничења платног биланса, на шта су утицали нафтне кризе, које је следила криза дугова 1982., што је обележило почетак опадања војног режима.

65, нису гласали 3, а 112 се није појавило на седници због страха да не разочарају своје бираче ако гласају против – недостајало је само 22 гласа, тако да није усвојен. V. Thomas E. Skidmore, *Uma Historia do Brasil*, op. cit.

⁴²⁴ In: Paulo G. Fagundes Vizentini, *A política externa do regime militar(1964-1985)*' op. cit., p. 333.

⁴²⁵ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 182.

⁴²⁶ V. Paulo G. Fagundes Vizentini, *A política externa do regime militar brasileiro (1964-1985)*, op. cit.

⁴²⁷ V. Paulo Roberto de Almeida, *O estudo das relações internacionais do Brasil*, op. cit., pp. 60-61.

Дискретни профил који је Бразил усвојио у УН избегавајући 18 година да се кандидује за СБ, одликавао је ревност којом се земља штитила иза концептуалног суверенитета и немешања да би избегла остљиве теме: људска права, људска средина и нуклеарна енергија.⁴²⁸ Упркос сврстаности уз САД бразилска влада није добила очекиване компензације у виду помоћи за развој. Напротив, за три године (1964-1966) платни биланс показује да је Бразил и даље био нето извозник капитала: примио је укупно 1,3 млрд УСД директних страних инвестиција и зајмова, док је за њихово сервисирање (камате, профит, дивиденде, амортизација) платио 1,4 млрд УСД.⁴²⁹

Бразилска спољна политика се успешно повезала са Трећим светом, али је, такође, сарађивала са РЗ. Такође војни режим се заузео за решавање конфликта у Централној Америци и Карибима претходним превазилажењем мизерије народа што је било у супротности са стратегијом САД за уоквирење тих конфликта у шему Хладног рата.⁴³⁰ Пројекат перманентног развоја као оријентир спољне политике од 1967. је, *grosso modo* фиксирао циљеве у три фазе: а) консолидација индустрије трансформације (влада Коста и Силва и Медичи); б) консолидација базне индустрије (влада Гајзела); в) имплантација врхунских технологија (влада Фигеиреда).

" Прва је била примењена уз подршку транснационалног капитала, друга монополистичким капиталом државе, а трећа удруживањем државе са националним приватним капиталом."⁴³¹

---

⁴²⁸ Бразил је 1964. учествовао у раду 26 органа ОУН, и био иза само четири земље (САД, СССР, В. Британија и Француска), а у 1965. проширио је учешће на 30 органа. V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 379.

⁴²⁹ V. Brasil, IBGE, *Anuário Estatístico do Brasil - Estatísticas Históricas do Brasil*, pp. 537-538 e 543.

⁴³⁰ У том смислу је индикативан говор шефа државе Фигеиреда на отворању заседања XXXVII. Генералне скупштине ОУН, септембар 1982., у коме је осудио политику суперсила-конфликт Исток-Запад који се преносио у Трећи свет (Авганистан, Централна Америка). Критиковао је међународни поредак који чува структуре моћи на штету слабих, међународну кооперацију која није промовисала развој, међузависност која је утицала на неједнакост, међународне органе (ММФ, Светска банка, ГАТТ) који су слушали само богате земље, састанак у Канкуну који није резултирао ничим конкретним, каматне стопе које су онемогућавале раст неразвијених нација. Закључио је да политичка економија великих сила разара богатства без нуђења било чега у замену. По његовом схватању, корекција светског поретка би требало да се деси глобалним преговорима Север-Југ, либерализацијом трговине, експанзијом међународних финансијских токова и новом политиком камата. V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 429-430.

⁴³¹ *Ibidem*, pp. 393-394.

Ово се реализовало донекле због тешкоћа које су постављале РЗ, нарочито САД, отежавајући приступ бразилским производима на своја тржишта и промовишући нову, поново неравноправну, међународну поделу рада у односу на ЗУР. Што се тиче спољне трговине, профил бразилског извоза се модификовао, тако да је дошло до великог продора у ЗУР.⁴³²

3.7. ЖОЗЕ САРНЕЈ – ТРАНЗИЦИЈА/РЕДЕМОКРАТИЗАЦИЈА – КОРИФЕЈ ДОБРОСУСЕДСКИХ ОДНОСА – ПОЧЕТАК ИНТЕГРАЦИЈЕ ДРУГЕ ГЕНЕРАЦИЈЕ (1985-1990)

Захтев за редемократизацију земље је кулминирао мноштвом организованих окупљања у највећим бразилским градовима током 1983. и 1984. на којима је захтевано директно и демократско бирање председника, а у Сао Паулу је у априлу 1984. одржана највећа манифестација у историји земље која је окупила 1,5 милион људи.⁴³³ Након изненадне смрти првог демократски изабраног председника (од 1960.) Танкреда Невеса пред преузимање дужности, неочекивано је потпредседник Жозе Сарнеј формирао владу у марту 1985. која се суочила истовремено са радикалним процесима трансформација на интерном и спољном плану. На домаћем терену Сарнејева влада је било суочена са три кључна задатка: реконструисати демократију након више од две деценије (оријентисати политичку транзицију), решавати кризу инфлације и питање огромног спољног дуга.⁴³⁴ Током 1980-их су се појавиле критике посусталог модела окренутости развоју заснованог на супституцији увоза, коме су приписивани изражени недостаци: претерани протекционизам унутрашњег тржишта

---

⁴³² Захваљујући расту и диверсификацији националне економије и политичком успеху промовисања извоза, он је порастао са 1,6 млрд УСД у 1967. на 7,9 у 1974, на 15,2 у 1979. и 25,6 млрд УСД у 1985., а трговинска салда су традиционално била негативна до 1982. (рекорд је био 6,4 млрд УСД у 1974.), али су постала позитивна: 5 млрд УСД у 1983., 11,8 у 1984. и 11,3 млрд УСД у 1985. У 1967. Трећи свет је учествовао са 12,8% у бразилском извозу, у 1981. са 35,7%, а 1982. са 31,6%; у 1973. 39% извоза су били индустријски производи, а 1981. чинили су 51,7% укупног извоза. Између 1973. и 1982. просечна годишња стопа раста извоза у РЗ је била 11,4%, а у ЗУР 20,7%. што показује динамизам бразилског присуства у Трећем свету. V. Brasil, IBGE, Anuário Estatístico do Brasil-Estatísticas Históricas do Brasil, op. cit., 1987.

⁴³³ V. Skidmore E. Thomas, *Uma História do Brasil*, op. cit., pp. 260.

⁴³⁴ Ibidem, p. 269.

и предузетништва, ниска системска компетитивност националне индустрије и услуга, мали капацитет инвестиција државе, монетарна нестабилност и финансијска рањивост узроковане висином спољног дуга.⁴³⁵

Сарнејева влада је од почетка била суочена са исцрпљивањем девизних резерви, јер је монетарна реформа из фебруара 1985. (План Крузадо) рекомпоновала део социјалне набавне моћи, стимулисала потрошњу, а последице су биле смањење суфицита платног биланса и нестајање девизних резерви. Преговори о дуговима током Сарнејеве владе су показали недостатак континуитета, чврстине и рационалности - резултат је била отплата дугова уз рецесију 1980-их. Анализа Специјалне комисије бразилског Сената за спољни дуг из 1988. указује да се убрзани раст бразилског спољног дуга десио, *grooso modo*, у две етапе. Прва је била 1973-1979 када су ресурси били усмеравани за развој економске основе, првенствено у државна предузећа, у складу са циљевима Другог националног плана развоја и у том периоду спољно задужење је порасло са 12,5 млрд УСД у 1973. на 50 млрд УСД у 1979. У другој фази 1980-1987 спољни дуг је растао сам по себи техником уговарања нових зајмова да би се продужило сервисирање, чиме се повећала главница каматама и доспелим задужењима, а износ дуга је порастао са 50 на 115 млрд УСД (40,8 одсто БДП). Једна четвртина дуга из 1986. (101 млрд УСД) од 25 млрд УСД се односила на високе каматне стопе.⁴³⁶ И Ж. Сарнеј истиче да је Бразил постао нето извозник капитала кредиторима.

"Спољни дуг је наopak Маршалов план. Током моје владе трансферисали смо 56 млрд УСД повериоцима."⁴³⁷

Очигледно да је овакво стање неизбежно утицало на редукцију спољнополитичког маневарског простора земље.

---

⁴³⁵ У синтетичком приказу "Спољна политика Жозе Сарнеја" Сеишас Кореа је указао на главне параметре међународног укључења Бразила након војног режима. V. Luiz Felipe de Seixas Correa, *A Política Externa de José Sarney*, Brasília, 1997.

⁴³⁶ Између 1983. и 1986. Бразил је платио 43 млрд УСД камата, није добио нова средства за продуктивне инвестиције, дуг се повећао са 70,2 на 101 млрд УСД, а трансфери су одговарали 4,1 одсто БДП земље, што је више од трансфера који је тражен од Немачке након Другог светског рата. Овим је показано да сиромашна земља финансира РЗ достављајући им ликвидне ресурсе. V. Fernando Henrique Cardoso, *Relatório*, Comissão Especial do Senado, Brasília, 1998.

⁴³⁷ In: José Sarney, *América Latina: Perplehidades e futuro*, Brasília. 1992., p. 11.

Може се прихватити оцена да се транзиција војног режима ка цивилном (редемократизација) површно осетила у спољној политици, односно да се догодила транзиција без измена.⁴³⁸ У ствари, транзиција модела међународног укључења земље је била припремана пред крај војног режима: билатерална сарадња која је водила процесу интеграције креирањем осе Бразил – Аргентина у другој половини 1980-их била је лансирана од стране војног режима договором две земље у вези експлоатације река басена Плате и сарадњом у нуклеарној области. Сарнеј истиче да су демократија и интеграција два циља модернизације не само Бразила него су и аспирација Л. Америке.⁴³⁹

Како Сеишас Кореа концизно запажа, што се тиче међународног контекста, да је у свету владала криза раста, био је у контрадикцији између либералног капитализма, европског социјалног протекционизма и почетка агоније и распада социјалистичких држава. У Латинској Америци је 1985-1990 била консолидована редемократизација и по први пут у својој историји у њој је (с изузетком Кубе):

"постојала представничка демократија, али и штетни ефекат тзв. изгубљене деценије (инволуција социјалних индикатора, пад БДП, застарелост индустријског парка, дезинвестирање, инфлација, високе каматне стопе, бекство капитала, притисак спољног дуга, губитак тржишта)."⁴⁴⁰

Такође, морало је да се управља тегобним процесима демократске транзиције усред финансијске оскудице и многобројних економских тешкоћа чији је заједнички садржалац био огроман спољни дуг.

Такође, почетком 1980-их дошло је до квалитативне промене мултилатералне агенде када су САД иницирале, уз подршку В. Британије и СР Немачке, деловање на демонтирању мултилатерализма (одбијање САД да потпишу Конвенцију ОУН о праву мора, повлачење САД и В. Британије из УНЕСКО итд.) који је до тада имао превагу, што је коинцидирало са осетним губитком спољнополитичког импулса ЗУР

---

⁴³⁸ V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit. p. 50.

⁴³⁹ V. José Sarney, *América Latina: Perplehidades e futuro*, op. cit., p. 31.

⁴⁴⁰ Ово су биле главне варијабле са којима се сучељавала Сарнејева влада да би осигурала свој политичко-стратешки циљ - помирити трансформацију и стабилност. In: Luiz Felipe de Seixas Correa, *A Política Externa de José Sarney*, op. cit.

уз смањење њиховог учешћа у међународним трговинским токовима. Са своје стране, Сарнејева влада је осуђивала интервенцију САД у Централној Америци, подржавала режиме у Анголи и Мозамбику, сарађивала са Кубом и СССР, одржавала одличне односе са Либијом, предложила решења за реформу међународног поретка према параметрима дијалога Север-Југ, жалила учешће аргентинског војног режима у Малвинском рату 1982. Бразил је активно учествовао у оснивању и активностима Зоне мира и сарадње јужног Атлантика (ЗОПАЦАС).⁴⁴¹

На технолошком и војном плану Бразил је наследио притисак САД против протекционистичког Закона о информатици,

"а влада САД је подигла многе препреке продаји опреме високе информатичке технологије Бразилу да би спречиле развој те националне индустрије и њену евентуалну примену у производњи наоружања јер је производио средње технолошки софистицирано оружје којим је снабдевао 70 одсто потреба својих оружаних снага и све га је више извозио у Латинску Америку, Африку и Средњи Исток."⁴⁴²

Иначе, Бразил се годинама (и демократске владе и војни режим) супротстављао приступању Уговору о нуклеарној непролиферацији чиме је такође желео да стави до знања своју намеру да постане регионална сила.

Економски циљеви САД у односу на Бразил су били либерализација тржишта информатике, редукација протекционизма, проширење привилегија и права страних компанија, приватизација јавних предузећа, елиминација извозних субвенција, преговори о дугу што је у перцепцији бразилске државе и скоро целог друштва повећивало бразилске интересе. Бразил је, са своје стране,

---

⁴⁴¹ На бразилску иницијативу усвојена је Резолуција ГС ОУН 41/11 која промовише регионалну кооперацију (економско-трговинска, научно-техничка, политичка и дипломатска) и одржавање мира, а Зона мира и сарадње јужног Атлантика (Zona de Paz e Cooperação do Atlântico Sul) је основана 1986. у Рио де Жанеиру где је одржан Први министарски скуп ЗОПАЦАС-од тада их је одржано укупно седам. Посебна пажња је посвећена питањима географске превенције пролиферације нуклеарног оружја (на Трећем скупу у Бразилији 1994. је усвојена Декларација о денуклеаризацији јужног Атлантика) и смањење војног присуства земаља из других региона. На овај начин је омогућено зближавање постојећих блокова МЕРКОСУР-САДЦ. Има 24 чланице, а седиште је у Бразилији.

⁴⁴² V. Francisco Fernando Doratioto Monteoliva, "Brasil e grandes potencias no século XX (1902-1991)", op. cit.

"очекивао од САД окончање протекционизма ради обнове своје застареле индустрије, добијање финансијских средстава и пројеката кооперације, политичку подршку у преговорима о дуговима и споразум о сировинама."⁴⁴³

Бразил је 1981. изгубио трговинске преференцијале од стране Европске економске заједнице (ЕЕЗ) и САД, а ЕЕЗ је често протестовала због протекционизма бразилског тржишта за њене индустријске производе и давања субвенција извозницима, и покретала је анти-дампинг процесе. Бразил је узвраћао критикама износећи да сличне поступке практикује ЕЕЗ према бразилским индустријским производима и није се слагао са пољопривредном политиком ЕЕЗ која је одржавала високе цене путем субвенција, наносећи штету извозу бразилских производа и преговорима за постизање споразума о ценама тих сировина. Такође, приступањем Шпаније и Португалије ЕЕЗ 1986. још више су погоршани услови за економску размену са тим блоком.⁴⁴⁴ Упркос економској кризи и повећаног степена унутрашње нестабилности, Сарнејева влада је управљала политичком транзицијом на уравнотежен начин, а главни оријентир је било усвајање Устава из 1988.⁴⁴⁵ Може се закључити да је појам перманентног националног интереса Бразила у спољној политици био консолидован и посебно наглашен у вези неколико процеса и активности.⁴⁴⁶ Неспорно је да су многи садашњи позитивни резултати Бразила у међународним односима у овим областима започети за време Сарнејеве владе.⁴⁴⁷

---

⁴⁴³ Иако су председници Реган и Сарнеј разменили посете мало тога се променило: САД су ублажиле претње реталијацијама бразилском извозу (челик, обућа, одећа, алкохол, авиони, електро уређаји, аутомобили, шећер, кафа), претиле отежавањем преговора о дуговима са официјелним институцијама, нудиле су трампу, на пример комерцијалне услуге (моментална концесија) за отварање бразилског тржишта информатике (стратешка концесија) - што се није реализовало. V. Luiz Felipe de Seixas Corrêa, *A Política Externa de José Sarney*, op. cit.

⁴⁴⁴ Међународна пројекција земље је исказивала двојак карактер, тј., практично у свим главним областима спољних односа Бразила дијалектика континуитет/иновација је била присутна: континуитет међународне агенде са ранијим спољним обавезама и пословима и иновација јер је демократија неизбежно отворила нове дипломатске фронтове, дајући импулс новим темама, олакшавала дијалог са међународном и регионалном заједницом у контексту дубоких трансформација кроз које је свет пролазио крајем 1980-их. *Ibidem*.

⁴⁴⁵ Међународни односи Бразила су стипулисани у члану 4. којим утврђује да се земља руководи следећим принципима: национална независност, преовлађивање људских права, самоопредељење народа, неинтервенција, једнакост држава, одбрана мира, мирољубиво решавање спорова, одбацивање тероризма и расизма, кооперација међу народима ради прогреса човечанства, давање политичког азила.

⁴⁴⁶ То су: интеграције Јужног конуса, успешног установљења новог стандарда односа са Аргентином, консолидовања латиноамеричке слике Бразила, постепеног сазревања односа са САД, повратка

3.8. НЕОЛИБЕРАЛНА (ГЛОБАЛИЗАЦИОНА) ПАРАДИГМА (1990-2002) – РАСКИДИ И КОНТИНУИТЕТИ НЕОЛИБЕРАЛНЕ МАТРИЦЕ БРАЗИЛСКИХ МЕЂУНАРОДНИХ ОДНОСА

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Послехладноратна дебата о будућности међународних односа Бразила углавном је била поларизирана око избора: промоција глобално-мултилатералних активности или повратак на билатерално-хемисферску традицију.⁴⁴⁸ Овај други је добио превагу у промени смера, дајући приоритет вертикалној оси са фокусом на САД, а логика на коме се заснивао је била перцепција настале униполарности и на критици претходне иницијативе (тзв. аутономија кроз искључење). Сматрало се да је одабрана опција (тзв. аутономија кроз интеграцију) адекватна токовима глобализације прихватајући политичке и економске реформе под патронатом САД (неолиберализам), латиноамеричким пројектима Бразила који су налазили ослонац у мултилатералним организацијама (ОУН) и трговинским преговорима у оквиру ГАТТ. Најважнији процеси који су се одиграли у кратком неолибералном периоду били су наставак редемократизације у Бразилу, Аргентини и Уругвају након вишегодишњих војних режима на власти, целом континенту су споља наметнута (пре свега од ММФ) економска прилагођавања због чега је напуштена пракса супституције увоза, настављена је криза спољних дугова и решена су нека војно-политичка жаришта у Централној Америци. Све то и тектонске промене на међународној сцени (пад социјализма у источној Европи и уједињење Немачке) утицало је на јачање

Бразила у СБ ОУН и политике отварања и дијалога ради третирања деликатних проблема у областима људске средине и развоја и људских права. Процена председништва представља мешовите резултате: потписивање Декларације Игуасу 1985., Акта о бразилско-аргентинској интеграцији 1986. и Уговора о интеграцији, кооперацији и развоју између Бразила и Аргентине 1988., обнављање дипломатских односа са Кубом 1986., одобравање креирања ЗОПАЦАС 1986. V. Luiz Felipe de Seixas Correa, *A Política Externa de José Sarney*, op. cit.

⁴⁴⁷ Отварајући генералну дебату на 44. заседању ГС ОУН 1989., Сарнеј је први пут формално изнео идеју често присутну у неким бразилским сегментима предложивши промене структуре и поступака у СБ ОУН и изнео хипотезу да се креира нова категорија сталних чланица без права на вето. In: Luiz Felipe Seixas de Correa, (org.), *O Brasil nas Nações Unidas: 1946-2006*, FUNAG, Brasília, 2007.

⁴⁴⁸ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 194.

перцепције опасности од још веће маргинализације континента пошто су уведене нове условљености у регион, а што је генерисало обновљени интерес за активну међузависност у контексту растућег међународног отварања и унутрашње економске либерализације.⁴⁴⁹ Почетком 1990-их у Бразилу (и Латинској Америци) се завршавао један (окренутост развоју) и отпочињао други циклус, односно парадигма укључења у међународне односе – неолиберални, а комплексну слику међународне сцене употпуњују још две тенденције: формирање економских блокова и изражена асиметрија између центра капитализма и његове периферије.

"Крај 20. века (од 1989.) тријумф капитализма над совјетским социјализмом је дао импулс процесу глобализације, уз још три фактора који су утицали на нови поредак у међународним односима: неолиберална идеологија, супрематија тржишта и војна супериорност САД."⁴⁵⁰

То су спретно искористили САД и ММФ наметнувши нове узусе земљама Л. Америке. Ту својеврсну рецептуру са једног скупа одржаног 1989. у Вашингтону где су учествовали функционери владе САД, представници ММФ и интелектуалци, требало је да примењују државе у Л. Америци, а предложено је да влада САД препоручује њено усвајање као услов за финансијску сарадњу. Вашингтонски консензус је подразумевао унилатерално отварање њихових економија, деетатизацију, приватизације, монетарне реформе, стварање саморегулишућег тржишта без мешања државе, нетретирање социјалних питања (образовање, здравство и дистрибуција прихода), једном речи, комбинација фискалне дисциплине, приватизације државних компанија и либерализације спољне трговине. Тако је

---

⁴⁴⁹ У таквом међународном сценарију Бразил је преформулисао своју спољну политику тако да су приоритети били наглашено ангажовање у мултилатералним органима ради успостављања светског поретка који није више омеђен биполарношћу Исток/Запад. Међутим, међународни односи нису донели очекиване резултате у спољној трговини и успостављена је снажна спољна финансијска зависност, а путем широке приватизације пригушен је нуклеус националне економије. На први поглед, изгледало је да је изгубљен смер који је 60 година утискивао рационалност и континуитет спољној политици државе која је упорно тражила промоцију националног развоја. Такође, Итамарати је имао тешкоће да адекватно реагује, јер се између 1990. и 1995. променило пет министара, од којих двојица изван његових редова, што означава нестабилност спољнополитичке стратегије, чему је допринео и *impeachment* председника Колора. V. Amado Luiz Cervo, "Relações internacionais do Brasil: um balanço da era Cardoso", *RBPI*, 45, n. 2, 2002, pp. 5-35.

⁴⁵⁰ *Ibidem*

дерегулација постала, како Серво оцењује, механизам интерног прилагођавања и отварања економије као, наизглед, једноставна стратегија међународног укључења.

"Суштински захтеви неолиберализма се могу сумирати: а) елиминисање модела интервенционистичке државе окренуте развоју, која се сматра расипничком и неефикасном у економском смислу и б) отварање тржишта и продуктивног система пенетрацији страних фактора капитализма, сматрајући то довољним за промовисање развоја у епохи глобализације."⁴⁵¹

Оно што је енигма за критичку анализу јесте постојање кохерентности прихватања економског отварања Л. Америке без икакве адекватне стратегије за укључивање у свет глобалне међузависности.⁴⁵² Такође, Серво критички оцењује да је успостављање парадигме тзв. нормалне државе и опција ка неолибералном регресу била **латиноамеричка опција *par excellence*** због наметања спољних притисака и да је парадигма тзв. нормалне државе била инвенција *par excellence* латиноамеричке политичке елите и интелигенције 1990-их. Она је:

"наступила силовито, кохерентно и са регионалном конвергенцијом међу земљама, што се не може поредити ни са једним делом света."⁴⁵³

Другим речима, требало је жртвовати аутономију одлучивања у односу на команду центра капитализма, једноставно зато што његове инструкције захтевају империју тржишта, другим речима - тржиште је на тај начин колонизовало државу.

Иако полувековна парадигма окренутости развоју у Бразилу није била потпуно напуштена започета је мукотрпна ревизија њених концепата.⁴⁵⁴ Од 1980.

---

⁴⁵¹ In: Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., pp. 20-26.

⁴⁵² V. Gilberto Dupas, *Economia global e exclusão social*, Paz e Terra, São Paulo, 2001.

⁴⁵³ In: Amado Luiz Cervo, "Política externa e relações internacionais do Brasil: enfoque paradigmático", op. cit.

⁴⁵⁴ Амбасадор Paulo Tarso Flecha de Lima је пре доласка на власт Колора елаборирао дијагнозу извесних дисторзија које је дуговечна парадигма развоја изазвала: претерани протекционизам, низак ниво међународног економског укључења, табуи Трећег света који коче капацитет међународних преговора, залагао се за прелаз Бразила из фазе национализације међународне економије ка фази интернационализације националне економије. Он опсервира глобално опадање моћи државе због идеолошке униформности која је наступила након Хладног рата у оквиру неолиберализма, конверзију кејнзијанизма у неолиберализам економских политика РЗ, политичке и економске трансформације Источне Европе, нови изглед Европе у целини, формирање економских мегаблокова и нових идеја и регулисања предузетих у крилу Уругвајске рунде ГАТТ, нове теме за дискусију: људска права, човекова средина, интелектуална својина. "Бразил не може да се отуђи од тог покрета, тих нових

стопа раста се још више смањује (тзв. изгубљена декада), тако да су почетком 1990-их инициране економске реформе у оквиру тзв. Вашингтонског консензуса, а главни изазов бразилске економске дипломатије је било укључивање у процес реорганизације светског економског поретка у циљу максимизирања својих могућности за економски и социјални развој. Тако су теме и проблеми као што су човекова средина, људска права, безбедност и непролиферација, економска независност, финансије, безбедност и миграције постали део дневног реда дискусије бразилске спољне политике.⁴⁵⁵ Нова спољна политика Бразила је сходно неолибералној матрици изменила мултилатералне и билатералне стратегије засноване на конфликту Север-Југ - напуштен је дискурс Трећег свет, а нови је попримио типичне ставове тзв. економија у успону (атрактивних подручја за међународне инвестиције и послове) прихватајући стратегију максимализације својих преговарачких капацитета (као средња сила) кроз колективне акције и напоре у мултилатералним форумима. Такође, тражено је и стално место у СБ ОУН, што је циљ који је концентрисао напоре током целог овог периода. У оквиру билатералних односа главна промена је била усмерење на односе са РЗ, на уштрб политичких и економских односа са ЗУР. Спорови са САД су се одржали центрирани више на специфична, а мање на системска питања. Такође, придавана је све већа важност процесу интеграције Јужног конуса и генерално узевши, опадао је значај билатералних односа. Ипак, мора се истаћи да није постојала униформност у интензитету и ритмовима у примени тражених унутрашњих реформи у појединачним земљама. С тим у вези, аргентински лидери су за време дуготрајне владе Менема сковали израз "нормална држава" којим су изражавали своју приврженост догмама тзв. Вашингтонског консензуса где је и концепција безбедности транзитирала од националног или регионалног оквира (ОАД и друге регионалне организације) ка глобалном, прихватајући као природно евентуално предузимање интервенција под

захтева. Ако то чини, значи окренути леђа интеракцији са светом, држати се притвореним насупрот модерности" закључује он и посматра адаптацију изазова либерализације као супститут историјским идејама аутоцентричног развоја. In: Amado Luiz Cervo, "Eixos conceituais da política exterior do Brasil", *RBPI*, No 41 (n. esp. 40 anos), pp. 66-84, Brasilia, 1998.

⁴⁵⁵ V. Camila Maria Risso Sales, *Relações internacionais e política externa do Brasil nos governos FHC e Lula*, Mestrado em Ciência Política, Universidade Estadual de Campinas–Unicamp, 2007.

вођством НАТО, а не више ОУН, са крајњим циљем да се спасава нови поредак. Потврђујући тезу о промени функције и испразност тезе о слабљењу националне државе, запажају се као нове функције државе у Л. Америци у овом периоду политике које претендују да дају импулс економији окренутој иностранству и либерализацији трговине путем снижавања царинских стопа у циљу структуралног прилагођавања, стабилности валуте и напослетку повлачењем државе као предузетника путем процеса приватизације. У демократизованој Л. Америци државе су претеривале у усвајању неолибералних канона, као да су они довољни да промовишу зрело компетитивно укључивање у глобални систем. У Бразилу је био отежан прелаз од државе окренуте развоју ка неолибералном концепту државе, влада председника Кардоза је у спољној политици примењивала модел без парадигме, док је Бразил прихватио у пракси постојећу асиметричну глобализацију. Стратегија диверсификације партнерстава је преоријентисана усмеравајући се ка половима економског развоја и одржавајући низак профил у односима са кључним земљама Трећег света – и у Африци, и на Блиском Истоку. У том смислу није постојала криза самог мултилатерализма, већ криза универзализма међународних односа. Што се тиче регионалних односа Бразила приоритет је био сопствени пројекат међународног укључења - МЕРКОСУР који је представљао централну осу међународне пројекције Бразила пре свега у Латинској Америци, и као инструмент пројекције земље у свету.

3.8.1. ДВА ПРЕДСЕДНИКА У ЈЕДНОМ МАНДАТУ – СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ НЕДОВРШЕНИХ ВЛАДА КОЛОР ДЕ МЕЛА И ИТАМАР ФРАНКА

Аналитичари владе председника Колора су једногласни у оцени да је Бразил започео 1990-те спољном политиком усмереном правилима која су установиле РЗ (настављено и у Франковој влади). Отварајући ГС ОУН 1991. Колор де Мело је овако изразио нови бразилски став:

"Либерална идеологија је победила. (...) Ово је опсервација коју чиним из перспективе земље која је одабрала либералну платформу."⁴⁵⁶

---

⁴⁵⁶ In: Luiz Felipe Seixas de Correa., (org.), *O Brasil nas Nações Unidas: 1946-2006*, FUNAG, Brasília, 2007.

То је био чин чврсте сврстаности са политиком САД, а на економском пољу вршено је отварање економије према узусима Вашингтонског консензуса чиме је неолиберализам *de facto* уведен, односно унесен у Бразил.⁴⁵⁷ Не разумевајући тенденцију ка мултиполарности након Хладног рата, Колорова влада је идентификовала свет као униполаран (центриран на САД) и игнорисала је веома важне односе са другим (и новим) половима економске, финансијске и технолошке моћи у Европи и Азији. Она је мултилатералистичке резолуције ОУН сматрала као тежње Трећег света, тако да је спољна политика земље инклинирала индивидуалном споразумевању са САД. У оквиру ГАТТ Бразил је прихватио и чак бранио позиције САД које се тичу пакета правила о услугама, патентима и интелектуалној својини. Други ефекат спољне политике Колорове владе је било повлачење бразилског присуства из разних региона у свету укључујући Африку и Блиски исток. На исти начин на који су стварана очекивања на унутрашњем плану да ће Бразил убрзо покренути процес модернизације и превазилажења препрека које је створио стари економски поредак, креирана је идеја да ће нова влада брзо модификовати међународни профил земље у вези чега су установљени приоритети који су претендовали постизање четири циља:

"1)актуелизовати међународну агенду земље у складу са новим питањима и међународним моментом; 2)конструисати листу приоритета уз бесконфликтност у односу на САД, 3)редукција профила окренутости Трећем свету, тј. раскид са карактерисањем Бразила као његовог дела и 4)персонализам у третирању политичких питања."⁴⁵⁸

Идентификујући агенду и циљеве спољна политика је узела модернизацију као ознаку којом се разликовала од претходних (под чиме је схватано зближавање са тзв. Првим светом у контексту Вашингтонског консензуса.⁴⁵⁹ На овај начин Колор је раскинуо са концептом спољне политике који је примењиван 1970-их - трагање за

---

⁴⁵⁷ V. Katiuscia Moreno Galhera Espósito, "A Política Externa de Fernando Collor de Mello", *Anais do XXVI Simpósio Nacional de História – ANPUH*, julho 2011., pp. 1-12, São Paulo

⁴⁵⁸ V. Monica Hirst & Leticia Pinheiro, "A política externa do Brasil em dois tempos", *RBPI*, Ano 38, No. 1, 1995, Brasília, p. 6.

⁴⁵⁹ У инаугурационом говору председник Колор је изложио да се његова спољна политика може идентификовати као "модерна".

новим просторима политичког и економског деловања у међународним оквирима, у смислу измене историјске зависности од САД. И поред редукције дипломатског маневарског простора председник Колор се видно ангажовао тако да је почетком 1990. посетио више земаља: земље јужног конуса, затим САД, Јапан, СССР и шест европских држава када је на међународној сцени доминирала политичко-економска криза источно-европских социјалистичких земаља. Бразил је био заинтересован да у ГАТТ добије концесије током преговора о пољопривреди, али је почео да дискутује и о тзв. новим темама чиме се приближио позицијама САД.⁴⁶⁰ Такође је пристао на разоружање и контролу нуклеарног, хемијског и биолошког оружја потписујући или ревидирајући Уговоре Тлателолко у вези смањења наоружања. Конкретно биле су предузете релевантне спољнополитичке иницијативе, према Хирст и Пињеиро, које су покушале да материјализују нове бразилске ставове:

"1) протагонизам у организовању и дипломатском вођењу ЕЦО-92 у јуну 1992. Колорова влада је била предводник у вези тема повезаних са животном средином, што је резултирало одржавањем Конференције УН о животној средини и развоју Рио-92 и усвајање том приликом Агенде 21 која комбинује позив на развој са одржавањем животне средине; 2) преговарање и потписивање Уговора из Асунсиона поводом формирања МЕРКОСУР у марту 1991., чиме је одлучно отпочео процес регионалне интеграције; 3) потписивање Споразума о формирању Бразилско-аргентинске агенције за обрачуна и контролу нуклеарних материјала (АБАЦЦ) 1991.; 4) Четворни нуклеарни споразум о заштитним мерама са АИЕА као заједничке иницијативе Бразила, Чилеа и Аргентине након чега је ратификован споразум; 5) специфично законодавство о контроли извоза наоружања и осетљиве технологије."⁴⁶¹

---

⁴⁶⁰ Колорова влада је промовисала економско отварање да би разбила инфлаторну тенденцију и олигополе у земљи како би постала компетитивнија, али је то чинила на импулсивни и унилатералан начин чиме је Бразил изгубио могућност да преговара о приступу тржиштима и технологијама као компензацију за хипертрофирано смањење протекционизма свог унутрашњег тржишта. Пристајући на ублажавање билатералних спорова са САД, влада је уступила много више него што је добила. V. Francisco Fernando Doratioto Monteoliva, "Brasil e grandes potencias no seculo XX (1902-1991)", op. cit.

⁴⁶¹ V. Monica Hirst & Leticia Pinheiro, "A política externa do Brasil em dois tempos", op. cit., pp. 5-23.

У контексту трговинске либерализације путем смањења царинских тарифа, Колорова влада је убрзала интеграцију Бразил-Аргентина формирајући МЕРКОСУР са Парагвајем и Уругвајем. Циљ је био што брже смањивање бразилских спољних царинских стопа, а МЕРКОСУР је сматран као форма да се што пре постане део глобализованог света. У сваком случају концепт МЕРКОСУР је достигао стратешки смисао јер је ојачао бразилско присуство на регионалној сцени и омогућио да се преговори о евентуалном стварању зоне слободне трговине Америка (ФТАА) са САД воде у формату 4+1. Криза и колапс Колорове владе крајем 1992. дубоко су компромитовали неолибералне идеје бразилске елите и од тада се запажа појачавање ставова новог концепта окренутости развоју који је покушавао да утиче на понашање и у међународним пословима.⁴⁶² Поводом кризе и рата у Персијском заливу 1990-1991. Бразил је подржао војну операцију "Пустињска олуја" против Садама Хусеина у Ираку као део међународних напора које подржава СБ ОУН, али није упутио војне трупе у Залив, што је Аргентина учинила. С тим у вези, Бразил није прекинуо односе са Ираком (прагматичан потез) очекујући економске договоре у будућности са том земљом што је било у супротности са партнерством са САД. Иако је једино очекивана бразилска реакција била осуда експанзионистичких претензија режима Садама Хусеина, Колор је ипак прихватио одређену еквидистанцу, засновану на начелу предострожности, водећи рачуна да Бразил покуша да спаси свој међународни имиџ, а у исто време је наставио да гледа на Ирак као пословног партнера са потенцијалом за проширење односа. Треба истаћи да је Колорова влада вредновала питања људских права прве генерације јер су била повезана са консолидацијом демократије у земљи, тако да је Бразил формално приступио Америчкој конвенцији људских права (познатој као Пакт из Сан Хосеа) у Вашингтону (септембар 1992.). Што се тиче односа са Африком, ниво трговине Бразила са Африком јужно од Сахаре се 1980-их повратио на ниво 1950-тих и 1960-тих (достигао 10 одсто укупне размене), да би се почетком 1990-их бразилска трговина са тим земљама веома смањила (свега 2 одсто укупне размене земље).⁴⁶³ У

---

⁴⁶² Ibidem, p. 8.

⁴⁶³ V. José Flávio Sombra Saraiva, in: Amado Luiz Cervo, O desafio internacional, op. cit., p. 320.

вези заштите интелектуалне својине, важна одлука је било одобрење закона о патентима за фармацеутске производе у оквиру ГАТТ што је Бразил учинио пре одлучних покушаја већине других влада у циљу да се не одступи од теме, јер је том приликом бразилска влада једнострано деловала у корист САД – очигледно је јасно политичко зближавање са САД. Има мишљења да је мултилатерализам у бразилској спољнополитичкој агенди тог периода представљао потрагу за аутономијом.⁴⁶⁴

Кредибилитет Колоровог кратког мандата је еродирао корупционашким скандалом када је отпочео процес његовог опозива (импичмент), тако да је потпредседник Итамар Франко у октобру 1992. интерно преузео председништво, а формално проглашен 29. децембра, када је Колор дао оставку, што је допринело побољшању имиџа земље у међународним односима. Такође непотпуна влада Итамар Франка (1992-1994) се може окарактерисати да је била између повратка модела окренутости развоју и неолибералног прилагођавања.⁴⁶⁵ Након доласка на власт Франко је инсистирао на преоријентацији економског пројекта који је започео Колор и на приоритету обнове развоја и борбе против сиромаштва, а штета узрокована убрзаним унилатералним отварањем економије мотивисала је залагање за модел заштићенијег трговинског отварања и политике заштите националне индустрије. Највећа заслуга Франкове владе је увођење и примена Плана реал (од јула 1994.) који је елаборирао министар финансија Ф. Е. Кардозо (на основу идеје економисте Едмар Баха), који је стабилизовао економију и окончао кризу хиперинфлације. Председник Франко је почео да реализује пројекат Грађанска акција против глади, мизерије – за живот, заједно са социологом Ербертом Бетињом. У априлу 1993. Франкова влада је испунила одредбу из Устава од 1988. (члан 2., а члан 14. стипулише да се суверенитет народа врши путем плебисцита, референдума и народне иницијативе) и одржан је плебисцит у вези избора облика система власти у Бразилу (парламентарна монархија или република; парламентаризам или

---

⁴⁶⁴ V. José Romero Júnior Pereira, "O Brasil em um mundo de múltiplas geometrias", *Meridiano 47*, no. 99, out. 2008., pp. 10-11.

⁴⁶⁵ Бразил је био усред тешке економске кризе-инфлација је незадрживо расла: 1992. је била 1.100 одсто на годишњем нивоу, а 1993. је достигла највиши износ у историји земље 2.470 одсто. Извор: IBGE

председнички систем).⁴⁶⁶ Франкова влада је ревалоризовала мултилатерализам у међународним односима (што је постајало све наглашенија оса спољне политике у циљу развоја и наглашенијег бразилског присуства на међународној сцени), залажући се за демократију, разоружање и развој, као и за демократизацију одлучивања у ОУН истичући национални суверенитет у односу на глобализацију. Запажа се значајна промена у политици субординације према САД коју је спроводила претходна, што је замењено давањем приоритета регионалној интеграцији и залагањем за преговоре у мултилатералним форумима. Нагласак је био на унапређењу МЕРКОСУР и покушају артикулације активности са другим јужноамеричким земљама путем Амазонске иницијативе. Латиноамеричка интеграција и МЕРКОСУР више нису били само инструмент за убрзавање процеса либерализације бразилске економије, већ Бразил почиње да им даје обухватнији стратешки смисао - МЕРКОСУР је постао приоритет као облик укључења у контексту глобализације, а важност регионалног пројекта може бити оцењена учешћем земаља МЕРКОСУР у бразилском извозу који се повећао од 4 одсто на 14 одсто у периоду 1991-1994.⁴⁶⁷ Предлог Бразила за оснивање Зоне слободне трговине Јужне Америке (АЛЦСА) и подстицање активности чланица ЗОПАЦАС представљали су покушаје учвршћења улоге Бразила у региону и одговор на притиске САД поводом евентуалног формирања ФТАА. Спољнополитичко деловање Франкове владе се огледало у следећем: деловање у мултилатералним политичким форумима, реafirмација већ прихваћених обавеза о нуклеарној непролиферацији, продубљивање регионалне интеграције, тзв. дедраматизација односа са САД, измена ставова које је Колорова влада примењивала у Уругвајској рунди преговора ГАТТ, приближавање потенцијалним парњацима у међународној заједници (Кина, Индија, Русија, ЈАР).⁴⁶⁸ У ОУН се истицао предлог Бразила да Агенда за развој буде придружена Агенди за мир, што је био покушај да се у дебату

---

⁴⁶⁶ Око 30 одсто бирача није изашло или су поништили свој глас; од оних који су се појавили на избору 66 одсто је гласало за републику, а 10,2 одсто за монархију. За председнички систем је гласало 55,5 одсто, а парламентаризам је добио 24,6 одсто гласова. На основу резултата задржани су републикански режим и председнички систем. V. Monica Hirst & Leticia Pinheiro, "A política externa do Brasil em dois tempos", op. cit.

⁴⁶⁷ Ibidem, p. 15.

⁴⁶⁸ Ibidem, p. 11.

унесу неразвијеност и сиромаштво као неизбежне тачке у вези изградње новог светског поретка. У трговинској области је током преговора у Уругвајској рунди Франкова влада следила стратегију Колорове владе - залагање за институционализацију режима мултилатералне трговине и напуштање протекционизма јер је Бразил очекивао проширење међународних тржишта за своје производе.⁴⁶⁹

3.8.2. ВЛАДА ФЕРНАНДА ЕНРИКЕ КАРДОЗА – ОД НЕОЛИБЕРАЛНОГ ОПТИМИЗМА ДО АСИМЕТРИЧНЕ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ – КАРАКТЕРИСТИКЕ И РЕЗУЛТАТИ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ ИЗВАН ПАРИДГМИ У КАРДОЗОВА ДВА МАНДАТА (1995-2002)

Председник Фернандо Енрике Кардозо је пре свега био, не рачунајући режим Варгаса, први председник Републике који је легално владао у два узастопна мандата. Током неолибералног периода на врхунцу у оба дома Националног конгреса усвојен је уставни амандман који омогућава реизбор актуелног председника уколико победи на изборима. Овим је тада руководећа политичка елита (уз сагласност САД) хтела опстанак на власти владајуће гарнитуре која није доводила у питање (као опозициона Партија радника Лула да Силве) неолибералне норме и довршење друге генерације реформи у том правцу. Бразил је био пред изазовом током његове владе да проводи спољну политику која се суочавала са дуготрајним трансформацијама послехладноратног међународног система (са непотпуно дефинисаним контурама), снажно означеним војном униполарношћу САД, мултиполарношћу многобројних економских блокова и који се суочавао са глобализацијом убрзаног ритма и неодређеног циља.⁴⁷⁰ Имајући у виду да је циљ спољне политике да буде инструмент националног развоја (као супстрат историјске акумулације), Рикардо Сенес је

---

⁴⁶⁹ Као резултат Уругвајска рунда је гарантовала неке бразилске успехе приликом извоза метала, чаја, кафе, какаоа, шећера и биљних уља (скоро у потпуности окренути пољопривреди), али је земља отворила своје тржиште услуга без противтеже у погледу смањења пољопривредних субвенција у РЗ. Ibidem

⁴⁷⁰ V. André Luiz da Silva Reis, *Do Otimismo Liberal à Globalização Assimétrica-A Política Externa do Governo Fernando Henrique Cardoso (1995-2002)*, tese doutorado, Universidade Federal do Rio Grande do Sul, Porto Alegre, 2008.

мишљења да је оно што се дешавало било, у ствари, прилагођавање и редефинисање матрице која се појавила у бразилској спољној политици почетком 1990-их, као супститут парадигме окренутости развоју. Штавише, он тврди:

"да су се средње силе и новоиндустријализоване земље (и Бразил) дислоцирале од антагонистичке позиције према међународном поретку ка ставу учествовања и генералног прихватања основа и правила важећег међународног поретка у конституисању новопојављеном матрицом која је дефинисана као неолиберална.⁴⁷¹

Према Реис да Силва, напуштање дискурса Трећег света, приближавање РЗ, продубљивање регионалне политике и валоризација МЕРКОСУР такође су неке од карактеристика промене спољне политике Бразила.⁴⁷² Нова парадигма је имала као осу артикулације спољне политике земље две координате: глобализацију и неолиберализам. Очигледно да Кардозова влада није смела да се руководи старом и углавном превазиђеном парадигмом међународног укључења, јер су њени непосредни суседи и такмаци – Аргентина, Чиле, Колумбија – прихватили и некритички примењивали наметнуте неолибералне узусе који су постали такорећи *conditio sine qua non* модернизма и савременог учешћа на међународној сцени – пре свега хемисферској (што погодује јединој преосталој мегасили). Истовремено у Бразилу је било преовлађујуће мишљење да је то стратешко укључење способно да препозна, у исто време, захтеве и глобализације и бразилског националног пројекта. Стога је долазак Кардоза на власт представљао продубљење прихваћене неолибералне матрице као спољнополитичке тенденције, а у унутрашњој политици његова влада је применила две генерације неолибералних реформи. Председник Кардозо сматра да је Бразил од средине 1980-их до краја века прошао три трансформације које су суштински утицале на спољну политику: редемократизација, отварање тржишта и стабилизација монете.⁴⁷³ Идеја промене за коју се он залагао

---

⁴⁷¹ In: Ricardo Sennes, *As mudanças da política externa brasileira nos anos 80: uma potência média recém industrializada*, Ed. da UFRGS, Porto Alegre, 2003, p. 133.

⁴⁷² V. André Luiz da Silva Reis, "As transformações matriciais da Política Externa Brasileira recente (2000-2010)", *Meridiano 47*, vol. 11, n. 120, jul.-ago 2010., pp. 18-24.

⁴⁷³ V. Fernando Henrique Cardoso, *RBPI*, 44(1):5-12, Brasília, 2001.

учинила је преобладајућом идеју да Бразил прихвати неолибералну парадигму уз примењивање реформи које је она захтевала.⁴⁷⁴ Такође, мултилатерална ангажованост је широко прихваћена као средство, што раде све земље које не поседују ефективну моћ, како би учествовале у међународном одлучивању. На тај начин Бразил је почео да се интензивније бави темама повезаним са економским либерализмом, човековом средином, људским правима, безбедношћу, трговинским мултилатерализмом, међународним токовима капитала.

Евидентно је да су тактике председника Колора и Кардоза биле различите – док се Колор руководио концепцијом немоћи, дотле је Кардозо предвиђао да земља постане регионална сила.

"Кардозове идеје је подупирао бразилски регионални положај, његова одговорна спољна политика и бенефицирао се Планом Реал-планом стабилизације којим је окончана дуготрајна економска криза."⁴⁷⁵

С тим у вези, две главне мете су уочене и на њима се инсистирало: фер и отворена регионална и глобална трговина и добијање сталног места у СБ ОУН. Бразилски циљ је био да буде релевантан актер у СТО од 1995. (преговори о пољопривреди), а у региону у преговорима о ФТАА. Владе председника Франка и Кардоза, иако су примењивале неолибералне реформе на интерном плану, у спољној политици су давале приоритет регионалној интеграцији и ревалоризовале МЕРКОСУР као опцију међународног укључења (трећа Кардозова мета).

У другом Кардозовом мандату спољна политика је претрпела нову корекцију смера исказујући знакове исцрпљености неолибералне матрице, нарочито после финансијске кризе 1999., која је најавила све израженију спољну рањивост земље.⁴⁷⁶

---

⁴⁷⁴ Кардозо је истицао да спољна политика треба да разматра откривање могућности које би земљи пружиле бољи приступ тржиштима, токовима капитала и технологији у вези чега треба имати активнији став. V. Camila Maria Risso Sales, *Relações internacionais e política externa do Brasil nos governos FHC e Lula*, Mestrado em Ciência Política, Universidade Estadual de Campinas-Unicamp, 2007.

⁴⁷⁵ In: Cristina Soreanu Pecequilo, "A new Strategic Dialogue: Brazil-US relations in Lula's presidency (2003-2010)", RBPI, vol. 53 no. Spe Brasília dez. 2010.

⁴⁷⁶ "De facto, у свету означеним глобализацијом, финансијском нестабилношћу, технолошким револуцијама, редефинисањем односа моћи – судбина једне земље све више зависи од артикулације интерног и спољног плана. Приоритети међународних односа Бразила су: консолидовати МЕРКОСУР, ојачати односе са осталим земљама Јужне Америке, трагати за уравнотеженом хемисферском интеграцијом, продубити односе са ЕУ, проширити партнерства у другим регионима света, залагати се

Од 1999/2002 у растућем степену је постајао доминантан дискурс да је светски систем условљен асиметријама и неједнаком дистрибуцијом моћи, нарочито у трговинским преговорима што се на изврстан начин задржало у наредној влади. Председник Кардозо је у више наврата критиковао тзв. асиметричну глобализацију која доноси озбиљне ризике, искључивости и продубљивање неједнакости између држава и унутар сваке од њих.⁴⁷⁷ Према њему земље у свету морају да напусте пут глобализације која би имала и искључене земље – како у процесу доношења одлука, тако и током деобе користи – и да се залажу за солидарну глобализацију која укључује обе наведене димензије. Сврха тог концепта је била да понуди конструктивну критику указујући на потребу за прилагођавањем међународног управљања. Ипак, делимо мишљење Визентинија, који указује да је Кардозово деловање било више тактичко покушавајући да тиме Бразил успостави свој простор у Првом свету и према САД, него што је био дуготрајни циљ стратешке природе.⁴⁷⁸ Овај процес је праћен редефиницијом улоге МЕРКОСУР и Јужне Америке од стране Бразила који су тиме достигли фундаментални значај као адекватан пројекат међународног укључења. Кардозова влада је подстицала оживљавање МЕРКОСУР и активности Иницијативе за интеграцију јужноамеричке регионалне инфраструктуре (ИИРСА) инвестирајући у пројекте у стратешким секторима – енергија, транспорт и комуникације покушавајући да појача развој, обнављајући идеју стварања Зоне слободне трговине Јужне Америке (АЛЦСА). Овај пројекат лансиран 2000. на Првом самиту Јужне Америке у Бразилији, био је такође одговор на интервенционистичку иницијативу САД - План Колумбија (борба против наркотрафиканата и искорењивање производње кокаина) који омогућава трупама САД да буду стационаране у тој земљи, и на растуће критике САД у вези аутономних активности

за стабилан и праведан економски поредак, учествовати у вези нових тема међународне агенде, промовисати развој и мир у свету." In: Cardoso, Fernando Henrique, *Avança Brasil, Mais 4 anos de desenvolvimento para todos*, Brasília, 1998., pp. 48-49.

⁴⁷⁷ Кардозо је наглашавао да процес глобализације не може да буде пут ирационалне конкуренције, "јер је то перверзни процес који трансформише активности међународних финансијских центара у неразумну кладионицу, а тржиште у казино".

⁴⁷⁸ V. Paulo F. Vizontini, *As Relações Internacionais do Brasil-de Vargas a Lula*, Ed. Fundação Perseu Abramo, 3^a ed, São Paulo, 2008.

Јужне Америке укључујући и бразилску спољну политику и рађање левице у Венецуели Уга Чавеса што је све било повезано са кризом неолиберализма.

Веома важан фактор Кардозове спољне политике је била председничка дипломатија - већ у инаугуралном говору била је јасна намера да ће је употребљавати као инструмент и смерницу, тако да је серија председникових путовања у иностранство била важна ознака.⁴⁷⁹ Са Кардозовим спољнополитичком стратегијом, ставовима и потезима многи се нису слагали. Р. Гонсалвеш је оштро критиковао начин учешћа и постигнућа у међународним односима Бразила због, пре свега, пасивног држања Итамарати, за кога је пројекат МЕРКОСУР једини значајан вектор у спољној стратегији, док остало представља непостојећу спољну политику, имајући у виду владину пасивност у вези примене подређеног генералног пројекта укључивања у међународне односе.⁴⁸⁰ Током оба Кардозова мандата области деловања Бразила у међународним односима су биле углавном подвргнуте захтевима и очекивањима хегемона у хемисфери. Такође, десио се својеврсни парадокс – у веома кратком периоду су биле примењене чак три парадигме (неке су се и преклапале), тако да би се могло сложити са мишљењем А. Серва који то разматра: окренутост развоју – која је била у агонији, али није нестала, тзв. нормална, која се појавила у првом плану и логистичка, која се истовремено искушавала:

"Парадигматична коегзистенција *sui generis* је била теоријски некохерентна и операционално нерационална. Стога се она није адекватно одразила на међународне односе земље."⁴⁸¹

---

⁴⁷⁹ V. Sérgio Danese, *Diplomacia presidencial: história e crítica*, Topbooks, Rio de Janeiro, 1999.

⁴⁸⁰ Због тога је упозорио на могућу тзв. африканизацију Јужне Америке и, с тим у вези, навео четири симултана кретања у Бразилу у вези његове песимистичке оцене: макроекономска дестабилизација (огромни јавни дугови, незапосленост и економска стагнација); разореност националног продуктивног апарата (велики пад инвестиција, денационализација привреде и слабљење приватних групација); раздвојеност социјалног ткива друштва (растућа мизерија, насиље, неједнакост, пораст наркотрафика); политичко-институционална деградација (проблеми у судству, полицији, оружаним снагама, средствима информисања, универзитетима). Такође, истиче повећану спољну рањивост Бразила последњих година: између 1995. и 1999. спољни дуг је порастао са 140 на 240 млрд УСД, у продуктивном сектору учешће страних компанија је повећано са 13 одсто на 25 одсто, учешће земље у светској трговини је смањено са 0,94 одсто на 0,86 одсто. Поред тога, дошло је до све већег учешћа примарних производа у извозу Бразила, а отежавајућа околност је што се трговином тим производима све више баве мултинационалне компаније и сликовито закључује да се земља враћа у 19. век. V. Profesor Reinaldo Gonlaves, *Jornal dos Economistas*, Agosto 2000, Rio de Janeiro.

⁴⁸¹ In: Amado Luiz Cervo, "Relações internacionais do Brasil: um balanço da era Cardoso", op. cit.

Кардозова влада је избегавала експлицитно прихватање било које од њих и због тога се два Кардозова мандата могу сматрати да су изван каденце, односно, ван парадигми.⁴⁸² У вези тога, А. Серво је на систематизован начин синтетизовано изнео тематске смернице међународних односа и ангажовање Бразила током оба мандата и с правом Кардозову владу означава да је изван парадигми, односно да је хибридна влада.⁴⁸³ Он врло критички анализира понашање и деловање неолибералне бразилске владе у којој су економске власти сналажљиво примењивале монетаристичке и либералне директиве, преузеле и оријентисале спољну политику земље која је одустала да води сопствену међународну политику.⁴⁸⁴ У вези примене реформи, у првој фази је примењена политика фискалне ригидности, повлачење државе из продуктивног инвестирања, смањене су плате и бенефиције државе благостања, приватизована јавна предузећа продајући их страним компанијама да би се прикупиле девизе за отплату спољног дуга. Покренутим реформама друге генерације требало је стабилизovati регулаторну структуру и транспарентност јавних трошкова, првенствено креирајући олакшице да страно предузетништво продире у економске активности. Влада је успела да се усвоје амандмани на Устав којим су олакшани услови за улазак страних компанија у земљу, чиме је, поред осталог, умањен државни нафтни монопол, а 1999. је усвојена социјална реформа. Све ове мере су донете у циљу смањења јавних расхода и ради елиминисања хроничног проблема инфлације. Према Серву, влада је свесно употребљавала механизме приватизација за пренос

---

⁴⁸² "Бразилска спољна политика не укључује поједностављивања нити етикетирање. Обухватност и многострукост наших интереса на међународном плану указују на константну потребу да се одржавамо увек отвореним за наше опције". V. Fernando Henrique Cardoso, "Política externa: fatos e perspectivas", *Política Externa* –Vol. 2, N.º1, Junho 1993.

⁴⁸³ "Влада напушта стари дуготрајни концепт државе окренутости развоју (предузетник која повлачи друштво на пут националног развоја путем превазилажења структуралних економских зависности и аутономијом безбедности), спроводи фундаменталистичку неолибералну политику (искуство од преко десет година показује да та парадигма обухвата три параметра понашања: као потчињена држава, подвргава се присилама хегемонистичког центра; као деструктивна држава раствара и отуђује централни робустни нуклеус националне економије и трансферише приход у иностранство; као регресивна држава резервише функције социјалног инфантилитета за нацију) и пред крај другог мандата започиње примену метода логистичке државе (која јача национални нуклеус, преносећи на друштво предузетничке одговорности и помажући му да ради у иностранству, на начин да уравни тежи користи независности путем зрелог укључења у глобализовани свет)." V. Amado Luiz Cervo, "Relações internacionais do Brasil: um balanço da era Cardoso", op. cit.

⁴⁸⁴ *Ibidem*, p. 8.

националне активе страним компанијама, отварајући на тај начин нови пут трансферу профита у иностранство и тиме продубљујући структуралну зависност земље и подвргла се међународном шпекулативном капиталу који је такође апсорбовао интерни приход. Више од 100 млрд УСД прикупљених приватизацијом били су потрошени за расход, без неке бенефиције за појачање стратешких сектора националне економије. Како су компаније доносиле из иностранства софистицирану опрему и нису се окретале извозу, већ пространом бразилском тржишту, у земљи је постала неефикасна њена спољнотрговинска политика. Серво је нарочито оштар према некритичком отварању и спровођењу приватизације јавних предузећа у скоро свим секторима, укључујући и отуђење ЕМБРАТЕЛ-центар бразилског система комуникација.⁴⁸⁵ *Suma summarum*, Бразил је на овај начин улазио у структуралну зависност од страних компанија и њихових технологија. Отварајући бразилско тржиште 1990-их није се остваривало очекивање да се модернизује продуктивни систем и подиже његова спољна компетитивност, а економска власт у Бразилу је постигла да спољна трговина престане да буде стратешки инструмент развоја и претворила се у зависну варијаблу монетарне стабилности.⁴⁸⁶ Последице су биле да се средња царинска стопа повисила почев од 1996., монета је девалвирана 1999, а у иностранство су трансферисани огромни профити реализовани у земљи.⁴⁸⁷

---

⁴⁸⁵ Ibidem, p. 8.

⁴⁸⁶ С те стране грешке стратешке калкулације су имале високу цену-између 1988. и 1993. бразилска влада је смањила просечну царинску стопу са 52 на 14 одсто и елиминисала све нецаринске мере, а План Реал монетарне стабилности из 1994. је увео прецењен курс, и већ 1995. спољна трговина је преокренула дотадашњу тенденцију позитивних салда спољнотрговинског биланса. Ibidem

⁴⁸⁷ Спољнотрговински биланс је регистровао суфицит од 85,9 млрд УСД између 1980-1989., између 1990. и 1994. је забележен суфицит од 60,4 млрд УСД, али је између 1995. и 2000. забележен дефицит од 24,3 млрд УСД. У апсолутном погледу спољна трговина се повећавала 1990-их-од 52,1 млрд УСД у 1990. на 110,9 млрд УСД у 2000., али је трговински дефицит допринео погоршању спољних рачуна. Рачун услуга (пре свега приход од капитала) забележио је повећање дефицита од 13,6 млрд УСД током 1980-их на 18,3 млрд УСД у периоду 1990-1998. Извор: МДИЦ. Девизна политика је била популистичка мера која је допринела снижењу инфлације. С друге стране, спољна зависност се повећала, а унутрашњи дуг је повећан са 60 на 500 млрд УСД. Крајем 1997. започета је Азијска криза која је снажно погодила и Бразил, тако да су девизне резерве смањене за пола године 1998. са 74 на 42 млрд УСД. Да би спасила реал влада је спречила одлив девиза подизањем каматних стопа и другим економским мерама и добила је од ММФ хитан зајам од рекордних 40 млрд УСД, али је била обавезна да усвоји буџетско прилагођавање (девалвација валуте, повећање захватања и смањење јавних трошкова). Али, те мере су, са своје стране, условиле економску рецесију. Извор: Boris Fausto, *História do Brasil*, 13 edição, EDUSP, São Paulo, 2008., "Crise Asiática".

Када су финансијске кризе погодиле лабилне економије (Мексико 1994-1995., Далеки Исток 1997-1998., Русија 1998., Бразил 1999., Аргентина 2001.), Г-7 није озбиљно размотрила увођење контроле нити приступила рестриктивније токовима шпекулативног капитала који има разарајуће ефекте и учвршћује односе зависности. За разлику од ових погођених држава, РЗ уравнотежују своје отварање финансијских тржишта интернационализацијом економија и стимулисањем од стране својих влада - започето 2001. - ширењем филијала, удружења и повећања зараде у иностранству.⁴⁸⁸

Рубенс Барбоза с правом закључује да су, што се тиче бразилских националних интереса-политичких, економских и трговинских-прве године новог миленијума показале велики импулс према хемисфери, тако да је постало неодложно да се дефинишу основе за нову политику према континенту који постаје главни спољни приоритет.⁴⁸⁹ Стога је Бразил усредредио своје интересе на фиксирање степена отворености и опција према формирању економских блокова и на преговарање између МЕРКОСУР и других блокова, тако да је на тај начин лансиран концепт Јужне Америке као области претходног учвршћења регионалних економија под бразилским лидерством. Може се запазити да је Ф. Е. Кардозо донекле оклевао да у потпуности прихвати и примени неолибералну политику у земљи, али је под притиском многобројних спољних фактора, као и домаћих бизнисмена и политичара морао да се дефинитивно одлучи за владајући *l'esprit du temps* - фундаменталистички неолиберализам у економији и, у нешто мањој мери, спољним пословима.

Јужна Америка је заузимала централно место у Кардозовој спољној политици чији је циљ:

---

⁴⁸⁸ Између 1980. и 1989. нето кретање страног капитала у Бразилу је било 9,7 млрд УСД, а у периоду 1990-1998. је било 91,1 млрд УСД. Директне стране инвестиције су имале експоненцијални раст током 1990-их-од 1,1 млрд УСД у 1991. достигле су 33,5 млрд УСД у 2000. Током највећег дотока капитала (1996-2000) 24,8 одсто је био из САД, 17,4 одсто из Шпаније, 9,3 одсто из Холандије, 8,1 одсто из Француске и 7,9 одсто из Португалије. Неравнотежа текућих трансакција земље је потицала због одлива профита. Између 1995. и 2000. унутрашњи јавни дуг се повећао са 33 одсто на 53 одсто БДП. Између 1994. и 1999. спољни дуг се повећао са 148 на 237 млрд УСД. Камате и амортизација спољног дуга су 2000. износили 50 млрд УСД-као вредност бразилског извоза. V. Amado Luiz Cervo, "Relações internacionais do Brasil: um balanço da era Cardoso", op. cit., pp. 5-35.

⁴⁸⁹ V. Rubens Barbosa, "A nova geografia económica do Continente", *Política externa*, tomo 10, No. 2, setembro-outubro-novembro, 2001, p.43.

"постајало реорганизовање економије МЕРКОСУР ради повећања регионалне независности и гарантовања услова земљи за преговарање у фаворизованој форми за евентуалну дубљу сарадњу са САД у вези ФТАА."⁴⁹⁰

Слажемо се са оценом Серва, да је процес интеграције МЕРКОСУР био:

"подручје Кардозове реалистичке спољне политике и у смислу добитака и губитака овај модел интеграције као несавршене царинске уније фаворизовао је Бразил који је очувао своју аутономију одлучивања и употребљавао блок као инструмент у преговорима у другим областима."⁴⁹¹

Према другим аналитичарима, криза Плана реал и МЕРКОСУР 1999. имплицирали су кризу економског модела и међународног укључења, узрокујући дебат о смеровима спољне политике. Кардозо је започео други мандат са потребом да промени спољну политику, пре свега критикујући глобализацију.

"Пред тим сценаријом удаљујући се од почетног смера мало пажљивог отварања и преговора без одговарајућих компензација, у своје последње две године, Кардозова спољна политика је развила значајну агенду према Јужној Америци, као начина да артикулише алтернативу кризи МЕРКОСУР и да одржи процес интеграције."⁴⁹²

Спољна политика Кардозове владе се различито назива: аутономија кроз интеграцију, актуелизација са међународним моментом, некритичко усвајање парадигме глобализације и неолиберализма, реторика првог света, нормална држава, логистичка држава, понашање *mainstream*. Главне осе анализирања упућују на карактер и тешкоће формулисања аутономне спољне политике, пре свега у односу на неолиберализам и артикулацију између интерне и спољне економске опције. Што се тиче формулисања међународне политике Бразила опортуно је размотрити неке интерпретације. Често су се појављивале оцене да су демократија, интеграција и

---

⁴⁹⁰ In: José Ghilhon Albuquerque, "Prioridades regionais e multilaterais na política externa do governo Fernando Henrique", *Carta Internacional*, ano x, nº 114, p. 10, outubro 2001.

⁴⁹¹ V. Amado Cervo, "Relações Internacionais do Brasil. Um balanço da era Cardoso", op. cit., p. 25.

⁴⁹² In: Paulo F. Vizontini, "A política externa de FHC à Lula (1995-2004)", *Ciências e Letras*, Porto Alegre, no. 37, jan-jun 2005., p. 321.

економске реформе били велики стубови спољне политике, док међу негативним оценама фигурира критика недостатка међународних приоритета, прикривено универзалистичком спољном политиком. Према Жозе Албукеркеу она је последњих пола века била оријентисана са два централна циља: први је економске природе који треба да гарантује повољне услове за економски раст земље, а други је политичке и треба да гарантује слику самоопредељења нарочито у односу на САД и главне светске силе.

"Доласком Кардоза на место председника, две важне оријентације су биле придодате: економски циљ је почео да интегрише димензију макроекономске стабилности, и додат је трећи циљ-избегавање, или у најмању руку, одлагање растуће интеграције са економијом САД."⁴⁹³

Избегавање или максимално одлагање континенталне интеграције са САД је био циљ тактичке и провизорне природе и материјализовао се као резултат повећања економске и политичке отворености и политике континенталне интеграције које су предлагале САД.⁴⁹⁴ Желсон Фонсека Јр., са своје стране, прецизно анализира бразилску спољну политику и сматра да је била у процесу концептуалне промене од краја 1980-их - од претходне стратегије тзв. аутономије кроз дистанцирање **ка тзв аутономији кроз учествовање**, и сматра да је у подручјима у којима се дискутује о међународним режимима где се приоритет даје легитимитету, лежала велика прилика за Бразил.⁴⁹⁵ Ово је прихватио министар Лампреиа јер се приближава матрици

---

⁴⁹³ V. José Albuquerque, "A política externa do governo Fernando Henrique", In: José Albuquerque, Ricardo Seitenfus; Sergio Castro, (orgs), *Sessenta anos de política externa brasileira (1930-1990)*, Editora Lúmen Júris, Rio de Janeiro 2006, p. 501.

⁴⁹⁴ "Задржавати већу отвореност бразилске економије ради ограничавања веће интеграције у економију САД постало је симбол крајње тачке равнотеже између спољне димензије раста и стабилности. Другим речима, одбацивање континенталне интеграције симболизује минимум хетеродоксије окренутости развоју што би било прихватљиво за монетарну ортодоксност", Ibidem, p. 503.

⁴⁹⁵ "Позитивна учествовања увек подржавана критеријумом легитимности, отвара нам врата серији ставова што је дало нови имиџ бразилској спољној политици. Аутономија данас не значи више "дистанцу" од полемичких тема да би се сачувала земља од нежељених сврставања. Насупрот, аутономија се подводи под учествовање, жељом за утицање на агенду отворену вредностима које изражавају дипломатску традицију и капацитет да се сагледају смерови међународног поретка сопственим очима, са оригиналним перспективама". V. Gelson Fonseca Jr., *A legitimidade e ouras questões internacionais: poder e ética entre as nações*, Paz e Terra, São Paulo 1998, p. 368.

међународног укључења Кардозове владе.⁴⁹⁶ Фереира Оливеирос сматра да је Кардозова влада спроводила политику поштовања тзв. јединственог мишљења 1990-их, што је на пољу спољне политике значило оно што је Лампреиа назвао придруживање међународном *mainstream*, без критичке спољне политике према ономе што међународна заједница поставља као економска, социјална и амбијентална правила.⁴⁹⁷ Према њему, понашање бразилске владе је ослабило капацитет формулисања аутономне политике и преостала је субординација Бразила међународним правилима које су диктирале велике силе, нарочито САД, без обзира на реалне факторе моћи.⁴⁹⁸ Бразилска спољна политика је претрпела значајну еволуцију за време два мандата председника Кардоза, током неолибералног модела глобализације, а циљ је био да се земља укључи у нову међународну сцену уз широко отварање према трговинским и финансијским токовима.⁴⁹⁹ Послехладноратна дебата о будућности међународних односа Бразила поларизовала се око континуитета глобално-мултилатералних акција и повратка на билатерално-хемисферску традицију

---

⁴⁹⁶ С тим у вези, Лампреиа је на предавању дипломатама 1998. оценио да је "етикета која се може дати Кардозовој спољној политици аутономија кроз интеграцију, тј., уместо изолационистичке аутономије, аутономија артикулисана у комбинацији са међународним окружењем". V. Luiz Felipe Lampreia, *Diplomacia Brasileira - palavras, contextos e razões*, op. cit., p. 91.

⁴⁹⁷ "Бразилска спољна акција је паралисана-чак и ако другачије изгледа-реаговањем на притиске САД да се оформи ФТАА што је могуће брже, упркос критикама које је недавно председник Кардозо упутио Вашингтонском консензусу и ризику да мултинационалне компаније у свом деловању теже да буду олигополи. Приступање "јединственом мишљењу" и урањање у *mainstream* су елементи који саображавају прави став-без обзира на реторику која се користи, за прикривање чињеница које желимо, *ad usum Delphini*, означава позицију независности од политике САД. Више од реторике којом се мислило да се повреде САД, оно што је битно су акције на интерном плану, нарочито што се тиче начина на који су урађене приватизације и вођена економска политика што је учинило да држава буде заробљеник међународног и националног финансијског капитала-ако неко може да разликује један од другог". V. Ferreira Oliveiros, *A crise da política externa: autonomia ou subordinação?*, Revan, Rio de Janeiro 2001, p. 14.

⁴⁹⁸ "У свакодневној стварности приступање "јединственом мишљењу", преовладавање економистичке визије ствари и култ новца од стране кључних фигура извршне власти, створили су систем сила чија резултанта кочи заиста аутономно понашање на међународној сцени и чини да држава даје приоритет не сопственим интересима и вредностима који би требало да оријентишу међународну политику, него вредности које хегемонистичка мегасила САД прописује као неко ко треба да прописује (у основи и форми) унутрашњу и спољну политику ЗУР". Ibidem, p. 15.

⁴⁹⁹ Визентини сматра да су у вези тога директивне линије биле: 1)напредовати на путу регионалне интеграције и продубљивање МЕРКОСУР, 2)подстицање стратегије диверсификације партнера у билатералним односима, 3)активности у оквиру мултилатералних економских организација, посебно у СТО, 4)концентрисање напора да се Бразил уздигне на позицију међународне силе постајући стални члан СБ ОУН употребљавајући за то аргументе величине територије, број становника и свој статус у ОУН. V. Paulo G. Fagundes Vizentini, "De FHC a Lula: Uma década de política externa (1995-2005)", *Civitas Porto Alegre*, v. 5 n. 2 jul.-dez. 2005, pp. 381-397, Porto Alegre

што је преовладало дајући приоритет вертикалној оси спољне политике са фокусом на САД.⁵⁰⁰ Ово се заснивало на перцепцији постојања униполарности и на критици претходних иницијатива (тзв. аутономија кроз искључење). С друге стране, на мултилатералном плану Бразил се залагао у ОУН, и пре свега у СТО, за отварање различитих панела против неправедне трговинске праксе РЗ и проширујући их на питање преговора о ФТАА.⁵⁰¹ Током Кардозове владе међународну динамику Бразила су опредељивала три кључна елемента: економска и политичка модернизација земље, регионална интеграција и економска глобализација. С тим у вези је постојећа пракса да је спољна политика у функцији економије да би се задовољили интерес и потреба земље да постане *global trader*. У том погледу бројност, динамика и диверсификованост посета председника Кардоза страним земљама, институцијама, учешће на међународним форумима као и посете страних државника Бразилу (укључујући Папу 1980., 1991., 1997. и оба генерална секретара ОУН) барометар су спољно-политичког опредељења земље (Кардозо се сусрео са неким председницима неколико пута). Преглед земаља указује на бразилске интересе: учвршћивање односа са државама из којих потиче највише страних инвестиција, земље које су главни спољнотрговински партнери, које су потенцијални кандидати за места сталних чланова СБ ОУН приликом евентуалне реформе ОУН и земље које дају подршку Бразилу за добијање те позиције.

Амадо Серво оштро критикује Кардозову владу што је жртвовала националну безбедност и да се потпуно повиновала ономе што је Роберт Гилпин означио као *рах americana* који је увек био *raison d'être* инвестицијама и економској пенетрацији САД у иностранству.⁵⁰² Бразилска влада је успоставила знак једнакости и

---

⁵⁰⁰ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 194-202. У вези односа САД према Бразилу, индикативно је јавно извињење председника САД В. Клинтона током једине посете Бразилу (октобар 1997.) за израз "корупција је ендемски траг у бразилској култури" који се појавио у документу Министарства трговине САД, а који је припремила амбасада САД у Бразилији.

⁵⁰¹ С овим у вези важан је говор председника Кардоза на отварању дебате у Генералној скуптини ОУН 10.11.2001. "Глобализација ће бити одржива само ако инкорпорира димензију правде. Наш мото треба да је "солидарна глобализација" насупрот актуелној асиметричној глобализацији. (...) Један солидарнији и праведнији међународни поредак неће постојати без свесне акције заједнице нација. То је сувише драгоцен циљ да би се препустио на милост и немилост сила тржишта или хировима политике моћи." V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 201.

⁵⁰² R. M. Gilpin, *A Economia política das Relações Internacionais*, Editora da UnB, Brasília, 2003.

примењивала исто мултилатералистичко виђење приликом третирања економско-трговинских питања и питања безбедности, што је, ипак, неспојиво, пошто је такво разматрање примерено само првом подручју деловања.⁵⁰³ На тај начин је спољна политика Бразила искључила евентуалну примену силе као средства убеђивања (што се раније није децидирано дешавало).

Иако нема ниједан нерешен територијални проблем са суседима, Бразил је због очувања суверенитета над Амазонијом увек био осетљив на предлоге (нарочито САД) у вези евентуалне деобе суверенитета. Због тога поводом дуготрајне кризе у Колумбији са великом пажњом прати дешавања у тој земљи и одлучујући уплив САД и предузима превентивне мере у пограничном региону са том државом (1.644 км).⁵⁰⁴ Бразилска влада је била спремна да допринесе решавању интерног конфликта у Колумбији, уколико би влада те земље затражила њено ангажовање у оквиру мировних преговора. Бразил веома тангирају проблеми наркотрафика између две земље и евентуални упади колумбијске гериле у подручје бразилске Амазоније што би могло да доведе до интернационализације сукоба (уз учешће припадника оружаних снага САД), а што бразилска влада свим силама настоји да избегне. Поводом овог проблема, Први самит Јужне Америке 2000. је пружио подршку мировном процесу без помињања подршке "Плану Колумбија". Што се тиче Кубе, Бразил се држао мишљења и ставова већине у ОАД у односу ту земљу, тако да се председник Кардозо, на пример, учествујући на 9. ибероамеричком самиту у Хавани 1999., поред осталог, енергично заложио за укидање економског ембарга који су САД наметнуле Куби још 1962., али је упутио индиректну критику кубанском режиму рекавши да су слободе изражавања и одржавања манифестација вид потврде неопходног легитимитета руководства земље.

---

⁵⁰³ V. Amado Luiz Cervo, "Relações internacionais do Brasil: um balanço da era Cardoso", op.cit. pp.5-35.

⁵⁰⁴ Бразил је скоро непрекидно изражавао забринутост у вези Амазоније, тако да је као поседник највећег биодиверситета на планети преокренуо 1990-их међународне претње које су се тичале Амазоније засноване на стереотипима: "плућа човечанства, баштина човечанства, еколошка резерва" и сл. Такође, Конвенција о биолошком диверситету је прекршена патентирањем амазонских производа у иностранству-биопиратерија, што је подстакло нове владине иницијативе имајући у виду очување суверенитета и признатих права том мултилатералном конвенцијом.

Током Кардозове владе може се запазити као важна црта општа тенденција опадања билатерализма у међународним односима земље, пре свега због спољних узрока. САД су и даље заузимале своју историјску позицију-тзв. специјални савезник Бразила, тако да се током два мандата демократе В. Клинтона од 1993. одржавала клима разумевања, уз добре личне односе два председника, а билатерална трговина је удвостручена између 1990. и 1998. (уз бразилски дефицит од 13,5 млрд УСД између 1995. и 1999.)⁵⁰⁵ Уз то, многобројне протекционистичке мере САД су оптерећивале увоз пореклом из Бразила.⁵⁰⁶ Ове баријере погоршане конкуренцијом и степеном захтева тржишта у САД, усмеравали су бразилски извоз ка другим тржиштима, нарочито суседним. Француске инвестиције у Бразил су повећане у више подручја: банкарство, аутомобилска индустрија, телефонија, мрежа самопослуга, уз опстајање пољопривредног протекционизма те земље. Кина и Бразил су постали стратешки партнери (поред осталог, Кина је допринела да се Бразил укључи у космичку еру - технолошка кооперација је резултирала заједничким лансирањем сателита са сетом за читавање и за доминирање у конструкцији лансирних возила.). Немачка се и даље удаљавала, док су са Јапаном опали билатерални односи (нове технике производње смањиле су потражњу за сировинама, валута јен се оријентисала на инвестирање у азијске земље са јевтином радном снагом). С друге стране, дошло је до неочекиване динамике Шпаније и Португалије према Бразилу.⁵⁰⁷

---

⁵⁰⁵ Овове су умногоме допринеле различите царинска стопе две земље: за 15 главних бразилских извозних производа у САД крајем 1990-их износила је 45,6 одсто, просек у Бразилу за производе из САД је био 14,3 одсто. Извор: МДИЦ

⁵⁰⁶ А)сок од поморанце је имао надтаксу и 1995. је достигао највиши износ од 492 УСД за тону, плус 2,5 одсто што је преостало од анти-дампиншког процеса из 1986.; б)обућа је имала царину од 8 одсто до 10 одсто; в)увоз говеђег меса и сировог и замрзнутог живинског меса је било забрањено фитосанитарним мерама, док је конзервисано трпело рестрикције, а извоз субвенционисане живине из САД је штетило Бразилу на трећим тржиштима; г)фитосанитарне мере су у пракси елиминисале извоз бразилског воћа и поврћа у САД; д)производи црне металургије су трпели ефекте анти-дампиншких процеса 1990-их; њ)почев од 1985. увоз бразилског етанола је био практично неисплатив јер је због притисака локалних произвођача био за 72 одсто скупљи због пореза на увоз; е)почев од 1982. влада САД је давала субвенције интерним произвођачима и контролисала увоз шећера системом квота. V. Amado Luiz Cervo, "Relações internacionais do Brasil: um balanço da era Cardoso", op. cit., pp. 5-35.

⁵⁰⁷ Користећи могућности створене приватизацијом, шпански капитал је доспео на прво место у 2000. са 9,6 млрд УСД. Најважније групе које су дошле у сектор услуга високе и непосредне рентабилности су: Sol Meliá у хотелијерству, Telefónica (профит од 380 милиона УСД само у првом тромесечју 2001.), Endesa и Iberdrola у сектору електричне енергије, Santander у банкарству и Pisa у издавачкој

3.9. ПАРАДИГМА РЕАЛНЕ АУТОНОМНОСТИ (УНИВЕРЗАЛИСТИЧКА) - МОДЕЛ ЛОГИСТИЧКЕ ДРЖАВЕ -(2003-2010)

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Концепт логистичке државе (односно концепт примене универзалистичке парадигме по нама), се, према А. Серву, разликује од претходно установљених парадигми јер се искључује од структуралистичког начина и приближава захтевима реалистичке теорије међународних односа.⁵⁰⁸ Он се разликује од неолибералне парадигме јер обнавља аутономију приликом одлучивања и придаје држави не само функцију пружања економске стабилности, него и секундира иницијативама других економских и социјалних актера друштва у одбрани њихових интереса и доприноси превазилажењу асиметрија међу земљама.⁵⁰⁹ За Лулину владу социјална политика и редистрибуција прихода су намере које је желела да укључи у оквиру дугорочног

делатности. У нешто мањем обиму је и Португалија следила Шпанију инвестирајући 5 млрд УСД 1990-их. Ibidem

⁵⁰⁷ Важна је претпоставка да је закључена фаза окренутости развоју и да се пројектује нова етапа што покрећу две компоненте које заступају реалисти: конструкција средстава моћи и њихово употребљавање за вредновање компаративне предности нематеријалне природе: наука, технологија, предузетнички капацитет. Логистичка парадигма која је примењивана у оба мандата Лулине владе, има тројаки корен: негативна искуства и лоши економски и социјални резултати дискредитовали су неолибералну матрицу почетком 21. века, хтеће да се у интерним пословима и мултилатералним форумима примењује тип понашања РЗ и признавање и прихватање од стране државних органа критичког мишљења које је било експлицитно и конзистентно. V. Amado Luiz Cervo, "Política externa e relações internacionais do Brasil: enfoque paradigmático", op. cit.

⁵⁰⁷ In: Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., p. 83.

⁵⁰⁸ Важна је претпоставка да је закључена фаза окренутости развоју и да се пројектује нова етапа што покрећу две компоненте које заступају реалисти: конструкција средстава моћи и њихово употребљавање за вредновање компаративне предности нематеријалне природе: наука, технологија, предузетнички капацитет. Логистичка парадигма која је примењивана у оба мандата Лулине владе, има тројаки корен: негативна искуства и лоши економски и социјални резултати дискредитовали су неолибералну матрицу почетком 21. века, хтеће да се у интерним пословима и мултилатералним форумима примењује тип понашања РЗ и признавање и прихватање од стране државних органа критичког мишљења које је било експлицитно и конзистентно. V. Amado Luiz Cervo, "Política externa e relações internacionais do Brasil: enfoque paradigmático", op. cit.

⁵⁰⁹ Логистичка држава имитира понашање развијених нација, посебно САД, на које гледа као на прототипове модела. Владе централних земаља-САД, ЕУ и Јапана-штитећи предузећа, технологије и капитал националне матице, стимулишу њихово интерно јачање и глобалну експанзију-интернационализацију, обезбеђујући запосленост, добре плате, ширећи благостање домаћих потрошача. V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., p. 83.

економског планирања у вези чега се ревалоризује улога државе као индуктора развоја.⁵¹⁰

Логистички модел учешћа на међународној сцени је започет у последњим годинама владе председника Кардоза, а консолидован је од почетка владе председника Луле. Овај модел се укратко може дефинисати да:

"логистичка држава имитира понашање развијених нација, посебно САД, на које гледа као на прототипове модела. Владе централних земаља-САД, ЕУ и Јапана-штитећи предузећа, технологије и капитал националне матице, стимулишу њихово интерно јачање и глобалну експанзију-интернационализацију, обезбеђујући запосленост, добре плате, ширећи благостање домаћих потрошача."⁵¹¹

Он и министар иностраних послова Селсо Аморим су започели критички дискурс у односу на тзв. глобалну империју тржишта засновану на неолибералном моделу који пледира отварање националних тржишта, усвајање наметнутих узуса и примену реформи, знатно смањење улоге државе у економским односима, јер се показало да таква пракса нема за резултат развој и једнакост међу земљама.⁵¹² Спољна политика ове матрице понашања се залаже за реализацију разноврсних интереса разних сегмената друштва: пољопривредника - борећи се против субвенција и протекционизма што одговара бразилској компетитивности у агробизнису;

---

⁵¹⁰ V. Luis Fernando Ayerbe (org.), *Novas lideranças políticas e alternativas de governo na América do Sul*, op. cit.

⁵¹¹ In: Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., p. 83.

⁵¹¹ Важна је претпоставка да је закључена фаза окренутости развоју и да се пројектује нова етапа што покрећу две компоненте које заступају реалисти: конструкција средстава моћи и њихово употребљавање за вредновање компаративне предности нематеријалне природе: наука, технологија, предузетнички капацитет. Логистичка парадигма која је примењивана у оба мандата Лулине владе, има тројаки корен: негативна искуства и лоши економски и социјални резултати дискредитовали су неолибералну матрицу почетком 21. века, хтеће да се у интерним пословима и мултилатералним форумима примењује тип понашања РЗ и признавање и прихватање од стране државних органа критичког мишљења које је било експлицитно и конзистентно. V. Amado Luiz Cervo, "Política externa e relações internacionais do Brasil: enfoque paradigmático", op. cit.

⁵¹¹ In: Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., p. 83.

⁵¹² То је разлог што би требало да влада постане свесна улоге државе у том жељеном смеру и да више не буде пасивни посматрач деловања тржишних сила и хегемонистичких снага као током периода неолиберализма. V. Amado Luiz Cervo, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", op.cit.

предузетника - подржавајући технолошки развој; радника - залажући се за веће заполеност и плате; потрошача - проширујући њихов приступ друштву благостања.

"Перцепција бразилских интереса од стране лидера одговара перцепцијама интереса развијеног друштва и они сматрају да је то начин да се транзитира од структуралне зависности ка реалној међузависности."⁵¹³

Партија радника (ПТ) је дошла на власт у Бразилу са циљем да држава поново промовише национални интерес, не ограничавајући њену улогу на монетарну стабилност као што је првенствено била пракса претходне владе. У спољној политици Бразил се трансформисао у лидера и промотера консензуса у регионалном и међународном оквиру дипломатским дијалогом, промовишући мултилатерализам и међународну трговину, залажући се за примену и поштовање међународног права, људских права и заштиту човекове средине у различитим међународним форумима. Такође, наставио је истакнуту улогу у мировним мисијама које организују ОУН (на Хаитију има улогу лидера), дајући и тиме до знања да земља има капацитет да тражи и заслужено добије место сталне чланице СБ ОУН.

Означавајући генералну линију спољне политике Бразила председник Лула је, приликом инаугурације 2003., рекао да ће она бити током његове владе, пре свега, инструмент националног развоја.⁵¹⁴ Министар С. Аморим је преузимајући дужност 2003. изјавио да ће земља водити спољну политику окренуту развоју и миру и у том циљу ће тражити да се смањи јаз између богатих и сиромашних земаља, да промовише поштовање једнакости народа и ефективну демократизацију међународног система.⁵¹⁵ На почетку првог мандата председник Лула и С. Аморим су у многим изјавама настојали да покажу разлике у спољној политици у више аспеката од претходне владе истичући држање које је више у складу са димензијама земље, аспирацијама и карактеристикама вишерасног друштва, са богатом културом, интензитет којим су постављани приоритети, самопоузданији став са више

---

⁵¹³ In: Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional-formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., p. 84.

⁵¹⁴ Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II-2003-2010, op. cit., p. 17.

⁵¹⁵ Такође је рекао да се неће клонити од ангажованог протагонизма увек када он буде био потребан ради одбране националног интереса и вредности који су инспиришали земљу. *Ibidem*, p. 17.

суверености и амбиција да се изгради нова трговинска географија света.⁵¹⁶ Пред крај другог мандата С. Аморим је наглашавао да активан став према мултиполарности представља ознаку међународне политике Лулине владе, односно проактивна позиција која тражи без потчињености да се промени правац глобализације у корист већине. С тим у вези, Аморим тврди да Бразил није смештен у удобном положају периферне земље која чека услуге и заштиту јачих, јер је он присутан свуда и да је све више тражен као саговорник и партнер.⁵¹⁷ С овим у вези, истичемо да је бразилска спољнополитичка активност постала мање бојажљива и снисходљива и на нивоу је релативне тежине Бразила у садашњем свету.

Влада председника Луле је усвојила стратегију чије су централне теме да Бразил нађе нову улогу у међународном поретку, што би могло да се постигне генерисањем поверења са највећим светским силама, на поузданости и умерености њихове политике мултилатерализма, тражећи креирање споразума са њима ради јачања система УН, промовисање идеје политичке важности да се Бразил интегрише као стални члан СБ УН и његове улоге у посредовању и стабилизовању у Трећем свету.⁵¹⁸ Лулина влада је подстицала формирање мега-корпорација, способних да се такмиче на светском тржишту, а финансирањем Националне банке за економски и друштвени развој (БНДЕС) и фондом од 58 млрд УСД, промовисано је формирање националних гиганата фузионисањем и аквизицијама у индустрији хране, целулозе, телефоније и етанола, што је раније предлагала и касније подржала Дилма Русеф, кандидат Партије радника на председничким изборима (председница од 2011.).⁵¹⁹

Може се запазити да је председник Лула инсистирао на примени концепта Бразил-сила у складу са спољнополитичким смерницама владе заступника ове тежње

---

⁵¹⁶ Ibidem, p. 18.

⁵¹⁷ "Бразил је постао активни учесник у међународним односима следећи своју вокацију светског актера са интересима и одговорношћу у свим деловима света." С. Аморим истиче да бразилска спољна политика доводи у питање раније мишљење да је потребно бити богат да би био солидаран. Закључио је да је спољна политика Лулине владе отклонила "оно старо мишљење да Бразил треба да пита за дозволу да делује у међународним односима". Окренуо се против оних који су мислили "из практичности или претераног опреза, да би требало Бразил утишати пред великим глобалним питањима која га се нису тицале директно и одмах." Ibidem, pp. 17-18.

⁵¹⁸ V. Raul Bernal-Meza, "International thought in the Lula era", *RBPI*, vol. 53 no. Spe., Dec. 2010., Brasília

⁵¹⁹ Будући председнички кандидат Дилма Русеф је нагласила да је "у Бразилу држава партнер предузетницима". *Clarín*, September 26, 2009, p. 52., Buenos Aires

председника Гајзела (1974-1979) где се истичу: аутономија, тежња ка моћи, аспирација да конкурише за већу улогу на регионалној и широј међународној сцени. До пуног израза је дошао прагматизам његове реалистичке спољне политике која употребљава концепт мултиполарности мултилатерализма као инструмент за покушај ограничавања власти једине мегасиле и као начин глобалног признања нових земаља у успону, међу којима је и Бразил. Бернал-Меза сматра да је то била основа за стварање Г-20 (заменењујући стару Г-7), за јачање структура УН, избављење мултилатералних трговинских преговора (Доха), самит у Копенхагену о климатским променама (2009.), за конвергенцију интереса спољне политике Лулине владе и неких области интересовања РЗ, посебно ЕУ, омогућило је да оснажи мултилатерализам.⁵²⁰

Мишљења смо да се понашање и деловање Бразила у међународним односима последњих 16 година (два председника) могу сматрати сличним, да је Лулина влада узнатрпредовала преображен наставак последње две године Кардозове владе, али и да постоји извештан дисконтинуитет уз обогаћивање садржаја спољнополитичке агенде. "С тим у вези, Визентини добро запажа да су:

"за конкретизацију нове стратегије, међународни односи Лулине владе дотирани са три димензије: економска спољна политика (отворени канали за преговоре са РЗ ради добијања инвестиција, преговори у оквиру), политичка дипломатија (реална намера да се води активна и афирмативна глобална дипломатија карактерисана прагматичним ставом) и социјални програм (афирмација успешно предузетих социјалних мера у земљи на међународни план са циљем да се коригују дисторзије на глобалном плану)."⁵²¹

Такође, у агенди међународног укључења Бразила су нуклеарно питање, климатске промене, обновљива енергија, укрштене осе односа, реформа светског финансијског система, интелкетуална својина, иновације, и проширила је свој опсег током дебате у изборној 2010. са више полемичких питања: Венецуела (улаз у МЕРКОСУР), Иран (нуклеарно питање), Боливија (ПЕТРОБРАС и наркотрафико), Хондурас (легитимитет нове владе након одласка председника Селаје).

⁵²⁰ V. Raul Bernal-Meza, "International thought in the Lula era", op. cit.

⁵²¹ V. Paulo G. Fagundes Vizontini, *Relações Internacionais do Brasil: de Vargas a Lula*, op. cit., pp. 105-106.

У владиним, академским и новинарским круговима постоје многе и различите интерпретације међународног укључења током Лулине владе.⁵²² Оне у сваком случају обогаћују, проширују и уносе нова разумевања спољне политике Лулине владе поводом ове дебате.⁵²³ Њихова интерпретативна и критичка мишљења о активностима и резултатима Лулине владе у области међународних односа су квалитативно допринела постојећем опусу дела о овој материји у Бразилу. Генерално се могу поделити у три групе: институционална, академска, новинарска мишљења (заступници); следбеници континуитета и дисконтинуитета са претходном владом (противници); различитост оцена који су приоритети били заступљени и за које се залагала влада (неутрални). Прве две се позиционирају *pro aut contra* спољног деловања владе, док трећа група покушава да направи релативно објективан биланс грешака стратешке калкулације и добитака за земљу. У вези са тим, може се констатовати чињеница да спољна политика Лулине владе изазива вишеструкост мишљења које изражавају контрадикторности бразилског друштва. У циљу оцртавања смерова спољне политике Лулине владе, износимо различите погледе на њу са циљем да се схвате њене специфичности.

1) Институционална мишљења и оцене нису искључиво у функцији одбране. Већ након изборне победе 2002. председник Лула је потврдио да ће влада спроводити обећања из предизборне кампање у спољној политици дајући импулс свим облицима интеграције у Латинској Америци што учвршћује бразилски историјски, социјални и културни идентитет земље. С тим у вези, дат је приоритет МЕРКОСУР-у (за који је рекао да је то политички пројекат) и реафирмацији бразилског компромиса са мултилатералним организацијама, поглавито ОУН.⁵²⁴ Истакао је да би спољнополитичка активност Бразила била инструмент развоја путем спољне трговине, оспособљавања напредним технологијама, потрагом за продуктивним инвестицијама, увек у борби против протекционизма и за повећање националног

---

⁵²² V. Dhiego de Moura Mapa, "Inserção Internacional no Governo Lula: interpretações divergentes", *Revista Política Hoje*, Vol. 19, n.1, 2010., pp. 34-79.

⁵²³ Међу њима је присутан и став да је уведена снажна идеолошка конотација у вођење међународних односа (Лулина левичарска Партија радника) која их је преусмерила у односу на претходну Кардозову владу.

⁵²⁴ V. Dhiego de Moura Mapa, "Inserção Internacional no Governo Lula: interpretações divergentes", op. cit.

извоза.⁵²⁵ Такође, наглашава идеју о једнакости дијалога са владом САД у циљу борбе против постојећих асиметрија, и истовремено схватање и потребу да однос са РЗ треба да буде проширен. Изнео је преокупацију за успостављање веће повезаности и артикулације са ЗУР што је очигледно из реафирмације да дубоке везе повезују Бразил за цео афрички континент. У питању је перспектива проширења и диверсификације области деловања Бразила на међународној сцени, како са РЗ, тако и са ЗУР ради боље одбране националних интереса где је борба против асиметрија срж проблема, као и одбрана мултилатерализма.⁵²⁶ Током своја два мандата председник Лула је у различитим приликама наглашавао да један од циљева његове владе покушавање да се реконфигурише нова економска географија и светска политика пре свега учвршћењем и роширењем кооперације Југ-југ. Ово позиционирање је добро разграничио у говору на 11. УНЦТАД 2004.⁵²⁷ Министар С. Аморим је резимирао да је одбрана националних интереса у трговинским преговорима, тражење интеграције Ј. Америке, зближавање са земљама сличних димензија (Кина, Индија, ЈАР), већи контакти са Африком и Блиским Истоком, не губећи саговорништво са САД и ЕУ.⁵²⁸ Трагање за јужноамеричком интеграцијом

---

⁵²⁵ "Штавише, кључна тачка предлога међународне активности налази се у разграничењу географског простора бразилског деловања у иностранству. Бразил ће покушавати да са САД успостави зрели однос са основом на реципрочном интересу и узајамном поштовању. Покушаваћемо да учврстимо разумевање и сарадњу са ЕУ и њеним чланицама као и са другим важним РЗ (на пример Јапан). Продубићемо односе са великим ЗУР: Кином, Индијом, Русијом и ЈАР, између осталих." Из говора изабраног председника Луле "Compromisso com a Mudança", São Paulo, 28/10/2002.

⁵²⁶ "Залагаћемо се за реформисани СБ, репрезентативан према савременој реалности РЗ и ЗУР различитих региона света међу својим сталним чланицама међу којима Бразил тражи стално место". Инаугурациони говор председника Луле у Националном конгресу 01.01.2003.

⁵²⁷ "Како указује УНЦТАД, учешће Југа у глобалним токовима – и комерцијалним и трговинским – изванредно је расло последњих деценија. Тај ток нема ексклузивно један смер Север-Југ. Израња "нова економска географија", нарочито у светској трговини, што је резултат, међу многим факторима, повећања трговинске размене између ЗУР. (...) Та "нова географија" не предлаже замену размене Север-Југ јер ће Север наставити да буде вреднован и неопходан партнер. (...) Сходно жељама израженим на изборима Бразил ће имати спољну политику окренуту развоју и миру, која ће тражити смањење раскорака између богатих и сиромашних нација и ефикасну демократизацију међународног система. Спољна политика која би била суштински елемент напора свих у Бразилу да побољшају услове живота нашег народа." Говор председника Луле у дебати на 11. УНЦТАД, "A nova geografia do comércio: Cooperação Sul-Sul em um mundo cada vez mais interdependente", São Paulo, 14.06.2004.

⁵²⁸ Карактеришући Лулину спољну политику, министар Аморим износи да се она појавила у светлу проблема генерисаних "ограниченостима неолибералног модела, фокусираног на слепој вери у отварање тржишта (...) и повлачења улоге државе и бивајући увијена око идеје потраге за развојем са социјалном правдом, оријентисана да функционише као инструмент за подршку пројекта социјалног и економског развоја земље и, у исто време, жели промовисање међународне сарадње за развој и ради

учвршћењем МЕРКОСУР, перцепција да је спољна политика интегративни елемент пројекта националног развоја, борбе против асиметрија, залагања за мултилатерализам (првенствено због реформе СБ), успостављања стратешких партнерстава са земљама са сличним нивоом развијености Бразилу и нераскидивости односа са РЗ, генералне су линије за које ће се залагати влада како је рекао председник Лула 2005. поводом посете председника САД Џ. Буша Јр. Бразилу.⁵²⁹

П. Ф. Визентини покушава да означи параметре спољне политике Лулине владе и наводи да она има три димензије које означавају протагонизам Бразила на међународној сцени (по нама ово представља део међународног идентитета земље).⁵³⁰ А. Серво критикује Кардозову владу јер је привилеговала однос са САД и зближавање са ЕУ (опција ка Првом свету), дала секундарни приоритет регионалној интеграцији Јужне Америке, што је, по њему, значило раскид са демократском и универзалистичком традицијом бразилске спољне активности, а што је обновљено у Лулиној влади.⁵³¹ Овај Кардозов ангажман Серво је дефинисао као стратегију без

мира." In: Celso L. N. Amorim, "Conceitos e estratégias da diplomacia do Governo Lula", *Diplomacia, Estratégia, Política*, ano I, nº 1, out-dez 2004, Brasília, p. 41-48

⁵²⁹ Нагласио је да често говори да бразилска спољна политика није само средство пројекције Бразила у свету, већ такође фундаментални елемент бразилског пројекта развоја. "За три године моје владе тражили смо чврсто зближење са нашом јужноамеричком браћом. Продубљујемо билатералне односе са свим земљама региона, проширујемо и јачамо МЕРКОСУР, формирали смо Јужноамеричку заједницу нација (ЦСН), одржавамо одличне односе са земљама Кариба, Централне Америке и Северне Америке, давали смо импулс активној политици у односу на Африку. Такође, Бразил се отворио према арапском свету, а главни резултат је било одржавање Првог самита Јужна Америка-арапске земље. Учвршћујемо наше односе са великим земљама у успону: Кина, Русија, Индија, Кореја и ЈАР. Не оклевамо да отворимо нове границе. Последице овог отварања су биле повећање наше спољне трговине без преседана, привлачење инвестиција и интернационализација наших предузећа. Али, ова потрага за новим хоризонтима није компромитовала наш однос са великим РЗ: САД, ЕУ, Јапан." Изјава за штампу председника Луле поводом посете председника САД Џ. Буша Бразилу. *Granja do Torto*, Brasília, 06/11/2005.

⁵³⁰ "Једна је економска дипломатија, друга је политичка и трећа је социјални програм". Прву димензију карактерише тежња да се испуне међународне обавезе (спољни дуг) са циљем да не дође до раскида на међународном плану. Друга је смелија и означена је одбраном националних интереса унутар пројекта развоја предузетничког карактера. Трећа је у вези посебног ангажовања Лулине владе у борби против социјалне неједнакости што се ефективним акцијама преводи кампању против глади у свету у мултилатералним органима. In: Paulo Fagundes Vizentini, "De FHC a Lula: uma década de política externa (1995-2005)", *Civitas – Revista de Ciências Sociais*, v. 5, n. 2, jul-dez 2005, pp. 381-397.

⁵³¹ У мери у којој критикује смер Кардозове спољне политике, умотане "кантовским идеализмом мира и кооперације (...) једног идеалног света, регулисаног легитимитетом мултилатералних институција" у једној врсти 'вере' у глобални поредак начињен од транспарентних правила, праведних и поштованих од стране свих, што је окончано трансформишући 1990-те у "деценију илузија". С друге стране, Лулина влада представља промену модела међународног укључења, почев од "четири линије силе":

стратегије међузависног укључења доводећи земљу у повећану спољну рањивост. Жозе Ф. С. Сараива се залаже за програм међународне акције окренут афричком континенту и оштро критикује спољно деловање председника Кардоза који се удаљио од афричких земаља.⁵³² У тој панорами пажња дата периферијским регионима, као што је Африка:

"не би била само чин поверења, већ резултат калкулације да ојача идеја да Бразил још увек има пројекат сарадње Југ-Југ, али на другим основама како би произвео извесно лидерство у новим рундама преговора о глобалним темама, реформулацији СБ ОУН, одрживом развоју и кооперацији Југ-Југ."⁵³³

2)У оквиру плуралитета перцепција међународне улоге Бразила, била су присутна другачија мишљења и оцене већ од почетка Лулине владе-излагани су погледи на спољно понашање земље различити од оног које је предлагала и водила влада и вршена су поређења влада Кардоза и Луле у смислу схватања постојања раскида и континуитета, напредака и назадовања. Међу истраживачима који су се противили предложеним иновацијама истиче се Едуардо Виола који полазећи од констатације да у савременом свету преовлађује хегемонистички међународни систем тржишне демократије, сматра да је успон земаља у међународном систему у корелацији са повећањем међузависности са најдинамичнијим центрима светске

а)обнова универзализма и билатерализма у спољној политици која покушавава веће саговорништво са афричким, азијским и арапским земљама него раније; б)стратешки приоритет интеграцији земаља Ј. Америке; в)борба против структурних зависности и инструментализације спољне политике у корист националног развоја; г)одржавање историјске акумулираности, поглавито компромиса са "идеологијом окренутости развоју".In: Amado Luiz Cervo, "Editorial - A Política Exterior: de Cardoso a Lula", *RBPI*, vol. 46, n° 01, jan-jun 2003, pp. 5-11.

⁵³² Сараива сматра "изгледа да је Бразил транзитирао између конфузних параметара у спољној политици 1990-их чинећи суштинске грешке"-економско отварање и монетаристичке политике као вектори спољне политике, затим повлачење државе као предузетника и "погрешке у средствима-као што су кантовско и идеалистичко веровање у мултилатералне форуме". Према Сараиви програм међународних односа који је формулисала Лулина влада полази од "перцепције неопходности да се поново сагледа стандард међународног укључења Бразила имајући увек у перспективи нове изазове које генерише глобализација, глобална међузависност, протекционизам РЗ, САД са својом унилатералном и империјалном инклинацијом." In: José F. S. Saraiva, "Política exterior do Governo Lula: o desafio africano", *RBRI*, vol. 45, n° 02, jul-dez 2002, pp. 5-25.

⁵³³ *Ibidem*.

економије због супериорности либерално-неокласичног модела објашњења над марксистичким моделом.⁵³⁴ У том смислу било би потребно да Бразил:

"комплетира процес политичке и економске модернизације са циљем да постане консолидована тржишна демократија што би било адекватно реалностима савременог света."⁵³⁵

Са своје стране Жозе Албукерке сматра да залагање да се добије стално место у СБ ОУН подржавају само владини сектори јер, према њему, за то нема резона због тзв. резидуалног капацитета системске акције и недовољног капацитета мобилизације ресурса за спољну пројекцију моћи што је инхерентно интересима Бразила, и само је могуће да буде објашњено председниковим волунтаризмом.⁵³⁶ Ово наводи Албукеркеа на хипотезу да Лулина влада:

"не разматра међународни контекст у формулацији циљева, избору средстава и извршењу спољнополитичких акција".⁵³⁷

Карлос Сарденберг оштро критикује Лулину владу јер полази од централне заблуде давањем приоритета сарадњи са земљама Југа – јер сматра да се окупљањем једног сиромашног света, два сиромашна или три сиромашна света-може формирати један богаташ.⁵³⁸ Међу противницима је бивши министар иностраних послова у Кардозовој влади Селсо Лафер који је пред изборе 2006. окарактерисао да је спољна политика председника Луле пуна грешака и неспоразума јер се преклапа с идеолошким аспектима Партије радника са нагласком на економско укључење Бразила уз удаљавање од САД и приближавање влади Уга Ђавеса.⁵³⁹ Он сматра да влада дефинишући спољнополитичку агенду треба да буде опрезна због ризика да се превише вреднује или потцењује требајући да, због тога, добро разликује релевантност (капацитет да утиче на тему међународне агенде) и лидерство

---

⁵³⁴ V. Eduardo Viola, "A diplomacia da marola", *Primeira Leitura*, n° 50, abril 2006, pp. 90-93.

⁵³⁵ Због тога је спољна политика Лулине владе дисонантна са местом Бразила у свету као тржишна демократија у процесу консолидације. *Ibidem*.

⁵³⁶ V. José A. G. Albuquerque, "O governo Lula em face dos desafios sistêmicos de uma ordem internacional em transição", *Carta Internacional*, vol. 01, n° 01, março 2006, pp. 13-21.

⁵³⁷ *Ibidem*.

⁵³⁸ V. Carlos Alberto Sardenberg, "As más alianças de Lula", *Exame*, n° 843, 25/05/2005., São Paulo.

⁵³⁹ V. Celso Lafer, "Reeleição de Lula aprofundará erros em política externa", *O Estado de São Paulo*, 21 jun. 2006. Cidades.

(потенцијал артикулације у смислу конвергирања интереса међународних актера у стратешким акцијама) и у том смислу тврди да влада није била ефикасна.⁵⁴⁰

3) Сматрамо да је за разумевање концепта раскид/континуитет прихватљив Херманов аналитички модел разумевања промена спољне политике који наглашава да оне могу бити смештене у један континуум који иде од ситних прилагођавања, пролазећи кроз модификације циљева и програма до фундаменталних промена у међународном понашању земаља.⁵⁴¹ Такође, потребно је имати довољно капацитета да се разликују специфична питања од ширих циљева, као што су економски развој и одржавање аутономне спољне политике. Према Херману:

"сугестија није у смислу да цела влада постане обавезујућа са неопходношћу промена, већ да једна група у влади постане бранилац реоријентисања."⁵⁴²

Пауло Роберто де Алмеида као непартијски аналитичар и дипломата је систематизовао ове контрадикторне позиције у три групе: гласови власти, савезници или симпатизери и независни или критичари.⁵⁴³ Он покушава да на критички начин обухвати одвијања и могућности бразилске спољне политике, успостављајући два модела међународног укључења.⁵⁴⁴ Ајербе сматра да је већ на почетку Лулине владе било могуће да се запази континуитет са Кардозовом владом уз напредак на реформама у радном, социјалном и пореском плану, а на хемисферском плану

---

⁵⁴⁰ V. Celso Lafer, "Novas variações sobre política externa", *O Estado de São Paulo*, 16 dez. 2007. Opinião.

⁵⁴¹ Ти степени промена се истражују идентификацијом њиховог порекла: 1) лидери, 2) бирократе, 3) домаћа реструктурирања, 4) спољни утицаји. Прилагођавања су промене које утискују већи или мањи напор и/ли јасност циљевима земаља, затим, шта је одлучено, како је реализовано и зашто одређене предузете мере константно опстају. Измене програма су промене у средствима којима једна земља тражи да достигне референтне мете своје спољне политике. Насупрот прилагођавањима, која су углавном квантитативна, имајући за циљ, пре свега, промене нагласака одређених тема спољне политике, промене програма су квалитативна и укључују нове инструменте акције. V. C. F. Hermann, "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy", *International Studies Quarterly*, 34, pp.3-21, 1990.

⁵⁴² Ibidem.

⁵⁴³ Последњу групу чине декларисани опозитори који оптужују владу за припадност касном Трећем свету и "неутрална академија" која излаже препреке у реалности међународне сцене владиним предлозима "за промене". V. Paulo Roberto de Almeida, "Uma nova 'arquitetura' diplomática? – Interpretações divergentes sobre a política externa do Governo Lula (2003-2006)", *RBPI*, vol. 49, n° 01, 2006.

⁵⁴⁴ Док је Кардозова влада постављала економске приоритете изнад свега, нова влада је ставила политичке приоритете на прво место, разликујући се од конформизма претходне владе која је прихватала свет такав какав се представљао. V. Paulo Roberto de Almeida, "Uma política externa engajada: a diplomacia do governo Lula", *RBPI*, vol. 47, n° 01, Jun. 2004, pp. 162-184.

обавезивање у вези управљања и безбедности.⁵⁴⁵ Луиз А. П. Соуто Маиор је у својој анализи покушао да покаже докле су бразилске спољнополитичке концепције кохерентне са важећом међународном сценом, указујући на изводљиве алтернативе за постизање бразилских циљева.⁵⁴⁶ Због неуспеха преговора о ФТАА он је предлагао да влада усвоји став сличан САД и ојача билатералне споразуме са земљама из свог окружења у циљу гарантовања извесног регионалног лидерства и одбране својих интереса.⁵⁴⁷ Концепцију Бразила као силе у успону и средње силе обрађује Марија Р. С. де Лима која употребљава термин средња земља који има легитимитет и применљивост почев од његовог социјалног значења.⁵⁴⁸ У том смислу је могуће схватити бразилски протагонизам да предводи мисију ОУН на Хаитију, да буде координатор форума ИБСА, да ангажовано делује у СТО почев од Г-20, да буде предводник кооперације Југ-Југ, да се залаже за учвршћење МЕРКОСУР и регионалне интеграције, да заступа успостављање споразума МЕРКОСУР-ЕУ, да продубљује контакте са афричким земљама, да интегрише Г4 (Бразил, Немачка, Јапан и Индија) у корист реформе СБ ОУН. Све ове мере и друге сличне су предузимане у смислу задобијања спољног признања положаја средње земље. Оно што се десило био је примарни напор да се подстакне однос са земљама Југа, да се наставе традиционални односи са Африком, практично напуштени од стране Кардозове владе.⁵⁴⁹ Кристина Песекило истиче да се спољна политика Лулине владе

---

⁵⁴⁵ V. Luis Fernando Ayerbe, *Ordem, Poder e Conflito no Século XXI*, Editora Unesp, São Paulo 2006., p. 230.

⁵⁴⁶ Опажајући ставове и намере Лулине владе он тврди да се "спољна политика актуелне владе определила за линију активне одбране националних интереса и суверенитета, што подразумева агилност за праведнији и више једнак међународни поредак" (што је отелотворено у залагању за реформу СБ и трговинским преговорима у мултилатералним органима) поред посвећености да интегрише Јужну Америку са бразилским лидерством. V. Luiz A. P. Souto Maior, "Desafios de uma política externa assertiva", *RBPI*, vol. 46, n° 01, jun. 2003, pp. 12-34.

⁵⁴⁷ V. Luiz A. P. Souto Maior, "O Brasil e o regionalismo continental frente a uma ordem mundial em transição", *BRBPI*, vol. 49, n°02, dez. 2006, p. 42-59.

⁵⁴⁸ Комплексније од питања потенцијала и средстава или аспирације и аутопројекције нације као земље у успону, социјално значење у погледу "признавања од стране других држава, како најмоћнијих, тако и сличних", условљава да је земља у успону/средња сила на међународној сцени. V. Maria Regina Soares de Lima, "Brasil como país intermédio: imprecisión conceptual y dilemas políticos", in: J.G.Tokatlián (comp.), *India, Brasil y Sudáfrica. El impacto de las nuevas potencias regionales*, Libros Del Zorzal, Buenos Aires, 2007. pp.169-190

⁵⁴⁹ Ову перцепцију је изнео Сајтенфус у својој анализи међународних односа Бразила. Као заступник спољног деловања Лулине владе он истиче "уравнотеженост актуелних спољних односа Бразила", који се опажају у порасту броја производа и обима извоза утоком првог мандата председника Луле,

не карактерише зближавањем са земљама у успону и удаљавањем од земаља са којима Бразил одржава традиционалне односе (САД, европске земље), како наглашавају његови противници, већ се истиче капацитетом комбиновања вертикалне Север-Југ и хоризонталне осе Југ-Југ што, међу осталим факторима, представља предност у увећавању преговарачке моћи према вертикалној оси у стратешким преговорима. Закључује да се:

"ова конзистентност оса суштински доказала за обнављање *status quo* као средње силе у успону омогућавајући ревитализацију традиција и налажење различитих простора деловања."⁵⁵⁰

Она наглашава да доследност владе председника Луле у спровођењу обе осе међународних активности Бразила доказује у суштини статус Бразила као средње силе у успону. Стога није у питању избор између Првог и Трећег света (оса Север-Југ), већ постоји њихова комбинација.⁵⁵¹ С овим у вези С. Аморим описује каква је улога Бразила у свету и његове међународне односе.⁵⁵² Он сматра да су се односи Југ-Југ постепено учвршћивали и интензивније реализовали него у осе са Севером.⁵⁵³

првенствено пажњи која се придаје председничкој дипломатији у свим крајевима света-не само у РЗ и региону-у ономе што фигурира као "светска димензија бразилске спољне политике", односно председнички протагонизам према ЗУР, што није значило занемаривање РЗ и јужноамеричког региона". In: Ricardo Seitenfus, "O Brasil e suas relações internacionais", *Carta Internacional*, vol. 02, n° 01, março 2007, pp. 11-21.

⁵⁵⁰ In: Cristina Soreanu Pecequilo, "A política externa do Brasil no século XXI: os eixos combinados de cooperação horizontal e vertical", *RBPI*, vol. 51, n° 02, dez. 2008, pp. 136-153.

⁵⁵¹ "Велика разлика је да оставимо по страни стару дихотомију: побољшали смо нашу артикулацију са Африком, Азијом и Индијом; али без непријатељства са САД и ЕУ која је предузела привилегован дијалог са Бразилом. С друге стране, не треба посматрати САД и ЕУ да би посматрали Блиски Исток и Африку". In: Celso Amorim, Entrevista a Fred Melo Paiva, O Estado de S Paulo, 16 de Março de 2008.

⁵⁵² Према С. Амориму "свесни смо да је афирмација бразилских вредности и интереса у свету – и увек ће бити – глобална што се тиче домашаја. Не улазећи да ли је то предност или мана, Бразил није мала земља. Нема и не може имати спољну политику мале земље". In: Celso Amorim, *A diplomacia multilateral do Brasil- um tributo a Rui Barbosa*, op. cit., p. 7.

⁵⁵³ "У недавном интервјуу економиста Алберт Фишлоу из САД каже да је развој односа Југ-Југ један од разлога због којих је Бразил мање рањив у вези проблема економије САД. Он се увек залагао за формирање ФТАА уместо бразилских иницијатива са Кином, Африком, арапским земљама и првенствено са самом Јужном Америком. Када он сада говори о Бразилу и кризи у САД, нема ни најмање сумње да смо изабрали прави пут. Креирањем трговинске Г-20 окончали смо са екстраполацијом у оквиру СТО. То нам је донело огроман кредибилитет у ЗУР што се огледа у пословној клими. Између 2003. и 2007. трговински односи Бразила су расли као никада до тада, а учешће ЗУР у укупно извозу је било 45 одсто, а РЗ је било 55 одсто, док је у 2008. била обрнута пропорција што нам је дало флексибилност да се суочимо са кризом. Већина економиста данас каже да да нада у раст у свету лежи у земљама у успону. Ми смо имали интуицију или перцепцију о томе

Достизању жељеног статуса у међународној заједници доприноси и стицање тзв. мекане моћи што је симболизовано добијањем организације светског првенства у фудбалу 2014. и Олимпијских игара 2016., чиме земља учвршћује нову димензију националне моћи. Повољне коментаре и оцене владе председника Луле су дали многи страни аналитичари и новине.⁵⁵⁴ Трагање за диференцираним просторима деловања је оно што Вигевани и Сепалуни називају **аутономија кроз диверсификацију**, дефинишући тим термином спољну политику Лулине владе окарактерисану приступањем земље међународним принципима и нормама путем алијанси Југ-Југ, укључујући и споразуме са нетрадиционалним партнерима (Кина, азијско-пацифички регион, Африка, Источна Европа, Блиски Исток), јер се верује да се тиме смањују асиметрије у спољним односима са најмоћнијим земљама и повећава национални преговарачки капацитет.⁵⁵⁵

Многа наведена мишљења констатују да агенда међународних односа владе председника Луле поседује аспект одважности већим протагонизмом нарочито у темама регионалне интеграције, кандидатуре за стално место у СБ ОУН, интензификацију контаката и артикулацију са земљама Југа. Критичко мишљење које је доминирало током владе председника Луле води ка закључку да ће структуре капитализма и даље производити унилатералне бенефиције у корист јачих, осим ако се не успостави алијанса земаља у успону, чије владе груписане у савезе (као МЕРКОСУР) преговарају реалне реципроцитете у односима са централним земљама и тиме спречавају напредовање глобалне владавине. Релативном успеху Лулине владе је допринела веома интензивна председничка дипломатија и неспоран је његов

пре него што су се ове ствари догодиле". In: Celso Amorim, Entrevista a Fred Melo Paiva, *O Estado de S Paulo*, 16 de Março de 2008.

⁵⁵⁴ Политички коментатор Ф. Закарија: "Пре двадесет година Бразил се борио да одбаци наслеђе диктатуре, хиперинфлацију и дуг. Данас је стабилна демократија, са импресивним руковањем буџетом, јаком економијом и широко популарним председником. Његова спољна политика одсликава поверење и жељу да раскине са својим старим ограничењима". V. Fareed Zakaria, "Step up to the Plat", *Newsweek*, September 29, 2010.; "Le Monde" је 2010. објавио чланак под насловом "Лулин Бразил: имагинативна дипломатија", а прва реченица гласи: "После седам година Луле као председника, Бразил више нема много заједничког са оним што је био 2002.".

⁵⁵⁵ V. Tullo Vigevani e Gabriel Cepaluni, "A política externa de Lula da Silva: a estratégia da autonomia pela diversificação", *Contexto Internacional*, vol. 29, n. 02. Rio de Janeiro, IRI/PUC-Rio, jul./dez. 2007, pp. 273-335.

допринос наглашеној пројекцији земље.⁵⁵⁶ Анализирајући бразилско међународно деловање током оба мандата, могуће је установити његове генералне линије: борба против политичких и економских асиметрија наметнутих од стране РЗ (тзв. хегемонистичких структура) периферијским земљама првенствено артикулацијом са ЗУР у мултилатералним органима; потрага за националним развојем диверсификацијом међународних односа не ограничавајући се на размену са ЗУР и проширујући контакте у Азији, Африци и Блиском Истоку; већи напори за регионалну интеграцију и реформу СБ ОУН са циљем да Бразил консолидује положај средње силе у успону; ангажовање у програму борбе против глади у свету у смислу ублажавања лоше дистрибуције богатства на међународном нивоу и активност бразилске владе у борби против социјалне неједнакости. Могуће је запазити да ангажовање ка учвршћењу кооперације Југ-Југ може бити интерпретирано као јасно идеолошко позиционирање које је умногоме слично Грамшијевој идеји контрахегемоније примењене у међународним односима како разматра Кокс.⁵⁵⁷ У својим спољнополитичким смерницама бразилска влада се стратешки фокусирала на СТО, интензивирање односа са ЗУР, специфичне интеракције са ЕУ, побољшавајући тиме међународни положај земље. Овакво снажно деловање на више планова је резултирало проширењем бразилске спољне трговине са различитим земљама и, следствено томе, смањењу зависности бразилског извоза од САД и ЕУ. Ова чврста трговинска оријентација спољне политике донела је рекордан раст спољне трговине – за 8 година Лулине владе укупно је извезено за 1,1 билиона УСД. Лулина влада је деловала у правцу интегрисања Јужне Америке, проширења и учвршћивања МЕРКОСУР, што је резултирало удвостручењем вредности извоза за 8 година. Спољна политика је важан инструмент за промоцију развоја. Одрживи трговински суфицити последњих година могу бити, бар делом, приписани отварању нових тржишта уз преокрет трговинских стандарда: у 2009. у земље изван ОЕЦД Бразил је

---

⁵⁵⁶ Динамика и диверсификованост његових посета страним земљама и учешће на међународним форумима је барометар спољнополитичког опредељења Бразила. Председник Лула је у два мандата путовао 267 пута, посетивши 85 држава, (од тога у Африку је путовао 28 пута у потрази за трговинским и политичким партнерима – Кардозо три пута), у САД 6 пута билатерално.

⁵⁵⁷ V. Robert W. Cox, “Gramsci, hegemonia e relações internacionais: um ensaio sobre o método”, in Stephen Gill (org.). *Gramsci, materialismo histórico e relações internacionais*, Editora UFRJ, Rio de Janeiro, 2007.

извезао 57 одсто укупног извоза, док је 2002. извезао само 38,5 одсто. Бразилска економија је претрпела утицај кризе у мањем степену од већине земаља у свету.⁵⁵⁸

Оцењујући бразилску спољну политику под председником Лулом, С. Аморим истиче да је то мирољубива земља која се придржава међународног права и поштује друга суверена права земаља, која на дипломатски начин решава своје спорове и охрабрује друге да делују на исти начин, а мултилатерализам је примарно средство за решавање конфликта и доношење међународних одлука.⁵⁵⁹

Могло би се оценити да су **аутономија и универзализам** два базична стуба бразилске спољне политике током владе председника Луле. Универзализам значи израз идеје рецептивности према свим државама, без обзира на њихову географску локацију, режим или економску политику и може се изједначити са идејом деловања као *global player*.⁵⁶⁰ С друге стране, аутономија се може посматрати као растући збир маневарских простора које земља има у интензивној интеракцији са другим државама и на међународној сцени уопште. Овакав став и константна активност призива испољавање лидерског положаја у региону што је, с друге стране, у неким случајевима контрапродуктивно и извор суревњивости земаља континента. У сваком случају, мотивисаност, активности и широка спољнополитичка активност владе председника Луле су били у функцији постајања Бразила као реалног активног актера у формулисању међународне агенде и конституисању новог међународног поретка.

---

⁵⁵⁸ Макроекономски показатељи су повољни: БДП, који је 2010. био 2,2 билиона УСД, је непрекидно растао (1,9% годишње између 1999. и 2003., док је између 2004. и 2008. раст био 5 одсто, 2008. је износио 5,6%, 2009. је био 7,5 одсто, 2010. је износио 7,6 одсто); стопа инфлације је 2003. била 15%, а 2010. је износила 5,8%; јавни дуг се смањо са 56% БДП у 2002. на 37% БДП у 2009.; стопа незапослености је доста смањена: са 12,3% у 2003. на 6,7% у 2010.; извоз у 2010. је износио 202 млрд УСД (увоз 191), а међународне резерве 300 млрд УСД. Сви ови фактори су спречавали да Бразил буде непосредно погођен ефектима које генерише актуелна економска криза. Извор: IBGE, MDIC. Иначе главни извозни производи Бразила су: шећер, кафа и сок од поморанце (највећи светски произвођач и извозник); говедина (200 милиона грла и највећи извозник меса); пилетина (највећи извозник); соја (други на свету произвођач и извозник-после САД); кукуруз (трећи на свету); етанол (највећи извозник етанола добијеног од шећерне трске-3 милијарде литара (3 милиона тона), док 28 милиона тона годишње троше флекс возила у земљи; гвоздена руда (други на свету). Извор: IBGE, MDIC

⁵⁵⁹ "Подржавамо бразилске интересе прагматизмом, без одрицања од наших принципа и вредности, а те карактеристике бразилске спољне политике су мање-више константне током времена. Одрицања су била ретка и краткотрајна." V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit.

⁵⁶⁰ V. Miriam Gomes Saraiva, "Brazilian foreign policy towards South America during the Lula administration: caught between South America and Mercosur", op. cit.

3.9.1. РЕГИОНАЛНИ МЕЂУНАРОДНИ ОДНОСИ БРАЗИЛА - ЈУЖНА АМЕРИКА КАО ПРИОРИТЕТНИ ОКВИР УКЉУЧЕЊА И ДЕЛОВАЊА БРАЗИЛА

3.9.1.1. СТРАТЕШКИ ЗНАЧАЈ ЈУЖНЕ АМЕРИКЕ У БРАЗИЛСКИМ МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Током 1970-их Латинска Америка је пролазила кроз структуралне реформе великог обима када је традиционално инвестирање у рударство и пољопривреду изгубило динамизам у корист индустрије и трговине. Тиме је вршена промена модела извоза примарних производа ка моделу супституције увоза у чему је Бразил био изразити представник. Деценија 1980-их је била означена економским колапсом скоро свих земаља у Латинској Америци-тзв. изгубљена декада је била карактерисана ниском стопом развоја и хронично великим спољним дугом (и енормним отплатама ануитета).⁵⁶¹ Главна нерешена питања многих влада су биле буџетске реформе и транспарентно управљање (у смислу *res publica*), али такав модел може да функционише само ако земље добијају међународне кредите, портфолио инвестиције и веће директне стране инвестиције. Моизес Наим је луцидном опаском да је највећи ризик за Л. Америку да настави да буде невидљива окарактерисао стање међународног укључења тог континента на почетку 21. века када је фокус јавности била започета тзв. борба против тероризма, тенденција смањења раста САД, снижавање и мања потражња за рудама и сировинама уопште.⁵⁶² Тзв. латиноамерички демократски дефицит током нелибералне парадигме се одразио у томе што су све латиноамеричке земље исказивале сличне карактеристике:

"Повећана је концентрација прихода, проширена је социјална искључивост, права су трансформисана у купљиву робу за оног ко има новац, скромне

---

⁵⁶¹ V. Christian Lohbauer, *História das Relações Internacionais: O século XX: do declínio europeu à Era Global*, 2ª edição, Editora Vozes, Petrópolis, 2008., p. 199.

⁵⁶² Такође и туризам је знатно опао што нарочито погађа Мексико и Карибе, и финансијске дознаке од стране имиграната који живе у САД су смањене, пошто је повећана стопа незапослености у САД чиме су смањени њихови приходи. V. Moizes Naim, "O maior perigo da América Latina é continuar invisível", *Veja*, No. 1732, 26.12.2001.

социјалне мреже су десартикулисане у ритму социјалне фрагментације која се спроводи политиком буџетског прилагођавања, а демократске институције су обезвређене."⁵⁶³

Сингуларност земаља Јужне Америке карактерише њихов положај у области директног утицаја преобладајуће земље светског система 20. века. Хегемонистичко присуство САД је одувек константан фактор који објашњава, поред осталог, карактеристику да је то континент са најмање ратова између држава у прошлом веку. Параметри САД који одређују безбедност хемисфере су разнородни: дестабилизација, разоружање, одбрана, дугови, популистичка демократија, док су наркотрафико, имиграциони токови, међународни тероризам (након 11.09.2001.) и нестанак шума дефинисани као транснационалне нетрадиционалне претње.

Након периода неолиберално оријентисаних влада 1990-их у свим већим земљама почетком 21. века запажен је нови продор левице која добија изборе у Венецуели, Бразилу, Уругвају, Чилеу, Аргентини, Боливији, Еквадору.⁵⁶⁴ Главни узрок је била неефикасност традиционалних партија углавном подложних корупцији, уз постојање огромних социјалних неједнакости, тако да незадовољни бирачи инклинирају левим и популистичким опцијама, а са незапосленошћу радикализовали су се социјални проблеми, и забрињавао је пораст неформалног сектора.⁵⁶⁵ Извесно је да бирачи дискредитују прореформски оријентисане лидере и не гласају за њих, ако реформе не успевају да допринесу постизање одрживог раста, а јавност, уопште узев, одбацује приватизације, ако им недостаје транспарентност или су изузетно слабо регулисане.⁵⁶⁶ Пошто су земље прихватиле демократију као оптималан друштвенополитички систем, десница (преко војних удара) и левица (преко

⁵⁶³. In: Emir Sader, "O déficit democrático latino-americano", *Folha de S. Paulo*, 29 de junho de 1999.

⁵⁶⁴ Међународна организација рада је навела податак да се стопа незапослености у Л. Америци повећала са 7,2% крајем 1980-их на 8,6% у 1999., а неформална запосленост је била око 50%. Према МОП "постоји велики расцеп између економије и друштва, а држава показује наклоност економији у тој дихотомији." На тај начин се открива тај фамозни тријумф тржишта над државом, тако да се чини да је тржиште победило и колонизовало државу. Извор: ILO, *Global employment trends*

⁵⁶⁵ У латиноамеричким земљама је укупан број особа које живе испод линије сиромаштва 2005. износио око 225 милиона, тј. 40% укупног становништва, од чега веома сиромашни чине 16% (90 милиона). Исто тако, у 2010. средњи приход становника Л. Америке је представљао свега 17 одсто прихода у САД, док је 1999. био 23% САД, а 1980. је износио 33,5%. Извор: ЕЦЈАЦ

⁵⁶⁶ V. Judith Teichman, *The Politics of Freeing Markets in Latin America: Chile, Argentina and Mexico*, Press, Chapel Hill, University of North Carolina, 2001.

евентуалних револуција) су онемогућене да реализују старе методе деловања. Од 2003. комбинација економске експанзије, повећаног обима извоза, побољшања *terms of trade*, једностраних трансфера (дознаке) је у основи успостављања континуираног периода раста, што је резултирало растућим суфицитом текућег рачуна у платном билансу, што се није раније дешавало у економској историји континента, али је тај суфицит углавном коришћен за убрзано смањивање јавног дуга.⁵⁶⁷ Председник Интерамеричке банке за развој Енрике Иглесиас је оценио да се упркос повољној перспективи Латинска Америка и даље суочавала са екстремним колебањима стопâ економског раста, још увек превише зависи од извоза сировина, а расподела прихода у региону је и даље најнеправичнија у свету⁵⁶⁸ Одрживи раст осам година за редом је почео да знатније утиче на тржиште рада чиме се побољшава социјална ситуација - повећањем формалне запослености на континенту.⁵⁶⁹ Може се резимирати да је после неколико деценија политичког превирања, упоредног постојања демократија, војних режима и отворених диктатура у региону, Л. Америка у нови миленијум ушла са израженом опцијом за демократију центар-десне, а од почетка 21. века леве и лево-центар оријентације. Независно које су провенијенције, владе су имале као деноминатор заједнички изазов - променити фокус делатности: у 1980-им је приоритет био учвршћење демократије, 1990-их спровођење економских неолибералних реформи, док је у првој деценији 21. века нагласак требало да буде на социјалној сфери. Смањивање стопе сиромаштва и смањење неједнакости је *conditio sine qua non* да на континенту не избију социјални немири. Демократије су стабилне, али показују да у неким случајевима имају тешкоће са гарантовањем безбедности и правде уз истовремено поштовање људских права. У ствари, главни проблем ових земаља је како пронаћи адекватан пут да би се развијале, дефинисале своја друштва и коначно откриле *modus* да постигну извесну равнотежу између социјалне правде и

---

⁵⁶⁷ Први пут у последњих 60 година текући рачун Л. Америке је тек 2003. био позитиван за 6 млрд долара и тај тренд је настављен касније. Извор: ЕЦЛАЦ.

⁵⁶⁸ У Л. Америци је 20% становништва примало 3,5% укупног БДП, 20% најбогатијих је располагало са 55% прихода, а 60% је добијало 41,5%. Извор: Светска банка, 2004.

⁵⁶⁹ Стопа незапослености у Л. Америци је била 6,7% у 2010., а стопа инфлације 7,3% (Бразил 5,2%, Аргентина 24%, Перу 2,8%). Просечна стопа раста за три године (2003-2005) је била 3 одсто, а у наредних пет година (2006-2010) повећавана је просечно 3,74 одсто годишње. Извор: ЕЦЛАЦ.

економске независности. С друге стране, А. Серво запажа да је од 1999. (када је усвојен Боливаријански устав у Венецуели) Јужну Америку захватио талас уставних реформи (Еквадор, 2008.; Боливија, јануар 2009.; ми би додали и Бразил 1998.), а овај процес има три циља:

"продужити власт актуелног мандатара путем реизбора или другим правним могућностима, учвршћење државе и што је најважније тзв. обнова нације - што разоткрива нацију незадовољну самом собом, својим стањем."⁵⁷⁰

Економски напредак Л. Америке се може сагледати из аналитичке и компаративне обраде развоја Трећег света у 20. веку Пола Баироча који је утврдио да је Л. Америка од 1913 до 1970. имала позитиван трговински биланс у целом периоду до 1967. уз неколико нетипичних година.⁵⁷¹ Један од основних налаза Баироча је да је БДП Л. Америке стално растао од 1900-1970 - и у укупном проценту и *per capita* – тако да је 1960-1970 достигао 5,5%, односно 2,5%.⁵⁷² Упоређујући нивое индустријског развоја, Л. Америка је 1970. достигла ниво Француске из 1880-1890., док су Аргентина и Чиле били на нивоу те земље из 1900-1910.⁵⁷³

С. Гимараиш истиче да је Јужна Америка неизбежна историјска и географска околност бразилске државе и друштва.⁵⁷⁴ Међутим, специфичности Бразила су условиле да је он током целог 19. века ригидно разумевао да постоје две Америке што је усмеравало спољну политику - уздржавао се од било каквог уплитања у послове и проблеме Северне и Централне Америке и Кариба, а на Јужну Америку је

---

⁵⁷⁰ Политичка стратегија државника левице је да уз подршку маса покушавају да одрже владе ради реализовања политичких и економских реформи-додељивању дела прихода (руде, нафта, гас) за социјалне програме, додела земље-с утицајем на социјалну страну и спољне односе земље. Из тог разлога реформе су намењене да дислоцирају моћ из законодавне на извршну власт у сразмери коју не толеришу традиционални демократски режими. V. Amado Luiz Cervo, "Reformas de constituições na América do Sul", *Meridiano* 47, п. 100, nov.2008., pp. 3-4.

⁵⁷¹ Од краја Другог светског рата тај суфицит је у великој мери потицао од извоза нафте из Венецуеле, али ипак, упркос томе од 1968. дефицит је растао (1970. је укупан увоз био 18,92 млрд долара, извоз 17,18, док је дефицит износио 1,74 или 9,2% увоза). V. Paul Bairoch, *The Economic Development of the Third World since 1900*, Methuen & CoLtd, London, 1975., p. 96.

⁵⁷² V. Paul Bairoch, *The Economic Development of the Third World since 1900*, op. cit., p. 184.

⁵⁷³ V. Paul Bairoch, *The Economic Development of the Third World since 1900*, op. cit., p. 198.

⁵⁷⁴ V. Samuel Pinheiro Guimarães, *Quinhentos anos de periferia*, Editora Contraponto – Editora da Universidade Federal do Rio Grande do Sul, 1^a. edição, Rio de Janeiro-Porto Alegre, 1999., p. 146.

гледала као на своју зону утицаја.⁵⁷⁵ Мониз Бандеира сматра да је у суштини била хијерархија моћи у чему се Бразил истицао, јер се одвајањем од Португалије није дезинтегрисао као што се десило у хиспанској Америци и наставила се без прекида политичког поретка његова огромна територија.⁵⁷⁶ Бразил до 1970-их није желео да га сврставају у Л. Америку јер није хтео да се утопи у низ земаља од којих се веома разликује територијалном величином, демографском и економском димензијом. Бразилско помињање израза Јужна Америка током целог периода Империје, периода Републике све до 1950-их је било ретко или је било присутно у бразилском дипломатском дискурсу као концепт са другачијом конотацијом.⁵⁷⁷ Све до половине 20. века, у складу са својим геополитичким интересима, Бразил је фокусирао пажњу на геополитички концепт Јужне Америке, а не Латинске, и то посматрајући само четири земље региона басена Ла Плате. Бразилски идентитет није био константно директно повезан са концептом Јужне Америке - не из разлога неприпадања дефинисаном географском ентитету, него због тога што је термин Јужна Америка и идентификовање са њом генерално почело тек након Другог светског рата.⁵⁷⁸ С тим у вези, карактеристично је да је Бразил од 1970-их интензивирао напоре у два смера: ка билатералном зближавању и ка интеграцији на континенту настојећи да понуди конструктивне перспективе за кооперацију својим суседима.⁵⁷⁹ Поучна је изјава

---

⁵⁷⁵ Интересантно је виђење једног од највећих философа света Георга В. Ф. Хегела који је на часовима о философији светске историје 1820-их истицао контраст између Јужне Америке у којој је доминирало католичанство и Северне Америке у којој су постојале секте, протестанти и др., где је трговина била главни принцип и то једноставан, иако не тако чврст као у Енглеској. Говорећи да је Америка земља будућности, предвиђао је "препирку" између Северне и Јужне Америке, у чему би требало да се манифестује значај универзалне историје. Али, није објаснио који тип препирке би био у питању. V. Luiz Alberto Moniz Bandeira, "O Brasil como potência regional e a importância estratégica da América do Sul na sua política exterior", *Revista Espaço Acadêmico*, No. 91, Dezembro 2008.

⁵⁷⁶ Ibidem

⁵⁷⁷ V. Luís Cláudio G. Santos Villafañe, "A América do Sul no discurso diplomático brasileiro: shifting identities", *RBPI*, v. 48 n. 2, jul./dez. 2005, Brasília, pp. 185-204.

⁵⁷⁸ Индикативно је мишљење Сержио Данеза: "Наша јужноамеричка политика је заснована од стране председничке дипломатије од 1980-их. (...) Сама конструкција бразилске свести о нашем јужноамериканству – јер се о томе ради када данас потражујемо Јужну Америку као регион који подржава наш идентитет почев од кога се пројектујемо у хемисфери и у свету – добила је импулс од стране председничке дипломатије или је од ње добила, као добру синергију, значајну концептуалну и практичну подршку". V. Sérgio França Danese, *A escola da liderança*, Editora Record, Rio de Janeiro-São Paulo 2009., pp. 226-227.

⁵⁷⁹ Ово ангажовање укључује покушај ефикаснијег елиминисања тешкоћа у кооперацији земље на континенту које се односе на њену равнотежу и асиметрију моћи, односно на суревњивост суседа због

Хенри Кисинџера када је 1976. одговарао у Представничком дому Конгреса САД на питање да ли су САД издигле Бразил у статус светске силе јер су две земље потписале споразум о консултовању.⁵⁸⁰

На прелазу два миленијума Бразил је *de facto* вршио лидерску улогу у Јужној Америци коју су скоро једногласно прихватиле владе других земаља, због његовог огромног економског, политичког и стратешког значаја, без хегемонистичких претензија, поштујући специфичности сваке земље. На Другом самиту Јужне Америке (Еквадор, јул 2002.) усвојен је Консензус из Гвајакила о интеграцији, безбедности и инфраструктури за развој чиме је изражен предлог да се конструише плодан и мирољубив будући суживот уз сталну кооперацију који декларише Јужну Америку као зону мира и сарадње. Међутим, социјална, војна и политичка турбуленција у неким андским земљама је отежавала постиза тог циља и забрињавала Бразил. 1) Оружани сукоб Еквадор-Перу који је избио у јануару 1995. у спорном подручју реке Сенепе пореметио је мир у региону. Председник Кардозо је преговорима убрзао прекид ватре и две земље су у Бразилији у октобру 1998. потписале мировни споразум под покровитељством четири државе гаранта Протокола из Рио де Жанеира из 1942. (Аргентина, Бразил, Чиле и САД). 2) Што се тиче превазилажења политичке кризе у Парагвају, Бразил је дипломатски интервенисао у априлу 1996. уз подршку Аргентине и Уругваја, јер није био вољан да дозволи државни удар у тој земљи, јер би раскид са политичком демократијом био неприхватљив унутар МЕРКОСУР, у оквиру Групе Рио, новог духа споразумевања у хемисфери и имао несагледиве негативне међународне последице за интеграцију. Тзв. демократска клаузула МЕРКОСУР била је имплицитна у деловању блока, тако да Бразил и Аргентина још од Декларације из Игуасу (новембар 1985.), никада нису

евентуалног бразилског субимперијализма. V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 233.

⁵⁸⁰ "Овај споразум не значи да је Бразил светска сила. Бразил има 100 милиона становника, велике економске ресурсе, врло брзу стопу економског развоја. Бразил постаје светска сила и неће му бити потребно наше одобрење да то постане, а наша је обавеза у вођењу спољне политике да се бави реалитетима који постоје". Он је био мишљења да Бразил посматра своје односе са САД слично као два стуба близанца - Бразил треба да организује Јужну Америку, а САД Северну Америку (која обухвата и Мексико и Ц. Америку), као две активности које треба да заједнички врше путем честе размене мишљења и артикулишући своје заједничке предлоге." V. Henry Kissinger, *Does America Need a Foreign Policy. Toward a Diplomacy for 21st Century*, Simon and Schuster, New York, 2001, pp. 159-160.

престајали да понављају да је прихватање демократских принципа основа за сарадњу и интеграцију. Очување демократије у Парагвају је наставило да буде преокупација Бразила тако да је Кардозова влада у више наврата одлучно и успешно деловала на смиривање конфликта у тој земљи ради очувања уставног поретка. 3) Грађански рат у Колумбији је такође био фокус нестабилности који је забрињавао Бразил због могућности војне интервенције од стране САД – уплитање изван континента. "План Колумбија" који је лансирао председник Клинтон један дан пре почетка Првог самита Јужне Америке у Бразилији 2000., је забрињавао јер је усмеравао 1,2 млрд УСД (од укупно 1,4 млрд УСД помоћи САД Колумбији) за куповину ратног материјала – авиона и 63 хеликоптера, а свега 0,24 млрд УСД је било усмерено на промоцију људских права, јачање демократије и правосудног система. Ово је било схваћено као ратна стратегија и све је указивало да САД хоће да понове тактику употребљену на КиМ бомбардујући интензивно регионе у којима доминирају Револуционарне оружане снаге Колумбије (ФАРЦ) и Национална војска за ослобођење (ЕЛН), заједно са распршивањем биолошких агенаса на културу коке. Бразил се плашио утицаја који би извршење Плана Колумбија имало на његовој територији (Амазонија) на коју би упадали колумбијски герилци и војска, и био је мишљења да се не може повезати потреба за борбу против трговине дрогом са проблемом побуњеника, што је интерна компетенција Колумбије и треба да буде политички решено, тако да је бразилска влада сматрала да војни начин решења, како су предлагале САД, не би разрешио кризу и одлучно је одбила да дозволи употребу било које војне базе или других војних инсталација на својој територији за операције у Колумбији.⁵⁸¹

Тек је за време влада председника Кардоза и Луле Јужна Америка у спољној политици задобила највиши приоритет земље, а поред тога, пројекат је добио нове контуре. Мултидимензионалност током Лулине владе потиче из спољнополитичког деловања и артикулације на различитим плановима (билатерални, мултилатерални и регионални), чиме су стратешка партнерства постала флексибилнија и тематски комбинована. У вези јужноамеричког регионалног мултилатерализма који су

---

⁵⁸¹ V. André Luiz Reis da Silva, "As transformações matriciais da Política Externa Brasileira recente (2000-2010)", *op. cit.*, pp. 18-24.

примењивале њихове владе, постоје две струје мишљења у Бразилу, а обе сматрају да је континент био приоритет спољне политике поводом међународног укључења са нагласком на регионалном интегрисању. Разлика међу њима је перцепцији континуитета између влада. Док једни аутори опажају карактеристике континуитета (Амадо Серво, Алсидес Коста Ваз, Кристина Песекило, Мириам Сараива), други опажају значајније квалитативне промене (Туло Вигевани, П. Р. Де Алмеида, Луиз А. Соуго Маиор). Сматрамо да друга група правилно примећује да је Јужна Америка постала међународни миље Бразилу за своју увећану пројекцију у перспективи на међународној сцени. У односу на регионално окружење Бразила као главни приоритет запажа формирање, залагање и реконструкција МЕРКОСУР и јужноамеричке интеграције *en générale*, стварајући простор за бразилско лидерство.⁵⁸² Анализирајући оба наведена приоритета суседима се нуди партнерство ради повратка економског раста, ефективне физичке интеграције (ИИРСА) и стратешка акција на глобалном плану да би се преокренула маргинализација региона. Концепт и спољна политика према Јужној Америци су задобили простор на крају друге Кардозове владе и продубљени су током обе Лулине владе. Можда би се могло рећи да је ово једна од најпечтљивијих ознака континуитета између две владе, која даје дугорочну државну политику бразилском и јужноамеричком пројекту, процес је праћен редефинисањем улоге МЕРКОСУР и Ј. Америке за Бразил чиме достиже фундаментални значај. Очигледан је недостатак инфраструктуре неопходан за развитак и напредак Јужне Америке, упркос могућностима (датости): цео континент је опасан са два океана и Карипским морем, богатство речне мреже, половина територије је низија. У вези овога бразилска влада је начинила садржајан пројекат "Јужна Америка - оса интеграције" који је израдила Национална банка за економски и социјални развој (БНДЕС) 2000. као део обимног владиног плана "Напредуј, Бразил" са амбициозним плановима о повезивању путних мрежа са андским земљама и према сливу Оринока и реци Парагвај, и намеравала је да уложи укупно у те пројекте

---

⁵⁸² Ibidem

инфраструктуре више десетина милијарди долара.⁵⁸³ Приоритет дат односима са јужноамеричким земљама у спољнотрговинској сфери је донело важне резултате: обим је повећан за 400 одсто између 2002. и 2008., затим је трговина опала у 2009. због економско-финансијске кризе, а већ наредне године је повраћен обим из ранијих година, тако да је у 2010. трговина са Ј. Америком представљала 16,5 одсто укупне спољне трговине земље (више од САД).⁵⁸⁴ С друге стране, Јужна Америка је постала главна дестинација инвестиција бразилских предузећа у иностранству.⁵⁸⁵ Ове бразилске инвестиције, поред проширења трговинских токова, имају стратешку улогу за укључивање производа са високом додатом вредношћу на трговинским листама са земљама континента, тако да би убудуће омогућавало комплементарност и продуктивну интеграцију у региону.

Мириам Г. Сараива примећује да је спољна политика владе председника Луле на одређени начин била распета између Јужне Америке и МЕРКОСУР:

"деловала је дуж две линије које имају заједничку позадину – била је центрирана на два кретања у погледу бразилских суседа, а позадина је била изградња лидерског статуса земље."⁵⁸⁶

С једне стране, приоритет је био развијање, консолидација и продубљивање процеса регионалне интеграције (концепт отвореног регионализма) - Заједничко тржиште Југа (МЕРКОСУР), а с друге стране, истовремено је иницирала и подржавала мање структуриране иницијативе кооперације на континенту. Све ове

---

⁵⁸³ Такође, велики изазов представља повезивање земаља оптичким влакнима, односно усавршавање телефоније, јер се телефонски саобраћај у Парагвају и Боливији обављао само преко сателита. Развој Амазоније је зависио од кооперације са суседним земљама - седам од десет пограничних земаља налази у потпуности у овом региону са укупно 12.114 км границе (77% копнених граница Бразила).

⁵⁸⁴ У периоду 2003/2009 бразилски извоз у земље Јужне Америке је повећан од 10,1 млрд УСД на 27 млрд УСД у 2009. (повећање од 165 одсто), што је представљало 17,6 одсто укупног извоза. Увоз из Ј. Америке је порастао од 7,6 млрд УСД у 2003. на 19,1 млрд УСД у 2009 (повећање од 149 одсто), што је представљало 14,9 одсто укупног бразилског увоза. Трговински суфицит је порастао од 2,5 у 2003. на 7,9 млрд УСД у 2009. (повећање од 216 одсто), а позитиван трговински салдо Бразила са Ј. Америком одговара 31,4 одсто укупног суфицита земље. Извор: МДИЦ

⁵⁸⁵ Континент као подручје за експанзију бразилских предузећа фаворизовано је географском близином, културним афинитетима и развојем трговинских споразума и регулаторних оквира који подстичу бразилске инвестиције и циркулацију добара и услуга у региону. V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010., Brasília

⁵⁸⁶ V. Miriam Gomes Saraiva, "Brazilian foreign policy towards South America during the Lula administration: caught between South America and Mercosur", RBPI, vol. 53 no. spe Brasília, dez. 2010.

активности су подржане дугорочним циљем да се изгради регионално економско и политичко лидерство аутономно од САД, уз јачање бразилске позиције као global player на међународној сцени. У сваком случају, ове акције су коинцидирале са активностима да се спољна политика употребљава за подршку националном развоју:

"Базични геостратешки циљ Бразила у односу на Јужну Америку је саобраћавање огромног интегрисаног простора на економско-трговинском и физичко-логистичком плану."⁵⁸⁷

Јужна Америка је тзв. природни терен за деловање економије и спољне политике Бразила, иако процес њене консолидације захтева више времена, веће напоре и финансијска средства од пројекта пуне усаглашености заједничког тржишта у субрегионалном подручју (МЕРКОСУР). С овим у вези може се аргументовати да се Лулина влада понашала другачије од претходних дајући приоритет изградњи бразилског лидерства у Јужној Америци на неколико фронтова, нарочито јачањем мултилатералних институција у региону. Доласком председника Луле на власт јужноамеричка димензија спољне политике је попримила првенство у међународним активностима, повећана је координација између јужноамеричких држава уз бразилско лидерство што је постало политички приоритет. Интеграција са суседима је постала најсигурнији пут да Бразил стекне истакнутији међународни положај и помагала му је да реализује своје потенцијале и формира довољно јак блок који има већи међународни утицај. Може се оценити да су глобализовани међународни сценарио, све више мултиполарни међународни систем и већа фрагментација због финансијске кризе 2008. отворили пут успону Бразила и задобијању лидерске позиције током Лулине владе.⁵⁸⁸ У међународном регионалном сценарију бразилски приоритет је био отворити, проширити и консолидовати простор за кооперацију и интеграцију унутар Јужне Америке у вези чега је бразилска влада јасно поставила своје погледе и ставове намећући се као регионални лидер. Растуће међународно

---

⁵⁸⁷ V. Paulo Roberto de Almeida, "Mercosul e América do Sul na visão estratégica brasileira-Revisão histórica e perspectivas para o futuro", *Revista de Estudos Internacionais e da Paz, Journal of International and Peace Studies*, N.º 7/8, 2009., pp. 157-185.

⁵⁸⁸ V. Miriam Gomes Saraiva, "Brazilian foreign policy towards South America during the Lula administration: caught between South America and Mercosur", op. cit.

присуство земље је помогло јачању њеног регионалног положаја, мада раст у једној сфери не води неизбежно расту у другој. Изградња бразилског лидерства и модела кооперације и интеграције се спроводи у складу са три стуба бразилске спољне политике: аутономија, универзализам и раст земље у међународној сфери. Истовремено ситуација унутар МЕРКОСУР није била повољна.⁵⁸⁹

3.9.1.2. ЈУЖНИ КОНУС – ЕВОЛУЦИЈА ОДНОСА РЕГИОНАЛНИХ СИЛА БРАЗИЛА И АРГЕНТИНЕ: ПРОМЕНЉИВОСТ – ОД РАТНИХ СУКОБА ДО РЕЛАТИВНЕ ХАРМОНИЗАЦИЈЕ ОДНОСА

Константно ривалство које је у неким моментима добијало конотације латентног предконфликта, традиционално је карактерисало односе две регионалне силе и потиче још од епохе стицања независности када су две земље биле у сукобу око контроле територије данашњег Уругваја. Од тада је Бразил елаборирао политике усмерене ка проширењу свог утицаја у басену Плате, стварајући и увећавајући тензије са јужним суседом. Током периода Империје у Бразилу постојало је супарништво две земље, мада су две земље имале комплементарне економије и биле су ривали само у својим регионалним геополитичким перцепцијама. Када се консолидовала независност суседних земаља:

"rationale је упућивало ка разумевању и сарадњи Бразил-Аргентина, сагласно захтевима реципрочних интереса и саобразно размишљањима политичара и интелектуалаца обе стране."⁵⁹⁰

Између 1889-1902 дошло је до значајне преоријентације у њиховој спољној политици - појава Републике у Бразилу и тзв. републиканизација спољне политике је поздрављена у Б. Аиресу што је праћено променом резервисаног тона дипломатије Империје према суседу. Уговором из Монтевидеа (јануар 1890.) је територија у спору

---

⁵⁸⁹ Бразилски трговински односи са Аргентином су имали бројне препреке што је био узрок да су се неки бразилски сектори противили блоку и залагали за позицију оних који дају приоритет јужноамеричкој интеграцији у формулисању стратегије. Гомес Сараива је у том смислу у праву када тврди да се показало да је теже остварење напретка унутар блока него на ширем регионалном нивоу. *Ibidem*.

⁵⁹⁰ V. Amado Luiz Cervo e Clodoaldo Bueno, *História da política exterior do Brasil*, op. cit., pp. 130-135.

(регион Палмас) подељена између две земље, што се у бразилској широј јавности сматрало фијаском.⁵⁹¹ После Другог светског рата до 1986. економски односи Аргентине и Бразила су били приоритетни нарочито за време влада председника Кубичека, Куадроса и Гулара у Бразилу и владе Фрондизиа у Аргентини (1958-1962 када је свргнут војним ударом). Бразил је водио спољну политику без дискриминације-на основи једнакости, противећи се блоковима и са посебном пажњом према Аргентини. У априлу 1961. председници Куадрос и Фрондизи су се састали у Уругуаиана (Аргентина) где је разговарано о економским односима, културној сарадњи и кубанском питању. Тада су потписани културни споразум и споразум о пријатељству и консултовању којим је установљен систем размене информација и координације у међународном деловању (успостављен је позитиван тзв. дух Уругуаиана), док предлог Куадроса да се креира неутрални блок у Јужном конусу, Фрондизи није прихватио јер би то водило заоштравању односа од САД.⁵⁹² Континуитет у односима је означио сусрет председника Гулара и Фрондизиа у Рио де Жанеиру (септембар 1961.) када је потписана "Декларација из Галеао" која је афирмисала разумевање између две земље. Бразилска влада је сматрала да је превазиђен период ривалитета две земље, да економске чињенице указују да је смисао интеграције не само у комплементарности двеју економија и да би она представљала нуклеус великог латиноамеричког тржишта.⁵⁹³ Војни режими у Бразилу и Аргентини су конвергирали због идеолошких убеђења и сличности друштвено-економских теорија, и заједно су одбацивали тзв. трећу позицију *sui generis* - покрет несврстаних земаља (ПНЗ) тог периода и одлучно прихватили опцију либерализма Запада. Најтежи проблем у преговорима и пројектима који су дискутовани у земљама басена Плате била је теза да је установљена тенденција неједнаке трговине-Бразил је био извозник индустријских производа, а остале земље су биле снабдевачи сировинама (ово се и касније често понављало). У Аргентини је 1976. поново дошао на власт војни режим (пет председника до 1983.) који, упркос томе што се окренуо блиској сарадњи са САД, није смањило размену са другим

---

⁵⁹¹ Ibidem, p. 167.

⁵⁹² Ibidem, p. 322.

⁵⁹³ Ibidem, p. 331.

регионима и државама (Бразил је временом постао први аргентински трговински партнер.)⁵⁹⁴

Више догађаја су реметили билатералне односе Бразил-Аргентина. Изградња железничке пруге Боливија-Бразил (која повезује индустријски центар Санта Крус де ла Сиера са бразилском луком Сантос) и аутопута БР-277 (Асунсион-лука Паранагуа) преместили су токове роба тих земаља које немају излаз на море: уместо речне осе север-југ што их је везивало за Аргентину, установљена је оса запад-исток према дугачкој бразилској обали. Нешто касније је изградња бразилске луке у држави Рио Гранде до Сул још више смањило значај лука Буенос Аирес и Монтевидео у плитким водама ушћа Ла Плате. Хуан Карлос Пуиг тврди да се односи Аргентина-Бразил почев од 1980-их карактеришу:

"структуралном кохеренцијом, и од тада се гради билатерална стабилност која надјачава тзв. епидермалну неподударност као последицу конјунктурне нестабилности што је, уз ривалство, карактерисало период 1962-1979."⁵⁹⁵

Превазилажење конјунктурног ривалства почело је пред крај војног режима (председници Фигеиредо и Виола) споразумом о кооперацији за развој и апликацији за мирољубиву употребу нуклеарне енергије почетком 1980-их, јер се током 1970-их, под војним диктатурама, развила се права технолошка трка у нуклеарној области. Такође, пројекат изградње бразилско-парагвајске ХЕ Итаипу био је узрок озбиљних несугласица са Аргентином која је негодовала због предузимања једностраних одлука над употребом вода које су делиле две земље на реци Парана, што је потенцијално штетило њиховим ХЕ пројектима на унутрашњем току реке, нити јој је одговарало растуће геоекономско зближавање Парагваја и Бразила. Замену ривалитета из прошлости амбијентом разумевања и сарадње у најразноврснијим областима је означио Трипартитни споразум Корпус-Итаипу између Бразила,

---

⁵⁹⁴ У првој половини 1980-их најзначајнија чињеница у земљама Јужне Америке је био ангажман у дугорочном процесу интеграције, али је упркос предузетим напорима у оквиру регионалних споразума и билатералних иницијатива, сарадња још увек имала експериментални и опортунистички ниво, окренута решавању конјунктурних проблема, не градећи процес способан за јачање структурних основа аутономије. *Ibidem*, p. 453.

⁵⁹⁵ V. Juan Carlos Puig, "La política exterior argentina: incongruencia epidérmica y coherencia estructural", in: Juan Carlos Puig (compilador), *América Latina: Políticas exteriores comparadas*, tomo I, Grupo Editor Latinoamericano, Buenos Aires, 1984, pp. 158-159.

Аргентине и Парагваја (октобар 1979.) који је представљао окончање полемике у вези изградње ХЕ Итаипу. Превазилажење разлика о Итаипу и каснији конкретни гестови солидарности бразилске дипломатије према суседној земљи за време Малвинског рата 1982. представљали су почетне фазе билатералног зближавања које је следило у периоду демократске транзиције у обе земље.⁵⁹⁶ Паралелно са редемократизацијом две земље, други фактори су допринели трансформацији оквира надметања. С једне стране, продужена економска криза која је погодила индустријализоване земље континента преместила је фокус пажње који се концентрисао на спор око геополитичког утицаја. С друге стране, замена конфликта Исток-Запад конституисањем регионалних блокова наметнуло је као приоритет повећање економске кооперације у склопу нове фазе друге интеграције. Упркос дужничкој кризи земаља Л. Америке 1980-их, редемократизација у обе земље је регистровала историјски напредак у билатералним односима. Почетни корак ка зближавању био је сусрет председника Жозе Сарнеја и Раула Алфонсина (Фос де Игуасу, новембар 1985.), а Акт из Игуасу - декларација о спољнополитичким намерама - је припремио предузимање практичне сарадње. Шефови две државе су потписали у Б. Аиресу "Пакт за бразилско-аргентинску интеграцију" (29.7.1986.) са 12 прикључених протокола. Раскидајући са реторичком и амбициозном традицијом из времена ЛАФТА, Пакт се заснивао на идеји флексибилне интеграције, ситуиране у специфичним споразумима према индустријским секторима. У суштини то је била идеја ширења међународне компетитивности две економије путем проширења скале тржишта. Такође, креирана је Комисија за извршење програма те интеграције са задатком да оцењује на семестралним састанцима извршавање механизма и да предлаже нове иницијативе.⁵⁹⁷ Иначе, сличности међу политикама Сарнеја и

---

⁵⁹⁶ V. Ana Maria Stuart, "Política externa e institucionalidade democrática na Argentina. Uma trajetoria de desencontros", *Política externa*, tomo 10, broj 1, jun-jul-avgust 2001., pp. 24-38, São Paulo

⁵⁹⁷ Модерни процес интеграције имао је за циљ да убрза самоодрживи развој, промовише економску модернизацију, унифицира тржишта, развија односе и да окупи Латинску Америку. Постепеност, флексибилност и равнотежа оријентисали су елаборацију и почетну имплементацију заједничких пројеката у 12 области делатности: капитална добра, трговина житом, снабдевање прехранбеним добрима, експанзија билатералне трговине, стварање бинационалних предузећа, финансирање трговине, фонд за инвестирање, производња и потрошња енергије, развој биотехнологије, промоција заједничких економских студија, информисање и асистенција у случају нуклеарних удеса и

Алфонсина се огледају у следећем: залагање за процес регионалних интеграција, учествовање у мултилатералним форумима (група Картахена, Група Рио), стварање Зоне мира у Латинској Америци, аутономна нуклеарна политика.⁵⁹⁸ У новембру 1988. зацртан је циљ стварања заједничког тржишта у року од 10 година који је фиксиран у Пакту о интеграцији, кооперацији и развоју. Стратегија је укључивала постепено царинску унију, смањење царинских стопа до потпуног елиминисања за међусобну размену и формирање зоне слободне трговине, а касније би се прешло на заједничко тржиште у коме би постојала слободна циркулација капитала и радне снаге, али и координација интерних економских политика оба партнера. Њихова интеграција је пример *par excellence* потенцијала реципрочних економских добитака, на нивоу колективне политичке пројекције и у продубљивању односа две земље и представља главни приоритет у редефинисању националног интереса обе државе. Алијанса те природе, како сматрају Гомес и Тедеско, са вокацијом сталности и визијом будућности служи њиховом развоју, консолидацији демократских институција и учвршћењу економске и стратешко-војне безбедности, тако да су председници Кардозо и Менем билатералне односе формално подигли у стратешки савез 1997. у Рио де Жанеиру.⁵⁹⁹ Иницијативе о политичком споразумевању и економско-трговинској интеграцији 1990-их пратила је активност у вези физичке интеграције региона конструкцијом путева, мостова и радова на енергетском повезивању-гасовод Боливија-Бразил (инаугурисан фебруара 1999.), изградња бразилско-аргентинског моста између местâ Сао Боржа и Санто Томе 1997., бразилске набавке аргентинске електричне енергије, пројекат Аутопут МЕРКОСУР и изградња трансмисија струје повезујући венецуеланску ХЕ Гури и бразилски град Боа Виста. Тако је бразилска енергетска потражња комплементирана сировинама суседа-земља се преоријентисала увозећи сирову нафту и деривате из Аргентине и Венецуеле које су постале највећи појединачни снабдевачи Бразила, уместо ранијих традиционланих снабдевача

кооперација у авио-индустрији. V. Amado Luiz Cervo e Clodoaldo Bueno, *História da política exterior do Brasil*, op. cit., p. 453.

⁵⁹⁸ V. Miriam Gomes Gomes & Laura Tedesco, "Argentina e Brasil: políticas exteriores comparadas depois da Guerra Fria", RBPI, *IBRI*, Ano 44, No. 2, Brasília, 2001., p. 126.

⁵⁹⁹ *Ibidem*, p. 132.

нафтом на Средњем Истоку. Декада 1990-их је показала да се продубљивање билатералних односа не ограничава само на реторику - прагматизам наслеђен од Рио Бранка је допринео да буде потписан Уговор из Асунсиона у марту 1991. којим је креиран МЕРКОСУР. Такође, дуготрајни дијалог у нуклеарној области у вези усвајања мера јачања узајамног поверења резултирао је потписивањем Заједничке декларације о нуклеарној политици 1991. која наглашава мирољубиву вокацију програма две земље, а тај акт је виђен од стране међународне заједнице као модел сарадње међу релевантним земљама на регионалној сцени. Њиме је формирана Аргентинско-бразилска агенција за обрачун и контролу нуклеарног материјала (АБАЦЦ). Обе земље су потписале споразум о комплетној забрани хемијског и бактериолошког оружја (Споразум из Мендозе) и, штавише, ратификовале су Уговор из Тлателолко 1994. Бразил и Аргентина су дале предност ратификацији међународних режима, посебно у области људских права и разоружања, дајући пример приступом уговорима о људским правима из 1966. и Уговору о нуклеарној непролиферацији из 1968. Односи Аргентина-Бразил су били погођени у неким секторима девалвацијом реала у Бразилу 1999., а економска криза у Аргентини 2001/2002 и укидање *currency board*, односно везивања аргентинске монете за УСД, донели су нове тешкоће продубљивању МЕРКОСУР, али нису биле умањене инвестиције бразилских предузећа у Аргентину (Petrobrás и Camargo Correa). Интернационализација бразилских предузећа (уз помоћ Агенције за промоцију извоза – АПЕХ, БНДЕС и Трговинског департамана Итамарати) имала је двојаку функцију: помагала је развоју Аргентине и интеграцији Јужног конуса.

Током владе Фернандо де ла Руа (1999-2001) владајућа Алијанса се у спољној политици држала приоритета претходне Менемове владе: специјални привилеговани односи са САД и МЕРКОСУР, с тим што је постојало неповерење за иницијативе Бразила – случај самита Јужне Америке 2000.⁶⁰⁰ Билатерални односи су били оштро погођени девалвацијом реала почетком 1999., а због економског и социјалног слома, де ла Руа је поднео оставку. Едуардо Дуалде (2002-2003) је преузео функцију

---

⁶⁰⁰ Стога је Аргентина имала отпор према концепту јужноамериканизма инсистирајући на димензији латиноамериканизма која укључује и Мексико.

председника усред највеће економске кризе у земљи због које се 60% популације налазило испод линије сиромаштва. Он је, поред других економских мера, прекинуо конвертибилност песо-УСД, потписао споразум са ММФ, а Бразил сматрао за верног партнера трудећи се да продуби односе са њим и са МЕРКОСУР у целини.⁶⁰¹

Упоређујући спољне политике Аргентине и Бразила после Хладног рата, могу се идентификовати знатне разлике - у Аргентини је спољна политика имала одређен континуитет због два мандата Карлоса Саул Менема, док су се у Бразилу у том периоду променила три председника.⁶⁰² Постојало је дивергентно мишљење две земље по питању кандидатуре Бразила за место у СБ ОУН, јер је и Аргентина била претендент. Ипак, Бразил и Аргентина одржавају алијансу која је омогућила да се регион трансформише и да буде опажен као јединствен и интегрисан економски простор. Стратешки гледано тај однос укључује нове циљеве и заједничке пројекте, а међу њима се истичу усвршавање координације у области одбране и међународне безбедности стварањем сталног механизма консултовања. Брза трговинска либерализација која је карактерисала имплементацију МЕРКОСУР резултирала је знатним порастом размене између две државе.⁶⁰³

---

⁶⁰¹ V. www.amersur.org.ar, 05.06.2010.

⁶⁰² За време два мандата председника Менема (1989-1999) спољна политика се прилагодила принципима реализма периферије и покушавала је "реинкорпорацију у Први свет" (Менемов израз) покушавајући да просперира развијајући теорију рационалности неолиберализма. Уопште узев, резултати су били различити зависно од поља делатности: позитивни (укључење Аргентине у међународну економију), скромни (спољна безбедносна политика), задовољавајући (постигла је статус специјалног савезника САД). Аргентински лидери су сковали израз **тзв. нормална држава** којим су изражавали своју приврженост догамама Вашингтонског консензуса (којима су подвргавали унутрашње економске структуре), као и стандардима међународног економског укључења, што је укључивало раскид са принципима самоодређења и неинтервенције, који су драгоцени стуб латиноамеричке дипломатске традиције, у корист поретка који САД регулишу помоћу силе. С идеолошке и политичке тачке гледишта, ниједна земља није показала толики степен кохерентности и конзистенције као Аргентина у прихватању нове неолибералне парадигме. У Аргентини је конституисана бројна епистемичка заједница која је, иако није била јединствена, неумољиво осуђивала спољну политику своје земље протеклих 60 година. Њен најзначајнији епистемолошки резултат делатности била је теорија националне декаденције. V. Amado Luis Cerro, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, Editora Saraiva, Sao Paulo, 2008.

⁶⁰³ Она је 2008. била рекордна: Бразил је највећи извозник у Аргентину - извезао за 18 млрд УСД (31,3% укупног увоза Аргентине), а увезао из Аргентине за 13,3 млрд УСД (18,9% укупног извоза Аргентине). Обим трговине између Бразила и Аргентине је 1991. био 3 милијарде долара, 1996. је износио 11,7 (бразилски извоз 5,2, а увоз 6,7), што одговара 75% укупне размене у оквиру МЕРКОСУР, а извоз Аргентине у Бразил је представљао 30% њеног укупног извоза, док је бразилски извоз у ту земљу је чинио 11% укупног бразилског извоза. Извор: МДИЦ

Већ на својој инаугурацији председник Лула је 2003. истакао интерес Бразила за јачање билатералних односа две највеће јужноамеричке земље, Председници Нестор Киршнер (мај 2003-децембар 2007) и Лула су у октобру 2003. потписали Споразум из Буенос Аиреса, а већ у марту 2004. Акт из Копакабане - оба документа наглашавају неопходност подстицања подједнаког економског развоја и истакнута је стратешка алијанса.⁶⁰⁴ Упркос трговинских спорова 2004., најављених протекционистичких мера Аргентине и критике деловања ПЕТРОБРАС у Аргентини, укупни билатерални односи нису били у крити: постојао је висок ниво разумевања у оквиру МЕРКОСУР, у односу на преговоре о ФТАА и са ЕУ, као и у оквиру преговора у СТО. Што се тиче јужноамеричке економије и трговине Фонд за структуралну конвергенцију (ФОЦЕМ) представља компромис две земље у борби против асиметрија у блоку. И поред нерешених секторских питања Бразил и Аргентина имају висок ниво разумевања и кооперације, уз међусобне изазове у билатералној (на пример, произвођачи шећерне трске на северу Аргентине се плаше трговинског отварања због веће конкурентности Бразила) и мултилатералној сарадњи - на пример, у вези реформе СБ ОУН две земље су и даље исказивале различите претензије. На мултилатералном плану Бразил и Аргентина су чланице трговинске Г-20 са циљем да се окончају пољопривредне субвенције у РЗ, али преговори у оквиру Доха рунде показују извесне тешкоће да се дође до консензуса у Г-20. На конференцији у Женеви у јулу 2008. Бразил је подржао ЕУ и САД да се даље напредује ради закључења рунде што није било по вољи Индији, Кини и Аргентини. Током сусрета председника Луле и Кристине Киршнер (председница од децембра 2007.) у септембру 2008., две земље су желеле напредак у вези партнерства бразилске ЕМБРАЕР са Војном фабриком Кордоба за производњу авиона.⁶⁰⁵ Владе две земље су одлучиле да подстичу интеграцију поморске индустрије што ће допринети присуству Аргентине у производњи нафте у великим дубинама, а

---

⁶⁰⁴ V. Diego Araujo Campos, "A rivalidade tornou-se a cooperação: amadurecimento das relações Brasil-Argentina", *Meridiano 47*, n. 101, dez. 2008., pp. 35-36.

⁶⁰⁵ Такође, армије две земље су почеле од 2009. да производе лако војно копнено возило "Гаучо" које може да се преноси авионима, а две земље трасирају стратегију космичке кооперације са циљем да конструишу и лансирају сателит за осматрање обале и Атланског океана. *Ibidem*, p. 36.

председник Лула је нагласио да Аргентина може и треба да учествује у изградњи неопходне велике инфраструктуре за истраживање бразилске нафте у подморском слоју пре-сал. Лула и Киршнер су договорили да се убрза изградња ХЕ Гараби на реци Уругвај и интензификује кооперација у нуклеарној области оснивањем бинационалног Предузећа за обogaћивање уранијума (ЕБЕН).⁶⁰⁶ Мада постоје незнатне разлике у билатералним односима, они су одликују стабилношћу што представља сазревање спољних политика две земље.⁶⁰⁷ Може се констатовати да је ривалитет коначно постао прошлост и да је уступио место кооперацији у корист узајамног развоја, што се нарочито огледа у сталном порасту спољнотрговинске размене.

Бразил је редефинисао своју спољну политику усвајајући ново одређење **аутономије путем интеграције**, другачије од пређашње самосталне аутономије, а:

"што се тиче односа са САД, мада је дошло до зближавања, остали су извесни спорови, нарочито на пољу трговинских односа и различитог приступа преговорима о закључењу ФТАА."⁶⁰⁸

За време Колора, потписивањем Уговора из Асунсиона, МЕРКОСУР је постао главни елемент спољне политике. Царинска унија је значила за Бразил начин да се достигне модел развоја отвореног регионализма, МЕРКОСУР је схватан као модус да се постигне већи обим трговине са светом и да се побољша атрактивност земље за инвестиције.

---

⁶⁰⁶ Бразилске резерве урана су око 500.000 тона (шесте на свету), али за своје потребе увози убогаћени минерал из Канаде и неких европских земаља, док влада очекује да до 2014. земља постане самодовољна са нуклеарним горивом.

⁶⁰⁷ Узајамне посете председника две земље су веома важан показатељ нивоа развијености односа – од 2003. до 2009. реализовано је 17 посета (просечно сваких пет месеци).

⁶⁰⁸ V. Miriam Gomes Saraiva & Laura Tedesco, "Argentina e Brasil: políticas exteriores comparadas depois da Guerra Fria", op.cit., p. 140.

3.9.1.3. ИСТОРИЈСКО ИСКУСТВО, УСЛОВЉЕНОСТИ И РЕЗУЛТАТИ ТЕНДЕНЦИЈЕ РЕГИОНАЛНИХ ИНТЕГРАЦИЈА У ЈУЖНОЈ АМЕРИЦИ И АНГАЖОВАНОСТ БРАЗИЛА

Многобројни историјски ривалитети у Ј. Америци између војних режима, војних режима и демократских система, међу демократским режимима, као и географске тешкоће, изоловале су многе земље једне од других, отежавајући активнију, већу и чешћу размену идеја, културних вредности и својих производа. Уз то, постоји двоструко наслеђе - боливаријанска порука и панамерички сентимент, снажна вокација интеграционизма и постојање флексибилног механизма регионалне кооперације, одржавали су се симултано уз low profile земаља и континента. Формирањем америчких националних држава почев од стицања независности крајем 18. и почетком 19. века (специфична карактеристика је да је у неким од њих држава претходила формирању нације), комплетирана је и проширена политичко-територијална фрагментација започета колонизацијом Америка: британска Америка је била подељена Америчком револуцијом у две државе континенталних димензија; лузитанска Америка је сачувала своје јединство у лицу бразилске империје; хиспанска Америка је раздружена на више засебних националних територија одмах након победа Симона Боливара (Ослободиоца) и Сан Мартина; карипска Америка је продубила своју разуђеност, стварајући калеидоскоп острвских микро-територија. Почев од те епохе јединство Америке је био проблем геополитичког и економског поретка, а пројекти континенталне интеграције постали су честе теме спољне политике суверених држава. Бразилска робовласничка империја која се налазила међу хиспано-америчким републикама и која је била чврста у одбрани свог режима, продубљивала је своје историјске и културне разлике са суседима пограничним споровима због своје експанзионистичке вокације (због навигације великим рекама које скоро у потпуности дели са њима). У том оквиру растући диспаритет између моћи САД с једне стране и сиромаштва и незаштићених латиноамеричких нација с друге, произвео је различите интегративне моделе. Током еволуције историје међународних односа континента издваја се неколико трајнијих парадигми:

хиспаноамериканизам, панамериканизам, интерамериканизам и латиноамериканизам - са квалитативном ознаком американизам, тј. дистинкцијом која се увек наглашавала у односу на међународно окружење. Такође, свакако се може опазити својеврсно временско тзв. згушњавање парадигми у последњих 120 година када су образована последња три историјска пројекта континенталне интеграције. Анализа историје Јужне (и Латинске) Америке показује постојање две круцијалне антагонистичке силе: моћ атрактивности САД, на супрот идејама о латиноамеричкој интеграцији које су старе колико и независност тих земаља. Јужна Америка је конституисана као релативно маргинализован континент на међународној стратешкој сцени (тзв. географска фаталност због положаја континента) јер је:

"удаљен од најпрометнијих трговинских и путничких саобраћајница и главних токова материјалних производа, услуга и технологије, капитала, know-how."⁶⁰⁹

Ова карактеристика је, пре свега, резултат њених сопствених опција у послератном периоду, нарочито у области економске политике окренуте развоју. 1) У дугачком периоду **хиспаноамериканизма**, искључиво посвећеног односима између новослобођених латиноамеричких држава, идеал јединства је оваплоћен активностима Симона Боливару који је, након лидерства у процесу ослобођења и еманципације, био очевидац територијалне поделе као последице ужих интереса креолских елита и регионалних политичких вођа (каудиља). На Панамском конгресу 1826. он је покушао да организује конфедерацију од Мексика до Аргентине која би била формирана од три федерације, али је предлог пропао због неучествовања већине држава (било их је седам). Ипак, боливаријанска идеја је наставила да делује следећих деценија, промовишући нове конференције. 2) **Панамериканизам** је као полазну тачку имао разматрање целокупности западне хемисфере и почивао на уздицању моћи САД које су постале велика сила и заснивале своје интересе на успостављеној континенталној хегемонији. Порекло тог пројекта се налази у Монроовој доктрини оличеној у крилатици "Америка Американцима", која је у своје

---

⁶⁰⁹ V. Paulo R. de Almeida, "Os anos 1980: da Guerra Fria ao fim da bipolaridade", in: J. F. S. Saraiva, "Da Construção", op. cit., p. 347.

време синтетизовала опозицију независне републике САД европском, првенствено британском колонијализму.⁶¹⁰ Двојаки карактер те доктрине-антиколонијални и експанзионистички-био је извор њене снаге и перманентности, а тумачена и актуелизована један и по век служила је као идеолошка основа за конструкцију континенталне сфере утицаја САД. Политика хемисферске безбедности САД одвијала се у знаку интерамеричког система створеног на Првој Панамеричкој конференцији (Вашингтон 1889-1890.).⁶¹¹ Формално установљен на принципима мултилатерализма и кооперације, тај систем је функционисао као оквир за бројне дипломатске консултације на чему се заснивало вођство САД.⁶¹² Истовремено, то је отворило врата бизнису из САД који је диверсификовао инвестиције и проширио трговинске везе освајајући тржишта у Латинској Америци до тада практично под монополом британског капитала. У целом послератном периоду (и после Хладног рата) Јужна Америка се налазила на маргинама великих динамичних токова светске економије. Она такође није био приоритет САД, али, без обзира на то, САД настављају да буду главни пол економских односа ових земаља. С друге стране, незаинтересованост САД омогућава овом делу света више могућности да развију релативно самосталне акције, на пр. регионалне интеграције као начин да повећају своју моћ у преговорима о хемисферској интеграцији. Интеграција континента се убрзала током 1990-их, пре свега због демократских промена, измена економских фундамената и либерализације трговине. **3) Интерамериканизам** је, у ствари, обновљена форма панамерикамизма и:

"имплицирао је апсолутну доминацију САД у оквиру растуће интеграције продуктивних апарата латиноамеричких земаља са том земљом путем директних инвестиција и активности трговинских и финансијских механизма."⁶¹³

---

⁶¹⁰ Посланица председника САД Џејмса Монроа Конгресу од 02.12.1823.

⁶¹¹ У периоду 1889-1954 одржано је десет панамеричких конференција.

⁶¹² Од 1823. до 1947. све владе САД су увек инсистирале да хемисферске проблеме треба да решавају америчке земље.

⁶¹³ V. Ruy Mauro Marini, *America Latina-Dependencia e Integração*, Editora Brasil Urgente, São Paulo, 1992, p. 128.

Са појавом новог биполарног система САД су ремоделирале своје односе са Латинском Америком интерпретирајући панамериканизам у светлости Труманове доктрине. Установљени Интерамерички уговор о реципрочној помоћи (ИТАР) на конференцији у Рио де Жанеиру 1947. и Организација америчких држава (ОАД) на конференцији у Боготи 1948. били су изрази новог међународног контекста, а нове алијансе засноване на сарадњи оружаних снага земаља потписница, консолидовале су утицај САД над јужним Атлантиком. 4)Током 1950-их започео је нови периода интеграције - **латиноамериканизам**, који може да се подели на три већа периода: тзв. романтични до 1980-их, прагматични од 1985-1995 и отворени регионализам до данас. Овај концепт континенталне економске интеграције се појавио у амбијенту Хладног рата и изражавао је реакцију (мада ограничену) према хегемонији САД и панамериканизму и уместо континенталног заједништва, заступана је идеја о раздружењу између Латинске и Англо-саксонске Америке, чему су у навећој мери допринеле активности ЕЦЛАЦ (Економска комисија УН за Латинску Америку-ЦЕПАЛ је скраћеница на шпанском) основана 1948. и њеног промотера Раула Пребиша (извршни секретар 1950-1963). ЦЕПАЛ је током 1950-их промовисала концепт регионалне кооперације заснован на систему трговинских преференцијала као средству за убрзање економског развоја и за стварање интеграције као царинске и платне уније. На геополитичком плану два процеса су утицала на појаву овог концепта: афроазијска деколонизација и стварање Европске економске заједнице (ЕЕЗ). Покрет деколонизације је створио идеологију Трећег света, којом су ЗУР скренуле пажњу на неодрживу поделу - индустријализовани развијени Север и сиромашни пољопривредни Југ. Стварање ЕЕЗ Римским уговором 1957. показало је да регионална либерализација трговинске размене проширује скалу тржишта омогућавајући европским предузећима да се реструктурирају ради надметања са великим компанијама из САД. Стога су у фебруару 1960. Уговором из Монтевидеа седам земаља (касније се придружило још четири) основале Латинамеричко удружење слободне трговине (ЛАФТА, АЛАЛЦ на шпанском) које је предвиђало постепено успостављање заједничког тржишта што би се припремало

конституисањем зоне слободне трговине.⁶¹⁴ Циљеви су били стабилност и проширење трговинске размене, развој индустријализације путем супституције увоза што су пледирале првенствено главне економије континента - Бразил, Аргентина и Мексико.⁶¹⁵ Имплицитна логика тог уговора било је ширење политикâ царинске заштите на регионалном нивоу које су примењивале поједине земље. Реторика развоја АЛАЛЦ се базирала на идејама убрзане индустријализације и аутономног развоја, а крајњи циљ је био конституисање регионалног заједничког тржишта почев од иницијалног успостављања зоне слободне трговине у року од 12 година. Током првих година делатности (1960-1964) запажа се активно мултилатерално преговарање о заједничким и националним листама (производ по производ), о царинским снижењима и елиминацији нецаринских рестрикција за проширење тржишта, о либерализацији размене и уклањању важећих протекционистичких мера у унутар-регионалној трговини. Амбициозни циљеви АЛАЛЦ од почетка су одударали због економских неједнакости чланица, а истовремено, разилажење између троје великих (Бразил, Аргентина и Мексико) и осталих чланица саботирало је мете интеграције, тако да се одустало од првобитног интеграционистичког идеала и широко је примењивана протекционистичка пракса. Генерални нагласак латиноамеричких земаља на интерним тржиштима и политикама супституције увоза ограничавао је потенцијал развоја трговине у оквиру АЛАЛЦ, тако да је ускоро циљ за конституисање зоне слободне трговине померен са 1973. на 1980. годину, али је и тај нови рок напуштен заједно са концептом АЛАЛЦ. Међународне економске односе 1980-их су карактерисали генерализована рецесија чија је последица била оскудица капитала - препрека за интра-регионалне инвестиције, затим појава више дестабилизирајућих механизма у многим секторима економског живота нација све више окренутих међузависности: на финансијском и монетарном плану (поремећена флукуација монета), на тржиштима капитала и у области платних биланса

---

⁶¹⁴ V. Branislava Alendar, "Dometi regionalnih ekonomskih integracionih grupacija u Latinskoj Americi", *Međunarodni problemi* broj 2-3/1986., IMPP, pp. 155-163, Beograd

⁶¹⁵ Није била царинска унија јер је свака чланица резервисала слободу да даје најпогоднији третман који је сматрала робама чије је порекло из нечланица. АЛАЛЦ је ефективно почео да функционише од јула 1961.

(драматично високе каматне стопе и изражена дужничка криза ЗУР), у међународном трговинском систему (експанзија неопротекционизма и увођење широке преговарачке агенде у оквиру ГАТТ). У истом духу АЛАЛЦ креирани су Заједничко централно-америчко тржиште (ЦАЦМ) 1960. и Андски пакт 1969., али су ти суб-регионални покушаји наишли на сличне тешкоће са којима се суочавало АЛАЛЦ: неспособност да се прекине агро-извозна специјализација, претерана зависност од увоза и спољни ривалитети.⁶¹⁶

На прелазу миленијума Јужна Америка је још увек удаљена од развијеног света по социјалним индикаторима, њен БДП *per capita* заостаје за ИЕЗ, блискоисточним и далекоисточним земљама, дистрибуција прихода је и даље дискриминаторна, тако да се по неравномерности прихода многе земље се налазе међу првима у свету.⁶¹⁷ Запажен је повећан ниво корупције и проневера јавних буџетских фондова.⁶¹⁸ Промене на међународној сцени у послехладноратном периоду утицале су на перцепцију опасности од још веће маргинализације јер су уведене нове условљености у регион, што је генерисало обновљени интерес за активну међузависност у контексту растућег међународног отварања и унутрашње економске либерализације чему је највише допринео процес редемократизације у већини земаља од 1980-их. Међутим, у тим годинама држава и јавне институције су биле извор политичке неефикасности за економски развој, а солуција је била смањење јавног сектора и улоге државе. Решење се тражило у политици приватизације чиме се отворила могућност редукције буџетског дефицита и улагање у базну инфраструктуру ради оспособљавања економије за већу компетитивност како би се земље интегрисале сходно могућностима које је пружала глобализација.

---

⁶¹⁶ V. Manuel Marín, "América Latina en la nueva agenda internacional", *Política Exterior*, Septiembre 2002., Madrid, pp. 83-94.

⁶¹⁷ Упоредјујући нивое индустријског развоја, континент је тек 1970. достигао ниво Француске где је она била 1890., док су Аргентина и Чиле 1970. били на нивоу те земље 1910. V. Paul Bairoch, *The Economic Development of the Third World Since 1900*, op. cit., p. 191. Према студији ИДБ "С друге стране економије", 2002., 25 одсто БДП у региону је у последњих 50 година присвојило свега 5 одсто становништва у чему је предњачио Бразил који је имао (и даље има) међу највећим концентрацијама прихода у свету. Извор: Извештај УНДП о људском развоју за Латинску Америку и Карибе за 2010.

⁶¹⁸ Индикативно је мишљење колумбијског стручњака Хуана Габриел Токатлиана: "Упркос легитимности избора, већина актуелних режима не представљају аутентичне либералне демократије зато што су и даље подвргнуте снажним интересима елита и недостаје им етика у јавној делатности". V. Guía Armenia mens, 24/02/2010.

Окончањем биполарног међународног поретка, успостављен је неолиберални консензус у оквиру економско-финансијске глобализације. А. Серво одлично запажа да су се на крају биполарне ере истицале две тенденције око којих је организован свет и које утичу на међународне односе:

"с једне стране, глобализација врши функцију конвергенције међу нацијама, на основу капитализма као поретка, либерализма као идеологије и стратешке супериорности САД као безбедносни аспект; с друге стране, формирање блокова земаља ограничава глобални домаћај те конвергенције која је у току."⁶¹⁹

Слажемо се са мишљењем Р. Барбозе да су САД још увек највећа економска сила света и једина:

"која има могућност да дефинише и наступа у више мултилатералних поља одједном и да узима у обзир економске обавезе политичких акција, чак и ако ове немају неку економску добробит на кратак рок."⁶²⁰

У новој стратешкој визији света САД, Јужна Америка није приоритет и налази се на маргини већих динамичних токова светске економије, али без обзира на то, САД настављају да буду главна димензија економских односа ових земаља.⁶²¹ С друге стране, релативна незаинтересованост САД омогућава овом делу света више могућности за аутономне акције, на пример регионалне интеграције као начин да повећају своју моћ у преговорима о хемисферској интеграцији и чвршће укључење у међународне односе.

Андска заједница је економски блок формиран Уговором из Картахене (то је званични назив) 1969., чије су оригинарне чланице Боливија, Колумбија, Еквадор, Перу и Чиле (напустио је 1976., а од 2006. придружени члан), Венецуела од 1976. (напустила 2006.), а Панама је имала статус посматрача.⁶²² Залагала се да се на субрегионалном нивоу превазиђе стагнација ЛАФТА без напуштања Уговора из Монтевидеа, тако да је првих година, нарочито између 1969. и 1975., блок еволуирао

⁶¹⁹ V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional-formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., p. 152.

⁶²⁰ A. Rubens Barbosa, "A nova geografia económica do Continente", *Política externa*, op. cit. pp. 36-37.

⁶²¹ Ово је став и политика и Републиканаца и Демократа у САД.

⁶²² V. www.comunidade.andina.org

у доста динамичној форми успостављањем програма за укидање царина, минималне заједничке спољне царине, униформног третмана за страни капитал, заједничког режима у вези патената, органа за финансирање, секторског програма индустријског развоја; институције: Суд правде, Комисија Хунта и Андски парламент.⁶²³

Латиноамеричко удружење за интеграцију (АЛАДИ, ЛАИА на енглеском) је највећи механизам латиноамеричке интеграције коју чине 12 држава (10 из Ј. Америке, Мексико и Куба) обухватајући 530 милиона становника, а касније су приступиле Никарагва и Панама. Формирано је Уговором из Монтевидеа 1980., као замена АЛАЛЦ у новом међународном контексту, којим су утврђени генерални принципи: плурализам у политичкој и економској материји, прогресивна конвергенција парцијалних активности ради стварања заједничког латиноамеричког тржишта, флексибилност, различит третман са основом на ниво развоја чланица. Основне функције су: промоција и регулисање реципрочне трговине, комплементарност у економско-трговинској области (споразуми о економској комплементарности), развијање економске сарадње доприносећи проширењу тржишта. Међутим, током 1980-их криза спољних дугова је спречила интензификацију спољне трговине у оквиру АЛАДИ. Оштре рестрикције увоза узроковане великим негативним трговинским дефицитима, блокирале су било какву перспективу географске реорганизације спољне трговине земаља Ј. Америке, а генерализована рецесија чија је последица била оскудица капитала, представљала је препреку за интра-регионалне инвестиције.⁶²⁴

Евидентно је да су раније безуспешне иницијативе политичке, трговинске и економске интеграције, као што су биле АБЦ, Панамеричка операција и АЛАЛЦ, замењене реалистичним, флексибилним и операционалним процесима. Посебан значај

---

⁶²³ Амбициозни карактер интеграционог програма је због економске кризе која је потресала континент почев од нафтне кризе 1973. (а касније и проблем дугова), смањио брзину остварења предложених циљева. Ипак, декларацијом из Каракаса 1993. успостављена је андска зона слободне трговине, 1994. установљена је заједничка спољна царина, 2003. је одобрено кретање грађана без пасоша. У спољнотрговинској размени блока САД су и даље остале главни трговински партнер већини чланица. Четири чланице имају укупно 105 милиона становника, а БДП је 2010. износио 528 млрд УСД. Док је у 1998. вредност трговинске размене унутар блока износила 6,3 млрд УСД, у 2010. она је незнатно повећана и износила је 7,8 млрд УСД, што представља 8 одсто од укупног извоза (98 млрд УСД, док је укупан увоз 97,5 млрд УСД). Извор: Генерални секретаријат Андске заједнице, Лима, 2011.

⁶²⁴ V. Ruy Mauro Marini, *América Latina-Dependência e Integração*, op. cit.

за економске односе у Л. Америци има задња деценија 20. века када су се десиле суштинске промене у концептима и пракси њихове интеграције, са растућом улогом која се придаје суб-регионалним процесима. Након периода стабилизације демократских институција и валута, латиноамеричке земље су примењивале неолибералне норме и приступиле отварању тржишта, напуштају дискурса Трећег света и национализма у спољној политици приближавајући се све више вредностима и ставовима Запада. У таквом оквиру богатом флексибилним могућностима, Бразил је имао као циљ консолидацију МЕРКОСУР и на тој платформи проширење хоризонта економске интеграције са другим земљама Латинске Америке. Та перспектива није искључивала учешће у активности ка конституисању зоне слободне трговине континенталних димензија (ФТАА), али је Бразил дефинисао став пред Бушовом иницијативом за Америке: преоријентити се ка мултилатералном преговарању и на тај начин слабити селективни билатерални приступ стратегије САД. Стога уместо припајања нових земаља једном дефинисаном пројекту сходно интересима САД, требало је конструисати континенталну асоцијацију чија форма и садржај одговарају аспирацијама развоја латиноамеричких земаља. Та је перспектива оријентисала бразилску делатност, како у оквиру односа у Јужном конусу, тако и у оквиру односа МЕРКОСУР са регионалним мега-блоковима. Што се тиче регионалне интеграције, геоекономија има значајније последице него геополитика, а та интеграција треба да сазри како би задобила свеукупну стратешку визију и прихватљив програм колективне акције. Постоји мноштво иницијатива – у све три Америке – што представља кораке у том правцу које САД благонаклоно посматрају. То се нарочито показало одржавањем Првог самита Ј. Америке (Бразилија, септембар 2000.) што је представљало квалитативан скок у међународним односима континента, реализован у светлу кризе неолиберализма 1990-их, а председник Кардозо је афирмативно оценио његово одржавање (иначе, Самит се десио истовремено са лансирањем Плана Колумбија од стране САД).⁶²⁵ Историјски

---

⁶²⁵ Он је дефинисао догађај као "реафирмацију сопственог идентитета Јужне Америке као региона где демократија и мир све интензивније отварају перспективу интеграције између земаља које одржавају међусуседске односе. Вокација Јужне Америке је да буде интегрисани економски простор, проширено тржиште смањењем или елиминацијом тешкоћа и препрека трговини, и усавршавањем физичке

посматрано ово је био **први пут** да се 12 шефова држава састало тражећи заједнички будућност.⁶²⁶ Тада су они потписали заједнички Коминике из Бразилије од 62 тачке чији су најважнији акценти: 1)захтев да демократија буде фактор интеграције и у том циљу реализоваће се политичке консултације у случају претње демократском поретку у Јужној Америци; 2)дата је подршка процесу експанзије и продубљивања економске интеграције на континенту и фиксирано је да се до јануара 2002. оствари зона слободне трговине МЕРКОСУР-Андска заједница и такође ће се наставити преговори о креирању ФТАА 2005. узимајући у обзир регионалне разлике; 3)током преговора МЕРКОСУР-Андска заједница идентифиовани су пројекти инфраструктуре билатералног и субрегионалног интереса и, с тим у вези, пружена је подршка плану акције за интеграцију регионалне инфраструктуре Ј. Америке који је израдила Интерамеричка банка за развој; 4)утврдиће се механизам за редовне консултације органа одговорних за борбу против наркотрафика и основаће се регионални орган са задатком да делује против "прања новца"; 5)тежиће се ка дефинитивном превазилажењу територијалних проблема мирним средствима да би се створила јужноамеричка зона мира; 6)критикован је протекционизам и трговинске баријере које су наметнуле РЗ, а такође, захтева се одржавање нове рунде преговора СТО у вези либерализације трговине пољопривредним производима; 7)захтева се од земаља поверилаца да помогну дужнике у борби против сиромаштва. Јужноамеричке државе су се обавезале на регионалне политике окренуте социјалном развоју. Најважнији резултат самита је био креирање Иницијативе за интеграцију јужноамеричке регионалне инфраструктуре (ИИРСА) у циљу физичке интеграције континента и унапређења регионалног развоја чије су приоритетне области: транспорт, енергија и телекомуникације, усмерење на смањење социјалних и

повезаности у областима транспорта и комуникација." Такође, он је истакао да би "споразум о слободној трговини МЕРКОСУР-Андска заједница био кичма Јужне Америке као проширени економски простор и стога на то треба гледати као на приоритетни политички циљ." V. Fernando Henrique Cardoso, "O Brasil e uma nova América do Sul", *Valor Econômico*, 30 de agosto de 2000.

⁶²⁶ Председник Кардозо је о том самиту рекао да је "самит у Бразилији био без сумње догађај од историјског значаја који је први пут окупио све јужноамеричке председнике. Овај скуп није био узалудан. Постигнуто разумевање, конвергенција визија, заједнички сентимент у вези будућности коју желе наши народи, све су то важни успеси који ће нас инспирисати у заједничком задатку организовања Јужне Америке, региона вокације чија је величина слобода, развој и интеграција". V. Fernando Henrique Cardoso, "Cúpula Sul-Americana: Uma Avaliação", *Correio Braziliense*, 07/09/2000.

економских асиметрија земаља. План акције ИИРСА званично дефинише десет оса интеграције и развоја: андска, јужна андска, јарчева, речни пут Парагвај-Парана, Амазонија, Гијане, Југ, централна међуокеанска, МЕРКОСУР-Чиле, и Перу-Бразил-Боливија, а резултатису били постепени. Други самит Јужне Америке (Гвајакил-Еквадор, јул 2002.) је означио континуитет регионалној посвећености и стратешке визије интеграције континента.

У септембру 2003. (за време конференције СТО у Канкуну) Бразил је инсистирао на стварању уговора о слободној трговини у Јужној Америци што би јој омогућило већу способност у преговарима са САД. Тако је Перу у августу 2003. постао трећа придружена чланица МЕРКОСУР, а Венецуела 2005. (пуноправна чланица од 2012.).⁶²⁷ Председник Лула је тим поводом нагласио да није намера да се не преговара са САД, већ да Јужна Америка прво мора да се интегрише пре преговора са САД, јер она прозива ту земљу да, на пр., повуче своје царинске препреке које штите увоз челика у САД, као и да се смање субвенције пољопривредницима у САД. Идеја о уговору у оквиру Ј. Америке није нова (подржавао је бивши председник Бразила Кардозо). Ипак, неки лидери сматрају, са чиме слажемо, да је то био тактички потез због инсистирања САД да се крајем 2005. доврши процес стварања ФТАА.

Треба истаћи да су бразилске активности у Америкама такође имале за циљ тражење партнерстава изван јужноамеричког оквира, обухватајући традиционално удаљене зоне (Кариби и Централна Америка), а мировна мисија на Хаитију и деловање у Хондурасу током кризе 2009. су примери таквог става.

"Такође је важно поменути бразилске спољнополитичке активности у погледу Повеље ОАД и њених утврђених принципа, захтевајући консолидацију демократије и владања у региону на обухватнији начин."⁶²⁸

Бразил је превазишао немарност и равнодушност у својој централно-америчкој политици и почео активно да подржава преговарачке процесе Групе Контадора и Ескипулас 1980-их, тако да је тај допринос од тада и касније

⁶²⁷ Уједињена Јужна Америка би била огромно и светски значајно тржиште са преко 400 милиона становника и БДП од 4,5 билиона долара (2010.).

⁶²⁸ V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 265.

фаворизовао осетно политичко, економско и културно зближење са владама тог региона са којима су односи увек били срдачни и пријатељски, мада скромни.⁶²⁹ Систем централноамеричке интеграције (СИЦА) формиран 1993. има осам чланица (и осам посматрача, међу којима су Кина, Немачка, Мексико, Бразил, Шпанија). Председник Лула је учествовао на њиховом самиту (Сан Салвадор, мај 2008.) потврдивши добре економске, политичке и социо-културне односе као и континуитет тзв. процеса из Сан Хосеа из 2000. када је одржан први састанак Бразил-СИЦА (председник Кардозо их је први пут посетио). Од 2003. председник Лула је четири пута посетио регион што указује на постојан и растући интерес обе стране у функцији развијања партнерства, а економски односи укључују трговинске токове, продуктивне инвестиције, хоризонталну техничку кооперацију, трансфер технологије.⁶³⁰ Такође је и МЕРКОСУР био ангажован у успостављању сарадње тако да су у септембру 2005. (Гватемала) и мају 2008. (Салвадор) одржани самити МЕРКОСУР – СИЦА, а у Бразилији (септембар 2008.) је одржан скуп два ентитета ради истраживања могућности за економско-трговинско зближавање два блока. У октобру 2010. су представници Панама и Доминиканске Републике учествовали на састанку Групе заједничког тржишта МЕРКОСУР у Манаусу (Бразил) где се дискутовало о модалитетима формата преговора између МЕРКОСУР и тих земаља. Карибска заједница (ЦАРИЦОМ), блок од 15 земаља основан 1973., није привукла билатералну пажњу Бразила нити већу колективну пажњу МЕРКОСУР које је ипак изразило интерес да се преговара о споразуму о слободној трговини са тим блоком. Касније се то променило тако да је у децембру 2008. одржан Први самит Ј. Америке и Кариба за интеграцију и развој (ЦАЛЦ) усвојена Заједничка декларација два блока о значају њиховог приближавања. Почев од 2004. учешћем у МИНУСТАХ

---

⁶²⁹ Односи између Бразила и земаља Централне Америке (Костарика, Салвадор, Гватемала, Хондурас и Никарагва) су званично успостављени 1906. Непостојање историјских спорова, неки политичко-идеолошки афинитети и појава растућих економских веза које су се обликовале поткрепљују уздизање односа, упркос препрекама геополитичке природе и логистичких проблема. V. Carlos Federico Domínguez Avila, *As Relações Entre o Brasil e a América Central - Coleção Relações Internacionais - Um século de afinidades eletivas, solidariedade e convergência (1906-2010)*, Juruá Editora, Curitiba, 2011.

⁶³⁰ Нарочито је трговина Бразил-СИЦА (Белисе, Коста Рика, Салвадор, Гватемала, Хондурас, Никарагва, Панама, Доминиканска Република) забележила динамичан раст: вредност бразилског извоза у те земље је порасла са 0,5 млрд УСД у 2000. на 1,9 млрд УСД у 2007, док је увоз из тих земаља порастао са 49 милиона УСД на 205 милиона УСД. Извор: МДИЦ

увршћени су односи Бразила са регионом Кариба, а Бразил је постао тражени партнер за сарадњу и добио статус посматрача у ЦАРИЦОМ.⁶³¹ На првом самиту Бразил-ЦАРИЦОМ (април 2010.) учествовало је десет од 14 шефова држава и на њему је разговарано о изводљивости политичког дијалога из Декларације из Бразилије.⁶³² Такође, Бразил је потписао 48 различитих споразума са земљама ЦАРИЦОМ што је дало импулс узајамној кооперацији: пољопривреда, здравство, образовање, култура, техничка сарадња. Поред тога креиран је механизам за политичке консултације што даје могућност за дијалог и координацију позиција Бразила и земаља ЦАРИЦОМ о главним темама међународне агенде. У Централној Америци се одвијају процеси стварања трговинских асоцијација и динамизација раније постојећих блокова - 25 чланица Удружења карибских држава (АЦС), наследница МЦЦА (од формирања 1994. одржано пет самита) и реактивирало је трговинске механизме који су били замрзнути због политичке нестабилности у Средњој Америци. Бразил је са њима успоставио, пре свега, трговинске односе и има статус посматрача. Селсо Аморим је више пута истицао предности којима је допринела диверсификација трговинских партнерстава са земљама Југа, да Бразил не постане превише зависан од тржишта САД од када је 2008. почела финансијска криза што му је помогло да се супротстави тој међународној ситуацији.⁶³³ Крах преговора о оснивању ФТАА је наговестио почетак веће аутономије земаља Л. Америке у односу на САД одржавањем старих (Андска заједница, МЕРКОСУР, ЦАРИЦОМ) и оснивањем нових економских блокова и асоцијација (УНАСУР, ЦЕЛАЦ, Пацифичка алијанса) у све више мултиполарној међународној заједници. С друге стране, САД су

---

⁶³¹ Председник Лула је посетио Јамајку, Тринадад и Тобаго, Хаити и Доминиканску Републику, отворене су амбасаде у свим земљама Заједнице, међусобна трговина је повећана десет пута од 2003. до 2010.

⁶³² Разматране су важне теме: реформа међународних финансијских и политичких институција, помоћ за реконструкцију Хаитија, интеграција у региону и интензификација кооперације у различитим областима. V. Portal Itamarati

⁶³³ У случају да је ФТАА формирана не само да би се трговина више концентрисала на тржиште САД, већ би и Бразил био много рањивији што се тиче платног биланса. V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, op. cit., pp. 563-564.

инсистирале на повећању броја билатералних трговинских споразума међу земљама Америкâ.⁶³⁴

3.9.1.4. ЗАЈЕДНИЧКО ТРЖИШТЕ ЈУГА (МЕРКОСУР) – ТЕМЕЉ ИНТЕГРАЦИОНИХ КРЕТАЊА НА КОНТИНЕНТУ

МЕРКОСУР као изворна ћелија савремене јужноамеричке интеграције - мада је оригинална мотивација била превасходно политичка (посебно што је у првој фази током бразилско-аргентинског зближавања) – јесте блок четири земље који је започео као споразум слободне трговине, а сада је (несавршена) царинска унија.⁶³⁵ Економски и продуктивни ланци четири земље су последњих година више интегрисани него икада, а постоје покушаји који су усмерени у развој финансија и монетарну област - у неким трансакцијама се употребљавају локалне валуте чиме се смањују трошкови малих и средњих предузећа у регионалној трговини. Приступање Венецуеле јача блок, повећава енергетске ресурсе и омогућаваће Јужном конусу да буде повезан са Карипским морем. Врло често је бразилска влада морала да намеће своје виђење критичарима и приговорима група и сектора неспособних да виде дугорочни интерес, што је такође био случај са третманом асиметрија унутар блока (мањих партнера - Уругвај и Парагвај), али такође и у односима Бразила са Аргентином чија се економија опорављала од дубоке кризе и претрпела период драстичне десиндустријализације. У томе је председник Лула био одлучан залажући се за интеграцију, чак и у суочавању са оштрим критикама и било је често потребно да се покаже флексибилност и у неким случајевима толеранција. МЕРКОСУР је сада зона слободне трговине и царинска унија у фази консолидације са елементима заједничког тржишта. Крајем 1970-их са позитивним решавањем историјских несугласица у вези искоришћавања водених ресурса басена Ла Плате, Бразил и

---

⁶³⁴ САД су поред НАФТА потписале споразуме о слободној трговини са Чилеом 2004., Перуом 2007., ЦАФТА и Доминиканском Републиком 2008., са Панамом, Колумбијом итд. Чиле их је потписао са САД, Мексиком и Костариком, Мексико поред НАФТА са Костариком, Перуом и Колумбијом итд. Укупно их је потписано преко 400.

⁶³⁵ Од 2009. удео МЕРКОСУР у трговини Бразила је превазишао САД, а извоз у Аргентину је већи од било које друге земље осим Кине и та тенденција је настављена и у 2010. Извор: МДИЦ

Аргентина су почели да промовишу кооперацију (уместо дотадашњег преовлађујућег ривалитета) као руководећи принцип у својим билатералним односима.⁶³⁶ Током 1990-их Јужна Америка се интегрисала у нови послехладноратни светски поредак и у таквом међународном контексту створено је Заједничко тржиште Југа-МЕРКОСУР, при чему је АЛАДИ био нормативни оквир који је омогућио његово стварање. Тада почиње нова иницијатива развоја интеграција у којој се налазе карактеристике регионализације прве (послератне) и друге генерације (која се ствара у новом светском поретку, успостављеном после Хладног рата и има као свој главни циљ стварање конкуритивности на међународном нивоу).⁶³⁷ МЕРКОСУР је класична међународна организација чији су оснивачи и чланице четири јужноамеричке државе Бразил, Аргентина, Парагвај и Уругвај; формално је основано међународним актом-Уговором из Асунсиона 26. марта 1991. (фиксирао је инструменте, циљеве и рокове пројекта економске интеграције) који су ратификовале чланице сагласно својим уставним нормама; има дефинисану економску област деловања; поседује међународно-правни субјективитет и установљена је заједничка спољна царина - почео је да постаје царинска унија (Протокол из Оуро Прето, децембар 1994.).⁶³⁸ Што се тиче начина, тј. метода интегрисања, односно укључивања држава, МЕРКОСУР је пример пуног очувања суверенитета уз делимично, тј. минимално делегирање суверених права, али без формирања супранационалних институција, органа или

---

⁶³⁶ Више у одељку 3.9.1.2. овог рада.

⁶³⁷ Процес интеграције Бразил-Аргентина (почев од влада Сарнеј-Алфонсин) заснивао се на четири базична принципа карактеристична за јужноамерички континент: 1) интеграција суштински зависи од интереса економских фактора, а затим од политичке воље влада; 2) интеграција треба да започне од већ постојећих трговинских токова у једном одређеном степену обухватности и комплексности; 3) интеграција треба да иде даље од трговинске либерализације како би обухватила и производну област; 4) принцип да ће континентална интеграција започети почев од субрегионалних као сума сличних иницијатива предузетих од стране Бразила и Аргентине идући даље од шема предвиђених у АЛАДИ (ЛАИА). МЕРКОСУР, најбоље схваћен и конципиран од свих механизма интеграције, подупирао је идеју Јужне Америке-регион политичке конвергенције и економске интеграције као замену Латинској Америци, од када се Мексико оријентисао ка северу (НАФТА). V. Luiz Felipe de Seixas Correa, Predgovor, Amado Luiz Cervo, *Relações Internacionais da América Latina-velhos e novos Paradigmas*, FUNAG/IBRI, Brasília, 2001.

⁶³⁸ Према класификацији међународних организација МЕРКОСУР спада: 1) на основу ширине чланства-у регионалне организације, 2) по степену отворености-отворена интеграција, 3) по трајности-стална, 4) по области деловања-специјализована, 5) према овлашћењима-оперативна. Чланице су установиле заједничку спољну царину, тј. јединствене царинске стопе за 85% царинских категорија у распону од 0-20%, а највећим делом износи 14%, што МЕРКОСУР сврстава међу отвореније економске просторе у свету.

тела. Управо недостатак таквих институција суштински разликује МЕРКОСУР од ЕУ и њеног Уговора из Мастрихта и више га приближава Конвенцији Бенелукс којом је конституисана царинска унија Белгије, Холандије и Луксембурга (1944-1947.). Питање наднационалности је тешко за решавање и примену, пре свега, због инволвираности конфликтних интереса земаља чланица (у чему земље Ј. Америке не оскудевају). С тим у вези, треба приметити велику разлику између европског пројекта интеграције од МЕРКОСУР у коме концепт наднационалности није био прихваћен од самог почетка због стриктно прагматичних и разлога који су имали за циљ имплементацију процеса интеграције путем минималног економског и политичког издатка што представља једну латералну структуру која није изнад држава и конституише њихову екстензију - налик на **кондоминијум**. МЕРКОСУР има за циљ формирање заједничког тржишта својих чланица у вези чега се предвиђа успостављање програма трговинске либерализације ради примене нулте тарифе унутар блока за све царинске тарифе и примену јединствене спољне царинске стопе.⁶³⁹ Такође, неопходно је да Парагвај и Уругвај врше на диференциран начин програм трговинске либерализације јер је поштовање принципа постепености и флексибилности унутар блока важно да би се снижавање царина успорило за мање економије, чиме би се смањила асиметрија међу чланицама.⁶⁴⁰ МЕРКОСУР

---

⁶³⁹ Члан 1. Уговора стипулише следеће: слободна циркулација роба, услуга и фактора производње између чланица блока, установљење заједничке спољне царине и усвајање заједничке трговинске политике према трећим земљама или групама земаља и координација позиција на регионалним и међународним економско-трговинским форумима; координација макроекономских и секторских политика међу чланицама блока; споразум држава чланица како би хармонизовали своја законодавства у одговарајућим областима у циљу учвршћења процеса интеграције. In: <http://www.mercosur.org.uy>, 23.08.2011. Иначе, економска интеграција уопште претпоставља различите нивое које карактеришу варијације степена продубљености економских веза утврђених међу чланицама. Први ниво представља зона царинских преференцијала међу земљама чланицама-АЛАЛЦ је пример таквог типа. Други ниво економске интеграције је зона слободне трговине у којој се претпоставља елиминација и ванцаринских баријера у трговини међу чланицама и слободна циркулација добара - пример је НАФТА. Трећи ниво је царинска унија која поседује све карактеристике зоне слободне трговине и успостављена је и прихваћена заједничка спољна царина за производе који долазе из земаља које не припадају блоку-то је фаза у којој се сада налази МЕРКОСУР. Дубљи ниво интеграције, што је и циљ МЕРКОСУР, јесте заједничко тржиште које карактерише слободна циркулација свих фактора производње, укључујући радну снагу и координацију макроекономских политика међу чланицама. Корак даље је економска и монетарна унија чији, за сада, једини пример представља Европска унија, а овај тип интеграције претпоставља, поред заједничке валуте, унифицирану монетарну политику којом управља заједничка централна банка.

⁶⁴⁰ V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010., Brasília

карактерише отворени регионализам, што значи не само да има за циљ повећање трговине унутар блока, већ и да се прихвата сарадња са трећим земљама и стимулише трговинска размена са њима, тако да су придружене чланице постале Боливија и Чиле од 1996., Перу од 2003., Колумбија и Еквадор од 2004. Поред тога, Уговор из Асунсиона је отворен, путем преговора, за приступање осталих чланица АЛАДИ и у том смислу је у јулу 2006. потписан протокол о приступању Боливаријанске Републике Венецуеле у МЕРКОСУР (постала је пуноправни члан 2012.). МЕРКОСУР је фактор стабилности у региону, јер генерише мноштво интереса и односа који продубљују и економске и политичке повезаности и неутралишу тенденције фрагментације. МЕРКОСУР се разликује од до тада постојећих, јер представља пројекат дубоке интеграције, који има за циљ и економски и социјални развој земаља чланица.

Резултате и значај досадашње делатности МЕРКОСУР је могуће класификовати, разматрати и оцењивати у неколико димензија. **1)Хоризонтална димензија** се тиче његовог проширења. Ово се на неки начин до краја остварило на Трећем јужноамеричком самиту (Куско и Ајакучо, децембар 2004.) када је основана Јужноамеричка заједница нација уједињавањем две постојеће регионалне организације слободне трговине (МЕРКОСУР и Андска заједница). Тиме се омогућава да цела Ј. Америка (400 милиона становника) постане регион слободне трговине са могућношћу да се прошири и на Мексико који је, поред НАФТА, члан Г-3 (заједно са Колумбијом и Венецуелом).⁶⁴¹ **2)Вертикална димензија**, односно продубљивање интеграције је стратегија промовисања транзиције од постизања степена царинске уније ка заједничком тржишту прихватањем заједничких секторских (индустрија, пољопривреда, социјална заштита, рад, спољна трговина) и макроекономских политика (фискална, монетарна и девизна) да би се суочила са међународним изазовима и била ефикаснија у преговорима о ФТАА и после тога

---

⁶⁴¹ Разноврсне су предности укидања трговинских баријера: омогућавају се боља подела и међународна специјализација рада, ефикаснија алокација фактора производње, оптимизација конкуритивних предности, конкурентски динамизам, идентификација тржишних простора, процеси рационализације, обарање цена и следствено томе повећање благостања потрошача. Поред тога, омогућава прилив директних страних инвестиција, повећање продуктивности и увоз know-how, технике управљања.

(када ФТАА није више била актуелна). У сврху редукције постојећих асиметрија међу чланицама формиран је 2005. механизам Фонд за структуралну конвергенцију МЕРКОСУР (ФОЦЕМ), што је пример чврсте приврженост четири земље ка уравнотеженом развоју у корист народâ свих чланица. Он се састоји од годишњих неповратних доприноса четири државе у износу од 100 милиона УСД (од чега је учешће Бразила 70 одсто), одобрено је 34 пројекта у областима електричне инфраструктуре, становања, образовања, транспорта, а Парагвај и Уругвај добијају 80 одсто од тога.⁶⁴² На нормативно-институционалном пољу постигнут је значајан напредак - у циљу смањења финансијских трошкова у трговинским трансакцијама, развијен је Модел плаћања у локалној валути од октобра 2008. за трговину међу чланицама. Такође, конституисан је Парламент МЕРКОСУР 2007. са седиштем у Монтевидеу, утврђени су критеријуми за дефинисање места за сваку државу-чланицу у Парламенту.⁶⁴³ **3)Трговински успех МЕРКОСУР.** Трговинска либерализација која карактерише интеграцију резултирала је знатним порастом размене између четири државе (трговина међу чланицама је повећана за 300% између 1991. и 1999. достигавши 20 млрд долара, што је знатно више упоређујући трговину са претходном деценијом (1980-1990) када је повећање износило 60%).⁶⁴⁴ Резултат тог новог

---

⁶⁴² На 39. састанку Савета Заједничког тржишта (Сан Хуан, Аргентина) одобрено је 9 пројеката у рекордној вредности од 795 милиона УСД, од којих је 650 милиона из средстава ФОЦЕМ – велики пројекти инфраструктуре за регионални развој: пренос електричне енергије, путеви, подршка малим и средњим предузећима, реформа јавних школа у Аргентини, основни здравствени услови у Бразилу. Тада је усвојена одлука којом се елиминише двоструко наплаћивање Заједничке спољне царине (ТЕЦ) у трговини између чланица. Ова одлука представља важан корак у смеру консолидације царинске уније, тако да од тада блок дебатује о трговинским политикама, нарочито на подручју услуга, инвестиција и јавних набавки. <http://www.mercosur.org.uy>, 23.08.2010.

⁶⁴³ То је демократски изабран цивилни орган који изражава идеолошки и политички плурализам народа земаљачланица. На самиту МЕРКОСУР одржаном 2010. предвиђено је да први симултани директни избори буду одржани 2015. када ће Бразил изабрати 74 представника, Аргентина 43, Парагвај и Уругвај по 18 (укупно 153). То је једна врста равнотеже демографске пропорционалности са принципом суверене једнакости. Конгресмени МЕРКОСУР ће бити бирани директно на општим изборима, са мандатом из Протокола којим је установљен Парламент.

⁶⁴⁴ Размена Бразила са партнерима је континуирано расла у просеку 20% годишње, а извоз Аргентине у Бразил одговара 30% њеног укупног извоза, док бразилски извоз у ту земљу чини 11% укупног бразилског извоза. Укупна размена Бразила са три земље МЕРКОСУР је у 2010. била 9,5 одсто спољне трговине (37 млрд УСД), Аргентине 27 одсто, Уругваја 37 одсто, Парагваја 57 одсто. За време Лулине владе бразилска трговина са МЕРКОСУР је порасла са 8,8 млрд УСД у 2002. на 36,6 млрд УСД у 2008., а 2011. је достигла рекордан износ од 62 млрд УСД, (2010. је била 51,3, а 2007. је износила 39,2)- између 2007. и 2011. је повећана за 62%. Бразил је скоро свих година имао трговински суфицит са свим партнерима (2007. је износио 10 млрд УСД). Извор: Централна банка Бразила, МДИЦ

регионалног просперитета било је велико повећање joint ventures, нарочито између бразилских и аргентинских предузећа.⁶⁴⁵ Стратегија финансирања спољног сектора и привлачења капитала високим каматним стопама и чврстим девизним курсом учинили су да је спољни дуг четири земље порастао са 188 млрд УСД у 1991. на 400 млрд УСД у 2001. Ово је прекинуто после 2002. (настојањем ка унификацији тржишта унутар блока чији је циљ да се супротстави изазовима спољне компетитивности и нестабилности међународних тржишта), од када МЕРКОСУР стално бележи трговински суфицит и пораст девизних резерви.⁶⁴⁶

4) Политички МЕРКОСУР. Чланице МЕРКОСУР-а деле заједничке вредности које су нашле израз у демократским плуралистичким друштвима, која се залажу за фундаменталне вредности људска права, заштиту човекове средине и одрживог развоја, укључујући компромис ка консолидацији демократије, правном сигурношћу, борбом против сиромаштва и економским и социјалним развојем уз једнакост.⁶⁴⁷ Процес формирања МЕРКОСУР-а се подудара са стварањем НАФТА и са новим иницијативама владе САД за америчку хемисферу. Напредак у конструкцији заједничког тржишта нужно имплицира стварање заједничког политичког простора и у том контексту четири чланице, Чиле и Боливија су 1996. формирали Механизам за политичко консултовање и споразумевање (МЦЦП) и, с тим у вези, у јулу 1998. је потписан Протокол из Ушуаиа, познат као Политичка декларација МЕРКОСУР, Боливије и Чилеа као Зоне мира. Посебно се истиче значај тзв. **демократске клаузуле** стипулисане овим Протоколом којом је консолидовано схватање да једна земља без институционалног шефа државе или владе изабраних путем директног гласања не може бити чланица

---

⁶⁴⁵ Бразилске инвестиције у МЕРКОСУР су 2003. износиле 5,3 млрд УСД (у 2002. су биле 3,8 млрд УСД), а 2010. само у Аргентину 5,15. Извор: Banco Central do Brasil.

⁶⁴⁶ Главна тржишта МЕРКОСУР између 1990-2003.: извоз - ЕУ 24%, МЕРКОСУР 21%, САД 20%, Л. Америка 11%, остали 25%; увоз - ЕУ 24%, МЕРКОСУР 20%, САД 21%, Л. Америка 6%, остали 29%, ИБД. Укупна трговинска размена (млрд УСД): 2011. (824, од чега Бразил 482). 2010. (641), 2009. (495), 2008. (670), 2007. (514). Извоз: 2011. (448, од чега Бразил 256), 2010. (350, од чега Бразил 202), 2009. (276), 2008. (374), 2007. (293). Увоз: 2011. (376, од чега Бразил 226); 2010. (291, од чега Бразил 191); 2009. (220); 2008. (296); 2007. (221). Извор: МДИС, 2012. У 2011. износ међународних резерви је био следећи: Бразил 333 млрд УСД; Аргентина 52 млрд УСД. Извор: ММФ.

⁶⁴⁷ Драган С. Вујновић, *МЕРКОСУР – заједничко тржиште Јужне Америке*, магистарски рад, Правни факултет БУ, 2006., 86. с.

тог демократског блока.⁶⁴⁸ Примена МЦЦП и тзв. демократске клаузуле су елементи који доказују своју утилитарност у моментима као што су биле политичке кризе у Парагвају (април 1996. и март 1999.) чије је решење демократским путем рачунало са одлучном подршком земаља блока. Приоритетни политички циљ у вези предлога за интеграцију економског простора Јужне Америке је био очигледан.⁶⁴⁹ Поводом Кардозове изјаве која у суштини изражава континуитет бразилске спољне политике, Х. Кисинџер је констатовао да би МЕРКОСУР тежио да представља исту тенденцију коју манифестује ЕУ која је покушавала да дефинише европски политички идентитет не само различит од САД, већ и у јасном противставу према САД.⁶⁵⁰ Бразилска спољна политика је истицањем интеграције Јужне Америке афирмисала сопствени идентитет, као претходни услов за било какав напор ка хемисферској интеграцији, као што су САД предложиле својим пројектом ФТАА.⁶⁵¹ Последња деценија прошлог века има посебно значење за економске односе на континенту када су се десиле суштинске промене у концептима и пракси латиноамеричке интеграције, са растућом улогом суб-регионалних процеса. МЕРКОСУР представља нови међународни профил за Ј. Америку и за 20 година постојања интеграција је заживела, доживела значајне трансформације и постала једна од референци Ј. Америке. Овај пројекат мења не само економску географију Ј. Америке, већ и саму геополитику региона потврђујући да су превазиђене фрустрације сличних претходних пројеката. Велики значај који се може дати регионалном блоку је у његовој карактеристичној моћи приликом преговорања и у том смислу он осигурава чланицама веће могућности

---

⁶⁴⁸ У 1. члану се каже: "Пуна важност демократских институција је суштински услов за развој процеса интеграције међу земљама чланицама овог Протокола".

⁶⁴⁹ Према изјави председника Кардоза "МЕРКОСУР је више од тржишта, **МЕРКОСУР је за Бразил судбина, док је ФТАА опција** – којој може да приступи или не". Говор председника Кардоза на самиту МЕРКОСУР у Асунсиону 22. јуна 2001.

⁶⁵⁰ Такође је нагласио да "нарочито у Бразилу има лидера који су привучени перспективом једне политички уједињене Латинске Америке конфронтиране САД и НАФТА". Он помиње контрадикцију између НАФТА и МЕРКОСУР и истиче опасност коју представља тенденција у Ј. Америци да се она интегрише на аутономан и можда непријатељски начин према широј хемисферској структури. То не би био једноставно назадовање за економске перспективе САД да интегрише тржиште од 400 милиона становника, које представља 25 одсто њихове прекоморске трговине, већ такође и за њихове наде у нови светски поредак заснован на растућем заједништву демократија у Америкама и Европи. V. Henry Kissinger, *Does America Needs a Foreign Policy?*, Simon & Schuster, New York, 2001, pp. 151-152.

⁶⁵¹ V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *História da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 486-487.

(формула 4+1) и дозвољава веће учешће у међународном систему од оног које би било која чланица могла да постигне у случају да самостално делује. То се показало изузетно важно током процеса преговора са другим блоковима или силама – ЕУ и САД (у односу на пројекат конституисања ФТАА). **5) Спољна димензија**, односно спољни односи МЕРКОСУР се првенствено огледају у великом порасту спољнотрговинске размене интеграције.⁶⁵² С друге стране, МЕРКОСУР је global trader са малим учешћем у светској трговини - испод 2%.⁶⁵³ Последњих година је имао интензивне трговинске контакте и преговоре са трећим земљама или групама земаља, као резултат сопствене концепције о отвореној иницијативи према иностранству и растућег интереса које њихови успеси побуђују у другим регионима у свету. Вреди посебно нагласити три димензије тих преговора који су постојали: суб-регионална (преговори са Андском заједницом који су успешно завршени), хемисферска (са Мексиком и о ФТАА што је прекинуто), са другим регионима и земљама (ЕУ, Јапан, ЈАР, Индија, Русија, арапске земље, САДЦ и др.). Потписани су Споразум о трговинским преференцијалима са Индијом и САЦУ (са циљем успостављања зоне слободне трговине) оба 2004., споразуми о слободној трговини са Кубом 2006., Израелом 2007. и Египтом 2010., Оквирни споразум за установљење зоне слободне трговине Бразил-Турска из 2008. Преговарано је о другим ванрегионалним споразумима: са саветом са кооперацију Голфа, Јорданом и Пакистаном, са Кином, Јапаном, Русијом и са Аустралијом и Новим Зеландом.

Од самог почетка стварања МЕРКОСУР везе и односи са Европском унијом су се развијали узлазном линијом (ЕУ је фаворизовала и подржавала учвршћење блока, као динамичног процеса регионалне интеграције).⁶⁵⁴ Од 1995. преговори су

---

⁶⁵² У 2001. било је повећање извоза МЕРКОСУР од 5,4% (Бразил 6,9%, Парагвај 5,9%, Аргентина 3,4%, а Уругвај је имао пад од -9,5%), Извор: ЕЦЛИАЦ

⁶⁵³ У 2010. извоз четири земље МЕРКОСУР је износио 350 млрд УСД (у 2002. је износио 87 млрд УСД), што представља 2,35 одсто светског извоза од 14,92 билиона УСД; увоз је био 291 млрд УСД (2002. увоз је износио 60,1 млрд УСД), односно 2,3 одсто светског увоза од 12,65 билиона УСД; укупно учешће у светској трговини је било 2,32 одсто. Извор: ИДБ

⁶⁵⁴ Већ у мају 1992. Европска комисија је потписала Интеринституционални споразум са МЕРКОСУР којим је вођен неформални дијалог и њиме је ЕУ пружала техничку и институционалну подршку тек створеним структурама МЕРКОСУР. Дијалог је формализован и институционализован Интеррегионалним оквирним споразумом за кооперацију (потписан у децембру 1995. у Мадриду) између Европске комисије и МЕРКОСУР и чланица МЕРКОСУР - ступио на снагу у јулу 1999. Овај

вођени за успостављање зоне слободне трговине МЕРКОСУР-ЕУ, али је протекло 15 година без закључења. ЕУ, као и САД, се не одричу својих субвенција пољопривреди и протекционизма, али захтевају концесије у областима индустријске робе, јавних набавки и услуга, што би угрозило индустријски развој Бразила. ЕУ и МЕРКОСУР и даље преговарају о закључењу трговинског споразума као дела бирегионалног споразума о асоцијацији који би обухватао политички и кооперативни основ. Ови преговори су поново лансирани на самиту ЕУ-МЕРКОСУР у Мадриду (мај 2010.) са циљем да се преговара о обухватној трговинској агенди о индустријским и пољопривредним производима, као и услугама, побољшању правила о јавним набавкама, интелектуалној својини, царинама и трговинским олакшицама, техничким баријерама трговини. Интерес ЕУ за сарадњу са МЕРКОСУР је повезан са циљем да се учврсти Атлантска област у конјунктури када је постојала афирмација Пацифичког басена као пола трговинских токова и растућих инвестиција. ЕУ је постепено продубљивала економске и трговинске односе са Л. Америком - и на билатералном (споразуми о слободној трговини) и на регионалном нивоу (МЕРКОСУР) што је резултирало удвостручењем трговине између 1990. и 2000.⁶⁵⁵ Дистрибуција спољне трговине МЕРКОСУР је више диверсификована јер се не концентрише само на једно тржиште дајући посебан нагласак међу-блоковској трговини где је ЕУ главни спољнотрговински партнер.⁶⁵⁶ С тачке гледишта МЕРКОСУР, перспектива споразума о слободној трговини између са ЕУ не би имплицирала наглу и линеарну редуцију царина што су предлагале САД за ФТАА.⁶⁵⁷ Што се тиче трговинске размене, ЕУ је већ годинама главни спољнотрговински партнер МЕРКОСУР, ЕУ је највећи инвеститор (директне стране инвестиције), а њене фирме су имале значајан удео у процесу приватизације (јавни

споразум установљава као главне елементе политички дијалог (на председничком и министарском нивоу, на нивоу владиних званичника), кооперацију и трговинска питања.

⁶⁵⁵ Та реалност повећава важност интеграције у оквиру Јужног конуса и значајно фаворизује оријентацију бразилске политике окренуту учвршћењу МЕРКОСУР. V.Cervo, Amado Luiz, *Relações Internacionais da América Latina-velhos e novos Paradigmas*, op. cit., p. 254.

⁶⁵⁶ Главна тржишта МЕРКОСУР између 1990-2003.: извоз - ЕУ 24%, МЕРКОСУР 21%, САД 20%, Л. Америка 11%, остали 25%; увоз - ЕУ 24%, МЕРКОСУР 20%, САД 21%, Л. Америка 6%, остали 29%. Извор: ИДБ

⁶⁵⁷ Отварање процеса преговора МЕРКОСУР са ЕУ модификовало је динамику преговора о ФТАА и ублажавало неравнотежу снага између гигасиле и блока Јужног конуса.

сектор, банке, телекомуникације, авијација, енергија).⁶⁵⁸ Кооперација и техничка помоћ ЕУ МЕРКОСУР-у су разноврсне и у функцији су јачања процеса регионалне интеграције МЕРКОСУР.⁶⁵⁹

Председник Лула је више пута учествовао на форумима два блока, где се поред економских питања дискутовало о социјалним и другим. У јуну 2008. је оштро критиковао имиграциону политику ЕУ која је, по њему, пуна предрасуда и велики проблем који постоји у развијеном свету, што би, по њему, требало санирати путем развоја сиромашних земаља, а не успостављањем баријера према њима.⁶⁶⁰

У вези успостављања редовног политичког дијалога и ради постизања стратешке кооперације установљено је одржавање дијалога ЕУ-МЕРКОСУР током одржавања сусрета на врху Латинска Америка-ЕУ. Током првог самита ЕУ-Л. Америка (Рио де Жанеиро, јун 1999.) самит МЕРКОСУР-ЕУ је одлучио да почну преговори за конструкцију зоне слободне трговине. Мада је бирегионална зона слободне трговине изгледала као изводљива алтернатива хемисферској зони под хегемонијом САД, председник Ф. Кардозо је условио креирање зоне са ЕУ, такође предвиђено за 2005., елиминацијом субвенција и заштите пољопривреде стипулисаних у Заједничкој политици пољопривреде (ЕУ ПАЦ). На Другом самиту

---

⁶⁵⁸ ЕУ је први трговински партнер МЕРКОСУР (20% укупне трговине), а МЕРКОСУР је осми трговински партнер ЕУ (3% укупне трговине). Укупне директне стране инвестиције ЕУ су стално расле: 2010. су износиле 236 млрд евра, а 2000. су биле 130 млрд евра. Све чланице МЕРКОСУР користе ГШП, а Парагвај користи ГШП+. Извор: Секретаријат МЕРКОСУР, МДИЦ

⁶⁵⁹ Предузимају се пројекти на следећим пољима: а) институционална подршка разним телима МЕРКОСУР; б) хармонизација царина; в) ветеринарска и фитосанитарна правила; г) техничке норме и стандарди; д) хармонизација у области статистике; г) подршка јединственом тржишту МЕРКОСУР, а постоје и кооперација за развој и економска кооперација. Иначе, ЕУ у оквиру хуманитарне помоћи бенефицира расељена лица, жртве природних катастрофа и омогућава хитно снабдевање помоћи у храни. ЕУ је највећи давалац помоћи земљама МЕРКОСУР- укупно 350 милиона евра од 2000. до 2010.

⁶⁶⁰ Изјава председника Луле, "Folha de S. Paulo", 25.06.2008. Истовремено, шеф дипломатије ЕУ Хавијер Солана је гарантовао да ниједном Бразилцу неће бити спречен улаз у земље ЕУ на неправедан начин и одбацио је оптужбе бразилског председника да ће нови предлози ЕУ бити ксенофобични. Даља тешкоћа у скорашњим билатералним односима је подигнута снажном реакцијом бразилске дипломатије према колективним мерама ЕУ и политичкој акцији ради обуздавања и дисциплиновања имиграције. Реакција је нарочито била снажна због задржавања и малтретирања 2.500 бразилских туриста на мадридском аеродрому 2008. и што је Бразилац Жан Чарлс Менезес грешком брутално убијен на изласку из лондонског метра 2006. Све ово је, по мишљењу Итамарати, значило кршење људских права. V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II – 2003-2010, op. cit., pp. 605-608.

(Мадрид, мај 2002).), консолидован је процес започет у Риу уз нагласак да је финални циљ преговарачког процеса постизање већег ефективног приступа одговарајућим тржиштима, заснован на постепеној и реципрочној трговинској либерализацији у складу са правилима СТО. Током Трећег самита ЕУ-Л. Америка (Гуадалахара, мај 2004.), одржан је министарски састанак ЕУ-МЕРКОСУР на коме се констатовани напреси у такође приоритетним областима: социјална кохезија и регионална интеграција, јачање бирегионалне сарадње у мултилатералним форумима. На Четвртом самиту (Беч, мај 2006.) је задат циљ да се 2010. постигне формирање зоне слободне трговине два ентитета (што се није још десило). Пети самит (Лима, мај 2008.) је посвећен постизању одрживог развоја и креирању стратешке асоцијације Л. Америке и ЕУ, а на Шестом самиту (Мадрид, мај 2010.) усвојен је, поред осталог, бирегионални План акције у шест области.

Упркос релативног успеха МЕРКОСУР-а које је имао, његова судбина је везана са резултатом стратегија и националних модела међународног укључења сво то време. Такође, и у Бразилу и у Аргентини постојала су мишљења о застоју, ирелевантности, чак и дегенерацији интеграције (посебно се то односи на билатералне односе), чак је интеграција почела да се посматра више као проблем него као део решења за убрзање развоја.⁶⁶¹ Има аутора који су веома критички настројени и оцењују да криза у оквиру МЕРКОСУР није трговинска него институционална јер се Уговор из Асунсиона не примењује и да све земље делују унилатерално у трговинској сфери.⁶⁶² Рубенс Барбоза сматра да је МЕРКОСУР формално царинска унија, али да у пракси постоји серија изузетака у вези царинских стопа што је у противставу са економском рационалношћу: међународна трговина се увек врши у асиметричним условима уз добитак за све инволвиране стране, како је показала још класична теорија Д. Рикарда. Барбоза сматра да је

---

⁶⁶¹ У: Драган С. Вујновић, *МЕРКОСУР – заједничко тржиште Јужне Америке*, op. cit., 88. с. Наиме, увек постоји ризик да унутрашње кризе мотивисане економски, финансијски или политички наметну усвајање мера које дају тотални приоритет националном на штету спољних политичких споразума између сличних партнера. Зато је изнова требало разјашњавати основно питање: како развити нове стратегије кооперативне солидарности.

⁶⁶² V. Rubens Barbosa, *MERCOSUL e a Integração Regional*, Fundação Memorial da América Latina Imprensa Oficial do Estado do São Paulo, São Paulo, 2010.

последњих година МЕРКОСУР економски смисао уступио идеолошком.⁶⁶³ Он чак сматра да је идеја МЕРКОСУР била амбициозна и да постепено постаје ирелевантна а интеграцију назива незаједничко тржиште.

Индикативно за ангажованост Бразила је навести приоритете у односу на МЕРКОСУР које је на почетку своје владе председник Лула да Силва изнео: јачање политичке и социјалне димензије, ревитализација институција - Економски и социјални форум и Заједничка парламентарна комисија, оснивање Парламента МЕРКОСУР, финансијски и монетарни механизми који би омогућавали повратак раста трговине међу чланицама, решење питања Заједничке спољне царине и Царинске уније ради успешнијих преговора са другим земљама и блоковима, предузимање смера ка слободној циркулацији особа.⁶⁶⁴ Потпуно се слажемо са оценом Алмеиде:

"да је стратешки циљ Бразила у односу на политичко-економски блок МЕРКОСУР да се та политичко-трговинска групација консолидује као центар интегрисаног економског простора у Јужној Америци и да се касније пројектује као релевантан регионални и међународни актер у светском политичком и економском систему при чему је од самог почетка Бразил прихватио улогу протагонисте у том процесу.⁶⁶⁵

3.9.1.5. ЈУЖНОАМЕРИЧКА ИНТЕГРАЦИЈА

Јужноамеричка интеграција је врхунски бразилски спољнополитички приоритет од почетка 21. века.⁶⁶⁶ Бразил признаје да је јачи, утицајнији, респектабилнији на глобалне послове и у међународном окружењу делујући уско са својим суседима и помажући промоцију мира и просперитета у региону. Упркос

---

⁶⁶³ Барбоза наводи да су политички разлози који су одлучили да се позове Венецуела у чланство блока, а позив је био под патронатом Кристине Киршнер у време када је Уго Чавес притекао у помоћ аргентинској угруваној економији куповином њених обвезница. *Ibidem*.

⁶⁶⁴ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, op. cit., pp. 536-537.

⁶⁶⁵ V. Paulo Roberto de Almeida, "Mercosul e América do Sul na visão estratégica brasileira-Revisão histórica e perspectivas para o futuro", *Revista de Estudos Internacionais e da Paz, Journal of International and Peace Studies*, N.º 7/8, 2009, pp. 157-185.

⁶⁶⁶ V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit.

својим континенталним димензијама, великим природним ресурсима и знатној популацији, Бразил је учинио одлучан избор да делује на формирању регионалних интеграција јер ближи економски и политички односи доприносе расту и стабилности и повећавају утицај у глобалним преговорима (пре свега у СТО).

Може се резимирати да је потписивање Уговора о амазонској кооперацији (ТЦА) 1978. и учвршћење узајамног поверења Бразила са суседима (пре свега Аргентином), значило обнову идеје барона Рио Бранка да Бразил предводи Јужну Америку у складу са положајем највећег суседа. У том смислу Бразил је развио стратегију и ангажовао се од почетка 1990-их у два вида: 1)оснивање и јачање МЕРКОСУР политичком конвергенцијом Бразила и Аргентине и 2)инфраструктурно и економско повезивање и политичко организовање континента уз очување релативне аутономије у односу на САД.⁶⁶⁷ С тим у вези, Бразил је сматрао да је интегрисање Јужне Америке постало *conditio sine qua non* за економско интегрисање западне хемисфере, што се показало као ефикасна и адекватна замена формирању ФТАА сходно интересима САД.

3.9.1.5.1. ОРГАНИЗАЦИЈА УГОВОРА О АМАЗОНСКОЈ КООПЕРАЦИЈИ (ОТЦА)

ОТЦА као регионални форум амазонских земаља потиче од Уговора о амазонској кооперацији (ТЦА) потписаног у Бразилији (јул 1978.-Боливија, Бразил, Колумбија, Еквадор, Гвајана, Перу, Суринам и Венецуела) у оквиру заједничког програма развоја те области. Чланице тог Уговора имају за циљ реализацију заједничких акција ради промовисања хармоничног развоја својих одговарајућих амазонских територија на начин којим би те заједничке активности произвеле подједнаке узајамно корисне резултате, као и заштиту људске средине, очување и

---

⁶⁶⁷ Бразил је тиме предводио земље које су се залагале за Јужну Америку као релативно хомогено економско подручје чиме је донекле напуштена идеја јединства Латинске Америке (главни разлог је био прикључење Мексика Северној Америци у оквиру НАФТА). V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 487.

рационалну употребу природних ресурса тих територија.⁶⁶⁸ Бразил је био веома ангажован приликом окупљања других амазонских земаља и формирања ТЦА као механизма заједничке политичке кооперације и координације за регион. Уговор је ступио на снагу 1980. након што је и последња влада (Венецуела) депоновала инструмент о ратификацији. Две теме - управљање природним ресурсима и преокупација одбране суверенитета територије од претњи интернационализацијом Амазоније прожимају текст Уговора, чији члан 4. утврђује: "Стране уговорнице прокламују да ексклузивна употреба и искоришћавање природних ресурса на својим одговарајућим територијама јесу права инхерентна суверенитету државе, а њихово вршење неће трпети ограничења осим оних која произлазе из међународног права."⁶⁶⁹ Еволуција амбијенталне тематике, појачани разноврсни изазови амазонског региона и незадовољавајуће функционисање ТЦА је било основ да се оснује међународна организација са Сталним секретаријатом и сопственим буџетом. Стога су у Каракасу (децембар 1998.) чланице потписале Протокол о изменама и допунама Уговора о Амазонској кооперацији чиме је формирана ОТЦА (са међунаородноправним субјективитетом), а у децембру 2002. је установљено да Стални секретаријат има седиште у Бразилији. Организација пролази кроз процес опоравка и јачања што је било наглашено у Декларацији из Манауса (новембар 2009.) проистекле током одржаног Амазонског самита.⁶⁷⁰

---

⁶⁶⁸ V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010., Brasília

⁶⁶⁹ V. <http://www.portal.otca>, 17.03.2012.

⁶⁷⁰ Том приликом шефови држава су одлучили да ОТЦА добије обновљену и модерну улогу као форум за кооперацију, истичући да је одрживи развој Амазоније приоритет, посредством интегралне, партиципативне, подељене и праведне администрације, као начина да се аутономно и суверено одговори актуелним амбијенталним изазовима". У циљу јачања процеса јужноамеричке кооперације и јединства председници су овластили министре иностраних послова да припреме нову агенду ОТЦА, институционално је јачајући, а ова Стратешка агенда 2010-2020 одражава приоритете амазонских земаља у складу са новом политичком и социјалном реалношћу региона. Тематске области које обухвата агенда: а)питања Индиоса, б)човекова средина, в)инфраструктура, туризам, транспорт и комуникације, г)здравство, д)образовање, наука и технологија. *Ibidem*.

3.9.1.5.2. ИНИЦИЈАТИВА ЗА ИНТЕГРАЦИЈУ ЈУЖНОАМЕРИЧКЕ РЕГИОНАЛНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ (ИИРСА)

Почетна координација пројеката физичке интеграције Јужне Америке Иницијатива за интеграцију јужноамеричке регионалне инфраструктуре (ИИРСА) је лансирана 2000. на Првом самиту Јужне Америке у Бразилији са мандатом од 10 година. Ово је представљало почетак реализације дуготрајне бразилске идеје за излаз на Пацифик као један од главних циљева спољне политике. Током прве деценије формирана је широка основа за идентификовање изводљивих пројеката и њихову реализацију - на основу преко 500 пројеката на Трећем самиту Јужне Америке (Куско, децембар 2004.) дефинисана је листа од 31 приоритетног пројекта који чине Агенду за консензуалну примену (АИЦ).⁶⁷¹ Реализација се врши уз подршку банака за развој које помажу ИИРСА (Интерамеричка банка за развој-ИДБ, Андска корпорација за развој-ЦАФ и Финансијски фонд за развој басена Плате-Фонплата), али већина извршених пројеката могу се приписати бразилским програмима финансирања извоза за шта су надлежни БНДЕС и ББ-Проех.⁶⁷² Новооснована Банка Југа (конститутивни споразум потписало 7 држава у децембру 2007.) има као једну од својих главних функција да финансира пројекте који омогућавају јужноамеричку интеграцију.⁶⁷³ Формирање УНАСУР је служило као катализатор за тражење алтернативе на политичком нивоу, а не само техничком, за круцијално питање финансирања, тако да је у јуну 2010. почео са радом Савет за инфраструктуру и планирање (ЦОСИПЛАН). Његов задатак је, поред осталог, да дâ приоритет најважнијим пројектима потребним за интеграцију регионалне инфраструктуре и да тражи ефективне изворе њиховог јавног финансирања. Бразил је најактивнија земља

---

⁶⁷¹ V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010., Brasília

⁶⁷² Бразил је од 2003. одобрио преко 10 млрд УСД за финансирање радова инфраструктуре у региону, а ИДБ се, са своје стране, ограничила да финансира студије и пројекте.

⁶⁷³ Међу првим анализираним пројектима је била изградња гасовода од 12.500 км који повезује Венецуелу и Аргентину преко Бразила.

у оквиру ИИРСА, што показује његову трајну заинтересованост за процес развијања инфраструктуре на континенту при чему може да исказује своје лидерство.⁶⁷⁴

3.9.1.5.3. УНИЈА ЈУЖНОАМЕРИЧКИХ НАЦИЈА (УНАСУР)

Пошто је за остваривање процеса регионалне интеграције потребна посвећена и континуирана билатерална активност заинтересоване земље, нарочито због постојања перцепција асиметрије међу инволвираним државама, Бразил је предлагао и спроводио многобројне билатералне иницијативе према својим суседима – трговински споразуми, пројекти кооперације, финансирање инфраструктуре.⁶⁷⁵ При томе је покушавао да буде солидаран, добровољно примењујући принцип мање од пуног реципроцитета, што би РЗ требало да опажају (али ретко то чине) у трговинским преговорима.⁶⁷⁶ Председник Лула је истицао приоритет међусуседских односи своје земље рекавши да је Бразил највећа економија на континенту, највише индустријски развијена, да је лидер у региону, али да му не одговара да буде окружен сиромашним суседима и да стога интеграција Јужне Америке зависи, пре свега, од Бразила.⁶⁷⁷ Због тога ова интеграција представља бразилски пројекат конструкције Јужне Америке који је формално започео у епохи председника И. Франка када је

---

⁶⁷⁴ Постоји преко 80 одобрених радова инфраструктуре у Јужној Америци које финансира Бразил укупне вредности од 10 млрд УСД. Аргентина: конструкција и проширење гасовода Венецуела-Аргентина (1,9 млрд УСД), извоз 20 авиона ЕМБ 190 вредних 0,65 млрд УСД, аквадукт Чако (180 милиона УСД). Боливија: изградња два пута вредна 0,532 млрд УСД. Венецуела: конструкција и проширење метроа у Каракасу (0,95 млрд УСД), изградња једне ХЕ (0,12 млрд УСД). Чиле: проширење метроа у Сантијагу (0,21 млрд УСД), извоз аутобуса (0,35 млрд УСД). Колумбија: извоз аутобуса /27 милиона УСД). Парагвај: изградња моста на реци Парана (0,2 млрд УСД).

⁶⁷⁵ "Јужна Америка је један од приоритета бразилске спољне политике - наш регион је наша **кућа (casa)**. Проширујемо МЕРКОСУР и јачамо УНАСУР. Будућност Бразила је повезана са његовим суседима, а снажна и јединствена Јужна Америка би допринела интеграцији Латинске Америке и Кариба." V. Luiz Inácio Lula da Silva, говор на отварању генералне дебате на 61. заседању Генералне скупштине УН 19.09.2006.

⁶⁷⁶ Половином 2010. "Economist" је објавио чланак под насловом "Nobody's backyard" који је илустрован мапом Западне хемисфере окренуте наопако, изазивајући конвенционални географски положај. Чланак тачно истиче економске промене у Ј. Америци и Карибима и како они утичу на међународни статус региона.

⁶⁷⁷ Лула тврди да ће интеграција напредовати путем заједничких активности и у том смислу интеграција такође зависи од суседа. V. Amado Luiz Cervo, "Integração da América do Sul depende do Brasil", *Meridiano 47*, Vol. 9, No 96 (2008), Brasília

преговарано о креирању Јужноамеричке зоне слободне трговине (САФТА) као опозиција пројекту САД о стварању Зоне слободне трговине Америка (ФТАА).⁶⁷⁸

Треба нагласити да је у односу на бразилске и јужноамеричке напоре за интеграцијом, позиција САД амбивалентна - иако реагују позитивно на те активности јер генеришу регионалну стабилност и равнотежу, САД сматрају да треба да буду присутне на неки начин (ако већ не могу да учествују) и понекад изражавају тврде реакције на том плану (активирање војних база у Колумбији које постоје од 1952., покретање Четврте флоте у јужном Атлантику). Ово показује извесну политичку нервозу коју исказује традиционални партнер-хегемон. Важан корак ка политичкој интеграцији Јужне Америке је учињен на Трећем самиту (Куско и Ајакучо-Перу, децембар 2004.) чији је главни резултат било потписивање Декларације из Кускоа-кратког документа што је представљало нови квалитет интегрисаности региона – 12 држава (Мексико и Панама су присуствовали потписивању Декларације као посматрачи). Документ садржи преамбулу у којој се истиче оснивање Заједнице јужноамеричких нација (ЦАСА) уједињавањем две постојеће регионалне организације слободне трговине - МЕРКОСУР и Андске заједнице.⁶⁷⁹ Та заједница има аспирације да се развија на линијама континенталне интеграције следећи пут ЕУ, а не само да остане зона слободне трговине.⁶⁸⁰ Иницијатива је реализована на упорно инсистирање Бразила као одговор на неуспешне преговоре у вези процеса стварања ФТАА који се налазио у ћорсокаку целе 2004. због непомирљивих геополитичких разлика између већине земаља Латинске Америке и Кариба са једне стране, и САД и Канаде са друге. Предвиђало се да Јужноамеричка заједница нација постане зона слободне трговине елиминисањем царина за несензитивне производе у року од 10

---

⁶⁷⁸ Идеја коју је С. Аморим као министар у влади И. Франка 1993/1994 покушао по први пут да оваплоти.

⁶⁷⁹ Акроним ЦАСА (CASA) значи кућа, дом и на шпанском и на португалском језику.

⁶⁸⁰ Главни циљ је стварање јужноамеричког интегрисаног простора у политичком, социјалном, економском и амбијенталном смислу и што се тиче инфраструктуре, што би Заједница развијала апелујући на политичку и дипломатску координацију. У ту сврху установљени су следећи стубови: 1) политичка, социјална и културна кооперација са приоритетним областима као што су учвршћење демократије, борба против дрога и корупције. 2) Економска, трговинска и финансијска интеграција полазећи од Споразума о слободној трговини Андске заједнице у потрази за већом конвергенцијом међу два регионална блока и са Чилеом, Гвајаном и Суринамом. 3) Развој физичке инфраструктуре, енергије и комуникација путем ИИРСА која предвиђа пројекте за следећих 30 година. Такође, лидери су најавили намеру да модел Заједнице следи ЕУ укључујући и заједничку валуту, парламент и пасош.

година, а за осетљиве у року од 15 година, а карактеристично је да није формирана ниједна нова институција Заједнице:

"да би се избегло стварање бирократије, тако да се користе постојеће институције два блока (чланице Андске заједнице су придружене чланице МЕРКОСУР) чија се потпуна интеграција још није довршила."⁶⁸¹

У исто време када су учињени напреди у трговинској сфери, започета је реализација пројеката инфраструктуре да би се велики индустријски и пољопривредни центри атлантске обале континента и његове унутрашњости по први пут повезали са пацифичким лукама (и *vice-versa*) - слично пракси САД из друге половине 19. века. С друге стране, други ниво регионалне интеграције има политичку димензију да би се све јужноамеричке земље окупиле у заједничкој организацији. На Другом самиту ЦАСА (Кочабамба, Боливија, децембар 2006.) бразилски председник је истакао да је тај континент последњи у свету који се интегрише и изразио изненађење што су се лидери након скоро 200 година од стицања независност, тек у последње време почели да се окупирају интеграцијом региона. Истакао је да Јужна Америка, а касније и цела Латинска Америка, треба да буду зона слободне трговине, која треба да се схвата као инструмент развоја, а не као циљ за себе, коју треба употребљавати за редуцирање асиметрија и социјалних неједнакости, да се ствара запосленост и побољшавају услови трговине са уравнотеженим бенефицијама.

Почетак оформљења УНАСУР је био у априлу 2007. када је на острву Маргарита (Венецуела) одржан Први енергетски самит Јужне Америке и том приликом је потписана одговарајућа декларација (поред осталог, назив ЦАСА је промењен у **Унија јужноамеричких нација-УНАСУР**), а правни инструмент којим је комплетирана интеграција УНАСУР-Андска заједница и којим је основана Унија је Конститутивни Уговор УНАСУР потписан током Трећег самита ЦАСА у Бразилији

---

⁶⁸¹ Интеграција Јужне Америке је укључила безбројне рунде преговора на министарском и нижем нивоу, као и лично учешће шефова држава што илуструје податак да је председник Лула у првих осам месеци примио бар једанпут све јужноамеричке лидере, а у прве две године посетио је све земље континента што се никада раније није догодило. V. Amado Luiz Cervo, "Integração da América do Sul depende do Brasil", *Meridiano 47*, Vol. 9, No 96 (2008), Brasília

23.05.2008. што је званични датум оснивања (ступио на снагу у марту 2011.).⁶⁸² Председник Лула је том приликом потцртао вокацију и релевантност тог регионалног пројекта.⁶⁸³ Одређено је да седиште буде у Китоу, седиште Јужноамеричког парламента ће бити у Кочабамби (Боливија), док ће седиште Банке југа бити у Каракасу. Главни циљеви Уније су политичка, економска и социјална координација региона у вези чега се очекује напредак у физичкој интеграцији, у областима енергије, телекомуникација, науке, образовања и прихватају се механизми заједничких финансија. На самиту у Бразилији УНАСУР је добила политички и правни субјективитет и у пракси је постала међународна организација (од октобра 2011. УНАСУР је постала посматрач у ОУН). Дакле, не ограничава се да буде форум за дебате, већ укључује могућност да буду прихваћене заједничке мере и одлуке. Али, да би организација почела да формално функционише, Уговор треба да ратификују парламенти свих земаља чланица. За време владе председника Луле, Бразил се залагао за динамизирање процеса иницираног на Првом самиту Јужне Америке и формирањем Иницијативе за јужноамеричку регионалну инфраструктурну интеграцију (ИИРСА).⁶⁸⁴ Изградња јужноамеричке интеграције је била приоритет Бразила, а УНАСУР је главни резултат тог процеса.⁶⁸⁵

---

⁶⁸² Организација има преко 400 милиона становника, БДП 4,5 билиона УСД, уз велике диспропорције у чему је Бразил на једној страни, а друге земље на другој.

⁶⁸³ "Јужноамеричка заједница нација је много више од политичке и правне конструкције, плод је воље. Има нас 350 милиона одлучних да реализујемо своје потенцијале у региону дотираном огромним природним и хуманим ресурсима. Имамо тешке социјалне проблеме, али и одлучност да их решавамо. Желимо да учинимо од нашег континента регион мира, способан да решава своје спорове инструментима политичког преговарања. Јужна Америка се придружује осталим великим географским регионима у свету који располажу механизмима за политичко и економско споразумевање у међузависном свету као што је и наш, тако да не можемо да останемо ограничени у нашим националним границама. Научили смо да су наше међународне иницијативе, пре свега оне у нашем регионалном окружењу, фундаменталне за судбину наших земаља. И Бразил је одлучио да прикључи своју судбину ка будућности и ка судбини Јужне Америке." V. Luiz Inácio Lula da Silva. "Discurso na Abertura da I Reunião de Chefes de Estado da Comunidade Sul-Americana de Nações", in: Discursos selecionados do Presidente Luiz Inácio Lula da Silva, Fundação Alexandre de Gusmão, Brasília, 2008. (Lula da Silva, 2005, pp. 55-56.

⁶⁸³ V. Luiz Inácio Lula da Silva, "Discurso na Abertura da I Reunião de Chefes de Estado da Comunidade Sul-Americana de Nações" in Discursos selecionados do Presidente Luiz Inácio Lula da Silva, Fundação Alexandre de Gusmão, Brasília, 2008.

⁶⁸⁴ Специфични циљеви УНАСУР према члану 3. конститутивног Уговора су: учвршћење политичког дијалога између чланица да осигура простор за споразумевање ради јачања јужноамеричке интеграције и учешће УНАСУР на међународној сцени; праведан и инклузиван социјални и хумани развој ради искорењивања сиромаштва, превазилажење неједнакости и региону и напредује ка универзалном приступу образовању, социјалној сигурности и здравственим услугама; развој инфраструктуре за међуповезаност региона; енергетска, индустријска и производна интеграција;

УНАСУР је међународна организација чији је циљ промовисање регионалне интеграције на основи конвергенције интереса око консолидације сопственог идентитета, економског и социјалног развоја континента. Институционална структура УНАСУР је веома разуђена и подељена на два нивоа: а) централни органи су одговорни за оријентацију генералне политике и надгледање процеса интеграције (Савет шефова држава и влада, Савет министара иностраних послова, Савет делегата и Генерални секретаријат) и б) Савети секторских министарстава (Савети за енергетику, здравство, одбрану, социјални развој, светски проблем дрога, инфраструктуру и планирање, образовање, културу, науку и технологију).⁶⁸⁶ Сви органи имају одобрене статуте и планове акција за усмеравање својих делатности. УНАСУР је до 2011. имала ротативно председништво *pro tempore* сваке године, према абecedном реду земаља чланица. У својој делатности, поред димензије кооперације, УНАСУР се показала корисном у кратком периоду постојања за решавање неколико криза у земљама Јужне Америке са којима су морале колективно да се суочавају. Институционална криза у Боливији 2008., када је УНАСУР понудила добре услуге које су обезбедиле одговарајуће инструменте у процесу мирнења. У 2009. су растуће тензије између Колумбије и Еквадора смирене уз помоћ генералног секретара УНАСУР Нестора Кишнера који се придружио напорима за посредовање. УНАСУР је реаговала због употребе колумбијских војних база од стране САД и у спору између Колумбије и Венецуеле (јул/август 2010.) у ком случају је у "Декларацији о принципима" два председника установљен механизам кооперације који координирају два министра иностраних послова да би оцртали заједничку стратегију о граничној проблематици у својим социјалним, економским и

размена информација и искустава у области одбране; секторска кооперација као механизам продубљивања јужноамеричке интеграције путем размене информација, искустава и оспособљавања. V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010., op. cit., Brasília

⁶⁸⁵ Председник Лула је изјавио у Бразилији 2008., да УНАСУР није само реторичко питање, јер изражава посвећеност земаља региона превазилажењу дистанци које их још увек одвајају. После Аргентине, Боливије, Бразила, Чилеа, Еквадора, Гвајане, Перуа, Суринама и Венецуеле, Уругвај је био десета земља која је ратификовала Уговор у децембру 2010., тако да је ступио на снагу 11. марта 2011. чиме је УНАСУР добио правни персоналитет током министарског скупа у Еквадору где је Генерални секретаријат Уније. У октобру 2011. УНАСУР је признат статус посматрача у ОУН.

⁶⁸⁶ Такође постоје три радне групе: финансијска интеграција, решавање спорова у материји инвестиција и реаговања у ванредним ситуацијама.

безбедносним аспектима, што прати Генерални секретаријат УНАСУР (генерални секретар је имао важну улогу у посредовању током те кризе). Када је побуна полиције запретила институционалној стабилности Еквадора, УНАСУР је хитно реаговала не само у осуди покушаја удара, већ и да се избегну могуће кобне последице. Постало је очевидно да регионална организација има важну улогу у решавању или бар у ублажавању конфликта у региону и да је постала респектабилна.⁶⁸⁷ С друге стране, на спољном плану је усвојена Декларација солидарности са Хаитијем у фебруару 2010., а у септембру 2010. је основана агенција "УНАСУРХаити" са фондом од 100 милиона УСД намењених хуманитарној помоћи тој земљи (допринос Бразила је 40 одсто) за чију примену је усвојен План акције.⁶⁸⁸ Оснивање Јужноамеричког савета одбране су предложили Венецуела и Бразил да служи као механизам регионалне безбедности промовишући војну кооперацију и регионалну одбрану (основан у марту 2009.). Јужноамерички савет одбране је на другом министарском састанку (Гвајакил, мај 2010.) усвојио мере за развијање поверења и безбедности и њихових поступака као и статут Центра за стратешке студије одбране. Јужноамерички Савет за здравство је усвојио петогодишњи план са стратешким циљевима, очекиваним резултатима и планираним активностима. У оквиру руковођења људским ресурсима предложено је оснивање Јужноамеричког института за здравство са седиштем у Рио де Жанеиру и Програм стипендија УНАСУР-здравство, а оба финансира бразилска влада. Једна од иницијатива УНАСУР је да се креира јединствено тржиште, почевши од несензитивних производа до 2014. и за сензитивне производе до 2019. (по нашем мишљењу преамбициозно). Што се тиче сарадње у инфраструктури, УНАСУР је започела остварење планова интеграције путем конструкције Интерокеанског аутопута чији је циљ повезивање Пацифичких земаља Чилеа и Перуа са Бразилом и Аргентином преко континента омогућавајући боље везе лука са Боливијом и унутрашњим деловима Аргентине, Перуа и Бразила. Изградња првог коридора између Перуа и Бразила је започет 2005. (финансирали су Бразил са 60% и Перу са 40%), а завршен је крајем 2010. Велики

⁶⁸⁷ Корисност УНАСУР као колективног инструмента за дијалог била је очигледна када је председник САД Б. Обама тражио састанак са УНАСУР током Петог самита Америка у Порт оф Спејну.

⁶⁸⁸ V. www.unasursg.org, 23.06.2013.

пројекат је изградња будућег Јужноамеричког енергетског прстена чиме би се повезали Бразил, Аргентина, Чиле, Парагвај и Уругвај са изворима природног гаса у Перуу (Camisea gas project) и Боливији (Tarija gas deposits).⁶⁸⁹

Један од циљева Уније је успостављање слободног кретања људи међу свим државама, у ком смислу су укинуте туристичке визе (крајем 2006.) и нису потребни пасоши за улазак у друге земље, већ само поседовање личне карте.

Председници седам земаља (Аргентина, Боливија, Бразил, Еквадор, Парагвај, Венецуела и Уругвај) званично су лансирани (Буенос Аирес, крајем 2007.) да се оснује Јужноамеричка банка чији ће капитал износити 7 млрд УСД (Аргентина, Бразил и Венецуела по 2 млрд УСД, остали једна).⁶⁹⁰ Седиште ће бити у Каракасу са представништвима у Буенос Аиресу и Ла Пазу. Банка Југа ће финансирати развојне пројекте да би се побољшала локална компетитивност и да се промовише научни и технолошки развој у чланицама. Чиле и Колумбија су учествовали на иницијалном састанку, али су одлучили да се не придруже том пројекту. Оснивачка повеља афирмише да ће Банка Југа промовисати пројекте на стабилан и једнак начин и приоритети ће бити да се ојача јужноамеричка интеграција, да се смање асиметрије и промовишу подједнака дистрибуција инвестиција.⁶⁹¹

Јужноамеричка интеграција је стратешки циљ спољне политике Бразила, јер би згушњавање политичких и економских односа између земаља континента допринело, поред осталог, друштвеноекономском развоју Јужне Америке и очувању мира у региону; развоју интерног јужноамеричког тржишта и повећавању конкурентности земаља на међународном тржишту, као и јачању капацитета деловања Бразила у другим међународним форумима. С једне стране, сматрало се да интеграција не би могла да остане ограничена само на МЕРКОСУР, како због лимитиране обухватности на басен Ла Плате, тако и због свог првенствено

---

⁶⁸⁹ Иако су ти пројекти потписани и ратификовани, економске и политичке тешкоће у Аргентини и Боливији су одложиле ову иницијативу и до 2011. ти споразуми су и даље протокол, али не и пројекти, док су Чиле и Бразил почели изградњу терминала за депозит увозног гаса.

⁶⁹⁰ Седам председника су у септембру 2009. основали Банку Југа са почетним капиталом од 20 милијарди долара, а планира се да ће отпочети са функционисањем 2013. Један од циљева Уније је успостављање јединствене валуте. V. www.unasursg.org

⁶⁹¹ Банка би била кредитна институција слична Светској банци (ИБРД).

трговинског карактера. У вези тога, сматрамо да не постоји искључујућа опција између МЕРКОСУР и УНАСУР, већ комплементарност која је током еволуције локалних процеса трпела прилагођавања и модификације, тако да је ово корак даље од МЕРКОСУР ка УНАСУР, односно на неки начин то је **екстензија МЕРКОСУР на цели континент**. С друге стране, латиноамеричка и карибска интеграција, мада важне, имају велики број инволвираних земаља, комплексније су и њихови циљеви су скромнији. Бразил више придаје приоритет јужноамеричком региону, схваћеном као непосредној географској околини бразилској територији, при чему су политичка координација и конкретни пројекти интеграције изводљивији. Да би се реализовали циљеви јужноамеричке интеграције, који иду даље од једноставног политичког споразумевања, било је потребно формирање регионалне међународне организације, дотиране међународноправним персоналитетом и солидном институционалном структуром што је реализовано формирањем УНАСУР. *Summa summarum*, поента је у томе што се искристалисала идеја прерасла у праксу јужноамеричких земаља да коначно поставе и прихвате питање регионалне интеграције као приоритет својих спољних политика и да не понове грешке из прошлости – превише дискурса, без много активности и конкретних резултата. Међутим, постоје реални изазови Уније које тек треба решити – на пример енергетска интеграција. Такође, бројна традиционална спорна билатерална или трилатерална питања су такође на листи изазова организације: територијални спор између Чилеа и Перуа који потиче од Пацифичког рата 1880-их је на разматрању у Међународном суду у Хагу; Боливија потражује од Чилеа излаз на Тихи океан који је изгубила у том истом рату; Венецуела потражује од Гвајане скоро две трећине територије (Esekiba). Ипак, већина су опрезни оптимисти, указујући на бројне области од заједничког интереса што би континент могао да капитализује у условима интегришуће инфраструктуре и повећане социјалне повезаности.

3.9.2. ХЕМИСФЕРСКИ ОДНОСИ: БРАЗИЛ, САД, ЛАТИНСКА АМЕРИКА

3.9.2.1. ЕКОНОМСКО-СТРАТЕШКА АГЕНДА–ЗОНА СЛОБОДНЕ ТРГОВИНЕ АМЕРИКА (ФТАА) - САМОУГАШЕНИ ПРОЈЕКАТ САД (1993-2005)

А)Идеја, иницијатива, концепт. С окончањем Хладног рата у Бразилу и Л. Америци је настало амбивалентно очекивање *sui generis* у вези перспективе односа са САД, које се кретало у распону од страха од маргинализације до наде у обнову. У Бразилу је дебата представљала:

"радикалну потрагу за равнотежом између хоризонталне и вертикалне осе међународних односа и ревизију билатералних односа са САД."⁶⁹²

Поводом скоро еуфоричне ситуације у САД након Хладног рата иницијативу председника САД Џорџа Буша оца који је најавио рађање нове ере у америчким односима подржао је и Хенри Кисинџер који је сматрао да би повећање хемисферске размене било за САД основа за конструкцију постбиполарног светског поретка.⁶⁹³ Круцијално питање за САД је било на који начин вршити своју хегемонију, а решење је предложио Џорџ Буш који је у јуну 1990. лансирао Иницијативу за Америке - широку шему конституисања зоне слободне трговине "од Јукона до Патагоније" (мирољубиво подручје које би могло да послужи као регион за спровођење пројеката економске и политичке кооперације), што је довело у питање конвергенцију дотадашњих субрегионалних пројеката.⁶⁹⁴ Такав пројекат значио је повратак активне хемисферске дипломатије од стране мегасиле, а враћајући се коренима панамериканизма, Вашингтон је покушао да креира основе лидерства, па и хегемоније, у западној хемисфери у долазећим деценијама. Предлог председника Џ. Буша о тзв. Америчком пројекту се ослањао на три поставке: неолиберализам садржан у Консензусу из Вашингтона, нове теме придружене политичким елементима глобализације - агенда демократије и добре владавине, човекова средина,

---

⁶⁹² V. Cristina Soreanu Pecequillo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 212.

⁶⁹³ Ibidem.

⁶⁹⁴ V. Jose Augusto Albuquerque Guilhon, "A ALCA na politica externa brasileira", *Politica Externa*, tomo 10. No. 2, set/out/nov 2001, pp. 7-20, USP, São Paulo

људска права, борба против дроге, имиграција, безбедност и регионална интеграција. На тај начин би Л. Америка преузела веома важно место у агенди САД и не би била маргинализована што илуструје слоган који је тада понављан "trade not aid". Предлог да се креира Зона слободне трговине Америка (ФТАА) потекао је са Првог самита Америкâ (Мајами, децембар 1994., присуствовало је 34 шефова држава, изузев Кубе) који је сазвао председник САД В. Клинтон. Идеја о ФТАА је била предмет еминентно политичке иницијативе од стране САД према чијој стратешкој концепцији ФТАА би требало да буде форма оживљавања примене Монроове доктрине у својој економској и трговинској димензији чиме би САД стекле хегемонију у Л. Америци и Карибима и супротставиле се утицају ЕУ. Тај предлог је био добро темпиран, јер тема економске кооперације није била поменута током припрема за Први самит, а током дискусија на њему област економске сарадње је заостајала за другим темама: борба против наркотрафика, сарадња у комуникацијама и образовању, безбедност. Притисци да се економска тема укључи дошли су од великих мултинационалних фирми из САД заинтересованих за Л. Америку.⁶⁹⁵ Главни политички циљеви САД су били консолидација утицаја на највеће државе региона које би им гарантовале своју подршку у споровима са другим силама: Русија, ЕУ и Кина; у активностима према тзв. државама ренегатима: Ирак, Либија и Сирија; за своје специфичне стратегије у борби против нових претњи: тероризам, нарко-трафико и миграције Југ-Север и Исток-Запад. Посматрано изнутра, циљ САД је био да учврсте везе правне зависности што би спречавало изненадне модификације економске политике и прихватање дисциплинованих политика токова добара и капитала и промовисало би адаптацију законодавстава и институција према моделима САД, што би олакшало пословање њиховим мултинационалним мегакомпанијама.⁶⁹⁶ Промоција правила good governance и формалне демократије, са реизбором прихватљивих лидера би доприносило достизању те мете. Економски циљ САД је успостављање јединствене економске територије Америкâ са слободном циркулацијом роба, услуга и капитала,

---

⁶⁹⁵ ФТАА је део стратешке операције САД широког домаћаја са дугорочним политичким, економским и војним циљевима. V. Samuel Pinheiro Guimarães (organizador), *ALCA e MERCOSUL-riscos e oportunidades para o Brasil*, IPRI/FUNAG, Brasilia, 1999., p. 284.

⁶⁹⁶ Ibidem.

искључујући мање квалификовану радну снагу и постепено усвајање долара као валуте целе хемисфере чија би емисија и циркулација остале под ексклузивном контролом САД (на супрот еврџу чија се контрола врши колективно). Агенда ФТАА је веома различита од ЕУ која је конструисана неколико деценија у хомогенијем економском простору, а динамика коју заступају САД се може објаснити из неколико разлога. На економском плану, идеја о стварању ФТАА је настала као противтежа САД према конкуренцији ЕУ и Јапана. Између 1990-1996 извоз САД и Канаде у Ј. Америку је опао, док је увоз из ЕУ и Јапана континуирано растао, а истовремено је капитал из ЕУ све више улаган због приватизације државних предузећа и банака. Такође, компаније из САД инсталиране у МЕРКОСУР-у могле би да увозе сировине из САД и тиме смање куповине на домаћем тржишту што би, с једне стране, погодило производњу и трговински биланс тих земаља, а с друге, ставило предузећа из САД у бољи компетитивни положај у односу на она из Европе и Азије које оперишу у МЕРКОСУР. Као што је НАФТА установила рестрикције у циркулацији радне снаге у Северној Америци, све је указивало да би се и ФТАА тога придржавала, тако да се мање развијене земље не би бенефицирале једностраним трансфером средстава, као компензације претераној неравнотежи предности. Неки утицајни бразилски стручњаци, политичари и дипломате су скоро од почетка разматрања концепта ФТАА били мање или више противни његовој реализацији.⁶⁹⁷

Б) Еволуција преговора о стварању ФТАА.⁶⁹⁸ Еволуција концепта ФТАА се може најбоље пратити анализом одржаних самита Америкâ на којима је био главна тема. Иницијатива за унификацију економија западне хемисфере је почела на **Првом самиту** (Мајами, 1994.) где су се учесници сложили да се изгради ФТАА и да се путем преговора споразум комплетира најкасније до 2005., на шта указују Декларација о принципима и План акције. Као главни циљеви установљени су: учвршћење демократије у хемисфери, борба против сиромаштва и дискриминације и

---

⁶⁹⁷ Један од највећих критичара је С. П. Гимараиш који је упозоравао да би ФТАА допринела нестанку МЕРКОСУР и да је то део стратегије одржавања политичке и економске хегемоније САД, која је спроводила свој историјски план за инкорпорирање субординиране Латинске Америке и њене економске територије својој зони политичко-војног утицаја. Због тога би бразилска влада требало да напусти споразуме за њено спровођење. Ibidem.

⁶⁹⁸ www.alca-ftaa.org/ALCA_p.asp

потрага за просперитетом чији би носиоци били отварање тржишта, интеграција и одрживи развој. Трипартитни комитет састављен од Интерамеричке банке за развој (ИДБ), Економске комисије УН за ЛА (ЦЕПАЛ) и Организације америчких држава (ОАД) пружао би техничку помоћ том процесу. Председник В. Клинтон је током самита предлажио пројекат ФТАА, а на бразилско инсистирање договорено је да ће улазак у ФТАА бити на принципу *building blocks* (путем чега се изградња ФТАА не би реализовала припајањем појединих земаља, како су претеновале САД, већ постепеним и сукцесивним приступањем постојећих субрегионалних интеграција). С тим у вези, став бразилског председника И. Франка је био:

"да се морају поштовати постепеност и отворени регионализам, а приоритет имају закључени уговори на мултилатералном нивоу."⁶⁹⁹

Ипак, агенда усвојена у Мајамију још увек није била остварљива, јер се Бразил противио преговорима са САД без *fast track* (могућност да председник САД може да закључује уговоре, без сагласности Конгреса, што је омогућено тек 2001.), постављајући то као *conditio sine qua non* за отпочињање разговора. На састанку у Бело Хоризонтеу (Бразил, 1997.) министри трговине су се споразумели да је могућа коегзистенција ФТАА са постојећим субрегионалним интеграцијама, о компатибилности са правилима СТО, о могућности да земље преговарају индивидуално или колективно као блок, о потреби да се створи секретаријат до 2005. Динамика преговарања је убрзавана у периоду 1993-2000. јер је нови председник САД Вилијем Клинтон прихватио пројекат интеграције који је предложио Џорџ Буш као део програма владе која је тражила освајање нових тржишта за економску обнову земље и, с тим у вези, задржао је дискурс приближавања Латинској Америци, што је резултирало отварањем тих економија концесијама датим САД и РЗ приликом закључења Уругвајске рунде ГАТТ 1994. Нови тематски нагласци на каснијим самитима су донели измене самог концепта, тако да су социјални развој и однос између трговине и развоја добијали све већи значај. На Другом самиту (Сантијаго, април 1998.) теме су биле подељене у четири групе: 1)образовање, 2)демократија,

---

⁶⁹⁹ V. Roberto Teixeira da Costa, ALCA 2005: destino ou opção?, *Politica Externa*, tomo 10, No. 2, 2001, pp 102-111, USP, São Paulo

правда и људска права, 3) интеграција хемисфере и слободна трговина, 4) искорењивање сиромаштва и дискриминације. Један од најважнијих резултата одлука Декларације из Сантиага је да и формално почну преговори о конституисању ФТАА (дискусије се одвијају у девет преговарачких група). Споразумело се о формату преговора и утврђено је да САД и Бразил председавају завршним преговорима (2003/2005).⁷⁰⁰ Прихваћена је методологија заснована на концепту *building blocks* и прихваћени су захтеви МЕРКОСУР да ништа неће бити договорено, док о свему не буде преговарано (*single undertaking*), да се поштује ритам и консолидација, односно да се омогући продубљивање постојећих интеграција. *Summa summarum*, ФТАА би следило позиције, односно добијало је обресе за које се залагао Бразил. Што се тиче учешћа Кубе, председник Ф. Е. Кардозо је осудио трговински ембарго САД према тој земљи, одао признање напорима кубанске владе у социјалној сфери (образовање и здравство), али је затражио од ње да уведе шире демократско отварање, тј. ангажовање у примени општеприхваћених демократских форми. На **Трећем самиту** (Квебек, април 2001.) анализиран је прогрес у реализовању одлука на претходним самитима и идентификовани су нови приоритети у хемисфери. Одато је признање значајном доприносу постојећих економских интеграција, чиме може да се учврсти демократија, креира просперитет и реализују људски потенцијали и на тај начин допринесе подизању нивоа живота, побољшају радни услови америчких народа и боље заштити човекова средина. Истовремено, реafirмисани су компромиси преузети у претходним министарским декларацијама којим се жели гарантовање пуног учешћа свих економија у бенефицијама након конструкције ФТАА, о принципу транспарентности у процесу ФТАА и признаје се неопходност растућег учешћа различитих сектора цивилног друштва у хемисферском пројекту. Бразил се на том Самиту залагао да не може да се преговара о било чему, ако се претходно не договори методологија самих преговора, као и да треба прво да се доврше све започете интеграције у Америкама. Од Квебека у Бразилу је дошло до позитивнијег развоја става према ФТАА јер се базирао на поштовању три става за која се залагао: *single undertaking*, *building blocks* и наставак преговора. У каснијем

---

⁷⁰⁰ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 218-225.

периоду су разлике између САД и Бразила, економска криза у Аргентини 2001/2002 и долазак на власт левичарског председника Уго Ђавеса у Венецуели били фактори који су изменили дневни ред и хронограм преговора о ФТАА. Сходно инсистирању САД, пројекат ФТАА треба:

"да се развија даље од успостављања слободне трговине у стриктном смислу и требало би да укључи нормативе за услуге, инвестиције, јавне набавке и интелектуалну својину што директно утиче на регулативни капацитет чланица."⁷⁰¹

С друге стране, САД се опирају да отворе своје тржиште производима за које земље МЕРКОСУР и Андске заједнице имају компаративне предности, нити су вољне да укину пољопривредне субвенције, антидампиншке мере и фитосанитарне баријере за шећер, челик, текстил, воће и сок од наранџе (Бразил је највећи извозник на свету).⁷⁰² С тим у вези, САД су наговестиле да ће те рестриктивне мере задржати (као и ЕУ) док се не реше у СТО до 2007. (што се није десило). Са своје стране, бразилска влада није прихватила споразум по коме би се смањиле царине – да буду ниже него у оквиру СТО.⁷⁰³ Отпор Бразила да не прихвати споразум који би био некомпатибилан са својим националним интересима, довео је до спора са САД, који се наставио и после Ђорсокака Пете министарске конференције СТО одржане у Канкуну (Мексико, септембар 2003.) и на састанку Комисије за трговинске преговоре ФТАА (Порт оф Спејн, октобар 2003.). САД су ретерирале на Осмом министарском састанку ФТАА (Мајами, новембар 2003.) где је постигнут споразум као резултат

---

⁷⁰¹ V. Luiz Alberto Moniz Bandeira, *Política Exterior do Brasil-de Fernando Henrique Cardoso a Lula*, Brasília, 2004.

⁷⁰² Значај МЕРКОСУР за Бразил се може запазити да је у говору приликом преузимања дужности јануара 1995. бразилски МИП Л. Ф. Лампреиа је истакао као основне теме спољне политике своје земље: на првом месту је консолидација МЕРКОСУР-а и инкорпорација нових партнера; затим, односи са суседима и процес интеграције хемисфере; односи са "три пола светске економске моћи (САД, ЕУ и Јапан); односи са азијско-пацифичким регионом са посебном пажњом на нове partnere који се појављују; и на крају, односи са три континенталне земље (Кина, Русија и Индија). Четири године касније, на почетку новог мандата, Лампреиа се осврнуо на целину спољних односа Бразила и у свом чланку у дневном листу "Жорнал до Бразил" из Рио у фебруару 1999. издвојио је две групе питања: дисконтинуитет (глобална финансијска нестабилност и девалвација реала) и континуитет, када су по први пут у дипломатској историји њене главне линије представљале дугорочну кохеренцију. V. Luiz Felipe Lampreia, *Diplomacia Brasileira-palavras, contextos e razoes*, op. cit.

⁷⁰³ "Више желимо да се концентришемо на једну могућу ФТАА која продуктивно помирује неизбежно различите циљеве 34 земље", рекао је МИП С. Аморим у интервјуу "Folha de S. Paulo", 08.07.2003.

узајамних концесија базираних на концепцији флексибилније ФТАА (тзв. ФТАА light) у три дела, ограничене на теме о којима постоји консензус, на скуп заједничких обавеза и базичних правила за 11 подручја, и која омогућава да свака земља начини посебне споразуме у подручјима која јој одговарају.⁷⁰⁴ Овакав споразум је био могућ јер је постојала очита претња да би се и на том министарском састанку десио фијаско као у Канкуну⁷⁰⁵. Бразилски министар иностраних послова је, с тим у вези, објаснио да теме нормативне и системске природе морају бити дискутоване у оквиру СТО, јер нема смисла успоставити различита правила о интелектуалној својини са САД и са ЕУ, а овај принцип такође важи и за норме о инвестицијама и услугама.⁷⁰⁶ Међутим, на састанку ФТАА (Пуебла, Мексико, фебруар 2004.) САД се нису придржавале претходног споразума и формирале су Г-14 (Канада, Мексико, Чиле и неке ЦАЗ) инсистирајући на оснивању тзв. широке ФТАА која би укључивала области јавних набавки, услуга, инвестиција и интелектуалне својине (чему се противио МЕРКОСУР), без елиминисања субвенција у пољопривреди, нити индиректних субвенција (кредити и осигурања) за извоз пољопривредних производа.⁷⁰⁷ Преговори у Пуебла су постали нерешиви, тако да је цео процес око формирања ФТАА запао у дуготрајни застој. На **Четвртом самиту** Америкâ (Мар дел Плата, новембар 2005.) није постигнута сагласност о креирању ФТАА на чему су инсистирале САД уз подршку још 28 држава желећи обнову преговора о успостављању ФТАА уз постављање датума за њихово отпочињање (планирало се да се преговори о ФТАА обнове 2006.). Успротивиле су се чланице МЕРКОСУР и Венецуела које су инсистирале да би такав план штетио њиховим економијама и да треба да се сачекају резултати састанка СТО у Хонгконгу (новембар 2005.) у вези чега апендикс финалног документа садржи две опречне изјаве. САД су сматрале да глобални

---

⁷⁰⁴ С тим у вези, МИП С. Аморим је изјавио "Не прихватамо да изгубимо достојанство. Не прихватамо готове моделе јер о свему треба да се преговара. О главној препреци, субвенцијама у пољопривреди, још није дискутовано", "Veja", S. Paulo, 20.01.2004.

⁷⁰⁵ V. Clóvis Rossi, "Governo Bush enxerga em Amorim alvo "ideológico", *Folha de São Paulo*, 19/11/2003

⁷⁰⁶ "Dá para ser em 2004-Министар спољних послова каже да је могућ споразум о ФТАА већ ове године, али ако САД превише присиљавају, преговори ће стати". Entrevista do chanceler Celso Amorim. "Veja", 28/01/2004.

⁷⁰⁷ Међутим, "МЕРКОСУР је чврсто стајао иза захтева да без преговора о пољопривреди, нема споразума". Изјава аргентинског МИП, "Clarín", Buenos Aires, 07.02.2004.

трговински преговори, познати као Доха рунда СТО, имају за циљ нови уговор о глобалној слободној трговини која би отпочела 2006., али да је ипак ФТАА приоритет. Дискусије о ФТАА су застале као и преговори у оквиру Доха рунде - РЗ су тражиле проширење трговине и услуга и повећање права интелектуалне својине, док ЗУР траже окончање субвенција у пољопривреди и слободнији приступ агропроизвода. Као и у преговорима у оквиру СТО, Бразил је преузео лидерску улогу међу ЗУР, коју имају САД у оквиру РЗ. На овом самиту имплицитно је регистровано у завршном коминикеу да није било заједничке визије пројекта ФТАА и да не би било могуће постићи споразум док траје таква ситуација, због чега су суспендовани преговори. Након овог очигледна чињеница је била својеврсна имплозија пројекта ФТАА. **На Петом самиту Америкâ** (Тринидад и Тобаго, април 2009.) теме су биле актуелна економска криза, приступ кредитима и зајмовима мултилатералних, субрегионалних и међународних банака, расправа о реинтеграцији Кубе, ситуација на Хаитију, а тема о ФТАА уопште није била на дневном реду. Централна тема скупа је било очување будућности грађанима Америка промовишући људски напредак, енергетску безбедност и амбијенталну одрживост. Током скупа Бразил је покушавао да се напредује током дискусија о три стране централне теме: промоција људског просперитета, енергетске безбедности и амбијенталне одрживости.⁷⁰⁸

В) Однос МЕРКОСУР према ФТАА. Хемисферска интеграција ФТАА је била само један пројекат, само могућност.⁷⁰⁹ Све три Америке заједно имају 35 земаља, све су разнолике - са различитим интересима и снагама економија. После стварања НАФТА, латиноамеричка геоекономија се дефинише на нов начин - постоје, *grosso modo*, три партнера Северна Америка, Централна Америка и Кариби и Јужна Америка. Односи САД са овим регионима зависе од нивоа институционализације њихових економских односа са сваком од њих - постоји

---

⁷⁰⁸ У том контексту Бразил је подвукао важност да самит учврсти позицију о одређеним концептима – равнотежа између заштите приватног права и јавног интереса у односу на законе о интелектуалној својини, универзални приступ основном образовању и приступ разноврсним и ефикасним изворима енергије ради промовисања модела одрживог развоја и као последица тога смањења неједнакости. V. André L. R. Silva, Isadora L. da Silveira, "Da ALCA à CELAC: o Brasil e os desafios da integração continental", *BJIR*, Marília, v.1, n.3, p.425-447, Set/Dez. 2012.

⁷⁰⁹ V. Rubens A. Barbosa, "A nova geografia economica do continente", *Politica Externa*, Tomo 10, No. 2, sep/out/nov 2001., pp. 28-47, São Paulo

чврсти легални оквири односа НАФТА и иницијатива за земље Кариба, али не и са Ј. Америком. С друге стране, у глобализованом свету је немогуће не учествовати у трговинским преговорима, нарочито када им импулс даје највећа сила света.⁷¹⁰ Постоје мишљења да је уместо обичног припајања нових земаља једном дефинисаном пројекту сходно интересима САД, сврсисходније конструисати континенталну асоцијацију чији обриси и садржај одговарају аспирацијама развоја латиноамеричких земаља.⁷¹¹ Деценија 1990-их означила је раскид јужноамеричких влада са традиционалним протекционистичким економским политикама које су замениле агресивне регионалистичке трговинске стратегије неолибералне провенијенције. Чланице МЕРКОСУР су од почетка (1994.) деловале кохерентно бранећи заједничке интересе – да одлуке у вези креирања ФТАА буду доношене консензусом, у постепеној, симултаном и уравнотеженој форми, али без штете по фазе консолидације и продубљивања интеграције. Бразил је, са своје стране, као разлог за суздржавање навео ембарго трансфера технологије од стране РЗ, које су зазиле од развоја бразилског нуклеарног програма. Такође, ризик је представљао домашај царинских редукција што су тражиле САД, а које би претерано изложиле индустријски сектор Бразила конкуренцији САД.⁷¹² Структурални фактори су у основи бразилске уздржљивости у односу на пројекат ФТАА јер је евидентна велика разлика у конкуритивности (степен развијености економија) у односу на САД и постоји изразита асиметрија очекиваних концесија и бенефиција од процеса либерализације у целој хемисфери, јер профил Бразила као global trader указује потребу ка широј диверсификацији партнера. Исто тако, критиковала се идеја да САД билатерално преговарају са сваком поједином земљом и да одређују начине формирања и величину интеграције, јер се сматрало да се на тај начин само повећава

---

⁷¹⁰ Ф. де Балзе је мишљења да је бољи начин да се започне хемисферска интеграција проширењем НАФТА на МЕРКОСУР, што би проширило просперитет, безбедност и демократију широм Јужне Америке. НАФТА сачињена од седам земаља би инкорпорирала демократске и безбедносне споразуме као и економске уговоре што би понудило широки поредак бенефиција читавој хемисфери и могло би да евентуално интегрише остале ЛАЗ, пре свега државе Андске заједнице које би морале да убрзају свој раст. V. Felipe de Balze, "Finding Allies in the Back Yard: NAFTA and the Southern Cone", *Foreign Affairs*, July/August 2001.

⁷¹¹ V. Demetrio Magnoli, op. cit., p. 326.

⁷¹² V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 218-225.

зависност тих земаља од САД. С тим у вези, Бразил се договорио са Аргентином, а потом је са САД утврђена формула, тзв. договор 4+1 (МЕРКОСУР+САД). Договор са Аргентином је пружао Бразилу потпору да не буде једина земља која се опире стварању ФТАА, а с друге стране, повећавао је атрактивност њихових тржишта. Показало се да је за обе земље приоритет суб-регионална интеграција, што је потврдио договор са САД који је потписан тек после преговора САД са целим МЕРКОСУР. Упоређујући оба модела интеграције, запажа се да је МЕРКОСУР, за разлику од предложене ФТАА, од почетка карактерисала постепеност адаптације економија чланица ка отварању тржишта. Поред ритма, два концепта имају и различите циљеве и поред тога што су оба заснована на подстицању економског отварања и дерегулације, циљ МЕРКОСУР је да изгради интеграциони процес који би стимулисао комплементарност економија чланица у форми да заједнички достигну услове за конкуритивност на међународном тржишту (што се ипак до сада није учврстило, јер су начини како су владе управљале трговинским односима више водиле ка такмичењу). С друге стране, САД су полазиле од тога да наметну свој интерес у стварању ФТАА што би омогућило експанзију њихових инвестиција и трговине робама и услугама, учвршћујући хегемонију у Америкама.⁷¹³ У контексту Јужног конуса потписивање споразума о слободној трговини између МЕРКОСУР са Чилеом и Боливијом је представљао значајан корак на путу изградње Зоне слободне трговине Ј. Америке (ФТАСА), који као ексклузивни јужноамерички простор трговинске либерализације није задобио, све до започињања преговора о ФТАА, већу пажњу земаља Ј. Америке. У том предлогу се имплицитно налазила могућност реформе и актуелизације интерамеричког система оличеног у ТИАР и ОАД у циљу јачања тих мултилатералних канала безбедности и политике као форума за кооперацију, а не као импулс и давање легитимности за процесе интервенције или унилатералних притисака. Као део захтева Ј. Америке у тим организацијама јесте и дискусија о темама заједничке безбедности – од социјалне која инволвира развој – преко транснационалних ризика у вези дрога, миграција, криминала, човекове

---

⁷¹³ И поред тога, САД су, као и ЕУ, веома заинтересоване за развијање блиског односа са МЕРКОСУР. V. Roberto Abdenur, MERCOSUL, ALCA, EU – reflexões para uma estratégia brasileira, op. cit.

средине, до традиционалних повезаних са заштитом граница и гаранцијама суверенитета. У свим овим елементима жеља је била да се конкретизује кооперација избегавајући унилатералну димензију политике САД која би требало да буде више пријемчива социо-економским коренима тих проблема и њиховог односа са развојем и модернизацијом. Поновно зближавање са САД је био потез обновљене активности са основом на традиционалним премисама билатерално-хемисферске осе. САД су, са своје стране, на десету годишњицу оснивања НАФТА 2004. потписале споразуме о слободној трговини са Колумбијом, Перуом и Чилеом, а 2007. са шест држава Централне Америке (ЦАФТА), при чему се, као у случају НАФТА, консолидовала постојећа ситуација међузависности која је имала као додатни циљ да преокрене напредовање Уга Чавеса у том региону и његовог левичарског савезника поново изабраног председника Никарагве Данијела Ортеге.

3.9.2.2. ВЕК АМЕРИКА - ДИЈАЛОГ И СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО БРАЗИЛ-САД (2000-2010)

Концепт стратешког партнерства у међународним односима је све чешће употребљавана категорија за означавање степена развоја односа две земље, једне земље и блока или између два блока држава., А. Серво суштину стратешког партнерства Бразила схвата двојачко:

"као партнерство које обухвата, с једне стране елемент релевантног доприноса процесу развоја и, с друге стране, елемент диверсификације."⁷¹⁴

Сматрамо да је појам стратешко партнерство симболичан термин и да више нагиње, односно упућује ка сарадњи (уз обострано задовољавајуће користи и резултате), деоби истих и(ли) сличних вредности и циљева међу подједнаким ентитетима. Обрнут случај је био доминантан током Хладног рата када су САД и СССР били парадигма стратешког непартнерства из идеолошких разлога – дакле,

---

⁷¹⁴ Он правилно закључује да партнерство не толерише опструкцију процеса у име унилатералних интереса другог, али укључује идеју деобе интереса. Укратко: ко је способан да донесе нешто суштинско за развој јесте стратешки партнер. V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional-formação dos conceitos brasileiros*, op. it., 224.-225.

недостајали су им и сарадња и деоба истих вредности и циљева.⁷¹⁵ С друге стране, није примерено називати стратешком ову врсту партнерства међу драстично неједнаким партнерима – нелогично је и неодрживо. С овим у вези, стратешко партнерство Бразил-САД спада у логична, потребна и сврсисходна – што, поред осталог, показују све учесталије посете председника САД Бразилу и све израженија пословна сарадња компанија.⁷¹⁶ К. Песекило сумарно идентификује три фазе у еволуцији билатералних односа Бразил-САД након Хладног рата у контексту поновног зближавања дуж билатерално-хемисферске осе: декада билатерале (1990-1999), аутономија (1999-2004) и стратешки дијалог (2005-2010).⁷¹⁷ Прва фаза није била униформна током мандата Колор де Мела и И. Франка, јер су били у току преговори о формирању ФТАА при чему су се испољавала различита мишљења. Колор је био екстрем прихватајући аутоматско сврставање са САД, док је Ф. Е. Кардозо, са своје стране, спроводио прагматичну билатералну спољну политику уз опоравак и примену релативне аутономије из времена *interregnum* И. Франка.

Може се рећи да хемисферску агенду САД у послехладноратном периоду конституишу системски фактори (који су били преобладајући): три велике теме - демократија, трговина и безбедност (које у појединим фазама алтернативно мењају приоритет). Дошавши на власт влада председника Џорџа Буша је наступила на неколико поља истовремено: тежила је да обједини наставак преговора о ФТАА,

---

⁷¹⁵ "Одабирање циља се састоји у суштини у одабирању вредности која се жели постићи или сачувати. Вредности су стања или осбине које људи желе, сматрају добрим, лепим или корисним. Тек када се вредност активно следи, када се понашање подвргава жељи да се она достигне, може се говорити о циљу. Према једној од типологија вредности, постоје суштинске (супстантивне) вредности (моћ, богатство, поштовање, добробит) и модалне или инструменталне (безбедност, слобода, општење, достојанство, легитимитет)." У: Vojin Dimitrijević i Radoslav Stojanović, *Osnovi teorije međunarodnih odnosa*, Službeni list SFRJ, Beograd, 1977., 212. s.

⁷¹⁶ Иако билатерални односи Бразил-САД првенствено припадају вертикалној оси-кооперација Север-Југ, они су овде због важности засебно обрађени. Бразил су до сада посетили председници САД: Теодор Рузвелт 1913.; Херберт Хувер 1928. као новоизабрани председник; Френклин Делано Рузвелт 1936. и јануару 1943. (Натал са Варгасом); Хари Труман септембар 1947. у Риу; Двајт Ајзенхауер у фебруару 1960. Рио и Бразилија; Џими Картер у марту 1978.; Роналд Реган децембар 1982.; Џорџ Буш у децембру 1990. и јуну 1992. (самит Земље); В. Клинтон у октобру 1997.; Џорџ Буш Јр. у новембру 2005. и у марту 2007.; Б. Обама у марту 2011.

⁷¹⁷ Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 215-216. Укратко се бразилски међународни односи могу дефинисати: 1960-их и 1970-их је промовисана међународна изолација земље *sui generis*; 1980-их тзв. стратегија аутономије кроз искљученост, 1990-их аутономија кроз интеграцију, почетком 2000-их универзалистичка аутономија.

обнову НАФТА и ревизију закона о имиграцији (настојећи да привуче растући број хиспанских бирача).⁷¹⁸ Најзначајнији моменат у хемисферском контексту током Бушове владе било превазилажење фокуса на ФТАА и уздизање Бразила на место стратешког партнера САД.⁷¹⁹ Схваћено као суштинско од стране Бразила, његово партнерство са САД одржава се више од једног века. У најновије време је реафирмисано приликом посете председника Џ. Буша Бразилу (новембар 2005.) у заједничкој декларацији где је истакнуто да треба продубити стратешки дијалог који је у току између две земље темама као што су реформа ОУН, промоција демократије и борба против сиромаштва, преговарање у СТО, билатерална трговина и инвестиције, заштита интелектуалне својине и технологије, билатерална сарадња у борби против организованог криминала и тероризма, већа динамика активности комисија и већ постојећих радних група.⁷²⁰ Овакав вокабулар указује на релативну блискост САД са Бразилом као земљом са којом деле заједничке вредности и представља признање бразилском угледу у Јужној Америци и свету. Бразил је стекао кредибилитет наставком сарадње са САД на економском и политичком плану као и на мултилатерално-глобалној сцени наглашавајући социјалну тематику, што му је омогућило подизање профила односа.⁷²¹ Почетком 21. века односи Бразил-САД су се тројако одвијали: с једне стране, дуготрајно историјско наслеђе чини незаобилазну

---

⁷¹⁸ Поред тога, постојала је реална бојазан од растућег приближавања Кине Латинској Америци у енергетском подручју, трговини сировинама и храном (слична ситуација као у Африци), напретку левичара које предводи Уго Чавес, избијања криза у Л. Америци и алтернативе бразилске спољне политике. V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 226.

⁷¹⁹ Тај статус билатералних односа Бразил је успоставио са традиционалним партнерима: САД, ЕУ, Француска, Португалија, Јапан и Шпанија, а САД имају статус стратешког дијалога и партнерства још само са В. Британијом, Кином и Индијом.

⁷²⁰ Портал Итамарати.

⁷²¹ Неке дилеме и позитивну еволуцију односа је председник Лула изразио на следећи начин: "Што се тиче мог избора за председника није било мало оних који су предвиђали погоршање односа Бразил-САД. Били су у заблуди. Баш напротив, наши односи данас пролазе кроз један од својих најбољих момената. Економски и трговински односи су се умногоме проширили, а наш политички дијалог је задобио виши квалитет. Обе земље схватају наш економски и политички значај и одговорности које из тога произлазе. И због свих тих разлога гледамо са ентузијазмом на спремност САД да укључи Бразил међу земље са којима одржава привилеговани стратешки дијалог.(...) У том оквиру су односи Бразил-САД фундаментални, а њихов напредак је легат који морамо оставити онима који касније долазе". V. Luiz Inácio Lula da Silva, *Declaração à imprensa do Presidente da República Luiz Inácio Lula da Silva, por ocasião da visita oficial ao Brasil do presidente dos EUA, Granja do Torto, 6 de novembro de 2005*. На исти начин као Кардозо и Клинтон, председници Лула и Буш су одржавали успешан лични однос до промена влада што је резултирало знатним приближавањем спољних политика две земље.

базу која утиче на било какав наставак сарадње што цене обе земље и уважавају користи из тога независно од режима или влада; с друге стране, све наглашеније такмичење две државе како у погледу геополитичких погледа и циљева, тако и конфронтације специфичних економских интереса; с треће стране релативно блиски лични односи председника две земље су деловали позитивно на укупну атмосферу билатералних односа.⁷²² Током првог мандата председника Луле, Бразил је прихватио и фокусирао се на обнову глобално-мултилатералне традиције, што је имало значајну улогу у вођењу његове председничке дипломатије као представник Трећег света. Једна од најзначајнијих промена није била само обнова мултилатералне агенде, већ како Визентини истиче нова социјална димензија коју је донео дипломатски дискурс (борба против глади и сиромаштва, олакшање дугова, контрола заразних болести) и њен доказани углед.⁷²³ Поред узајамних посета два председника и државни секретар Кондолиза Рајс је посетила Бразил 2005. и 2008. консолидујући партнерство.⁷²⁴ Она је 2008. укључила Бразил у актере међународног поретка заједно са Кином, Индијом, Русијом и ЈАР.⁷²⁵ Подршка САД проширењу СБ ОУН је такође била присутна - али климаво. Неки аналитичари наглашавају улогу Бразила и других земаља у успону у светској равнотежи моћи и потребу да САД продубљују односе са тим стратешким партнерима.⁷²⁶ С друге стране, како исправно примећује К. Песекило, ова политичко-стратешка конвергенција није истовремено значила добитке или концесије у

---

⁷²² V. Amado Luiz Cervo, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", op. cit. Овај супстрат је условљавао билатералне односе током две владе Џ. Буша и Лула да Силва, а два лидера су разговарали међусобно отворено и аутономно, било да се ради о слагању или неслагању.

⁷²³ Тој социјалној димензији су придодати политички и економски захтеви, као реформа међународних организација, праведна и фер трговина. Бразил није више покушавао да "припадне" Првом свету, али је реafirмисао своје место лидера земаља у успону. Уместо да даје приоритет вертикалној осовини Север-Југ у спољној политици, земља се фокусирала на традиционалне хоризонталне односе Југ-Југ са сличним земљама: Индија, Русија и ЈАР и са мање развијеним земљама. V. Paulo G. Fagundes Vizentini, *Relações Internacionais do Brasil: de Vargas a Lula*, op. cit., p. 105.

⁷²⁴ "Бразил игра веома позитивну улогу у недавним догађајима у овом региону и због тога што је велика мултиетничка демократија треба да игра кључну улогу не само у регионалним пословима, него и у глобалним". V. Condolezza Rice, Remarks with Brazilian Foreign Minister Celso Amorim, Itamaraty, Brasília, Brazil, March 13, 2008.

⁷²⁵ Она је дефинисала Бразил као "регионалног и глобалног партнера", наглашавајући значај његове социјалне агенде и прогрес земље као "мултиетничке дипломатије". V. Condolezza Rice, "Rethinking the National Interest, American Realism for a New World", *Foreign Affairs*, July/August 2008.

⁷²⁶ Кана је дефинисао четири земље БРИК као нови "други свет". V. Parag Khanna, *O Segundo mundo*, Ed. Intrínseca, Rio de Janeiro, 2008.

традиционално осетљивим секторима трговине, нити избегавање конфронтације по питању реформи међународних организација (ОУН и ММФ) и тешких преговора у оквиру СТО.⁷²⁷ Притисци за необнављање Опште шеме преференцијала за Бразил и друге економије у успону су били константни, уз постојање мноштва препрека билатералној трговини и ове мере су угрозиле шансе за енергетско партнерство по питању етанола. Ово је на неки начин повољно решено приликом друге посете председника Џ. Буша Бразилу (март 2007.) најавом заједничке акције на пољу биогорива у вези чега је потписан Меморандум о разумевању у циљу постизања смањивања зависности од нафте. Међутим, и даља затвореност тржишта САД за бразилски етанол спречило је реализацију ове акције.⁷²⁸ На међународном плану, ценећи утицај и улогу Бразила, Бушова влада га је позвала у функцији саговорника током разговора о Блиском Истоку.

Једна од карактеристика примерених све више мултиполарном свету, било је прихватање и примена од стране владе председника Б. Обаме **концепта smart power** који је креирао Џозеф Нај. Он комбинује тзв. тврду и мекану моћ у значењу употребе војних, идеолошких, економских, институционалних и других ресурса на избалансиран начин.⁷²⁹ Растућа улога земаља у успону, које су биле мање погођене

---

⁷²⁷ V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 229. Преговори у СТО и реформа мултилатералних организација нису показивали напредак током Бушевог другог мандата јер су се бразилски производи (сок од наранџе, етанол, шећер, дуван, пилеће, свињско и говеђе месо, челик, воће и поврће) још увек суочавали са баријерама на тржишту САД (антидампинг и фитосанитарне мере, додатне увозне тарифе и субвенције домаћим произвођачима у више области). Стога је Бразил био активнији на другим тржиштима, поглавито Југа сходно релевантним аспектима агенде владе за диверсификацију тржишта. Ишло се у потрагу за алтернативама које би омогућиле Бразилу да буде мање рањив поводом светске економске кризе започете 2008.

⁷²⁸ Постоји више спорова узрокованих трговинским баријерама две земље-на пример од почетка 2000-их тржиште САД било затворено за увоз бразилског етанола-САД производе биогориво од кукуруза, док је на светском тржишту доказано да је квалитетнији етанол од шећерне трске. Питање етанола је једно од најважнијих као показатељ како тржиште САД може бити затворено за високо конкуритивне бразилске производе које трпе две врсте такси: 2,5 одсто увозне таксе и додатних 0,54 УСД по галону. Ову тему су касније разматрали председници Русеф и Обама што је окончано тиме што је бразилска фирме Sorergusaг крајем 2012. почела да контролише Есо-Energy из САД чиме је постала светски лидер у трговини етанолом са 12 одсто светског тржишта.

⁷²⁹ Он пита који квалитети чине да лидер буде успешан у бизнису или политици? Опажа да многи сада верују да су више ауторитарних и насилних форми лидерства-приступи hard power ранијих војно-индустријских ера-нашироко замењени постиндустријским друштвима пре приступом меканом моћи за тражење привлачења, инспирисања и убеђивања него диктатом. Нај аргументује да су најефикаснији светски лидери они који комбинују тврду и мекану моћ у сразмерама које варирају у различитим ситуацијама. Он је то назвао smart power. Дајући примере разних лидера (Ганди, Черчил,

кризом, добијале су на важности, а скупови финансијске Г-20 одржани 2008., 2009. I 2010. су били примери новог типа кооперације САД са другим државама и бавиле су се реформом економских институција. С тим у вези, председник САД Барак Обама је примио председника Лула да Силву (праксу је започео В. Клинтон и наставио Џ. Буш) као првог латиноамеричког државника што је очигледно било признање Бразила као истакнуте регионалне и донекле глобалне силе. Ово је и резултат позиционирања Бразила у односима САД са тежњом да представља пол релевантне моћи у хемисфери, као и да изнова реafirмише своју првенствено јужноамеричку, а затим и глобалну агенду. Извесна промена спољне политике САД и прилагођавање новим сценаријима у међународним односима нису донели значајније промене у билатералним односима Бразил-САД. Склоност да наглашава заједничке сличности, а не специфичне разлике у билатералним односима је једна од карактеристика бразилске спољне политике што је био инструмент који је помогао, поред осталог, да се обезбеди усвајање резолуције којом је укинута суспензија Кубе у ОАД у мају 2010.⁷³⁰ Дијалог са САД је био интензиван, тако да је повољан развој односа две државе допринео да се половином 2010. потпише више билатералних споразума.⁷³¹ Такође, као последица овакве ситуације обе земље често уско сарађују на мултилатералном плану - подржавају унапређивање делатности финансијске Г-20 као главног форума за макроекономску координацију, иако се не слажу у свим тачкама агенде (о садржини трговинских преговора, дискусијама о климатским променама). И поред доста позитивне климе у међусобним односима, тзв. грубо тестирање

Ли Лакока, Џ. Буш) Нај употребљава концепт *smart power* да осветли типове и вештине лидерства, потребе и захтеве следбеника, и природу доброг и лошег лидерства у смислу и етике и ефикасности. Нај посматра дубину у контекстуалној интелигенцији-способност за разумевање промене амбијента, капитализовање трендова, и употребу тока догађаја за примену стратегија. Темељно засновано у реалном свету, богата анализама и анегдотама, ово дело је концизан и луцидан рад применљив на свако поље-од малог бизниса и непрофитних организација до читавих нација. У ствари, његова формула *smart power* је више очигледна истина него конкретан водич за акцију. V. Joseph Nye, *"The powers to lead"*, Oxford University Press, 2008.

⁷³⁰ V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit.

⁷³¹ Меморандуми о разумевању у вези биогорива, о борби против расне дискриминације, о промоцији родне једнакости, о климатским променама, о трилатералној кооперацији у корист земаља централне Америке и Кариба и афричких земаља. V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit. У питању је етанол произведен од шећерне трске по чијој производњи је Бразил први усвету. У 2011. Бразил је био највећи произвођач (31 милион тона) и извозник етанола 3 милиона тона, док 28 милиона тон годишње троше флекс возила у земљи. Извор: МДИЦ

дијалога две земље је представљало реактивирање и патролирање Четврте флоте САД (11 бродова и 1 носач авиона) од 2008. у јужном Атлантику, што су САД аргументовале да се ради о гарантовању регионалне стабилности од ризика тероризма и наркотрафика, за шта се залажу и ОУН и ОАД.⁷³² Међутим, прави мотиви за ову активност су били другачији: одвраћање од ванконтиненталних акција (Кине и ЕУ) и указивање на неповољне делатности унутар континента (Бразил и Венецуела) укључујући трговински и енергетски моменат (проналазак великих лежишта нафте и гаса у Бразилу на великим дубинама у Атлантику 2008.- потенцијалне резерве нафте се процењују на око 50 млрд барела). Деликатна позиција Бразила у односу на САД је са више лица и вишезначна, што се може запазити у различитим аспектима билатералне, регионалне и глобалне агенде, али је најизраженија у економској и трговинској области: последњих година Бразил је постао мање зависан од САД и више релевантан за ту земљу као извор инвестиција и тржиште за њихове производе. САД настаљају да бивају један од два најважнија трговинска партнера и главни инвеститор у земљи, а циљ кооперације је повећање, диверсификација и уравнотежење билатералних токова трговине и инвестиција у вези чега је запажено и снажно повећање трговине и бразилских инвестиција у САД.⁷³³ Што се тиче постигнутих резултата, присутан је динамизам и већи степен равнотеже у економским односима што се огледа у следећем: А)САД су и даље главни инвеститор у Бразилу, а Бразил је почео да масовније инвестира у економију САД и истовремено је постао мање зависан од од те земље.⁷³⁴ Б)САД су дестинација 13% укупног извоза Бразила. В)Бразилско тржиште постаје све важније за САД и налази се на десетом месту, с тим што су САД постигле суфицит након дужег периода од 4,1 млрд УСД у 2009. и 8,3 млрд УСД у 2010.⁷³⁵

---

⁷³² Четврта флота је основана у априлу 1943. и није била активна од 1950.

⁷³³ V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010, Brasília, 2010.

⁷³⁴ У 2001. су САД 21 пут више инвестирале у Бразил него обрнуто, док су 2008. САД инвестирале у Бразил 7 млрд УСД, док је Бразил инвестирао у САД 4,8 млрд УСД – пропорција је 1:1,46. САД су до 2008. укупно инвестирале у Бразил 45 млрд УСД - годишње од 2,4 млрд УСД у 2003. до 7 млрд УСД у 2008. што је представљало 19 одсто укупних инвестиција у Бразил. Бразилске инвестиције у САД су повећане са 2,1 млрд УСД у 2003. на 4,8 млрд УСД у 2008. Извор: МДИЦ

⁷³⁵ Трговинска размена Бразил-САД (у млрд УСД): укупна размена-2010. (60,1), 2009. (35,63), 2008. (53,05), 2007. (43,79), 2006. (38,92), 2005. (35,14), 2004. (31,39), 2003. (26,26), од чега су извоз/увоз

Међутим, спољна политика две земље их је поставила на супротне стране, јер упркос дискурсу председника и тврдњама о добрим односима и заједничким интересима у разним областима, постоје чињенице које говоре супротно. САД нису добиле подршку бразилске владе за почињање и вођење рата у Ираку 2003. (штавише, Бразил је сматрао да је он илегалан-није га ауторизовао СБ ОУН, да је неморалан јер је привидно вођен под претекстом борбе против тероризма - конкретан циљ је био присвајање нафтних бушотина и кукавички јер је започет након разоружавања Ирачана од стране инспектора ОУН и вођен након тога са скоро безграничном технолошком супериорношћу), а са своје стране, никада нису показале осетљивост према бразилском захтеву за реформом и проширењем СБ ОУН, иако је добијање места сталног члана СБ један од највећих приоритета владе Луле који није успео да сломи отпор САД нити да убеди довољан број земаља да подрже промену. Такође, две земље су на супротним странама током преговора Доха рунде о либерализацији светске трговине - трговинска Г-20 под вођством Бразила је пружала отпор притиску САД у вези већег отварања у области услуга и поштовања узуса о интелектуалној својини. Бразил је такође у трговинској области успео да замрзне пројекат ФТАА који је сматрао незадовољавајућим по своје интересе, док су САД последњих година покушавале да са више земаља региона постигну билатералне споразуме (државе Ц. Америке, Перу, Колумбија) и тиме скоро изоловале Бразил. У јануару 2006. САД су потписале споразум о инвестирању са Уругвајем, што је могло да угрози јединство МЕРКОСУР. САД критикују у СТО бразилску трговинску политику предлажући хегемонистички рецепт:

"уз природну подршку ЕУ и Јапана, и да побољшање прихода *per capita* Бразилаца зависи од већег отварања за увоз индустријских добара и услуга,

---

били: 2010 (25,9/34,2), 2009. (15,6/20,00), 2008. (27,42/25,63), 2007. (25,07/18,72), 2006. (24,43/14,49), 2005. (22,47/12,66), 2004. (20,04/11,36), 2003. (16,69/9,57). Трговински салдо је износио по годинама: - 8,3; - 4,1; 1,79; 6,34; 9,94; 9,81; 8,68; 7,13. Ритам опадања размене је наглашен због кризе у САД које појачавају протекционизам. Извор: МДИС. У 2008. укупан извоз САД је био 1,288, а увоз 2,104 милиона УСД; учешће Бразила у увозу САД је било 1,3%, а учешће увоза Бразила у укупном извозу САД је било 1,99%. Извор: МДИС

што је класични рецепт централне силе земљама у успону: чините што ја наређујем, не оно што сам ја урадила."⁷³⁶

С друге стране, у погледу трговинских спорења СТО је након 8 година усвојила бразилски протест због субвенција које САД дају својим произвођачима памука и Бразил је успео да избегао отказивање Општег система преференција што гарантује слободан приступ за 15% бразилског извоза.⁷³⁷ Две земље су такође биле на супротним странама приликом разних политичких спорова са другачијим позицијама у међународним регионалним и глобалним организацијама.⁷³⁸

Односи са САД су стварали дилему бразилским владама које су током 20. века тежиле да се зближе САД са једног или другог краја клатна у вези одлучивања које је балансирао између екстрема: сврставања уз подређеност и суверенитета са аутономијом одлучивања.⁷³⁹ Почетком 21. века клатно бразилске спољне политике се приближава екстремној другој тачки заједно са развојем и универзализмом акције, стварајући нова стратешка партнерства која умањују тежину која је наметана од стране САД у спољним односима.⁷⁴⁰ Мониз Бандира сматра да односи са САД постају ривалски јер се конфронтирају визије света и контрадикторне спољне политике две земље у својим методима и вредностима – САД се бори против тероризма путем рата и на основу концепта о судару цивилизација, а Бразил на основу суживота разлика и борбе против сиромаштва.⁷⁴¹ Све ово показује да је Бразил с разлогом диверсификовао своју спољну трговину која се одвија без штете по старе и традиционалне односе, пре свега са САД. Једна од важних карактеристика било које земље је и реалан елемент војне силе којом располаже у вези чега је Бразил лагано опорављао свој нуклеарни програм и потенцијал оружаних снага, тако да,

---

⁷³⁶ V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., p. 236.

⁷³⁷ Бразил је ауторизован да тражи обештећење 0,83 млрд УСД од САД. После годину дана преговора Бразил се 2010. сложио да одложи за 2012. исплату када су САД обећале да формирају фонд за помоћ бразилским произвођачима. V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit.

⁷³⁸ У јулу 2005. бивши министар планирања кога је предложила бразилска влада Жоао Сајад је изгубио приликом гласања за председника ИДБ иако је био годину дана један од директора те институције, а изабран је Колумбијац Луис Алберто Морено кога су подржале САД.

⁷³⁹ V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., p. 230.

⁷⁴⁰ V. Luiz Alberto Moniz Bandeira, *Brasil-Estados Unidos; a rivalidade emergente (1950-1988)*, Civ. Brasileira, Rio de Janeiro, 1990.

⁷⁴¹ Ibidem.

упркос томе што не жели да постане војна сила, активно обнавља одбрану и војну технологију. Што се тиче нуклеарног питања, фокус је на инвестирању у обогаћивање уранијума - у чему земља има компаративне предности због резерви уранијума и технологије (постројење Резенде) - и у пројекат за изградњу нуклеарне подморнице.⁷⁴² У групи БРИКС, Бразил и ЈАР не поседују нуклеарно наоружање, али се на Бразил у међународној заједници гледа као на регионалну и глобалну силу која је, упркос недостатку релевантне војне силе, способна да утиче на политички и стратешки међународни сценарио. Док САД стратешки употребљавају *smart power*, Бразил је, са своје стране, способан да увећава свој утицај у свету употребљавајући тзв. мекану моћ у оквиру алијанси различитих нијанси и нови дипломатски дискурс окренут Југу где је релативно супериоран у односу на највећи број земаља.⁷⁴³

---

⁷⁴² Бразил је јасно ставио до знања потписивањем НПТ, Уговора Тлателолко и других режима од стране ИАЕА да је привржен принципу непролиферације, али и даље брани развој осетљивих технологија за мирољубиву употребу (што је почео још 1960-их).

⁷⁴³ Може се сложити са мишљењем К. Песекило да ће убудуће срж односа Бразил-САД наставити да напредује пошто обе земље разумеју и респектују измењене улоге оне друге у надлазећем мултиполарном свету. V. Cristina Soreanu Pesequilo, "A new Strategic Dialogue: Brazil-US relations in Lula's presidency (2003-2010)", *RBPI*, vol. 53 no. Spe Brasília dez. 2010.

3.9.3. ГЛОБАЛНИ ОКВИР - БРАЗИЛ У СВЕТУ

3.9.3.1. ХОРИЗОНТАЛНА ОСА - КООПЕРАЦИЈА ЈУГ-ЈУГ

Трансформације међународног система и бразилске спољне политике су били врло интензивне последњих 20 година. Од 1993. (влада И. Франка) Бразил је почео да тражи нови тип кооперације концепције Југ-Југ у оквиру међународног поретка означеног релативним смањењем активности у смеру Север-Југ. Ова сарадња је била приоритетна у глобално-мултилатералној традицији националне агенде бразилске спољне политике. Према Л. Пињеиро владе су идентификовале међународни поредак као сцену недефинисаних поларитета и, *ipso facto*, покушавале да се тројако ремоделирају у вези међународног укључења: 1)евидентан нагласак је дат сарадњи са земљама Југа (уз традиционалне односе са суседима), 2)залагале се за повећање сарадње са земљама које се сматрају међународно релевантним регионалним силама (Индија, Кина и ЈАР, као и Русија - мада не припада Југу), 3)истовремено су тражиле начин да се реализује дискретно лидерство земље у Јужној Америци.⁷⁴⁴ Оваква пракса је била присутнија током влада И. Франка и Лула да Силве. Од 1993. кооперација Југ-Југ је задобила два различита модела која су постојала упоредо. С једне стране била је истакнута активност Бразила у оквиру МЕРКОСУР, а у погледу међународне кооперације Бразил је захтевао потписивање трговинских споразума МЕРКОСУР са земљама Југа – индивидуално или групно, тј. међублоковски.⁷⁴⁵ С друге стране, Бразил се приближавао тим земљама како на међународној сцени (са нагласком на преговорима у оквиру СТО), тако и у циљу да успостави са њима тзв. стратешка партнерства. Оцењује се да је у овим случајевима аутономија спољне политике у погледу партнера у МЕРКОСУР била сачувана.⁷⁴⁶ Сматрајући да постоје

---

⁷⁴⁴ "У односима са суседима поводом тежње за аутономијом Бразил употребљава гроцијусовску концепцију за задовољење своје потраге за моћи". V. Leticia Pinheiro, "Traídos pelo Desejo: um ensaio sobre a teoria e a prática da política externa brasileira contemporânea", *Contexto Internacional*, vol. 22 n. 2., IRI-PUC/RJ, jul./ dez 2000, Rio de Janeiro, p. 323.

⁷⁴⁵ V. Miriam Gomes Saraiva, "As estratégias de cooperação Sul-Sul nos marcos da política externa brasileira de 1993 a 2007", *RBPI*, vol. 50, no. 2, Brasília, July/Dec. 2007.

⁷⁴⁶ Најзапаженији је напредак у односу на Ј. Америку (и МЕРКОСУР), мада је било присутан недостатак сличности визије тих земаља о принципима који треба да оријентишу међународни

позитивна искуства заједничких деловања великих земаља Југа у оквиру Г-77, бразилска перцепција је да те земље имају сличне карактеристике као Бразил с интересом за преуређење међународног система и да је стога формирање стратешких партнерстава са њима постала релевантна опција. Важна је оцена С. Аморида да кооперација међу једнакима у областима трговине, инвестиција, науке и технологије јача бразилски углед и позицију у трговини, финансијама и климатским преговорима, али да су сарадња и коалиције са ЗУР такође начин ангажовања у реформи глобалног управљања како би се међународне институције учиниле праведнијим и више демократским.⁷⁴⁷ Може се опазити да је Бразил испољавао два начина понашања у односу на земље Југа. На један начин се опходио у својим активностима и изражавао интересе у сарадњи са чланицама МЕРКОСУР и УНАСУР, а на други са себи подједнаким Кином, Индијом, Русијом, ЈАР. У првом случају је видљива у глобалу или се може наслутити (од случаја до случаја) извесна доза лидерства које се жели постићи и донекле наметнути предузимајући стратегију приближну стандарду хегемоније.⁷⁴⁸ У другом случају Бразил је морао у кооперацији са себи равнима тј. сличним земљама да исказује већи респект и избалансираност уравнотежавајући своје циљеве, интересе и методе деловања што је захтевало посебно умеће, а понекад и узмицање, једном речју много објективније сагледавање реалности. Ово, у суштини, одсликава вишеструке димензије бразилског спољнополитичког деловања које означава његове опције сарадње Југ-Југ. Једна од карактеристика владе председника Луле је био универзализам који се одразио на дипломатску мрежу билатералних односа која се знатно проширила и то у земљама Југа.⁷⁴⁹ Такође, у

поредак. У том контексту Бразил сарадњу са тим државама мери конструкцијом лидерства, што значи да апсорбује веће трошкове који бенефицирају мање партнере. У: Miriam Gomes Saraiva, "As estratégias de cooperação Sul-Sul nos marcos da política externa brasileira de 1993 a 2007", op. cit.

⁷⁴⁷ Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit.

⁷⁴⁸ Ibidem.

⁷⁴⁹ Распоређивање глобалне дипломатске мреже почетком 21. века (изван непосредног окружења) добило је подстицај спровођењем концепата економске интернационализације и реципрочног мултилатерализма што је имало као последицу стварање коалиција у којима би Бразил задобијао лидерску позицију у глобалним преговорима. Бразил је 2002. имао 150 дипломатско-козуларних представништава (ДКП), а крајем 2010. било их је 230-отворене су 52 амбасаде, 6 мисија при међународним организацијама, 22 конзулата и 1 дипломатска канцеларија у Палестини, од чега 19 у Африци, 15 у Ј. Америци и Карибима, 13 у Азији и 6 на Блиском Истоку. Повећан је и број службеника-у 2005. је било 1.000 дипломата, а крајем 2010. Било их је 1.400. "Ова експанзија,

проучавању међународних односа једне земље посете на високом нивоу, нарочито председничке, су показатељ њене спремности и способности да јача и унапређује спољне контакте и односе, као и заинтересованост која постоји за односе са њом у међународној заједници.⁷⁵⁰

3.9.3.1.1. Г-3 – ФОРУМ ЗА ДИЈАЛОГ ИНДИЈА, БРАЗИЛ, ЈУЖНОАФРИЧКА РЕПУБЛИКА (ИБСА)

Формирање Г-3 је започело током посете председника Кардоза ЈАР 1996. када је потписан Споразум из Преторије након чега су отпочели преговори МЕРКОСУР-ЈАР, а у децембру 2000. је потписан оквирни споразум у вези стварања зоне слободне трговине.⁷⁵¹ Касније је установљена алијанса Бразил-Индија-ЈАР у вези питања интелектуалне својине у области фармацеутике током преговора у мултилатералним органима. Политички форум за дијалог ИБСА је настао у Бразилији (јун 2003.) окупљајући три највеће земље - по једна са три континента Југа, све три мултиетничке, мултикултурне демократије, са растућом улогом у свету које инклинирају доношењу аутономних одлука и посвећене су разматрању и доношењу конкретних мера о кооперацији међу чланицама и хармонизацији њихових позиција *vis-à-vis* међународне сцене.⁷⁵² Осим глобалних интереса који окупирају групацију и повезивања социјалне инклузије са развојем, три земље су се договориле да:

"установе редовне консултације на високом нивоу у циљу успостављања и продубљивања трилатералне кооперације у различитим секторима:

компатибилна са универзалном природом наше спољне политике, изгледа да ће се наставити." V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit.

⁷⁵⁰ Председник Лула је за осам година имао 277 посета у 85 држава, а МИП Аморим је за осам година путовао 467 пута и посетио 101 државу. За то време председници, краљеви, премијери, министри, заменици министара, лидери међународних организација из 137 држава су 904 пута посетили Бразил. V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit.

⁷⁵¹ Већ на почетку Лулине владе 2003. је одлучено да и друге чланице Царинске уније Југа Африке (САЦУ-пет држава) могу да приступе овом споразуму и у току су преговори за установљење зоне слободне трговине МЕРКОСУР-САЦУ-Индија.

⁷⁵² Средње силе, нације у успону, велике периферијске земље, земље у развоју, земље-китови – то се неке од класификација које им се додељују. То су земље које се налазе под притиском - ЗУР са сложеним мултиетничким друштвима, карактерисане изазовом ради укључења, превазилажења неједнакости и учвршћења демократских режима.

социјаном, политичком, економском, дипломатском, научном и стратешком, обухватајући области трговине, безбедности, информационе технологије, здравства, енергије, хране, међуповезаност са МЕРКОСУР.⁷⁵³

До краја 2011. Форум ИБСА је одржао пет самита: Бразилија (септембар 2006.), Јоханесбург (октобар 2007.), Њу Делхи (октобар 2008.), Бразилија (април 2010.), ЈАР (октобар 2011.), затим 15 министарских састанака и велики број састанака министара различитих сектора и мноштво догађаја уз учешће цивилног друштва. Такође, ИБСА је активна у разматрању међународних питања – на пример на маргинама 65. заседања Генералне скупштине УН министри иностраних послова Г-3 су одржали састанак са Индонезијом (у вези питања Палестине).⁷⁵⁴ Г-3 је био пионирски пример кооперације Југ-Југ, не само у своју корист – Фонд солидарности ИБСА за олакшање глади и сиромаштва за помоћ ЗУР основан 2004. финансира развојне пројекте у неким од најсиромашнијих земаља на свету: Бурунди, Камбоџа, Гвинеја Бисау, Лаос, Палестина, Сијера Леоне и Хаити (до сада је реализовано 16 пројеката). Песекило оцењује да се зближавање и успостављање међусобног тројног односа сарадње у многим случајевима показао функционалније него што су билатерални односи:

"чему је умногоме допринела ситуација на међународној сцени почетком новог миленијума: убрзање глобализације, повећање глобалних асиметрија, тешкоће у дијалогу Север-Југ и, самим тим, неукључење у укупне међународне токове, унилатерализам САД."⁷⁵⁵

Током овог процеса велики изазов је била инкорпорација социјалних тема: сиромаштво, мизерија, здравље, образовање, безбедност прехране), и сарадња у

---

⁷⁵³ V. Amado Luiz Cervo, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", op. cit.

⁷⁵⁴ Бивша државни секретар САД Кондолиза Рајс нарочито помиње те четири земље као нове држаоце глобалне стабилности. "The importance of strong relations with global players extends to those that are emerging. With those, particularly India and Brazil, the United States has built deeper and broader ties. (...) Today, India and Brazil look outward as never before, secure in their ability to compete and succeed in the global economy. In both countries, national interests are being redefined as Indians and Brazilians realize their direct stake in a democratic, secure, and open international order-and their commensurate responsibilities for strengthening it and defending it against the major transnational challenges of our era. We have a vital interest in the success and prosperity of these and other large multiethnic democracies with global reach, such as Indonesia and South Africa". V. Condoleezza Rice, Rethinking the national interest, *Foreign Policy*, Volume 84, Number 4, July/August 2008.

⁷⁵⁵ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 267-268.

различитим областима: биотехнологија, АИДС, маларија, нанотехнологија, туберкулоза, океанографија, космички простор, нукларно подручје, а да би се бавили овим активностима конституисано је 16 одговарајућих радних група. На стратешком пољу реализоване су заједничке поморске вежбе (ИБСАМАР).⁷⁵⁶ Један од великих успеха Г-3 јесте пораст међусобне трговине која се од 2003. до 2010. учетворостручила: са 4 порасла на 16 млрд УСД. Међутим, постоје и трговински спорови међу чланицама Бразил и ЈАР јер ЈАР се жали на бирократске сметње приступу вину из те земље на бразилско тржиште, док Бразил потражује окончање санитарних баријера које ЈАР примењује на свињско месо од 2005. због појаве афтозе у држави Марањао.⁷⁵⁷ На Првом самиту председник Лула је истакао да "ИБСА представља много више од политичке конструкције – она је природни израз идентитета визије великих међународних тема".⁷⁵⁸ На Другом самиту председник Лула је нагласио да ИБСА показује капацитет саговорника о различитим темама глобалне агенде, што одсликава кредибилитет и способност да се доприноси изградњи праведнијег и демократског међународног поретка. У свом говору на отварању Трећег самита председник Лула је рекао да пет година након оснивања ИБСА представља референцу на међународној сцени. На Шестом министарском састанку Форума ИБСА (Бразилија, септембар 2009.) у Заједничкој декларацији су наведене области у којима три земље делују: глобална питања (реформа ОУН, међународна трговина, права интелектуалне својине, енергија, разоружање и непролиферација, људска права, животна средина, безбедност исхране, хуманитарна помоћ), регионална питања (Гвинеја Бисау, Зимбабве, мировни процес на Блиском Истоку, Авганистан, Хондурас), култура, одбрана, образовање, животна средина, хуманитарна помоћ, информационо друштво, јавно управљање и администрација, социјални развој, трговина и инвестиције,

---

⁷⁵⁶ "Г-3 представља сопствену визију и додатни елемент регионалне и глобалне пројекције која повећава напоре аутономије коју развијају средње силе, компатибилне са њиховом историјом, њиховим друштвима и националним интересима." In: Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 272.

⁷⁵⁷ www.ibsa

⁷⁵⁸ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II – 2003-2010, op. cit., p. 519.

транспорт, питања жена, Фонд за ублажавање ИБСА.⁷⁵⁹ Отварајући Четврти самит као домаћин, председник Лула је резимирао подударности погледа три земље о међународним темама и нагласио да група већ ужива прве плодове свог рада и, с тим у вези, истакао да је лансирање два сателита ИБСА симбол пројекта нове етапе партнерства.⁷⁶⁰ Истакао је значај Фонда ИБСА којим су трансформисане конкретне иницијативе солидарности Југ-Југ напредовањем у истраживању пољопривреде, техничко-професионалној обуци, здравству и развијању обновљивих извора енергије. Током самита су потписани Меморандуми о разумевању о сарадњи у области сунчеве енергије и трилатералној сарадњи на пољима науке и технологије. Земље у успону су показале своју снагу и значај на заједничком самиту БРИК-ИБСА (Бразилија, април 2010.) у време када је међународна економија била погођена најтежом кризом од Велике депресије 1930-их и када се глобално управљање било на раскршћу суочавајући се са изазовима промовисања одрживог развоја.

3.9.3.1.2. ТРГОВИНСКА Г-20

Трговинска Г-20 коју, у ствари, чине 23 државе, је креирана у августу 2003. уочи Министарског састанка у Канкуну и сада је, поред осталог, најутицајнија група за пољопривредне преговоре у СТО.⁷⁶¹ Артикулисање приликом успостављања Г-3 у 2003. је скоро истовремено била праћено активношћу ка конструкцији додатне алијансе Југ-Југ (у којој су се налазили Индија, Бразил и ЈАР) и други релевантни актери света у развоју (Кина).⁷⁶² Бразил је, с своје стране, координирао са Индијом стварање Г-20 директно повезано са процесом трговинских преговора у СТО у оквиру рунде Доха током финалних разговора у Женеви као припреме за конференцију у Канкуну 2003 са заједничким циљем: борити се против

---

⁷⁵⁹ Ibidem, p. 521.

⁷⁶⁰ Ibidem, p. 521.

⁷⁶¹ Може се опазити да постоји извесна конфузија између трговинске Г-20 и финансијске Г-20 формално основане на самитима. Трговинска Г-20 делује као коалиција ЗУР које се залажу на амбициознији начин за испуњавање три стуба пољопривредног мандата Доха рунде, који би били приступ тржиштима (редукција царина), елиминација субвенција за извоз и редукција субвенција интерне подршке (углавном за производњу).

⁷⁶² V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 272.

пољопривредних субвенција које практикују ЕУ, САД и друге РЗ.⁷⁶³ Као представник пољопривредних произвођача **Група Каирнс** је претходила Г-20, а мисија јој је била залагање да пољопривредна тржишта буду ослобођена од субвенција и отворена за глобалну трговину и постану кључни мотори за економски раст и развој.⁷⁶⁴ Међутим, одсуство напретка у преговорима у СТО (и поред установљеног Споразума о пољопривреди као део финалних резултата Уругвајске рунде) и тешкоће да се примењују резолуције СТО узроковало је:

"настајање празнине у мултилатералном систему трговинских преговора, тако да је опција ка регионализацији и успостављању билатералних уговора о слободној трговини паралелна овом систему ставила у ризични положај њену ефикасност на средњи и дуги рок."⁷⁶⁵

Бразил је у том сценарију појачао своје напоре за координирање алијанси тражећи алтернативе важећем обрасцу, тако да је у том слислу Г-20 преузела важну улогу у бразилској спољној политици дајући тим напорима не само трговински, него и политички карактер. С тим у вези је одговор зашто је релевантност Г-20 превазишла оквире преговора у СТО – разлог је што Г-20 има у својој радној агенди и социо-политичку димензију, која обухвата развој, демократију, модернизацију и има улогу отпора притисцима Севера у нетрговинским сегментима: рад, животна средина, људска права. Поред тога Г-20 својим функционисањем допуњава друге коалиције у којима је Бразил ангажован: ИБСА, БРИК, финансијска Г-20, Г-8+5, Г-90. И у самој Г-20 понекад постоје поделе - средином 2008. поводом представљања

---

⁷⁶³ Састав у 2010. је био из Л. Америке: Бразил, Аргентина, Боливија, Чиле, Парагвај, Еквадор, Перу, Уругвај, Венецуела, Куба, Гватемала, Мексико; из Азије: Кина, Индија, Индонезија, Пакистан, Филипини и Тајланд; из Африке: ЈАР, Египат, Нигерија, Танзанија и Зимбабве. У министарском коминикеу из Канкуна "изражава се њихов компромис са успешно одржаном Петом министарском конференцијом и понављају да је пољопривреда централна тачка Рунде Доха Група представља добар узорак чланства СТО и обухвата знатан део популације, производње и извоза светске пољопривреде: 63 одсто свих произвођача и 51 одсто светске популације. Г-20 такође производи 20 одсто светске пољопривреде, 26 одсто извоза и 17 одсто увоза тих производа. Постоји једна непоредива однос између пољопривреде и развоја." V. Comunicado Ministerial do Grupo dos 20. In: Eugênio Vargas García, *Cronologia das Relações Internacionais do Brasil*, Contraponto Editora, Rio de Janeiro, 2008., p.709.

⁷⁶⁴ Групу ЦАИРНС основану 1986. чине 19 држава, а циљ јој је да се на адекватан начин одговори земљама и блоковима који дају субвенције: Заједничка пољопривредна политика ЕУ, Програм за повећање извоза САД које то практикују од 1950-их.

⁷⁶⁵ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 273.

тзв. пакета помирења Бразил је прихватио ту иницијативу којој су се снажно успротивиле Кина и Индија, што је допринело неуспеху преговора.

3.9.3.1.3. БРАЗИЛ, РУСИЈА, ИНДИЈА, КИНА (БРИК)

БРИК је акроним групе земаља у успону, тзв. нових стубова међународног система: Бразил, Русија, Индија и Кина који је од 2005. ушао у широку употребу.⁷⁶⁶ Док су три земље у развоју, Русија је била глобална суперсила која је изгубила ту позицију у измењеној равнотежи светске моћи након Хладног рата, али је од недавна почела да обнавља своју ранију позицију. К. Песекило тачно примећује да је за Русију ово приближавање функционално њеном циљу да релативно ојача своју моћ у односу на САД, мењајући своје алијансе- уместо у европском - у азијском простору и политички осмишљавајући нове акције зближавањем са Бразилом.⁷⁶⁷ У активностима групе БРИК запажа се преклапање мултилатерализма (у неким кључним питањима политичке агенде, пре свега у одбрани мултиполаризма, реформе и актуелизације глобалних структура) и билатерализма (где доминирају економска и трговинска димензија). Као резултат њихове координације дошло је до институционализације (за шта се Бразил залагао), тако да су се на првом самиту БРИК (Јекатеринбург, јул 2009.) лидери фокусирали на ревизију међународних организација и групација (ОУН, ММФ, Светска банка), Г8 ка проширеном формату: Г-10, Г-13 или Г-15, а приоритет је укључење 4 земље у те ентитете које би тиме представљале развијене економије и економије у успону, а у случају СБ ОУН залажу се за проширење новим сталним чланицама. Истакнуто је да Г-20 треба да заузме централну улогу у борби против финансијске кризе и, с тим у вези, БРИК апелују да све учеснице скупа у Лондону (април 2009.) примене донесене одлуке.⁷⁶⁸ У априлу 2010. Бразил је био домаћин два самита истог дана: Четврти самит ИБСА и Други самит БРИК, којом приликом су се

---

⁷⁶⁶ Назив ове нове категорије је смислио 2001. економиста стручњак у финансијској области Џим О'Нил из фирме Goldman Sachs. На њен значај указује да заједно имају трећину светског становништва и 15 одсто глобалне економије, а између 2003-2007 раст земаља БРИК је представљао 65 одсто експанзије светског БДП. Од 2011. постала је БРИКС прикључењем Јужноафричке Републике (ЈАР).

⁷⁶⁷ V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 280.

⁷⁶⁸ Бразил се, са своје стране, залагао за координацију акција у ОУН и финансијској Г-20.

БРИК и ЈАР сложили о ургентности реформе глобалног управљања.⁷⁶⁹ БРИК је разматрао теме које се односе на разоружање и непролиферацију (Иран), развој, продубљивање групе, међународна економска ситуација, Г-20, међународна кооперација, глобално управљање. Блок је почео да утиче на успостављање правила која управљају глобалним поретком путем финансијске Г-20 на политике ММФ и Светске банке, реформу УН, Доха рунду и правне оквире у важним областима међународних односа. Растућим протагонизмом финансијска Г-20 и трговинска Г-20 су преузеле иницијативу и значај од Г-8 као преференцијални форуми за дискусије о светској економији због профила својих чланица. На Трећем самиту БРИК (Кина, април 2011.) наглашен је поглед да свет пролази кроз трансформације, да би односи међу државама требало да буду мултиполарни вођени економском глобализацијом и растућом међузависношћу међу државама. Стога позивају на реформу СБ ОУН, што је од суштинског значаја, као и давање гласа земљама у развоју приликом одлучивања о ургентним светским питањима.⁷⁷⁰ У том смислу је наглашено симултано учешће земаља БРИК у СБ ОУН као могућност да се учврсти дијалог у области мира и међународне безбедности и да свака од њих засебно или као представници региона буду чланице СБ, што би одговарало њиховој пројекцији. Оваквом ангажованошћу БРИКС показују да су се од првобитне политичке артикулације уздигли на ниво релевантних међународних актера.

Укупна спљнотрговинска размена БРИКС у 2010. је износила 4,739 билиона УСД, од чега је извоз био 2,482 билиона УСД, а увоз 2,257 билиона УСД.⁷⁷¹ Што се тиче директних страних инвестиција оне су у 2010. износиле по земљама: у Кину је инвестирано 101 млрд УСД, а Кина је инвестирала 69 млрд УСД (укупно 317 млрд УСД); у Бразил инвестирано 49 млрд УСД, а до 2010. Бразил је укупно инвестирао 189,2 млрд УСД; у Индију је инвестирано 25 млрд УСД, а Индија је инвестирала 15

---

⁷⁶⁹ У децембру 2010. ЈАР је прихваћена као чланица групе БРИКС.

⁷⁷⁰ Бразилска председница Дилма Русеф је истакла да је "немогуће да ми треба да останемо везани за институционалне аранжмане који су настали у периоду после рата", "Политика, 14.04.2011.

⁷⁷¹ По земљама извоз/увоз (у млрд УСД): Бразил 393,5 (202+191,5); Русија 649 (400+249); Индија 547 (220+327); Кина 2.973 (1578+1395); ЈАР 176 (82+94). Извор: Trade profiles. Statistics Database da OMC, 2011.; *Os BRICS na OMC, Políticas Comerciais Comparadas de Brasil, Rússia, Índia, China e Africa do Sul*, Organizadores Vera Thorstensen e Ivan Tiago Machado Oliveira, IPEA, Brasília, 2012.

млрд УСД; у Русију је инвестирано 42 млрд УСД, а Русија је инвестирала 51 млрд УСД; у ЈАР је инвестирано 1,8 млрд УСД.⁷⁷² У складу са тим, једна прогноза стручњака је да ће БРИК до краја 2020-их достићи садашњу Г-7 по БДП, и сматра да ће 2025. цео међународни систем (онакав какав је изграђен после Другог светског рата) бити потпуно трансформисан, а сви нови актери ће бити чланице СБ ОУН и донеће нове интересе и правила игре.⁷⁷³ У Азији су Индија и Кина бразилски стратешки партнери, не само по називу и обиму трговине већ и пројектима сарадње.⁷⁷⁴ **Бразил и Индија** имају заједничке позиције у међународним форумима и дају подршку једна другој у форумима ИБСА и БРИК, обе су у Г-20 (у којима имају близак дијалог са ЈАР) и у Г-4 као и у многим мултилатералним преговорима. Што се тиче билатералних односа две земље су 2007. потписале споразум унутар Генералног система трговинских преференцијала којим су снижене царинске стопе различитим робама. Ипак, са Индијом постоје размимоилажења у вези политике нуклеарне непролиферације и азијске равнотеже снага (на политичко-дипломатском плану Г-4 је амбијент за разматрање ових тема), као и извесне разлике у вези пољопривредне трговине (ИБСА је преференцијални форум за дијалог о овоме). **Односи са Кином** потичу из доба Империје.⁷⁷⁵ Актуелно стање карактерише динамичност и разноврсност односа: Бразил и Кина су партнери у БРИК и обе Г-20, Кина је 2009. постала први спољнотрговински партнер Бразила, прешавши САД које су то биле од почетка 20. века. Са Кином (дипломатски односи су успостављени 1974. за време

---

⁷⁷² БРИК имају континуирано високе стопе раста, прилагодили су се финансијској кризи крајем прве деценије 21. века, имају 42 одсто светског становништва, остварују 14,6 одсто глобалног друштвеног производа и 12,8 одсто светске трговине. Извор: UNCTAD, *World investment report*, 2011.

⁷⁷³ National Intelligence Council, "Global Trends 2025: A Transformed World", Washington, November 2008.

⁷⁷⁴ Такође, поред традиционалних односа са Јапаном и већином чланица АСЕАН (нарочито са Индонезијом), Бразил је отворио амбасаде у Авганистану, Азербејџану, Бангладешу, Јерменији, Казахстану, Мијанмару, Непалу, НДР Кореји и Шри Ланки, затим конзулате у Кантону, Хамамацу, Мумбаи у Шангају. Бразил је 2007. био домаћин Првог форума за кооперацију Источна Азија – Латинска Америка (ФЕАЛАЦ), основан 1998., који је значио побољшање пословних и политичких контаката два региона, а циљ је да развија политички дијалог и сарадњу окупљајући 15 земаља Латинске Америке (укључујући Бразил) и 15 земаља Источне Азије и Океаније, укључујући Кину, Јапан и Аустралију. Тим поводом Бразил је покренуо бирегионално повезивање МЕРКОСУР-АСЕАН. V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula an overview", op. cit.

⁷⁷⁵ Цар Дом Педро Други је 1879. послао велику мисију у Кину са циљем да промовише и успостави имиграциони ток ка Бразилу и активира трговинске токове између две империје, а 1881. је потписан уговор о успостављању дипломатских односа. V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 136.

Гајзелове владе) Бразил почетком овог века има у многим питањима идентичне или сличне погледе који се заснивају на залагању за мултилатерализам и мултиполаризам.⁷⁷⁶ Обе владе виде стратешки засноване односе на принципима обостраног поверења, билатералној трговини и координацији позиција у погледу мултилатералних политика.⁷⁷⁷ Бразил је признао Кину као тржишну економију од њеног пријема у СТО. Трговински односи две земље су интензивни и прате их неке противречности због наглог продора кинеских производа на бразилско тржиште, на шта је реаговано успостављањем заштитних мера у секторима текстила и играчака. Поред тога, постоји релативна конкуренција са Кином у неким земљама Југа - у Ј. Америци и Африци - регионима од страшког интереса за Кину као потрошачких тржишта и снабдевача сировинама, енергетским ресурсима и храном.⁷⁷⁸ С друге стране, важна сарадња се одвија на научном и технолошком плану у чему се истиче пројекат "Chinese Brazilian Earth Resources" (CBER) на пољу космичке сарадње започете 1999. између бразилског Националног космичког истраживачког центра и кинеске Космичке агенције које су 2007. заједнички лансирале сателит за даљинску детекцију.⁷⁷⁹ Током Другог самита БРИК потписан је План заједничких активности Бразил-Кина који утврђује мете укупних билатералних односа за период 2010-2014. Међусобна трговинска размена је 2010. износила 36,1 млрд УСД (од чега је бразилски извоз био 20,2 млрд УСД). Упркос добром политичком и геополитичком разумевању, што илуструје само постојање БРИКС, **односи са Русијом** су много нижи од потенцијалних што се тиче и трговине и технолошке сарадње. Трговински токови су концентрисани на агробизнис (Бразил извози кафу и месо) одржавајући скоро непромењен образац који постоји још од 1970-их, а константни бразилски суфицит и неприхватање инсистирања Русије за повећањем кооперације и куповине у

---

⁷⁷⁶ У новембру 1993. је председник НР Кине посетио Бразил у циљу реализације стратешког партнерства у секторима инфраструктуре и технологије, којом приликом је потписан протокол о космичком истраживању.

⁷⁷⁷ Председници Лула да Силва и Ху Ђинтао су разменили посете 2004. и 2010. V. Amado Luiz Cervo, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", op. it.

⁷⁷⁸ V. Cristina Soreanu Pecequillo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 281.

⁷⁷⁹ Бразил је изградио космодром у Алкантара (на полутару - центар за лансирање ракета) у држави Марањао одакле је успешно лансирао своју космичку ракету VSB-30 у суборбиталној мисији 23.10. 2004. а касније је такође успешно лансирано више ракета. Извор: *Agência Espacial Brasileira*- АЕБ.

технолошком, нуклеарном енергетском и космичком сектору у којима Русија има компаративне предности, резултирало је повременим затварањем руског тржишта за бразилско свињско месо.⁷⁸⁰ Да би се избегавали спорови примењивани су механизми мониторинга билатералне трговине путем заједничких комисија. Комбинујући трговину и политику Бразил је подржао кандидатуру Русије у СТО, а Русија је подржала Бразил у свом напору за добијање сталног места у СБ и у проширеном Г-8 – предлог коме су се придружили Кина и Индија. Поред овога, постоји комплементарност бразилских и руских визија о темама реформе међународних организација и мултиполарности, што деле и друге земље у успону. Председник Русије Димитрије Медведев је током латиноамеричке турнеје у новембру 2008. посетио Бразил (и Перу, Кубу и Венецуелу) којом приликом је са председником Лулом договорен и потписан споразум о укидању виза, а такође је потписан, након две године преговора, војни споразум којим је Бразил купио 12 офанзивних хеликоптера у вредности 300 милиона УСД. Представљајући том приликом свој предлог за модернизацију бразилског војног ваздухопловства и конкуришући са другим земљама, Русија је показала спремност за трансфер технологије.

Селсо Аморим истиче да је БРИК пример мултиполарности и како земље са различитим културама могу да се окупе око заједничких пројеката у корист мира, мултилатерализма и међународног права наглашавајући да би конвергенција култивисана без штете по плуралитет гледишта требало да ојача акције четири земље у различитим инстанцама у међународним форумима.⁷⁸¹ С тим у вези, Амадо Серво оцењује да је мултиполарност постала чињеница тако да установљење правила глобалног поретка има значење заједничке одговорности.⁷⁸²

---

⁷⁸⁰ Вредност спољнотрговинска размене у 2008. била 8 млрд УСД, 2009. је износила 4,3 млрд УСД, а 2010. је била 3,5 млрд УСД. Извор: МДИЦ

⁷⁸¹ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Томо II – 2003-2010, op. cit., p. 525.

⁷⁸² Amado Luiz Cervo, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", op. cit.

3.9.3.1.4. ПАРТНЕРСТВА У АФРИЦИ (СПРЕГА САВРЕМЕНОГ ПОВРАТКА КОРЕНИМА И УТИЛИТАРНЕ СВРХОВИТОСТИ)

Давањем израженог нагласка оси Југ-Југ, Бразил је не само обновио, него и учврстио спољну политику према Африци на обухватнији и садржајнији начин чему је Лулина влада, поред осталог, придодала социјалну димензију традиционалној трговинској агенди.⁷⁸³ Такође, интензивирано је учешће у постојећим активностима Заједнице земаља у којима је португалски званични језик (CPLP), Заједнице афричких земаља у којима је званичан португалски језик (PALOP) и ZOPACAS. Паралелно са билатералним проширењем односа, истичу се иницијативе и активности у којима Бразил има водећу улогу: Самит Јужна Америка-Африка (АСА); резултат колективне дипломатије МЕРКОСУР је закључење споразума са ЈАР о формирању зоне слободне трговине 2000.; споразуми МЕРКОСУР са САЦУ и са САДЦ. Бразилско окретање афричком континенту није било ограничено само на земље португалског говорног подручја, већ се он зближио и проширио сарадњу са афричким регионалним организацијама - Афричка Унија (АУ), Ново партнерство за афрички развој (НЕПАД) и са САДЦ.⁷⁸⁴ Последњих година одржано је више важних сусрета са значајним резултатима: у Салвадору (Бразил, јул 2006.) је одржана Друга конференција интелектуалаца из Африке и дијаспоре – прва такве врсте која је организована изван Африке; у Бразилији (мај 2010.) је одржан Први дијалог Бразил-Африка о безбедности прехране у циљу борбе против глади, ублажавања сиромаштва и промоције развоја у Африци; први самит Бразил-ЕCOWAS (Економске заједнице западноафричких држава) је реализован на Зеленортским острвима (јул 2010.) са

---

⁷⁸³ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 283. Слично се понаша Кина пружајући бесповратну помоћ неким социјалним пројектима и програмима у афричким земљама.

⁷⁸⁴ Због важности који придаје односима са Афричком унијом Бразил је у септембру 2004. поново отворио амбасаду у њеном седишту Адис Абеби. У јулу 2009. председник Лула је као специјални гост, што је признање привржености његове владе Африци, учествовао на 13. самиту АУ у Сирту (Либија) када су потписана Комплементарна прилагођавања Споразума о техничкој кооперацији у пољопривреди и социјалном развоју. Један од резултата кооперације са АУ је олакшање примене пројеката техничке сарадње Бразила у Африци (пројекти у пољопривреди и сточарству који су у току у Танзанији, Мозамбику, Намибији и ЈАР итд.). V. *Resenha da Política Exterior do Brasil*, Itamaraty, 2010. Такође, као резултат политичког приоритета датог Африци Бразил је опростио велики део дуга неким најсиромашнијим земљама Африке (ДР Конго, Гвинеја-Бисау, Танзанија). V. *Mensagem ao Congresso Nacional*, Presidência da República, Brasília, 2009., p. 235.

циљем учвршћења зоне мира и кооперације у јужном Атлантику и подстицању пословних веза међу земљама региона.⁷⁸⁵ Поред политичких и економских добитака, потрага за ближним односима са Африком је вођена историјским, демографским и културним спонама (Бразил има највећу популацију која води порекло из Африке).⁷⁸⁶ Афричке земље португалског говорног подручја су, потпуно разумљиво, оне са којима Бразил има најдужи солидан и диверсификован однос. На пример, Бразил је у новембру 1975. био прва земља на свету која је признала независност Анголе у време када је владајућу партија МПЛА осуђивала већина у међународној заједници.⁷⁸⁷ Такав одважан гест (у то време) је доделио Бразилу специјални однос са бившим португалским колонијама, тако да су прогресивно све јаче везе развијане са пет чланица ПАЛОП.⁷⁸⁸ Велики број иницијатива у техничкој кооперацији са афричким земљама су покренуте у координацији са Бразилском агенцијом за кооперацију при чему су те земље дестинација 60 одсто буџета те институције. Тако је, на пример,

---

⁷⁸⁵ Том приликом Председник Лула да Силва је исказао поштовање афричкој историјској улози и од ње је направио приоритет своје спољне политике и стога се Бразил ангажује у помоћи да Африка изгради будућу стабилност и развој. Рекао је да Бразил никада неће моћи да плати историјски дуг том континенту имајући у виду десетине милиона Бразилаца пореклом из Африке. "Због тога је Бразил одлучан да помогне елиминисању глади и сиромаштва путем трговине, инвестирања и трансфера технологије. Сматрамо да је ово сигнал упућен некадашњим колонијалим силама како да се понашају према бившим колонијама помоћу којих су се израбљивањем и пљачком изградиле." Portal Itamarati

⁷⁸⁶ Од преко 10 милиона црних робова превезених у обе Америке (1550. до 1850.) 43 одсто је превезено у Бразил од којих је скоро половина била са територије садашње Анголе што указује на заједничко порекло великог дела бразилске популације. Основе на којима се заснива зближавање су вишеструке, а на првом месту је мултикултурализам који одсликава етничке и културне корене бразилског друштва, тако да је веома присутан суживот разлика и својеврсни култ толеранције и мира у земљи, мада је у прошлости било покушаја тзв. избељивања расе-циљ државника који су стварали Републику.

⁷⁸⁷ Посета председника Лула да Силве Анголи у октобру 2007. (претходно био 2003.) у чијој делегацији се налазило и 25 бизнисмена, је пример како две земље заснивају дугорочно стратешко партнерство у многим областима сарадње. Протоколом о разумевању у домену финансија установљена је нова бразилска кредитна линија од 1 млрд УСД. Укупна трговинска размена је 2007. била 2,2 млрд УСД (Ангола је за Бразил трећи увозник и четврти извозник у Африци.), а рекорд је постигнут 2008. када је износила 4,2 млрд УСД, да би 2009. пала на 1,5 млрд УСД. Највећи број компанија делује у традиционалном партнеру Анголи: Петробрас (до 2012. је инвестирала 0,7 млрд евра у нафтна истраживања у Анголи добијањем нови блокова off shore у Атлантику), Одебрехт (25 година ангажована у изградњи инфраструктуре), Ботицарио и Нобел тако да је укупна вредност инвестиција 4 млрд УСД – највећа у Африци. Што се тиче међународних тема, Лула је истицао активност Анголе у пацификацији региона (ДР Конго), а Душ Сантуш је пружио подршку Бразилу да постане стални члан СБ ОУН. У Бразилу живи, ради и студира више хиљада Анголаца и та земља је једна од преференција за туризам и шопинг (постоји директна авионска линија). Посета председнице Дилме Русеф Анголи (октобар 2011.) је учврстила и појачала бразилско присуство, посебно у областима пољопривреде и енергије. Од 2005. Бразил је повећао своју кредитну линију Анголи на 3 млрд УСД од чега је највећи део усмерен на послератну реконструкцију базичних пројеката: изградња путева, мостова и брана.

⁷⁸⁸ Ангола, Мозамбик, Гвинеја Бисау, Зеленортска оства, Сао Томе и Принсипе.

Бразилска државна институција за истраживање у пољопривреди (ЕМБРАПА) 2008. отворила канцеларију у Акри (Гана) у циљу размене технологија које су изузетно побољшале продуктивност у бразилским пределима *cerrados* и могу бити примењене у афричким саванама. Бразил је такође подржао модел фарми произвођача памука у Малију, једне од 4 чланице Групе за памук.⁷⁸⁹ Бразилски национални индустријски тренинг сервис (СЕНАИ) има више филијала у земљама ПАЛОПА. У Мозамбику је бразилска влада финансирала изградњу фабрике за лекове против АИДС.

Великој динамици односима је допринео председник Лула који је током првог мандата 12 пута путовао и посетио 23 државе, а у оба мандата посетио је 29 афричких држава (неке и два пута) што је више него сви председници до њега заједно (са њим су путовале бројне делегације привредника што је допринело повећању економско-трговинској кооперацији, нарочито приватног сектора).⁷⁹⁰ Поред тога помогао је да се одржи самит афричке земље-Латинска Америка и био је специјални гост на самиту Афричке Уније у Либији 2009. С афричке стране, такође је повећан број посета шефова држава Бразилу што показује солидност размене дијалога и истоветност или сличност интереса.⁷⁹¹ У практичном смислу, како запажа К. Песекило, ово зближавање има вишеструке димензије и позитивне резултате: на политичко-дипломатском пољу представља стратешко партнерство на мултилатералном подручју које јача активности Југ-Југ у сопственим организацијама (трговинска Г-20, ИБСА), у оквиру глобалних институција спаја подршку захтевима Трећег света и у деловању мисија у ОУН; у социо-културном смислу продубљује историјске везе међу континентима (образовање, култура, дијалог) и изражава снажну меру солидарности и помоћи (искорењивање глади, борба против АИДС, техничка сарадња преко Бразилске фирме за истраживања у пољопривреди

---

⁷⁸⁹ Групу чине Бенин, Буркина Фасо, Чад и Мали и боре се против субвенција ЕУ у вези памука.

⁷⁹⁰ Он је за осам година посетио 27 држава у Африци у потрази за трговинским и политичким партнерима (председник Кардозо посетио свега три). Лулина спољна политика следила тзв. националистичку традицију и у том контексту је немогуће одвојити економске интересе од политичких циљева.

⁷⁹¹ Такође, број амбасада Бразила је удвостручен и има их у 39 држава (од 54). Упркос добро знаним финансијским тешкоћама у већини афричких земаља, њих 13 је отворило амбасаде у Бразилији од 2003., тако да их је сада заступљено укупно 29. V. Mello, Barreto Fernando de, *A Política Externa após a redemocratização*, Томо II – 2003-2010, op. cit., pp. 599.

(ЕМБРАПА) и Фондације Освалдо Круз (ФАОЦРУЗ), комбиновани напори).⁷⁹² Бразил је у потпуности посвећен јачању мира и демократских институција у Гвинеји Бисау у вези чега координира од 2007. као политички медијатор под окриљем ОУН специфичну Комисију за изградњу мира УН (РВС) за чије се стварање Бразил залагао у циљу стварања и јачања демократских институција и побољшања услова живота у друштвима погођеним ратом и/ли цивилним конфликтима. У билатералним односима са земљама Југа, поред трговине, консолидоване су обухватне активности које укључују иницијативе хоризонталне кооперације у различитим секторима: наука, технологија, здравство, образовање, безбедност, исхрана, управљање, технички тренинг, професионално оспособљавање. Позитивни резултати тог зближавања укључују програме у области здравства (нарочито борбе против АИДС), кредитне линије, присуство бразилских извођача радова, активност "Петробрас", интеграција са МЕРКОСУР, повећање извоза и заједнички став против субвенција у пољопривреди. Такође, бразилско лидерство у МИНУСТАХ и активности у Источном Тимору су примери ових пројеката. Током владе председника Луле интензиван је и достигнут суштински квалитативни раст економских односа Бразил-Африка што је било у складу са експлицитним циљем њене спољне политике да привилегује односе са афричким земљама.⁷⁹³ Носиоци инвестиција су највеће бразилске компаније чије је учешће почело још 1980-их, а интензивирани у последњој деценији обимно улажући у секторе нафте и рударства и инфраструктурне пројекте.⁷⁹⁴ Највећи број компанија је лоциран у традиционалном партнеру Анголи - Odebrecht, Boticario и Nobel, а укупна вредност инвестиција је 4 млрд УСД⁷⁹⁵ Блиски и садржајни односи између Бразила и Мозамбика су, као у случају Анголе, последица

---

⁷⁹² V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 284.

⁷⁹³ Председник Лула је, поред осталог, промовисао сарадњу у пољопривреди и производњи био-горива и лансирао је међународну ТВ станицу (TV Brasil Internacional) са дометом у афричким земљама.

⁷⁹⁴ Међу њима се истичу Odebrecht, Camargo Corrêa, Andrade Gutierrez и Queiroz Galvão које делују у Анголи, Мозамбику, Екваторијалној Гвинеји, Гвинеји, Мауританији, Алжиру и Либији (у њој имају послове вредне 6 млрд УСД, од чега вредност радова Одебрехта износи 3,5 млрд УСД – изградња новог међународног аеродрома и путног прстена у Триполију). Компанија Vale делује у Замбији, Габону, ДР Конгу, Анголи и ЈАР, највећи пројекти су у Мозамбику, док у Гвинеји улаже 2,5 млрд УСД за експлоатацију богатих налазишта гвожђа у Симандоу. Petrobras делује у Анголи, Либији, Намибији, Танзанији. Предузеће "Marcopolo" извози аутобусе у Египат и ЈАР итд.

⁷⁹⁵ V. Ministério das Relações Exteriores, *Balanço da Política Externa 2003 – 2010*, Brasília, 2010.

етничког порекла дела бразилске популације.⁷⁹⁶ Веома развијени односи се очитују разменама посета на највишем нивоу и наглашеним активностима бразилских компанија тако да је са пројектима од 0,77 млрд УСД у 2012. Бразил надмашио Португалију као традиционалног инвеститора у Мозамбику, а бразилске компаније су ангажоване у изградњи инфраструктуре и производних капацитета.⁷⁹⁷ Мозамбик је највећи корисник бразилске помоћи (70 милиона УСД годишње) у областима образовања, здравства, пољопривреде, професионалне обуке.

Као последица ових активности, не само што се снажно побољшао политички дијалог, већ се бразилска трговина са Африком повећала четири пута од 2002. – са 6 млрд УСД на 26 млрд УСД у 2008., тако да се Африка као целина налази на четвртом месту трговинских партнера – иза Кине, САД и Аргентине, а испред Немачке и Јапана.⁷⁹⁸ Према подацима УНЦТАД Бразил је 2010. био на 11. месту међу трговинским партнерима Африке, док је међу ЗУР на трећем месту – после Кине и Индије.⁷⁹⁹ Иако је укупан извоз Бразила био мањи од очекиваног (спорије се развијао трговински значај афричких земаља због конјунктурних околности), диверсификација односа је имала снажан политички утицај, који је резултирао давањем подршке за добијање сталног места у СБ ОУН, а учвршћење односа са Африком стручњаци истичу као главни симбол ове стратегије проширења и јачања кооперације Југ-југ.

---

⁷⁹⁶ Робови су из Мозамбика одвожени већином у Бразил у 19. веку јер је Енглеска забранила трговину робовима северно од полутара, тако да су робови пореклом из југоисточне Африке после 1840. представљали 20 одсто укупно довозених у Америке.

⁷⁹⁷ Одебрехт гради аеродром у луци Накала и у току је рехабилитација и изградња железничке пруге Коредор Тете-Накала дугачке 700 км, док компанија Камарго Кореа гради ХЕ на реци Замбези и највећи је произвођач цемента у Мозамбику. Компанија Вале до Рио Досе инвестира пет млрд УСД у отварање рудника угља у Моатизе чија ће пуна производња бити 22 милиона тона.

⁷⁹⁸ У првој деценији овог века Бразил је стално има трговински дефицит: у 2002. размена је била 5 млрд УСД (дефицит 0,3); у 2008. размена је била рекордна 26 млрд УСД (дефицит 5,6); у 2010. размена је била 13 млрд УСД (дефицит 2). БНДЕС је, са своје стране, финансирала бразилски извоз, тако да је од 2007 до 2009. та сума износила 1,5 млрд УСД што је умногоме утицало на раст бразилског извоза. Извор: MDIC

⁷⁹⁹ Извор: UNCTAD, 2011.

3.9.3.1.5. БРАЗИЛ – БЛИСКИ ИСТОК: НЕСТАБИЛНОСТ ОДНОСА

Поред Бразилаца арапског порекла (највише Либанаца и Сиријаца изван тих земаља живи у Бразилу), у земљи постоји врло динамична јеврејска заједница, а обе групације су потпуно интегрисане у бразилско друштво. Као и у случају Африке, бразилска спољна политика не игнорише такву реалност и покушава да допринесе (за шта је и тражена) повољном решењу мировног процеса на Блиском Истоку.⁸⁰⁰ Бразил су 1994. позвале владе Јордана и Израела на церемонију у Arava Valley, где су две земље потписале Мировни уговор, а Бразил је био једина земља из Л. Америке и Кариба која је била присутна (С. Аморим је представљао Бразил). Односи Бразил – арапске земље су последњих 40-ак година осцилирали (присуство, повлачење, повратак) карактерисани дихотомијом: с једне стране, однос према палестинско-израелском конфликту након стварања државе Израел 1948., а с друге, потреба за нафтом. Прво реално зближавање Бразила са Блиским Истоком је било 1970-их - после првог нафтног шока 1973. када је због повећање цене нафте и прихода земаља извозница нафте њихово тржиште било мета за извоз бразилских производа.⁸⁰¹ С тим у вези, влада Ернесто Гајзела је дала подршку оснивању палестинске државе и осуђивала је израелску насилну окупацију суседних територија у циљу задовољења арапских лидера и припреме за унапређење односа.⁸⁰² Испоставило се да ово није била грешка стратешке калкулације и да се резултати овакве политике нису показали ирелевантним - бразилски извоз прехранбених производа је повећан, а велике компаније у области инжењерства почеле су да оперишу у инфраструктури – изградња путева, истраживање нафте, па и нуклеарна сарадња.⁸⁰³ А. Серво тачно запажа да се бразилско повлачење дешавало од случаја до случаја, од земље до земље: из Ирана када су ајатоле преузеле власт 1979.; из Ирака пре окупације од

---

⁸⁰⁰ Током разговора МИП С. Аморима са МИП Израела Шимоном Пересом 1993., Перес је ургирао да Бразил мора да буде више инволвиран на Блиском Истоку у циљу остваривања, како је рекао "ублажавајућег утицаја на Арапе".

⁸⁰¹ V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., pp. 287-292.

⁸⁰² Ibidem, p. 288. Током 30. заседања ГС ОУН, Бразил је гласао за резолуцију којом се ционизам изједначавао са расизмом. V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 423.

⁸⁰³ Итамарати је 1969. оформио Лоарабе (Групу за координацију трговине са арапским земљама). Ibidem.

стране САД 2003.; из Саудијске Арабије на захтев војног савеза на челу са САД; из Либије због разборитости.⁸⁰⁴ Овај процес је био у складу са фокусирањем владе председника Кардоза да делимично запостави постигнуте резултате бразилског универзализма у Трећем свету промовишући прикључење блоку земаља у успону. Тзв. повратак Бразила у овај регион представљала је нова оријентација председника Луле од 2003. која је претендовала да преокрене деловање Бразила на Блиском истоку у другачијем сценарију, с тим што ново зближавање није био оптерећено потрагом за петродоларима и диверсификациојом извора нафте, већ су мотивација и приоритети били продор и експанзија бразилских предузећа и извозно оријентисане трговине. Бразил се доследно залаже за независну Палестину, која би живела у миру са Израелом у границама од пре рата 1967. и са Источним Јерусалимом као главним градом. У вези са овим питањем, Бразил је био позван на конференцију у Анаполису 2007., заједно са Индијом и ЈАР које су биле једине државе донатори изван Азијског континента и немуслиманске.⁸⁰⁵

Динамизирање односа Бразила према арапским земљама је изазвало забринутост Израела (као у епохи председника Гајзела), али безразложно јер је Бразил имао веома важан утицај на оснивање израелске државе 1948., а спољнополитички став је задржао непроменљиву дуготрајну подршку резолуцији ОУН која сугерише постојање две државе – јеврејске и палестинске.⁸⁰⁶ Председник Ж. Кубичек је посетио Израел 1955. (пре инаугурације), а председник Лула је први председник који га је посетио док је на дужности 2010. Трговинска размена две земље је 2008. достигла 1,6 млрд УСД, од чега израелски извоз 1,2 млрд УСД (2009. је размена била 1 млрд УСД). Бразил и Израел имају добру сарадњу у војној области, а као резултат је најава да ће Бразил производити војничку пушку TAR-21 по

---

⁸⁰⁴ V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., pp. 287-292.

⁸⁰⁵ Током израелског напада на појас Газе у јануару 2009., МИП Аморим је обишао регион у циљу да пренесе бразилску мировну поруку. Бразил је дао два значајна прилога - 20 милиона УСД Палестини као подршку развоју Западне обале и реконструкцији појаса Газе. Са својим партнерима у ИБСА финансирана је изградња спортских објеката у Рамалах. Такође, Бразил је дао средства за реконструкције болнице у Гази када то буду омогућили услови. V. Mello, Barreto Fernando de, *A Política Externa após a redemocratização*, Томо II – 2003-2010, op. cit., pp. 329-331.

⁸⁰⁶ Бразил је 1949. признао државу Израел која је 1955. отворила амбасаду у Рио де Жанеиру.

израелској лиценци. У марту 2010. је ступио на снагу споразум о слободној трговини МЕРКОСУР-Израел као прва земља изван Јужне Америке.

У јуну 2010. први пут икада се десило да је Бразил гласао против резолуције УН која је усвојена, када је (са Турском) гласао у СБ против санкција Ирану.⁸⁰⁷ С. Аморим је мишљења да на неки начин постоји паралела између иранске епизоде и Канкуна 2003.: у оба случаја Бразил је покушавао да изнађе конструктивна и прагматична решења за реалне проблеме који погађају међународну заједницу (мада су у Канкуну били у питању материјални интереси). Такође, ставови Бразила у СБ УН последње две деценије по питањима Ирака, Либије, Сирије, Либана и Ирана, показују да он аутономно делује - па и под снажним дипломатским притисцима – а још више се инволвирао у питања мира и безбедности у проблематичном региону пошто су 2010. контакти са земљама Блиског Истока повећани (са арапским земљама, Израелом, Турском, Ираном).

3.9.3.2. ВЕРТИКАЛНА ОСА: КООПЕРАЦИЈА СЕВЕР-ЈУГ

После Хладног рата ова оса је доминирала током 1990-их да би почетком 21. века став о асиметричној глобализацији и повратак комбинованим осама током Лулине владе обновило бразилску ангажованост у тој димензији, омогућавајући јачање њене моћи преговарања и повећано самопоуздање.⁸⁰⁸ Поред билатералних односа са САД, вертикална оса међународних односа Бразила обухвата сарадњу са Западном Европом и Јапаном, поред нових алијанси – финансијске Г-20, Г-8+5 и Г-4.

3.9.3.2.1. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО СА ЕВРОПСКОМ УНИЈОМ И БИЛАТЕРАЛНИ ОДНОСИ У ЗАПАДНОЈ ЕВРОПИ

Гунар Сјестед је поставио још 1977. питање: како се мери степен до којег је тадашња Европска заједница међународни актер? Јер она би морала да поседује

⁸⁰⁷ V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit. Овај потез бразилске владе је од многих земаља и аналитичара оцењен као дискутабилан.

⁸⁰⁸ V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 286.

аутономију и способност деловања, где се ова потоња дефинише као "капацитет за активно и промишљено понашање у односу са другим актерима међународног система и у функцији је унутрашњих ресурса".⁸⁰⁹ Ако упоредимо ове критеријеме са онима које испуњавају суверене државе, аутономија представља могућност да држава суверено одлучује о својим поступцима у међународном саобраћању и одговара за оно што проистиче из таквог деловања. Сходно овом, по нашем мишљењу, ЕУ ни почетком 21. века не поседује капацитет да би се сматрала наднационалним субјектом међународних односа у правом смилу. Упркос томе, због своје величине (број чланица, популација, територија) и нарочито економског и финансијског значаја и утицаја, она је прихваћена у међународном систему као одређени субјекат који је у иностранству представљен својим мисијама у рангу амбасада. Амадо Серво у интересантној упоредној анализи односа Европа-Бразил и Бразил-САД идентификује разлике на три плана.⁸¹⁰ Наведене разлике теже да се умање и разблаже у мултилатералним преговорима почетком 21. века (посебно након финансијске и економске кризе 2008.) што хегемонистичке структуре капитализма САД и ЕУ конвергира са земљама у успону, међу којима је и Бразил, у оквиру међународног система. Односе Бразила и земаља Европске Уније и ЕУ као ентитета, карактерише блискост и степен стратешког партнерства и они се одвијају у три контекста: 1) односи између ЕУ и МЕРКОСУР где бразилска влада употребљава МЕРКОСУР у сврху задобијања бенефиција у колективним преговорима са ЕУ (у исто време док

---

⁸⁰⁹ V. Gunnar Sjostedt, *The External Role of the European Community*, Saxon House, 1977.

⁸¹⁰ "1) Запажа се да материјални интереси командују спољним активностима у свим владама и у било којим околностима - САД се ограничавају на те интересе и њима подређују културу и идеологију - док Европљани њима придоду вредности инхерентне грађанству. Ова констатација је валидна и када људска права и демократија наизглед фигурирају у циљевима спољне активности САД према Л. Америци, због чега се те вредности лако жртвују материјалним, идеолошким или геополитичким интересима, што се непогрешиво доказало током Хладног рата. Људска права и демократија одговарају симболима САД, али не и другима и стога су изван делокруга спољне политике. 2) У другом плану у вези са начином како се врши спољна политика, такође се верификује разлика дугачког домашаја између ЕУ и САД у односу на Бразил: у третирању билатералних питања, видљива је флексибилности ЕУ који сматрају Бразилце својим "рођацима", што се разликује од тврдоће САД које не воде рачуна о афинитетима такве природе. 3) Те две разлике-вредности против интереса и флексибиност против тврдоће-објашњавају, с једне стране, интензитет и различитост техничке кооперације које пружа ЕУ да би помогла бразилски напор у смислу социјализације бенефиција модела развоја, и, с друге стране, одбијање техничке кооперације од стране САД." In: Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., pp. 247-248.

је преговарано о ФТАА) ради склапања интеррегионалног споразума о слободној трговини (што се још није десило); 2) односи између Бразила и ЕУ - на билатералном плану са ЕУ као целином (што је резултирало склапањем стратешке асоцијације); 3) односи између земаља ЕУ и Бразила.⁸¹¹

1) Односи између Европске Уније и Бразила. Односи Бразил-ЕУ, традиционално су веома садржајни и бројни с политичке, економске и трговинске тачке гледишта, а њихова важност се огледа и у признању бразилске улоге у међународној економији и мултилатералним преговорима, посебно у закључењу Доха рунде СТО и споразума МЕРКОСУР-ЕУ. Стога је ЕУ на специјалном Првом самиту (Лисабон, јул 2007.) предложила да се Бразилу додели статус стратешког партнера, што је одобрио Европски парламент и успостављени су годишњи самити. Та асоцијација је установљена као резултат продубљивања политичких и економских билатералних односа чиме је дат преференцијални статус Бразилу.⁸¹² Бразил је као кључна земља региона неопходан савезник поводом глобалних изазова везаних за климатске промене, људска права, интелектуалну својину, индустријску политику и друга економска и социјална питања. Одлука ЕУ је заснована на релевантним подацима: Бразил је представљао око 80 одсто БДП МЕРКОСУР, ЕУ учествује са 22 одсто у спољној трговини Бразила, док бразилски извоз учествује са свега 1,8 одсто у укупном увозу ЕУ. Инвестиције земаља ЕУ у Бразил су значајне, али да би се послови ширили требало би да постоји бољи регулаторни оквир и ниже царинске стопе – ако би биле усвојене, ове мере би олакшале односе ЕУ са Бразилом који је постао осми стратешки партнер ЕУ - после САД, Јапана, Канаде, Индије, Русије, Кине и ЈАР (све земље БРИКС). Тај статус даје Бразилу директан контакт са ЕУ ради успостављања заједничких позиција на билатералном и мултилатералном плану. На Другом самиту (Рио, децембар 2008.) усвојен је План акције стратешког партнерства који као институционални оквир садржи конкретне предлоге што је резултат секторских дијалога и заједничке акције за трогодишњи период 2009/2011.⁸¹³ Трећи

---

⁸¹¹ Видети одељак 3.9.1.4. овог рада.

⁸¹² V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010, Brasília, 2010.

⁸¹³ Програмирање заједничког плана сарадње је одмах почело на министарским састанцима и серијом самита Бразил-ЕУ. У питању су следеће области: промоција мира и безбедности путем учвршћења

самит (Штокхолм, октобар 2009.) се фокусирао на међународне теме - јачање мултилатерализма, промена климе, мере за смањивање негативних ефеката међународне финансијске кризе, мировни процес на Блиском истоку и иранско нуклеарно питање. На Четвртом самиту (Бразилија, јул 2010.) обележено је 50 година од успостављања дипломатских односа Бразил-ЕЕЗ и потписани споразуми о неким аспектима цивилне авијације и безбедности у авионском саобраћају. Што се тиче деловања Бразила може се оценити да он тежи да ојача самит као механизам политичког споразумевања о међународним темама и од заједничког интереса и ширења свести о важности земље као европског партнера посебно због глобалне финансијске и економске кризе имајући у виду да мишљење о изградњи међународног система заснованог на мултиполарности дели и ЕУ. Скупни резултати ове кооперације јесу усвајање и оцена примене Плана акције и омогућавање дебате о новим областима заједничког деловања у вези чега постоје два инструмента дијалога: политички дијалог на високом нивоу формализован заједничком декларацијом Десете Мешовите комисије (Бразилија, март 2007.) и Мешовита комисија Бразил-ЕУ установљена Споразумом о кооперацији Бразил-ЕУ 1982., која је задржана Планом заједничке акције из 1992. који ју је заменио и на снази је од новембра 1995.⁸¹⁴ Земље ЕУ су на другом месту по вредности трговине за Бразил, после Азије, на трећем су Ј. Америка и Кариби, а четврте су САД.⁸¹⁵ Учешће Бразила у увозу ЕУ износи 0,9

мултилатералног система, економског, социјалног и амбијенталног партнерства, кооперација у науци, технологији и иновацијама, промоција регионалне сарадње и триангуларне кооперације у корист ЗУР, размена у областима образовања и културе, зближавање цивилних друштава.

⁸¹⁴ Установљено је укупно 19 институционалних канала дијалога да допринесу диверсификацији и продубљењу односа Бразил-ЕУ који су задобили сопствену динамику и узроковали секторске пројекте од обостраног интереса: дијалози о културним политикама, образовању, омладини и спорту, о макроекономским питањима, ваздушном транспорту, интерпарламентарној билатерали, финансијским услугама, управљању у јавном сектору, науци и технологији, поморском транспорту, консултације о људским правима, амбијенталној димензији одрживог развоја и климатским променама, социјалном развоју, регионалној интеграцији, информатичком друштву, разоружању и непролиферацији, пилот програм о индустријским и регулаторним политикама, механизам за консултовање о санитарним и фитосанитарним питањима, округли столови о цивилном друштву и енергетској политици. Извор: http://www.eeas.europa.eu/delegations/brazil/eu_brazil/index_pt.htm, 25.10.2012..

⁸¹⁵ Постигнути су значајни резултати у спољнотрговинској размени која је је повећана за 160 одсто између 2003. и 2009. (са 32 на 83 млрд УСД), где Бразил годинама има суфицит – у периоду 2003-2010 износио је 64 млрд УСД (укупна размена за осам година је била 446 млрд УСД).

Спољна трговина Бразил – ЕУ (у млрд УСД) Извор: MDIC

2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
------	------	------	------	------	------	------	------

одсто, а у извозу ЕУ 0,8 одсто. Директна страна улагања у Бразил су повећана за 228 одсто у истом периоду (са 61 на 200 млрд УСД) при чему су после САД четири од пет највећих инвеститора били из Европе: Холандија, Шпанија, Немачка и Француска. Следећи подстицај Лулине владе ка што већој и широј економској интернационализацији, неке велике бразилске компаније су постале светски важне.⁸¹⁶ Може се констатовати да је повећање билатералне трговине подстакло креирање мешовитих комисија, реализацију трговинских и предузетничких мисија, успостављање *joint ventures*, учешће на трговинским сајмовима.⁸¹⁷ Такође, Бразил је настојао да привуче инвестиције у стратешке секторе: пољопривреда, енергија, истраживање космоса, бродоградња, здравство и одбрана, затим у инфраструктуру у контексту реализације националног Програма за убрзање развоја (ПАЦ), Светског првенства у фудбалу 2014. и Олимпијских и параолимпијских игара 2016.

Сматрамо да постоји извесна амбивалентност - иако су трговински односи од почетка века били у порасту, европски протекционизам и ставови у СТО су честе мете бразилских критика. Са своје стране ЕУ критикује бразилски етанол и његов став према амбијенталним темама које се односе на производњу биогорива и циљеве глобалног загревања, али ове препреке нису биле од значаја да Бразил и ЕУ 2007. успоставе обострано корисно стратешко партнерство.

2) Односи између земаља ЕУ и Бразила. Са већином земаља ЕУ Бразил има дуготрајне односе са чврстим историјским и културним везама, заједничко наслеђе, који су временом допринели јачању политичких и економских односа (одатле су емиграциони токови који су се населили у Бразил).⁸¹⁸ Бразил са њима одржава односе у свим квадрантима актуелних међународних односа: у преговорима у СТО о трговинској либерализацији, у Г-4 (где су Бразил и Немачка нови претенденти у СБ),

---

Укупна размена	31,87	40,67	45,28	51,25	67,16	82,59	63,25	63,6
Извоз Бразила	18,82	24,67	27,04	31,05	40,43	46,40	34,04	32,3
Увоз Бразила	13,05	16,00	18,24	20,2	26,73	36,19	29,21	31,3
Салдо	+5,77	+8,67	+8,80	+10,85	+13,7	+10,21	+4,83	+1,00

⁸¹⁶ Фузијом пивара AmBev (Бразил) и Interbrew (Белгија) формирана је 2004. највећа пиварска компанија на свету Inbev. Бразилска фирма Gerdau (црна металургија) је купила шпанске компаније Sidenor и GSB Acero 2005. и постала други највећи произвођач специјалних челика у Европи.

⁸¹⁷ V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010, op. cit.

⁸¹⁸ Највише усељеника је из: Португалије, Италије, Немачке, Јапана, Шпаније, Украјине, Швајцарске, Кине, Р. Кореје, Пољске, Француске.

у свим мултилатералним форумима разне провенијенције. Поред одржавања традиционално добрих политичких односа са појединим партнерима, земље ЕУ (нарочито Немачка и Португалија, и последњих година Француска) су релевантни трговински партнери Бразила и на билатералном и на мултилатералном плану (политички, културни и научни пројекти). Лулина влада је са Немачком као најважнијим партнером обновила нуклеарни споразум, док су Португалија и Шпанија дале импулс сарадњи почетком 21. века:

"а билатерални односи са тим земљама су померени са сентименталног на инструментални план."⁸¹⁹

После 2000. прва дестинација португалских и шпанских инвестиција у иностранству су била бразилска велика и средња предузећа, а пошто су окончане приватизације и формирање корпорација, посебно у области комуникација, ови токови теже смањењу. Перцепције у односу на Бразил које исказују важније земље ЕУ нису праволинијске нити једносмерне: на пример В. Британија је одувек истицала своје интересе и утицај на политички живот, трговину и финансије у Бразилу, а Француска је задобила културни утицај. Такође, у 2009. је стратешко партнерство са Француском било наглашено обележавањем године Француске (чему је претходила година Бразила у Француској 2005.), а политичко-стратешка димензија је задобила чвршће контуре.⁸²⁰ Оне су део напора председника Француске Николе Саркозија (посетио Бразил у септембру 2009.) за зближавањем са земљама у успону у вези његових захтева за реформом глобалних међународних организација (СБ ОУН, Г-8), уз конвергентне позиције у финансијској Г-20 што је све давало могућности за повећање француске моћи и утицаја у ЕУ и међународном систему. Бразилској страни ово одговара као део актуелизације међународног система-за постизање стратешке моћи. Преговори о куповини војне опреме у Француској су 2009.

⁸¹⁹ V. Amado Luiz Cervo, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", op. it.

⁸²⁰ Међусобна трговина је 2007. достигла 7 млрд УСД, француске инвестиције 2007. су износиле 1,2 млрд УСД (четврти инвеститор у Бразилу). План акције две земље из децембра 2008. предвиђа дијалог о међународној политици и управљању, економску и трговинску сарадњу, сарадњу у области одбране (даљи преговори о изградњи 4 нуклеарне подморнице типа *Scorpène*, заједничка производња транспортних хеликоптера типа ЕС-725), сарадња у космичкој области, нуклеарној енергији, одрживом развоју, образовној, језичкој, научној и техничкој сарадњи. In: Peter Fischer-Bollin (org.), *Anuário Brasil-Europa*, Konrad Adenauer Stiftung, Rio de Janeiro, 2008., p.

закључени споразумом о конструкцији пет нуклеарних подморница и хеликоптера са француском технологијом и остављена је могућност набавке 36 авиона ловаца (Dassault, за шта конкуришу Boeing из САД и шведски Saab, што се још увек није реализовало) и договорене су инвестиције у вредности од 30 млрд УСД следећих 20 година.⁸²¹ Овај посао би био део обнове апарата бразилских оружаних снага и повећање капацитета одвраћања. Бразил има значајне потребе за одбраном – углавном у Амазонији и економској зони Атлантика (где су пронађене огромне резерве нафте) – и овим би постао тржиште број један за француску војну индустрију. Ови напори као и будућа изградња две нуклеарне електране, привукли су интерес страних компанија. Такође, и многе друге европске земље - Португалија, Шпанија, Италија, В. Британија, Холандија, Шведска-су дугогодишњи бразилски партнери са којима он јача своје везе (са Шведском и Шпанијом су успостављени стратешки односи).⁸²² Ове земље су се оријентисале ка Бразилу ради јачања сопствене економије путем интернационализације, што значи инвестирати ради добијања одговарајућег дела бразилског продуктивног система и тржишта. Поред трговинских могућности, политички дијалог међу лидерима је омогућио већу координацију и понекад заједничке иницијативе у областима енергије, климе и третману финансијских криза. У билатералној спољнотрговинској размени је већ годинама константно присутан суфицит Бразила, а најважнији трговински партнери у 2008. су били (укупна размена у млрд УСД): Немачка 20,9; Холандија 12; Италија 9,4; Француска 8,8; Шпанија 6,5; В. Британија 6,3; Белгија 6.⁸²³

Може се оценити, како сматра и А. Серво, да је Бразил:

"прибегао унапређењу односа са земљама ЕУ као алтернативној опцији хегемонистичкој зависности од САД и као пропулзивни елемент развоја."⁸²⁴

Другим речима, Бразилу одговара да поврати, сачува и ојача традиционално добре односе са ЕУ, али му у истој мери не одговара да жртвује историјско партнерство са САД. Овакво спољнополитичко опредељење сигурно захтева

---

⁸²¹ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 287.

⁸²² V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit.

⁸²³ Извор: MDIC

⁸²⁴ V. Cervo, Amado Luiz, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", op. cit.

обазриво и уравнотежено, а пре свега, мудро понашање независно од изабране владе у земљи, а историјско искуство говори да је то најбоље дугорочно решење за Бразил као земљу у успону.

3.9.3.2.2. ФИНАНСИЈСКА Г-20

Финансијска Г-20 је основана 1999. као резултат више дубоких криза платног биланса многих земаља (азијске, Мексико, Русија, Бразил) претходних година, а циљ је био да се окупе најзначајније РЗ и ЗУР ради сарадње у вези економских и финансијских тема (на састанцима су учествовали министри финансија и председници централних банака чланица).⁸²⁵ Чланице Г-20 дебатују, поред осталог, предлоге нових модела раста и економске стабилности у циљу кориговања великих међународних макроекономских неравнотежа. Интензивирање координације и размене информација о националном макроекономском управљању требало је да резултира стабилнијом и више предвидљивом међународном економијом. Групу чине 23 државе и она има већу репрезентативност у постојећем светском поретку од њених претходница: Г-8+1 или Г-8+Г-5. Финансијска Г-20 није била толико присутна на економско-финансијској сцени до избијања кризе 2008. на глобалним тржиштима, пре свега главних светских економија.⁸²⁶ Њено порекло је низак ниво регулације и надгледања финансијских тржишта што је практиковано у САД и неким другим РЗ – међународна трговина, унilaterални трансфери или директне стране инвестиције, што се реперкутовало у целом свету.⁸²⁷ Почетком 2008. светске берзе су забележиле велики пад због страха од могуће рецесије у САД мотивисане кризом камата на

---

⁸²⁵ Г-20 представља уравнотеженију структуру према свом саставу и функционисању. "Г-20 је креирана као одговор на финансијску кризу с краја 1990-их и растућег признања да ове земље у успону нису адекватно укључене у нуклеус глобалних економских дискусија и управљања (...) одражава различите интересе (...). Поседује висок степен репрезентативности и легитимитета због свог географског састава (чланице са свих континената), њен велики удео у светској популацији (2/3) и БДП (90 одсто). Широко представљање земаља различитог степена развоја Г-20 пружа већу тежину њиховим консензусима него Г-7". У: званичан сајт Групе-20.

⁸²⁶ V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 290-294.

⁸²⁷ Један од главних индикатора ефеката кризе јесте негативан салдо биланса текућих рачуна појединих земаља који је у 2010. био (у млрд УСД): САД -561; Шпанија -72; Италија -62; Француска -53; Бразил -53; В. Британија -40; Канада -40, ; Кина +273; Јапан +167; Немачка +162; Русија +69; Норвешка +60. Извор: ММФ, CIA World Factbook

тржишту некретнина, због чега је председник Џорџ Буш јуниор 3. октобра 2008. потписао Закон о хитној економској стабилизацији оснивајући фонд од 700 млрд УСД за спашавање приватних банака које су банкротирале. Због озбиљности ситуације договорено је да се на самитима расправља о њој и доносе одлуке. На Првом самиту (Вашингтон, новембар 2008.) лидери Г-20 су разматрали питања финансијског тржишта и светске економије и постигнуто је разумевање о формама кооперације у кључним областима да би се ојачао економски раст и третирана је реформа како би се избегле сличне кризе убудуће. Председник Лула да Силва је том приликом изнео убеђење да једна нова политичка географија задобија нову димензију и истакао чврсту одлуку Самита да је неопходно боље управљање у финансијском свету у вези чега је оштро критиковао земље које су произвеле кризу.⁸²⁸ У Лондону је у априлу 2009. одржан Други самит финансијске Г-20 такође посвећен финансијској кризи и донете су неке конкретне мере. Том приликом је председник Лула да Силва изразио потребу да се Г-20 институционализује у кратком року и нагласио да је потребно разумевање како би најсиромашније земље добиле финансијску помоћ без условљавања које постојало 1980-их. Упркос напретку у вези тема: економски подстицаји, финансијски токови ка ЗУР и економијама у успону, регулација и надгледање финансијског система и реформа глобалног управљања, у Лондону је опстао наглашен скептицизам нарочито у вези последње. Истакавши да је мултилатерализам најлегитимнији канал за координирање кризе на међународном плану, Селсо Аморим се у на Конференцији ОУН о финансијској кризи и светској економији и њиховом утицају на развој (Њујорк, јун 2009.) заложиио за повећање средстава ММФ и Светске банке и најавио допринос Бразила ММФ.⁸²⁹ На Трећем самиту (Питсбург, септембар 2009.) светски лидери су у циљу да се предупреди

---

⁸²⁸ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II – 2003-2010, op. cit., p. 594.

⁸²⁹ Такође, режим рестриктивних условљавања наметнутих ЗУР треба да буде у потпуности реформисан и да међународне кредитне институције треба да адаптирају своје стандарде ради подршке мерама стимулације у ЗУР. Аморим сматра да су превазиђене неке структуре одлучивања у неким органима ОУН и институцијама Бретон Вудса јер имају недостатак легитимитета и неефикасни су. Заложиио се за актуелизацију квота и права гласа у ММФ и Светској банци које треба да се отворе за сарадњу са Генералном скупштином и ЕЦОСОЦ. Закључио је да је од суштинског значаја осигурати већу транспарентност и полагање рачуна у дебати о светској економској политици. *Ibidem*, p. 595.

продубљивање финансијске кризе најавили да ће преузети већу контролу над светском економијом, замењујући на тај начин Г-8. Председник Лула да Силва је на крају сусрета рекао да се у Г-20, као институционалном форуму посвећеном економским питањима, споразумело поводом регулисања финансијског сектора (да се не би поновиле грешке почињене у протеклој години), што је корак ка једном новом светском економском поретку.⁸³⁰ Због изузетности и величине кризе 2010. су организована два самита. На Четвртом самиту Г-20 (Торонто, јун 2010.) учествовала је 21 земља, позване државе и осам међународних организација. Приоритети су били оцена напретка финансијске реформе, дебата о опорезивању светског банкарства, развој одрживих стимулативних мера, промовисање отворености тржишта. На Петом самиту (Сеул, новембар 2010.) главна тема је била "Суделовање у развоју изван кризе", а дискутовало се и о тзв. сукобу девизних курсева који погађају међународну трговину због девалвације УСД и има за последицу валоризацију валута других земаља, што чини њихове производе скупљим на глобалном тржишту и мање конкурентивним. У заједничкој декларацији лидери су се обавезали да избегавају конкурентивне девалвације валута и учвршћују међународну кооперацију у циљу смањивања глобалних неравнотежа. Ово је ипак била само декларација о намерама без указивања на конкретне мере које треба предузимати. Међутим, ни на самиту у Сеулу нису усаглашени ставови лидера Г-20 о начину опоравка светске економија нити су разрешена нека од више спорних питања - отворени сукоб САД и Кине око реалне вредности долара и јуана, смањивања суфицита једних и дефицита других земаља.⁸³¹ Због дубоке финансијске кризе у Грчкој све су израженија мишљења

---

⁸³⁰ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Томо II – 2003-2010, op. cit., p. 596. На Четвртом самиту Г-20 (Торонто, јун 2010.) учествовала је 21 земља, позване државе и осам међународних организација. Приоритети су били оцена напретка финансијске реформе, дебата о опорезивању светског банкарства, развој одрживих стимулативних мера, промовисање отворености тржишта. На Петом самиту (Сеул, октобар 2010.) је главна тема била "Суделовање у развоју изван кризе", а дискутовало се и о тзв. сукоб девизних курсева који погађају међународну трговину због девалвације УСД и има за последицу валоризацију валута других земаља, што чини њихове производе скупљим на глобалном тржишту и мање конкурентивним. У заједничкој декларацији лидери су се обавезали да избегавају конкурентивне девалвације валута и учвршћују међународну кооперацију у циљу смањивања глобалних неравнотежа. Ово је ипак била само декларација о намерама без указивања на конкретне мере које треба предузимати.

⁸³¹ С тим у вези председник САД Барак Обама је нагласио да светску привреду треба заштитити од трговинских баријера, финансијска тржишта владају се по ђудљивим законима, водеће валуте

стручњака и политичара да монетарна унија повезује земље у оквиру ЕУ које нису компатибилне.⁸³² Постоје суревњивости, пре свега Немачке, у односу на финансијски веома рањиве државе: Грчку (јавни дуг износи 110 одсто БДП, тј. 330 млрд евра), Италију (100 одсто БДП), Португалију (85 одсто БДП), Шпанију (66 одсто БДП), тако да Европска Унија као политички пројекат европског јединства прети да се расформира уз велики економски сукоб нација.⁸³³ Иначе, укупан јавни светски дуг крајем 2010. је износио 40,65 билиона УСД.⁸³⁴ Може се оценити да су постигнути компромиси на самитима и интензитет активности Групе уз видљиво повећање учешћа држава у економији означили дефинитиван завршетак ере неолиберализма. Такође, један од резултата је знатно повећање износа кредитних линија ММФ – од 250 на 750 млрд УСД - што је врло важно у процесу стабиловања светских финансија (Бразил је понудио 10 млрд УСД што је значило промену позиције земље – од сталног дужника ка ономе који пружа допринос ММФ).⁸³⁵ Такође, у априлу 2010. је консолидован закључак да се изврши реформа представљања земаља у Светској банци, на шта је указивала заједничка декларација Бразил-В. Британија. У октобру 2010. усвојена је историјска реформа коју су издејствовале водеће економије у успону тако да су добиле много веће право гласа у ММФ: Кина постаје трећа највећа чланица Фонда са (187 држава чланица), претекавши Немачку, Француску и В. Британију на скали гласачког утицаја у ММФ-у, Индија је на осмом, Русија на деветом, док је Бразил постао 10. по снази гласова у Извршном одбору, тако да БРИК сада држе 14,18 одсто удела у квотама ММФ (САД има 17,67 одсто). Важност ових

прекомерно флукутирају, сировине су скупе, буја забрињавајући протекционизам. Тања Вујић, "Политика", 13.11.2010.

⁸³² "Блиц", 25.06.2011.

⁸³³ Најсажетије је такво стање (својеврсни *circulus vitiosus*) описао утицајни глобалиста Томас Фридман у својој редовној колумни који сматра "да свет, како би изашао из текуће економске кризе, треба да повећа продуктивност, али ће тиме смањити потребу за радном снагом, а да би се повећала запосленост потребно је отворити нове фабрике, које ће увећати глобално прегревање, због чега ће скочити цене храни, што ће изазвати дестабилизацију Блиског истока која ће поскупети нафту, а што ће изазвати шире социјалне немире". In: "New York Times", August 2011.

⁸³⁴ Извор: "Global debt clock", "Economist"

⁸³⁵ Криза је показала смањење рањивости земаља у успону и њихову растућу релевантност у очувању равнотеже светске моћи и неадекватност институционалних механизма и постојећих алијанси (ММФ, Светска банка, Г-8, форум Давос) за управљање ефектима криза и предлагање решења, а та неадекватност потиче због недостатка репрезентативности и регулације. In: Cristina Soreanu Ресекило, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 291.

земаља показује податак да се у 2011. очекивао раст светског БДП од 2,2, одсто, раст БДП Кине 9,6 одсто, а Индије 8,2 одсто. Значај Кине је у огромним девизним резервама (3,04 билиона УСД, април 2011.) од чега је 900 млрд УСД уложено у обвезнице САД, док је у иностранству у 2010. инвестирано 50 млрд УСД - предњаче улагања у енергију, рударство и пољопривреду.⁸³⁶ Највећи пораст трговине Кина је остварила са Африком коју карактерише избалансираност и 2008. је постала најважнији спољнотрговински партнер континента (извоз 51 млрд УСД, а увоз 56 млрд УСД), а 2010. је укупна размена износила 125 млрд УСД. Иначе, од 2000. до 2008. трговина је расла по стопи од 33,5 одсто годишње, а у истом периоду Кина је групи од 35 афричких држава опростила дуг од три млрд УСД. У Латинској Америци кинески капитал је инвестиран у бразилску, кубанску и боливијску индустрију нафте, чилеански бакар, док је Венецуели дат зајам од 20 милијарди долара који ће бити враћен у нафти.⁸³⁷ Пред изазовима међународних економских, финансијских и трговинских агенди, како према Северу тако и према Југу, усмерење бразилске спољне политике се учвршћује комбинацијом обе осе допуњавајући ове димензије са билатералним и мултилатералним ангажманом. Бразил је активно учествовао на свим састанцима Г-20 обраћајући велику пажњу координацији и размени информација за установљење солидног, одрживог и уравнотеженог оквира раста као и мера за редукцију субвенција за фосилна горива. Својом делатношћу придаје велики значај овој групацији признајући јој легитимитет иницијатива као главном форуму за дискусију о међународним економским питањима.⁸³⁸ Бразил је током финансијске кризе разматрао могућност да се промени структура међународног финансијског и економског система. Снажно је подржавао рад Групе и деловао као један од главних актера у процесу консолидације Г-20 као главног форума за дебатоване међународних економских тема. Наставио је да се залаже за веће учешће ЗУР у одлучивању о међународној економији. Трансформације и реформе у току архитектуре међународног финансијског и економског система представљају

---

⁸³⁶ V. Тања Вујић, "Кина је ове године инвестирала 50 милијарди долара у иностранству", *"Политика"*, 27.12.2010.

⁸³⁷ Ibidem.

⁸³⁸ G-20 Financeiro, Ministério das Relações Exteriores, 2011., Brasília

јединствени моменат у коме су по први пут ЗУР од почетка присутне за преговарачким столом. Насупрот ранијем искуству када су земље Г-7 преговарале међу собом и оглашавале готове моделе за униформну примену у осталим државама, дискусије у оквиру Г-20 рачунају са учешћем ЗУР у свим фазама. Тиме предложене мере имају већи легитимитет и репрезентативност него што је био случај донедавно.

3.9.3.2.3. G-8+5

Председник Француске Жак Ширак је у јуну 2003. позвао лидере Кине, Индије, Бразила и Мексика да први пут учествују на 29. самиту Г-8, а такође их је позвао и премијер Ентони Блер на самит Г-8 у Шкотској (јул 2005.) уз позив и ЈАР, чиме је неформално установљена Г-8+5. Очекивало се да би то било оформљење снажније и репрезентативније групације која би дала свежи импулс трговинским преговорима Доха рунде и због потребе постизања дубље сарадње о климатским променама. Том приликом лидери пет земаља су у заједничкој декларацији истакли да је самит представљао прилику за наглашенију активност у процесу реформи ОУН, дата је могућност да се чује глас ЗУР и реafirмисали су улогу кооперације Југ-Југ у контексту мултилатерализма који треба да се ојача и да је у изгледу изградња нове парадигме међународне сарадње.⁸³⁹ Такође, пет лидера је позвано на самит Г-8 у Санкт Петербургу (јул 2006.) на коме је председник Лула да Силва представио бразилски програм биодизела и етанола. С. Аморим је рекао да приликом разматрања питања која се тичу светске економије никако не могу бити искључене БРИК, да проширени дијалог Г-8 треба усавршавати и да постане структуриран на сталним основама, а тај процес би довео до формирања нове Г (Г-11 или Г-13) без штете по формалне мултилатералне инстанце. Председник Лула је истакао да је фундаментално питање што већа јасноћа глобалног управљања које нема будућност ако дискусије о њему буду вођене у затвореном кругу РЗ и да због тога Бразил по четврти пут учествује на Самиту Г-8+5 у Немачкој (јун 2007.) где су разматране теме: климатске промене, обновљиве енергије, инвестиције, интелектуална својина и

---

⁸³⁹ Mello, Barreto Fernando de, *A Política Externa após a redemocratização*, op. cit., p. 522.

ситуација на афричком континенту.⁸⁴⁰ У јулу 2008. председник Лула је био на самиту Г-8 (Јапан) на коме су учествовали и лидери Аустралије, Р. Кореје и Индонезије (тема је била светска економска ситуација и повећање цена хране). Његово учешће на следећем самиту Г-8 (Италија, јул 2009.) одсликава растућу тежину Бразила у различитим форумима о владању и координацији на међународној сцени укључујући Г-20 и БРИКС. Претходно се Г-5 састала да би координирала позиције о главним темама агенде сусрета са Г-8: међународна економска и финансијска криза, глобално управљање, безбедност у храни, промене климе. На самиту Г-8+5 у Канади (јун 2010.) председник Француске Никола Саркози је предложио да би Г-8 требало да се повећа на Г-14 где би биле укључене Г-8+Г-5+1 арапска земља.

Амадо Серво оцењује да је Г-20 од 2008. заменила Г-8 и Г-8+5 као форум за дискусију о светској економији, јер Г-20 сачињавају РЗ, економије у успону и агроизвознице чији се самити и министарски састанци од 2007. редовно одржавају.⁸⁴¹ Наше је мишљење да је још преурањено тако размишљати с обзиром да Г-20 треба да се још више институционализује уз прикључење земаља ЦИВЕТ (Колумбија, Индонезија, Вијетнам, Египат, Турска).

3.9.3.2.4. ЈАПАН: СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО

Недуго након успостављања дипломатских однос Бразил-Јапан 1895., њихове везе су касније перманентно учвршћене доласком јапанских економских имиграната у Бразил од 1908. до 1950-их када су вишак популације и врло неповољни економски услови у Јапану утицали на овај потез две владе. Тиме је заснована највећа колонија Јапанаца изван матице (броји 1,5 милион и постоји већ шеста генерација):

"повезујући етнички и културно два народа и служећи као елемент политичког привлачења и за реализовање послова."⁸⁴²

Од 1980-их је почео обрнути процес - повратак јапанско-бразилских потомака (назив декасегис) као последица достигнутог развоја Јапана у потрази за бољим

⁸⁴⁰ Ibidem, p. 523.

⁸⁴¹ V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., pp. 105-112.

⁸⁴² V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., pp. 276-277.

платама (максимум је био 313.0000 у 2008., а 2012. је био 210.00).⁸⁴³ Доста комплексно питање *dekasseguis* обухвата социјалну, културну и финансијску димензију и односи се на осетљив проблем у Јапану - старење популације и недостатак аутохтоне радне снаге коју обезбеђују не само имигранти из Бразила, већ и других азијских земаља.⁸⁴⁴ Ово је основа повољних услова да две земље постигну успон трговине, прилив јапанских инвестиција и политичку блискост што су била три конкретна и позитивна елемента билатералног партнерства. Јапан, као други највећи азијски партнер Бразила, интензивирао је своје везе с трговинске, економске, политичке и културне тачке. Трговински биланс је 1970-их био у корист Јапан, уравнотежен је 1980-1981. да би Бразил за четири године (1982-1985) акумулирао суфицит од 2,8 млрд УСД.⁸⁴⁵ Две земље су од 1982. почеле да остварују нове етапе сарадње у области науке и технологије (споразум потписан 1984.). Постојало је извесно размимоилажење две земље у погледу приоритета у међународном укључењу на размеђи миленијума (Јапан је смањιο ритам раста и преоријентисао се ка суседима, нарочито када се азијском континенту отворила перспектива за велике послове након распада СССР), а Бразил се преместио са Далеког Истока примењујући неолибералну парадигму и окренуо преваходно ЕУ и САД у Првом свету што је преокренуто након размене посета - премијера Коизуме у септембру 2004., а председник Лула је у мају 2005. узвратно посетио Јапан (и Републику Кореју) у пратњи 200 предузетника заинтересованих за проширење економских односа, нарочито трговинских и инвестирање. У јуну 2008. јапански престолонаследник Нарухито је посетио Бразил где је учествовао у обележавању 100. годишњице почетка јапанске имиграције у Бразил.⁸⁴⁶ И поред постојања неких трговинских препрека (отежан приступ бразилског агробизниса јапанском тржишту због фитосанитарних баријера и биогорива), размена која је 2004. износила 5,6 млрд УСД, 2009. је била 14 млрд УСД, а 2011. је достигла 17,4 млрд УСД (извоз 9,5, увоз 7,9

---

⁸⁴³ То је трећа највећа емиграција Бразилаца у свету (после САД и Португалије).

⁸⁴⁴ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 289.

⁸⁴⁵ Mello, Barreto Fernando de, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II – 2003-2010, op. cit., pp. 417-418.

⁸⁴⁶ Том приликом је потпредседник Жозе Аленкар критиковао недавне мере ЕУ против имиграције и навео да су односи Бразила и Јапана у том смислу пример за ЕУ.

млрд УСД).⁸⁴⁷ Такође, постоји јасна дистанца бразилских и јапанских позиција у СТО (Јапан је савезник САД и ЕУ). Међу перспективама сарадње указује се на потенцијал размене на пољу биогорива (етанол и биодизел) и повећања билатералне размене у вези ових енергетских ресурса, затим хране, сировина и технолошке кооперације.

---

⁸⁴⁷ Извор: МДИС

3.9.4. МУЛТИЛАТЕРАЛНИ АНГАЖМАН–ВРХОВНИ ПРИОРИТЕТ БРАЗИЛА

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Скоро коперникански преокрет настао након окочања Хладног рата који је затекао међународну заједницу скоро неспремну, имао је знатне реперкусије и на мултилатералном плану у смислу ревалоризације међународних организација, пре свега ОУН, за коју се сматрало да треба више и ефикасније да извршава централну улогу - решавање различитих међународних криза.⁸⁴⁸ Бразил се веома активно укључио у обновљену динамичну улогу ОУН учествујући у међународним мировним мисијама у организацији и под покровитељством ОУН – у Анголи (најзначајније војно присуство земље у иностранству од Другог светског рата), Мозамбику, Источном Тимору итд. Такође, многобројне теме - људска права, животна средина, непролиферација оружја за масовно уништење, борба против организованог криминала и друге – су захтевале координиране одговоре земаља-чланица. С тим у вези, Бразил се наметао и имао улогу лидера у међународним преговорима о неким од ових тема – био је домаћин Светске конференције о људској средини и развоју одржане у Риу 1992. која је по учешћу лидера била једна од највећих светских дипломатских конференција; на Светској конференцији о људским правима у Бечу 1993. Бразил је поднео извештај. Такође, учествовао је у својству посматрача на свих 14 самита Покрета несврстаних земаља (од оснивања у Београду 1961.) и током војног режима.⁸⁴⁹ На билатералном плану потписивање и примена споразума којим је

---

⁸⁴⁸ Међународна организација се може дефинисати као скуп структурираних учесника који припадају различитим државама координирајући њихове активности са циљем да задовољи њихове заједничке интересе. V. Smouts, Marie-Claude, *The New International Relations: Theory and Practice*, Palgrave Macmillan, 2001. Може се сложити са теоретичаром Џоном Рагијем који сматра да је мултилатерализам (у генеричком смислу) веома захтевна институционална форма и аргументује да је концепт дифузног реципроцитета једно од начела на које се ослања институт мултилатерализма у коме постоје три типа институција: 1) пореци, 2) режими и 3) организације (које су највише институционализоване). Разматрајући међународне организације наводи њихове три опште карактеристике: 1) универзализам, 2) недељивост и 3) окренутост будућности. V. J. G. Ruggie, *Multilateralism Matters*, Columbia University Press, New York, 1993.

⁸⁴⁹ Предуслови за постојање покрета би били: а) минимум кохезије у идеолошком смислу (заједнички ставови и процене), б) минимум кохезије у политичком смислу (сагласност у детаљисању и примени ставова и процена), в) минимум кохезије у организационом смислу (сагласност о природи интерних веза).

основана Бразилско-аргентинска агенција за контролу нуклеарних материјала (АБАЦЦ) 1991. је у међународној заједници схваћено као модел сарадње релевантних земаља на регионалној сцени. Може се закључити да је ангажованост Бразила у мултилатералним активностима - међународним организацијама и форумима - кључна карактеристика спољне политике у послехладноратном периоду.

Већ деценијама је један од главних принципа бразилске спољне политике чврст компромис са међународним системом заснован на мултилатерализму, удружен са њеном традицијом залагања за легалитет и легитимност у међународним односима.⁸⁵⁰ Након промене владе 2003. мултилатерална политика је задржала централно место, али су њен садржај и стратегија претрпели преоријентацију – од актера који примењује правила глобалног поретка у претходном периоду влада Лула да Силве је оперисала другачијим концептом мултилатералне активности са нагласком да земља буде актер у доношењу тих правила унутар хегемонистичке структуре капитализма. Нова концепција је заснована на идентификацији све израженијих дугорочних тенденција ка мултиполарности и дифузији моћи у актуелном међународном систему што институционално отежава укључење ЗУР. То је мотив бразилског залагања за потребу правичнијег представљања у свим међународним форумима како би се те организације демократизовале и повећале ефикасност (пре свега ОУН).⁸⁵¹ Сходно схватању бразилске спољне политике, пошто хегемонија нема за последицу прихватљив међународни поредак, само мултилатерализам може да сачува поредак од себичности нација - другим речима, идеални поредак је мултилатералан.⁸⁵² Карактеристика бразилског мултилатералног

---

⁸⁵⁰ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 295.

⁸⁵¹ Перципирајући позицију Бразила као средње силе на међународној сцени и своју међународну пројекцију и ангажовање без употребе силе (*soft power*), мултилатерална агенда Лулине владе се кретала ка ангажовању ка већој демократизацији током процеса одлучивања (нарочито имајући у виду ОУН) о суштинским темама, нарочито када су у питању економски развој, трговинско отварање, развијање институционализоване координације са ЗУР, форуми ИБСА и Г-20. Лулина влада је истицала деловање и по хоризонталној и по мултилатералној оси, пројектујући аутономну позицију Бразила у мултилатералним форумима, као респектабилне државе која тражи да буде путем преговора, а не због доброг понашања, видљивија у сфери међународне моћи. V. André Luiz Reis da Silva, "As transformações matriciais da Política Externa Brasileira recente (2000-2010)", *Meridiano 47*, vol. 11, n. 120, jul.-ago 2010., pp. 18-24.

⁸⁵² "Политички режими не показују неизбежно било какву повезаност између мира, развоја, правде, благостања човечанства. Либерални и демократски режими се руководе тим циљевима, али могу да

деловања је много већи нагласак активностима у оквиру ОУН и у доста мањем обиму у ОАД (осим приликом разматрања важних и кризних питања – као што је била криза у Хондурасу 2009., питања људских права), а значајну релевантност су задобили новоосновани плурилатерални форуми - ИБСА и БРИКС.⁸⁵³

Бразил је почетком 21. века еволуирао да би постао глобалистичка земља (процес глобалног укључења у успону), а његов модел међународног укључења, према Серву, одговара индустријском глобализму суштински означеном двама цртама: мултилатерализам реципроцитета и економска интернационализација (за разлику од, на пример, модела Чилеа који примењује трговински глобализам заснован на уговорима о слободној трговини и на извозној економији – смернице су и даље рецепти неолиберализма 1990-их).⁸⁵⁴

Најважнија карактеристика постбиполарног периода јесте да су се све бројније међународне конференције почеле све више да се баве другим темама глобализујућег поретка у изградњи: животна средина, одрживи развој, људска и социјална права, права деце, жена и мањина, грађана.⁸⁵⁵ Међутим, у контексту све израженијег мултилатерализма, паралелно се одвијао притисак неолибералне политике РЗ које су наметале своје узусе за уређење међународног поретка: капиталистичко слободно тржиште, западне форме демократије и либерализам, док, с друге стране:

"бразилско поимање високо вреднованог мултилатерализма познаје три опције учествовања: конструктивна (после Другог светског рата),

---

делују и у супротном смеру. Модели развоја у Јужној Америци су показивали сличне резултате, без обзира на демократску или ауторитарну природу различитих режима." V. Celso Amorim, *A diplomacia multilateral do Brasil*, FUNAG, Brasília, 2007.

⁸⁵³ Може се резимирати да је "Бразил почетком 21. века еволуирао и постао глобалистичка земља чији модел развоја одговара индустријском глобализму суштински означеном двама цртама: реципрочни мултилатерализам и економска интернационализација". V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 495-496. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010):an overview", op. cit. Током Лулине владе основане су четири делегације при међународним организацијама: СТО (Женева), ЦПЛП (Лисабон), ИЦАО (Монтреал) и ИАЕА (Беч).

⁸⁵⁴ V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 495.

⁸⁵⁵ "Последња деценија 20. века се стога може назвати декада конференција." In: Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., p. 102.

конфронтационистичка у следећим деценијама и деловање у окриљу поретка."⁸⁵⁶

Ову потоњу су примењивале бразилске владе током неолибералне парадигме, с тим што су у другом плану остали билатерални односи који су традиционално били приоритет у спољним активностима (билатерални и регионални трговински споразуми, стратешка партнерстава са САД, ЕУ и Аргентином итд.). Изучавање еволуције бразилског мултилатерализма у функцији реализације циљева спољнополитичке активности, указује на смерове које је он имао од Другог светског рата, а његове фазе показују да су били различити циљеви и резултати у вези са очекивањима.⁸⁵⁷

Током два мандата председника Луле мултилатерализам је био очигледан у формирању коалиција Југа (*respicae similiae*). Улога глобалног актера коју врши Бразил у СТО након Канкуна евидентира способност:

"да утиче на стање међународне трговине путем Г-20, и такође показује капацитет да утиче на међународну безбедност у Г4 (коју чине Јапан, Немачка, Индија и Бразил) и на међународну кооперацију Југа у Г-3 (ИБСА, БРИК)."⁸⁵⁸

---

⁸⁵⁶ V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., pp. 94-96.

⁸⁵⁷ Амадо Серво дефинише четири фазе спољне политике у периоду после Другог светског рата које показују да у мишљењу и пракси бразилских лидера није било униформне оцене нити линеарности понашања у вези домаћаја мултилатералне политике: 1) Допринос Бразила конструкцији послератног међународног система (1944-1949); 2) напор за реформисање међународног поретка (1960-те-1980-те); 3) пракса деловања у систему уместо да се он реформише (1990–2002); 4) циљ да се успостави реципроцитет између хегемонистичких структура и земаља у успону (2003. до данас). Оцењујући допринос Бразила конструкцији послератног мултилатералног система, Серво резимира да је бразилска политичка интелигенција на фрустрацију постојања биполарног света и због недовољних резултата мултилатерализма одговорила претпоставком визије двојног света (налик ЦЕПАЛ) – центар-периферија – и у том контексту реакција је дошла у форми критике тзв. асиметричне глобализације што је формулисао сâм председник Кардозо и касније након изборне победе опозиције, путем нове стратегије мултилатералне активности током Лулине владе са циљем остварења реалних реципроцитета у међународним односима. Ibidem.

⁸⁵⁸ Ibidem, pp. 105-112.

3.9.4.1. КОНЦЕПТ РЕЦИПРОЧНОГ МУЛТИЛАТЕРАЛИЗМА

Истражујући историју међународних односа Бразила може се оценити да мултилатерализам чини већ деценијама приоритетну линију активности бразилске спољне политике – како на економском пољу у окриљу система Бретон Вудса и његове еволуције, тако и на политичком у ОУН и у мањој мери регионалном у оквиру интерамеричког система.⁸⁵⁹ Спољна политика владе председника Луле је од почетка практиковала реципрочни мултилатерализам, што је он сажео у свом говору на скупу у Давосу јануара 2003.: "Ми желимо слободну трговину, али слободну трговину карактерисану реципрочношћу". Усвојени концепт укључује две претпоставке: постојање правила која регулишу међународни поредак без којих би диспаратет моћи превагнуо у корист великих сила и заједничко формулисање ових правила у циљу гарантовања реципроцитета ефеката како се они не би реализовали на штету других.⁸⁶⁰ А. Серво сматра да би без таквих правила међународни поредак

---

⁸⁵⁹ А. Серво износи да систематично мишљење о бразилској мултилатералној активности сугерише четири правца разматрања. Он овако анализира бразилску идеју мултилатерализма: "1) Рачуна се да је бразилско присуство у мултилатералним органима глобалног домаћаја или регионалних димензија међу пет најбројнијих делегација у свету последњих деценија што, с једне стране, значи важност која се придаје мултилатералном преговарању и његовој способности да фиксира правила поретка међународних односа, а с друге, јача моћ коју земља има на међународној сцени. 2) Што се тиче интереса развоја, бразилски дипломати и стручњаци поредак генерисан након Другог светског рата до краја Хладног рата оцењују мало корисним, док се поредак који одговара ери глобалног управљања у мултилатералним органима од 1990. до данас такође сматра слабо употребљивим, у односу на функцију успостављања реалног реципроцитета у међународним односима који Бразил очекује од мултилатерализма у економској сфери и легитимитета у политичкој и безбедносној сфери. 3) Бразилско деловање у мултилатералним органима је било кохерентно са историјском акумулацијом спољне политике, пре свега у вези принципа самоопредељења, неинтервенције и развоја као вектора. 4) Бразилски став према мултилатерализму није био линеаран и без промена-осцилирао је између реализма и идеализма, потчињености и протагонизма. Под углом међународне политичке економије бразилски мултилатерализам је дошао до концепције да је тржиште природан и дубок курс, да није довољно да координира међународне односе и захтева се интервенција државе са циљем да укроти његове силе и да их оријентише ка људским потребама: развој, благостање, борба против сиромаштва, у глобалу-једнакост. Да би вршио те функције у међународним односима, мултилатерализам треба да пружи солидну подршку институционалној основи и да оперише у свету на начин да дистрибуира одговорности међу свим нацијама, да не буду разматране само потребе оних који задржавају већи део моћи". In: *Ibidem*, pp. 113-115.

⁸⁶⁰ "Такође, реципрочни мултилатерализам елиминише две теоријске утопије да би се разумела спољна политика Бразила: хегемонистичку стабилност (међународни поредак који је требало да буде под унилатералним понашањем доминантне силе-САД) и неопходну везу између спољне политике и

остајао на милост или немилост јачих, што су показале дискусије приликом формирања ОУН и ГАТТ - два стуба мултилатерализма.⁸⁶¹ Бразил је као суоснивач те две најрелевантније мултилатералне организације првенствено посвећене безбедности и трговини и одржао континуитет свог залагања за мирољубиво компромисно решавање спорова и промоцију интереса и РЗ и ЗУР (чиме је указано на бразилске приоритете на међународној сцени). Међутим, како примећује С. Аморим, почетком 21. века СБ УН још увек недостаје репрезентативност, релативна непристрасност и ефикасност у одржавању мира у свету, док СТО недостаје равнотежа у процесу доношења одлука и задовољења интереса свих нација.⁸⁶²

Такође, током примене правила фундаменталистичког неолиберализма, критичари тог концепта су износили да су узуси капиталистичког центра предложена периферији и земљама у успону без реалног реципроцитета што је требало променити на неки начин. Приликом анализирања реципрочног мултилатерализма могло би се сложити са А. Сервом који је навео пет области њене примене: 1) безбедност и Савет безбедности, 2) међународна трговина и СТО, 3) реципротитет у међународној економији и у доношењу одлука великих економских сила (Г-8 и финансијске Г-20), 4) клима и друга амбијентална питања, 5) здравство и људска права.⁸⁶³ Генерално узевши, А. Серво сугерише три закључка на основу преговора између РЗ и земаља у успону у области међународне економије.⁸⁶⁴ С тим у вези,

---

политичког режима." V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 497.

⁸⁶¹ Ibidem, p. 496.

⁸⁶² Селсо Аморим сматра да је бразилска спољна политика пронашла снаге да захтева реципроцитет у међународним односима, пре свега почевши од трговине и безбедности, а затим га је проширила и примењује га у свим доменима међународних односа – трговина, економија, безбедност, амбијент, здравство, људска права - уколико правила мултилатералног поретка доносе корист свим нацијама. "Формирали смо Г-20 у Канкуну 2003. када су САД и ЕУ покушали да наметну неправичан споразум који би водио виртуелно нетакнуте субвенције у пољопривреди и мало или нимало понудили у отварању производима за које су заинтересоване ЗУР, док су од свих захтевали несразмерне концесије". In: Celso Amorim, *A diplomacia multilateral do Brasil*, FUNAG, Brasília, 2007.

⁸⁶³ V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 497.

⁸⁶⁴ "1)Скупови се баве виталним питањима за бразилске интересе, а земља треба да идентификује који су прописи пожељни да их прихвати и да своју политику учини јасном на међународним форумима и у преговорима о међународним споразумима. 2)Неопходно је да учи из тих процеса пошто земља постаје поседник интелектуалне својине и међународни инвеститор. 3)Колико је важна перцепција коју је себи наметнула за национални интерес ради очувања аутономије приликом доношења спољнополитичких одлука." Ibidem, p. 500.

индикативно је мишљење председника Луле којим је закључио један састанак у Немачкој: "Развијени свет мисли да он може да говори, а да ми морамо да то прихватимо као последњу реч и да се повинујемо".⁸⁶⁵ Главна карактеристика бразилских међународних економских односа је настојање да се постигне реципроцитет у остваривању интереса кроз преговоре у различитим форумима и економска интернационализација, а од 2003. ова економска политика је укључена у преговоре са СТО, ФТАА и ЕУ, као и формирања коалиција земаља у успону.⁸⁶⁶ У економским односима са ЕУ и САД неограничена либерализација токова послова, финансија и производа не би служила реализацији националног интереса Бразила, јер је земља још увек заостајала за њима у продуктивности, а Бразил би угрожавао своју индустријску будућност. У том светлу се може схватити одбијање Бразила у вези споразума о слободној трговини земље са постојећим трајним асиметријама у односу на РЗ; потрага за партнерствима и коалицијама на Југу; усмеравање пажње ка МЕРКОСУР; конструкција јужноамеричког економског јединства – све ово су карактеристике реализма бразилске спољне политике. Док је Север мало нудио осим широког и разноврсног тржишта, а захтевао много у структуралном смислу, односи са Југом су нудили повољније могућности. Међународне околности (финансијска криза која је у септембру 2007. избила у САД и проширила на Европу) су показале прикладност бразилске међународне економске политике, која је одржала снажне везе са Севером, уз адекватну реакцију на нову конјунктуру. РЗ често одржавају сусрете где дискутују о смеру међународних односа у складу са сопственим интересима, а последњих година су позивале земље у успону које виде као глобалног актера.⁸⁶⁷ Такође, када су РЗ ушле у рецесију 2008., Г-8 је била приморана да се

---

⁸⁶⁵ V. Paulo Nogueira Batista JR., *O Brasil e a economia internacional: recuperação e defesa da autonomia nacional*, Elsevier, Rio de Janeiro, 2005.

⁸⁶⁶ Сврха ове стратегије је јачање веза са најширим могућим бројем земаља, блокова и региона без обзира на њихов географски положај, уз нагласак на јужну хемисферу где су бразилски интереси евидентнији. На пример, док је у 2004. Аргентина била на другом месту у бразилском извозу (после САД), Кина на трећем, а земље Југа су учествовале са 50 одсто у укупном извозу, у 2010. Кина је постала бразилски први трговински партнер. Извор: МДИС, 2011.

⁸⁶⁷ На самиту одржаном у Немачкој 2007., Г-8 је позвала Г-5 (Кина, Индија, ЈАР, Мексико и Бразил) и понудила председнику Лули могућност да убудуће присуствује њеним преговорима. Г-8 је на 35. самиту у Италији у јулу 2009. одлучила да се преобрази у Г-14 (Г-8+Г-5+Египат) ради потребе решавања глобалних проблема у широј скали.

прикључи финансијској Г-20 која штити 20 највећих светских економија плус ЕУ – форум успостављен за усвајање мера против шпекулације и за повратак раста. С. Аморим је у јуну 2009. Г-8 прогласио "мртвом", а председник Лула је окарактерисао тај форум неадекватним да доноси одлуке о међународној економији.⁸⁶⁸ Економска стагнација богатих земаља је неповољна за бразилску економију из три разлога: смањивање извоза (нарочито фабриката), директних страних инвестиција и опадање темпа економског раста. Реакција на ове ефекте је била тројака: појачано инвестирање у оквиру националног Програма убрзања раста (ПАЦ); јачање коалиција са Југом у циљу реформисања међународног финансијског система (ММФ и Светске банке); стављање 10 млрд УСД на располагање ММФ да ојача ресурсе за кредитирање. На састанцима економских форума бразилска влада је заступала употребу биогорива као одговарајућег средства за енергетски изазов, док је питање заштите инвестиција, што је супротставило интересе два света, било преусмерено на билатералне споразуме.

3.9.4.2. ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЈА БРАЗИЛСКЕ ЕКОНОМИЈЕ

Инсистирање на што обимнијем, ширем и продубљенијем укључењу Бразила у међународне економске односе дошло је до изражаја већ током прве владе председника Луле:

"када је први пут у историји државе интернационализација бразилских компанија укључена у спољну стратегију земље."⁸⁶⁹

На ову концептуалну промену председник Лула је указао на Светском економском форуму у Давосу јануара 2005. рекавши: "Нешто што треба да често понављам бразилским пословним људима је да не треба да се плаше да учине њихове компаније мултинационалним, да инвестирају у друге земље, и да би то било врло добро за Бразил". С. Аморим истиче да је овом праксом Бразил почео да мења своје

⁸⁶⁸ "Г-8 је "умрла". Не представља више ништа", рекао је Селсо Аморим у Институту за политичке студије у Паризу, 11.06.2009.

⁸⁶⁹ V. Amado Luiz Cervo, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", op. cit.

учешће на међународној сцени од раније присутне зависности, субординације и структуралне зависности ка независном и кооперативном учешћу, а циљ је да има велике и снажне корпорације конкурентне на глобалној сцени, са логистичком подршком државе и финансијском подршком националних институција - Националне економске и социјалне развојне банке (BNDES) - највећа те врсте на свету и Банке Бразил (Banco do Brasil).⁸⁷⁰ РЗ су показивале знаке забринутости порастом и ефектима интернационализације пословања земаља у успону, јер су оне и извознице нафте оснивачи фондова који су 2010. располагали са три билиона УСД (Бразил 350 млрд УСД).⁸⁷¹ Највеће бразилске фирме су присутне у више земаља на свим континентима.⁸⁷²

---

⁸⁷⁰ Према подацима Brazilian Society of Studies on Transnational Corporations and Economic Globalization и Централне банке, интернационализација бразилске економије је стартовала 2005. упоредо са трендом земаља у успону. Бразилске директне инвестиције у иностранству су просечно расле 14 одсто годишње – са 6,4 млрд УСД у 2004. на 19 млрд УСД у 2006., затим су пале на 13,9 млрд УСД у 2008 и на 4,5 млрд УСД у 2009. као последица глобалне финансијске кризе. Земље у успону су 1990. имале 5 одсто удела у светским директним инвестицијама, а 2007. су имале преко 20 одсто. У 2007. Бразил је са консолидованих 180 млрд УСД постао други прималац страних инвестиција међу економијама у успону, а стране инвестиције у Бразил су износиле 34,6 млрд УСД-двоструко више него претходне године. Почетком 2008. девизне резерве су биле 194 млрд УСД-три пута више него 2006., наставиле су да расту на 250 млрд УСД у 2010. након што је земља позитивно класификована од стране страних агенција за процену ризика. До краја 2010. Бразил је укупно инвестирао у иностранство 188 млрд УСД. Бразилске корпорације инвестирају у иностранство, почев од Јужне Америке, где их има око 1.000 што показује то кретање инволвира и средње компаније као и велике групације међу којима су највеће и водеће "Vale do Rio Doce" и "Petrobras", затим Gerdau, Embraer, Odebrecht, Itaú, Braskem, Votorantim, Camargo Correa, WED итд. Оне делују у различитим областима: рударство, истраживање, металургија, индустрија, авиони, технологија. Због законодавства у суседним земљама, инвестиције су преусмерене: између 2001. и 2008. инвестиције у Аргентину су опале са 15 одсто на 9 одсто; између 2001. и 2010. инвестиције у САД (које су постале главна дестинација) су порасле са 13 одсто на 37 одсто укупних бразилских инвестиција у иностранство. У: Amado Luiz Cervo, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", op. cit.

⁸⁷¹ Бразилски капитал је примарно каналсан у Јужну Америку, нарочито у Аргентину где је веома присутан (пиварска индустрија, сектор горива и енергије, цемент, текстил и обућа, челик); бразилске инвестиције у Боливији износе преко две млрд УСД (делује 27 мултинационалних компанија) итд. Канада је такође постала једна од главних дестинација бразилских инвестиција (са нагласком на операцијама компаније Vale do Rio doce која је купила Inco) и растући трговински партнер са којим је инициран споразум о трговинској асоцијацији МЕРКОСУР-Канада. Ibid.

⁸⁷² Компанија Vale do Rio Doce оперише у области рударства и металургије у 25 држава (пет континената), Petrobras у нафтној области у 26 држава (четири континента), Gerdau у области црне металургије у 13 држава (три континента), JBS у области месне индустрије у 14 држава (пет континената), Votorantim у различитим секторима у 14 држава (четири континента), Camargo Correa у различитим областима у 13 држава (три континента). V. R. Sennes e C. E. Carvalho (2009) "Integração financeira e internacionalização de empresas brasileiras na América do Sul". Co-autor: Ricardo Sennes. Buenos Aires, *Nueva Sociedad*, Especial em português, dez., p.17-32.

3.9.4.3. ОРГАНИЗАЦИЈА УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА - ПРИЛАГОЂАВАЊЕ ПОСЛЕ ХЛАДНОГ РАТА, ПРЕДЛОЗИ РЕФОРМИ, АКТИВНОСТИ БРАЗИЛА

Након окончања Хладног рата, почело је оспоравање Организације УН (нарочито од стране САД) због њене наводне инертности и недостатка кредибилитета и легитимитета у више кризних случајева, тако да су изазови потребне реформе, повећања ефикасности и значаја легитимитета ОУН постали централно место у њеној агенди.⁸⁷³ За ОУН крај Хладног рата се појавио као могућност да се избегну препреке из доба биполарности, решава парализа у раду СБ тражећи подешавање организације новим реалностима светске моћи и приоритетима њених чланица, посебно ЗУР, а мировне операције су попримиле све важнију улогу.⁸⁷⁴ Овај процес прилагођавања ОУН је пролазио синусоидном линијом – напредовање - назадовање. Доба непосредно по окончању Хладног рата је имало мало практичног напретка, а симболичан је био извештај генералног секретара Бутрос-Бутрос Галија (1992-1996) под називом Агенда за мир. Овај амбициозни пројекат је предвиђао проширење задатака и деловања ОУН у међународном систему проширујући обим мировних операција обухвативши превентивну дипломатију, reasemaking и постконфликтну реконструкцију. Ипак, предложеном проширењу деловања није одговорено повећањем финансијских, материјалних и људских капацитета институције што је онемогућило њихово прихватање и примену.

Због неангажованости (low profile) ОУН поводом криза и ратова који су се догодили у Сомалији, Сијера Леоне и нарочито у бившој Југославији, показале су се реалне тешкоће за налажење компромиса међу чланицама ради установљења критеријума за интервенције УН. Тада су започеле полемике и дискусије о концепту људске безбедности који би установио социјалне и хуманитарне критеријуме у дефинисању суверенитета, а који би могли да се прошире у случајевима спољних интервенција и мешања. Ово је било изазов традиционалном гледишту суверенитета

---

⁸⁷³ Та оспоравања се односе на неспособност ОУН да делују у ситуацијама тешких хуманитарних криза или претњи националној безбедности САД, као у случају Ирака. In: Cristina Soreanu Pesequillo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 296.

⁸⁷⁴ "Може се запазити да систем улази у нови светски поредак". Ibidem, pp. 296-297.

заснованом на тријади: територија, становништво, власт, за улазак у процене о капацитету државе да обезбеди базична и суштинска добра својој популацији – здравље, образовање, инфраструктура и безбедност. Што се тиче социјалних тема током 1990-их је реализовано више различитих социјалних конфереција ОУН и била је приметна ангажованост ОУН за израду извештаја у људској безбедности.⁸⁷⁵ Мандат новог генералног секретара ОУН Кофи Анана су карактерисале сличне тешкоће у вези изазова социјалних и политичких дилема институције. Интензификација одржавања социјалних конференција је представљало напредак, али није консолидовала конкретне политике. К. Песекило тачно примећује да је упркос непрекидној обнови агенде, ОУН структурално више представљала пост-1945, него пост-1989.⁸⁷⁶ Тек 2005. је започет други талас реформи ОУН (на 60. годишњицу оснивања) поводом наставка рата у Ираку 2003. и кризе мултилатерализма.⁸⁷⁷

Што се тиче политике безбедности, Коста Ваз оцењује да у случају Бразила:

"постоји неравнотежа између стратешке оспособљености и визије улоге коју земља треба да врши у регионалном и глобалном оквиру."⁸⁷⁸

Током владе председника Луле бразилска спољна политика се истицала међународном улогом у области безбедности: критиковала је унилатералне превентивне акције САД, европску доктрину мешања, тероризам, и повезивала безбедност, развој и борбу против глади. Такође, позивала се на позитивне ефекте своје праксе за конструкцију мира и захтевала је демократизацију одлука СБ, другачији начин реализације реципроцитета у међународном поретку.

---

⁸⁷⁵ У извештају "Human Security now-protecting and empowering people" из 2003. критеријуми су: људска безбедност, заштита, приступ власти, подељена међузависност и суверенитет, економска безбедност, образовање, здравство, мир, безбедност и развој, животна средина, учвршћење правне државе, демократија и добро управљање и установљавају се три стуба приоритета у агенди ОУН за будућност: развој, безбедност и људска права.

⁸⁷⁶ V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 301.

⁸⁷⁷ Тада је Кофи Анан предводио активност у вези предлога за актуелизацију која би обухватила проширење СБ, модернизацију администрације ОУН, повећање напора у борби против тероризма и нуклеарне пролиферације, јачање савета за људска права и реформу концепта безбедности (људска безбедност и Миленијумски циљеви).

⁸⁷⁸ V. Alcides Costa Vaz, *La agenda de seguridad de Brasil: de la afirmación soberana hacia a cooperación*, in: Marco Cepic, Ramírez Socorro (orgs.), *Agenda de seguridad andino-brasileña*, FESCOL, Bogotá, 2004., pp. 145-174.

3.9.4.3.1. БЕЗБЕДНОСТ И САВЕТ БЕЗБЕДНОСТИ ОУН

Када су УН основане одражавале су реалност која се појавила после Другог светског рата – тектонског потреса у светским размерама, а од тада се Хладни рат и почео и завршио, талас афро-азијске деколонизације је одавно довршен - две истакнуте карактеристике друге половине 20. века. Паралелно овоме, чланство УН се проширило са оригинарних 50 држава на 193, без значајније промене њених органа, пре свега Савета безбедности које има, бар у теорији, способност да спроводи одлуке.⁸⁷⁹ Очевидна је тврдња да СБ УН на почетку 21. века не одражава текућу расподелу моћи у свету, у вези чега А. Серво сматра, као многи други стручњаци:

"да је потребно хитно реформисање УН да би очувале свој легитимитет и ефикасност (две кључне карактеристике, прим. Д.С.В.)."⁸⁸⁰

Иако је у првој деценији 21. века започело постепено реформисање глобалне економске архитектуре, политичке институције су остале у суштини непромењене и, стога, неадекватне да правилно руководе многобројним ургентним питањима савременог међународног система. У овоме најважнију функцију има Савет безбедности чија су реформа и проширење потребни да би тај орган ОУН постао примерен савременим реалностима. Од њега се очекују правила која гарантују глобалну безбедност, дисциплинују интервенције и борбу против тероризма. Због свог активног учешћа у делатностима УН и свог статуса економске и политичке

---

⁸⁷⁹ С тим у вези Дејвид Роткопф је приметио: "The United Nations is weak by design, conceived for a world in which the U.S. and other major powers preferred to leave the real options for action to themselves. (...) The organisation is long overdue for structural reform, and while revamping the list of who sits on the U.N. Security Council is an important part of it (the organisation has no claim on legitimacy with France and Britain being permanent members and India and Brazil left on the margins), the real changes required involve empowering the organization, and not only to reach binding decisions on transnational issues, but to actually be able to enforce them. (...) Nothing guarantees the organization's ineffectiveness as surely as burdening it with a structure that captures in amber the post World War II power structure of the world.", V. David Rothkopf, UNGA week, either you are in or you are out (probably out). Foreign Policy, September 20, 2010.

⁸⁸⁰ С тим у вези, Бразил је поборник концепта мултилатерализоване безбедности која се веома разликује се од модела кооперативне безбедности који предлажу теоретичари из САД, чиме су конципирали супститут колективној безбедности из епохе Хладног рата. Смисао концепта САД је да се легитимишу нови интереси САД - превентивни рат и рестрикције наоружања, искључујући елементе инхерентне концепта мултилатерализоване безбедности - транспарентност, узајамно поверење и приоритет одлука које се доносе у ОУН. V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 503-505.

средње силе у успону, Бразил је имао и има аспирације да добије стално место у СБ ОУН, ако би се тај орган проширио. С тим у вези, циљ му је да СБ постане више репрезентативан, легитиман и ефикасан проширењем броја својих сталних и несталних чланица.⁸⁸¹ Поред тога, улазак Бразила као сталног члана би ојачало капацитет земље да утиче на одлуке глобалног домаћаја сходно принципима за које се залаже и који регулишу њену спољну политику и који у великој мери одговарају онима за које се такође залаже велика већина осталих ЗУР.⁸⁸²

У овом циљу је у септембру 2004. формирана Г-4 (Бразил, Јапан, Немачка и Индија) која је одлучила да уједини напоре у вези базичних премиса за проширење СБ ОУН у категоријама сталних и несталних чланица уз укључење већег броја ЗУР у обе категорије.⁸⁸³ Ова Група је развила значајну активност тако да је 2005. представила специфичан пројекат резолуције (Ј. 64) чији би резултат био проширење СБ са 15 на укупно 25 чланица (додатно 6 сталних и 4 нестална места). Нових шест сталних места би добили Г-4 и два Африка. Што се тиче права вета предвиђен је период транзиције од 15 година за проширење на нове сталне чланице и дебате након ове фазе.⁸⁸⁴ Упркос мобилизацији око ове теме, ови пројекти нису изгласани, а главна тешкоћа у доношењу одлуке јесте афрички захтев да се одмах добије право вета за

---

⁸⁸¹ Сматра да би проширење СБ допринело да одлуке тог органа које се тичу читаве међународне заједнице на политичком и економском плану, буду доношене у репрезентативној, укључивој и праведној форми. V. Ministério das Relações Exteriores, *Balanço da Política Externa 2003 – 2010.*, Brasília

⁸⁸² Ibidem.

⁸⁸³ Партнерство са САД и добар однос са европским земљама су изношени као креденцијали као и економска обнова и демократска солидност. Сличне опције су развијали Јапан и Немачка које такође траже реформу СБ што је компатибилно са њиховом економском моћи (и знатним финансијским доприносом ОУН) и једној новој политичкој улози. Отпори реформи СБ, опозиција других земаља и ове кандидатуре (Аргентина и Мексико према Бразилу, Кине према Јапану) и инерција Генералне скупштине и САД које би могле да командују процесом водили су процес у празно и чак у структуралном смислу и агенде није постојао значајан напредак.

⁸⁸⁴ Према Заједничком коминикеу за штампу Г-4: "СБ треба да одражава реалности међународне заједнице у 21. веку. Треба да буде репрезентативан, легитиман и ефикасан. Суштински је да СБ укључујући на перманентан начин земље које имају вољу и капацитет да преузму најважније одговорности у односу на одржавање међународног мира и безбедности. Број чланица ОУН се скоро четворостручио од 1945. уз наглашен број ЗУР. Због тога СБ треба да буде проширен како у категоријама сталних чланица, тако и несталних, укључујући ЗУР и РЗ као нове сталне чланице. Бразил, Немачка, Индија и Јапан, засновани на чврстом међусобном признању као легитимних кандидата за стална места у проширеном СБ реципрочно подржавају своје кандидатуре. Африка треба да буде представљена међу сталним чланицама СБ." (Comunicado conjunto de imprensa do Grupo dos 4). In: Eugénio Vargas García, (org.), *Diplomacia brasileira e política externa-Documentos históricos 1493-2008*, op. cit., p. 714.

нове чланице (што не може да рачуна са широком подршком међу чланицама ОУН). Такође, 2006/2008 је запажена извесна стагнација у вези дебате о овоме, што је створила влада САД која је отворено изразила подршку Јапану и укључење земаља у успону у СБ ОУН:

"а истовремено је изражен став против приступа Немачке, с образложењем да би у противном представљало неравнотежу у СБ, јер су из Европе чланице В. Британија, Француска и Русија."⁸⁸⁵

Ово је узроковало извесно удаљавање јапанске дипломатије из активности Г-4. САД су до краја 2010. задржале скоро неутралну улогу, с тим што су се заложиле да Индија постане стална чланица. Такође, поред предлога Г-4 представљена су још два пројекта реформе СБ ОУН - Афричке уније и Уједињени консензусом као и иницијативе које су захтевале обухватнију реформу, а не само ограничену на тај орган ОУН.

Као логична последица своје мирољубиве спољне политике Бразил преферира ка мултилатерализму као механизму решавања конфликта.⁸⁸⁶ Залаже се за реформу СБ због недостатка репрезентативности и ефикасности према конфликтима последњих четврт века. Стога је бразилска влада 2005. представила Генералној скупштини ОУН предлог реформе СБ који укључује проширење броја сталних чланица и укидање права вета оправдавајући то репрезентативношћу и капацитетом за решавање конфликта рачунајући на подршку осталих чланица Г-4. Међутим, само су се Француска и Парагвај придружили том предлогу од 28 земаља коспонзора, пошто је осталих четири сталних чланица било незадовољно могућношћу губитка моћи, а већина осталих земаља су неповерљиве према новим кандидатима. Бразил је временом задобио значајну подршку за свој захтев за сталним местом: 89 од 193 чланице (до краја 2010.) су му дале подршку (укључујући сталне чланице СБ Француску и В. Британију). На заједничку иницијативу Г-4 и ЈАР сакупљено је 140 потписа у вези молбе да се поједноставе преговоре и представи основни текст како

---

⁸⁸⁵ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 289-290.

⁸⁸⁶ Индикативно је да је Бразил (уз Јапан) земља која је највише (по десет пута) до сада бирана као нестална чланица СБ (1946/1947, 1951/1952, 1954/1955, 1963/1964, 1967/68, 1988/89, 1993/94, 1998/99, 2004/2005 и 2010/2011) и 30 пута је учествовао у саставу мировних снага са укупно 17.000 људи.

би преговарачки процес напредовао. Бразил је у мају 2010. објавио текст са предлозима упућеним државама чланицама ОУН који је организован према пет кључних тема реформе: категорија чланица, питање вета, регионално представљање, величина проширеног СБ, методи рада и однос између СБ и Генералне скупштине.

Што се тиче теме разоружања и непролиферације нуклеарног оружја, С. Аморим је већ у априлу 2003. изјавио да се не може дискутовати у раду ГС ОУН о разоружању, а не и о непролиферацији јер је Бразил био члан групе Коалиције за нову агенду (са ЈАР, Египтом, Ирском, Мексиком, Новим Зеландом и Шведском) која је одржавала координирану активност о теми потпуне елиминације нуклеарног оружја, без чега би напори у циљу непролиферације оружја за масовно уништење остали некомплетни.⁸⁸⁷ Управо овај нагласак на важности разоружања, а не само на непролиферацији, је карактерисало бразилско деловање на ту тему.⁸⁸⁸ Бразил је наставио своје активности у вези нуклеарног питања у групама којима је приступио крајем 1990-их и био је домаћин више међународних скупова и састанака по том питању, а у новембру 2006. је постигао успех прикључивши се групи од 10 држава које су способне да обogaћују уранијум.⁸⁸⁹

У односу на међународни тероризам, Бразил га осуђује у свим међународним форумима. Председник Лула да Силва је на конференцији ОУН "Човечанство за борбу против тероризма" организованог на иницијативу премијера Норвешке и Ели Визела 2003., изјавио да се мржња која анимира екстремисте неће распршити употребом репресивних метода, него су неопходне дипломатске иницијативе,

---

⁸⁸⁷ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, op. cit., p. 481.

⁸⁸⁸ У априлу 2004. је бразилска влада објавила податке о бразилском нуклеарном програму при чему је наведено да у месту Резенде (држава Рио де Жанеиро) постоји постројење за обogaћивање уранијума ниског садржаја (испод пет одсто) који се употребљава у две постојеће нуклеарне централе.

⁸⁸⁹ На пример, у јуну 2006. У Бразилији је одржан 16. пленарни састанак Групе нуклеарних снабдевача (НСГ). На Самиту "Глобална нула: свет без нуклеарног оружја" (Париз, фебруар 2010.) С. Аморим је изјавио да је "Бразил покушавао да створи више једнак, безбеднији и праведнији свет, свет у коме не би била оправдана употреба нуклеарног оружја, јер је витално да ниједној земљи буде негирано право да развија нуклеарну енергију у мирољубиве сврхе, укључујући обogaћивање све док је то у складу са прописима АИЕА." Бразил се залаже да АИЕА буде једина универзална мултилатерална институција у свету компетентна и са искуством у тој области. Критиковао је што земље које поседују нуклеарно оружје не испуњавају свој део договора да подстичу своје разоружање, а да од осталих захтевају да стриктно придржавање обавеза и да је то разлог што Бразил није потписао Додатни протокол о НПТ. V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, op. cit., p. 485.

легитимне од стране међународног права, као и координиране акције вођене од стране лидера способних да комбинују чврстину у борби против насиља са јасним компромисом са демократијом и социјалним укључењем. А најбоља форма за то је дијалог путем дипломатије.⁸⁹⁰

3.9.4.3.2. АГЕНДА БЕЗБЕДНОСТИ И МИРОВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ ОУН

Током еволуције ОУН мировне операције су постале једна од главних активности представљајући директно инволвирање организације у конфликте и хуманитарне кризе. По дефиницији Брахими извештаја мировне операције имају три димензије, односно обухватају три главне активности:

"превенцију конфликта и пацификацију, одржавање мира и конструкцију мира."⁸⁹¹

У Повељи ОУН статус мировних операција и њихово формирање је тема за дискусију, јер утицаји политичких спорова, суверенитета, националних интереса и безбедности јесу елементи који дефинишу димензију и успех и/ли неуспех тих активности и њихова ограничења у тешким процесима помирења, пацификације, стабилизације и реконструкције држава и друштава.⁸⁹²

Бразил је увек чврсто придржавао принципа и захтева Кепстон доктрине, активно учествујући у различитим мировним операцијама са војним, полицијским и

---

⁸⁹⁰ С. Аморим је у септембру 2005. у ОУН осудио тероризам и осврнуо се на његове дубоке узроке, сматрајући да нема аутоматске повезаности између сиромаштва и тероризма, али је аргументовао да би оштри друштвено-економски проблеми, нарочито када су комбиновани са одсуством грађанских и политичких слобода, били фактори који би могли да изложе заједнице екстремном деловању фанатизованих група. Изразио је бразилски став да треба интензивно деловати у циљу постизања брзог закључења обухватне конвенције о тероризму. У тематској дебати СБ ОУН о тероризму (септембар 2010.) С. Аморим је обновио бразилски аргумент о његовим друштвено-економским коренима, изразио је преференцију ка мултилатералним споразумима за његово решавање и истакао важност јачања капацитета ОУН у тој области. У вези тога, пружио је подршку Глобалној стратегији ОУН против тероризма јер има обухватну перспективу и такође је инсистирао на поштовању међународног права у репресији у односу на тероризам. V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, op. cit., pp. 506-507.

⁸⁹¹ V. Cristina Soreanu Pecequillo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 317.

⁸⁹² На пример, дискусија о Гоулдстоновом извештају о кршењу људских права и злочинима против човечанства у појасу Газе од стране обе стране у конфликту (Израел и Палестина) из 2009. била је поларизована: Бразил је гласао за извештај, САД против, а В. Британија није изразила позицију.

цивилним ефективима.⁸⁹³ Међу тим операцијама истицао се учешћем у афричким земљама (Ангола и Мозамбик) и Источном Тимору које су биле део обухватних принципа бразилских активности у међународном систему повезано са његовим приоритетима традиционалне спољне политике у Африци и са односима са земљама португалског говорног подручја, али и у другим подручјима.⁸⁹⁴ У том деловању се нарочито истицало учешће Сержио Виeiro де Мела као једног од најзначајнијих представника ОУН и његово снажно ангажовање у институцијама ОУН.⁸⁹⁵ Бразилско учешће у мировним операцијама ОУН је још значајније последњих година, посебно због одговорности преузимајући руковођење Мисије УН за стабилизацију на Хаитију (МИНУСТАХ) установљене Резолуцијом 1542 СБ УН.⁸⁹⁶ На подручју бивше Југославије, бразилски контингент је учествовао у снагама посматрача УН у Босни и Херцеговини 1995. где је бразилски генерал командовао са укупно 680 посматрача, од којих су 75% били Бразилци.⁸⁹⁷

Прибројена мировним мисијама, агенда безбедности ОУН обухвата теме разоружања, непролиферације, тероризма, наркотрафика, трговине људима и

---

⁸⁹³ Кепстон доктрина из 2008. пледира интегрисање цивилних и војних операција ОУН за очување мира, чиме се наставља преокупација Извештаја Брахими из 2000. (извештај Комисије о панелу о мировним операцијама УН).

⁸⁹⁴ Мисије у којима је учествовао: 1957/1967-UNEF I (Синај и појас Газе), ONUC (Конго 1960/1964), UNSF (Западна Нова Гвинеја 1962), DOMREP (Доминиканска Република 1965/1966), UNIPOM (Индија/Пакистан 1965/1966), UNFICYP (Кипар 1964/1967). Бразил није учествовао веома дуго у мировним мисијама (1968-1988) чиме је изгубио на искуству и политичком капиталу, што је касније постепено надокнадио константним учешћем: UNAVEM I (Ангола 1989/1991), ONUCA (Централна Америка 1990/1992), UNAVEM II (Ангола 1991/1995), ONUSAL (Ел Салвадор 1991/1995), ONUMUZ (Мозамбик 1993/1994), ONUMUR (Руанда/Уганда 1993/1994), UNPROFOR (бивша Југославија 1992/1995), UNTAC (Камбоџа 1993), UNOMIL (Либерија 1993), MINUGUA (Гватемала 1994/2001), UNOMSA (ЈАР 1994), UNAVEM III (Ангола 1995/1997), UNCRO (Хрватска 1995/1996), UNPREDEP (Македонија 1995), UNTAES (Западна Славонија 1996/ 1998), UNMOP (полуострво Превлака 1996/2006), MONUA (Ангола 1997/1999), UNAMET/UNTAET (Источни Тимор 1999/2006), 2004. MINUSTAH (Хаити), 2006. UNMIT-United Nations Integrated Mission in Timor-Leste. In: Cristina Soreanu Resequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 319.

⁸⁹⁵ Између 1999. и 2002. он је био преговарач од стране ОУН у многим конфликтима: Бангладеш, Камбоџа, Либан, БиХ, КиМ, Руанда, Источни Тимор, а погинуо је августа 2003. у агентату у Багдаду. као специјални представник ГС ОУН за Ирак.

⁸⁹⁶ Према подацима УН ова мисија је почетком 2010. имала у свом саставу 9.123 наоружаних припадника (7.057 војника и официра и 2.066 полицајаца), 492 цивила, 1.221 из локалне полиције и 205 добровољаца. Бразил је дао највише ефектива, а остали су из САД, Француске, Ел Салвадора, Гвинеје, Египта итд.

⁸⁹⁷ У мају 1995. два бразилска официра су били међу неколико стотина посматрача УН које су заробили босански Срби и употребили као људски штит против даљих бомбардовања НАТО. Број бразилског контингента се постепено смањивао од 1.166 у августу 1996. на 48 у септембру 1997.

експлоатације људи. Најзначајнији уговори и режими у вези ових питања - Уговор о нуклеарној непролиферацији (НПТ) на снази од 1970. и Уговор о делимичној забрани нуклеарних тестова (ПТБТ) на снази од 1964. датирају из доба Хладног рата и поседују његову логику када се тиче приступа знању и мирољубивим циљевима технологије (осим Уговора о потпуној забрани нуклеарних тестова ЦТБТ из 1996.).⁸⁹⁸

Бразил је до краја Хладног рата увек показивао чврст компромис у вези привржености разоружању и употреби двојних технологија у мирољубиве сврхе, али није одустајао од својих пројеката развоја и аутономије. Међутим, процес промене у овој области је лагано започет у влади председника Ж. Сарнеја и постао стуб спољне политике Колор де Мела који је практично приступио свим режимима и механизмима на овом пољу, а касније је сличну активност развила Кардозова влада. Као укупан резултат делатности и ангажовања у нуклеарној области и технолошком оспособљавању, Бразил је приступио: Уговор Тлателолко о забрани нуклеарног оружја у Л. Америци и Карибима (из 1967., на снази од 1994.), Контрола технологије пројектила (МТЦР 1995.), Нуклеарне заштитне мере, Група нуклеарних снабдевача 1996., Конвенција о хемијском оружју потписана 1993., на снази од 1997. Бразил је потписао 1972. Конвенцију о биолошком и отровном оружју (ВТСВ), са Аргентином уговор АБАЦЦ 1991., а касније је потписао Уговор из Отаве о забрани подземних мина.⁸⁹⁹ Једна од бразилских иницијатива у ОУН (септембар 2011.) је да се размотри потреба да међународна заједница прихвати одговорност за заштиту цивила, након што су снаге НАТО напале и убиле либијског лидсера Моамера Гадафија. С тим у вези, бразилска влада је имала став којим се противи агресији на Ирак и одбацује притисак за интервенцију у Сирији. Ово је нови концепт одговорности ради заштите цивила као допуна тзв. одговорности за заштиту. Као велика демократска земља у развоју Бразил види јасан интерес у учешћу у мировним мисијама:

"као допринос свом успеху ради учвршћења мултилатералних механизма у области мира и безбедности, док, с друге стране, његова највећа тешкоћа се

---

⁸⁹⁸ Кина је 2006. потписала ЦТБТ, али га, као и САД, није ратификовала. Индија није потписница ни ЦТБТ ни НПТ.

⁸⁹⁹ V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 322.

налази у релативној нееластичности капацитета за квалитетнији допринос у вези трупа за операције.⁹⁰⁰

Своју релативно малу тежину и важност у величини, опреми и значају оружаних снага у међународној заједници, Бразил жели и инсистира да надокнади интензивним и обимним учешћем у мировним операцијама из два разлога: да се покаже донекле релевантним чиниоцем на војном плану и да и на основу тога легитимно потражује стално место у СБ ОУН.

3.9.4.4. СОЦИЈАЛНЕ ТЕМЕ И МЕЂУНАРОДНЕ КОНФЕРЕНЦИЈЕ

Током Хладног рата у међународној агенди су доминирала питања безбедности (у другом плану су биле дискусије о социјалним питањима) што је приликом формирања ОУН сматрано приоритетним за реструктуирање међународног система после рата. Иако су се ове дискусије дешавале на почетку биполарног конфликта, ипак је постигнут напредак усвајањем документа Универзална декларација о људским правима 1948. и реализацијом конференција у овој области, као и о животној средини. Окончањем Хладног рата је преокренут фокус међународне заједнице на питања социјалне тематике одржавањем више конференција и на преокупацију за спровођење донесених одлука и мера у тим областима, што се продужило у 21. век. Реалистично посматрајући биланс генерално се запажа:

"одсуство напретка на шта утичу различити фактори националних држава: геополитички захтеви, суверенитет и национални интереси, економски развој (подела Север-Југ) и културне и религиозне посебности."⁹⁰¹

Због тога разноврсне препоруке са тих конференција су само делимично спровођене или нису уопште. Ипак је могуће идентификовати неке заслуге за напредак тих дискусија: установљење референци за оријентисање међународних дебата и позитивне сигнале у променама понашања неких држава, међу којима је био

⁹⁰⁰ In: Eduardo Uziel, *O Conselho de Segurança, as Operações de Manutenção da Paz e a Inserção do Brasil no Mecanismo de Segurança Coletiva das Nações Unidas*, FUNAG, Brasília, 2010., pp. 154-190.

⁹⁰¹ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 303.

и Бразил.⁹⁰² Реинкорпорација ових тема и преокупација у Миленијумским циљевима развоја ОУН (MDGs), континуитет сусрета на високом нивоу о животној средини и индивидуалне акције појединих држава чине комплексним овај оквир активности међународне заједнице. Одлучно деловање Бразила у одбрану MDGs је део те динамике, која се одсликава у различитим социјалним политикама у домаћем оквиру почев од 2003. Такође, значајно је нагласити активно учествовање Бразила у раду међународних конференција са основом на свом идентитету земље у развоју и на компаративним предностима у одређеним секторима: људска права и животна средина.

3.9.4.4.1. ЉУДСКА ПРАВА

Фундаментално и осетљиво питање за Бразил на подручју социјалних тема и међународних конференција на ту тему је питање људских права, које је еволуирало:

"од дефанзивне активности 1970-их и 1980-их до наглашеног ангажовања у међународним форумима (у периоду редемократизације и након тога, прим. Д.С.В.)."⁹⁰³

Према Линдгрону Алвесу могу се идентификовати четири периода у еволуцији бразилске позиције о људским правима и његовог учешћа у Савету за људска права ОУН: а)конзервативни период 1978-1984, б)период транзиције за време владе председника Сарнеја 1985-1990, в)приступање међународним инструментима за време влада председника Ф. Колора и И. Франка 1990-1994., в)од 1995. на даље је период валоризације међународног система ради промоције и заштите људских права

---

⁹⁰² Главне одржане конференције у последњих деценији 20. века су биле следеће: Светски самит о деци (Њујорк, 1990.) Конференција УН о човековој средини и развоју (Рио де Жанеиро, 1992.), Светска конференција о људским правима (Беч, 1993.) Међународна конференција о становништву и развоју (Каиро, 1994.), Светки самит о социјалном развоју (Копенхаген, 1995.), Четврта светска конференција о женама (Пекинг, 1995.), Конференција УН о људским стаништима-Хабитат 2 (Истанбул, 1996.), Светска конференција против расизма, расне дискриминације и нетолеранције (Дурбан, 2001.).

⁹⁰³ V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 312.

са утицајем на унутрашњу и спољну политику влада председника Кардоза и Луле.⁹⁰⁴ У међународним размерама ова питања су добила наглашену улогу на Светској конференцији о људским правима (Беч, 1993. - документа Декларација и Програм акције из Беча), затим на Светској конференцији о социјалном развоју посвећеној искорењивању сиромаштва (Копенхаген, 1995.), а на Конференцији у Риму 1998., је Статутом (ступио на снагу 2002.) основан стални Међународни кривични суд чему су се нарочито успротивиле САД.⁹⁰⁵ Позиција Бразила у дебатама о људским правима одражава чврст приступ мултилатерализму, очувању својих националних интереса директнијим деловањем у различитим међународним форумима и органима за спровођење и контролу препорука и норми. На почетку Лулина влада је показала да не мења политику претходне владе у односу на људска права на међународном плану.⁹⁰⁶ Почев од 2004. Бразил је био подвргнут оптужбама за кршење људских права у земљи и на Хаитију од стране Интерамеричке комисије за људска права, што је речено на тај начин што је примао специјалне извештаче да *in loco* размотре ситуацију. Иначе, Бразил је веома осетљив на питање ситуације и заштите права Индиоса (учињено је разграничење њихових територија које представљају 1/8 укупне површине земље) и увек се ангажује у међународним форумима по овом питању.⁹⁰⁷ С. Аморим је самокритично изјавио током припрема за конференцију о ревизији Дурбана против расизма, расне дискриминације, ксенофобије и нетолеранције (Бразилија, јун 2008.), да се током дуго времена у Бразилу негирало постојање расизма и да се веровало да у земљи постоји тзв. расна демократија, што у ствари

---

⁹⁰⁴ V. José Augusto Lindgren Alves, "Direitos Humanos e o Papel do Brasil", in: O Brasil e a ONU, FUNAG, Brasília, 2008, p. 183-204.

⁹⁰⁵ Од 120 земаља које су учествовале, 93 је гласало за, 20 су се уздржале, а седам је било против (САД, Кина, Израел, Јемен, Ирак, Либија и Катар).

⁹⁰⁶ С. Аморим је 2003. изјавио да би требало очувати концептуална освајања са великих конференција 1990-их о људским правима, популацији, социјалном развоју, стању жена, борбе против расизма који су почели да се трансформишу у праксу. С тим у вези, бразилска влада је основала специјалне секретаријате. V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Томо II-2003-2010, op. cit., p. 488.

⁹⁰⁷ Национална фондација Индио (FUNAI) је владин орган задужен за установљење и извршавање политике за Индиосе у складу са Уставом државе. Основана је 1967., заменивши Сервис за заштиту Индиоса из 1910. У Бразилу постоји 230 племена (900.000 становника, тј. 0,45% укупне популације земље) који живе у 611 области површине 1.097.500км², односно 12,8% Бразила. Извор: ФУНАИ

није било тачно.⁹⁰⁸ На Конференцији о ревизији Дурбана (Женева, април 2009.) где је учествовала 41 држава, председник Лула да Силва је, поред осталог, нагласио да је Бразил активан у Савету за људска права ОУН како би се Савет афирмисао као универзална, објективна и кооперативна инстанца и коме све владе, цивилна друштва и појединци могу да се обрате како би се људска права у потпуности гарантовала у свим земљама.⁹⁰⁹ Анализирајући бразилску спољну политику у односу на људска права С. Аморим је истакао да Бразил привилегује сарадњу и снагу примера као ефикасније методе од једноставне осуде.⁹¹⁰ Међутим, ово није спречавало Бразил да заузима сопствене позиције у појединим случајевима.⁹¹¹ С. Аморим сматра да је бразилска приврженост унапређењу људских права непоколебљива и унутар земље и на глобалној скали, односно Бразил сматра да су људска права дубоко повезана са демократијом, миром и развојем, а њихова промоција је у суштини бразилске спољне политике, што илуструје њен став солидарности и неравнодушности према многим рањивим народима на планети.⁹¹² У мултилатералним форумима Бразил се труди да фаворизује неселективни и објективни третман људских права - онај који избегава политизацију или пристрасност придржавајући се правила да свака појединачна земља – богата или сиромашна, моћна или слаба, у Африци или Европи – треба да подлеже истим методама испитивања, без двоструких стандарда.⁹¹³ У овој области Бразил подстиче да се показује примером, а не реторички, постизање бољих резултата и жели да пружи реалан допринос онима који пате због кршења људских

---

⁹⁰⁸ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II-2003-2010, op. cit., p. 497.

⁹⁰⁹ С тим у вези, бразилску позицију обележава наставак универзалности *versus* селективности. Ibidem.

⁹¹⁰ Бразилска позиција у дискусијама о ситуацији људских права у Судану 2006. је пример конструктивног деловања ослобођеног од аутоматског сврставања земље у Савету за људска права где је гласао за пројекат резолуције Афричке групе, а не ЕУ, који је гарантовао мандат специјалном извештачу о ситуацији у Судану. V. Celso Amorim, "O Brasil e os Direitos Humanos: em busca de uma agenda positiva", *Política Externa*, vol. 18, No 2, set-out-nov 2009.

⁹¹¹ С. Аморим је у августу 2010. на критике у Бразилу да је спољна политика владе скоро индиферентна према неким земљама оптуженим за кршење људских права одговорио је то погрешно мишљење, да влада сматра да притисак или јавна осуда нису најбољи пут за повољан резултат, јер је застрашивање уместо убеђивања скоро увек неефикасно, ако не и контрапродуктивно. V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, op. cit., p. 500.

⁹¹² V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit.

⁹¹³ Из тог разлога је Бразил био једна од земаља која се залагала за прихватање механизма "Универзална периодична ревизија" (установљен 2008.) који пружа универзални, неиздиференциран третман сваке поједине земље.

права (остваривање солидарности са онима који су у невољи било је једно од начела спољне политике председника Луле).⁹¹⁴ Бразилска влада није била индиферентна на потребе земаља погођених сиромаштвом, оружаном конфликом и природним катастрофама, а тај став није контрадикторан са одбраном бразилских сопствених интереса. Однос између националног интереса и вршења солидарности је био фундаментални аспект Лулине спољне политике - Бразил је повећао своју хуманитарну помоћ, тако да су, на пример, у 2010. средства за хитне случајеве поклоњена у 36 земаља које су се суочавале са тешкоћама (првенствено преко УНДП, УНХЦР и WFP).⁹¹⁵ Почетком 2004. су председник Лула, шпански премијер Сапатеро, председник Француске Ширак и ген-сек УН Кофи Анан заговарали покретање Акције против глади и сиромаштва, а резултат те пионирске иницијативе је било формирање УНИТАИД.⁹¹⁶ Такође, Бразил је веома активан у помагању народу Хаитија директном помоћи и интензивним учешћем у ширим међународним напорима, тако да је доделио укупно 350 милиона УСД подељених на једнаке делове: хуманитарна помоћ и пројекти реконструкције након разорног земљотреса 2010. Бразил је у мају 2006. изабран на једно од 47 места у Савету за људска права ОУН на период од две године (за је гласало 165 земаља од 191), а 2008. је реизабран (за 175 гласова). Итамарати је тим поводом нагласио да је једна од главних иновација у процесу институционалне изградње овог Савета инспирисана бразилским предлогом за израду Глобалног извештаја о људским правима – механизам универзалне периодичне ревизије (УПР).⁹¹⁷ Здружена тема - развој и људска права - је лансирана 2000. у Миленијумским циљевима развоја усвојеним на Самиту миленијума

---

⁹¹⁴ V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", *op. cit.*

⁹¹⁵ Бразил је такође стално промовисао кооперацију Југ-Југ, понекад заједно са међународним телима – Светском банком и МОР. Бразилска агенција за кооперацију (АБЦ), као огранак Итамарати, води пројекте у многим земљама Африке, Ј. Америке и Кариба и Азији (само у 2009. је спроведено 413 пројеката техничке кооперације).

⁹¹⁶ УНИТАИД је глобална здравствена иницијатива у великој мери финансирана од авиокарата. Установили су је 2006. владе Бразила, Чилеа, Француске, Норвешке и В. Британије са циљем да се добијају одрживи фондови у борби против неефикасности на тржиштима лекова, дијагноза и превенције за ХИВ/АИДС, маларије и туберкулозе у ЗУР. Седиште је у Женеви.

⁹¹⁷ С тим у вези, Бразил је био једна од првих држава оцењена од стране тог механизма (Женева, април 2008.), а на критике да је био попустљив по питању протеста против владе Судана (случај Дарфур), С. Аморим је рекао да без учешћа Афричке Уније осуда не би побољшала ситуацију на терену.

одржаном у ОУН.⁹¹⁸ У пракси ови циљеви се деле на осам приоритета који треба да буду испуњени бар 50 одсто до 2015. Али, и Кофи Анан и Бан Ки-Мун су сматрали да се то неће адекватно остварити до тада.⁹¹⁹ Позиција Бразила у односу на нови концепт људске безбедности и Миленијумске циљеве је варијала између отворене подршке Миленијумским циљевима до преокупације људске безбедности питањима која се односе на мешање и интервенцију у сувереним државама. Почетком 21. века Миленијумски циљеви развоја (МДГ) су се појавили као покушај предузимања и напредовања са темама које су постављене на конференцијама 1990-их, али чије спровођење наставља да бива противно и заостаје у реализацији у економским, социјалним, стратешким и културним питањима. Што се тиче Миленијумских циљева, влада председника Лула је спроводила своје приоритете кроз више различитих програма повезаних са њиховим испуњењем: искорењивање глади, грађанство и социјално укључење, породична стипендија, Без глади, Програм искорењивања рада деце, Бразил који се смеје, Народна фармација, Qualisus (област здравства), Описмењени Бразил, Програм универзитет за све (Pro-uni). Поред тога, Бразил је уз друге земље у успону деловао у програмима помоћи и техничке кооперације у оквиру Југ-Југ (Фонд ИБСА, партнерства Југ-Југ) и имао је истакнуту улогу портпарола социјалних и економских захтева Трећег света у ОУН, трговинским и финансијским међународним организацијама (трговински реципроцитет, отварање тржишта, смањење дуга и сиромаштва неки су од приоритета здружени са захтевима за реформу институција). Од почетка свог мандата председник Лула да Силва је континуирано био ангажован и имао водећу улогу у постављању теме борба против глади и сиромаштва у међународној агенди, и већ у јануару 2003. он се на Светском економском форуму у Давосу заложиио за веће напоре међународне заједнице у тој борби.⁹²⁰ По њему, ЗУР би требало да

---

⁹¹⁸ V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 296-303.

⁹¹⁹ Циљеви су: 1)искоренити екстремно сиромаштво и глад, 2)достигнути универзално основно образовање, 3)промовисање једнакости међу половима и аутономија жена, 4)смањење смртности деце, 5)понољшање здравља мајки, 6)борба против АИДС, 7)гарантовање одрживости животне средине, 8)успоставити партнерство за развој у свету.

⁹²⁰ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II – 2003-2010, op. cit., p. 507.

континуирано добијају помоћ, путем слободније међународне трговине, олакшањем спољног дуга, директним инвестицијама, повећањем међународне помоћи и алтернативним механизмима финансирања.⁹²¹ Такође, он је у Давосу (фебруар 2005.) подсетио на предлог да се оснује фонд у вези купопродаје оружја у свету у сврху финансирања гладних у свету. Такође, поновио је да су скандалозне субвенције пољопривредницима у РЗ које представљају шест пута више од додатних 50 млрд УСД потребних за остварење Циљева миленијума.⁹²² Председник Лула је отворио генералну дебату на 61. заседању Генералне скупштине ОУН рекавши да је три године раније тврдио да је неопходно да се хитно делује у вези борбе против глади и сиромаштва у свету.⁹²³ У вези тога је истакао успех Бразила који је за пуне четири године спровођењем мера активне социјалне политике повећао запосленост, економску стабилност, социјално укључење путем програма стипендија-фамилија (главне полуге програма Без глади) којим 11 милиона породица прима минималну плату (у 2010. се попела на 310 УСД), једном речју побољшан је квалитет живота за велики број грађана. Бразилски став и политика већ деценијама здружују људска права са развојем - у Лулиној влади са борбом против сиромаштва и глади. Председник Лула је:

"на свим седницама Генералне скупштине ОУН од 2003., на скуповима светских лидера и мултилатералних органа износио бразилску верзију постојећег неправедног међународног поретка - од ефеката глади и болести до повреда људских права."⁹²⁴

Тако је поводом усвајања споразума ТРИПС (Trade-related Aspects of Intellectual Property Rights) у СТО под притиском економија у успону, у циљу да се усвоји право на патенте за лекове и прошири њихова употреба када то захтева колективно здравље, Бразил изразио резерве.⁹²⁵

---

⁹²¹ Ibidem, p. 508.

⁹²² Ibidem, p. 509.

⁹²³ V. Luiz Inácio Lula da Silva, говор на отварању генералне дебате на 61. заседању Генералне скупштине УН 19.09.2006.

⁹²⁴ In: Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 507-508.

⁹²⁵ Председник Лула да Силва није био задовољан преговорима без споразума са лабораторијом која задржава право и одлучио је 2007. да његова влада раскине патент "Efavirenz" – лека за борбу против

Преговори о пољопривреди су, након суспендовања у оквиру Доха рунде у јуну 2006., пренети у ОУН и у новембру 2009. је одржан самит Организације за пољопривреду и исхрану (ФАО) у Риму уз учешће 40 шефова држава (само неколико из РЗ) и 4.800 делегата из 193 чланице. Дебатовано је обезбеђење прехране светског становништва које је било угрожено кризом хране 2008. када су за годину дана повећане цене: пшенице за 100%, соје за 80%, осталих житарица за 70%.⁹²⁶ Оно се погоршало након забране извоза од стране неких земаља, формирањем превентивних залиха, побунама потхрањених (скоро једна милијарда у свету) и предвиђањем нових ратова.⁹²⁷ Председник Лула је на самиту истакао да је неопходна воља и политичка одлучност да се искорени глад у свету (што истиче и декларација самита, али без одређивања датума), у вези чега је нагласио пример Бразила који је одвојио 20,5 милиона становника из сиромаштва и смањио за 62 одсто дечју глад чиме је прекинут циклус мизерије и безнадежности. Истакао је, поред осталог, да је за њега глад најгоре оружје за масовно уништење на планети.⁹²⁸ На самиту је Бразил похваљен због успешно спровођеног владиног програма "Без глади" којим је обухваћено 44 милиона особа, а од 2001. до 2005. број гладних је спао на 12 милиона (подаци ФАО за 1991. указују да их је било 16 милиона). Председник Лула је том приликом предложио подсахарским земљама иницијативу за трансфер пољопривредне технологије која је дала позитивне резултате у области са вегетацијом серадо која је такође тип саване.

АИДС. V. Luiz Felipe de Seixas Correa, (org.), *O Brasil nas Nações Unidas: 1946-2006*, FUNAG, Brasília, 2007. У погледу регулисања интелектуалне својине (штити патенте и технолошке иновације) у корист лабораторија и корпорација богатих земаља, Кина и Индија су то прихватиле са резервом, док је Бразил објавио обавезно лиценцирање лекова против АИДС и тиме раскинуо са патентом.

⁹²⁶ V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., p. 502.

⁹²⁷ Скуп у Риму је дао неповољне резултате: прикупљено је 6,5 млрд УСД за борбу против глади, а било је потребно 30 млрд УСД годишње и није се супротставило истинским узроцима кризе. V. Ministério das Relações Exteriores, *O G-20 e OMC: textos, comunicações e documentos*, FUNAG, 2007, Brasília

⁹²⁸ Presidencia da República do Brasil, Portal Planalto, 2010.

3.9.4.4.2. ЖИВОТНА СРЕДИНА-КЛИМА И ДРУГА АМБИЈЕНТАЛНА ПИТАЊА

Што се тиче животне средине, еволуција расправа о тој теми се може пратити од 1968. усвајањем резолуције ГС ОУН 2938 која је указала на важност дискусије о амбијенталним темама и човековог утицаја на хабитат, преко одржавања Прве конференције у Штокхолму (јун 1972.) посвећене питању животне средине када се почело размишљати и деловати на систематски начин у контексту међународних односа.⁹²⁹ Бразил већ деценијама активно учествује у мултилатералним преговорима о питањима животне средине (и промовише их у агенди ОУН) на четири међународне конференције које дебатују ову материју: Штокхолм 1972., Рио де Жанеиро 1992., Јоханесбург 2002. и Доха 2012., а спољна политика земље од почетка има значајну улогу на том терену имајући у циљу да у њега укључи реципроцитет ефеката.⁹³⁰ С тим у вези, бразилска влада је промптно реаговала разумевајући ове проблеме као актуелне и важне поводом чега су формиран Бразилски институт за човекову средину и за обновљиве природне ресурсе (ИВАМА, 1989.) и Министарство за животну средину 1992. Из тих разлога земља је била домаћин Конференције УН о животној средини и развоју у Рио де Жанеиру 1992. (Самит Земље, ЕСО 1992, тј. UNCED). Главне дебате су се односиле на теме промене климе и глобалног загревања, биодиверзитет и одрживи развој, а подела Север-Југ се одржала током целог скупа као и неприхватање конкретних мета и споразума од стране САД.⁹³¹ Оквирна конвенција о климатским променама ОУН усвојена на Рио 92 је била могући одговор на преокупације међународне заједнице у вези климатских промена

---

⁹²⁹ V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 306.

⁹³⁰ V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 506-507.

⁹³¹ Усвојена је Декларација из Рио о животној средини где је установљено 27 принципа који се односе на животну средину, управљање, суверенитет, социјалну одговорност итд. Такође је усвојено више важних докумената 1) Конвенција о биолошком диверситету (СДВ) - Бразил поседује преко 20 одсто глобалног диверситета и јасно је означио своје позиције у одбрани националног суверенитета ради експлоатације тих ресурса на одржив начин; 2) Конвенција о борби против дезертификације; 3) Декларација о принципима о шумама која укључује тематiku одрживог развоја и суверенитета. За Бразил ради се о фундаменталном питању које се придаје Амазонској прашуми и оптужбама због крчења шума у региону (неке земље су се чак залагале да тај регион постане светска баштина). V. Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 306.

које су изазване емисијом гасова са ефектом стварања стаклене баште. Први велики споразум о промени климе је постигнут 1997. усвајањем Протокола из Кјото (Оквирна конвенција УН о климатским променама-УНФЦЦЦ-позната као Рио+5), Конференција Кјото - ЦОП 3) нису елиминисани стари спорови Север-Југ у вези смањења емисије гасова стаклене баште, концепта развоја и и улоге сече шума у томе.⁹³² На Балију је одржана 13. конференција ОУН о климатским променама (крајем 2007. уз учешће 189 држава), где су САД биле потпуно изоловане и коначно су потписан протокол о намерама пост-Кјото који је требало да ступи на снагу 2012., а напредак би се верификовао прихватањем компромиса од стране земаља у успону да и оне смање своју емисију гасова уз помоћ технологија финансираних од стране РЗ - све би прихватиле квантитативна смањења (и САД).⁹³³ Међутим, напредак није остварен што се читавало неуспехом већ на 15. конференцији о климатским променама (Копенхаген, крајем 2009., уз учешће 15.000 делегата). Бразилска позиција у односу на Конференцију УН о климатским променама (ЦОП-15) показује континуитет својим компромисима у амбијенталној области: одрживи развој, диференцијација између богатих и сиромашних, потреба за договорима који поштују оба ова параметра - одбрану суверенитета и амбијенталне баштине Бразила. Председник Лула да Силва је у оба мандата био веома ангажован на међународном плану у области заштите животне средине. На 64. заседању ГС ОУН истакао је да новоусвојени план Бразила о климатским променама предвиђа смањење за 80 одсто сече амазонских кишних шума до 2020. и нагласио да је енергетска матрица Бразила

---

⁹³² Протокол је усвојен 1997. и ступио на снагу 2005., а до 2012. ратификовале су га 190 земаља и ЕУ (нису Авганистан, Андора, Јужни Судан, Канада се повукла 2011. и САД које су га само потписале - дакле земље које су 1990. емитовале 62 одсто гаса у свету). То је међународни уговор који поставља обавезујуће циљеве индустријским земљама ради смањивања емитовања гасова у атмосферу због ефеката стаклене баште. Контроверзије нису спречиле да закључење преговора резултира Протоколом који установљава као главни принцип да смањење емисије гасова стаклене баште буде најмање 5 одсто ниже од нивоа из 1990-их у периоду 2008-2012 имајући за циљ контролу климатских промена. Бразил је током друге Кардозове владе потписао овај Протокол 1998., а ратификовао га 2002. Велике земље емитери гасова Кина, Русија, Јапан, чланице ЕУ такође су га потписале, али у више наврата нису поштовале његове циљеве. Највећи загађивач САД до краја 2010. нису га ратификовале иако су га потписале 1998. Припремни извештаји за СОП-15 у Копенхагену (децембар 2009.) указују да су САД и већина индустријализованих земаља повећали емисију гасова упркос свом дискурсу про-Кјото.

⁹³³ V. André Aranha Corrêa do Lago, *Estocolmo, Rio, Joanesburgo: o Brasil e as três conferências ambientais das Nações Unidas*, FUNAG, Brasília, 2007.

једна од најчистијих на свету, да се етанол и друга биогорива производе у адекватним условима и да је земља самодовољна у вези нафте.⁹³⁴ На Конференцији ОУН о климатским променама (Копенхаген, децембар 2009.) председник Лула да Силва је изјавио да је неопходно избећи поларизацију Север-Југ, да су у питању комплексни преговори и да ниједан учесник неће отићи потпуно задовољан постигнутим споразумом.⁹³⁵ Ипак, РЗ треба да прихвате амбициозне циљеве о смањењу гасова што би било на висини њихове историјске одговорности да се очува Протокола из Кјота, али и да ЗУР треба да дају свој допринос глобалном напору за ублажавање емитовања штетних гасова у хемисферу.⁹³⁶ С. Аморим оцењује да је Бразил био један од главних учесника у преговорима о актуелно најкритичнијој теми - климатским променама – у вези чега је чврсто везан за принцип заједничке, али диференциране одговорности, која узима у обзир историјски удео РЗ у глобалном загревању и признавање права сиромашних земаља на развој.⁹³⁷ С тим у вези, Бразил је амбициозно понудио смањење емисије гасова на 15. конференцији учесница у Копенхагену, што је утицало да и други ураде исто, нарочито земље у успону. Ипак, сав тај напор није уродио плодом, делимично што је Споразум био недовољан (због финансирања и смањења обавеза неких земаља, нарочито САД), а делимично зато што је метод вођења састанка оставио неоправдано искљученим неке земље.

3.9.4.5. ЕКОНОМСКЕ ТЕМЕ

Бразил се од самог оснивања ОУН залаже да њени органи има водећу улогу у разматрању глобалних и регионалних економских проблема, њиховом решавању и

---

⁹³⁴ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Томо II – 2003-2010, op. cit., p. 503. С тим у вези премијер Норвешке Јенс Столтенберг се обавезао да ће Норвешка поклонити 1 млрд УСД до 2015. за Фонд Амазонија који ће имати за циљ активности у превенцији, надгледању и борби против сече шума и промоцији очувања и одрживе употребе шума амазонског биома.

⁹³⁵ Ibidem, p. 504.

⁹³⁶ Стога је неопходно гарантовати 2 степена загревања до 2050., одржати компромис са постављеним метама, одржати принципе усвојене Протоколом из Кјота и принципе усвојене Оквирном конвенцијом и да треба ставити на располагање средства за најсиромашније земље Споразум из Копенхагена су редиговали САД, Кина, Индија, Бразил и ЈАР у коме се признају климатски изазови и акције које треба предузети да би се одржало повећање температуре испод 2 степена С. Ibidem, p. 505.

⁹³⁷ V. Celso Amorim, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", op. cit.

помагању ЗУР. Због тога је стално, независно од политичких режима, био активан у ова два главна органа ОУН који се баве овим темама.

3.9.4.5.1. КОНФЕРЕНЦИЈА УН ЗА ТРГОВИНУ И РАЗВОЈ (УНЦТАД)

Главни циљ УНЦТАД је да максимално повећа могућности трговине, улагања и напретка ЗУР, помажући им да се супротставе изазовима који произлазе од глобализације и да се интегришу у светску економију под под једнаким условима.⁹³⁸ Основана је 1964. са циљем да покаже да је теоријски либерализам међународне трговине, што је проповедао ГАТТ, непримерен јер је био у корист богатих земаља, како су показале студије Економске комисије УН за ЛА (ЦЕПАЛ). УНЦТАД је у фокусу система ОУН приликом интегрисаног третмана питања трговине и развоја и повезаних тема: финансије, технологија, инвестиције и предузетништво. Бразил је био једна од земаља која је давала импулс и залагала се за реализацију Првог УНЦТАД (и да се институционализује) бивајући увек међу најактивнијим чланицама. За Бразил је УНЦТАД био форум дискусија о реформи трговинских структура и токова међународних инвестиција, сходно критичкој анализи ЦЕПАЛ из 1950-их. Након светске дужничке кризе 1980-их и исцрпљивања могућности дијалога Север-Југ, Бразил је био један од лидера за реформисање ове институције са циљем да њена улога буде центар рефлексије о економском развоју.⁹³⁹ Континуирана подршка и истакнута улога Бразила у УНЦТАД је валоризована добијањем места генералног секретара (Рубенс Рикуперо од 1995-2004). Такође, 11. заседање УНЦТАД је одржано у Сао Паулу 2004. када се Бразил залагао за обнову улоге организације у односу на развој, дајући допринос консолидовању концепта простора за националне политике (*policy space*), који признаје као аутономан прилог сваке земље формулисању и избору политика и правила у циљу развоја, и истиче значај очувања те могућности у контексту преговарања о међународним споразумима или

---

⁹³⁸ V. www.unctad.org

⁹³⁹ V. itamarati.gov.br

политикама помоћи и финансирања ЗУР.⁹⁴⁰ Централно питање 11. УНЦТАД је било како расподелити бенефиције које произлазе од глобализације на што равноправнији начин, Р. Рикуперо је рекао да су на скупу развијене земље упозорене да је неопходно да ЗУР треба да смање зависност од примарних производа. С. Аморим је оценио да је главни резултат скупа очување организације као "фабрике идеја".⁹⁴¹ Председник Лула је, са своје стране, сугерисао да се формира међународни фонд за борбу против глади што је укључено у завршни документ Консензус из Сао Паула. Бразил истиче да институција не треба да се ограничава на активности техничке помоћи релативно неразвијеним земљама, већ треба да одржава и проширује свој капацитет као центар анализе и дискусије о темама развоја у потрази за међународним консензусима. Са том намером Бразил је подржавао УНЦТАД у његовим рефлексијама, посебно оним који се тичу улоге коју држава треба да врши као индуктор развоја.⁹⁴²

3.9.4.5.2. ЕКОНОМСКИ И СОЦИЈАЛНИ САВЕТ ОУН (ЕЦОСОЦ)

Кандидатура Бразила за избор чланице ЕЦОСОЦ одсликава важност који придаје међузависности безбедности и развоја, као и стратешку улогу коју ЕЦОСОЦ врши у промоцији одрживог мира.⁹⁴³ Орган има 54 чланице и расправља и одговоран је за теме за које је Бразил веома заинтересован: економске, социјалне, културне, образовне, здравство, људска права, прати имплементацију Миленијумских циљева. Такође, ЕЦОСОЦ је најпозванији да разматра и координира међународни систем у вези теме одрживи развој чији је Бразил један од главних заговорника.

---

⁹⁴⁰ Ibidem.

⁹⁴¹ "Она може да нема моћ одлучивања, али је њена моћ инспирације веома значајна". V. www.unctad.org.

⁹⁴² С тим у вези, у јулу 2009. Бразил и УНЦТАД су промовисали "Семинар на високом нивоу о улози јавних инвестиција у промоцији економског и социјалног развоја". Као резултат тог скупа је повећана дебата на састанцима стручњака током 2010. и касније што је стимулисало националне и иностране власти ра поразмисле како ЗУР могу да се изборе са потребама за инвестирањем и социјалне укључености. Ibidem.

⁹⁴³ Бразил је више пута био биран у Савет ЕЦОСОЦ: у октобру 2011. изабран за наредни трогодишњи период (за је гласало 186 од 191 државе); крајем 2007. (за гласало 182 од 186 земаља), крајем 2000. итд.

3.9.4.6. БРАЗИЛ И МЕЂУНАРОДНИ ФИНАНСИЈСКО-ТРГОВИНСКИ СИСТЕМ

Актуелни финансијско-трговински систем датира из времена Другог светског рата (као и ОУН), тако да се последњих 20-ак година све чешће поставља питање о његовој ефикасности, па и легитимитету, а чак и Светска трговинска организација (СТО) формирана пола века касније показује сличне проблеме у дневном реду као и неједнакост током преговора.⁹⁴⁴ С тим у вези, у септембру 2004. председник Лула да Силва је у ОУН у Њујорку критиковао ове организације.⁹⁴⁵ Претерана ригидност ових институција је у противставу суштини њиховог формирања - да налазе решења, и уместо тога, оне постају део проблема, тако да би требало да прилагоде фокус ка развоју као приоритету. Председник Лула да Силва је 2006. изјавио да је Бразил ликвидирао своје обавезе, тј. исплатио је зајмове ММФ који су узети током кризе у земљи 2001/2002. и изразио је бразилски интерес да ЗУР повећају своје квоте у ММФ истакавши да је потребно да финансијски механизми делују ка превенцији финансијских криза узрокованих изненадним променама понашања међународних инвеститора.⁹⁴⁶ У 2008. Бразил је након деценија дужничког статуса, постао први пут спољни поверилац и имао позитивну финансијску ситуацију захваљујући великим трговинским суфицитима и све већим директним страним инвестицијама и страним инвестицијама, пре свега у берзанске акције. Пред избијање међународне финансијске кризе Бразил је 2007. и 2008. учествовао у три преговарачка процеса који су били у застоју: ФТАА (пред нестајањем), МЕРКОСУР-ЕУ и Рунда Доха, што није забрињавало владу јер је извоз био у знатном порасту (2002. је био 60, а 2006. је достигао 140 млрд УСД, што је био пораст са 0,9 одсто, на 1,15 одсто светског извоза) и све више диверсификован (Ј. Америка и Кариби 26,5 одсто, ЕУ 22 одсто,

---

⁹⁴⁴ "Ти проблеми одсликавају стање и узрокују парализу преговора, застој агенди, неуравнотежености и расцепе Север-Југ као и одсуство одговарајућих механизма да се баве сценаријом глобализације и прерасподелом светске моћи. Повећање враћања и интензитет криза, неповерење у систем потичу из ове ситуације и утичу на светску политику." In: Cristina Soreanu Pesequillo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 325-326.

⁹⁴⁵ "Праведан и одржив развој захтева значајну промену у токовима финансирања од стране тих институција." V. Luiz Felipe Seixas Corrêa (org.), *Brasil nas Nações Unidas 1946-2006*, op. cit., p. 720.

⁹⁴⁶ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II, op. cit., p. 591-592.

САД 18 одсто, Азија 15 одсто).⁹⁴⁷ Након избијања међународне финансијске кризе 2008., председник Лула да Силва је изјавио да ће Бразил наставити преговоре са свим постојећим мултилатералним институцијама и за учвршћење стратешког споразума са ЕУ.⁹⁴⁸

3.9.4.6.1. СВЕТСКА ТРГОВИНСКА ОРГАНИЗАЦИЈА (СТО)

Светска трговинска организација (СТО) као и претходни ГАТТ, представља продужени и органски део система Бретон Вудса који у актуелном међународном контексту треба да буде суштински ревидиран.⁹⁴⁹ Бразил је био веома активан у ГАТТ и СТО (од 1995.) са циљем:

"да се преговара о коригованим правилима спољне трговине која су противна круцијалним захтевима од стране РЗ за отварање тржишта економија у успону њиховим производима и услугама напредне технологије као и гарантовање инвестиција за експанзију својих компанија."⁹⁵⁰

С друге стране, РЗ нису биле спремне да уступе сопствена тржишта за пољопривредне и индустријске производе као реципроцитет у размени елиминишући субвенције и граничне препреке.⁹⁵¹ После континуираног трговинског дефицита 1990-их, девалвацијом реала 1999. започета је спора тенденција успона спољне трговине, али тек су након 2003. запажени високи суфицити због повећања цена роба које земља извози (индустријски производи чине 53% извоза, тако да превазилазе примарне) и веће потрошње. Ови подаци објашњавају активизам бразилске дипломатије у СТО при чему се Бразил залаже за либерализацију агротржишта и окончање субвенција у ЕУ и САД, недавање концесија у трговини индустријским производима и успостављање реципроцитета бенефиција у трговини између богатих

---

⁹⁴⁷ Izvor: MDIC

⁹⁴⁸ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II, op. cit., p. 535.

⁹⁴⁹ V. Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *Historia da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 501-503.

⁹⁵⁰ V. Amado Luiz Cervo, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, op. cit., p. 105.

⁹⁵¹ Из тог разлога Кардозова спољна политика је допустила да се бразилски традиционални модел развоја еродира у крилу новог неолибералог економског модела предложеног свету путем мултилатерализма. *Ibidem*, p. 106.

и земаља у успону. Ова бразилска трговинска политика вођена у оквиру СТО такође оријентише друге преговоре, због чега је, пре свега због бразилског отпора, пропао пројекат стварања ФТАА, а споразум о слободној трговини МЕРКОСУР-ЕУ је и даље у застоју. Бразил је од формирања СТО био све ангажованији у њеним делатностима – самостално и још чешће у коалицији са истомишљеницима. Земља има истакнуту улогу у механизму за решавање контроверзија СТО ради одбране националних интереса и заједничких циљева са својим партнерима у вези функционисања што праведнијег трговинског система, који карактерише реципроцитет и да буде у складу са својим резолуцијама.⁹⁵² Селсо Аморим је 2009. истакао да је СТО фундаментална за бразилски пројекат који претпоставља константно залагање за јачање мултилатерализма, јер је Бразил бранилац мултиполарности.⁹⁵³ Такође, истакао је да би три највеће користи од закључења Доха рунде биле елиминисање субвенција у пољопривреди, могућност креирања приступа систему ослобођеног од царина и квота за најсиромашније земље и јачање мултилатералног система.⁹⁵⁴ За време Пете министарске конференције СТО (Канкун, септембар 2003.), која је била посвећена изналажењу решења за споразум Доха рунде, алијанса 22 државе Југа предвођене Индијом, Кином и Бразилом, је пружила снажан отпор РЗ (које су се залагале за тзв. споразум Сингапурска питања)

---

⁹⁵² "Велики број спорова открива да постоје адекватни механизми који се баве дисторзијама међународне трговине, али у исто време симболизују тешкоће са којима се сучељавају земље у успону и природу позиција РЗ. На пример Бразил и Индија су 2009. припремиле спор против ЕУ који се односи на производњу генеричких лекова у ЗУР. Сходно правилима система СТО овај механизам обухвата следеће етапе: консултације, успостављање панела, етапа посредовања и испитивања, усвајање извештаја панела, апелација, усвајање извештаја органа за апелацију, имплементација препорука организма за решавање спорова, компензације, реталијација и арбитража. Циљ механизма је поспешивање усвајања и поштовања мултилатералних трговинских норми и прихватање компатибилне праксе са већ договореним споразумима." In: Cristina Soreanu Pecequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., p. 326.

⁹⁵³ Међутим, постоје веома велике тешкоће по питању заштитних мера у пољопривреди, што је врло важна тачка, у чему су сучељени с једне стране Индија и још неке земље, а с друге су САД. У априлу 2010. С. Аморим је истакао да није дошло до споразума у СТО и након интензивних преговора због разлика ове две земље, што је он оквалификовао као изборно условљене (због избора у обе земље) и жалио што више од две године нема помака у преговорима. Ibidem, p. 327.

⁹⁵⁴ Крајем 2009. Аморим је рекао да док се покушавало превазилажење међународне финансијске кризе, Бразил је тражио средства да подржи нека очекивања у вези развоја преговора у Доха рунди. Истакао је да би Бразил пружио третман "duty-free-quota-free" уз обухватање 80 одсто свих царинских линија за мање развијене земље и да би тај проценат постепено растао наредне четири године када би се остварио у потпуности. V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II-2003-2010, op. cit., pp. 590-591.

захтевајући окончање субвенција у пољопривреди у ЕУ и САД, тако да је скуп завршен неуспехом.⁹⁵⁵ Овим је успостављен нови образац у оквиру организације да се више не прихвата претходни споразум међу РЗ, већ предлози за постизање могућег консензуса чиме су интереси земаља Југа почели да продиру у динамику преговора. Пошто глобализација подстиче међународну трговину робама и услугама, обим и важност спољне трговине се одражава на приход и произвођача и потрошача, на стопу запослености и на спољне финансије.⁹⁵⁶ Успону бразилске спољне трговине је нарочито допринела регионална диверсификација посебно агробизниса у чему је Бразил светски лидер (први је по извозу етанола, шећера, кафе, сока од поморанце) и софистицираног извоза као што су авиони и компјутерски софтвер.⁹⁵⁷ Ова чињеница илуструје бразилски спољнополитички активизам током преговора у СТО што мотивишу два специфична циља: очување либерализације пољопривредног тржишта и окончање пољопривредних субвенција у земљама ЕУ и у САД.⁹⁵⁸ Ово је у складу са утврђеним очекивањима Бразила од СТО да се утврде правила либерализације и даје импулс међународној трговини. С друге стране, одбија да учини било какве уступке у индустријској трговини све док ова, по мишљењу Бразила, неправда не буде исправљена., односно да се успостави реципроцитет трговинских користи између богатих и економија у успону. Бразилски спољнотрговински приоритет је све више постајала тзв. јужна алтернатива: трговина са Кином је на првом месту, јужноамеричка интеграција је промовисана у том погледу, а у децембру 2009. Бразил је потписао трговински споразум са 22 ЗУР према коме су узајамне царине смањене за 20 одсто.⁹⁵⁹

---

⁹⁵⁵ V. www.wto.org

⁹⁵⁶ V. Amado Luiz Cervo, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", op. cit.

⁹⁵⁷ Бразил је 2011. произвео 630 милиона тона шећерне трске, 37 м. тона шећера и 23 милиона тона етанола. Извор: МДИЦ

⁹⁵⁸ Ови супротни ставови трају читаву деценију, ометајући преговоре и потврђују прогнозу С. Аморица да СТО има тенденцију да постане ирелевантна. V. Amado Luiz Cervo, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", *RBPI*, vol. 53 no. Spe Brasília dez. 2010.

⁹⁵⁹ V. *O G-20 e a OMC: textos, comunicados e documentos*, FUNAG, Brasília, 2007.; "Informe sobre o Comércio Mundial 2008 - O comércio em um mundo em processo de globalização," WTO.

3.9.4.6.2. БРАЗИЛ И МЕЂУНАРОДНИ МОНЕТАРНИ ФОНД (ММФ)

Бразил је један од оснивача ММФ, а прва операција је била 1949., док су се током 1950-их оне одвијале са гаранцијом Eximbank из САД (званична кредитна агенција задужена за помоћ извозу роба и услуга САД путем разноврсних зајмова, гаранција и програма осигурања). Током Кубичекове владе потрага за брзим растом без адекватног финансирања подгревало је још већу инфлацију, тако да су и инфлација и дефицит платног биланса били повећани већ 1958. У преговорима ММФ је као и обично у вези програма стабилизације инсистирао на стриктној контроли кредита, рестрикција плата и скраћења буџета:

"али Кубичек је прихватио ризик и 1959. прекинуо stand by споразум договорен претходне године (обновљен је 1960.) и наставио свој економски програм по сваку цену."⁹⁶⁰

Након оставке Жанио Куадроса у августу 1961. договорен је нови stand by споразум чији је утицај био значајан за унификацију постојећих различитих девизних режима, а током владе Жоао Гулара Бразил није успевао да постигне договор о зајму. За време војног режима између 1965. и 1967. договорани су stand by аранжмани који *de facto* нису били неопходни због позитивног платног биланса земље, а правдани су као врста "марке квалитета" економских политика примењених у фази стабилизације. Током периода тзв. економског чуда између 1967. и прве нафтне кризе 1973., влада је избегавала споразуме са ММФ. Међутим, друга нафтна криза (1979.) је погоршала биланс текућих трансакција платног биланса, а влада председника Фигеиреда је у прво време оклевала да се обрати ММФ, што је учинила тек након погоршања ситуације - дужничка криза и деликатна ситуација платног биланса, тако да је земља 1983. примила знатну финансијску помоћ и извршила различите програме економског прилагођавања уз надгледање ММФ. Пред крај војног режима и поред тога што је користио и кредите за хитне случајеве, Бразил није успео да испуни део захтева тражених од ММФ - није имао политичке услове за реализацију пакета

---

⁹⁶⁰ V. T. Skidmore, *Uma Historia do Brasil*, op. cit., pp. 206-207.

реформи нити је могао да контролише јавне рачуне. У периоду редемократизације Бразил је све више зависио од ММФ пошто је влада објавила да суспендује плаћање камата на јавни дуг, са циљем да задобије нове кредитне олакшице, а 1987. (јануар-април) је прогласила мораторијум укључујући и исплате камата на приватни дуг кредитора. Током Колорове владе је било могуће структурно прилагођавање планираном дезиндекацијом економије, што је касније довело до усвајања Плана реал 1994. који је дао делимично решење за спољни дуг. Бразил је 2002. Постао велики клијент ММФ када је добио 30 млрд УСД, а према том споразуму обавезао се да постиже примарни суфицит од економисаног новца да би плаћао камате и тиме спречава неконтролисано управљање јавним дугом.⁹⁶¹ Од 2006. бразилској влади је без чврстих обавеза са ММФ постало могуће да олабави фискалне нето износе, ослобађајући више новца за инвестиције.⁹⁶² Лапидарно се може се оценити да је однос Бразил-ММФ био синусоидан од оснивања институције. Након окончања Хладног рата било је очигледно да је поред међународно-политичког потребна и трансформација међународног финансијског система прилагођеног реалностима нарастајуће глобализације.⁹⁶³ Предлози за реформу ових институција су се, *grosso modo*, фокусирали на њихову финансијску улогу (карактер и обим регулисања финансијских тржишта), помоћ и финансирање развоја и доступност глобалних роба имајући у виду нову равнотежу моћи. С тим у вези, реформа ММФ би обухватила проширење његових функција за помоћ земљама у кризи, представљао би глобални резервни фонд и био би супервизор макроекономских политика и финансијске стабилности. Такође, приоритет је повећање учешћа економија у успону у процесима одлучивања. Упркос снажном продору неолибералних узуса у националним

---

⁹⁶¹ www.imf.org

⁹⁶² Као земља у експанзији односи Бразил-ММФ су наклоњени плановима развоја, мада и даље постоји зависност у преговорима у чему предњаче САД које имају највећу квоту. V. Cristina Soreanu Pesequilo, *Manual do candidato: política internacional*, op. cit., pp. 329-332.

⁹⁶³ ММФ и Светска банка као институције Бретон Вудса основане су 1944. на предлог Хари Декстер Вајта: фиксни курс, трговинска либерализација, оснивање једне финансијске институције. САД су 1971. напустиле стандард злато-долар и заснован је нови светски монетарни систем где су девизни курсеви били стално флукутирајући. Улога, односно функција ММФ је да отвара кредитне линије земљама које имају платнобилансне тешкоће (константне дефиците спољне трговине и у области услуга), али је он због свог привилегованог положаја у усвојеном међународном финансијском систему почео да условљава кредите инсистирањем на спровођењу реформи у државама погођених кризом.

економијама, запажала се тенденција ка конвергенцији нарочито након избијања финансијке кризе 2007. у САД која је попримила глобални и системски карактер.

Председник Лула да Силва је бивао све критичнији тако да је у априлу 2009. на једној Aula magna оштро критиковао ММФ рекавши да је он формиран само да би надгледао сиромашне земље и аргументовао да ММФ мора да промени своје понашање и да посећује и РЗ које су створиле проблеме. Због снажне економије земље, Бразил је у јуну 2009. понудио 10 млрд УСД зајма ММФ. Такође, на Трећем самиту финансијске Г-20 председник Лула да Силва је истакао да је дошло до побољшања учешћа земаља у ММФ и Светској банци - квота Бразила у ММФ порасла на пет одсто (тражио је седам одсто), а у Светској банци је квота повећана на три одсто (тражено је 6 одсто) оценивши да је то изванредан напредак.⁹⁶⁴

3.9.4.6.3. БРАЗИЛ И СВЕТСКА БАНКА (ИБРД)

Светска банка (ИБРД) као специјализована агенција независна од ОУН и највећи извор помоћи за развој, даје око 60 млрд УСД годишње зајмова и донација (187 држава). Бразил је чланица од 1946., први пројекат је одобрен у јануару 1949, а за 65 година Светска банка је дала подршку и помоћ бразилској влади, државама и општинама у оквиру 430 финансирања, зајмова и гаранција (просечно 7 годишње) у различитим секторима (инфраструктура, јавно управљање, урбани развој, образовање, здравство, човекова средина) у укупној вредности од преко 50 млрд УСД.⁹⁶⁵ Бразил је 2010. имао 1,67 одсто капитала Банке и 2,24% гласова. Светска банка је бразилски партнер и у иновативним програмима као што је Стипендија-фамилија која је важна за смањење социјалне неједнакости у земљи; ДСТ/АИДС који је међународна референца у борби против ове епидемије; комунитарни програми за сеоски развој којим се бенефицира више од половине тог становништва на

---

⁹⁶⁴ V. Presidência da Republica, Portal Planalto

⁹⁶⁵ Треба поменути да је Бразил раскинуо сарадњу и повукао се из Светске банке читаву деценију (1955-1964). V. Matheus Carvalho Medvedeff, "O Brasil e o Banco Mundial: As relações e os investimentos do Banco Mundial com o Brasil durante o mandato de Fernando Henrique Cardoso (1995 - 2002)", Universidade Estadual da Paraíba. 2010.

североистоку земље; АРПА – програм који помаже Бразилу да заштити биодиверзитет у великом делу Амазоније.⁹⁶⁶

3.9.4.6.4. БРАЗИЛ И ИНТЕРАМЕРИЧКА БАНКА ЗА РАЗВОЈ (ИДБ)

Интерамеричка банка за развој (ИДБ) је међународна финансијска организација основана 1959. са циљем да финансира изводљиве пројекте економског, социјалног и институционалног развоја, да промовише регионалну интеграцију на одрживи и респектабилни начин у односу на климу. Она је највећа регионална банка за развој чији је капитал 2009. износио 101 млрд УСД. Бразил је једна од чланица оснивача, а од 1961. одобрено му је укупно преко 40 млрд УСД у зајмовима и гаранцијама за пројекте укупне вредности 110 млрд УСД.⁹⁶⁷ У 2011. је вредност пројеката износила 9 млрд УСД у области инфраструктуре: Програм обнове федералних путева у дужини од 10.000км у 18 држава, проширење метроа у Сао Паулу, развој нових производних линија еолских турбина), институционално јачање, човекове средине (више од четвртине укупног износа), смањења сиромаштва у земљи (нарочито у урбаним подручјима који се припремају да буду седишта Светског првенства у фудбалу 2014. и борби против сиромаштва са 1/6 укупне суме) у уској сарадњи са владом, цивилним друштвом и приватним сектором.⁹⁶⁸ Може се закључити да је Бразил нашао доброг партнера који му пружа финансијску и стручну помоћ за реализацију својих интерних политика.

---

⁹⁶⁶ Вредност зајмова последњих година (у млрд УСД): 2012. (3,266), 2011. (2,587), 2010. (3,771), 2009. (3,618). Извор: The World bank – Brazil, 2012.

⁹⁶⁷ www.iadb.org/pt/banco-interamericano-de-desenvolvimento

⁹⁶⁸ Ibidem.

3.9.4.7. ИНТЕРАМЕРИЧКИ ОДНОСИ

3.9.4.7.1. ОРГАНИЗАЦИЈА АМЕРИЧКИХ ДРЖАВА (ОАД)

ОАД је панамерички ентитет (35 чланица) који промовише дијалог међу својим чланицама и одлучује једногласно о питањима од интереса за амерички континент. Бразил је био један од првих 21 потписника Повеље ОАД 1948. (Богота), чији први члан дефинише ОАД као регионалну организацију унутар ОУН креирану да постигне на миран начин ред и правду, развијајући солидарност својих чланица, јачајући сарадњу међу њима, залагање за суверенитет, територијални интегритет и независност америчких држава.⁹⁶⁹ Међу циљевима ОАД су консолидовање демократских режима, одбрана и промоција људских права, подршка економском расту, одбрана безбедности и мира и изградња пријатељских веза између свих земаља Америка, што је у потпуности компатибилно са историјским начелима за која се залагала бразилска спољна политика: самоопредељење, неинтервенција, мирољубиво решавање спорова и неупотреба силе. По завршетку Хладног рата улога и релевантност ОАД су били предмет дискусије током које је закључено да је постигнут запажен напредак у односу на учвршћење демократије у Америкама, било путем примене Интерамеричке демократске повеље, било проширењем активности које се односе на посматрачке мисије приликом избора. Други значајан резултат је био постављени и често понављани приоритет коме је већина чланица давала важност – интегрални развој.⁹⁷⁰ Деловање Бразила у ОАД је следило циљеве бразилске спољне политике и одвијало се током Лулине владе у оквиру следећих координата: учвршћење демократије у Америкама, одбрана људских права, залагање за безбедност и мир и промоцију развоја. Поред активног учешћа у осам редовних генералних скупштина ОАД током његовог мандата на којима се залагао за консолидацију принципа и концепата своје спољне политике, председник Лула да Силва и Бразил су имали истакнуту улогу у круцијалним догађајима тог периода –

⁹⁶⁹ V. http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.htm.

⁹⁷⁰ V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010., Brasília

Специјална конференција о безбедности Америка (2003.), укидање суспензије Куби у ОАД (2009) и суспензија чланства Хондурасу (2009) због раскида са демократским поретком земље Такође, Бразил је 2006/2007 председавао Комисијом за правне и политичке послове Сталног савета ОАД (ЦАЈП) чиме је земља показала своју активност у деловању организације, пре свега у вези тема од непосредног интереса. Такође, успео је да у раду тела организације истакне свој међународни имиџ поводом главних активности владе - борба против социјалног искључења, промоција демократије и људских права, борба против криминала и корупције. Бразил је први пут истакао кандидатуру за место генералног секретара ОАД након Малвинског рата када је једногласно изабран Баена Соареш (два мандата 1984-1994). Поводом потписивања уговора којим је у мају 2008. конституисан УНАСУР у Бразилији, бразилска влада је предложила да се креира Јужноамерички савет за одбрану као један од њених органа. Пошто се није рачунало са потврдним ставом Колумбије, тада присталице доктрине САД превентивног напада против тероризма, и без једногласности свих 12 држава, једна радна група је предузела да предложи нови пројекат Савета одбране. Када је креиран Јужноамерички савет одбране је заменио Интерамерички уговор о реципрочној асистенцији – ИТАР (Рио де Жанеиро, септембар 1947.) чиме је удаљио ингеренције ОАД (и САД) у вези питања безбедности у Јужној Америци и почео да води рачуна о евентуалним конфликтима путем регионалних мултилатералних преговора.⁹⁷¹

Може се оценити да је хемисферски мултилатерализам изграђен интерамеричким системом (институције ОАД и Интерамерички уговор о реципрочној асистенцији - ИТАР) имао и задржао секундарни значај у бразилској спољној политици.

---

⁹⁷¹ Ово сачињава јужноамеричку геополитичку доктрину и визију у фази када су САД реактивирале своју Четврту флоту која оперише у Латинској и Централној Америци и Карибима, а која је била инертна од 1950-их и уз постојање седам војних база САД у Колумбији са наводним циљем помагања у борби против наркотрафиканата. О питањима безбедности опширније у: *Política Externa Brasileira II*, Ministério das Relações Exteriores, FUNAG, Brasília, 2007.; *Resenha de Política Exterior do Brasil*, n. 96, Brasília, 2005.

3.9.4.7.2. САМИТ АМЕРИКА

Председник Лула је учествовао на два самита Америкâ: на Четвртом (Аргентина, новембар 2005.) и Петом (Тринидад и Тобаго, април 2009.).⁹⁷² На Четвртом је требало размотрити усвајање резултата трговинских преговора што се није десило, а земље региона су разматрале потребу да се креира и промовише пристојан рад и стварање прихода са циљем да се бори против неједнакости, глади и сиромаштва и за учвршћење демократије што је био мото самита који је предложила Аргентина и прихватиле остале земље.⁹⁷³ Једна од централних тема је био решавање проблема незапослености у вези чега је председник Лула сажето изнео резултате које је постигла његова влада. Такође се осврнуо на питање међународне трговине које не сме бити идеологизирано. За Бразил нема смисла преговарати о слободној трговини док постоје огромне субвенције РЗ у пољопривреди које стварају неравноправан положај земаља. Стога је та тема приоритет Светске трговинске организације која то може ефикасно да разматра. На Петом самиту Америка (тема "Промоција људског просперитета, енергетске безбедности и амбијенталне одрживости") постигнути су значајни консензуси у овим областима. Главне теме су биле актуелна економска криза, приступ кредитима и зајмовима мултилатералних, субрегионалних и међународних банака, затим промовисање просперитета, енергетска безбедност, амбијентална одрживост, расправа о реинтеграцији Кубе и ситуација на Хаитију.⁹⁷⁴ Током скупа Бразил се истрајно залагао да се напредује у дискусији о свим централним темама, тако да финални документ Декларација о компромису одрази очекивања и циљеве земаља региона и да почну да се реализују. У том контексту Бразил је нагласио важност да самит означи позицију у односу на одређене концепте као што је потреба да се одржи равнотежа између заштите приватног права и јавног интереса у усавршавању закона и прописа који се односе на заштиту интелектуалне својине; на приступ знању које потиче из развијености дигиталних медија;

⁹⁷² Више у одељку овог рада 3.9.2.1.

⁹⁷³ V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010., Brasília

⁹⁷⁴ V. André L. R. Silva, Isadora L. da Silveira, Da ALCA à CELAC: o Brasil e os desafios da integração continental, *BJIR*, Marília, v.1, n.3, p.425-447, Set/Dez. 2012.

универзални приступ основном образовању да би сва деца могла да заврше бар један комплетан циклус образовања; питање приступа изворима сигурне, диверсификоване и ефикасне енергије да би се омогућио модел одрживог развоја и, као последица тога, смањење асиметрија и неједнакости. Једна од тема је била актуелна економска криза која је обухватала питања већег приступа кредитима и зајмовима од мултилатералних банака.⁹⁷⁵ Што се тиче постигнутих резултата самити Америка су задобили зрелију форму и прогресивно иду ка већој институционалној артикулацији са ОАД и све више су концентрисани на теме које Бразил интересује - као што је интегрални развој. Такође се дискутује о потреби рационализације одржавања самита путем чешћег одржавања министарских састанака ОАД и институционализацијом у оквиру програма и пројеката које развија ОАД, поред праћења ефикасне примене мандата који проистичу са самита.

3.9.4.8. ПЛУРИНАЦИОНАЛНИ ФОРУМИ

3.9.4.8.1. ЗАЈЕДНИЦА ЗЕМАЉА ПОРТУГАЛСКОГ ЈЕЗИКА (ЦПЛП)

Међународна организација ЦПЛП је основана на Првој конференцији шефова држава или влада (Лисабон, јул 1996.) као форум у коме осам држава-чланица (Ангола, Бразил, Зеленортска острва, Гвинеја Бисау, Мозамбик, Португалија, Сао Томе и Принсипе и Источни Тимор од 2002.) користе етничке, културне, историјске и језичке везе и, сходно свом Статуту, заснована на принципу солидарности има три генерална циља: политичко-дипломатско споразумевање, кооперација у свим доменима и промоција и ширење португалског језика, поводом чега се све одлуке доносе консензусом.⁹⁷⁶ ЦПЛП реализује заједничке напоре на пољима образовања,

---

⁹⁷⁵ V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010., Brasília

⁹⁷⁶ Иницијатива за формирање ЦПЛП је потекла на крају Сарнејеве владе када је реализован сусрет представника заједнице португалског говорног подручја (Сао Луис, новембар 1989.). V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003-2010, op. cit. Седиште ЦПЛП је у Лисабону где делује Извршни секретаријат, а 5. мај је усвојен као Дан лузофонске културе. Бразил је отворио мисију при ЦПЛП 2006. у Лисабону и делује у циљу да институционално учврсти организацију и професионализује њене кадрове. Као придружени посматрачи прихваћени су: Екваторијална Гвинеја и

здравља и стратешке кооперације, а суштински циљ је трагање за продубљивањем узајамног пријатељства и сарадње међу чланицама. Касније су формиран новии органи: Парламентарна скупштина ЦПЛП 2007. и иновативни механизам за дијалог и артикулацију са цивилним друштвом 2010. Међународни институт португалског језика (ИИЛП) основан 1989. је постао интегративни део ЦПЛП 2005., а у оквиру активности за промоцију португалског језика 2010. је закључен процес ревизије његовог статута који треба да буде дотиран структуром и средствима што би омогућило да буде ефикасан инструмент поспешивања заједничких и националних политика у односу на промоцију и ширење португалског језика. Половином 2003. председник Лула и С. Аморим су указали на визију ЦПЛП која, с једне стране, обухвата политичко споразумевање, а са друге, развој појединих пројеката. С тим у вези, председник Лула је изјавио да се изграђује заједнички простор у коме се лингвистички и културни идентитет све видљивије трансформише у реалност са одређеном тежином у међународној заједници.⁹⁷⁷ Током бразилског председавања (2002/2004) настављено је испитивање могућности политичко-дипломатског споразумевања, а као пример тог типа сарадње је била подршка храброј борби народа Источног Тимора и признавање њене независности. На Петом самиту (Сао Томе, јул 2004.) председник Лула је рекао да је бразилско председавање било више од простора спајања братских народа и да се осам земаља на четири континента са 230 милиона становника обавезало на демократију и социјалну правду.⁹⁷⁸ Тада је прихваћен Други модификовани протокол ортографског споразума о португалском језику који је предложио Бразил. У мају 2008. португалска скупштина је ратификовала наведени

Маурицијус 2006., Сенегал 2008., Андора, Мароко и Филипини од 2010., Хрватска, Украјина, Румунија, Индонезија, Венецуела и Уругвај од 2012.-укупно 12 држава. Бразил је такође активан у помагању организацији Афричке земље чији је званичан португалски језик (акроним ПАЛОП) коју чини пет држава-бивших португалских колонија које су тек између 1973. и 1975. добиле независност. Поред помоћи у току је студија изводљивости креирања јединствене монете "Ескудо ПФЛ" (ескудо је била национална валута Португалије 1911-2002. (акроним ПФЛ значи Лузофонски финансијски пакт).

⁹⁷⁷ Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010, op. cit.

⁹⁷⁸ Ibidem. Бразил је финансирао одржавање самита и поклатио средства комуникације и информатике. V. Miyamoto, Shiguenoli, "O Brasil e a comunidade dos países de língua portuguesa (CPLP)", in: *RBPI*, Ano 52, No 2, 2009, Brasília, p. 39.

протокол и утврђен је прелазни период о шест година за његову примену.⁹⁷⁹ На Седмом самиту (Лисабон, јул 2008.) централна тема је било разматрање нове ортографије португалског језика, а усвојене су резолуције о обезбеђивању хране, борби против ХИВ/АИДС, јачању учешћа цивилног друштва у ЦПЛП, као и промоцији и ширењу португалског језика.⁹⁸⁰ Опширна Декларација "Солидарност у оквиру разноврсности у ЦПЛП" са Осмог самита (Луанда, јул 2010.) је констатовала "растућу економску, научно-техничку, културну и трговинску сарадњу, циркулацију људи и укрштене инвестиције који су допринели зближавању односа у оквиру ЦПЛП ради економског раста чланица и социјалног развоја њихових народа".⁹⁸¹

За Бразил чланице ЦПЛП имају потенцијал инструмента за дипломатску активност и простор за сарадњу, а природне основе за то су више него очигледне: заједнички језик, историјско-културно и нарочито етничко наслеђе, тако да су ове земље специјални партнери за учвршћење билатералних и заједничких односа у оквиру парадигме кооперације Југ-Југ. Чињеница је да је Бразил ангажован и познат по резултатима у важним секторима економског и социјалног развоја ПАЛОП и Источног Тимора - тропска пољопривреда, борба против АИДС.⁹⁸² У области кооперације промовишу се пројекти окренути институционалном учвршћењу чланица и веће оспособљавање ПАЛОП и Источног Тимора у стратешким областима њиховог друштвено-економског развоја: безбедност у прехрани, професионално оспособљавање у здравству и јавној управи. На плану дипломатско-политичког споразумевања Бразил тежи усаглашавању позиција о различитим темама међународне агенде и промовише узајамну подршку кандидатурама осам чланица за

---

⁹⁷⁹ Португалија је постала четврта земља која га је ратификовала уз Бразил, Зеленортска острва и Сао Томе и Принсипе. С тим у вези, у Бразилији је у марту 2010. организована прва међународна конференција о будућности португалског језика у светском систему. Имплементација Споразума о ортографији португалског језика је део укупне агенде, а у Бразилу је хронограм примене тог Споразума започет 2009. када је факултативно ступио на снагу (од 2016. ће бити обавезан).

⁹⁸⁰ Дат је нагласак динамизацији Међународног института португалског језика при чему се Бразил обавезао да ће помоћи. Такође, Бразил је предложио потписивање споразума МЕРКОСУР-ЦПЛП (без Португалије) за фаворизовање економске размене и олакшање увоза из земаља ЦПЛП. V. Miyamoto, Shiguenoli, "O Brasil e a comunidade dos países de língua portuguesa (CPLP)", op. cit. p. 39.

⁹⁸¹ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II-2003-2010, op. cit., p. 516.

⁹⁸² Половина средстава које Бразил усмерава на техничку кооперацију пружа се ПАЛОП и Источном Тимору.

дужности и функције у међународним организацијама. Бразил је добио подршку за више кандидатура, међу којима су подршка из 2004. (поновљена 2006., 2008. и 2010.) за добијање места сталног члана у СБ УН, подршка добијена на самиту у Луанди у јулу 2010. за место генералног директора ФАО за изборе у јулу 2011. Такође, истиче се конструктивно учешће Бразила у политичко-институционалним кризама у Сао Томе и Принсипе где је имао централну улогу у дипломатским настојањима који су допринели обнови демократије, затим у Источном Тимору (2006. и 2008.), у Гвинеји Бисау (2009. и 2010.); Бразил је пружао подршку и слао посматрачке мисије на изборе у пет земаља у периоду 2003-2010 (осим у Португалију и Зеленортска Острва). У оквиру кооперације постоје активности за формирање људских ресурса у следећим областима: концепција и елаборација пројеката за развој (довршена 2004., оформљено 103 стручњака), међународна техничка кооперација (до 2010. оформљено 563 стручњака), управљање јавним здравством и спортом (формирано 32 фудбалска тренера).⁹⁸³ Успешно су завршени различити пројекти у пет земаља у областима телекомуникација, изборне сарадње, прехранбене сигурности, административног управљања, електронске владе и амбијенталног образовања.⁹⁸⁴ Могу се резимирати главне иницијативе и реализације пројеката ЦПЛП: ХИВ-АИДС програм, Центар за развој предузетничких вештина, договор о ортографији португалског језика, борба против сиромаштва и глади, Felino Exercise – годишње комбиноване војне вежбе оружаних снага земаља чланица, пројекат подршке обнови институција у Гвинеји Бисау, оснивање центра за развој јавне администрације, спортски сусрети итд.

3.9.4.8.2. САМИТ ЈУЖНА АМЕРИКА-АФРИКА (АСА)

АСА је мултилатерални међувладин форум бирегионалне политичке сарадње (све земље припадају Афричкој унији и УНАСУР) са циљем јачања веза међу народима, за сарадњу ка развоју са нагласком на међурегионалној економској

---

⁹⁸³ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II-2003-2010, op. cit., p. 515.

⁹⁸⁴ Ibidem.

размени, и залагање за заједничке политичке теме засноваих на мултиполарности и кооперацији Југ-Југ и окренут је олакшању артикулације и операционализацији пројеката појединих чланица.⁹⁸⁵ Претходно је колективна дипломатија МЕРКОСУР 2000. закључила споразум са ЈАР о формирању зоне слободне трговине. Први самит Јужна Америка-Африка (АСА) је одржан у новембру 2006. у Абуџи уз учешће 65 држава оба континента где је усвојена Декларација из Абуџе, План акције и резолуција којом је основан Форум за сарадњу Јужна Америка-Африка (АСАЦОФ)⁹⁸⁶. То је представљало историјску могућност да два континента поставе темељ нове парадигме кооперације Југ-Југ. На Другом самиту (Венецуела, септембар 2009.) је усвојена Декларација државе Нове Спарте и План за имплементацију секторских активности. Трећи самит је одржан у Екваторијалној Гвинеји (фебруар 2013.) са темом "Стратегије и механизми за зајачање кооперације Југ-југ". У вези секторске сарадње установљено је осам радних група у више области. Током свог деловања Бразил је био домаћин многобројним састанцима и скуповима радних група, комитета, одржавани су курсеви. Циљеви Бразила су промовисање већег зближавања, поверења, политичког дијалога, разумевања и сарадње међу чланицама, истраживање потенцијала мултидисциплинарне сарадње, *inter alia*, у следећим пољима: законодавна сарадња, мир и безбедност, демократија и људска права, хидрични ресурси, трговина и инвестиције, развој инфраструктуре, енергија и чврсти минерали, сарадња у социјалној и културној области, омладина и спорт, наука, технологија, информације, комуникације.⁹⁸⁷ Самити су били плодни: интензиван је политички дијалог континента који деле заједничку историју и интересе, проширена је бразилска трговина, олакшано је инвестирање бразилских предузећа, пропагирани су национални производи (биодизел) што је служило као

---

⁹⁸⁵ АСА обједињује 54 афричке и 12 јужноамеричких земаља чија је трговинска размена повећана са 7 млрд УСД у 2002. и 22 млрд УСД у 2006. на 39 млрд УСД у 2011. (раст од 75 одсто за 5 година). Бразил учествује са 26 млрд УСД (14 у 2006. што је повећање од 85%). Извор: МДИЦ, 2012.

⁹⁸⁶ Значајну спољнополитичку акцију је иницирао Бразил заједно са Нигеријом. Током посете председника Луле Нигерији (април 2005.) председник Олусегун Обасанџо је изразио интерес афричких земаља да се успостави механизам за зближавање два континента што је Лула прихватио у циљу креирања бирегионалног механизма који би укључио целу Јужну Америку. Приликом узвратне посете Обасанџа Бразилу (септембар 2005.) председник Лула је предложио одржавање самита на начин како је одржан самит Јужна Америка-арапске земље (АСПА) у мају 2005. у Бразилији.

⁹⁸⁷ Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010, Brasília, 2010.

платформа за подршку бразилском споровима у СТО, циљевима у ОУН и другим мултилатералним форумима.

3.9.4.8.3. САМИТ ЛАТИНСКА АМЕРИКА И КАРИБИ-ЕВРОПСКА УНИЈА (АЛЦ-ЕУ)

Политички дијалог земаља Л. Америке и Кариба и Европске Уније (АЛЦ-ЕУ) почео је да се структурира почев од реализације првог скупа БЕЗ – Група Контадора у Костарики 1984. одржаног као акт подршке мировном процесу у Централној Америци. Након формирања Групе Рио 1986. оформљен је политички дијалог министара Групе Рио и европске Тројке који је отпочео 1990.⁹⁸⁸ Самит АЛЦ-ЕУ представља форум за политички дијалог на највишем нивоу између два региона. Први самит Л. Америка-ЕУ је реализован у Рио де Жанеиру (јун 1999.), а циљеви су били учвршћење институционализације бирегионалног политичког дијалога и кооперације у циљу развоја Л. Америке и Кариба, промовисања демократских вредности и људских права, заједничког приступања изазовима међународног мира и безбедности и продубљивања економских односа међу регионима.⁹⁸⁹ Од тада је одржано шест самита. Поред сусрета на врху, постоји институционализовани министарски дијалог ЕУ-Група Рио, а такође на маргинама Генералне скупштине УН састају се тројка ЕУ и проширена тројка Групе Рио. На Другом самиту (Мадрид, 2002.) нагласак је био на учвршћењу мултилатерализма као система за очување мира, демократије, људских права и међународне безбедности. На Трећем самиту (Гуадалахара, 2004.) опширна заједничка декларација је поновила позиције у корист мултилатерализма и продубљења регионалне интеграције и уведена је тема социјалне кохезије, са нагласком на борбу против сиромаштва, неједнакости и искључености.

---

⁹⁸⁸ Ibidem.

⁹⁸⁹ На скупу је учествовало 48 шефова држава или влада, усвојена је "Декларација из Рио" и "План акције самита". У свом говору председник Кардозо је, поред осталог, критиковао асиметрију у процесу дистрибуције богатства у свету и дефинисао је као дискриминацију и једностраност протекционизам који практикују неке РЗ (због чега Бразил годишње губи пет млрд УСД). Стога сматра да је потребно трансформисати асиметричну глобализацију (која доноси благодет једнима и осиромашење другима) у солидарну глобализацију – што је питање правде и демократских аспирација.

Током Четвртог самита (Беч, 2006.) Шпанија је изнела предлог да се установи фондација као механизам који прати бирегионалне односе. Биле су истраживане линије активности: 1) Фондација Л. Америка и Кариби-ЕУ као промотор партнерстава би стимулисала бирегионална партнерства ради примене конкретних пројеката; 2) група специјалиста Фондације би могла да функционише као *think tank* о бирегионалним питањима и била би отворена за учешће цивилног друштва. Креирање ове фондације је најављена током Шестог самита (Мадрид, 2010.) одржаног под називом "Према новој етапи бирегионалне асоцијације: иновација и технологија за одрживи развој и социјалну укљученост". План акције из Мадрида је, поред осталог, установио примену Програма ЕУ за подршку стратегијама борбе против климатских промена у Л. Америци што је лансирано на Петом самиту у Лими. Настављена је примена фонда Latin America Investment Facility (ЛАИФ) одговорног за финансирање пројеката инфраструктуре у Л. Америци за шта је намењено 125 милиона евра за период 2009/2013. У образовној области истиче се програм АЛБАН који нуди стипендије за европске универзитете студентима из латиноамеричких земаља. Што се тиче спољнотрговинске размене која је веома значајна, ЕУ је 2010. остварила рекордан извоз робе у Латинску Америку од 84 млрд УСД (од чега у Бразил 31,3 млрд УСД или 37 одсто). С друге стране, Л. Америка је извезла исте године робе у вредности од 90 млрд УСД (Бразил је највећи извозник са 32,3 млрд евра, односно 36 одсто Л. Америке).⁹⁹⁰

Бразил је веома заинтересован за успостављање и учвршћење кооперације са ЕУ (индикативно да је први самит одржан у Риу) и он је у свом деловању настојао да самит постане, поред инструмента политичког дијалога на врху, ефикасан механизам кооперације у областима образовања, науке, технологије, иновација и инвестиција.

3.9.4.8.4. ИБЕРОАМЕРИЧКИ САМИТ

Политичко признање постојања заједничког ибероамеричког простора је утврђено 1991. на самиту у Гуадалахари када је одлучено да се установи редован

⁹⁹⁰ In: <http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/external/traditionaltrade-database>, 20.11.2012.

горишњи форум за дијалог, политичко разумевање и кооперацију за развој - Ибероамеричка конференција коју чине 22 земље (19 из Л. Америке и три са Иберијског полуострва (Шпанија, Португалија и Андора), а статус посматрача има још 6 држава (до сада је одржано 22 скупа).⁹⁹¹ Координацију делатности врши Ибероамерички генерални секретаријат (СЕГИБ) основан 2005. Поред заједничких историјских веза, ове земље деле дубоки историјски, културни и лингвистички афинитети, а шпанска вокација служи као мост између Латинске Америке и Западне Европе с тим што је оријентација у делатности више политичке него економске природе. Бразил је користио рад ових скупова, поред осталог, за третирање разних међународних питања укључујући имиграцију.⁹⁹² Предложио је да Ибероамеричка заједница прошири свој међународни дијалог, нарочито са Африком почевши са ЦПЛП и Екваторијалном Гвинејом које су изразиле интерес. На 16. Самиту (Уругвај, 2006.) С. Аморим (представљао председника) је третирајући питања имиграције истакао да нема економске логике нити етичке подршке за политику која се залаже за слободну циркулацију роба и капитала, али се противи кретању људи. Поводом 17. самита (Чиле, 2007.) председник Лула је нагласио да се продубила дебата и напредовало у предлозима о улози јавних политика у промоцији социјалне кохезије. У свету у коме логика глобализованих тржишта и брзина технолошких трансформација доводе у питање ефикасност јавних политика, неопходно је афирмисати компромис ибероамеричке заједнице са вредностима солидарности и колективног благостања.⁹⁹³ На 18. Самиту (Салвадор, 2008.) чија је тема била омладина и развој, председник Лула је истакао ургенцију да се заједница огласи на конзистентан начин о питањима миграција, њиховом односу са запосленошћу и приходом, и утицају на младе. На 19. самиту (Португалија, новембар 2009.) - тема је била иновације и знање - усвојен је Ибероамерички програм ИНОВА са циљем да ојача сарадњу у области примене истраживања и технолошких иновација у

---

⁹⁹¹ V. Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010, Brasília, 2010.

⁹⁹² На 15. самиту (Шпанија, 2005.) председник Лула се позитивно изразио што су представљена креативна решења омогућавајући да теме миграција у ибероамеричке земље могу бити решавана на праведан и демократски начин.

⁹⁹³ Portal Itamarati, приступљено 26.011.2011.

предузећима, универзитетима и другим истраживачким ентитетима у разним земљама.⁹⁹⁴ На 20. самиту (Аргентина, децембар 2010.) централна тема је била образовање за социјално укључење у вези чега је председник Лула говорио, поред тога, и о одрживости демократије у Латинској Америци.⁹⁹⁵

Иberoамерички простор је служио Бразилу као форум за споразумевање у вези позиција о темама глобалне и регионалне агенде, са земљама са којима Бразил има блиске историјске и културне везе. Поред тога, Бразил истражује могућности за реализацију пројеката техничке сарадње у склопу Иberoамеричке конференције у различитим областима: здравство, образовање, туризам, становање, инфраструктура. До сада су постигнути бројни резултати: иницијатива *Ibermuseum* (одобрена на 17. самиту) која промовише интеграцију, консолидацију, модернизацију, квалификацију и развој музеја; мрежа иberoамеричких дипломатских архива оформљена је на Осмом самиту 1998.; Иberoамерички план описмењавања прихваћен на 17. самиту са циљем да се најкасније до 2015. сви описмене јер је процена да у Иberoамерици постоји 34 милиона потпуно неписмених одраслих особа; Иberoамерички план банака мајчиног млека основан на 17. самиту са циљем смањења дечије смртности; Иberoамеричка мултилатерална конвенција о социјалној безбедности усвојен на 17. самиту, Пројекат кооперације "Quilombo Америка: артикулација афро-руралних заједница" потписан септембра 2010. и др.⁹⁹⁶

3.9.4.8.5. САМИТ ЈУЖНА АМЕРИКА-АРАПСКЕ ЗЕМЉЕ (АСПА)

Од 2003. бразилска валда је намеравала да промени политику према Блиском Истоку и арапским земљама и да успостави Арапско-латиноамерички блок, ако је могуће, како би два региона могла да имају већу тежину у међународним преговорима, а Бразил би, са своје стране, могао да прошири своју трговину с

---

⁹⁹⁴ Председник Лула се заложил за демократизацију приступа модерним технологијама, првенствено информацијама и комуникацији. Ibidem.

⁹⁹⁵ V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Томо II – 2003-2010, op. cit., p. 512.

⁹⁹⁶ Portal Itamarati, 26.11.2011.

арапским државама. Успостављање овог самита је 2003. предложио председник Лула због чињенице да је Бразил, поред осталог, земља са великим степеном толеранције и да арапске земље имају афинитет према њему.⁹⁹⁷ Он је формално основан у мају 2005. одржавањем Првог самита у Бразилији уз учешће 34 земље (12 из УНАСУР и 22 арапске) укључујући шест држава чланица Савета за сарадњу залива и око 800 пословних људи, што је био нови пример бразилског активизма.⁹⁹⁸ Самит је смањио забринутост дела сила које уобичавају да интервенишу у региону (САД и ЕУ), дајући бразилској дипломатији улогу модератора и у овом делу света. На Другом самиту (Доха, Катар, март 2009.) председник Лула је у свом говору истакао да у тренутку када протекционизам прети да се поново појави, те земље желе да изграде економске просторе који осигуравају заједнички економски просперитет и оне треба да искористе комплементарност у истраживању могућности за све већу интернационализацију економија.⁹⁹⁹ Због тога МЕРКОСУР преговара са Саветом за сарадњу Голфа, Египтом, Јорданом склапање споразума о слободној трговини.¹⁰⁰⁰ Први састанак министара АСПА је одржан у Њујорку (септембар 2009.) где су разматрали међународну ситуацију, мировни процес на Блиском истоку (истакнута је потреба да се замрзне изградња израелских насеобина на окупираним Палестинским територијама), међународна финансијска криза, питања разоружања и непролиферације нуклеарног оружја, глобално загревање и договорено је да се Трећи самит одржи у Перуу 2011. (био је одложен због политичких превирања у неким

---

⁹⁹⁷ Замисао председника Луле је било развијање политичке координације, техничке и културне сарадње.

⁹⁹⁸ Циљеви организације су: промовисање већег приближавања, поверења, политичког дијалога, разумевања и кооперације држава-чланица; истраживање могућности за техничку сарадњу; артикулисање заједничких позиција о политичким и економским питањима светског значаја у циљу заједничког ангажовања у различитим међународним форумима у корист заједничких интереса. V. Ministério das Relações Exteriores, *Balanço da Política Externa 2003 – 2010*, Brasília, 2010.

⁹⁹⁹ Главна тема је била повећање и диверсификовање робне размене, а разматрано је и будуће закључење споразума о слободној трговини два блока. Председник Лула да Силва је у говору нагласио да је потребно дати конкретне и трајне кораке за консолидацију кооперације два блока учвршћењем економске и трговинске размене, успостављањем авионских линија, пројектима техничке сарадње у борби против десертфикације и пројектом изградње Библиотеке АСПА у Алжиру и центра за јужноамеричко истраживање у Тангеру. Нагласио је знатно повећање трговинске размене: са 11 млрд УСД у 2004. на 30 млрд у 2008. (170 одсто за 4 године). Бразилска трговина са тим земљама је повећана у истом периоду са 8 на 20 млрд УСД (150 одсто). V. Fernando de Mello Barreto, *A Política Externa após a redemocratização*, Томо II – 2003-2010, op. cit., pp. 526-527.

¹⁰⁰⁰ Вредност трговине Јужна Америка-арапске земље у 2004. је била 11 млрд УСД, а 2008. је, упркос економској кризи, достигла максимум 30 млрд УСД (повећање од 173% за 4 године). Извор: Itamarati

арапским земљама, али је одржан у октобру 2012.). Такође, од 2005. одржано је преко 30 сусрета на високом нивоу и основано је пет органа – секторских комитета и бројне радне групе. Лансирање овог форума је у контексту укупне преоријентације бразилске спољне политике ка диверсификацији сопољних односа земље у циљу консолидовања нових политичких и економских праваца земље. У том смислу креирање АСПА је и императив за проширење размене са регионом са којим Бразил има разноврсне везе: етничке и културне које потичу из миграционих кретања (преко 12 милиона Бразилаца потиче из арапских земаља - 6% укупне популације); економске због комплементарности тржишта оба региона; политичке због залагања о темама које се односе на ЗУР (са конвергентним позицијама) - поштовање међународног права, самоопредељење народа, учвршћење односа у мултилатералним инстанцама, одбацивање унилатерализма, залагање за нуклеарно разоружање, приоритетна пажња питањима која се тичу развоја и борбе против сиромаштва. Што се тиче оцењивања до сада постигнутх резултата на економском плану треба поћи од тога да експанзија интеррегионалне трговине зависи од многих фактора и треба имати у виду да зближавању ових земаља помаже и ангажовање пословних људи у том процесу путем Арапско-бразилске трговинске коморе. У току су преговори о закључивању споразума о слободној трговини и преференцијалима између МЕРКОСУР и четири партнера: Саветом за кооперацију Залива, са Јорданом, Мароком и Сиријом. Такође, разматра се реализација пројеката у области туризма, авионског транспорта, културе, преводилаштва. Председник Лула је био први бразилски председник који је званично посетио више земаља региона: Сирија, Либан, УАЕ, Египат, Алжир, Катар, Либија и Саудијска Арабија, а 2010. је посетио Јордан, Израел, Палестину и Иран.¹⁰⁰¹ Такође је био први председник из Јужне Америке који је који је присуствовао самиту Арапске лиге. Интерес је био реципрочан, тако да је генерални секретар Арапске лиге Амр Муса три пута посетио Бразил од 2003. Поред учешћа на Првом самиту АСПА, осам шефова држава или влада арапских земаља је посетило Бразил за осам година, а крајем 2009. председници Израела Шимон Перез,

---

¹⁰⁰¹ Пре њега само цар Дом Педро Други путовао крајем 1870-их у Отоманску империју из културних и религиозних разлога за лично просвећење.

Палестине Махмуд Абас и Ирана Махмуд Ахмадинецад су боравили у Бразилији у одвојеним посетама. На 39. самиту МЕРКОСУР одржаном у Аргентин (август 2010.), потписан је споразум о слободној трговини МЕРКОСУР-Египат који је тек друга земља (претходно са Израелом) са којом је потписан споразум те врсте изван Јужне Америке и почео је процес преговарања са Сиријом и Палестином.¹⁰⁰²

3.9.4.8.6. ГРУПА РИО

Стални механизам за консултовање и политичко споразумевања Латинске Америке и Кариба (Група Рио) је основан у децембру 1986. Декларацијом из Рија као резултат успешног политичког и дипломатског рада Групе Контадора и Групе за подршку у корист мира у Централној Америци.¹⁰⁰³ Током времена (одржано 20 самита) Група Рио која има 24 државе учеснице се потврдила као регионални механизам за дијалог и репрезентативни саговорник Латинске Америке и Кариба заједно са другим земљама и групама земаља.¹⁰⁰⁴ За четврт века постојања Група Рио се показала корисном као форум комуникације шефова држава и министара учесница, поред доприноса дијалогу са другим регионалним блоковима – пре свега Европском унијом.¹⁰⁰⁵ С друге стране, Група Рио се суочавала са тешкоћама да дефинише сврхе и средства свог деловања у актуелном латиноамеричком

---

¹⁰⁰² V. Portal Itamarati, 15.02.2012.

¹⁰⁰³ Контадора као пројекат искључиво латиноамеричких земаља је пример *sui generis* решавања неких нагомиланих проблема, укључујући и оружане конфликте у Салвадору, Гватемали и Никарагви, у време конзервативне владе председника САД Р. Регана и заоштравања Хладног рата. Основали су је у јануару 1983. Мексико, Колумбија, Венецуела и Панама, а Аргентина, Бразил, Перу и Уругвај су 1985. формирали Групу за подршку. Иако група Контадора на крају није успела да успостави кредибилну мировну формулу уз подршку свих регионалних влада (превасходно је била дипломатија убеђивања и могла је да оперише у пољу толеранције САД), она персонификује ново искуство континента. Контадора је остала недовршени пројекат Латинске Америке. V. Fernando Ulloa Cepeda&Rodrigo Pardo García Peña, *Contadora: Desafío a la diplomacia tradicional*, CEI&Editorial Oveja Negra, Bogotá, 1985.

¹⁰⁰⁴ Првобитно се звала Група Осам, а 1990. је усвојен садашњи назив. Група Рио нема стални секретаријат и функционише на бази годишњих самита, а одлуке се усвајају консензусом.

¹⁰⁰⁵ Институционализацијом политичких контаката Група Рио промовише интеррегионални дијалог у циљу размене гледишта о значајним међународним темама и питањима у вези чега се дијалог одвија са 18 ентитета (организација, блокова, држава): ЕУ, Г-77, ЦЕИ, АСЕАН, Афричка унија, ГУУАМ (Грузија, Украјина, Узбекистан, Азербејџан, Молдавија), Савет за кооперацију Голфа, Арапска лига САД, Кина, Русија, Канада, Индија, Јапан, Р. Кореја, Аустралија, Израел, Украјина. V. Portal Itamarati.

¹⁰⁰⁵ V. Ministério das Relações Exteriores, *Balanco da Política Externa 2003 – 2010.*, Brasília

политичком и економском контексту с обзиром на релативно исцрпљивање дневног реда и слабљење капацитета артикулације регионалних интереса, што је резултат јачања субрегионалних блокова у Јужној Америци, Централној Америци и Карибима. Као логична последица превазилажења ове ситуације одржан је Самит јединства у Канкуну (фебруар 2010.) на коме су се фузионисали Група Рио и ЦАЛЦ.

3.9.4.8.7. ЗАЈЕДНИЦА ЛАТИНОАМЕРИЧКИХ И КАРИБСКИХ ДРЖАВА (ЦЕЛАЦ)

Заједница латиноамеричких и карибских држава (ЦЕЛАЦ-Comunidad de los Estados Latinoamericanos y Caribeños) је основана на Самиту јединства Латинске Америке и Кариба одржаног у Мексику у фебруару 2010. одлуком шефова држава или влада региона.¹⁰⁰⁶ Латинска Америка и Кариби, упркос културне и географске блискости, били су једини велики регион у свету који још увек није формирао сопствену организацију за политички дијалог и економску сарадњу. ЦЕЛАЦ као међувладина организација на регионалном нивоу је прихватила историјско наслеђе Групе Рио (политичко споразумевање) и ЦАЛЦ (конкретне иницијативе за економску сарадњу у областима које се тичу интеграције и развоја), а конвергенција два ентитета ће се спроводити постепено.¹⁰⁰⁷ Нова организација ће такође олакшати формирање сопственог регионалног идентитета и заједничке позиције земаља у вези интеграције и развоја.¹⁰⁰⁸ Шефови држава или влада 33 земље (без две англосаксонске) су одлучили да конституишу ову Заједницу као сопствени регионални простор и механизам који уједињује све државе. На Првом самиту у

---

¹⁰⁰⁶ На том Самиту су учествовали лидери Другог самита Л. Америке и Кариба у вези интеграције и развоја (ЦАЛЦ) и XXI. самита Групе Рио. Од 33 чланице, 12 држава Јужне Америке (УНАСУР) представљају 87% површине и 68% становништва ЦЕЛАЦ. V. Portal Itamarati.

¹⁰⁰⁷ Оба постојећа механизма задржала су своје агенде и методе деловања до закључења процеса конституисања ЦЕЛАЦ усвајањем њеног конститутивног документа. Ibidem.

¹⁰⁰⁸ Никада за 200 година своје историје Л. Америка и Кариби се нису састали без спољног старатељства тако да тај комплекс инфериорности је таквог кова да било који акт самопотврђивања је виђен као изазов спољној сили, тј. САД. "Оба региона су могла да се придруже са САД у оквиру ФТАА (без Кубе), могли смо да се придружимо ЕУ посредством Иberoамеричког самита (без Кариба), али не само оба региона Л. Америка и Кариби". V. Celso Amorim, *Política externa*, Ciclo de palestras, Secretaria de Assuntos estratégicos, Brasília, 2010., p. 15.

Каракасу (јул 2011.) лидери су, поред осталог, изразили наду да ће консолидација ЦЕЛАЦ допринети ослобађању чланица традиционалног турског САД и ЕУ омогућавајући напредовање ка интеграцији њихових народа и земаља, решавању конфликта и промоцији економског развоја.¹⁰⁰⁹ Може се рећи да је формирање заједнице део глобалне и хемисферске промене коју карактерише релативно опадање хегемоније САД и појава групе регионалних блокова који чине део новог међународног сценарија. Један од циљева нове организације је глобално пројектовање региона у вези тема поштовање међународног права, једнакост међу државама, поштовање људских права, успостављање и унапређивање кооперације и, с тим у вези, Заједница треба да делује на бази солидарности, социјалног укључења и комплементарности. Ипак, и даље постоје разлике између лидера у вези потенцијала нове заједнице да замени ОАД која има евидентне ограничености у вези решавања регионалних спорова.

3.9.4.8.8. АЛИЈАНСА ЦИВИЛИЗАЦИЈА

Током заседања Генералне скупштине ОУН 2005. председник владе Шпаније Хосе Луис Сапатеро је преложио, а председник владе Турске је био коспонзор, иницијативу названу Алијанса цивилизација са циљем промовисања дијалога и сарадње међу религијама и културама (што је у противставу теорији тзв. сукоба цивилизација С. Хантингтона). Након неколико састанака групе на високом нивоу дошло се до закључка да је политика, а не религија, срж подела између Запада и исламског света, да је суштински важно решење конфликта Израел-Палестина и да се треба борити против ексклузивности и екстремизма. Први форум Алијансе цивилизација је одржан у Мадриду (јануар 2008.) на коме је учествовало 78 земаља, Други форум у Истанбулу 2009., а Трећи у Рио де Жанеиру (мај 2010.).¹⁰¹⁰

---

¹⁰⁰⁹ У контексту растућег значаја регионалног споразумевања о темама глобалног интереса, циљ ЦЕЛАЦ је да учврсти политичке и економске везе које уједињују регион и ојача његову способност међународног преговарања. Договорено је да се Други самит ЦЕЛАЦ одржи у Чилеу 2013.

¹⁰¹⁰ Том приликом је председник Лула да Силва нагласио да Форум чини "одговор експресивне групе земаља на мрачну офанзиву оних који претендују да поделе човечанство почев од тзв. сукоба цивилизација". V. www.itamarati.gov.br.

Председник Лула је истакао да је Бразил мултиетнички где су добродошле различите религије и културе и да стога промоција културе мира треба да буде један од стубова Форума. Он сматра да су апсурдне тезе о наводном сукобу цивилизација у свету што би неизбежно водило конфликту и назвао је те теорије криминалним које се употребљавају као претекст за ратне активности – назване превентивним (овим је скоро директно прозвао САД).¹⁰¹¹ На Форуму у Риу су дискутована питања акција за борбу против нетолеранције и предрасуда, обезбеђење средства за помоћ младима у мултикултурном свету, о утицају глобализације на идентитет народâ, утицају економских разликовања у разноврсним заједницама, о средствима за премошћавање културних подела.

3.9.4.8.9. Г-15

Г-15 је установљена у септембру 1989. на Деветом сдамиту ПНЗ одржаном у Београду окупљајући мању репрезентативну групу држава које излажу јединствену позицију о међународним економским темама из перспективе ЗУР и временом је постала форум за промоцију кооперације Југ-Југ. Заједнички циљ Групе (има 18 чланица из Азије, Ј. Америке и Африке које су одржале 15 самита) је постизање раста и развоја, у вези чега се фокусира на сарадњу међу земљама у области инвестиција, трговине и технологије. Такође се годишње одржавају сусрети министара иностраних послова и оформљени су Секретаријат и група личних представника шефова држава или влада. Бразил је од почетка активно учествовао у активностим Г-15.

---

¹⁰¹¹ Ibidem.

3.9.5. ОДНОСИ СРБИЈА-БРАЗИЛ: ОД ПОТЕНЦИЈАЛНИХ МОГУЋНОСТИ КА РЕАЛНИМ ПОТРЕБАМА И ОСТВАРИВИМ ПРОЈЕКТИМА

Формално посматрано односе две земље је могуће пратити и анализирати почев од 2006. након дезинтеграције Србије и Црне Горе – када је Република Србија постала независна држава. До тада су се односи одвијали када је Србија била у оквиру других (већих) политичких формација и структура (Краљевина Југославија,ДФЈ, ФНРЈ, СФРЈ, СРЈ, СЦГ).¹⁰¹² Након прекида 1941., дипломатски односи са Бразилом поново су успостављени 1946., а ФНРЈ је отворила Амбасаду у Риу 1952.¹⁰¹³

Приликом разматрања односа Србије и Бразила неизбежно се намеће интерпретација умећа поређења (мисао-водиља историчара Жака ле Гофа) – сличности и разликовања у погледу величине, броја становника, економске развијености, националног састава и других параметара, а главна разлика у вези присуства и учешћа у међународним односима је у томе што је Бразил, за разлику од Србије, држава са двовековним континуитетом, присуством и учешћем у међународним односима са различитим приступом, интензитетом. Што се тиче међународноправног континуитета, Бразил је непрекидно независна држава од 1822. (уз промене режимâ, политичког система), а Србија је до 1878. била вазална земља,

---

¹⁰¹² Економски односи су успостављени 1933. када је потписан трговински уговор, а дипломатски односи су успостављени 1934. када је отворен генерални конзулат Краљевине Југославије у Рио де Жанеиру, а посланство Краљевине Југославије у Бразилу установљено је 1938. у Рио де Жанеиру када и посланство Бразила у Београду.

¹⁰¹³ Између 1953-1961 Бразил је имао суфицит од 8 милиона УСД у трговини са ФНР Југославијом. Бразилска економска мисија 1961. у земљама Источне Европе је имала за циљ да се потпишу билатерални трговински споразуми (Бугарска, Румунија, Мађарска, Албанија, Пољска, Чехословачка). Са Југославијом је потписан у априлу 1961. и предвиђена размена у оба правца од 120 милиона УСД. In: Amado Luiz Cervo & Clodoaldo Bueno, *História da Política Exterior do Brasil*, op. cit., pp. 317-318. Југославија је била једина земља Источне Европе са којом је Бразил имао дипломатске односе између 1946. и 1961., када је усвајањем и применом Независне спољне политике отворио дијалог са другим земљама региона. ФНРЈ је такође била једина држава која је имала изграђен објект амбасаде у Бразилији (1961-1963 - пре бразилског МИП-Итамарати) на наменски уступљеном плацу од 2,5 хектара. Иначе, Итамарати је дефинитивно пресељен из Рио де Жанеира у главни град тек 1970. када је дипломатском нотом затражено да се све стране амбааде коначно преселе у Бразилију. На почетку војног режима Амбасада СФРЈ је примила више бразилских политичких азиланата који су након преговора са владом пребачени теретним бродом у СФРЈ, а након тога годинама су живели у избеглиштву у другим западноевропским државама.

од 1878. до 1918. независна држава, од тада у саставу Југославије, а самостална држава је поново од 2006. На тај начин су се у односи Србија-Бразил одржавали у оквиру Југославије. периоду од 88 година. Дакле, Србија је такође у својој еволуцији променила режиме, политичке системе, али и инкорпорираност у друге државне заједнице.¹⁰¹⁴

Спољнополитички приоритети и циљеви две земље су очигледно веома различити што је условљено величином, бројем становника, економском базом, ресурсима, положајем и имицом у свету, а може се закључити да су се национални интереси две земљем почетком овог века доста разликовали. Бразил је окончао неолиберални период у својим економским односима и тежио је интернационализацији економије, национализацији безбедности, био ангажован по питањима климатских промена, људских права, интелектуалне својине, а константна је била тежња да буде и *global trader* и *global player*. Србија је била скоро у потпуности обузета очувањем националног суверенитета и територијалног интегритета (након једнострано проглашене независности Косова и Метохије), дипломатском борбом за очување интегритета државе, а као земља у транзицији покушавала је да ефикасно спроводи мноштво реформи са циљем започињања преговора о прикључивању ЕУ. Док је Бразил чланица регионалних интеграција (МЕРКОСУР, УНАСУР) сматрајући да је чвршће интегрисање региона начин да се одговори на нове изазове, укључујући и светску финансијску и економску кризу, Србија није чланица неке хомогене интеграције. У таквом контексту односи две земље су се углавном сводили на повећање спољнотрговинске размене уз смањивање дефицита Србије, а виши облици сарадње су били веома ретки.

Почетком 21. века обе земље су се поново налазиле у транзицији – али, овог пута Бразил је напуштао краткотрајну неолибералну парадигму и усвојио и спроводио логистичку, односно универзалистичку, док се СР Југославија постепено

---

¹⁰¹⁴ Пореди историје међународних односа две земље очигледно је да је Бразилу било релативно лако (мада наметнуто) да се определи (*nolens volens*) за само једног стратешког партнера: В. Британију у 19. веку, а касније САД, док је Србија у Европи, где је било више великих сила, морала да се прилагођава симултано између њих: вазалски односи према Отоманском царству, затим лавирање између Аустроугарске монархије и Руског царства.

раздвајала и коначно су се оформиле у јуну 2006. две државе: Србија и Црна Гора. Након свргавања режима С. Милошевића у октобру 2000., Србија је почела да пролази кроз редемократизацију *sui generis* на унутрашњем плану уз безрезервно некритичко прихватање и примењивање деструктивних неолибералних рецепата Вашингтонског консензуса (читаву деценију након Бразила).

Евидентне су разлике у интересовањима и приоритетима спољне политике две земље - Бразил има доста другачијих тема и преокупација на међународном плану од Србије: решавање трговинских проблема у СТО, потрага за новим тржиштима (где можемо бити донекле комплементарни као подизвођач), настоји да постане стална чланица СБ. У агенди међународног укључења Бразила су нуклеарно питање, климатске промене, обновљива енергија, реформа светског финансијског система, интелектуална својина, иновације.

Бразил подржава Резолуцију 1244 по којој је Косово и Метохија део Србије, као и иницијативу Србије да се затражи мишљење Међународног суда правде о легалности једнострано проглашене независности Косова, а Бразил одлучио да по подношењу писменог поднеска учествује и у усменој расправи о овом питању пред Међународним судом правде 2010.¹⁰¹⁵

Свакако да би политички дијалог на највишем нивоу дао круцијални подстицај даљем развоју односа у свим аспектима, с обзиром да не постоје никакве препреке томе нити спорне тачке ни отворена питања и проблеми између две земље. Постоје предуслови за динамизирање и унапређивање дипломатских, политичких, економских и укупних билатералних односа две земље. У економској области постоје могућности већег присуства Србије у аграрном комплексу-пошто Бразил настоји да повећава производњу потребни су му квалитетни семенски материјал, механизација, силоси). Што се тиче транспорта, железнички саобраћај у Бразилу је неразвијен и недовољан, тако да је изградња пруга и испорука вагона (путничких, специјалних, теретних) перспективан посао за наше компаније. С тим у вези, посетом МСП В. Јеремића Бразилу, у марту 2008. године, дат је подстицај даљем унапређењу

---

¹⁰¹⁵ Пред Међународним Судом Правде у Хагу, од 12 земаља које су браниле наш став, 4 су биле из Латинске Америке: Аргентина, Боливија, Бразил и Венецуела. (у две Србија нема амбасаде. Венецуела и Боливија).

политичког дијалога и свеукупном развоју билатералних односа, а посетом је изражено је расположење да се утисне већи динамизам односима две земље.¹⁰¹⁶ Узвратном посетом МИП Селса Аморима у јуну 2010. Србији учвршћен је политички дијалог две државе.

На веома важном економском плану сарадња се превасходно одвија преко спољнотрговинске размене, док су други облици кооперације скоро занемарљиво присутни (joint ventures, страна улагања). Бразил је наш највећи трговински и економски партнер у Латинској Америци, размена бележи константан раст, али је праћена огромним дефицитом на нашој страни – на пример 2007. наш извоз у Бразил износио је 4,5 милиона евра, а увоз 95,5 милиона евра (покривеност увоза извозом 4,7%).¹⁰¹⁷ Трговинска тразмена је мала у односу на потенцијалне могућности и стога је потребно непрестано улагати обостране напоре у циљу њеног повећања и диверсификације. Бразилска страна је заинтересована за сарадњу у сектору енергије, рударства, а посебно биогорива, у чијој производњи има велико искуство. Упркос постојања могућности, нарочито инвестирање с бразилске стране и изражене погодности са стране Србије, још увек је присутна релативна обострана незаинтересованост. С тим у вези, Србија би требало да буде много активнија и динамичнија у презентацији *in loco* бразилским партнерима конкретних пројеката и планова у секторима где су бразилске компаније конкурентне и квалитетне. Представници неких бразилских компанија кој

и су посетили Србију последњих година су изразили интерес за сарадњу, конкретно у секторима енергије, рударства, електронике, за изградњу путева, мостова, реконструкцију железничких пруга, аеродрома, метроа, железничких станица, хидро и термоцентра. За Србију би посебно била значајна сарадња на подручју обновљивих горива (биодизел), у чијој производњи је Бразил светски лидер,

---

¹⁰¹⁶ "Resenha de politica exterior do Brasil", No.102, 1o semestre de 2008.

¹⁰¹⁷ Бразилска статистика не урачунава нашу куповину кафе на светским берзама и реекспорт трећих земаља, већ само директну размену. Извор: МДИЦ и ИБГЕ, 2013.

а код нас је започета реализација пројеката за изградњу рафинерије етанола (Шид, Крушевац).¹⁰¹⁸

Што се тиче перспективе укупних односа две земље круцијално питање је где и у којим тачкама у билатералним односима, на међународном плану у мултилатералним институцијама и на конференцијама могу да више сарађују Србија и Бразил. На тај начин је могуће, у циљу подизања нивоа и диверсификације билатералне сарадње, идентификовати заједничке и додирне међународне теме две земље.¹⁰¹⁹ Бразил очевидно преферира на улогу *global player* (активно учешће у многобројним организацијама различитих типова и врста и са разноврсним темама), док је Србија објективно ограничена својом економском снагом и политичким могућностима. Стога у билатералном дијалогу треба идентификовати заједничке тачке, теме и интересе где можемо бити компатибилни и узајамно корисни и где две земље могу да исказују заједничке интересе и да се залажу за исте или сличне циљеве на међународном плану.

Summa summarum, односи две земље се могу лапидарно оценити да су "на топлој дистанци". Наиме, основна карактеристика односа је да у историјској перспективи две земље имају добре односе, међу њима нема несугласица, отворених питања и добро сарађују и на билатералном и на мултилатералном плану. Међутим, конкретизовање договора, споразума и неких пројеката често касни, не остварује се или се једноставно заборави на њих.¹⁰²⁰ Овакву негативну праксу треба елиминисати и конструктивно сарађивати са бразилским партнерима.

---

¹⁰¹⁸ Србија је веома заинтересована за тзв. *Greenfield Investment*, односно инвестиције у индустријску производњу, услуге, и друге физичке компаније. То је форма директног страног инвестирања где матична компанија започиње нови подухват у страниој земљи конструишући нове операционалне могућности из темеља. Поред изградње нових објеката, већина матичних компанија такође стварају нова дугорочна запослења у страним земљама запошљавањем нових радника, што је супротно тзв. *brown field investment* (случај када компанија или владин ентитет купује или изнајмљује постојеће производне погоне да би лансирала нову производну активност).

¹⁰¹⁹ Један од модуса је и јачање парламентарне сарадње две земље у ком циљу је 2013. у Представничком дому бразилског Конгреса формирана група пријатељства Бразил-Србија. Такође, треба користити прилике током састанака Интерпарламентарне уније за одржавање и проширивање садржајних контаката.

¹⁰²⁰ 1) На пример, у марту 2003. су влада Србије и бразилска држава Гоиас потписале Писмо о намерама којим је прецизирана заједничка производња 2.300 транспортних вагона, који су овој бразилској држави потребни у наредне две године. Према договору вагони ће се производити у Гоши и Фабрици вагона Краљево, а монтирати у Бразилу. Вредност посла процењује се на минимум 30

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Од када се Португалац Педро Алвареш Кабрал 1500. усидрио у Бразилу (Баиа) ("откривши" га), он је вековима најчешће виђен и флуидно дефинисан, односно идентификован као "земља могућности", односно повољних прилика (чак су и главни град сликовито назвали "главни град наде"). *Ergo*, Бразил је од почетка схватан као земља у перспективи, скоро на хоризонту, а покушаји самих Бразилаца да схвате, достигну и реализују те могућности били су често неадекватни и неефикасни. Од стицања независности многи интелектуалци и државници су покушавали и предлагали како да земља буде интерно развијана и поштована на међународној сцени – многобројне су њихове формуле и предлози: монархија, либерализам, позитивизам, анархизам, републиканизам, социјализам, ауторитаризам, демократија, корпоративизам. Били су општеприхваћени капитализам као одговарајући економско-социјални систем усвајајући економски и политички либерализам, затим демократија као начин владања у сложеној држави, национализам као перјаница и заштитни знак (са другачијом конотацијом коју има у Европи). Овај рад представља интерпретацију односа континуитет/промена у историјском процесу укључивања Бразила у свет. У њему се полази од утврђених парадигми спољнополитичког понашања Бразила током скоро два века независности служећи се конструкцијом тзв. идеалног типа Макса Вебера-изградњом и интерпретацијом организације схватљивих односа у једној сукцесији догађаја током дефинисаног периода, који су актуелно важни. У вези са тим, анализирани су периоди и фазе који су омеђени релативно јасним, видљивим и значајним процесима и догађајима круцијалним за међународно укључење државе и друштва. Девет дефинисаних парадигми спољнополитичког понашања и деловања Бразила су прихватљивије и научно оправданије него употребљавати историјски омеђене периоде, мада се они у неким случајевима

милиона долара, али до реализације није дошло. 2) Такође, заједничка фирма "Гоша-Бразил" основана 1998. није постала функционална и самоугасила се. 3) У држави Рио Гранде до Сул предузеће "Ливница Кикинда" је посредством нашег почасног конзула у граду Порто Алегре успоставило успешну сарадњу са бразилским партнерима и израђен је комплетан предлог за отварање фабрике одливака у том граду и очекивало се да се од 2000. изгради објекат који ће запошљавати 1.000 радника и производити 80.000т одливака-што се није остварило.

хронолошки подударају, али не и тематски. Могло би се закључити на основу проучавања два века историје међународних односа Бразила да је постојала амбивалентност у спољнополитичком понашању државе. С једне стране је постојало чврсто и у већини случајева неформално ослањање на хегемоне епоха (В. Британија у 19. веку и САД у 20. веку), а с друге стране, у највећем делу проучаваног периода назирала се или је отворено постојала жеља за аутономијом и убрзаним развојем у међународном укључењу земље. У оквиру скоро свих матрица међународног понашања Бразила може се опазити да је држава суштински била подложна утицају највеће светске силе епохе: В. Британије у 19. веку и САД током целог 20. века. Овај прихваћени став је, у ствари, био *conditio sine qua non* укључења, понашања и деловања земље у тадашњем међународном систему. Ово је прихваћено одмах на почетку-пре стицања независности, током њеног међународног признања, усвајањем трговинских уговора В. Британијом и касније. Са сигурношћу се може оценити да је ово био израз географске судбине Бразила: као периферијска земља-континент, стигматизована као једина робовласничка империја у западној хемисфери, са специфичном социјално-економском структуром, скоро монокултурна, чврсто опредељена за тржишта две метрополе, у доба Републике следила економске и политичке интересе САД (улазећи и у оба светска сукоба), била у орбити САД током дуготрајне биполарне поделе света (осим три године које су на неки начин кажњене укидањем демократије и увођењем војног режима уз помоћ хемисферске силе), имала период транзиције, односно редемократизације који је следила ригидна неолиберална матрица карактерисана скоро потпуном приватизацијом индустријског и инфраструктурног система (практично је извршена денационализација), скоро увек се осећао фрустриран, изневерен, односно закинут од стране мегасиле. Судећи по оствареним резултатима на унутрашњем и међународном плану, Бразил је тек почетком 21. века постао респектабилна средња сила која има перспективу за још значајнији развој у том правцу. Бразил је у три наврата био физички присутан у Европи у 20. веку - учествовао у оба светска рата и у Лиги народа – што су примери инструменталне утилитарности међународних догађаја - а превасходни циљ је био сопствени интерес: ојачати националну моћ на међународној сцени и утицати на

контуре међународног поретка. Због тога је Бразил активно присуствовао након оба рата у преговорима о миру и одређивању параметара новог међународног поретка.

Бразил је настао дипломатским актом када се није знало ни да ли постоји, дипломатским уговорима је дефинисана његова територија и границе са свим суседима, билатералним споразумима је био приморан на отварање своје економије, тржишта и лука за стране, пре свега, британске производе, уговорима је улазио и окончавао ратове са суседима, склапао је и приступао хиљадама билатералних и мултилатералних уговора, споразума, протокола и конвенција и придржавао их се у највећој могућој мери. Очигледно је чврсто придржавање легалитета у целокупној пракси историје међународних односа Бразила усмеравајући се правним актима, за шта се залагао у међународним форумима и захтевао од других држава да прихвате његову аргументацију у вези тога. Пример је ангажованост истакнутог правника и државника Руи Барбозе током Друге хашке мировне конференције 1907. када је био доследан у залагању за једнакост суверенитета међу државама. Такође, пример је бразилско деловање у складу са својом приврженошћу међународном праву у Међународном суду правде у Хагу 2008. где су од 12 земаља које су браниле став Србије, 4 биле из Латинске Америке: Аргентина, Боливија, Бразил и Венецуела.

Међународни идентитет (у смислу другост, разликовање) Бразила у сваком моменту се може идентификовати, али на дифузан, а не кохерентан начин, почев од широког спектра спољног скупа варијабли и карактеристика: мирољубива земља која поштује међународно право, која је у потрази за развојем, западна, хришћанска, релативно развијена, регионална сила, јужноамеричка, латиноамеричка, америчка, демократска, мултирасна, мултикултурна, у којој су идеја експанзије и величина интерни репер, итд.¹⁰²¹ Због овога у земљи је непрекидно присутна потрага за сопственим идентитетом – за трајно дефинисање свог препознатљивог присуства и учешћа на међународној сцени. Све су то атрибути којима недостаје кохезија или приоритет скупа два до три атрибута да би се Бразил идентификовао на прави и, нарочито, жељени начин. На бразилске међународне односе су од пресудне важности

---

¹⁰²¹ С тим у вези, донекле утопистички делује стих о постојању оног силог сна о коме има речи у националној химни - централни циљ Бразила је развој са правичношћу.

утицали владајући системи, режими и гарнитуре. Дуготрајни робовласнички империјални систем је суштински деловао на социјалне, расне, економске, политичке, културне и међународне односе државе. Такође, важна карактеристика земље је да не поседује чврсто организоване партије, са раширеном партијском структуром и стабилним апаратом у држави, односно, партије са капацитетом да каналишу жеље и незадовољства друштва.¹⁰²² Другим речима, Бразил никада није експериментисао тзв. партијску демократију нити је икада било масовних партија (осим Партије радника у новије време). С обзиром да је од проглашења Републике 1889. био владајући председнички парламентарни систем, то је опредељујуће утицало на параметре, векторе, методе деловања и резултате међународног укључења земље која је од тада стално истицала своју приврженост демократији. У суштини, историјски посматрано демократски режим, односно облик владања још увек кратко траје да би могло да се адекватно оцени његов домет, вредност у људској историји и перспектива (укључујући даље облике еволуције), мада је за сада најприхватљивији.¹⁰²³

У вези анализе међународног контекста укључења Бразила у међународну заједницу на прелазу два миленијума, у раду су изложени укупност компоненти и тенденција. Размотрени су круцијални параметри у међународној заједници који су и оквир за међународно укључење земаља током актуелног периода транзиције који изражавају све тешкоће и неизвености у конструкцији новог послехладноратног међународног поретка које се лапидарно може дефинисати као стање без кохерентног поретка. Приоритет није дат ниједној компоненти јер оне делују само синергетички имајући као резултат постојеће датости у међународним односима. Тежња ка успостављању релативно чврстог и признатог међународног поретка, са утврђеним и прихваћеним правилима понашања и тенденцијом трајања се, за сада, показала неуспешном, неостваривом. Упркос експанзији светске трговине и

---

¹⁰²² Ово стога што већина популације није поседовала легитимитет за учешће у политичком животу (раније имовински цензус и писменост, а после 1945. након инаугурисања демократије, већина је и даље била неписмена и није могла да гласа.

¹⁰²³ "Уосталом, да избори могу нешто да промене, одавно би били укинута" (један белгијски политичар, 2008.)

финансија (превасходно формирањем и функционисањем савремених trading states), инсистирања на очувању светског мира и поретка путем система колективне безбедности преко ОУН чему у прилог теже тенденције глобализације и регионализације, национална држава је, и поред метаморфозе своје улоге, сачувала значај и важност као примарни међународни субјекат чему у прилог иде међународна политика са тенденцијом кретања према мултиполаризму. Вероватно да је то трајно кретање у међународним односима, с обзиром на формирање безброј алијанси, регионалних интеграција, са три или више чланица. Такође, мултинационалне компаније имају тенденцију ка фузионисању, тако да већ 20-ак година 500 највећих у свету имају приход од близу 40% светског БДП, а 100 највећих имају приход од 20%. Индикативно је да је њих скоро немогуће контролисати због проглашене и усвојене слободе пословања, док за државе постоје међународни узуси који омогућавају њихову контролу (осим на миран начин и ратом као продужетком мира другим средствима). У оваквим условима Бразил је почетком 21. века прилагођавао своју спољну политику и учествовање у међународним односима реално увиђајући могућности које су му на располагању и које је спреман да прихвати и учествује у њиховој реализацији. Какав ће бити међународни контекст зависи од одговора на питање да ли ће у 21. веку међународни систем бити под утицајем опет једног новог концерта великих сила (овог пута бројнијег него у 19. веку) или блокова, са равнотежом моћи као централном осом или ће нека друга парадигма понашања бити преовлађујућа, или ће међународни поредак транзитирати, односно бити у конституисању *ad infinitum* – нешто што свет још није искусио. На прелазу два миленијума су методи, начини и средства РЗ у односу на међународну економију, пре свега на ЗУР, попримили донекле финије, софистициране стилове, али у основи са циљем настављања експлоатације неразвијенијих земаља са нагласком на искоришћавању свих својих компаративних предности у потпуности: технологија, образовање кадрова, утицање на светске цене сировина и производа и услуга више фазе обраде, уз увођење нових инструмената контролисања и наплате као што су интелектуална својина, тзв. ауторска права и сл. И током кратког неолибералног периода у међународним економским односима била су заступљена правила

хегемонистичких држава Г-7 чија су функција и циљ били да, као и до сада, користе своје технолошке предности, индустријску развијеност и протекционистичке мере у односу на све друге земље: у успону, ЗУР и неразвијене, чему доприносе одувек присутне маказе извозно/увозних цена (*terms of trade*) на штету ЗУР. Такође, помоћ РЗ у износу од 0,32% БДП (односно 3 промила) је омаловажавајуће за 21. век (као када неко са годишњим примањима од 310 даје помоћ од реда величине 1).

У Бразилу је уобичајено да се владе појединих председника и декаде етикетирају: аутоматска сврстаност (Кастело Бранко), дипломатија просперитета (Коста и Силва), Бразил-велика сила и дипломатија националног интереса (Медичи), одговорни прагматизам (Гајзел), екуменичка дипломатија (Фигереидо), од краја 1980-их - аутономија кроз дистанцирање, аутономија кроз учествовање (Кардозо), аутономија кроз универзалистичку диверсификацију (Лула). Овим се концизно изражава еволуција спољне политике земље и суштина деловања влада у међународним односима. Такође, укратко се послератни бразилски међународни односи и ситуација на економско-политичком плану могу дефинисати на следећи начин: 1950-их-чврста сврстаност уз САД (повећање развоја убрзаном индустријализацијом земље); 1960-их и 1970-их је преовладала (с изузетком кратког периода концепције спровођења независне спољне политике са универзалистичким предзнаком) међународна изолација земље *sui generis* (олакшан приступ међународним финансијским изворима, модел супституције увоза, повишени јавни расходи, регулација и контрола директних страних инвестиција); 1980-их и почетак 1990-их - тзв. стратегија аутономије кроз искљученост (Сарнеј, Колор, Франко-смањена улога државе, изражена приватизација, монетарне рестрикције, либерализација девизних курсева, промоција извоза, трговинска либерализација, буџетска дисциплина, либерализација директних страних инвестиција), 1990-их тзв. аутономија кроз интеграцију (Кардозо-наставак и окончање приватизације, нестанак хиперинфлације), почетком 2000-их - аутономија кроз универзалистичку диверсификацију (повратак улоге државе са логистичком функцијом, експанзија извоза, покушај стварања државе благостања на јужноамерички начин.), односно изазов 21. века је остваривање социјализације добитака и развој путем свеукупног

укључења у свет. Бразил је током два века независности у највећем периоду био индивидуално присутан и учествовао у међународним односима. Током Империје се отворено клонио приступања преговорима у вези формирања било каквих алијанси са суседним шпански говорећим републикама (осим Тројне алијансе у Парагвајском рату). Касније је Бразил приступао мултилатералним ентитетима (Друштво народа), ОУН, ОАД и десетинама других увидевши да је само учешћем, активношћу и преговорима могуће промовисати своје интересе, идеје и потребе и остваривати позитивне ефекте и резултате из тих динамичних активности. Пошто је актуелна међународна заједница свет разноврсних интеграција у којима се реализују кретања у међународним односима – безброј тих интеракција треба артикулисати на начин који релативно највише одговара националним интересима државе. Пошто Бразил има привилегован географски положај (обухвата скоро половину Јужне Америке по површини и има половину укупног броја становника, граничи се са 9 од 11 суседа, у потпуности излази на Атлантук - 7.370км обале, поседује највећи екосистем тропских влажних шума на свету, највећу реку Амазон), његов потенцијал формирања интеграција је велики и разноврстан, не само у оквиру континента, него и у светским размерама. За то је неопходна објективна, сврсисходна и функционална стратешка калкулација од стране спољнополитичких одлучилаца која нарочито треба да узима у обзир ризике.

Велике силе манифестују, по правилу, склоност ка мултилатерализму са циљем да наметну право гиганата сходно концепту Рене Жироа. Али, и Бразил је такође већ дуго времена почео да привилегује мултилатерализам и као средство и као метод свог међународног деловања јер је адекватан његовој позицији и поимању учествовања у међународној заједници. Такође, он је ефикасно средство за неутралисање и евентуално супротстављање неодговарајућим ставовима и позицијама САД. Упркос континенталним димензијама (спада у скуп тзв. државакитова), великој популацији, богатим природним ресурсима, мирољубивим односима са девет суседа више од једног века, најзначајнији члан регионалних интеграција континента, члан великог броја разноврсних међународних организација у свету, Бразил је и даље сила у настајању. Наиме, непоседовање респектабилне економске

снаге и развијености, озбиљан и очигледан недостатак војне силе, недостатак конзистентног међународног идентитета чини да Бразил, иако безрезервно регионална сила, мора да стреми постизању статуса - да постане чланица СБ у евентуалној реорганизацији ОУН. То је, у ствари, сигурно једина могућност да се реализује и одржава престиж као трајни циљ држава, нарочито оних којима недостаје неки од атрибута повезаних са статусом силе у класичном смислу.¹⁰²⁴

Билатералне односе Србија-Бразил карактеришу многобројне разлике и сличности, а једина прихватљива резултанта јесте континуирани дијалог (билатерални на свим нивоима и у мултилатералним форумима) и инсистирање са наше стране на економској сарадњи. Не само Србија, него и цела Југоисточна Европа нису међу приоритетима економске сарадње Бразила. Стога идентификовање роба, инвестиција, подстицање заједничких улагања на билатералној основи, као и учешће у заједничким пословима на трећим тржиштима (као извођач и подизвођач) треба да буде константа у билатералним разговорима.

Summa summarum, развој Бразила од Другог светског рата био је пре свега променљив, велики уплив имао је међународни економски контекст и нешто мањи биполарна подела света, а повезаност са САД је била примарна. Спољнополитички приоритети су били развијање економске сарадње, првенствено трговинске, остваривање суфицита и уравнотежења платног биланса земље, развијање индустријализације и постизање статуса средње развијене земље, успостављање, консолидација и одржавање односа са свим земљама света, привлачење пажње ради скупљања обећања и гласова за добијање места сталне чланице у СБ приликом будуће реконструкције ОУН. Једном речи, Бразил јесте и биће интегрална сила у еволуцији мултиполарног света.

Може се закључити да је кључна карактеристика спољнополитичког понашања и вођења међународних односа Бразила у највећем периоду независне државе била опрезност да се не погрешно на своју штету, опрезност да се не замери

---

¹⁰²⁴ Сматрамо да је улазак у Други светски рат на страни савезника био један од одлучујућих момената, исте важности као важеће мишљење да је то учињено због изградње челичане Волта Редонда (помоћ САД). С друге стране, бразилска објава рата Немачкој 1917. је била натегнута и непотребна стратешка одлука.

већем, јачем и значајнијем, да се не замера нити изазива суревњивост према много мањим суседима, поготову тзв. архиривалу Аргентини, опрезност да се не погрешу у процени или деловању, а што би могло да има негативну међународну конотацију. Овакав став и ангажовање је понекад деловало као бојажљивост, понекад као снисходљивост, некад као потчињеност или покорност, а понекад их називају прагматичним (еуфемизам по нашем мишљењу). Иначе, овоме је умногоме допринио корпус у пракси установљених стандарда, вредности и циљева бразилске спољне политике. Може се рећи да је главни постулат формулисања и вођења спољне политике и учешћа у међународним односима Бразила било избегавање оштрих скретања доктрине (када је уопште било) и понашања. Бразилске елите су још пре стицања независности и касније имале уздржан став у вези експонирања земље на међународној сцени. Може им се чак приписати конформизам, самодовољност, па чак и окренутост аутархичности због величине територије, довољно робовске радне снаге, природних ресурса.

Пошто спољну политику, генерички посматрано, чине принципи и вредности који је оријентишу, анализирајући случај Бразила евидентно је да их је бразилска спољна политика током историје акумулирала и да су они постали темељно усмерење за међународно прикључење: А)самоопредељење, неинтервенција и мирољубиво решавање спорова, односно бразилски пацифизам као философска опција коју подржавају социокултурни фактори (задовољење величином територије, обиље природних ресурса, културна хетерогеност, миран суживот са суседима); Б) јуридикализам (легалитет), тј. поштовање уговора, споразума и конвенција као да су они скоро непроменљиве манифестације националне или мултилатералне воље; В) треће је реализам који се временом претворио у прагматизам. Ово тзв. свето тројство *conditio sine qua non* бразилског присуства у међународној заједници је у функцији развоја као вектора спољнополитичког деловања. Они су постали инхерентни бразилском спољнополитичком понашању и на тај начин маркантни зато што, поред тога што дају предвидљивост спољним активностима земље, обликују стандард понашања, намећући се владама, па чак и промени режима. Они су носилац *sui generis* континуитета спољног понашања Бразила, што је залога за континуитет

препознатљиве спољне политике земље, тако да су промене које су се дешавале биле више случајност. Такође, у компоненте спољне политике Бразила спадају: универзализам, нормативни мултилатерализам, неконфронтационистичка и кооперативна и спољна активност, стратешка партнерства, званична срдачност у третману суседа, аутономија и независност у међународном укључивању. Постоје две традиције спољне политике Бразила: билатерално-хемисферска и глобално-мултилатерална, а прилагођавања између ове две традиције и њихове варијације и измене нису се нагло дешавале. Ове традиције су здружене са вертикалном и хоризонталном осом спољне активности, које одговарају концептима Севера (Први свет) и Југу (Трећи свет). Поред наведених приципа и вредности, може се закључити да је на основу прихваћених и примењиваних неписаних парадигми међународног укључења, било предвидљиво понашање и деловање Бразила, да је био релативно поуздан партнер и саговорник у билатералним односима и мултилатералним форумима. Вектор спољне политике су аутономна реализација националног интереса кроз међународно укључење у циљу остваривања развоја земље. Наравно, поред овог, постоје и други циљеви скоро исте важности, а разлика је у темпу достизања, односно остварења – постајање регионалне силе, међународно признање престижа, *global trader - global player*.

Анализирајући историјску акумулацију бразилске дипломатије - принципе, циљеве и приоритете бразилске спољне политике током еволуције међународних односа – могуће је закључити и оценити методе, начине и средства вођења спољне политике, као и понашање државника. Могуће је идентификовати специфичности Бразила, које су утицале на међународно понашање земље. Употребљавајући Вотсонову метафору, Бразил је у двовековном периоду искусио клатно између ауторитаризма и демократије, између централизма и децентрализације, аутономије и потчињености, између сврстаности и независности (и у доношењу спољнополитичких одлука). Другим речима, једно богато искуство које је настало у потрази за сопственим идентитетом. Такође, имагинарно клатно се кретало временски неравномерно: најдуже током трајања англистичке парадигме, затим американистичке уз истовремено деловање парадигме окренутости развоју,

неолибералне, логистичке која још траје, док је краткотрајна независна спољна политика представљала радикални иступ из каденце у најбољем латиноамеричком маниру. Прва и друга су биле под утицајем водећих светских сила у одговарајућим периодима, на трећу је одлучујући уплив имала глобална економско-финансијска тенденција, док је током четврте преовладала (има примат) аутономистичка концепција међународног укључења чиме Бразил, може се рећи коначно, исказује своју зрелост понашања и утицај у међународним односима. У оквиру тих парадигми смењивали су се типови власти, режими и пореци, што очигледно није одлучујуће нити превише утицало на наставак функционисања одговарајуће парадигме.

Бразил треба да буде не само активан и динамичан у међународним организацијама, институцијама и на конференцијама, већ да предлаже остварљиве пројекте и износи идеје и да се свесрдно залаже за њих, да окупља истомишљенике и спонзоре за њихову реализацију. На овај начин би задобио и обогатио тзв. имиџ у међународној заједници и придобио следбенике за остваривање својих националних и других интереса и тежњи. Поводом ових ангажовања карактеристичан је релативно мали број његових самосталних и оригиналних наступа, предлога, идеја, пројеката – истичу се Независна спољна политика (предлози и идеје које је она пружила на међународној сцени) и Панамеричка операција (обоје у периоду од пет година). Чини нам се да постоји контрадикција положаја и укључења Бразила у међународне односе. Наиме, изгледа да је он као средња сила и економија у успону више цењен, поштован и слушан изван континента где се налази – него од стране суседа. Такође, у перспективи Бразил треба да редимензионира неке циљеве и да се појачано ангажује на интерном плану (продуктивно интензивирање економских активности, социјално уједначавање) и да начини изборе из мноштва опција на међународној сцени у функцији реализације националних интереса одредивши своју међународну вокацију.

Настојали смо да током целог рада проткамо идеју да историјске догађаје и процесе треба сагледавати, схватати, проучавати и оцењивати у дужим периодима, а не у односу на актуелни тренутак. Ово из разлога што они сигурно имају тзв. дубоки ток који утиче на актуелне догађаје и процесе у узрочно-последичном смислу, као и на перспективу друштава, заједница и држава. Основни, логички и довољни разлог је

што не постоји безброј могућности у развоју друштвених заједница, већ постоји мањи број парадигми које се скоро циклично понављају - усавршене и прилагођене новим околностима и изазовима и скоро увек са новим називом.

БИБЛИОГРАФИЈА

ИЗВОРИ

- 1) Resenha da Política Exterior do Brasil - Бразилско Министарство иностраних послова (Итамарати) од 1974. регуларно шестомесечно публикује дипломатска документа
- 2) Ministério das Relações Exteriores, Balanço da Política Externa 2003 – 2010, Brasília. Balanço de Governo 2003-2010-SECOM, política externa, 2010.
- 3) Ministério das Relações Exteriores, Política Externa Brasileira, I, II, FUNAG, Brasília, 2007.
- 4) Mensagem ao Congresso Nacional, Presidência da República, 2010., 2009., 2008.
- 5) García, Eugénio Vargas (org.), *Diplomacia brasileira e política externa – Documentos históricos 1493-2008*, Contraponto, Rio de Janeiro, 2008.
- 6) Декларације и резолуције: МЕРКОСУР, УНАСУР, Андска заједница, ЦАСА, ОАД, ОУН, самит Америка, значајније међународне конференције на којима је учествовао Бразил
- 7) Мемоари и друге публикације бразилских председника и значајнијих министара иностраних послова

КЊИГЕ, МОНОГРАФИЈЕ, УЏБЕНИЦИ, СТУДИЈЕ, ПОГЛАВЉА У КЊИГАМА, ЧЛАНЦИ

A Política externa brasileira na visão dos seus protagonistas (zbornik radova), Lumen Juris, Rio de Janeiro, 2005.

Abdenur, Roberto, "MERCOSUL, ALCA, União Europeia – reflexões para uma estratégia brasileira", *"Política externa"*, vol. 6, No 2-setembro 1997, pp. 62-70., São Paulo

Abdenur, Roberto, "A Política Externa Brasileira e o Sentimento de Exclusão", In: Fonseca Jr, Gelson; Castro, Sérgio Henrique Nabuco de (orgs.). *Temas de política externa brasileira*, Paz e Terra, t. II, v.1., pp. 31-46, São Paulo, 1994.

Abreu, Marcelo de Paiva, "O Brasil e a economia mundial (1929-1945)", in: Fausto, B. (org.), *História geral da civilização brasileira*, Difel, v. 11, p. 9-49., São Paulo, 1982.

Abreu, Sérgio, Florencio, Lima & Fraga Araújo, Ernesto Henrique, *MERCOSUL hoje*, Editora Alfa-Omega, São Paulo, 1996.

Albuquerque, José, "A política externa do governo Fernando Henrique", In: José Albuquerque, Ricardo Seitenfus; Sergio Castro, (orgs), *Sessenta anos de política externa brasileira(1930-1990)*, Editora Lúmen Júris, Rio de Janeiro 2006.

Albuquerque, José Ghilhon Augusto, "Prioridades regionais e multilaterais na política externa do governo Fernando Henrique", *Carta Internacional*, ano x, nº 114, p. 10, outubro 2001.

Albuquerque, José Ghilhon Augusto, "A ALCA na política externa brasileira", *Política externa*, tom 10, broj 2, septembar-oktobar-novembar 2001, pp. 7-20, USP, São Paulo

Albuquerque, José Ghilhon Augusto (org.), *Sessenta anos de política exterior Brasileira (1930-1990)-Crescimento, modernização e política externa*, Cultura Editores Associados, São Paulo, 1996.

Alendar, Branislava, "Dometi regionalnih ekonomskih integracionih grupacija u Latinskoj Americi", *Međunarodni problemi* broj 2-3/1986., IMPP, pp. 155-163, Beograd

Almeida, Paulo Roberto de Almeida, "O Brasil no contexto da governança global", in: *Governança global*, Fundação Konrad Adenauer, Rio de Janeiro, 2009.

Almeida, Paulo Roberto de Almeida, "Mercosul e América do Sul na visão estratégica brasileira-Revisão histórica e perspectivas para o futuro", *Revista de Estudos Internacionais e da Paz, Journal of International and Peace Studies*, N.º 7/8, 2009.

Almeida, Paulo Roberto de, "Crises financeiras internacionais: uma síntese histórica dos últimos 80 anos", texto em fase de revisão, 2008.

Almeida, Paulo Roberto de, "Teses sobre o novo império e o cenário político-estratégico mundial: Os Estados Unidos e o Brasil nas relações internacionais", *Mundorama*, Abril 2008.

Almeida, Paulo Roberto de, "As relações econômicas internacionais do Brasil dos anos 1950 aos 80", *RBPI*, No.2, jul./dez., Brasília, 2007.

Almeida, Paulo Roberto de, "A diplomacia do governo Lula em seu primeiro mandato: um balanço e algumas perspectivas", *Carta Internacional*, Vol. 2, No. 1., Março de 2007, Sao Paulo

Almeida, Paulo Roberto de, "Uma política externa engajada: a diplomacia do governo Lula", *RBPI*, v. 47, No. 1, pp. 163-184, Brasília, 2004.

Almeida, Paulo Roberto de, *Os primeiros anos do século XXI: o Brasil e as relações internacionais contemporâneas*, Editora Paz e Terra, São Paulo, 2002.

Almeida, Paulo Roberto de, "A economia internacional no século XX.: um ensaio de síntese", *RBPI*, Ano 44, No.1, pp. 112-136. Brasília, 2001.

Almeida, Paulo Roberto de, "Impulso: revista de ciências sociais e humanas", *Relação de Publicados* nº 253, vol. 12, Piracicaba, SP, 2000.

Almeida Paulo Roberto de, *O estudo das relações internacionais do Brasil*, UNIMARCO, São Paulo, 1999.

Almeida, Paulo Roberto de, *Relações internacionais e política externa do Brasil: dos descobrimentos à globalização*, Editora da UFRGS, Porto Alegre, 1998.

Almeida, Paulo Roberto de, *MERCOSUL - fundamentos e perspectivas*, Brasília, 1998.

Alves, José Augusto Lindgren, "Direitos Humanos e o Papel do Brasil", in: *O Brasil e a ONU*, FUNAG, Brasília, 2008, p. 183-204.

America do Sul (zbornik radova), Itamarati, Brasilia, 2008.

Amorim, Celso, "Brazilian foreign policy under President Lula (2003-2010): an overview", *RBPI*, vol. 53 No. spe dez. 2010, Brasília

Celso Amorim, *Política externa*, Ciclo de palestras, Secretaria de Assuntos estratégicos, Brasília, 2010.

Amorim, Celso, Entrevista a Fred Melo Paiva, *O Estado de S Paulo*, 16 de Março de 2008.

Amorim, Celso, *A diplomacia multilateral do Brasil*, FUNAG, Brasília, 2007.

Amorim, Celso, "Política externa do governo Lula: os dois primeiros anos", *OPSA/Iuperj*, Rio de Janeiro, 2005.

Amorim, Celso, "Conceitos e estratégias da diplomacia do governo Lula", *Diplomacia, Estratégia e Política*. Ano 1,n.1, outubro/Dezembro 2004, pp. 41-48.

- Amorim, Celso & Guimarães, S. P., *Lula da Silva, A política externa do Brasil*, IPRI/Funag, Brasília, 2003.
- Amorim, Celso, A diplomacia do Governo Lula, Aula Magna do Senhor Ministro das Relações Exteriores, Embaixador Celso Amorim, no Instituto Rio Branco. Brasília, 10/04/2003.
- Amorim, Celso, *Política Externa, Democracia, Desenvolvimento*, FUNAG, Brasília, 1995.
- Anuário Brasil – Europa, Konrad Adenauer Stiftung, Rio de Janeiro, 2009.
- Araujo, Heloísa Vilhena de (Coord.), *Os países da comunidade andina*, Fundação Alexandre de Gusmão, Brasília, 2004.
- Araujo, Diego Campos, "A rivalidade tornou-se a cooperação: amadurecimento das relações Brasil Argentina", *Meridiano 47*, no. 101, dez. 2008., Brasília
- Aron, Raymond, *Paz e Guerra entre as Nações*, UnB, Brasília, 1986.
- Aron, Raymond, *Estudos Políticos*. Brasília: UnB, 1980.
- Aron, Raymond, *Consciência Cósmica*, Tecnos, Madrid, 1962.
- Arrighi, Giovanni, *O longo século XX. Dinheiro, poder e as origens de nosso tempo*, UNESP, São Paulo, 1994.
- Ashworth, W., *A short story of international economy since 1850*, Longman, Londres, 1975.
- Ayerbe, Luis Fernando (org.), *Novas lideranças políticas e alternativas de governo na América do Sul*, Editora Unesp, São Paulo, 2008.
- Ayerbe, Luis Fernando, *Ordem, Poder e Conflito no Século XXI*, Editora Unesp, São Paulo 2006.
- Badie, Bertrand, *L'Impuissance de la puissance: essai sur les nouvelles relations internationales*, Fayard, Paris, 2004.
- Bairoch, Paul, *The Economic Development of the Third World Since 1900*, Methuen & Co Ltd, London, 1975.
- Balassa, Bela, *The Theory of Economic Integration*, Homewood, IL., 1961.
- Balze, Felipe de, "Finding Allies in the Back Yard: NAFTA and the Southern Cone", *Foreign Affairs*, July/August 2001.
- Banco interamericano de desarrollo, *The Politics of Policies. Economic and social progress in Latin America, 2006 Report*, Washington, 2007.

- Bandeira Feltrin, Heloíza&Nakamura Cilva Luiza da, "Política externa brasileira: a busca por protagonismo internacional", *Mundorama*, UNB, Brasília, Maio 2010.
- Bandeira, Moniz Luiz Alberto, *Geopolítica e Política Exterior Estados Unidos, Brasil e América do Sul*, Brasília, 2009.
- Bandeira, Moniz Luiz Alberto, "O Brasil como potência regional e a importância estratégica da América do Sul na sua política exterior", *Revista Espaço Acadêmico*, No. 91, Dezembro 2008.
- Bandeira, Moniz Luiz Alberto, "Política Exterior do Brasil - de Fernando Henrique Cardoso a Lula", *Revista Espaço Acadêmico*, No. 49, Junho 2005., Brasília
- Bandeira, Moniz Luiz Alberto, *Política Exterior do Brasil-de Fernando Henrique Cardoso a Lula*, Brasília, 2004.
- Bandeira, Luiz Alberto Moniz, *As relações perigosas: Brasil-Estados Unidos*, Civilização Brasileira, Rio de Janeiro, 2004.
- Bandeira, Moniz Luiz Alberto, *Brasil, Argentina e Estados Unidos. Da Tríplice Aliança ao Mercosul (1870-2003)*, Revan, Rio de Janeiro, 2003.
- Bandeira, Luiz Alberto Moniz, "As políticas neoliberais e a crise da América Latina", *RBPI*, ano 45, n. 2, p. 135-146, Brasília, 2002.
- Bandeira, Moniz Luiz Alberto, *Estado Nacional e Política Internacional na América Latina: O Continente nas Relações Argentina-Brasil (1930/1992)*, Editora UNB, Brasília, 1993.
- Bandeira, Luiz Alberto Moniz, *Brasil, Argentina e Estados Unidos: conflito e integração na América do Sul*, Editora Revan, Rio de Janeiro, 1993.
- Bandeira, Moniz Luiz Alberto, *Brasil-Estados Unidos; a rivalidade emergente (1950-1988)*, Civ. Brasileira, Rio de Janeiro, 1990.
- Bandeira, Moniz Luiz Alberto, *O expansionsimo brasileiro*, Philobiblion, Rio de Janeiro, 1985.
- Bannock, Graham et alia, *The Penguin Dictionary of Economics*, 6th edition, Penguin Books, London, 1998.
- Barbiero, Alan i Chaloult, Yves, "O MERCOSUL e a nova ordem internacional", *RBPI*, , ano 44, No 2, 2001, pp. 22-42, Brasília

- Barbosa, Rubens, *MERCOSUL e a Integração Regional*, Fundação Memorial da América Latina Imprensa Oficial do Estado do São Paulo, São Paulo, 2010.
- Barbosa, Rubens A., "A nova geografia económica do Continente", *Política externa*, tomo 10, No. 2, setembro-outubro-novembro, 2001, pp. 28-47, São Paulo
- Batista, JR Paulo Nogueira, *O Brasil e a economia internacional: recuperação e defesa da autonomia nacional*, Elsevier, Rio de Janeiro, 2005.
- Bauman, Renato, (coord.), *A Alca e o Brasil*, Instituto de pesquisa económica aplicada, Brasília, 2003.
- Baumann, Renato (org.), *O Brasil e a economia global*, Campus, Rio de Janeiro, 1996.
- Bauman, Zigmunt, *Globalização: as conseqüências humanas*, Rio de Janeiro, Jorge Zahar Editor, 1999.
- Baylis, John & Smith, Steve, *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, Oxford, 2001.
- Berdajev, Nikolaj, *Smisao istorije: ogled filozofije čovečje sudbine*, Dereta. Beograd 2001.
- Bernal-Meza, Raul, "International thought in the Lula era", *RBPI*, vol. 53 no. Spe., Dec. 2010., Brasília,
- Bernal-Meza, Raul, "Dez anos do MERCOSUL e a crise argentina: a necessidade de revisão so modelo de integração", *Política externa*, vol. 10, N° 4, Marzo-Abril-Maio 2002, São Paulo
- Bernal-Meza, Raul, "A política exterior do Brasil, 1990-2002", *RBPI, IBRI*, ano 45, pp 36-71, Brasilia, 2002.
- Bertonha, João Fábio, "A União Européia no início do século XXI: expansão geográfica, indefinição política e irrelevância estratégica", *Meridiano 47*, vol. 11, n. 120, jul.-ago 2010., pp. 25-32.
- Bernal-Meza, Raul, *Sistema Mundial y MERCOSUR: Globalización, Regionalismo y Políticas Exteriores Comparadas*, Grupo Editor Latinoamericano, Buenos Aires, 2000.
- Bertonha, João Fábio, "A União Européia no início do século XXI: expansão geográfica, indefinição política e irrelevância estratégica", *Meridiano 47*, vol. 11, n. 120, jul.-ago 2010., pp. 25-32.
- Bethel, Leslie, *História da América Latina*, EDUSP, São Paulo, 2001.

Brandi Aleixo, Jose Carlos, "Fundamentos e linhas gerais da política externa do Brasil", *Revista Brasileira de Ciência Política*, 1, março 1989. São Paulo, pp. 7-43.

Braudel, Fernand, *Escritos sobre a história*, Perspectiva, São Paulo, 2 ed, 2009.

Brasil, IBGE, Anuário Estatístico do Brasil-Estatísticas Históricas do Brasil, Rio de Janeiro

Brooks, Stephen G. & Wohlforth, William C., "Reshaping of the world order", *Foreign Affairs*, March/April 2009.

Brooks, Stephen G. & Wohlforth, William C., *World Out of Balance: International Relations and the Challenge of American Primacy*, Princeton University Press, 2008.

Brubaker, Rogers, *Nationalism refrained - Nationhood and the national question in the New Europe*, Cambridge University press, Cambridge, 1997.

Brunelle, Dorval & Deblock, Chrisian, "Economic Regionalism under the FTAA and MERCOSUR: James Monroe or Simon Bolivar?", Groupe de recherche sur l'intégration continentale, Université du Québec à Montréal, 1997.

<http://www.unites.uqam.ca/gric/>, 30.10.2011.

Brzezinski, Zbigniew, *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*, Basic books, New York, 2012.

Brzezinski, Zbigniew, *Second chance*, Basic Books, New York, 2007.

Bueno, Clodoaldo, *Política externa da Primeira República: os anos do apogeu-de 1902 a 1918*, Paz e Terra, São Paulo, 2003.

Bueno, Clodoaldo, *A República e sua política exterior (1889-1902)*, IPRI, Brasília, 1995.

Bull, Hedley & Watson, Adam, (orgs), *The Expansion of International Society*, Clarendon Press, Oxford, 1985.

Burchill, Scot, *The National Interest in International Relations Theory*, Palgrave MacMillan, New York, 2005.

Burns, Bradford, *The unwritten alliance, Rio Branco and Brazilian-American relations*, New York, Columbia University Press, 1966.

Buzan, Barry, *From international to world society? English school theory and the social structure of globalization*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

Caixeta, Virgílio Arraes, "O mundo pós-Guerra Fria", *Meridiano 47*, No 120, julho/ago 2010., *IBRI*, Brasília

Caldas, Ricardo Wahrendorff&Ernst, Christoph, *ALCA, APEC, NAFTA e União Européia: cenários para o Mercosul no século XXI*, Lumen Juris, Rio de Janeiro, 2003.

Caminha, João, *Delineamentos da estratégia*, Rio de Janeiro: Ed. Exército, 1982., p. 251.

Campos, Roberto, "Reflexões sobre o fim do século", "*Veja*", 13.05.1998.

Canesin, Carlos Henrique, "A ordem e as forças profundas na Escola Inglesa de Relações Internacionais - em busca de uma possível francofonia", *RBPI*, v. 51 n. 1 Brasília, 2008.

Cardoso, Fernando Henrique, *A arte da política: a história que vivi*, Civilização Brasileira, Rio de Janeiro, 2006.

Cardoso Fernando Henrique, Discurso em sessão solene na Assembléia Nacional da República da França, 30 out. 2001., Palavra do Presidente, pp. 499-505.

Cardoso, Fernando Henrique, "Cúpula Sul-Americana: Uma Avaliação", "*Correio Braziliense*", 07/09/2000.

Cardoso, Fernando Henrique, *Relatório*, Comissão Especial do Senado, Brasília, 1998.

Cardoso, Fernando Henrique, *Avança Brasil, Mais 4 anos de desenvolvimento para todos*, Brasília, 1998.

Cardoso, Fernando Henrique, *Política externa em tempos de mudança*, FUNAG, Brasília, 1994.

Cardoso, Fernando Henrique, "Política externa: fatos e perspectivas", *Política Externa – Vol. 2, N.º1*, Junho 1993.

Carr E. H., *Vinte anos de crise -1919-1939*, Editora UNB, Brasília, 2001.

Cepeda, Fernando Ulloa & Pardo, Garcia-Pena Rodrigo, *Contadora – Desafio a la diplomacia tradicional*, CEI i Oveja Negra, Bogotá, 1985.

Cervo, Amado Luiz, "A ascensão do Brasil no cenário internacional: o Brasil e o mundo", *RBPI*, vol. 53 no. Spe Brasília dez. 2010.

Cervo, Amado Luiz, *Inserção internacional – formação dos conceitos brasileiros*, Editora Saraiva, Sao Paulo, 2008.

Cervo, Amado Luiz & Bueno, Clodoaldo, *Historia da Política Exterior do Brasil*, 3 edição, Editores Ática, São Paulo, 2008.

Cervo, Amado Luiz, "Integração da América do Sul depende do Brasil", *Meridiano 47*, Vol. 9, No 96 (2008), Brasília

- Cervo, Amado Luiz, "Reformas de constituições na América do Sul" , *Meridiano 47*, n. 100, nov.2008., pp. 3-4.
- Cervo, Amado Luiz, "Política externa e relações internacionais do Brasil: enfoque paradigmático", *RBPI*, v.46 n.2 jul./dez. 2003., Brasília
- Cervo, Amado Luiz, "Editorial - A Política Exterior: de Cardoso a Lula", *RBPI*, vol. 46, nº 01, jan-jun 2003, pp. 5-11.
- Cervo, Amado Luiz, "Relações internacionais do Brasil: um balanço da era Cardoso", *RBPI*, 45, n. 2, 2002, pp. 5-35.
- Cervo, Amado Luiz, *Relações Internacionais da América Latina – velhos e novos Paradigmas*, FUNAG/IBRI, Brasília, 2001.
- Cervo, Amado Luiz, "A política exterior da Argentina: 1945-2000.", in: Guimarães, S. P., *Argentina: visões brasileiras*, IPRI, pp. 11-88, Brasília, 2000.
- Cervo, Amado Luiz, "A contra-revolução do desenvolvimento", *Carta Internacional*, Número 71, Ano VII, Janeiro de 1999. p. 8.
- Cervo, Amado Luiz & Rapoport, Mario, *Historia do Cone Sul*, Revan, Rio de Janeiro, 1998.
- Cervo, Amado Luiz, "Eixos conceituais da política exterior do Brasil", *RBPI*, No 41 (n. esp. 40 anos), pp., 66-84, Brasília, 1998.
- Cervo, Amado Luiz, "Com cabeça no mundo", *Correio Braziliense*, 24.05.1998.
- Cervo, Amado Luiz (org.), *O desafio internacional-a política exterior do Brasil de 1930 a nossos dias*, Editora UNB, Brasília, 1994.
- Cervo, Amado Luiz & Dopcke, Wolfgang, (org.), *Relações Internacionais dos países americanos*, Linha Gráfica Editora, Brasília, 1994.
- Cervo, Amado Luiz, "A periodização da História da política externa brasileira", *Historia 1*, UNB, pp. 49-57, Brasília, 1993.
- Cervo, Amado Luiz, *O parlamento brasileiro e as relações exteriores (1826-1889)*, Ed. Univ. de Brasília, Brasília, 1981.
- Chesnais, François, *La mondialization de capital*, Syros, Paris, 1995.
- Chomsky, Noam, *The New Military Humanism*, Common courage press, Monroe, Me, 1999.
- Coffeu, Peter, (editor), *Latin America-MERCOSUR*, Kluwer Academic Publishers, 2007.

- Correa, Seixas Luiz Felipe de, (org.), *O Brasil nas Nações Unidas: 1946-2006*, FUNAG, Brasília, 2007.
- Correa, Seixas Luiz Felipe de, *A Política Externa de José Sarney*, Brasília, 1997.
- Correa, Seixas Luiz Felipe de, "Diplomacia e Historia - política exterior e a identidade nacional brasileira", *Política Externa*, 9, Nº 1, Junho-Julho-Agosto, São Paulo, 2000.
- Costa, Vaz Alcides, La agenda de seguridad de Brasil: de la afirmación soberana hacia a cooperación, in: Marco Cepic, Ramírez Socorro (orgs.), *Agenda de seguridad andino-brasileña*, FESCOL, Bogotá, 2004., pp. 145-174.
- Costa, Vaz Alcides, "MERCOSUL aos dez anos: crise de crescimento ou perda da identidade?", *RBPI*, ano 44, broj 2, 2001, pp. 43-54, Brasília
- Cox, Robert W., "Gramsci, hegemonia e relações internacionais: um ensaio sobre o método", in: Stephen Gill (org.). *Gramsci, materialismo histórico e relações internacionais*, Editora UFRJ, Rio de Janeiro, 2007.
- Ćirković, Sima, *Uvod u istorijsku studiju*, скрипта, Философки факултет, Београд, 1975.
- Danese, Sérgio França, *A escola da liderança*, Editora Record, Rio de Janeiro-São Paulo 2009.
- Danese, Sérgio França, *Diplomacia presidencial*, Topbooks, Rio de Janeiro, 1999.
- Danese, Sérgio França, "A diplomacia no processo de formação nacional do Brasil", *Política Externa*, vol 8 Nº 1, Junho 1999., Paz e Terra / IEA-USP, São Paulo
- Dekart Rene, *Rasprava o metodi*, Матица Хрватска, Загреб, 1951.
- Dimitrijević, Vojin i Stojanović, Radoslav, *Osnovi teorije međunarodnih odnosa*, Službeni list SFRJ, Beograd, 1977.
- Dohnnikoff, Miriam & Campos, Flavio, *Manual do Candidato: História do Brasil*, 2. ed., FUNAG, Brasília, 2001.
- Domínguez Avila, Carlos Federico, *As Relações Entre o Brasil e a América Central - Coleção Relações Internacionais - Um século de afinidades eletivas, solidariedade e convergência (1906-2010)*, Juruá Editora, Curitiba, 2011.
- Dunne, Tim Cox Michael & Booth, Ken, *The Eighty Years Crisis: International Relations 1919-1999*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

- Dupas, Gilberto, *Economia global e exclusão social*, Paz e Terra, São Paulo, 2001.
- Dupas, Gilberto & Vigevani Tullo, *O Brasil e as novas dimensões da segurança internacional*, Alfa-Omega, São Paulo, 1999.
- Duroselle, Jean-Baptiste, *Todo Império Perecera – Teoria das relações internacionais*, Editora UNB, Brasília, 2000.
- Duroselle, Jean-Baptiste, *Histoire diplomatique de 1919 á nos jours*, DALLOZ, Paris, 1993.
- Duroselle, Jean-Baptiste, *Europe: A History of its Peoples*, Viking, London, New York, 1990.
- Edwin, Williamso, *The Penguin History of Latina America*, Penguin, London, 1992.
- Espósito, Katiuscia Moreno Galhera, "A Política Externa de Fernando Collor de Mello", *Anais do XXVI Simpósio Nacional de História – ANPUH*, julho 2011., pp. 1-12, São Paulo
- Estados Unidos: presente e desafios (coletânea), Fundacao Alexandre Gusmao, Brasilia, 2008.
- Evans, Graham & Newham, Jeffrey, *The Penguin Dictionary of International Relations*, Penguin Books, London, 1998.
- Fausto, Boris (org.), *Historia Geral da Civilização Brasileira*, DIFEL, São Paulo, 1982.
- Farias, Rogério de Souza, resenha do livro: Adam Watson, *The Evolution of International Society. A Comparative Historical Analysis*, Routledge, London, 1992., *RBPI*, v. 47 n.1, Brasília, jan./jun. 2004.
- Fausto, Boris, *História do Brasil*, 13 edição, EDUSP, São Paulo, 2008.
- Figueira, Roder Ariane Cristine, "Política Externa: Política de Estado ou Política de Governo?", *Mundorama UNB*, junho 2010, Brasilia
- Fischer-Bollin, Peter (org.), *Anuário Brasil-Europa*, Konrad Adenauer Stiftung, Rio de Janeiro, 2008.
- Fonseca, Jr. Gelson, *A legitimidade e outras questões internacionais: poder e ética entre as nações*", Paz e Terra, São Paulo, 1998.
- Fonseca Jr, Gelson & Castro, Nabuco de (organizadores), *Temas de Política Externa Brasileira, volumes I e II*, FUNAG/Paz e Terra, Brasília - São Paulo, 1994.
- Fraymond Jacques, "Teoria e história", in: Jean-Baptiste Duroselle, *Todo império perecerá - Teoria das relações internacionais*, Editora UNB, Brasília, 2000.

Freitas, Couto Leandro, *O Horizonte Regional do Brasil e a construção da América do Sul*, Brasília, 2009.

Freyre, Gilebrto, *Casa Grande e Senzala*, Global, São Paulo, 2003.

Fukuyama, Francis, *The end of history and the last man*, The Free Press, New York, 1993.

Furet, Francois, *Le Passé d'une illusion, essai sur l'idée communiste au XXe siècle*, Calmann-Levy, Paris, 1995.

Furtado, Celso, *Formação Econômica do Brasil*, Companhia Editora Nacional, São Paulo, 2003.

García, Eugênio Vargas, *Cronologia das Relações Internacionais do Brasil*, Contraponto Editora, Rio de Janeiro, 2008.

García, Eugênio Vargas, *O Brasil na Liga das Nações, 1919-1926*, UFRGS/Fundação Alexandre de Gusmão, Porto Alegre/Brasília, 2000.

Gianetti, Roberto & Marconini, Mário, "Inserção internacional e o comércio exterior brasileiro", *Revista Brasileira de Comércio Exterior*, ano 20, n. 87, p. 5-9, abr./jun. 2006.

Gidens, Anthony, *The Third Way - the Renewal of Social-democracy*, London, 1998.

Gilpin, R. M., *A Economia política das Relações Internacionais*. Editora da UnB, Brasília, 2003.

Girault, Rene, Frank, Robert, Thobie, Jacques, *La loi des geants 1941-1964*, MASSON, Paris, Milan, Barcelona, Bon, 1993.

Goldenstein, Lidia, *Repensando a Dependência*, Paz e Terra, São Paulo, 1994.

Gomes Saraiva, Miriam, "As estratégias de cooperação Sul-Sul nos marcos da política externa brasileira de 1993 a 2007", *RBPI*, vol. 50 no. 2 Brasília, Jul/Dez. 2007.

Gomes Saraiva, Miriam & Tedesco, Laura, "Argentina e Brasil: políticas exteriores comparadas depois da Guerra Fria", *RBPI*, godina 44, broj 2, Brasília, 2001, pp. 126-150.

Gonçalves, Ronaldo, "Teoria da História das Relações Internacionais - Escola Francesa", *Revista Consciência*, Palmas/PR, v.16, n.1, p. 49-64, Jan-Jun. 2005.

Gordon, Lincoln, *Brazil's Second Chance: En Route toward the First World*, Brooking Institution Press, Washington, 2001.

Grupa autora (org. FUNAG), *Globalização na América Latina: integração solidaria*, FUNAG, Brasília, 1997.

- Grupa autora, *O MERCOSUL e a Integração Sul-americana: mais do que economia-encontro de culturas*, FUNAG, Brasília, 1997.
- Guimarães, Samuel Pinheiro, *Quinhentos Anos de Periferia: uma Contribuição ao Estudo da Política Internacional*, 5ed. *Contraponto*, Rio de Janeiro, 2007.
- Guimarães, Samuel P. "*Desafios brasileiros na era dos gigantes*", *Contraponto*, Rio de Janeiro, 2006.
- Guimarães, Samuel Pinheiro, Prólogo ao livro, Moniz Luiz Alberto, *Brasil, Argentina e Estados Unidos. Da Tríplice Aliança ao Mercosul (1870-2003)*, Revan, Rio de Janeiro, 2003.
- Guimarães, Samuel Pinheiro (org.), *ALCA e MERCOSUL-riscos e oportunidades para o Brasil*, Brasília, IPRI/FUNAG, 1999.
- Habermas, Jurgen, "O estado-nação europeu frente aos desafios da globalização", em *Novos estudos CEBRAP*, No 43, novembro 1995., pp. 87-101, São Paulo
- Hakim, Peter, "Two Ways to go Global", in: *Foreign Affairs Magazine*, January/February 2002.
- Hermann, Charles F. "Changing course: when governments choose to redirect foreign policy", *International Studies Quarterly*, v. 34, n. 1, pp. 3-21, 1990.
- Hirst, Monica & Pinheiro, Leticia, "A política externa do Brasil em dois tempos", *RBPI*, Ano 38, No. 1, 1995, pp. 5-23, Brasília
- Hobsbawm, Eric, *Sobre História*, Companhia das letras, São Paulo, 1998.
- Hobsbawm, Eric, *Nations and nationalism since 1780, programme, myth, reality*, Cambridge University press, Cambridge, 1997.
- Hobsbawm, Eric, *The Age of extremes, a history of the world, 1914-1991*, Pantheon Books, New York, 1994.
- Holanda, Sergio Buarque de, *Raízes do Brasil*, Companhia das Letras, São Paulo, 1997.
- Holsti, K. J., "Interdependence, Integration and Fragmentation", in: *Change in the International System*, pp.1-17, SAD, 1980.
- Howard J. Wiarda & Harvey F. Kline (orgs.), *Latin American Politics and Development*, Westview, 5a. ed. Boulder, Co., 2000.

Huntington, Samuel P. "A superpotência Solitária", *"Política Externa"* vol.8, n.4, p. 12-25, Mar./Abr./Mai. 2000, São Paulo

Huntington, Samuel P., *O choque de civilizações e a recomposição da ordem mundial*, Objetiva, Rio de Janeiro, 1997.

Huntington, Samuel P., "Clash of civilizations?", *Foreign Affairs*, summer 1993, pp.120-140.

Huntington, Samuel P., "Civilizations or what? Paradigms of post Cold War World", in *Foreign Policy*, nov.-dec. 1993., pp. 169-178.

Hurrell, Andrew. "O ressurgimento do regionalismo na política mundial", *Contexto Internacional*, 17 (1). 1995. p. 23-59.

Ikenberry, John, "America's liberal hegemony", *Current History*, v.98, n. 624, Jan 1999., Philadelphia

Jackson Robert H., "Quasi-states, dual regimes, and neoclassical theory: International jurisprudence and the Third World", *International Organization*, September 1987, 41, pp 519-549.

Jancso, Istvan (org.), *Brasil: formação do Estado e da Nação*, Hucitec/FAPESP/UNIJUÍ, São Paulo, 2003.

Jean, Carlo, *Geopolítica*, Laterza, Bari, 1995.

Kennedy, Paul, *Preparing for the Twenty-First Century*, Random House, New York, 1993.

Kennedy, Paul, *Ascensão e queda das grandes potências: transformações económicas e conflito militar de 1500 a 2000*, Campus, Rio de Janeiro, 1989.

Keohane, Robert O. & Nye, Joseph S., *Power and Interdependence*, 3 ed., Longman, New York, 2001.

Keohane, Robert O. & Nye, Joseph S., "Power and Interdependence in the Information Age", *Foreign Affairs*, September-october 1998.

Keohane, Robert O. & Milner, Helen V., *Internationalization and domestic politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

Keohane, Robert O. & Nye, Joseph S., "International Interdependence and Integration", in: *Handbook Politics Science*, authors Fred I. Greenstein i Nelson V. Polsby, Addison-Wesley, Reading, MA, 1975.

- Khanna, Parag, *O Segundo mundo*, Ed. Intrínseca, Rio de Janeiro, 2008.
- Kinzer, Stephen, *Overthrow: America's Century of Regime Change from Hawaii to Iraq*, Times Books, New York, 2006.
- Kissinger, Henry, *Does America Need a Foreign Policy. Toward a Diplomacy for 21st Century*, Simon and Schuster, New York, 2001.
- Kisindzer, Henri, *Diplomatija*, dva toma, VERZALpress, Beograd, 1999.
- Kissinger, Henry, *A world restored: Castlereagh, Meternich and the Restoration of Peace, 1812-1822*, London, 1957.
- Knutsen, Torbjörn L., *A History of International Relations Theory: An Introduction*, Manchester University Press, Manchester and New York, 1992.
- Krugman, Paul R., *Economia Internacional*. Pearson Addison Wesley, São Paulo, 2005.
- Lafer, Celso, *A identidade internacional do Brasil: passado, presente e futuro*, Perspectiva, São Paulo, 2007.
- Lafer, Celso, *Mudam-se os tempos: diplomacia brasileira, 2001-2002*, FUNAG, Brasília, 2002.
- Lafer, Celso, "O cenário mundial e o relacionamento União Europeia/ MERCOSUL", *Política externa*, tom 9, no. 1, jun-jul-agosto 2000, São Paulo
- Lafer, Celso, "A globalização e a regionalização", *Carta internacional*, ano 6, No. 67, pp. 9-14., Sao Paulo, 1998.
- Lafer, Celso & Fonseca, Gelson Jr., "Questões para a Diplomacia no Contexto Internacional das Polaridades Indefinidas (Notas Analíticas e Algumas Sugestões)", in: Fonseca Jr., G.& Castro, S. (orgs.), *Temas de Política Externa Brasileira II*, vol.1, FUNAG, Brasília, Paz e Terra, São Paulo, 1997.
- Lafer, Celso, *Paradoxos e possibilidades: Estudos sobre a ordem mundial e sobre a politica exterior do Brasil num sistema internacional em transformação*, Nova Fronteira, Rio de Janeiro, 1982.
- Lago, André Aranha Corrêa do, *Estocolmo, Rio, Joanesburgo: o Brasil e as três conferências ambientais das Nações Unidas*, FUNAG, Brasília, 2007.
- Lampreia, Luíz Felipe, "Discurso de despedida e passagem de cargo de ministro das Relações Exteriores a Celso Lafer", Brasília, 29 de janeiro de 2001, MRE, Brasília, 2001.

- Lampreia, Luiz Felipe, *Diplomacia Brasileira - palavras, contextos e razões*, Lacerda, Rio de Janeiro, 1999.
- Leite, Alexandre, "Dois gigantes em ascensão: Inserção Internacional do Brasil e da China-um recorte comparativo do período 1990 a 2010", 54 International Congress of Americanists, "Building Dialogues in the Americas", Vienna, July 15-20, 2012.
- Lelouche, Pierre, *Le Nouveau Monde*, Grasset, Paris, 1992.
- Lima, M. R. Soares de & Vasconcelos, Coutinho Marcelo (org.), *A Agenda Sulamericana: Mudanças e Desafios no Início de Século 21*, Fundação Alexandre Gusmão, Brasília, 2007.
- Lima, Maria Regina Soares de, "A política externa brasileira e os desafios da cooperação Sul-Sul", *RBPI*, v. 48, n. 1, p. 24-59, jan./jul. 2005., Brasília
- Lohbauer, Christian, *História das Relações Internacionais: O século XX: do declínio europeu à Era Global*, 2ª edição, Editora Vozes, Petrópolis, 2008.
- Lopes, Dawisson Belém, "A política externa brasileira e a "circunstância democrática": do silêncio respeitoso à politização ruidosa", *RBPI*, No. 54 (1), pp. 67-86, Brasília, 2011.
- Machado, José Ribeiro Neto, "A crise financeira mundial e a América Latina: pragmatismos sem teses inovadoras", *Boletim Meridiano 47*, Vol. 9, No 99 (2008).
- Magnoli, Demétrio, *Relações Internacionais: teoria e história*, Saraiva, São Paulo, 2004.
- Magnoli, Demétrio, *Manual do Candidato-Política Internacional*, 3ª edição atualizada e revisada, Funag, Brasília, 2004.
- Magnoli, Demétrio, *Questões Internacionais Contemporâneas*, FUNAG, Brasília, 2000.
- Magnoli, Demétrio, *O mundo contemporâneo - Relações Internacionais 1945 - 2000*, Editora Moderna, 1996.
- McWilliams, Wayne & Piotrowski, Harry, *The World Since 1945: a History of International Relations*, 6th Edition, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2005.
- Malan, Pedro Sampaio, "Relações econômicas internacionais do Brasil (1945-1964)", in: Fausto, B. (org.), *História Geral da Civilização Brasileira*, Difel, v. 11, p. 51-106. São Paulo, 1982.
- Manchester, Alan K., *Preeminência inglesa no Brasil*, Brasiliense, São Paulo, 1973.
- Marín, Manuel, "América Latina en la nueva agenda internacional", en *Política Exterior*, Septiembre 2002., pp. 83-94, Madrid
- Marini, Ruy Mauro, *América Latina-Dependência e Integração*, Editora Brasil Urgente, São Paulo, 1992.

- Medina, Manuel, *La teoria de las relaciones internacionales*. Madrid: Seminários y Ediciones, 1973.
- Mello, Barreto Fernando de, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo I – 1985-2003, FUNAG, Brasília, 2012.
- Mello, Barreto Fernando de, *A Política Externa após a redemocratização*, Tomo II – 2003-2010, FUNAG, Brasília, 2012.
- Mello, Carlos Ranulfo & Alcântara, Manuel, *A Democracia Brasileira: balanço e perspectivas para o século 21*, Ed. UFMG, Belo Horizonte, 2007.
- Mello, Valerie de Campos, "Globalização, Regionalismo e a Ordem Internacional", *RBPI*, godina 42, pp. 157-181, Brasília, 1999.
- Mello, Flávia de Campos, "Política Externa Brasileira e os blocos internacionais", *São Paulo Perspec.* v. 16 n. 1, ene./mar. 2002.
- Mello, Flávia de Campos, *Regionalismo e inserção internacional: continuidade e transformação da política externa brasileira nos anos 90*, Tese, Universidade de São Paulo, São Paulo, 2000.
- Merle, Marcel, *Sociologia das Relações Internacionais*, Ed. UnB, Brasília, 1981.
- Milward, Alan S. (ed.), *The Frontier of National Sovereignty: History and Theory, 1945-1992*, Routledge, London and New York, 1993.
- Miyamoto, Shiguenoli, "O Brasil e a comunidade dos países de língua portuguesa (CPLP)", in: *RBPI*, Ano 52, No 2, 2009, Brasília
- Molina, David Rabadan, "História y relaciones internacionales: orígenes, formas y tendencias de una compleja vinculación", Universidad de Cadiz, 2007.
- Monteoliva, Francisco Fernando Doratioto, "Brasil e grandes potencias no século XX (1902-1991)", *Revista Múltipla*, 10 (21): 41-69, dezembro-2006., Brasília
- Moraes, José Geraldo Vinci de, *Manual do Candidato - História Geral Contemporânea (séculos XVII-XX)*, FUNAG, 2ª edição, Brasília, 2002.
- Moreira, Felipe Kern, *A Percepção de ameaça na política de defesa brasileira no pós-Guerra Fria*, UNB, Brasília, 2004.
- Morgenthau, Hans, *A política entre as Nações*, Funag/IPRI, EdUNB, Brasília; Imprensa Oficial do Estado, São Paulo, 2003.

- Mota, Carlos Guilherme (org.), *Viagem incompleta. A experiência brasileira (1500-2000)*, SENAC, São Paulo, 2000.
- Moura, Mapa Dhiego de, *Inserção Internacional no Governo Lula: interpretações divergentes*, *RBPI*, Vol. 34 19, n.1, 2010.
- Moura, Gerson, *O Brasil na Segunda Guerra Mundial, 1942-1945*, in: Albuquerque, José Augusto Guilhon (org.), *Sessenta anos de política exterior Brasileira (1930-1990)- Crescimento, modernização e política externa*, Cultura Editores Associados, São Paulo, 1996.
- Moura, Gerson, *Sucessos e ilusões; relações internacionais do Brasil durante e após a Segunda Guerra Mundial*, Fundação Getúlio Vargas, Rio de Janeiro, 1991.
- Moura, Gerson, *Autonomia na dependência; a política externa brasileira de 1935 a 1942*, Nova Fronteira, Rio de Janeiro, 1980.
- Murilo, Jose de Carvalho, Entrevista no periódico "Jornal dos Economistas", No. 127, Novembro 1999, Rio de Janeiro
- Naim, Moizes, "O maior perigo da América Latina é continuar invisível", *Veja*, No. 1732, 26.12.2001.
- Nye, Joesph S., *The powers to lead*, Oxford University Press, 2008.
- Nye, Joseph S. Jr, "Globalization's Democratic Deficit: How to make International Institutions more Accountable", in: *Foreign Affairs*, July/August 2001.
- Nye, Joseph S. Jr, "Redefining the National Interest", in *Foreign Affairs*, July/August 1999.
- Nye, Joseph S. Jr, "Conflicts after the Cold War", *The Washingron Quarterly*, 19(1), pp., 5-24, 1996.
- O G-20 e a OMC: textos, comunicados e documentos*, FUNAG, Brasília, 2007.
- O mundo que vem aí (coletânea), Rio de Janeiro, 2007.
- Oliveira, Henrique Altemani de, *Politica externa Brasileira*, Editora Saraiva, São Paulo, 2005.
- Oliveira, Henrique Altemani de & Lessa, Antônio Carlos (Orgs), *Relações internacionais do Brasil: temas e agendas* (2 volumes), Saraiva, São Paulo, 2006.
- Oliveiros, Ferreira, *A crise da política externa: autonomia ou subordinação?*, Revan, Rio de Janeiro 2001.

Os BRICS na OMC, Políticas Comerciais Comparadas de Brasil, Rússia, Índia, China e África do Sul, Organizadores Vera Thorstensen e Ivan Tiago Machado Oliveira, IPEA, Brasília, 2012.

Pailard, Yvan G., *Expansion Occidentale et dépendance mondiale: fin du XVIIIeme-1914*, Armand Colin, Paris, 1994.

Pecequilo, Cristina Soreanu, "A new Strategic Dialogue: Brazil-US relations in Lula's presidency (2003-2010)", *RBPI*, vol. 53 no. Spe Brasília dez. 2010.

Pecequilo, Cristina Soreanu, "As Grandes Estratégias dos Estados Unidos (1989/2010)", *Meridiano 47*, vol. 11, n. 120, jul.-ago 2010., pp. 11-17.

Pecequilo, Cristina Soreanu, *Manual do candidato: política internacional*, Fundação Alexandre de Gusmão, Brasília, 2010.

Pecequilo, Cristina Soreanu, "A Política Externa do Brasil no Século XXI: Os Eixos Combinados de Cooperação Horizontal e Vertical", *RBPI*, 51 (2): 136-153, Brasília, 2008.

Pena, Felix, "MERCOSUL: análise de uma década e tendências para o futuro", *Política Externa*, Vol. 10, No 1, jun-jul-avgust 2001., pp. 5-23, São Paulo

Pereira, José Romero Júnior, "O Brasil em um mundo de múltiplas geometrias", *Meridiano 47*, no. 99, out. 2008., pp. 10-11.

Pimental, Antonio Fonseca, "O Marechal Tito em Brasília", *"Correio Braziliense"*, Março 1995.

Pinheiro, Guimarães, Samuel, "Instituições Supranacionais no MERCOSUL e Democracia: notas preliminares", 1996., UNB, Brasília, pp. 1-10.

Pinheiro, Guimarães Samuel (org.), *ALCA e MERCOSUL-riscos e oportunidades para o Brasil*, IPRI/FUNAG, Brasília, 1999.

Pinheiro, Guimarães Samuel (org.), *Argentina: visões brasileiras*, IBRI-FUNAG, Brasília, 2000.

Pinheiro, Guimaraes Samuel, "Los tres años del gobierno del presidente de Brasil Luiz Inácio Lula da Silva", *La Onda Digital*, n. 277, 2006.

Pinheiro, Letícia, "Traídos pelo Desejo: um ensaio sobre a teoria e a prática da política externa brasileira contemporânea", *Contexto Internacional*, vol. 22 n. 2., IRI-PUC/RJ, jul./dez 2000, Rio de Janeiro

- Polanji, Karl, *Velika transformacija*, "Filip Visnjić", Beograd, 2003.
- Poper, Karl, *Logika naučnog otkrića*, Nolit, Beograd, 1973.
- Popov, Cedomir, *Od Versaja do Danciga*, Nolit, Beograd, 1976.
- Porto, Manuel Carlos Lopes, *Teoria da Integração e Políticas Comunitárias*, Almedina, Coimbra, Portugal, 2002.
- Posen, Barry R. & Ross, Andrew L., "Competing Visions for U.S. Grand Strategy", *International Security*, (Winter 1996–1997), Vol. 21, No. 3, pp. 5-53.
- Prado, Junior, Caio, *História Econômica do Brasil*, 42. ed. Brasiliense, São, Paulo, 1995.
- Prado, Junior., Caio, *Formação do Brasil Contemporâneo*, Publifolha, São Paulo, 2000.
- Prazeres, T.L., Carato, D. M., Rocha, S. M., *O Brasil e a America do Sul: desafios no seculo 21*, Fundação Alexandre Gusmão, Brasilia, 2006.
- Puchala, Donald James, *Theory and history in international relations*, Routledge, 2003.
- Puig, Juan Carlos, "La política exterior argentina: incongruencia epidérmica y coherencia estructural", in: Juan Carlos Puig (compilador), *América Latina: Políticas exteriores comparadas*, tomo I, Grupo Editor Latinoamericano, Buenos Aires, 1984.
- Quadros, Janio, "Brazil's New Foreign Policy, essay," "*Foreign policy*", October 1961.
- Rabe, Stephen G., *Eisenhower and the Latin America: the foreign policy of anticommunism*, University of North Carolina, 1988.
- Ramos, Danielly Silva Bécard, Resenha de "Brazilian Foreign Policy in Changing Times: the quest for autonomy from Sarney to Lula", de Tullo Vigevani&Gabriel Cepaluni, *Meridiano 47*, set/out, 2010., São Paulo
- Ramos, Felipe S. & Ribeiro, Pedro A., "Do Mercosul à Unasul? A geopolítica da integração sul-americana e o papel da diplomacia brasileira", In: ISA-ABRI Joint International Meeting, 2009, Rio de Janeiro, *ISA-ABRI Joint International Meeting*, 2009.
- Rapoport, Mario, "La estrategia internacional de Brasil: intereses y politica", *Meridiano 47*, no. 97, ago. 2008, pp. 13-14, São Paulo
- Rapoport, Mario (org.), *Globalización, integración e identidad nacional: análisis comparada Argentina-Canadá*, Grupo Editor Latinoamericano, Buenos Aires, 1994.

- Reis, André Luiz da Silva, *Do Otimismo Liberal à Globalização Assimétrica - A Política Externa do Governo Fernando Henrique Cardoso (1995-2002)*, tese doutorado, Universidade Federal do Rio Grande do Sul, Porto Alegre, 2008.
- Reis, André Luiz da Silva, "A política Externa Brasileira e a Matriz Neoliberal da Inserção Internacional (1990-2002)", Disponível preko: <http://www.fee.tche.br/sitefee/download/jornadas/2/h2-03.pdf>. Приступљено 24.07.2011.
- Reis, André Luiz da Silva, "As transformações matriciais da Política Externa Brasileira recente (2000-2010)", *Meridiano 47*, vol. 11, n. 120, jul.-ago 2010., pp. 18-24.
- Renouvin, Pierre & Duroselle, Jean-Baptiste, *Introduction a l'histoire des relations internationales*, A. Colin, Paris, 1964.
- Renouvin, Pierre, (dir), *Histoire des Relations Internationales*, Hachette, Paris, 1953-1958.
- Reynolds, David, *"One World Divisible, A Global History since 1945"*, Norton&Co., New York, 2000.
- Ribeiro, Alan, Chaloult, Yves, "O MERCOSUL e a nova ordem internacional", *RBPI*, Ano 44, No, 1, 2001, pp. 22-42, Brasília
- Ribeiro, Darcy, *O Povo Brasileiro. A formação e o sentido do Brasil*, Companhia das Letras, São Paulo, 1995.
- Rice, Condolezza, "Rethinking the National Interest, American Realism for a New World", *Foreign Affairs*, July/August 2008.
- Rice, Condolezza, "Promovendo os interesses nacionais", in *"Politica Externa"*, Vol. 10, Nº 1, Junho - Julho-Agosto 2001, pp. 83-99., São Paulo.
- Ricupero, Rubens, "O Brasil, a América Latina e os EUA desde 1930: 60 anos de uma relação triangular", in Albuquerque Guilhon, José Augusto (org.), *Sessenta anos de política exterior Brasileira (1930-1990) - Crescimento, modernização e política externa*, op. cit., pp. 37-60.
- Risso Sales, Camila Maria, *Relações internacionais e política externa do Brasil nos governos FHC e Lula*, Mestrado em Ciência Política, Universidade Estadual de Campinas–Unicamp, 2007.
- Rodrigues, Honorio, Jose, *O interesse nacional e a politica externa*, Rio de Janeiro, 1966.

- Rothkopf, David. "UNGA week, either you are in or you are out (probably out)," *Foreign Policy*, September 20, 2010.
- Rosencrance, Richard, *The rise of the Trading state: commerce and conquest in the modern world*, Basic Books, New York, 1986.
- Rouquie, Alain, *Le Brésil au XXI siècle*, Fayard, Paris, 2006.
- Ruggie, J. G., *Multilateralism Matters*, Columbia University Press, New York, 1993.
- Sachs, Ignacy, Wilhelm i Jorge & Pinheiro, Paulo Sérgio, *Brasil: um século de transformações*, Companhia das Letras, São Paulo, 2001.
- Santiso, Javier, *La economía politica de lo posible*, Washington, 2006.
- Saraiva, Jose Flavio Sombra & Cervo, Amado Luiz, *O crescimento das Relacoes Intenacionais no Brasil*, IBRI, Brasilia, 2005.
- Saraiva, José Flavio Sombra (org.), *Relações Internacionais Contemporâneas-Da Construção do Mundo liberal a Globalização-de 1815 a nossos dias*, Paralelo 15, Brasília, 1997.
- Saraiva, José Flávio Sombra, *O lugar da África: a dimensão atlântica da política externa brasileira (de 1946 a nossos dias)*, EDUNB, Brasília, 1996.
- Saraiva, Guerreiro, "Ocidente e Terceiro Mundo", *RBPI*, 26 (101-104), pp. 147-162, Brasília, 1983.
- Saraiva, Miriam Gomes, "Brasil, entre la Unasur y el Mercosur", *Umbrales de América del Sur* n.9. Buenos Aires, CEPES, ago.-nov./2009. p.75-84
- Sarfati, Gilberto, *Teorias de Relações Internacionais*, Ed. Saraiva, São Paulo, 2005.
- Sarney, José, *América Latina: Perplexidades e futuro*, Brasília, 1992.
- Sato, Eiiti, "40 anos de Política Externa Brasileira, 1958-1998: três inflexões", *Política Internacional*, ano 41, pp. 8-27, Brasília, 1998.
- Savini, Marcos, "As negociações comerciais entre o MERCOSUL e a União Europeia", *RBPI*, ano 44, No. 2, 2001, IBRI, pp. 109-125, Brasília
- Seitenfus, Ricardo, "O Brasil e suas relações internacionais", *Carta Internacional*, Março 2007, pp. 11-21.
- Sennes, Ricardo, *As mudanças da política externa brasileira nos anos 80: uma potência média recém industrializada*, Ed. da UFRGS, Porto Alegre, 2003.

- Sheehan, Michael, *The balance of power – history and theory*, Routledge, London, 1996.
- Silva, André Luiz Reis da, "As transformações matriciais da Política Externa Brasileira recente (2000-2010)", *Meridiano 47*, vol. 11, n. 120, jul.-ago 2010, pp. 18-24.
- Silva, Artur Andrade da, "Uma nova geografia para os regionalismos latino-americanos no bicentenário das independências nacionais", "Jornal da Imprensa" on line, 25.06.2010.
- Silva, Artur Andrade da, "A estratégia brasileira para nacionalizar a Amazônia", *Meridiano 47*, n. 97, ago. 2008., pp. 5-8.
- Silva, Danilo Honorio da, *Formação da área de livre comercio das Américas e os impactos sobre a política externa brasileira*, Brasília, 2002.
- Silva, Luiz Inacio Lula da, "Etanol i biodizel – rešenje koje nudi Brazil", *The Guardian*, 07/03/2007., London
- Silva, Luiz Inacio Lula da, Amorim, Celso, Guimarães, Samuel Pinheiro, *A política externa do Brasil*, IBRI/Funag, Brasília, 2003.
- SIPRI Yearbook 2011.
- Skidmore, Thomas E., *Uma Historia do Brasil*, Paz e Terra, 2ª Edição, São Paulo, 1998.
- Smith, Anthony D. S., *Nationalism in the Twentieth Century*, New York University Press, 1979.
- Smouts, Marie-Claude, *The New International Relations: Theory and Practice*, Palgrave Macmillan, 2001.
- Statistical yearbook for Latin America and the Caribbean, *Economic Commission for Latin America and the Caribbean*, CEPAL, New York, 2007.
- Steinert, Marlis G., "A decisão em matéria da política externa. Ensaio sobre a utilização das teorias", in: Jean-Baptiste Duroselle, *Todo império perecerá*, Editora UNB, Brasília, 2000.
- Storrs, K. L., *Brazil's independent foreign policy (1961-1964)*, Cornell University, Ithaca, New York, 1973.
- Stuart, Ana Maria, "Política externa e institucionalidade democrática na Argentina. Uma trajetória de desencontros", *Política externa*, tomo 10, broj 1, jun-jul-avgust 2001., pp. 24-38, São Paulo
- Špengler, Osvald, *Пронасм Занада*, Утопија, Београд, 2011.

- Teichman, Judith, *The Politics of Freeing Markets in Latin America: Chile, Argentina and Mexico*, Press, Chapel Hill, University of North Carolina, 2001.
- Teixeira da Costa, Roberto, "ALCA 2005: destino ou opção?", *Política externa*, tomo 10, No. 2, 2001, pp.102-111, São Paulo
- The Times History of the World, Times books, London, 2000.
- Thorstensen, Vera e Machado, Oliveira Ivan Tiago (Organizadores) *Os BRICS na OMC, Políticas Comerciais Comparadas de Brasil, Rússia, Índia, China e África do Sul*, IPEA, Brasília, 2012.
- Townson, Duncan, *The Penguin Dictionary of Modern History, 1789 - 1945*, Penguin Books, London, 2001.
- UNCTAD Commodity Book, New York, UN, 2005.
- Uziel, Eduardo, *O Conselho de Segurança, as Operações de Manutenção da Paz e a Inserção do Brasil no Mecanismo de Segurança Coletiva das Nações Unidas*, FUNAG, Brasília, 2010.
- Vaisse, Maurice, *Les Relations Internationales Depuis 1945.*, 6. ed., Armand Collin, Paris, 1999.
- Vaz, Alcides Costa, La agenda de seguridad de Brasil: de la afirmación soberana hacia a cooperación, in: Marco Cepic, Ramírez Socorro (org.), *Agenda de seguridad andino-brasileña*, FESCOL, Bogotá, 2004., pp. 145-174.
- Vigevani, Tullo & Cepaluni, Gabriel, "A política externa de Lula da Silva: a estratégia da autonomia pela diversificação", *Contexto int.*, vol. 29 no. 2, July/Dec. 2007, Rio de Janeiro
- Vigevani, Tullo & Oliveira Marcelo F. de, "A política externa brasileira na era FHC: um exercício de autonomia pela integração", Trabalho apresentado no 4º Encontro da Associação Brasileira de Ciência Política (ABCP), Rio de Janeiro, 2004.
- Viguzzi, Brunello, "Teóricos" e "historiadores" das relações internacionais", in: Jean-Baptiste Duroselle, *Todo império perecerá*, Editora UNB, Brasília, 2000.
- Villafañe, Luís Cláudio G. Santos, "A América do Sul no discurso diplomático brasileiro: shifting identities", *RBPI*, v. 48 n. 2, jul./dez. 2005, Brasília, pp. 185-204.
- Villares, Fábio (Org.), *Índia, Brasil e África do Sul: perspectivas e alianças*, Editora Unesp, São Paulo, 2006.

- Viotti, Paul R. & Kauppi, Mark V., *International relations theory: realism, pluralism, globalism and Beyond*, Allyn and Bacon, Boston, 1998.
- Visita do presidente dos EUA Ronald Reagan ao Brasil, "Discurso do presidente Reagan no jantar do Palácio Itamaraty", 30.11.-02-12-1982.
- Vizentini, Paulo G. Fagundes, *Relações Internacionais do Brasil: de Vargas a Lula*, 3 edição, Fundação Perseu Abramo, São Paulo, 2008.
- Vizentini, Paulo G. Fagundes, "A política externa de FHC à Lula (1995-2004)", *Ciências e Letras*, Porto Alegre, no. 37, jan-jun 2005.
- Vizentini, Paulo G. Fagundes, "De FHC a Lula; Uma década de política externa (1995-2005)", *Civitas Porto Alegre*, v. 5 n. 2 jul.-dez. 2005, pp. 381-397, Porto Alegre
- Vizentini, Paulo G. Fagundes, *Relações exteriores do Brasil (1945 - 1964)*, Vozes Petrópolis, 2004.
- Vizentini, Paulo G. Fagundes, *A política externa do regime militar brasileiro (1964-1985)*, Ed. da Universidade, Porto Alegre, 1998.
- Vizentini, Paulo G. Fagundes, *Relações internacionais e desenvolvimento: o nacionalismo e a política externa independente (1951- 1964)*, Vozes, Petrópolis, 1995.
- Volc, Kenet, *Теорија међународне политике*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2008.
- Вујновић, Драган, С., МЕРКОСУР – заједничко тржиште Јужне Америке, магистарски рад, Правни факултет БУ, 2006., 124 с.
- Wallerstein, Imanuel, *The Modern World-System, vol. II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy, 1600-1750.*, Academic Press, New York, 1980.
- Watson, Adam, *The Evolution of International Society. A Comparative Historical Analysis*, Routledge, London, 1992.
- The World Economic and Social Survey (WESS), 2010.
- Zorgbibe, Charles, *Histoire des relations internationales; 1962 á nos jours*, volume IV, Hachette, Paris, 1995.
- Živojinović, Dragoljub R., *Uspon Evrope 1450-1789*, Službeni list SRJ, Beograd, 2003.

II Conferência Nacional de Política Externa e Política Internacional (CNPEPI), "O Brasil no mundo que vem aí", Rio de Janeiro, 5 e 6 de novembro de 2007., *Fundação Alexandre Gusmão*, Brasília, 2008.

VI CONFERÊNCIA Nacional de Política Externa e Política internacional (CNEPI), "Relações Internacionais em Tempos de Crise Econômica e Política," Brasília, 7 e 8 de dezembro de 2011, Ministério das Relações Exteriores, Fundação Alexandre de Gusmão, Brasília, 2012.

Ч А С О П И С И

Contexto Internacional – São Paulo

Foreign Affairs – SAD

Foreign Policy International Affairs

Međunarodni problemi – Beograd

Le Monde Diplomatique

Política externa - São Paulo

Revista Brasileira de Política Internacional - Brasília

Revista Brasileira de Ciência - Brasília

VEJA - São Paulo

Н О В И Н Е

"Folha de S. Paulo", São Paulo

"Jornal do Brasil", Rio de Janeiro

"Correio Braziliense", Brasília

"Clarín", Buenos Aires

"Politika" Beograd

"The Economist", London

"International Herald Tribune", Paris

ИНТЕРНЕТ

http://www.alca-ftaa.org/ALCA_p.asp

www.amersur.org.ar

www.braziltradenet.gov.br

www.comunidade.andina.org

www.desenvolvimento.gov.br/sitio/mdic

www.europa.eu.int

www.iadb.org/pt/banco-interamericano-de-desenvolvimento

www.imf.org

www.ibri-rbpi.org.br

www.ibsa

www.itamarati.gov.br

www.mercosur.org.uy

<http://www.oas.org>

www.politicaexterna.com.br

www.unctad.org

www.unasur.org

www.wto.org

www.worldbank.org

www.worldbank.org

Б И О Г Р А Ф И Ј А

ДРАГАН С. ВУЈНОВИЋ

Рођен 18.01.1953. у Скопљу.

Основну школу и Осму гимназију завршио у Београду. Дипломирао на Факултету политичких наука – међународно-политички смер у Београду јануара 1976.

Магистрирао на Правном факултету у Београду децембра 2006. из области међународних односа са тезом "МЕРКОСУР – заједничко тржиште Јужне Америке".

У Министарству спољних послова запослен од 1977. године (прво радно место) као каријерни дипломата. У иностранству службовао у: Амбасада Богота (1983-1987) - други секретар-конзул; Амбасада Мапуто (1990-1992) - други секретар-конзул; Амбасада Бразилија (1996-2000) - први секретар-конзул и привремени отправник послова (две године), Амбасада Луанда (2004-2008) – саветник-конзул; Амбасада Бразилија (2012-) - први саветник.

Радно и академски је 30 година посвећен тематици Латинске Америке.

Учествовао на више међународних конференција, конгреса и другим скуповима и манифестацијама као и билатералним сусретима током боравака у иностранству и у нашој земљи. Такође, у иностранству држао предавања и имао друга иступања на факултетима друштвених наука и другим институцијама, као и у средствима информисања. Бави се проучавањем историје међународних односа у вези чега је објавио више текстова, чланака и приказа књига: часопис "Међународни проблеми" из Београда, лист "Политика" из Београда, у Бразилу, у Анголи и Колумбији.

Има верификовано знање португалског (ниво Ц1), шпанског (Ц1) и енглеског језика (Ц1).

Ожењен и отац четворо деце.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а _____ Драган С. Вујновић _____

број индекса _____ 76/5 _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

ПОЛОЖАЈ И УЛОГА БРАЗИЛА У РЕГИОНАЛНИМ И ГЛОБАЛНИМ
МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 01.10.2013.

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора Драган С. Вујновић

Број индекса 76/5

Студијски програм Међународноправна научна област

Наслов рада ПОЛОЖАЈ И УЛОГА БРАЗИЛА У РЕГИОНАЛНИМ И ГЛОБАЛНИМ
МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Ментор проф др Бранко Ракић

Потписани/а Драган С. Вујновић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 01.10.2013.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

**ПОЛОЖАЈ И УЛОГА БРАЗИЛА У РЕГИОНАЛНИМ И ГЛОБАЛНИМ
МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА**

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 01.10.2013.

